МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 2 2026

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:
Шарагіна Ольга Володимирівна, кандидат філологічних наук, директор Навчально-наукового інституту філології та журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна

Члени редакційної колегії:
Дребет Віктор Васильович, доктор філологічних наук, професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
Дроздовський Дмитро Ігорович, кандидат філологічний наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Україна
Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
Розінкевич Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної світи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Чеканов Всеволод Юрійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна
Юлдашева Людмила Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Якубович Михайло Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник філософського факультету, Фрайбурзький університет, Німеччина
Аббасова Кизилгюль Ясин киз, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, Бакинський державний університет, Азербайджан
Пардаєва Ірода Мамаюнусовна, доктор філологічних наук, доцент кафедри порівняльного літературознавства, Самаркандський державний інститут іноземних мов, Узбекистан

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (протокол № 10 від 16 квітня 2026 року)

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа – R30-04001.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com. Тел.: +38 (044) 529-05-16).

Періодичність – 6 разів на рік.
Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей В11 Філологія (за спеціалізаціями), С7 Журналістика відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2026

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Азарова Л. Є., Горчинська Л. В.
ПОХОДЖЕННЯ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІЄПРИСЛІВНИКОВИХ ФОРМ.....1

Волянюк І. О., Поляк І. П., Рац Л. В.
ПОЗИВНІ ЯК МАРКЕРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....7

Ігнатьєва С. Є., Цюп'як І. К.
АВТОРСЬКА ФРАЗЕМІКА ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРС МИКОЛИ МИКОЛАЄНКА.....12

Карікова Н. М.
ПОГЛЯДИ ЛЕВКА ПОЛЮГИ НА КУЛЬТУРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....18

Литвин О. Г., Яворська О.-С. С.
ТЕРМІНИ-ДУБЛЕТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....24

Мамич М. В.
КОНЦЕПТ *ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ* У ПРАВОВІЙ ТА ПОВСЯКДЕННІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ.....29

Попович Н. М.
РИТОРИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ У ЗБІРЦІ ІВАНА ФРАНКА «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ».....35

Спис О. А.
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРІОД СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....42

Степанов В. В., Лук'яніхіна А. І.
АСОЦІАТИВНЕ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: КОМПАРАТИВНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРІОДУ ДО ТА ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....49

Циганок І. Б.
ПОЛІСЕМІЯ, ОМОНІМІЯ ТА СИНОНІМІЯ СУФІКСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....55

Шуліченко Т. С., Мірошниченко І. Г.
МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ЖІНКИ - ЛІДЕРКИ У РОМАНІ В. ШКЛЯРА «МАРУСЯ»: МОВНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІДЕРСТВА.....59

Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю.
ПОЗИВНИЙ ЯК СЛОВО-МАРКЕР: МОВНА СТРАТЕГІЯ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ.....64

Шумарова Н. П., Мариненко І. О.
ЗВУКОВА ЛЕКСИКА НОВИННОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ОНЛАЙН-МЕДІА).....70

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Halai T. M.
FROM ROCKS TO ROADS: THE ROLE OF TRANSPORT METAPHOR IN CONCEPTUALISING GEOLOGICAL PHENOMENA.....77

Калиновська І. М., Коляда Е. К.
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ РОСІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ (ТРЕТЯ РІЧНИЦЯ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ).....82

Камишова Т. М.
СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ **91**

Косович О. В.
ПАРОНІМІЧНА НЕОЛОГІЗАЦІЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: МЕХАНІЗМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ НОВИХ ЛЕКСЕМ НА ОСНОВІ ПАРОНІМІЇ **96**

Лєпухова Н. І.
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ КІНЕТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ В НІМЕЦЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ **105**

Охріменко О. А., Сокорчук В. М.
СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО ПОДАТКОВОЇ ЛЕКСИКИ В АВТОМАТИЗОВАНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ **110**

Ріба-Гринишин О. М.
ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД D-A-CH РЕГІОНУ **116**

Рожелюк І. Я.
СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ **121**

Sivaieva O. S.
UNCERTAINTY IN MEDICAL TEXTS: A CORPUS-BASED ANALYSIS **126**

Turshukova N. H.
2025 D. TRUMP'S INAUGURAL SPEECH: STYLISTIC ASPECT **132**

Хайчевська Т. М., Галян О. В.
ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З ФПАНЦУЗЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ **138**

ТЮРКСЬКІ МОВИ

Мустафаєва Н. Дж.
РОЛЬ ДОМІВНОГО ФАКТОРУ У ЗАСВОЄННІ МОВИ **143**

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

Телеки М. М.
КЛІНІЧНІ ТЕРМІНИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ОНКОЛОГІЇ: МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ **151**

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Заболотська О. О.
МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ *ЖИТТЯ ЦЕ ГРА* У РУСЛІ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КІНО ТЕКСТІВ) **158**

Ляшко О. В.
ГІПЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ХРИСТИЯНСЬКІЙ АНІМАЦІЇ **163**

Нежива О. М.
МОВНА КОНЦЕПЦІЯ МАРТІНА ГАЙДЕҐҐЕРА ЯК ПІДҐРУНТЯ ОНТОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЛІНГВІСТИКИ **169**

Сахацька В. В., Степаненко О. К., Баранник О. Ю.
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ **173**

Khalilova R.
DISCOURSE TRANSFORMATION UNDER GLOBALIZATION
AND THE RECONSTRUCTION OF LINGUISTIC IDENTITY: A PHILOLOGICAL STUDY..... **180**

Shirzadova L. V.
SEMANTIC NUANCE AND STYLISTIC VARIATION IN ENGLISH SYNONYMS..... **185**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Артеменко Ю. О., Боклажук О. М.
ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТВОРЧІСТЬ ПРОТИ АВТОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕКЛАДУ
ПРИ ВІДТВОРЕННІ МЕМІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ..... **191**

Banias N. Yu., Chetova N. Y., Lizak K. M.
STRATEGIC TRANSLATION PARADIGMS IN THE LOCALISATION OF DIVERSE
TEXTUAL GENRES..... **198**

Лаврик О. В., Ніколаєва Т. М., Мороз Т. О.
СТРАТЕГІЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОНТЕНТУ В МУЛЬТИМОВНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ..... **203**

Оксінь Н. С., Козмін М. В.
ПЕРЕКЛАД КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ КОРЕЙСЬКОГО ШАМАНІЗМУ
ТА ГЕОМАНТІЇ: АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ
«ЕКСГУМАЦІЯ» (파묘, 2024 Р.)..... **211**

Сливка Л. З.
КОМПЛЕКСНІ СМИСЛОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ
ТА ВІЙСЬКОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ..... **218**

Шишко А. В.
СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ЗАСІБ
ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ **226**

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Чрділелі Т. В., Пономаренко О. О.
ЛЕКСЕМИ З НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ
У ПОРІВНЯЛЬНОМУ ВИМІРІ З ПОЗИЦІЙ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ..... **232**

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

Voytko T. V., Honcharenko-Zakrevska N. V.
AUTHOR'S FEATURES OF SECONDARY NOMINATION BASED
ON LITERARY DISCOURSE..... **241**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Біляцька В. П.
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЖИТТЄПИС «ЗАПОРОЗЬКОГО ХАРАКТЕРНИКА»..... **246**

Deviatko N. V.
GENRE AND TYPOLOGICAL FEATURES OF FANTASY FOR ADOLESCENTS:
PSYCHOLOGICAL AND WORLDVIEW ASPECTS..... **253**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... **261**

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Azarova L. Ye., Gorchinska L. V.
ORIGIN AND STRUCTURAL-SEMANTIC DEVELOPMENT OF ADVERBIAL FORMS..... 1

Volianiuk I. O., Poliak I. P., Rats L. V.
CALL SIGNS AS IDENTIFICATION MARKERS OF UKRAINIAN MILITARY PERSONNEL: SEMANTIC-MOTIVATIONAL ASPECT 7

Ihnatieva S. Ye., Tsiupiak I. K.
AUTHORIAL PHRASEMICS OF THE POETIC DISCOURSE OF MYKOLA MYKOLAENKO..... 12

Karikova N. M.
LEVKO POLYUGA'S VIEWS ON THE CULTURE OF THE MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE..... 18

Lytvyn O. G., Yavorska O.-S. S.
DOUBLE TERMS IN UKRAINIAN TECHNICAL TERMINOLOGY..... 24

Mamych M. V.
THE CONCEPT OF RESPONSIBILITY IN THE LEGAL AND EVERYDAY LINGUISTIC WORLDVIEW: COGNITIVE-DISCURSIVE ANALYSIS OF THE FRAME STRUCTURE..... 29

Popovych N. M.
RHETORICAL DEVICES OF ARTISTIC EXPRESSION IN IVAN FRANKO'S COLLECTION «WITHERED LEAVES»..... 35

Spys O. A.
GENERAL TRENDS IN UKRAINIAN LEXICON OF THE TIMES OF THE CURRENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR..... 42

Stepanov V. V., Lukianikhina A. I.
ASSOCIATIVE CONSIDERATION OF THE UKRAINIAN IDENTITY: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PERIODS BEFORE AND AFTER INDEPENDENCE DECLARATION..... 49

Tsyganok I. B.
POLYSEMY, HOMONYMY AND SYNONYMY OF SUFFIXES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE..... 55

Shulichenko T. S., Miroshnychenko I. G.
THE LINGUISTIC PERSONALITY OF A FEMALE LEADER IN V. SHKLIAR'S NOVEL "MARUSIA": LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE MEANS OF LEADERSHIP REPRESENTATION..... 59

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Rymar N. Yu.
CALL SIGN AS A WORD-MARKER: LANGUAGE STRATEGY OF A PERSONAL BRAND..... 64

Shumarova N. P., Marynenko I. O.
SOUND VOCABULARY OF NEWS TEXTS (BASED ON ONLINE MEDIA TEXTS)..... 70

ROMANIC, GERMANIC LANGUAGES

Halai T. M.
FROM ROCKS TO ROADS: THE ROLE OF TRANSPORT METAPHOR IN CONCEPTUALISING GEOLOGICAL PHENOMENA..... 77

Kalynovska I. M., Koliada E. K.
REPRESENTATION OF RUSSIA'S IMAGE IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE (THE THIRD ANNIVERSARY OF THE INVASION OF UKRAINE)..... 82

Kamyshova T. M.
WAYS OF FORMING AND TRANSLATION OF ENGLISH TERMS
OF THE SPHERE OF ELECTRIC POWER ENGINEERING **91**

Kosovych O. V.
PARONOMIC NEOLOGIZATION IN THE FRENCH LANGUAGE: MECHANISMS
AND FEATURES OF FORMING NEW LEXEMES BASED ON PARONYMY **96**

Liepukhova N. I.
THE FUNCTIONING OF LEXICAL UNITS WITH KINETIC SEMANTICS
IN THE GERMAN LITERARY LANGUAGE..... **105**

Okhrimenko O. A., Sokorchuk V. M.
WORD-FORMATION NESTS OF TAX TERMINOLOGY IN AUTOMATED
LINGUISTIC ANALYSIS..... **110**

Riba-Hrynyshyn O. M.
LINGUISTIC AND REGIONAL STUDIES ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
THE EXPERIENCE OF THE D-A-CH REGION..... **116**

Rozheliuk I. Ya.
STRATEGIES FOR RENDERING ENGLISH NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY
MEDIA DISCOURSE..... **121**

Sivaieva O. S.
UNCERTAINTY IN MEDICAL TEXTS: A CORPUS-BASED ANALYSIS..... **126**

Turshukova N. H.
2025 D. TRUMP'S INAUGURAL SPEECH: STYLISTIC ASPECT..... **132**

Khaichevska T. M., Halyan O. V.
TRANSLATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TERMINOLOGY FROM FRENCH:
CHALLENGES AND PROSPECTS..... **138**

TURKIC LANGUAGES

Mustafayeva N. J.
THE ROLE OF THE HOME FACTOR IN LANGUAGE ACQUISITION..... **143**

CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES

Teleky M. M.
CLINICAL TERMS AND WORD PHRASES DESCRIBING ONCOLOGICAL CONCEPTS:
MORPHOLOGICAL AND SYNTAX ASPECT..... **151**

GENERAL LINGUISTICS

Zabolotska O. O.
METAPHORICAL MODEL LIFE IS A GAME IN MULTIMODALITY
(CASE STUDY OF ENGLISH-LANGUAGE MODERN FILM TEXTS)..... **158**

Liashko O. V.
HYPERTEXTUALITY IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE
CHRISTIAN ANIMATION..... **163**

Nezhyva O. M.
MARTIN HEIDEGGER'S LANGUAGE CONCEPT AS THE FOUNDATION
OF ONTOLOGICALLY ORIENTED LINGUISTICS..... **169**

Sakhatska V. V., Stepanenko O. K., Barannyk O. Yu.
LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE IN SOCIAL MEDIA **173**

Khalilova R.
DISCOURSE TRANSFORMATION UNDER GLOBALIZATION AND THE RECONSTRUCTION OF LINGUISTIC IDENTITY: A PHILOLOGICAL STUDY **180**

Shirzadova L. V.
SEMANTIC NUANCE AND STYLISTIC VARIATION IN ENGLISH SYNONYMS **185**

TRANSLATION STUDIES

Artemenko Yu. O., Boklazhuk O. M.
TRANSLATION CREATIVITY AGAINST AUTOMATIC TRANSLATION SYSTEMS WHEN REPRODUCING MEMES ON SOCIAL MEDIA **191**

Banias N. Yu., Chetova N. Y., Lizak K. M.
STRATEGIC TRANSLATION PARADIGMS IN THE LOCALISATION OF DIVERSE TEXTUAL GENRES **198**

Lavryk O. V., Nikolaieva T. M., Moroz T. O.
CONTENT LOCALIZATION STRATEGIES IN MULTILINGUAL MEDIA SPACE **203**

Oksin N. S. Kozmin M. V.
TRANSLATION STRATEGIES FOR KOREAN SHAMANIC AND GEOMANTIC TERMINOLOGY: A CASE STUDY OF THE MOVIE EXHUMA **211**

Slyvka L. Z.
COMPLEX SEMANTIC TRANSFORMATIONS IN SCIENTIFIC-TECHNICAL AND MILITARY TRANSLATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT **218**

Shyshko A. W.
SOCIAL ADVERTISING IN THE GERMAN-SPEAKING CONTEXT AS A MEANS OF LINGUOCULTURAL COMMUNICATION AND AN OBJECT OF TRANSLATION ANALYSIS **226**

COMPARATIVE-HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS

Chrdileli T. V., Ponomarenko O. O.
LEXEMES WITH A NATIONAL-CULTURAL COMPONENT IN A COMPARATIVE DIMENSION THROUGH THE LENS OF LINGUOCONCEPTOLOGY **232**

STRUCTURAL, APPLIED, AND MATHEMATICAL LINGUISTICS

Voytko T. V., Honcharenko-Zakrevska N. V.
AUTHOR'S FEATURES OF SECONDARY NOMINATION BASED ON LITERARY DISCOURSE **241**

LITERARY STUDIES

Biliatska V. P.
A RETROSPECTIVE BIOGRAPHY OF THE "ZAPORIZHIA KHARAKTERNYK" **246**

Deviatko N. V.
GENRE AND TYPOLOGICAL FEATURES OF FANTASY FOR ADOLESCENTS: PSYCHOLOGICAL AND WORLDVIEW ASPECTS **253**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS **261**

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81'367.624/.625(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/01

Азарова Л. Є.
https://orcid.org/0000-0002-2631-8151
Вінницький національний технічний університет

Горчинська Л. В.
https://orcid.org/0000-0002-4614-4371
Вінницький національний технічний університет

ПОХОДЖЕННЯ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІЄПРИСЛІВНИКОВИХ ФОРМ

У статті розглянуто походження та структурно-семантичний розвиток дієприслівникових форм в українській мові. Висвітлено, що сформовані категорії дієприслівників, які відображають закономірності розвитку дієслівної системи, засвідчують дію внутрішніх законів мови та їх безперервне вдосконалення. Зафіксовано, що історично дієприслівникові форми теперішнього та минулого часу постали з коротких форм активних дієприкметників давньоруської мови (пор.: несучи, носѧчи, несъши). У процесі мовної еволюції ці форми втратили категорії роду та відмінювання, закріпившись у формі називного відмінка жіночого роду множини. У сучасній мові вони вже не вступають в узгоджувальні зв'язки з іменниками, а виконують функцію обставини, передаючи додаткову дію або спосіб її здійснення. Визначено, що в сучасній українській мові є два різновиди дієприслівників: 1) на −чи, базою творення яких є дієслова лише недоконаного виду; 2) на −ши, у яких можуть бути дієслова як доконаного, так і недоконаного виду. Проаналізовано, що успадковування дієприслівниками категорії виду дає змогу передавати значення одночасності, часової попередності або наступності другорядної дії щодо основної, вираженої присудком чи співвідносним із ним головним членом односкладного речення. Ці значення залежать від співвідношень видових ознак дієслова в ролі присудка та дієприкметника. Установлено, що семантична взаємодія двох предикативних компонентів – дієслова у функції присудка і дієприслівника – зумовлює реалізацію різних обставинних значень: причини, мети, умови, допустовості, способу дії тощо. Зроблено висновок: дієприслівник здатний передавати ширший спектр значень, ніж власне віддієслівний прислівник. Доведено, що на відміну від спільнокореневих віддієслівних прислівників, дієприслівник навіть у ролі обставини часто зберігає предикативне значення. Саме тому в окремих випадках речення з дієприслівником або дієприслівниковим зворотом можна без втрати основного семантичного змісту перетворити на речення з однорідними дієслівними присудками.

Ключові слова: *дієприслівник, дієприслівникова форма, слов'янська мова, письмові пам'ятки, дієслівні форми.*

Постановка проблеми. У сучасній українській граматиці дослідження категорії дієприслівників становить значний інтерес як у теоретичному, так і в практичному плані. У першій половині XX століття увага мовознавців була зосереджена передусім на з'ясуванні статусу дієприслівника як окремої частини мови, особливостях його утворення шляхом адвербіалізації інших лексико-граматичних розрядів, виконанні обставинної синтаксичної функції та типологізації відповідно до цих функцій. У другій половині XX – на початку XXI століття в українському мовознавстві ці дослідження були продовжені, зокрема в напрямі уточнення частиномовної природи дієприслівника

© Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

в межах морфологічного словотворення й синтаксичної організації висловлення. «У цей період виразно простежуються різні погляди вчених на природу мовних явищ між прихильниками традиційної та функційно-категорійної граматики. У традиційному мовознавстві, представниками якого є М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, М. Я. Плющ, А. П. Грищенко, та ін. дієприслівник визначають як незмінну дієслівну форму, яка позначає дію або стан як ознаку іншої дії або стану, зберігаючи дієслівні морфологічні категорії виду і часу. У новіших дослідженнях із граматики функційно-категорійного спрямування дієприслівники характеризують як віддієслівний прислівник за синтаксичною й морфологічною ознаками» [6, с. 89]. Протилежні погляди щодо поняттєво-термінологічної кваліфікації дієприслівника в сучасній українській літературній мові зумовлені різними підходами до їхнього вивчення, іншим розумінням сутності ознак, граматичних категорій, що споріднюють їх із прислівником і дієсловом. Це є закономірним явищем, оскільки наука не може бути незмінною, вона постійно збагачується новими теоріями, фактами, поняттями. Формування категорії дієприслівника, яка відображає закономірні тенденції розвитку дієслівної системи, є виявом дії внутрішніх механізмів мовної еволюції. У процесі свого становлення дієприслівники розширюють арсенал граматичних засобів, урізноманітнюють способи репрезентації поняття дії та забезпечують більш точне й диференційоване оформлення думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві дієприслівник є важливим компонентом граматичної системи, одним із найскладніших питань. У численних лінгвістичних розвідках порушено питання виокремлення цього класу слів різними науковими поглядами. Зокрема, проблему морфологічного статусу дієприслівника репрезентують праці Е. С. Сосинович, О. В. Кульбабської, С. В. Валімової, Л. М. Коць, О. М. Кузьмич. Вони розглядали граматичні форми і значення дієприслівників, адвербіалізацію та походження дієприслівникових форм. Проаналізовано етапи адвербіалізації, основні структурні класи адвербіальних лексем (Т. М. Довга); висвітлено формування і розвиток прислівникової системи від епохи слов'янської мовної єдності до сучасного стану (В. В. Німчук); вивчено властивість набувати значення відносного часу дієприслівників (С. А. Романюк); представлено теоретичні та практичні засади вивчення дієприслівника в процесі фахової підготовки іноземних студентів (Т. В. Гроховська); простежено функціонально-категорійну парадигму віддієслівного прислівника в семантико-синтаксичній структурі речення (М. Я. Фенко); доведено валентнісні ознаки дієприслівників і внутрішню формальну організацію синтаксичних побудов із ними

(З. І. Комарова); розглянуто формування вчення про дієприслівник та його термінологічне вираження в наукових джерелах від найдавніших часів у розвиткові граматичної думки в Україні до сьогодення (І. А. Ярошевич); запропоновано вважати дієприслівник мішаною частиною мови, оскільки часткове успадкування семантико-синтаксичної дієслівної категорії валентності істотно відрізняє його від спільнокореневих власне віддієслівних прислівників [2, 3]. Окремі проблеми прислівникового словотвору сучасної української літературної мови, процеси обставинного виділення дієприслівників через синтаксис студіювали Т. Є. Масицька, О. Г. Межова, І. А. Пасічник, М. В. Мірченко, С. П. Самійленко, О. О. Тараненко,

Ю. В. Громик та ін. Заслуговують на увагу дослідження І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, С. О. Соколової, у яких схарактеризовано дієприслівники як особливий лексико-граматичний розряд слів, проаналізовано їхні морфологічні властивості, синтаксичну функцію тощо [1, 4, 5]. Отже, українські лінгвісти досліджували різні аспекти категорії дієприслівників. Незважаючи на вагомі здобутки науковців питання щодо походження дієприслівникових форм потребують детальнішого лінгвістичного аналізу. У цьому і полягає актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути походження та структурно-семантичний розвиток дієприслівникових форм в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Про походження дієприслівників із дієприкметників свідчить історія дієприслівникових суфіксів, які є наслідком реформації закінчень іменної системи активних дієприкметників для морфологічного вираження нових граматичних значень. Про те, наскільки колишня дієприкметникова форма набула сталості в нових граматичних значеннях, свідчить втрата атрибутивності та граматичного зв'язку з означуваним словом-підметом. На колишній граматичний зв'язок сучасного дієприслівника з означуваним словом у сучасній мові вказує лише характерний для дієприслівника смисловий зв'язок із підметом, хоч тепер дієприслівник граматично і семантично більше зв'язаний із присудком.

Дієприслівники утворено з нечленних активних дієприкметників теперішнього і минулого часу. Ці дієприкметники теперішнього часу виступають у мові письмових пам'яток у формах називного відмінка всіх родів і називного множини чоловічого роду, поодиноко у формах непрямих відмінків. У пам'ятках доби Київської Русі переважають, як староруські форми називного однини чоловічого та середнього роду на −а,, що утворювалися від усіх тих дієслів, які мали основу на твердий приголосний: ида, мога (в старослов'янській ці форми мали −*ы*); від дієслів −*i* − основ творилися відповідні форми на −а, −я : хваля, ходя, нося, як і від дієслів з −*j*− основою: зная. У старослов'янській мові ці форми мали −ѧ; −ѭ. Форма називного однини жіночого роду мала закінчення −чи, а форма чоловічого роду множини −че, яким у старослов'янській мові відповідали форми на −шти, −ште. Від основ дієприкметників теперішнього часу, що мали спільнослов'янське − ontj: nesontj − утворювали староруські форми з −уч−: несучи.

Дієприкметники минулого часу в називному однини чоловічого і середнього роду мали закінчення −въ (після голосних) і приголосні основи: знавъ, несъ; жіночого роду на −вьши, −ши: знавъши, несъши; чоловічого роду множини на −въше, −ше : знавъше, несъше.

Форми називного відмінка однини і множини коротких активних дієприкметників на −я, −(у)чи, −(а)чи, −(у)че, −(а)че, −ши, −ше, −вши, −вше, −вже в староруській мові починають вживатися в значенні дієприслівників. У ході розвитку окремих східнослов'янських мов, що формуються на основі діалектів староруської мови, з форм активних дієприкметників теперішнього й минулого часу утворено сучасні дієприслівники. Закінчення певних дієприкметникових форм стають дієприслівниковими суфіксами, але в кожній із споріднених східнослов'янських мов, що були утворені на основі діалектів староруської мови, у результаті діяння внутрішніх законів їх розвитку, виступають лише окремі закінчення в ролі дієприслівникових суфіксів; по різному відбувався і перерозклад дієприкметникових основ. В українській мові дієприслівники утворюють від дієслівних основ теперішнього і минулого часу, а суфіксами виступають колишні дієприкметникові елементи –чи та –ши. Формування дієприслівникових суфіксів із закінчень нечленних дієприкметників називного відмінка проілюстровано в таблиці:

Таблиця 1

Формування дієприслівникових суфіксів

Час	Рід		Число множина
	Чоловічий і середній рід однини	Жіночий рід однини	
Теперішній час	нес*я* чита*я*	нес*учи* чита*ючи*	нес*уче* чита*юче*
Минулий час	нес*ъ* чита*въ*	нес*ъши* чита*въши*	нес*ъше* чита*въше*

У сучасній українській мові дієприслівники на −а, −я майже не вживаються, крім поодиноких архаїчних форм. Як норма, від дієслів недоконаного виду в сучасній українській мові утворюють дієприслівники на −(у)чи, −(ю)чи, −(а)чи, −(я)чи. Пам'ятки мови української народності XIV−XVI ст. вже відбивають ці закінчення. У грамотах XIV−XV ст. поруч із формами на −а вже дуже часті форми на −чи : *вживаючи Стефан ... воєвода ... пришолъ ... не хотѧчи зостати оу винѣ ... хотѧчи и слюбуючи Стєцко воєвода ... присѧглъ и* записалъсѧ *... помогати* противу *каждого* неприятелѧ никого не выимуючи. Форми із закінченням −че (форми називного відмінка множини чоловічого роду) відбивають змішування вживання в процесі становлення дієприслівників дієприкметникових форм однини і множини: подъдаваючєсѧ, имѣючє, служѧчи, мыслѧчє, хотѧчє...

Дієприслівники від дієслів доконаного виду в сучасній українській мові мають суфікс −ши і утворені від відповідних форм минулого часу чоловічого роду. Історично це форми жіночого роду однини нечленних дієприкметників, вони засвідчені вже в українських грамотах XIV−XV ст. в значенні дієприслівників "минулого часу": а осадивши пришодъши ... фанасии вѧдка ... продалъ єсть. Аналогічні за утворенням до форми "пришодъши" дієприслівники "увішедши, пришедши, перешедши", спостерігаємо у творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, наприклад:

Увішедши вп'ять у хату, стала знаряжати ...;

Векла, пришедши до голови, поклонилась ...

Архаїчні форми типу "увішедши, пришедши" відбивають історичне творення дієприслівників, не властиве сучасній українській мові. Активні нечленні дієприкметники в староруській мові були утворені від основи інфінітива (минулого часу): до основи на приголосний додавався суфікс −ши.

У відзначених дієприслівниках сама основа: пришед, увішед − є архаїчною. До того ж, у сучасній мові дієприслівники утворюють не від основи інфінітива, а від форми минулого часу чоловічого

роду. В українській мові у значенні дієприслівника "минулого часу" від дієслів доконаного виду послідовно виступає форма на –ши, очевидно, тому, що тут дієприслівники на –в виступали б як однозвучні форми з дієсловами минулого часу, історичними формами дієприслівників на –л, що внаслідок фонетичного переходу в українській мові мають *"в"*. Незмінна форма колишніх дієприкметників теперішнього часу на –чи, че в значенні дієприслівника "теперішнього часу", поряд із формами на –в, –вши у значенні дієприслівника "минулого часу", виступає в сербо-хорватській мові; у словенській мові зі значенням теперішнього часу є форми на –е, –оч, –еч, зі значенням минулого часу функціонують форми на –ши. У польській і чеській мовах поряд з іншими є форми на –а. У народних говорах ні в чеській, ні в словацькій мовах дієприслівники не вживані. У болгарській мові є форми дієприслівникового типу з суфіксами –ки, ши, –чи, –екюм, –ешем зі значенням теперішнього часу; зі значенням минулого часу таких форм немає. У сучасній болгарській мові з дієприслівниковим значенням переважно вживають форми на –йки, рідше – шец, що утворюються додаванням цих суфіксів до основ дієслів недоконаного виду. Отже, у кожній із слов'янських мов є або була незмінна дієприкметникова конструкція зі значенням, близьким до дієприслівника. А це говорить про те, що елементи, які лягли в основу творення цієї категорії, існували вже дуже давно в граматичній системі окремих слов'янських мов і, здебільшого, в граматичній системі індоєвропейських мов взагалі.

Історія мови говорить, що дієприслівники походять із форм дієприкметників, категорії, що властива всім індоєвропейським мовам: у категорії дієприкметників окремих індоєвропейських мов є форми із двостороннім логічним зв'язком, але граматично узгоджені з підметом. Так, у латинській мові є іменний член речення, що називається предикативом, формально пов'язаний із будь-яким іншим іменним членом як означення, але разом із тим близький за змістом із присудком як обставина. У слов'янських мовах розвиток таких двосторонніх смислових відношень окремих дієприкметникових форм зумовлює появу окремої дієслівної категорії – дієприслівників, які граматично пов'язані з присудком, а логічно – з підметом. У сучасній українській мові двосторонні смислові відношення дієприслівників виявляються й в граматичному відокремленні.

Процес становлення дієприслівників знаходить відображення в пам'ятках мови в тих конструкціях, де форми нечленних активних дієприкметників виступають із двостороннім логічним зв'язком до підмета і присудка. Ці форми називають дію підмета, що має часові або інші логічні обставинні відношення до іншої його дії, вираженої особовою формою дієслова. Оскільки семантична основа дієприкметника пов'язана з граматичним поняттям дії, яка вступає в певні смислові відношення з дією присудка, у низці випадків такі відношення зазнають абстрагування. Унаслідок відокремлення цих смислових зв'язків від присудка з форм називного відмінка дієприкметників, граматично співвіднесених із підметом, формується самостійна дієслівна категорія – дієприслівник, у межах якої логічний зв'язок із присудком дістає спеціалізоване граматичне оформлення. Водночас для репрезентації нового граматичного значення залежності від присудка залучаються давніші нечленні форми дієприкметника.

В українській мові спільнослов'янські форми нечленних дієприкметників були основою виникнення нової дієслівної категорії дієприслівників. Процес становлення цієї категорії проходить у близькоспоріднених мовах без значних відмінностей, але в кожній із східнослов'янських мов з'являються своєрідні форми, що і є підтвердженням того, що кожна з них функціонує за своїми внутрішніми законами, які діють поряд із загальними для східнослов'янських мов закономірностями розвитку.

Становлення категорії дієприслівників пов'язане також із вживанням поряд з іменною системою відмінювання прикметників і дієприкметників членної займенникової системи. Нечленні форми дієприкметників поступово втрачали широке функціонування й трансформувалися в дієприслівники. У цьому простежується притаманна мовному розвиткові закономірність: відмирання старої якості та виникнення на її основі нової.

У висвітленні процесу становлення категорії дієприслівників особливо важливе значення має положення про взаємодію нового змісту і старої форми. Зміст породжує відповідну йому форму, і водночас створена форма сприяє утвердженню даного змісту, становлячи разом із ним діалектичну єдність. Однак, провідне значення в розвитку має зміст: переростаючи форму, він перетворює і її. Як було зазначено раніше, новий граматичний зміст при виникненні дієприслівників є абстракцією логічних відношень дії, що виражена дієприкметником і пов'язана у своєму виявленні з іншою дією. Так, у дієприкметникових формах при предикативному їхньому вживанні в реченні ця загальна ознака вживання – абстракція логічних відношень між

діями − стає змістом нового, спільного, загального поняття в даних словах, що, супроводжуючись відповідною зміною форми дієприкметника, створює категорію дієприслівника.

Як означення використовувалися членні займенникові форми, тоді як роль предикативного означення виконували нечленні, короткі активні дієприкметники, з яких і розвинулися дієприслівники на основі синтаксичної категорії предикативності. Багато дослідників зазначають, що на початковому етапі обидві форми (членна і нечленна) уживали тривалий час як семантично рівнозначні.

"Був час, коли і в давньоруських діалектах короткі форми дієприкметників не були ще перетворені в так звані дієприслівники, тобто не були втягнені в сферу повної залежності від особових дієслів, − тому, як у предикативному, так і в апозитивному вживанні їх ще не порушувалося узгодження з іменником у роді, числі, відмінку" [1:258]. Синонімічність форм сприяла виявленню в кожній з них семантико-синтаксичних особливостей. У зв'язку з цим членна форма, що давала можливість більш виразного граматичного виявлення атрибутивних ознак, стала вживатися як атрибутивна, а нечленна − у функції предикативного означення. Наявність двох форм дієприкметників була використана для виявлення відтінків логічних і синтаксичних відношень при двоякому використанні дієприкметника в реченні: атрибутивному і предикативному.

Апозитивне вживання дієприкметників порушувало їхнє граматичне узгодження з іменниками-підметами, і цим самим визначалася нова смислова роль їх у реченні. У результаті ці форми стали морфологічно незмінними. У мовленнєвій практиці постала необхідність передати за допомогою граматичних засобів різноманітні смислові відтінки слів-присудків, які відображають певну спрямованість думки. Саме ця потреба зумовила те, що в дієприкметникових формах, на основі яких згодом сформувалися дієприслівники, поняття дії уточнюється рядом інших граматичних значень.

Починаючи вже з XIIXIII ст., східнослов'янські пам'ятки відбивають уживання неузгоджених нечленних дієприкметників у формі називного відмінка, які логічно пов'язані з дієсловом-присудком: "Дієприкметники в нечленній формі майже постійно виступають у ролі предикативного прислівника, знаходячись в узгодженні з verbum finitum основного речення" [4:125]. Якщо в літературних пам'ятках XII−XIII ст. має місце вживання дієприкметників із дієприслівниковим значенням і досить часті випадки змішування у вживанні змінюваних і незмінних форм, то вже, починаючи з XVI ст., дієприслівники оформляють як категорію незмінних дієслівних форм. Вже на той час вони виступали зі значеннями, що властиві дієприслівникам і в сучасній мові, виявляючи при цьому окремі відмінності в значеннях і вживанні, що говорить про шліфування і дальший розвиток дієприслівників.

Спостереження зразків мови XV−XVIII ст. показують, що вже на той час дієприслівники утворювалися майже так, як і в сучасній українській мові. Лише окремі, на той час широко вживані дієприслівники, не вживають у мові сучасній, напр.: *могучи*, *обачивши* і т.п. Неправильно утворені форми, як, напр., *отказаючи*, *ворочуячися* та форми *вынайдуючи*, *змогучи* − утворення від дієслів доконаного виду з суфіксом *−(у)чи* − трапляються рідко. Дієприслівники на *−(у)чи, −(ю)чи, −(а)чи, −(я)чи* означали одночасну з присудком дію того ж самого предмета-підмета. У драматичних творах і віршах XVI-XVIII ст. дієприслівники вживають мало, і здебільшого − це форми на *−я*. Форми на *–а, −я* з дієприслівниковим значенням трапляються в пам'ятках, списаних із церковно-слов'янських оригіналів, у віршах, в українських грамотах XIV−XV ст. У сучасній українській мові дієприслівники на *−а*, як норма літературної мови не функціонують, але такі дієприслівникові форми можна знайти у фольклорних творах, зрідка у творах художньої літератури, частіше в письменників, твори яких насичені елементами розмовної мови.

Висновки. Отже, оформлення дієприслівника як категорії протягом засвідченого пам'ятками мови часу є переконливим прикладом того, як змінюється, хоч і дуже повільно, граматична будова мови: у системі дієслова виникають форми з новими граматичними значеннями. Вивчення історії дієприслівника показує безпідставність тлумачення розвитку мови шляхом вибухів і стрибків. Із процесу становлення категорії дієприслівників яскраво видно, що зміни відбуваються шляхом поступового розвитку в мові елементів нової якості і відмирання старої, що система граматичних мовних засобів, розвиваючись за внутрішніми законами, постійно вдосконалюється.

На сьогодні україністика потребує комплексного дослідження категорії дієприслівників, які своїм становленням збагачують граматичні прийоми, способи вираження в мові логічного поняття дії для більш точного і розчленованого вираження думки. У цьому і полягає перспектива подальшого дослідження цього класу слів.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. (ред.), Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 749 с.
2. Гінзбург М. Класифікування та гармонізування понять, пов'язаних з процесами. Проблеми української термінології : зб. наук. праць XVI Міжнародної наукової конференції «СловоСвіт 2020» (1–3 жовтня 2020 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. С. 3–18.
3. Гінзбург М. Пропонови щодо запровадження в українське мовознавство концепції мішаних частин мови. LANGUAGE: Codification, Competence, Communication. 2021. № 1(4). С. 7–29.
4. Городенська К. Г. Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*. 2017. С. 17–21.
5. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки. Донецьк : ДонНУ, 2014. 464 с.
6. Ярошевич І. Дієприкметник і дієприслівник в українській мові: поняттєво-термінологічний аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2010. № 676. С. 86–89.

Azarova L. Ye., Gorchinska L. V. ORIGIN AND STRUCTURAL-SEMANTIC DEVELOPMENT OF ADVERBIAL FORMS

The article examines the origin and structural-semantic development of adverbial participle forms in the Ukrainian language. It is highlighted that the established categories of adverbial participles, which reflect the patterns of development of the verbal system, demonstrate the action of internal linguistic laws and their continuous improvement. It is noted that historically the adverbial participles of the present and past tense originated from the short forms of active participles of the Old East Slavic language (cf.: несучи, носѧчи, несъши). In the course of linguistic evolution, these forms lost the grammatical categories of gender and declension, becoming fixed in the form of the nominative case of the feminine plural. In modern Ukrainian, they no longer enter into agreement relations with nouns but function as adverbial modifiers, expressing an additional action or the manner of its performance. It has been determined that in modern Ukrainian there are two types of adverbial participles: forms ending in -чи, whose derivational base consists exclusively of imperfective verbs; forms ending in -ши, which may be derived from both perfective and imperfective verbs. It is analyzed that the inheritance of the verbal aspect category by adverbial participles makes it possible to convey the meaning of simultaneity, temporal precedence, or succession of a secondary action in relation to the main action expressed by the predicate or by the main member of a one-member sentence correlated with it. These meanings depend on the correlation of aspectual features of the verb functioning as a predicate and the adverbial participle. It has been established that the semantic interaction of two predicative components – the verb in the function of a predicate and the adverbial participle – determines the realization of various adverbial meanings: cause, purpose, condition, concession, manner of action, etc. The conclusion is drawn that the adverbial participle is capable of conveying a broader range of meanings than the deverbal adverb proper. It has been proven that, unlike cognate deverbal adverbs, the adverbial participle, even when functioning as an adverbial modifier, often retains a predicative meaning. Therefore, in certain cases, sentences containing an adverbial participle or an adverbial participial phrase can be transformed into sentences with coordinated verbal predicates without loss of their core semantic content.

Keywords: *adverb, adverbial form, Slavic language, written monuments, verb forms.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/02

Волянюк І. О.
https://orcid.org/0000-0002-3429-2510
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

Поляк І. П.
https://orcid.org/0009-0007-0732-8892
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

Рац Л. В.
https://orcid.org/0009-0002-6257-7166
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

ПОЗИВНІ ЯК МАРКЕРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено семантико-мотиваційний аналіз 100 позивних військових 85 окремого батальйону 105-ї окремої бригади територіальної оборони (Тернопільська область) регіонального управління «Захід» Сил ТрО ЗСУ, а також випускників Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, які загинули у російсько-українській війні. Проаналізовано актуальні, з погляду авторів, розвідки, де науковці вже здійснювали спробу аналізу позивних. На основі дефініцій, поданих у довідкових виданнях, авторами також прокоментовано зміст лексеми ’позивний’ та наголошено на її актуальності в умовах воєнного сьогодення, адже позивні допомагають маскувати від противника справжнє ім’я воїна. Доведено, що з’ясування мотиву номінації подає різноманітну екстралінгвальну інформацію про носія позивного: його характер, уподобання, зацікавлення, професію, світогляд, етнічну приналежність, зовнішні особливості, вік тощо.

Зібрані позивні систематизовано та класифіковано на 8 семантико-мотиваційних груп. За кількісним виявом переважає група позивних, мотивованих офіційними антропонімами – прізвищами військових – вони утворюються шляхом усічень: апокопи (наприклад: Сем ← Семенюк, Байда ← Байдюк, Нестер ← Нестерук і под.), синкопи (Мокрий ← Мокрицький) або ж становлять собою змішаний тип усічень (Мак ← Ломакович). На другому місці за кількісним показником – оніми, мотивовані рисами характеру воїна, особливостями поведінки, ставленням до інших (наприклад: Добриня, Лютий, Родич, Кум та ін.). Третя місце за кількістю посідають позивні, мотивовані професією, посадою, статусом військового (Пекар, Монарх, Шериф, Столяр, Хан тощо). Інші семантико-мотиваційні групи презентовані значно меншою кількістю онімів.

В умовах російсько-української війни позивні виступають своєрідними лексичними маркерами епохи на онімному рівні.

Ключові слова: *позивний, військова справа, військовослужбовець, номінація, мотивація, семантика.*

Постановка проблеми. Мова – живий організм, невід’ємна складова соціального розвитку, оскільки саме в мові відображено суспільний досвід, звичаї, традиції, події, що стосуються всіх сфер людської життєдіяльності. Кожна культурно-історична епоха має відповідні лексичні маркери, як на апелятивному, так і на онімному рівнях.

В умовах російсько-української війни своєрідними маркерами на апелятивному рівні виступає суспільно-політична лексика, що є основою сучасного політичного дискурсу. Означена проблема свого часу вже виступала предметом нашого дослідження [1]. Проте й на онімному рівні не менш вагомими, на нашу думку, лексичними маркерами є позивні україн-

© Волянюк І. О., Поляк І. П., Рац Л. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ських військовослужбовців, про що йтиметься у цій розвідці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження мотивів номінації позивних присвячена наукова стаття Н. Хрустик, С. Петрової, Т. Серкал [8]. Автори зазначають: «Вивчення мотивів номінації позивних надає нам певне уявлення про носія, його світогляд, свідчить про мовну картину світу в соціальній групі військовослужбовців. Нерідко позивні містять вказівку на додаткову інформацію про носіїв іменування – місце проживання, рід діяльності, етнічну приналежність тощо, увиразнюють фізичні, психологічні, інтелектуальні якості людини, уподобання та звички» [8, с. 104].

Аналіз особливостей творення та номінації неофіційних антропонімів, засвідчених у журналістських текстах, проведено авторами статті «Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація» [9].

Поради, як обирати позивні, запропоновано у розвідці М. Корсун. Поділяємо думку автора про те, що «позивні для військових – це важливий аспект військової комунікації. Вони використовуються для ідентифікації особи або групи, а також для забезпечення ефективної та безпечної комунікації. Вибір правильного позивного може допомогти у підтримці дисципліни, мотивації і безпеки в умовах служби» [3].

Історичний екскурс від часів Козаччини до сьогодення та коментарі про те, як українські військові отримують позивні, подано у статті В. Кріцької [4]. Дослідниця зауважує: «Військовий позивний, або військове прізвисько – це псевдонім, який беруть собі бійці під час війни. Від козаків до українських військових XXI століття живе ця традиція. Приховати справжнє ім'я, підкреслити важливу рису чи вчинок, показати, яким тебе бачать інші – у позивних є багато призначень» [4].

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність досліджуваного питання в умовах тривалої російсько-української війни, ставимо перед собою завдання доповнити сучасні лінгвістичні дослідження вивченням семантико-мотиваційних особливостей позивних українських військових.

Виклад основного матеріалу. Позивні, як і інші повнозначні слова, характеризуються повною семантики. Що ж означає сема 'позивний'? За визначенням, поданим у «Словнику української мови», позивний – це «1) який служить для того, щоб привернути увагу до чого-небудь; 2) умовні сигнали для розпізнавання радіостанції, судна, військової частини і т.ін» [5, с. 813]. У «Тлумачному словнику української мови» позивний – це «ім'я, що дається військовослужбовцеві для приховування від противника його справжнього імені за допомогою технічних засобів зв'язку» [6].

У військовій справі позивними є унікальні короткі імена або слова, що використовуються для радіозв'язку та ідентифікації, часто відображаючи характер, професію, зовнішність, територіальне походження або почуття гумору бійця.

Як зауважує Д. Каліщук, «значення слова можна вважати певною мірою психоментальним фрагментом колективної етносвідомості, конвенційно закріпленим за певною мовною формою, завдяки чому воно існує в індивідуальній свідомості в різних способах застосування. Протиріччя між колективною та індивідуальною природою значення досі залишається однією із проблем теорії значення» [2, с. 61-62].

Предметом нашого дослідження є 100 позивних військових 85 окремого батальйону 105-ї окремої бригади територіальної оборони (Тернопільська область) регіонального управління «Захід» Сил ТрО ЗСУ, а також випускників Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, які загинули у російсько-українській війні, героїчно захищаючи Батьківщину.

Беручи до уваги названі вище дослідження мотивів номінації, особливостей творення неофіційних антропонімів, зібрані нами позивні військовослужбовців класифікуємо на 8 семантико-мотиваційних груп. При цьому погоджуємося з думкою Н. Шульської, О. Кирилюк, В. Салтан, які зауважують, що «Диференціювати позивні імена українських військових у мотиваційні групи доречно лише на основі асоціацій, які виникають через твірні лексеми-мотиванти, оскільки не завжди відома реальна причина появи «другого» імені бійця. З іншого боку, кваліфікувати бойові псевдоніми за конкретними мотиваційними характеристиками потрібно умовно, адже твірна лексема може бути помилково витлумачена при керуванні лише власними асоціаціями» [9, с. 29].

1. Позивні, мотивовані офіційними антропонімами – прізвищами військових, становлять найбільшу групу за кількісним показником (23 одиниці): *Черниш*, *Мойсей*, *Лев*, *Січ*, *Мак*, *Груша, Литвин, Мокрий, Данило, Солоний, Дудік, Калина, Коп, Миколайович, Крава, Сем, Байда, Станок, Боярин, Нестер, Ромашка, Стелс.*

Варто зауважити, що більшість із цих позивних утворено шляхом усічення кінцевих звукос-

получень прізвищ. Так, позивні *Лев, Січ, Груша, Мокрий, Данило, Солоний, Калина, Крава, Сем, Байда, Нестер, Стелс* утворилися шляхом апокопи відповідних прізвищ: *Лев ← Левчук, Литвин ← Литвиненко, Січ ← Січкун, Груша ← Грушицький, Данило ← Данилюк, Солоний ← Солоненко, Калина ← Каленік, Коп ← Копач; Крава ← Кравчук, Сем ← Семенюк, Байда ← Байдюк, Нестер ← Нестерук.*

Позивні *Боярин, Дудік, Станок, Ромашка* утворилися шляхом апокопи та суфіксації: *Боя**рин*** ← ***Боярчук, Дудік*** ← ***Дударчук, Станок*** ← ***Станкевич, Ромашка*** ← ***Ромашевський.***

Цікавим за морфологічною структурою та семантикою є позивний *Стелс ← Стельмащук.* У цьому випадку можна розглядати подвійну мотивацію: апокопа прізвища (*Стельмащук*) або ж семантизація апелятива *стелс,* що у перекладі з англійської означає ’*таємний, прихований*’.

Позивний *Мокрий* є синкопою прізвища *Мокрицький,* утворено шляхом усічення суфікса -ицьк- .

Змішаний тип усічення (аферезу та апокопу) засвідчено у позивному *Мак ← Ломакович.*

Один позивний утворено від імені по батькові носія – *Миколайович* (Трофимлюк В. М.). Так називають шановану особу або людину старшого віку.

2. Номінації, що відображають характер військового, особливості поведінки, ставлення до інших (19 одиниць): *Альхан, Брюс, Добриня, Граніт, Скорий, Тихий, Ромео, Швидкий, Кєнт, Лютий, Сутенер, Дикий, Перець, Шулер, Родич, Кум, Наказ, Кредо, Бєс.*

Їх можна поділити на дві підгрупи.

1. Позивні, мотивовані рисами характеру, особливостями вдачі бійця: *Альхан, Брюс, Граніт, Скорий, Тихий, Швидкий, Лютий, Дикий, Шулер, Наказ, Кредо, Бєс.*

Позивний *Альхан*, імовірно, мотивований апелятивом ’альхан’, що є назвою бойового афганського танцю; символізує мужність, єдність, згуртованість. Військовий, наділений цими рисами характеру, міг отримати такий позивний. *Брюс* – так називали бійці свого командира, полковника Сергія Лі. Як і відомий кіноактор, майстер бойових мистецтв із однойменним прізвищем Брюс Лі, полковник безліч разів проявив майстерність командування боєм, мужність і витривалість, гуманне ставлення до бійців, за що й отримав позивний – *Брюс*.

Апелятивами ’граніт, наказ, кредо’ мотивовані однозвучні позивні бійців, які засвідчують їхню твердість у переконаннях, непохитність, дотримання моральних принципів: *Граніт, Наказ, Кредо* .

Семантичними відповідниками до прикметників ’скорий, швидкий, тихий, лютий, дикий’ виступають позивні: *Скорий, Тихий, Швидкий, Лютий, Бєс, Дикий.*

Позивний *Шулер* мотивований апелятивом ’шулер’, що має значення «гравець…, який користується нечесними прийомами» [6].

2. Позивні, що виражають ставлення до інших: *Добриня* (добра людина), *Ромео* (романтична натура), *Кєнт* (жаргонізм зі значенням ’близького друга, приятеля, людини, з якою склалися довірливі стосунки’), *Сутенер* (жартівливо-глузливий позивний), *Перець* (людина, яка критично, гостро висловлює свої думки стосовно інших), *Родич* (військовий, який ставиться до інших, як до членів своєї родини), *Кум* (близька людина, яка стає для інших рідним попри відсутність родинних зв’язків) .

3. **Позивні, мотивовані професією / інструментом професійної діяльності, родом діяльності, посадою / статусом** (15 одиниць): *Ветеринар, Дизайнер, Снайпер, Лісник, Єгер, Коса, Дротик, Пекар, Монарх, Шериф, Мєнт, Композитор, Столяр, Бляхар, Хан.*

Більшість онімів цієї групи виникли внаслідок асоціацій із професійною діяльністю їхніх носіїв у мирному житті: *Ветеринар, Дизайнер, Лісник, Пекар, Шериф, Мєнт, Столяр, Бляхар, Композитор.*

Позивний *Єгер* отримав військовослужбовець-піхотинець, спеціально тренований для надскладних ситуацій.

Снайпер – так називають бійця з високою дисципліною, який діє на прикритті, володіє мистецтвом маскування.

Позивні *Дротик, Коса* мотивовані предметами професійної діяльності. Військовий із позивним *Дротик* у мирному житті працював електриком, а боєць із псевдонімом *Коса* був косарем.

Позивні *Монарх, Хан* мотивовані посадою або ж статусом військовослужбовців. Відомо, що позивний *Монарх* належав замполіту, капітану Рацу Олександрові. Його прізвище в інверсійному порядку читається – Цар. Військовому такий позивний зовсім не імпонував, тому разом із побратимами він обрав синонімічний варіант – *Монарх*.

4. **Позивні, мотивовані захопленням носія:** *Скрипка, Динамо, Апекс, Пасіка, Пазік, Камаз.* Захоплення військових, закріплені у їхніх позив-

них, виражалися найчастіше через метонімійні перенесення. Вони відображають такі зацікавлення:

– музикою: *Скрипка;*

– спортом: *Динамо;*

– комп'ютерними іграми: *Апекс*;

– бджільництвом: *Пасіка;*

– автомобільною справою: *Камаз, Пазік.*

5. **Номінації, мотивовані зоонімами, фітонімами:** *Багіра, Кот*, *Сойка*, *Орел, Колібрі, Звір, Бугай, Скорпіон; Лавр, Вишня, Бубка.*

Оніми *Багіра (жіночий позивний), Сойка, Колібрі, Кот, Орел, Звір, Бугай, Скорпіон* мотивовані зоонімами. Вони утворилися шляхом метафоричного перенесення – найчастіше на основі подібності поведінки.

Позивні *Лавр, Вишня, Бубка* мотивовані відповідними апелятивами – фітонімами (назвами рослин) чи їх плодів.

6. **Позивні, мотивовані етнонімами, топонімами:** *Скіф, Варшава, Вікінг, Янкі.*

Позивний *Варшава* отримав військовий Поляк Сергій. Оскільки прізвище бійця мотиване топонімом, то за асоціативними зв'язками і виник його позивний.

Янкі – так називали побратими Яремчука Андрія. Співзвучність із особовим іменем і прізвищем, а також той факт, що Андрій ще до російсько-української війни був бійцем іноземного легіону, володів навичками європейських військових стандартів, виявляв готовність до участі у складних спецопераціях відображено у його позивному. Апелятив 'янкі' є назвою жителів Нової Англії, США.

Очевидно, за аналогією до семантики апелятивів виникли позивні *Вікінг* (апелятив 'вікінг' – скандинавський воїн-мореплавець) [6] та *Скіф* ('скіфи' – кочові племена, що населяли південну частину України або ж 'скіф' – вузький і довгий човен для змагань з академічної греблі) [6].

7. **Номінації, мотивовані іменами інших осіб (кіно- і мультигероїв, казкових персонажів, акторів тощо)**: *Neo, Філ, Льолік, Болік, Бабай.*

Neo – позивний 19-річного воїна Бая Сергія. Побратими згадують: «В Neo не було страху, він любив військову справу, літав, навіть коли всі відпочивали, був щирим, справжнім, цілеспрямованим. Всі знали, що на нього можна покластися, що за ним можна і потрібно йти» [Зі спогадів]. Антропонім *Neo* (*Обраний*) відомий як ім'я персонажа серії фільмів «Матриця». Герой наділений унікальними здібностями, як і зовсім юний воїн Сергій Бай.

Позивний *Філ,* можливо, виник за аналогією до імені відомого персонажа аніме «Атака титанів» – солдата Гарнізону.

Льолік і Болік – позивні братів, які за своєю веселою вдачею нагадували побратимам персонажів-витівників відомого польського однойменного мультфільму.

Подвійну мотивацію вбачаємо у позивному *Бабай*: однойменний вигаданий персонаж у слов'янському фольклорі, яким зазвичай лякали дітей (за зовнішніми особливостями або поведінкою військовий, можливо, нагадував його); або ж позивний міг виникнути за аналогією до прізвища його носія – Барнай.

8. Позивні, мотивовані іншими ознаками:

- віком / ростом особи: *Студент, Дєд, Кіндер, Малий;*

- астронімами*: Марс, Космо;*

- зовнішніми особливостями носія: *Борода, Чорний.*

Способом повної (ініціальної) абревіації утворено позивний *ТОП* – Тума О. П.

Позивний *Біда* є простим за морфемною структурою синонімічним відповідником до прізвища його носія – *Лиховидюк*; а позивні *Мальборо* та *Самсунг* є модифікованими варіантами офіційних прізвищ військових: Майборода та Самсонов.

Не визначено мотиви номінації таких позивних: *Одін, Ред, Сагдам, Фанарік, Ромб*.

Висновки. Отже, термін 'позивний' вважаємо різновидом псевдонімів. Ним найчастіше послуговуються у військовій справі з метою приховування офіційних особових імен бійців під час виконання бойових операцій. Позивні можуть бути самоназвами, тобто, військовий самостійно обирає собі приховане ім'я або ж надається іншими особами з боку його оточення.

Здійснений нами семантико-мотиваційний аналіз 100 позивних військових 85 окремого батальйону 105-ї окремої бригади територіальної оборони (Тернопільська область) регіонального управління «Захід» Сил ТрО ЗСУ, а також випускників Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, які загинули у російсько-українській війні, засвідчує те, що при аналізі неофіційних особових назв військовослужбовців найвагоміше значення має виявлення мотиву номінації. Адже саме з'ясування мотиву подає різноманітну екстралінгвальну інформацію про носія позивного: його характер, уподобання, зацікавлення, професію, світогляд, етнічну приналежність, зовнішні особливості тощо.

Під час проведення аналізу нами виокремлено 8 семантико-мотиваційних груп позивних. За

кількісним виявом можемо стверджувати, що найчастіше позивні мотивовані офіційними антропонімами – прізвищами військових – і утворюються шляхом усічень: апокопи (наприклад: *Лев ← Левчук, Січ ← Січкун і под.)*, синкопи (*Мокрий ← Мокрицький*) або ж становлять собою змішаний тип усічень (*Мак ← Ломакович*). На другому місці за кількісним виявом – номінації, що відображають характер воїна, особливості поведінки, ставлення до інших (наприклад: *Добриня, Граніт, Скорий, Тихий та ін.*). Третя місце за кількістю посідають позивні, мотивовані професією, посадою, статусом військового (*Ветеринар, Дизайнер, Лісник, Пекар, Монарх* тощо).

Інші семантико-мотиваційні групи презентовані значно меншою кількістю онімів. З-поміж них – позивні, мотивовані: захопленням особи (*Динамо*, *Пасіка*); зоонімами, фітонімами (*Багіра, Сойка*, *Орел, Лавр, Вишн*); етнонімами, топонімами (*Варшава, Янкі, Вікінг*); іменами інших осіб (кіно- і мультигероїв, казкових персонажів, акторів: *Льолік, Болік, Neo*) та ін.

Список літератури:

1. Волянюк І. О. Політичний дискурс в умовах російсько-української війни: лінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 47–52.

2. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу президентів Дж. Буша мол., Б. Обами): дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2017. 245 с.

3. Корсун М. 50 варіантів позивних для військових. URL: https://ortstom.in.ua/50-variantiv-pozyvnyh-dlya-vijskovyh/ (дата звернення 12.02.2026).

4. Кріцька В. Як українські військові отримують позивні. URL: https://www.ukrainer.net/pozyvni/ (дата звернення: 12.02.2026).

5. Словник української мови: в 11 т. Т. 6. Київ: Наукова думка, 1975.

6. Словник української мови. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd (дата звернення: 20.02.2026).

7. Тлумачний словник української мови. URL: https://goroh.pp.ua/%D0%A2%D0% (дата звернення: 18.02.2026).

8. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал Т. С. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник ОНУ. Серія: Філологія*. 2019. Т. 24, вип. 1 (19). С. 104–114.

9. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія: Філологія. Журналістика.* Том 35 (74), № 6, 2024. С. 27–32.

Volianiuk I. O., Poliak I. P., Rats L. V. CALL SIGNS AS IDENTIFICATION MARKERS OF UKRAINIAN MILITARY PERSONNEL: SEMANTIC-MOTIVATIONAL ASPECT

The article presents a semantic and motivational analysis of 100 call signs of soldiers of the 85th separate battalion of the 105th separate brigade of territorial defense (Ternopil region) of the regional administration "West" of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine, as well as graduates of the Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Academy of Kremenets who died in the Russian-Ukrainian war. The authors analyzed the relevant, from the authors' point of view, intelligence studies where scientists have already attempted to analyze call signs. Based on the definitions provided in reference publications, the authors also commented on the content of the lexeme 'call sign' and emphasized its relevance in the conditions of the military present, since call signs help to mask the real name of a soldier from the enemy. It is proven that clarifying the motive of the nomination provides a variety of extralingual information about the bearer of the call sign: his character, preferences, interests, profession, worldview, ethnicity, external features, age, etc.

The collected call signs are systematized and classified into 8 semantic-motivational groups. In terms of quantitative expression, the group of call signs motivated by official anthroponyms – military surnames – prevails and are formed by truncations: apocopes (for example: Sem ← Semenyuk, Bayda ← Baydyuk, Nester ← Nesteruk, etc.), syncopes (Mokriy ← Mokritskyi) or constitute a mixed type of truncations (Mak ← Lomakovich). In second place in terms of quantity are onyms motivated by the character traits of a warrior, behavioral characteristics, and attitude towards others (for example: Dobrynya, Lyuty, Rodych, Kum, etc.). In third place in terms of quantity are call signs motivated by the profession, position, and status of a soldier (Baker, Monarch, Sheriff, Carpenter, Khan, etc.). Other semantic-motivational groups are represented by a significantly smaller number of onyms. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, call signs act as peculiar lexical markers of the era at the onymic level.

Keywords: *call sign, military affairs, serviceman, nomination, motivation, semantics.*

Дата першого надходження статті до видання: 33.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’373.25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/03

Ігнатьєва С. Є.
https://orcid.org/0000-0003-2217-4610
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Цюп’як І. К.
https://orcid.org/0000-0002-9547-3390
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

АВТОРСЬКА ФРАЗЕМІКА ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРС МИКОЛИ МИКОЛАЄНКА

У статті здійснено аналіз фраземіки як складника авторського ідіостилю поета Придніпров’я Миколи Миколаєнка. Досліджені фразеологічні одиниці, виявлені в поетичному мовленні, охарактеризовані їхні семантичні параметри, структурно-граматичну організацію та визначена стилістичну роль у художньому тексті. У результаті дослідження виявляні декілька груп поетичних роздумів, крилатих висловів та сентенцій, об’єднаних у спільне поле фраземіки.

Виокремлені дві основні структурно-граматичні групи фразем. Першу групу репрезентують одиниці, побудовані за моделями сурядного та підрядного словосполучення. Другу охоплює фразеологічні конструкції, оформлені як речення, зокрема односкладні, складносурядні та складнопідрядні. Окрему групу становлять прислів’я та приказки, що функціонують у тексті як цілісні семантично завершені структури й виконують смислотвірну роль.

У поетичному дискурсі патріарха січеславської літератури виявлена численна група модифікованих фразем, які виконують виразну стилістичну функцію, посилюють образність мовлення та репрезентують індивідуально-авторське переосмислення традиційних фразеологічних моделей. Такі фразеологічні одиниці слугують засобом смислової актуалізації, сприяють створенню нових асоціативних зв’язків і відображають специфіку авторського світобачення.

Індивідуально-авторські фраземи дають змогу глибше інтерпретувати художній текст, виявити особливості світоглядної позиції поета та простежити механізми трансформації традиційних фразеологічних моделей. Вони актуалізують додаткові смислові відтінки, посилюють експресивність вислову та формують оригінальну образну систему твору.

Доведено, що фразеологічні утворення виконують оцінну та емоційно-експресивну функції, реалізують виховний, повчальний і стверджувальний потенціал, а також сприяють глибшому осмисленню багатоманіття буття. Вони формують аксіологічний простір художнього тексту, увиразнюють авторську позицію та підсилюють його вплив на читача.

Ключові слова: *фразема, фраземіка, фразеологічна одиниця, модифікована фразема, мовна експресія, ідіостиль*

Постановка проблеми. Фразеологія української мови традиційно посідає провідне місце серед лінгвістичних досліджень і не втрачає актуальності сьогодні. Вона привертає увагу науковців, осільки найяскравіше відображає національну своєрідність мовлення, увиразнює його характер, сформований народом упродовж століть. Водночас її всебічний опис є важливим складником аналізу художнього стилю та індивідуальної поетики митця. Фразеологічні одиниці як образні засоби художнього мовлення вирізняються відтворюваністю та метафоричністю, а також активно функціонують задля створення відповідного експресивного ефекту й посилення емоційності вислову. Вони містять оцінний складник – позитивний або негативний – щодо певного явища чи події. Крім того, фразеологізми слугують засобом вербалізації типових, стереотипних ситуацій, закріплених у мовній свідомості носіїв. Індивідуально-авторський стиль митця є складним і багатовимірним явищем, що формується під впливом різних чинників. До ознак ідіостилю належать добір сти-

© Ігнатьєва С. Є., Цюп’як І. К., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

лістичних засобів та особливості їх вживання, уміння моделювати відповідні прагматичні ефекти, схильність до орнаментальності, а також специфіка організації мовних ресурсів. Саме ці параметри становлять підґрунтя для дослідження особливостей ідіостилю Миколи Миколаєнка, які особливо виразно простежуються у функціонуванні його фразеологічної системи. Проблема мовної експресивізації фразеологічних одиниць у поетичному дискурсі Миколи Миколаєнка досі не була об'єктом спеціального наукового аналізу, що зумовлює її актуальність і перспективність для подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які вивчали питання фразеології української мови, варто назвати дослідження Ю. Прадіда [9], В. Ужченка, Д. Ужченка [11]; М. Демського [2], Д. Сизова [10], Н. Венжинович [1], Ж. Краснобаєвої-Чорної [5; 6], І. Лакомської [7] та інших. Вони наголошують, що класифікація фразеологізмів за граматичним принципом є складною, що пояснюється їхньою ґенезою та специфічними структурно-семантичними характеристиками. Нам імпонує думка Т.А. Космеди та О.П. Прасол [4] про фразеологізми як свідчення духовної або матеріальної культури. Дослідниці наголошують, що вони відзначаються міфологічним або біблійним походженням, мотивуються легендами, анекдотами, можуть характеризувати жести, почуття чи відчуття та ін. Без сумніву, фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у творенні мовної картини світу, образно відображаючи матеріальне й духове життя народу, а фіксуючись у фразеологічній картині світу, вони відтворюють мовну свідомість носіїв відповідної лінгвокультури [4, с. 77–83]. Заслуговує на увагу праця Ігнатьєвої С.Є. та Цюп'як І.К. «Мовна експресивізація фразеологічних одиниць у художніх текстах Володимира Винниченка» [3]. У цьому дослідженні на фразеологічному рівні простежені засоби мовної експресивізації, які вжиті українським письменником, а також з'ясовані їхні особливості в аспекті мовленнєвого впливу на читача. Авторки визначили, що фразеологічні одиниці ад'єктивного типу найактивніше вживаються автором. Серед них виразно представлені фразеологізми для позначення фізичних якостей, рис характеру персонажів, характеристики предметів, абстрактних явищ.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження авторської фраземіки як складника авторського ідіостилю поета Придніпров'я Миколи Миколаєнка – одного з найвідоміших і найцікавіших письменників Придніпров'я. Його поетичний дискурс становить своєрідний літопис складної та багатої на випробування епохи середини XX початку XXI століття, це глибокі роздуми про долю українців та України.

Виклад основного матеріалу. Мовна картина потичного дискурсу М.Миколаєнка багата на різні експресивні засоби, серед яких значущу роль відіграють авторські фраземи. Ці авторські оцінні сентенції ввібрали в себе такі поняття людського буття, як: життя та смерть, любов та ненависть, вірність та зрада. Сентенційна картина світу поета є відображенням його світогляду, ціннісних орієнтирів, функціонування авторських оцінних сентенцій є однією з особливістей його художнього мислення. Тематика сентенцій вражає: духовні традиції, культура українців, релігійні вірування, мистецькі творіння, історичне минуле українського народу, моральні чесноти людини, світоглядні уявлення українців. Сутність таких сентенцій полягає в умілому підборі виразних слів, у досконалому поєднанні актуальних явищ життя в загальні норми та у панівні ідеї, додають мові певного ритму та лаконічності. Зазвичай, вони становлять один короткий рядок, водночас концентрують глибокий філософський, моральний та політичний зміст. Автор майстерно грає словами, створюючи несподівані повороти думки, які змушують читача замислитись. Сентенції Миколаєнка – це яскравий зразок інтелектуальної філософії. Основні теми, які розкрито в авторських фраземах, містять морально-етичне, філософсько-екзистенційне та національно-патріотичне спрямування.

До групи сентенцій психологічного наповнення відносимо вислови, що стосуються людського життя, його сенсу та цінностей. Проблема смислу буття була й залишається загально важливою – постановка і спроба вирішення таких проблем є притаманними сентенційним висловам. У поетичному дискурсі Миколи Миколаєнка виокремлюємо оцінні фраземи, що мають повчальний та виховний аспект:

а) життя, його сенс. Напр.: *Пильнуйте зло, повзуче гиддя,/ Своє життя учімося прожити;/ Своє життя – це те, що ти створив* [8, с.76]; *Життя – ріка гримливо-говірка,/ якою вона збудеться для тебе ?* [8, с.53]; *Життя – тягуче, сіре, несмачне, / хоча й додайте соусу айолі...* [8, с. 76]; *Легкої нам ніхто не дасть путі :/ усе береться в поті та в бою* [8, с. 80]; / *В житті ми завжди у бою,/і це природний стан людини* [8, с. 190]. *Життя, я знаю, – це тяжка робота, / найтяжча й найпідступніша з планетних трас* [8, с. 187];

б) життєві цінності. Напр.: *Не продавай, людино, честі,/ бо тим її засуджуєш на смерть!* [8, с.60]; *Честь бережи свою до скону,/ адже то прапор твій у чистоті!* [8, с. 60]; *Ти принципи власні не руш, / хоч може душа й розірветься...* [8, с. 63]; *Зміни себе у ставленні до світу – / і схочеться радіти і співати* [8, с. 174]; *Я знаю: найстрашніше для людини,/ коли немає єдності в душі* [8, с. 106]; *Собою бути – щастя нам завжди,/ душею цільний, в злагоді з собою* [8, с. 53].

в) людина та її душа. Напр.: *А люди? люди– вічно в горі…/ Отож лови щасливу мить* [8, с. 66]; *Де розумом слабка людина, / там виручає нас душа* [8, с. 29]. *Душа безсмертна наша .../ то як же може вмерти?* [8, с. 165];*Тіло душі дає силу творить* [8, с. 60]; / *Із тілом душа має жити у згоді* [8, с. 61]; *Тіло – душі оболонка міцна* [8, с. 61]; *Душа не може помилятись* [8,с. 29]. *За нами стежить Боже Око,/ що сяє Сонцем в небесах* [8, с. 171];

г) віра та надія на краще життя. Напр.: *Найвища, найсвятіша віра, / коли Всевишній у твоїй душі* [8, с.94]; *Берись за розум, роде наш людський, / іди Землею в гідності та честі* [8, с. 191];

д) любов до України. Напр.: *Нам Батьківщина – то саме життя,/ нащадків наших горде майбуття* [8,с. 264];

е) сповідь поета. Напр.: *Думки бездумно й гнівно не рубай,/ виважуй філософськи свій рубай* [8, с. 172].

Особливістю творення вторської Фраземіки М. Миколаєнка є те, що його крилаті вислови містять вмотивоване пояснення про смисл і призначення людини на землі, швидкоплинність її життя. Автор твору наголошує на тому, що людина повинна робити добрі справи, залишаючи по собі слід Напр.: *Життя, прожите нами, ніколи вже не стерти* [18,с. 165]; *Яка трагедія – прожить життя бездарно* [8,с. 35]; *Докіль живу – це найголовніше і високе!/ Дає мені енергію цвісти й дзвеніть* [8,с. 165];/*Щастя твоє – не у роді знатнім, / тільки в чині власному воно* [8,с. 186];/*У кожного своя у світі ніша,/вона його не краще і не гірше* [8,с. 67];/ *У справжньому лиш осягаєш суть* [8,с.67];/ *Посів звичку – вжав характер* [8,с. 69]; / *Створив себе самого ти* [8,с.69]; /*Та гуркне сльотава одна лиш мить – / і може навіки нас оганьбить* [8,с. 71]; /*Хто йде вперед, – страху не має !* [8, с. 73]; /*І сонце кожному сія, / не варто скаржитись на долю* [8,с. 190].

До тематичної групи фразем морально-етичного спрямування відносимо групу висловів, що картають людські вади. Микола Миколаєнко звертається до теми здоров'я як найціннішого скарбу, від чого залежить життя людини. Саме тому і застерігає читачів від шкідливих звичок. Його максими звучать досить переконливо, вказуючи на людські вади. Напр.: *Удай із себе геть слабкого і глянь: / хто – ворог, а хто – друг?* [8, с. 132]; *П'ятика – то у безумстві вправи* [8, с. 38]; /*П'янство – безум і велике горе* [8, с. 38]; / *Спочатку випивку шукаєш ти, / затим шукає випивку чарчина* [8, с. 38]; */Отак у дім наскочила біда – / заполонила безпробудна п'янка* [8, с. 38]; */ Зелений змій, гарячка біла – тать: / тебе окраде, зробить ідіота* [8, с. 38]; / *Нікому вже тебе не врятувати –/ не відпускає жертв своїх болото* [8, с. 38]. Фраземи такого типу вирізняються умисною грубістю, бо апелюють до особи, яка вже потрапила під дію негативних чинників.

До другої групи уналежнюємо фразеологічні конструкції, оформлені як речення: Напр. *Збагнути варто правило одне:// за розум взятись пізно не була* [8, с. 76]*; б)* складносурядні *// За розум взявся – й Доля не мине:// І честь зберіг, і мудра голова* [8, с. 76]. Подані сентенційні побудови репрезентують життєву філософію людини з вагомим педагогічним і моральним досвідом. У них вербалізовано настанову на самовдосконалення й особистісну зрілість: усвідомлення необхідності «взятися за розум» постає як універсальне правило, актуальне на будь-якому життєвому етапі. Афористичність висловів, ритмомелодійна організація та умовно-наслідкові зв'язки : «*За розум взявся – й Доля не мине*» підсилюють їхній повчальний характер. Такі вислови не лише транслюють народну етичну максиму, а й формують авторське морально-ціннісне узагальнення, у якому досвід постає джерелом честі, мудрості та гармонійної долі. Наведені вислови становлять поєднання простих і складних речень із різними типами синтаксичного зв'язку, що підсилює їхню афористичність і повчальний характер. Таке синтаксичне оформлення надає висловам афористичності, логічної завершеності та дидактичної переконливості.

Поєднання розповідної форми у підрядній частині з імперативною у головній частині виявляємо у складнопідрядному реченні з підрядним умови: *Якщо удачу мати хочеш ти, / до неї сам дорогу й освяти* [8, с. 172]. Чітка умовно-наслідкова модель [Якщо..., то...].. Узагальнено-особове значення формує настанову універсального характеру. Ритмічна симетрія сприяє афористичності. Така синтаксична побудова створює логічно завершену дидактичну формулу з виразним причинно-наслідковим зв'язком.

Простежуємо виразну авторську фраземіку, що реалізується через індивідуально-образне переосмислення загальномовних складників і створення афористичних конструкцій. Напр.: *Пильнуйте зло, повзуче гиддя, // Своє життя учімося прожити;// Своє життя – це те, що ти створив* [8, с. 76] зло метафорично персоніфікується й конкретизується через експресивну номінацію «повзуче гиддя», що виконує оцінну та емоційно-інтенсифікувальну функції. Така образна характеристика не є усталеним фразеологізмом, а постає результатом індивідуально-авторського словотворення. фраземотворчість виявляється не у створенні нових ідіом, а в афористичному переосмисленні загальномовної сполуки «прожити життя». Автор акцентує на ідеї особистої відповідальності й творчого самотворення, що надає синтаксичним побудовам узагальнювально-філософського звучання.

У вислові *Зміни себе у ставленні до світу – і схочеться радіти і співати* [8, с. 174] авторська фраземіка виявляється не у створенні нової ідіоми, а в індивідуальному поєднанні загальномовних елементів, що формують афористичну й філософську настанову. У чому саме прояв? Трансформація узвичаєної формули. Конструкція «зміни себе» є загальномовною, однак у поєднанні зі словосполукою «у ставленні до світу» вона набуває узагальненого морально-етичного змісту, перетворюючись на сентенцію. Така модель типова для афористичних формул і посилює дидактичність. Інфінітивний ланцюжок «*радіти і співати*» виконує функцію емоційного підсилення, створює образ внутрішньої гармонії та духовного піднесення. Авторська фраземіка реалізується через: афористичність формулювання, узагальнено-особовий характер вислову метафоричне осмислення внутрішньої трансформації, синтаксичну лаконічність і умовно-наслідкову побудову. Індивідуальність полягає не в новому фразеологізмі, а в оригінальній організації мовного матеріалу, що надає вислову філософської глибини й повчального звучання. Авторська фраземіка в наведених прикладах реалізується через метафоризацію, оцінність і афористичність, формуючи індивідуальний стиль поета і посилюючи прагматичний вплив вислову.

Один із головних мотивів творчості Миколаєнка – заклик до творення життя через засівання правди, добра та любові, а також співпереживання людським стражданням задля досягнення духовного здоров'я людини. Поезія Миколи Миколаєнка відображає його глибокі світоглядні засади, спрямовані на утвердження моральних цінностей, національної ідентичності та філософського осмислення сучасних подій.

Авторська фраземіка реалізується через кілька виразних прийомів у вислові : *Думки бездумно й гнівно не рубай, / виважуй філософськи свій рубай* [8, с. 172]. Метафоризація дії: дієслово *рубати* переноситься зі сфери фізичної дії у сферу мислення й мовлення, що сприяє формуванню індивідуально-образної метафори: «*рубати думки*» – різко висловлюватися, категорично оцінювати, поспішно судити. Це не усталений фразеологізм, а авторське переосмислення лексеми. Також простежуємо семантичний контраст. Опозиція *«бездумно й гнівно» – «виважуй філософськи»* створює антитетичну модель. Контраст підсилює повчальність і створює морально-етичний імператив. Наказова форма *не рубай*, *виважуй* надає вислову характеру настанови. Автор не вказує підмет, що створює узагальнено-особове значення – звернення до кожного. Повтор кореня ***-руб-***: ***руб**ай* – ***руб**ай* виконує стилістичну функцію , акцентуючи на ключовий образ і водночас надаючи синтаксичній побудові ритмічної завершеності. Авторська фраземіка в цьому випадку полягає у створенні індивідуальної метафори, поєднанні імперативності з антитезою, образному переосмисленні дії як символу мовленнєвої або розумової поведінки. Отже, вислів має афористичний характер і демонструє індивідуально-стильову трансформацію звичних мовних засобів.

Збагнути варто правило одне: */ за розум взятись пізно не бува;/ За розум взявся – й Доля не мине:/ І честь зберіг, і мудра голова* [8, с. 76]. Висловлення має виразне фразеологічне забарвлення й побудоване на переосмисленні сталих народних висловів. Стрижнева фразема «*взятися за розум*» означає: схаменутися, почати діяти розсудливо, змінити поведінку на більш обдуману. В уривку ця фразема вживається тричі у різних граматичних формах: «*за розум взятись», «за розум взявся»*. Повтор створює композиційний центр твору та підкреслює головну ідею – необхідність своєчасного морального й розумового прозріння. Фразема зазнає авторського розширення: «*За розум взявся – й Доля не мине*». Саме тут відбувається поєднання народної мудрості з персоніфікованим образом Долі, а написання з великої літери надає їй символічного значення. Простежуємо виразний причинно-наслідковий зв'язок: *розумна поведінка → прихильність долі*. Автор створює власну моральну формулу успіху. має форму повчального афористичного вислову. Ця фразема утверджує традиційні українські цін-

ності: розсудливість, відповідальність, честь, віру в справедливу долю. Мораль проста й оптимістична: людина здатна змінити власну долю через усвідомлений вибір. Уривок є прикладом авторської фраземіки, оскільки автор використовує народний фразеологізм, здійснює його художню трансформацію, створює новий афористичний вислів на основі традиційної мовної формули.

У поетичному мовленні автора простежується тенденція до формування індивідуально-авторських фразем у формах риторичного запитання та риторичного оклику. Такі конструкції виконують не лише емоційно-експресивну, а й концептуально-організаційну функцію, формуючи морально-етичний дискурс тексту. Автор вибудовує фраземи у формі риторичного запитання. Напр.: *Обурюватися? – в тому глузду мало:/ лишень себе самого кинеш на поталу* [8,с. 55]; *А люди? люди– вічно в горі…/ Отож лови щасливу мить* [8, с. 66]. Запитання трансформується у фразему-застереження. Воно не стимулює діалог, а моделює внутрішній моральний монолог. Трапляються у поетичних текстах і риторичні оклики – звертання, в яких автор повчає читачів, веде з ними виховну бесіду, подекуди навіть з категоричним оцінним напуттям. Напр.: *Вмій своєчасно вихопить рапіру/ і першим нанести в бою удар!* [8, с. 79]; / *Честь бережи свою до скону,/ адже то прапор твій у чистоті*! [8, с. 60]. У цій групі авторські фраземи мають імперативний характер. Вони формують модель прямого виховного звернення до читача. Навіть у монологічному тексті автор створює ефект розмови з читачем.

Висновки. Отже. авторські фраземи Миколи Миколаєнка справді є узагальненням народно-поетичного досвіду. Вони спираються на традиційну образність; трансформують фольклорні мотиви у філософські узагальнення; формують афористичну модель осмислення буття; поєднують національну ментальність із універсальними екзистенційними проблемами. Таким чином, постає цілісна система морально-філософських формул, що тяжіють до рівня сучасних поетичних прислів'їв. Варто зазначити, що Миколаєнко вживає сентенції в поетичному дискурсі як комунікативно-оцінний засіб його художнього світу.

Список літератури:

1.Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології: монографія. Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2018. 463 с.

2. Демський М. Українська фраземіка : деривaційна база, семантико-граматичні особливості : монографія / упор. О. Демська, М. Яким. Дрогобич : Посвіт, 2019. 340 с.

3. Ігнатьєва С.Є ., І.К. Цюп'як. Мовна експресивізація фразеологічних одиниць у художніх текстах Володимира Винниченка. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 29 (1). С. 53–58. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.9 4. 4.Космеда Т. А., Прасол О. П., «Політичний» фразеологізм у мовній свідомості галичан і поляків: проблема трактування. *Вісник Дніпропетровського університету*, 2014, № 11, С. 77–83

5.Краснобаєва-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір: монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 410 с.

6. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 172 с.

7. Лакомська І. В. Іменникові фразеологізми у медіазаголовках : семантико-граматичний аспект. *Записки з українського мовознавства*, 2023. (30), С.44–52. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2023.30.283840.

8. Миколаєнко М. Віща Зоря: Зібрання поезій у 5-х томах. Т. 5 (2010–2012 рр.). Дніпропетровськ: Ліра, 2014. 280 с.

9.Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія: проблематика досліджень [відп. ред. О. О.Тараненко]; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ; Сімферополь, 1997. 252 с.

10.Сизонов Д. Стилістика фразеології в мультимедійній комунікації: пошук нового. *Вісник Київського національного університету Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. № 2(32). С. 72–75.

11. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. Київ.: Знання, 2007. 494 с.

Ihnatieva S. Ye., Tsiupiak I. K. AUTHORIAL PHRASEMICS OF THE POETIC DISCOURSE OF MYKOLA MYKOLAENKO

The article analyzes phrasemics as a component of the individual idiostyle of the Dnipro-region poet Mykola Mykolaenko. Phraseological units identified in poetic speech are examined, their semantic parameters and structural-grammatical organization are characterized, and their stylistic role in the literary text is

determined. The study revealed several groups of poetic reflections, winged expressions, and maxims united within a common field of phrasemics. Two main structural-grammatical groups of phrasemes are distinguished. The first is represented by units constructed according to models of coordinate and subordinate word combinations. The second encompasses phraseological constructions shaped as sentences, including one-member, compound, and complex sentences. A separate group consists of proverbs and sayings that function in the text as semantically complete structures and perform a meaning-forming role.

In the poetic discourse of the patriarch of Sicheslav literature, a numerous group of modified phrasemes has been identified; they perform a distinct stylistic function, enhance imagery, and represent the author's individual reinterpretation of traditional phraseological models. Such phraseological units serve as a means of semantic actualization, contribute to the creation of new associative links, and reflect the specificity of the author's worldview.

Individually authorial phrasemes enable deeper interpretation of the literary text, reveal features of the poet's worldview position, and trace mechanisms of transformation of traditional phraseological models. They also actualize additional semantic nuances, intensify expressive power, and shape the original imagery system of the work. It is proven that phraseological formations perform evaluative and emotional-expressive functions, realize educational, didactic, and affirmative potential, and contribute to a deeper understanding of the diversity of existence. They form the axiological space of the literary text, clarify the author's position , and strengthen its impact on the reader.

Keywords: *phraseme, phrasemics, phraseological unit, modified phraseme, linguistic expressiveness, idiostyle.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’271:81’01
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/04

Карікова Н. М.
https://orcid.org/0000-0002-9085-125X
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ПОГЛЯДИ ЛЕВКА ПОЛЮГИ НА КУЛЬТУРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті висвітлено погляди Левка Полюги, знаного вітчизняного лексикографа, на культуру сучасної української літературної мови. Проаналізовано низку його наукових праць, де вчений розмірковував про такі основні поняття, як норма, нормативність, чистота мови, а також про «Український правопис» – одну з найважливіших нормативних праць, що кодифікує вже усталені форми сучасної літературної мови. Визначено роль учителів, які мали безпосередній вплив на формування наукових поглядів Л. Полюги на культуру сучасної української мови. Докладно проаналізовано його розвідку «Чистота рідної мови – це рівень культури людини» (2003 р.), де автор сформулював причини неналежного знання рідної мови українцями, вказав на невідповідне ставлення до української мови з боку держави й на свідоме розхитування норм сучасної української літературної мови тими, хто має ці норми виробляти й закріплювати. Виявлено його виважене ставлення до численних запозичень насамперед з англійської мови, які сучасні мовці часто невмотивовано використовують у своїй мові, не усвідомлюючи наслідків такого бездумного вживання іншомовної лексики. Окрім того, розглянуто його лексикографічні праці, де також віддзеркалено погляди науковця на мовну культуру. З’ясовано, що Левко Полюга визнавав значну роль українських лексикографічних джерел для збереження національної самосвідомості українців та їх рідної мови. Зроблено висновок про цілісну систему сформованих поглядів науковця на окреслено питання, який чітко усвідомлював значення української мови для духовного й культурного розвитку нації, а також визначав провідну роль у цьому держави, що має впроваджувати виважену мовну політику для захисту й збереження титульної мови нації.

Ключові слова: *Левко Полюга, чистота мови, нормативність, норма, сучасна українська літературна мова.*

Постановка проблеми. Український філолог професор Левко Полюга знаний серед широкого кола науковців перш за все своїми лексикографічними працями. У його науковому доробку є дійсно унікальні словники, як-от: двотомний «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» (1977-1978, у співавторстві), «Російсько-український словник термінів лісівництва» (1980, як співавтор), двотомний «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» (1995, у співавторстві), «Словник української мови XVI-першої половини XVII ст.» (1994-2003, як співавтор), «Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури» (2005-2007, у співавторстві). За життя коло його наукових зацікавлень становили переважно українська лексикологія і лексикографія, а також історія української мови. Л. Полюга – автор понад 350 наукових праць, серед яких є монографії, словники, статті, рецензії, есе тощо.

Вітчизняні дослідники визначного наукового доробку Левка Полюги зосереджують свою увагу перш за все на аналізові його лексикографічних праць, зокрема на вдосконаленні ним методів лексикографічного опису авторських мовних особливостей, на вивченні його методів і прийомів досліджень у галузі термінознавства й термінографії, на ролі мови й культури в питанні державотворення України, проте на сьогодні поки що бракує ґрунтовних наукових розвідок, у яких науковці спробували б висвітлити погляди Л. Полюги на мовну культуру, проаналізувавши його висловлювання про нормативність, чистоту мови, (не)дотримання мовцями сучасних літературних норм і т.д. Наша стаття є спробою частково заповнити цю лакуну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-під пера сучасних дослідників наукового доробку Левка Полюги вийшло вже чимало ґрунтовних розвідок лінгвістичного спрямування. Так,

© Карікова Н. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

С. Бевзенко розкрив значення наукового доробку науковця, зосередившись власне на лексикографічних працях Полюги [1]. У. Добосевич проаналізувала основні праці Левка Михайловича, присвячені проблемам історії української мови [2]. О. Радько висвітлив науковий внесок Л. Полюги в становлення та розвиток української авторської лексикографії, дослідивши його праці про поетичну мову Івана Франка [15]. Однак сьогодні все ще поза увагою дослідників залишаються погляди науковця на культуру сучасної української літературної мови.

Постановка завдання. За мету ми визначили – висвітлити погляди Левка Полюги на культуру сучасної української літературної мови, а також дослідити, хто і як вплинув на формування мовознавчих поглядів науковця на окреслене питання.

Виклад основного матеріалу. Лев Михайлович Полюга народився 1930 року в с. Оброшине (тепер Львівська область), де і здобув початкову освіту. Показово, що згодом у своїх споминах він з великою вдячністю згадуватиме сільську вчительку української мови, яка була дружиною професора Льва Шанковського [11, с. 93]. Очевидно, що саме тоді, у дитинстві, хлопчикові було прищеплено і любов до живої народної мови, і перші поняття про правильність та чистоту української літературної мови, і відповідальне ставлення до неї. Закінчивши Львівську середню школу №44, він продовжив навчання у Львівському державному університеті імені І. Франка, студіюючи українську філологію. Прикметно, що серед своїх вишівських викладачів, чиї лекції відвідував молодий Полюга, він називав прізвища таких видатних філологів, як І. Свєнціцький, М. Возняк, І. Ковалик, М. Онишкевич, П. Коструба, Є. Кротевич, Б. Кобилянський, Ю. Редько та ін. [3, с. 213]. Уважаємо, що вже тоді під впливом університетських викладачів почали формуватися погляди майбутнього вченого на культуру української літературної мови, адже то була та «генерація, яка в нелегких життєвих обставинах, зазнаючи принижень і переслідувань у часи тоталітаризму, вірою й правдою служила Слову, виховувала молодь у любові до рідної мови, зберігала високий професіоналізм і просто людську порядність» [18, с. 256]. Прикметно, що один із них – Михайло Возняк – наприкінці 20-х років XX ст. був обраний академіком ВУАН, а другий – Іларіон Свєнціцький – брав участь як мовознавець-представник Західної України в роботі Всеукраїнської правописної конференції у травні-червні 1927 р., у висліді чого постав «Український правопис» 1928 р. У зв'язку з цим доречно згадати про погляди І. Свєнціцького на тогочасну літературну мову. З його праці «Основи науки про мову українську» (1917 р.) випливає, що науковець іще тоді визнавав потребу у виробленні єдиної літературної мови для всієї України, основу якої має становити наріччя певної місцевості, репрезентоване у творчості знаних українських письменників [1]. Іларіон Свєнціцький був тієї думки, що літературною мовою мають послуговуватися всі освічені верстви населення, починаючи від звичайних учителів і до представників науки й красного письменства.

Як відомо, саме під ту пору, у 20-ті роки минулого століття, було закладено міцне підґрунтя для подальшого внормування української літературної мови на всіх її рівнях. Як зазначав Ю. Шевельов, за добу українізації «вперше за свою історію українську мову нормалізовано, вперше нормалізація відбулася на наукових підставах» [20, с. 112].

За тривалий час в українському мовознавстві вже усталилося розуміння понять *норма, нормативність, культура мови/мовлення або мовна культура*. Якщо мовну норму потрактовуємо як певні правила або стандарти, яких у своєму узусі мають дотримуватися освічені мовці, то мовна культура – це насамперед мовна політика держави, що надає літературній мові офіційного статусу та дбає про захист та збереження титульної мови нації. Окрім того, мовна культура є об'єктом лінгвістичних досліджень науковців, що мають за предмет норми сучасної літературної мови [4, с. 365].

Ось як потрактовував ці важливі поняття Левко Полюга: *нормативність мови*, за авторським формулюванням, полягає у сукупності «найвідповідніших правил, вибраних для втілення мовних систем і прийнятних для всіх етнолінгвістичних груп даної нації» [10, с. 196]. *Норма*, у розумінні науковця, це «не лише ознака чисто лінгвістична. Вона відображає і соціальний аспект, який відбивається поняттями вжитку чи невжитку того чи іншого мовного факту, правильного чи неправильного, доречного чи недоречного. Це і естетичний момент, що виражається поняттям гарного чи пога-

[1] В оригіналі І. Свєнціцький писав про це так: «Літературна мова належить звичайно одному якомусь наріччю, яким написали свої твори визначні письменники-поети. Через них перейшла вона до ширшого ужитку суспільности. На Україні літературною мовою стало полтавсько-харьківське наріччя через твори Котляревського, Квітки, а Шевченко збагатив її деякими особливостями говорів Київщини» [17, с. 18].

ного» [10, с. 196]. Окрім того, Л. Полюга вирізняв норми писемної і усної форм мови, а також норми літературної і діалектної мов [10, с. 196]. Погляди науковця щодо розуміння поняття *норми* певною мірою збігаються з поглядами ще одного відомого вітчизняного лінгвіста М. Кочергана, який уважає, що «… мовна норма існує в будь-якому колективі, оскільки в кожному колективі є свій мовний еталон, зразок» [5, с. 302]. Як зазначає М. Кочерган, «таким еталоном чи «мовним ідеалом» … можуть бути найрізноманітніші категорії: «як у школі», «як по радіо», «як усі», «як наші», «як пан Іван» тощо. Психологічно мовні норми є обов'язковими для всіх членів колективу, при цьому такі норми можуть не збігатися з літературними» [5, с. 302].

Цікавою була й думка Левка Полюги щодо «Українського правопису» – нормативної праці, яка кодифікує вже усталені мовні форми. З історії української літературної мови нам відомо про численні намагання більшовиків переписати «Український правопис» 1928 р. (який дістав назву «харківський» або «скрипниківський»), що багатьма дослідниками мови оцінюється як лінгвоцид, тобто свідома спроба окупаційної влади знищити титульну мову підкореної нації [2]. Одним із наслідків цього тривалого процесу стала правописна дискусія, що виникла вже під час спроби підготувати проєкт нової редакції «Українського правопису» в 1999 році. Ось як про це згадував В. Німчук, під керівництвом якого цей проєкт було розроблено: «… враховуючи сучасні тенденції в розвитку та змагання в правописі, фахівці мають право не тільки спрощувати й уточнювати правила орфографії, а й надавати повнокровне життя тим елементам української мови, які в часи тоталітаризму з політичних міркувань було несправедливо й примусово відтиснено на другий план чи на периферію спілкування або й зовсім заборонено. І це не є війною з мовою, а плеканням її неповторності й багатства» [Цитата за: 12]. Полюга пристав на думку В. Німчука, наголошуючи при цьому, що «… українська орфографія повинна базуватися на національних підвалинах, що удосконалення її правил зберігає неповторність звучання рідної мови…» [12]. У 2010 році Л. Полюга писав: «Єдина норма літературної мови є виявом єдності нації» [10, с. 198].

[2] За визначенням Л. Масенко, «… специфіка лінгвоциду, застосованого до української мови в період 1930-х–1980-х рр., полягала в офіційній практиці обмежень функцій української мови з одночасним авторитарним втручанням в її внутрішні ресурси з метою знищення її як самобутнього мовного утворення…» [7, с. 35].

Для відтворення цілісної системи поглядів Левка Полюги на культуру сучасної української мови варто, на нашу думку, докладно проаналізувати його розвідку «Чистота рідної мови – це рівень культури людини», написану ще на початку 2000-х років. Свою статтю науковець починає з визначення поняття *мода*, яке в його розумінні означає зміни, оновлення, удосконалення. Аналогічні процеси постійно відбуваються і в нашій мові, адже вона, за словами Л. Полюги, «ніби живий організм, міняється, безперервно збагачується новими словами, конструкціями, словосполученнями, формами й передає в запас архаїчні лексеми, вислови та форми» [14, с. 40]. Далі науковець пише про «хворобливу моду», що виявляється у надмірному вживанні запозичених слів, особливо англіцизмів. Він ставить питання про необхідність використовувати чужі слова в сучасній українській мові: «Бо й справді чи так нагально нам потрібно вводити в наше спілкування слово *стагнація*, коли є рідне *застій*, *консенсус – згода, шоу – вистава, шоп – крамничка, ноу-хау – вміння, адаптація – пристосування, адвентивний – чужий, не властивий, ексклюзивний – винятковий*, *міленіум – тисячоліття*?» [14, с. 41]. Л. Полюга наводить численні приклади невмотивованого бездумного вживання іншомовних слів, запозичених переважно з англійської мови, які мовці широко використовують у своєму повсякденному спілкуванні, як-от: *альтернатива* – потреба вибору між двома можливостями, *брифінґ* – коротка інформація для представників масової інформації про останню нараду чи подію, *ваучер* – документ про оплату товарів або послуг, *гамбургер* – запечена з посіченим біфштексом кругла булочка, *гриль* – спеціальна електрична піч для тушкування шматків м'яса, птиці, *дайджест* – періодичне видання, що містить переважно скорочені матеріали з інших видань, *кайф* – задоволення, *кайфувати* – насолоджуватися, *кілер* – вбивця-найманець, *кліп* – невеликий відеосюжет, *консалтинґ* – надання консультацій, *рейтинг* – міра популярності кого-небудь, *рекет* – злочинне вимагання чужих доходів, *рекетир* – людина, яка займається рекетом, *ріелтер* – агент, торговий посередник у продажу майна і т.д. [14, с. 41-42]. Показово, що при цьому науковець демонструє виважену позицію щодо вживання запозичень: «Звичайно, спілкування з іншими народами сприяє взаємозбагаченню мови чужими словами, але народ завжди усвідомлює розумну межу. Багато нових слів є і в термінології, та водночас серед українських термінологів поширена думка про розвиток термінологічних систем на

національних підвалинах, про адаптацію чужих слів, пристосування їх до своєї мови» [14, с. 43].

Зауважмо, що думка Левка Полюги про іншомовні запозичення корелює з позицією одного з найавторитетніших мовознавців 1920-х років, репрезентанта групи поміркованих пуристів Олекси Синявського [3], який у 1922 році зазначав, що при творенні нових лексичних одиниць слід «насамперед використати всі язикові можливості того народу й без потреби не вносити нічого з інших мов», при цьому вчений наголошував, що повна заборона іншомовних слів означатиме «свідомо чи несвідомо обводити нарід китайським муром» [19, с. VII].

У своїй розвідці «Чистота рідної мови – це рівень культури людини» Левко Полюга згадує й такі нові мовні покручі, як *бамбучити, бухон, забамбулити, кайфувати, класно, кльово, наркота, прикольно, тусовка, фани*, *халява* та ін., що набули розповсюдження серед окремої групи молоді й тільки спотворюють нашу мову [14, с. 43]. Категорично висловлюється автор статті й проти «вживання у повсякчасному мовленні так званих ненормативних, нецензурних слів» [14, с. 44]. Окрім того, науковець закидає тодішній владі відсутність державної мовної політики, яка давно вже впроваджена в усіх розвинених країнах Європи: «У країнах, де поважають мову корінного народу й одночасно державну мову (в Іспанії, Франції, Німеччині, Польщі), видають спеціальні закони для її захисту. Доля ж нашої рідної мови цікавить лише національно свідомих її представників. Уряд нашої держави, крім суто декларативних заяв, нічого не робить для того, щоб уберегти й утвердити державну мову, а мова окремих обранців народу викликає співчуття» [14, с. 44].

Уже наприкінці своєї наукової розвідки Левко Полюга чітко формулює причини неналежного рівня знань рідної мови українцями. Він пояснює це:

1) «невисоким рівнем освіченості відповідного прошарку людей, їх низьким рівнем загальної культури, а також відчуттям меншовартості»;

2) маленьким словниковим запасом, адже «молодь дуже мало читає художніх творів, і тому їй бракує слів»;

3) байдужим ставленням до літературної мови з боку держави, а отже й відсутністю державної мовної політики, спрямованої на захист і збереження титульної мови в країні;

4) розхитуванням чинних норм знавцями української мови. Про це він пише так: «…маю на оці дискусію навколо правопису, коли окремі філологи, які прихильно ставляться до нового проекту українського правопису, стверджують, що слід порушувати правила чинного правопису, щоб спричинити ліквідацію старого і утвердити правила нового. Мені ж таке розхитування нагадує розривання України на шматки» [14, с. 45].

Погляди Л. Полюги на культуру сучасної української літературної мови віддзеркалено й у його лексикографічних працях. Насамперед слід зазначити, що Левко Полюга визнавав значну роль українських лексикографічних праць для збереження національної самосвідомості українців та їх рідної мови. Підтверджуємо свою думку цитатою з його праці «Проблеми української лексикографії в освітянському процесі» (2000 р.): «…у минулих часах колоніального пригнічення і української бездержавності, у часи переслідувань та заборон наша рідна мова і культура, до якої належали і лексикографічні праці, допомагали зберегти народові свою національну самобутність, а словники, що появлялися часто напередодні певних визначальних, переломних моментів української історії, ставали ніби неофіційними політичними маніфестами національного пробудження, підтримували духовність етносу, були виразниками ідей, утверджували власну національну гідність, почуття самобутності та повноправності рідної мови, її історичну тяглість. У часи посиленої русифікації, полонізації, германізації, румунізації, мадяризації української національної мови словники належали до тих видань, які легально засвідчували, захищали і навіть утверджували повноправність української нації» [13, с. 150]. Він усвідомлював, наскільки це важлива справа для розбудови української державності й подальшого її збереження. Саме тому науковець критично висловлювався про «…відсутність підтримки не лише наукової, а й української мови в цілому з боку владних структур і багатьох урядовців, які нехтують державною мовою, матеріально і духовно не підтримують її, не надають їй належного захисту…» [9, с. 23].

Підґрунтям для створення сучасних українських лексикографічних праць, на думку Л. Полюги, має бути етнографічний принцип, яким керувалися лексикографи 20-х років XX століття,

[3] Як відомо, Ю. Шевельов виокремлював дві течії (або групи) в українському мовознавстві 20-х років минулого століття: поміркувані пуристи й крайні пуристи. Різниця між ними полягали у неоднакових підходах до внормування тогочасної української літературної мови: якщо поміркувані пуристи вважали, що «досить заповнити мовні прогалини, куди дотепер звичайно потрапляли російські слова як своєрідні готові формули», то крайні пуристи рекомендували «на додаток *замінити* елементи, що сприймалися як не властиві українській мові, на питоменно національні» [20, с. 110].

намагаючись «наблизити наукову мову до звичайної мови народу, щоб наукова фраза, науковий термін чи назва самою своєю формою, своїм словотвором були зрозумілі й близькі народові, народній мові» [6, с. 28], а також бажання відродити автентичну українську термінологію, що її було майже знищено за часів радянського тоталітаризму. Аналізуючи термінографічні праці науковця, простежуємо тяглість лексикографічної традиції, витоки якої сягають іще 20-х років минулого століття [4]. У передмові до «Російсько-українського та українсько-російського словника термінів будівництва й архітектури», співавтором якого є Л. Полюга, зазначено, що «автори Словника продовжують традиції українських термінологів 20-х років ХХ ст., працівників Інституту наукової мови ВУАН і вважають, що для формування національних термінологічних систем доцільно залучати і діалектні слова, ремісничу лексику різних регіонів України» тощо [16, с. 5].

Окреслене питання Левко Полюга заторкнув й у своїй науковій розвідці «Духовна єдність мови і нації» (2008 р.). Аналізуючи творчість Івана Франка, дослідник утверджується в думці про важливу роль національної мови для існування й розвитку нації. Він переконаний, що рідна мова для нас, українців, це «одвічний атрибут української нації, який повсякчасно намагаються стерти із лиця землі представники колоніальних сил, бо розуміють сьогодні цю вже банальну істину – немає мови, щезає нація» [8, с. 10]. У цій статті науковець неодноразово повторює тезу про три складові, або, за словами автора, «триєдині чинники національного прояву», до яких відносить мову, культуру і духовність [8, с. 14]. Ось як він пише про це: «Мова, культура, духовність – це найяскравіші триєдині чинники національного прояву. Віддана праця на ниві удосконалення української мови та створення за її підтримки «перлин нашої літератури» розвивала та вдосконалювала саму цю ж мову, збагачувала національну культуру, національну духовність і вела до обґрунтування національної ідеї та виробляла ідеал українськості» [8, с. 14]. Науковець був упевнений, що саме ці три чинники, поєднані між собою, здатні сформувати покоління свідомих громадян, справжніх патріотів своєї країни.

Висновки. Отже, на основі проаналізованого матеріалу можемо зробити такі висновки: 1) наукові погляди Левка Полюги на культуру сучасної української літературної мови сформувалися під впливом знаних вітчизняних лінгвістів ХХ ст., які заклали підґрунтя для внормування тогочасної української літературної мови; 2) Л. Полюга широко розумів поняття *культура мови*. Для нього це поняття було цілісним і багатогранним. Він цілком усвідомлював значення української літературної мови для духовного й культурного розвитку нації. Мовознавець визначав провідну роль у цьому держави, яка має впроваджувати виважену мовну політику для захисту й збереження титульної мови нації. Перспективним є вивчення основних лексикографічних праць науковця для формування більш цілісної системи поглядів Левка Полюги на культуру сучасної української літературної мови.

[4] Як відомо, «українське національне відродження 20–30-х років знаменувалося виданням різноманітних словників, зокрема термінологічних. За неповними даними, з 1920 по 1932 рр. в Україні вийшло в різних видавництвах 15 медичних термінологічних словників, 13 – з питань ботаніки, 10 – з математики і механіки, 8 – з діловодства, 8 – з правознавства, 9 – з фізики, 4 – з хімії та ін. Загалом за планами Інституту наукової мови, який був ліквідований за часів сталінського геноциду, планувалося видати сто лише термінологічних словників, появилося 24» [13, с. 143].

Список літератури:

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1991. 231 с.

2. Добосевич У. Історія української мови в науковій спадщині Л. М. Полюги. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. 2020. Вип. 72. С. 117–131.

3. Єдлінська У. Професору Левкові Полюзі – 70. *Проблеми слов'янознавства*. 2000. Вип. 51. С. 213–215.

4. Карікова Н. Про багатоаспектність поняття мовної культури у співвідношенні з тріадою мова – язик – мовлення. *Вісник філологічного факультету Харк. нац. унту ім. В. Каразіна*. (*Серія «Філологія»*). Харків, 2010. Ч. 1. № 910. С. 360–365.

5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підруч. для вузів]. Київ : Академія, 1999. 287 с.

6. Лепченко Я. За якими правилами укладає Інститут української наукової мови українську природничу номенклатуру. *Вісник Інституту української наукової мови.* 1928. Вип. 1. С. 25–29.

7. Масенко Л. Мовна політика в УРСР : історія лінгвоциду : Передмова до книжки *Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду*. *Документи і матеріали.* За ред. Л. Масенко. Київ : Вид. дім Києво-Могилянська академія. 2005. С. 5–36.

8. Полюга Л. М. Духовна єдність мови і нації. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2008. № 2(2). С. 9–16.

9. Полюга Л. Здобутки і втрати української термінології та термінографії за десять років Незалежності. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. Політ». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 21–23.

10. Полюга Л. Львівські видання «Просвіти» і проблема нормативності української літературної мови (1868-1939). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* 2010. Вип. 19. С. 196–200.

11. Полюга Л. Могікани гімназії (Другий клас гімназії 1943–44 навчального року). Львів, 2009.

12. Полюга Л. Найновіша редакція українського правопису. *Вісник Держ. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»* : матеріяли 6-ї Міжнародної наукової конференції СловоСвіт 2000. 2000. № 402. С. 22–23.

13. Полюга Л. Проблеми української лексикографії в освітянському процесі. *Українська мова в освіті : зб. мат. Всеукр. наук. конф. «Українська мова в освіті».* Івано-Франківськ : Плай, 2000. С.141–153.

14. Полюга Л. Чистота рідної мови – це рівень культури людини. *Вісник Львівського ун-ту. Серія Журналістика*. 2003. Вип. 23. С. 40–46.

15. Радько О. Г. Внесок Лева Полюги в розвиток авторської лексикографії (на матеріалі творчості Івана Франка). *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Т. 1. Вип. 39. С. 196–200.

16. Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури : в 2-х т. / за ред. Р. Кінаша. Т. 1. Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури [близько 60 тис. термінів] / уклад. С. С. Жуковський та ін. Львів : Ліга-Прес, 2005. 960 с.

17. Свєнціцький І. Основи науки про мову українську. Київ : Час, 1917. С. 71.

18. Сербенська О. Професор Лев Полюга (квітка на могилу). *Вісник Нац. університету «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології»,* 2012. № 733. С. 255–257.

19. Синявський О. Порадник української мови. Харків; Берлін; Нью-Йорк : Космос, 1922. 150 с.

20. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 - 1941): Стан і статус. Чернівці : Рута. 1998. 208 с.

Karikova N. M. LEVKO POLYUGA'S VIEWS ON THE CULTURE OF THE MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

The article highlights the views of Levko Polyuga, a well-known domestic lexicographer, on the culture of the modern Ukrainian literary language. A number of his scientific works are analyzed, where the scientist reflected on such basic concepts as norm, normativity, purity of language, as well as on "Ukrainian Spelling" – one of the most important normative works that codifies the already established forms of the modern literary language. The role of teachers who had a direct influence on the formation of L. Polyuga's scientific views on the culture of the modern Ukrainian language is determined. His research "Purity of the Native Language is the Level of Human Culture" (2003) is analyzed in detail, where the author formulated the reasons for the inadequate knowledge of the native language by Ukrainians, pointed out the inappropriate attitude towards the Ukrainian language by the state and the conscious weakening of the norms of the modern Ukrainian literary language by those who are supposed to develop and consolidate these norms. His balanced attitude towards numerous borrowings, primarily from English, which modern speakers often use in their language without motivation, not realizing the consequences of such thoughtless use of foreign vocabulary, is revealed. In addition, his lexicographic works are considered, which also reflect the scientist's views on linguistic culture. It is found that Levko Polyuga recognized the significant role of Ukrainian lexicographic sources in preserving the national identity of Ukrainians and their native language. A conclusion is made about the holistic system of the scientist's formed views on the outlined issue, who clearly realized the importance of the Ukrainian language for the spiritual and cultural development of the nation, and also determined the leading role in this of the state, which should implement a balanced language policy to protect and preserve the titular language of the nation.

Keywords: *Levko Polyuga, purity of language, normativity, norm, modern Ukrainian literary language.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’373.421:001.4
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/05

Литвин О. Г.
https://orcid.org/0000-0002-8549-51-23
Національний університет «Львівська політехніка»

Яворська О.-С. С.
https://orcid.org/0009-0003-9977-4777
Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕРМІНИ-ДУБЛЕТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано явище синонімії в сучасній українській технічній термінології. У термінології, де відсоток підсвідомого мінімальний, теоретично синонімія неможлива, але на практиці синоніми існують. До термінів-дублетів зараховуємо термінологічні пари, компоненти яких мають спільну дефініцію. Вони в цьому плані наближаються до прийнятого в лінгвістиці поняття абсолютних синонімів. На рівні дублетів у природно сформованих термінологічних системах функціонують власний і запозичений терміни для найменування одного і того ж поняття. Якщо існування дублетних пар у термінології однієї галузі є виявом співіснування в ній двох термінологічних підсистем, які можуть перехрещуватися або існувати окремо, – то це позитивний наслідок дублетности, який вказує на високий рівень системности всередині кожної з терміносистем. За таких умов відбувається функціональна спеціалізація цих підсистем: потреби суспільства на освітньому рівні, у побуті, частково на виробництві забезпечує національна термінологія, умотивованість одиниць якої допомагає зрозуміти суть поняття, а позбавлені конотацій чужомовні терміни є ідеальним засобом формування наукового тексту.

Явище синонімії у термінології – небажаний процес, але відсутність синонімів можна розглядати лише як тенденцію. На початковому етапі розвитку термінології синоніми допомагають підібрати найвдаліший термін, а терміни-синоніми українського походження сприяють уникненню полісемії.

Значна кількість термінів-дублетів є наслідком політичного втручання в природний розвиток наукової термінології, що призвело до переобтяження, розхитування термінологічних систем. Щоб зменшити кількість термінів-дублетів, слід позбавлятися насамперед від термінів-кальок з російської мови, не вживати термінів іншомовного походження за наявності рівнозначних українських.

Ключові слова: *синонімія, термін, терміни-дублети, технічна термінологія, лексикографія.*

Постановка проблеми. Як свідчать наукові розвідки, у термінологічних системах наявні причини і передумови для виникнення варіантних форм найменування одного поняття. Як правило, синоніми в термінологічних словниках подають як додатковий лексикографічний параметр, який засвідчує, що синонімія в термінології відрізняється від цього явища в загальнолітературній мові, адже терміни-синоніми позначають ті самі поняття, не відрізняються відтінками значень. Мовознавці, які заперечують існування синонімів у термінології, називають ці терміни дублетами [4]. Термінологи доводять, що терміни, тотожні за значенням, відрізняються іншими ознаками: структурою, етимологією, ступенем сучасности, особливостями функціонування тощо [1, с. 36]. Наявність синонімів у лексикографічних працях «золотого десятиліття» становлення української науково-технічної терміносистеми, сучасних термінологічних словниках і навіть у державних стандартах наштовхує на логічний висновок про неминучість синонімії в технічній термінології. Нині, на наш погляд, треба говорити про бажаність, необхідність одного стандартизованого терміна для одного наукового поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище синонімії в українській термінології досліджували вітчизняні мовознавці А. Коваль, І. Кочан

© Литвин О. Г., Яворська О.-С. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

[4], О. Мартиняк та інші. Синонімію у різних галузевих терміносистемах описано в дисертаційних дослідженнях: біологічної (Л. Симоненко), риторичної (З. Куньч), спортивної (М. Паночко), фізичної (В. Пілецький, І. Процик), хімічної, богословської (Г. Наконечна), машинобудівної (О. Литвин), образотворчої (Б. Михайлишин), музичної (С. Булик-Верхола), компютерної (І. Ментинська), електроенергетичної (Л. Харчук) та інші. Аналіз синонімії та варіантності здійснено в термінознавчих працях О. Бурковської, М. Вакуленка [2], Т. Михайлової, М. Навальної [8], О. Радченко та інших.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: описовий метод, який дає змогу узагальнити і класифікувати мовні факти; порівняльний метод, щоб проаналізувати терміноодиниці як на синхронному рівні, так і в діахронії; метод аналізу словникової дефініції, щоб показати семантику термінів.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати терміни-дублети, зафіксовані в термінологічних словниках; визначити причини виникнення цих термінів-синонімів у різний період розвитку технічної термінології.

Виклад основного матеріалу. У термінології, де відсоток підсвідомого мінімальний, синонімія теоретично неможлива та не бажана, але на практиці синоніми існують. Ними є термінологічні одиниці, валентність яких повністю або частково зберігається. Термінологічна синонімія відрізняється від загальномовної такими ознаками: закріплює за певним знаком стійке поняття терміна і не дозволяє цій номінації розвивати свої синонімні ряди. Вони в цьому плані наближаються до прийнятого в лінгвістиці поняття абсолютних синонімів. Таким чином, синоніми – це терміни, що належать до одного денотата, але мають деякі відмінності в поняттєвому плані, відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасности та особливостями функціонування: *коробка швидкостей – коробка швидкости – коробка передач – коробка подач*, *компонент – складова* тощо.

І. Кочан розрізняє поняття варіантности та синонімії в термінології. За її визначенням, варіанти терміноодиниць – це «паралельні форми існування мовної одиниці, що мають певні відмінності на рівні наголосу, фонеми, морфеми тощо», тоді як синоніми – «терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення» [4, с. 15]. Ми цілком погоджуємось із думкою мовознавця і пропонуємо розмежовувати синонімію і варіантність у технічній термінології, вважаємо синонімами різнокореневі утворення, а варіанти – це тотожні за значенням терміни, які різняться морфемами тощо.

Оскільки термін має дефініцію і саме через неї співвідноситься з поняттям, він у своїй словесній формі містить певну, наперед задану кількість суттєвих ознак цього поняття. Поки визначення поняття не зміниться, то будь-який нова термінологічна одиниця буде дублетом до попередньої.

До термінів-дублетів зараховуємо термінологічні пари, компоненти яких мають спільну дефініцію.

Явище дублетности в українській технічній термінології реалізується у таких випадках:

а) введення інтернаціонального терміна замість власномовного чи паралельне їх використання. Паралельне вживання власного і запозиченого термінів розглядаємо як вияв взаємодії міжнаціонально-загального і національно-специфічного: *перемінний – циклічний*, *ущільнення – герметизація*;

б) паралельне існування українського та терміна-кальки з російської мови, причому в розмовному мовленні частіше вживається останній: *лійка – воронка*, *корок – пробка*, *терпуг – напилок*;

в) співіснування російських (на українськомовній основі) та інтернаціональних термінів: *копір – шаблон*, *штир – плунжер*;

г) співіснування двох термінів-інтернаціоналізмів у межах системи: *поліметилметакрилат – плексиглас* [7, с. 103-104].

До дублетів належать абревіатури та їхні повні форми, оскільки вони тотожні за значенням і взаємозамінні: *швидкорізальна сталь – Р18*, *високоміцний чавун – чавун з кулькоподібним графітом – ВЧ 50-2*. Така синонімія пояснюється прагненням конденсованости, короткости терміна як особливого виду мовного знака.

Еквівалентами багатьох інтернаціональних слів-термінів виступають терміни-словосполучення, наприклад: *середня швидкість на траєкторії, середня швидкість, швидкість* – розширений термін містить ознаки поняття в більш розгорнутій формі, але не виражає іншого поняття.

Для української технічної термінології властиве перетворення словосполучення в складне слово внаслідок скорочення деривативних елементів: *електричний генератор – електрогенератор, циліндр з пневматичним приводом – пневмоциліндр, металізаційний апарат – металізатор* [7]. Однак трапляються терміни, у яких пропущення компонента в короткому терміні може призвести

до іншого тлумачення, тобто до багатозначности: *хромонікельмолібденова сталь, хромонікелева сталь, хромиста сталь.* У цих термінологічних словосполученнях скорочуваний терміноелемент відображає суттєву ознаку і тому є необхідним.

Погоджуємось із думкою мовознавців, що в конкурентній взаємодії таких терміноодиниць часто закладений певний імпульс для розвитку термінологічних систем [8, с. 23]. Якщо існування дублетних пар у термінології однієї галузі є виявом співіснування в ній двох термінологічних підсистем, які можуть перехрещуватися або існувати окремо, – то це, безперечно, теж позитивний наслідок дублетности, який вказує на високий рівень системности всередині кожної з терміносистем. За таких умов, як свідчить розвиток технічної термінології, відбувається функціональна спеціалізація цих підсистем: потреби суспільства на освітньому рівні, у побуті, частково на виробництві забезпечує національна термінологія, умотивованість одиниць якої допомагає зрозуміти суть поняття, а позбавлені конотацій чужомовні терміни є ідеальним засобом формування наукового тексту: *штир – плунжер*, *гасник коливань – демпфер*. Саме за таким принципом формувалася технічна термінологія 20-30-х рр. ХХ ст.

Синонімія в термінології розглядається як негативне явище, але на початкових етапах розвитку терміносистем синоніми допомагають вибрати із синонімного ряду найбільш вдалий термін, тому укладачі перших українських термінологічних словників подавали терміни-синоніми. У передмові до «Практичного словника виробничої термінології» [12] І. Шелудько зазначає: «Коло деяких чужих слів подано розв'язання як українські, так і чужомовні, даючи на добір читачеві взяти чи свій, чи чужоземний термін; українські назви, звичайно, поставлено на чільне місце, крім тих випадків, коли вони не цілком точно відповідають змістові поняття; тоді їх ставимо на другому місці, як можливі варіянти... Коли на розв'язання українською мовою російського терміна подано двоє слів, то це визначає синонімічність, рівноправність їх обох» [12, с. 1-2]. Наприклад: заклинок – за́плішка [за́клинок(-нка) (ШС)] [12, с. 28]; зензубель, закройник – фальці́вка [зенцу́бель(-бля) (ШС)] [12, с. 31]; кинетический – кінети́чний, рухови́й; к. энергия – рухова́ ене́рґія [12, с. 37]; нивеллир – нівелі́р(-ра), спадомі́р(-ра) [12, с. 58]; номеровщик (маркировщик) – значі́й(-чія), марківни́к(-ка́) [12, с. 59].

Укладачі словників «золотого десятиліття» вітчизняної термінології дуже виважено підходили до вибору українського терміна в лексикографічних працях, щоб допомогти користувачам перейти із російської мови, яка запанувала в техніці, на українську. Якщо «не було дійдено одної думки на те, якого рівнобіжного терміна дати до російського «двигатель» – чи «рушій», чи «двигун», ... як виняток, вирішено тоді подати в словнику обидва... , поставивши на першому місці «рушій»» [11, с. 12]. Тлумачення іншомовного терміна, пояснення семантики незрозумілого слова здійснювали насамперед лексеми українського походження, бо «літеральний переклад ... «барбаризмів» дає певне уявлення про функції означуваних речей: іррігація – обводнювання, контакт – дотик, анемоскоп – вітровказ, рефлектор – відбивач» [11, с. 12].

Цей природний процес розвитку української наукової термінології був перерваний, і вже з 1935 до 90-х рр. ХХ ст. переважно вдавались до кальок із російської мови. Терміни-дублети, які виникли внаслідок паралельного вживання російського та українського відповідника, мають негативний вплив, оскільки запозичення не називають нових понять, а замінюють власне український термін. Російські терміни в складі технічної термінології не сприяють також процесові наукової інтеграції, бо це не інтернаціоналізми – синхронночинні терміни, що мають однакове значення і певну фонетичну відповідність не менш, ніж у трьох неблизькоспоріднених мовах, і тому використання таких термінів свідчить про засмічення української наукової мови, знижує її культуру [7, с. 104].

Використання двох рівнозначних термінів, один з яких є калькою, призводить до перевантаження системи. Такі терміни-дублети утворились унаслідок політики «зближення мов». Політику асиміляції української мови простежуємо в термінологічних словниках різних періодів укладання. У радянських словниках, як зауважив М. Вакуленко, намагались уникати синонімів у термінології, щоб «спростити» переклад і «полегшити» автоматичну обробку текстів, незважаючи на очевидне збіднення наукової мови внаслідок такої процедури... Отже, в більшости українських словників радянської доби вживаються насамперед так звані «інтернаціоналізми» (у тому числі російські кальки, як-от: *накачка*, *датчик* тощо) [2, с. 71].

Однією з причин виникнення синонімії є різні фахові школи. В Україні є кілька термінологічних центрів, основні з яких у Харкові, Києві та Львові, 1992 р. Держстандартом України і Міністерством освіти України при Національному університеті «Львівська політехніка» був заснований Технічний комітет стандартизації науково-техніч-

ної термінології (керівник Б. Рицар) [5, с. 60–61]. Порівнюючи термінологічні словники цих термінологічних шкіл фіксуємо синоніми, наприклад: **маслобо́йный з.** оли́йний заво́д (оли́йниця, оли́йня) [10, с. 185]; **подши́пник** *техн*. підши́пник, -ка, ва́льниця; **насо́с** *техн*. по́мпа, насо́с, -са; **бензи́новый н.** бензи́нова по́мпа [10, с. 368]. У цьому академічному словнику, як бачимо з прикладів, подані синоніми, серед яких є терміноодиниці, вилучені у 30-х рр. XX ст., і які автори словника подають як можливі до використання.

У словниках, виданих Львівською політехнікою, автори подають «реабілітовані» терміни як нормативні: **паяльник** лютни́к,-ка́, лютівни́к,-ка́; **паяльщик** лютува́льник,-ка, люта́р,-ря [9, с. 301]; **насо́с** по́мпа,-пи, смок,-ка [9, с. 248]. Із наведених прикладів бачимо, що прагнення повернути несправедливо забуті або силоміць вилучені терміноодиниці, що відповідають нормам української літературної мови, спричиняє збільшення кількості термінів-синонімів, оскільки новостворені та повернені номінації в термінографічних працях часто подані паралельно: *підшипник – вальниця; насос – помпа* [6, с. 286].

Державні стандарти, завданням яких є унормувати і затвердити для застосування в різних сферах знань і діяльності однозначно зрозумілі, несуперечливі терміни, зокрема в довідковій, методичній, технічній і науковій літературі; удосконалювати подальший розвиток української науково-технічної мови, фіксують терміни-синоніми і рекомендують: «За наявності синонімів до терміна зазвичай стандартизують один з них. В окремих випадках стандартизують два чи кілька синонімів. Підставою для цього є їх поширеність та відповідність вимогам до термінів» [3, с. 18]. У 5.1.5 ДСТУ 1.5 зазначено: «У стандарті заборонено вживати іншомовні слова і терміни за наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові. Треба вживати слова *відсоток*, а не *процент*, *чинник*, а не *фактор...* тощо. Використовують звичайно слова іншомовного походження, якщо немає тотожних українських відповідників (*атом*, *дискета*, *сальдо*). Іноді запозичені терміни в термінологічних стандартах можна подавати як синоніми [3, с. 18].

Висновки. Отже, аналізуючи українську технічну термінологію на сучасному етапі, зауважуємо, що в лексикографічних працях, науковій літературі, державних стандартах, є терміни-синоніми, які утворились під впливом екстралінгвальних й інтралінгвальних чинників: старі терміни стають неточними, з'являються нові; відсутність єдиного стандарту (різні термінологічні школи називають ті самі поняття по-різному); паралельне вживання запозиченого та власне українського термінів; надання переваги коротким формам, зручнішим для спілкування.

Значна кількість термінів-дублетів є наслідком «штучного, політичного» втручання в природний розвиток наукової термінології, що призвело до переобтяження, розхитування термінологічних систем лексичними елементами, скальованими з російської мови. Терміни-інтерференції поступово вилучаємо зі словників і тим самим із терміносистем завдяки гнучкости і продуктивности українських словотвірних моделей і словотворчих засобів, які передають тонкі смислові відтінки понять, чим зменшуємо кількість термінів-синонімів.

Хоч у термінознавстві переважає думка, що явище синонімії у термінології – небажаний процес, але відсутність синонімів можна розглядати лише як тенденцію. У термінології синоніми, насамперед лексеми українського походження, використовують як засіб контекстуального уточнення, щоб уникати полісемії.

Отже, розвиток науково-технічної термінології, зокрема, відбір найпридатнішого терміна, повинен здійснювались ресурсами української літературної мови. Щоб зменшити кількість синонімів, слід позбавлятися насамперед від скальованих термінів, не вживати термінів іншомовного походження за наявности рівнозначних українських терміноодиниць.

Список літератури:

1. Булик-Верхола С. Явище синонімії в українській музичній термінології. *Wrocławska Ukrainistyka: lingua, litterae, sermo II: monografia zbiorowa* / Red. P. Jóźwikiewicz, J. Rysicz-Szafraniec, A. Ursulenko. Siedlce: IKR[i]BL, 2024. S. 33–47.

2. Вакуленко М. О. *Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз* : [монографія] / Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.

3. ДСТУ 3966-2009. *Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять*. Чинний від 2009-30-10. Київ, 2010. 34 с.

4. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми укр. термінології». 2008. № 620. С. 14–19.

5. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів : Літопис, 2012. 292 с.

6. Литвин О. «Репресовані» терміни в перекладних словниках українських термінологічних шкіл. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2021. №1 (21). С. 279–288.

7. Литвин О. Г. Становлення української машинобудівної термінології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний ун-т імені Івана Франка. Львів, 2000. 404 с.

8. Навальна М. Науково-технічна термінологія : навч.-метод. посібник (для студ. зі спец. «Документознавство»). Переяслав-Хмельницький : КСВ. 2013. 84 с.

9. *Російсько-український словник з інженерних технологій* : понад 40000 термінів / М. Ганіткевич, Б. Кінаш. 2-ге вид. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 1024 с.

10. *Російсько-український словник наукової термінології. Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос*. Київ : Наук. думка. 1998. 892 с.

11. *Словник технічної термінології (загальний)* / І. Шелудько, Т. Садовський. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. XX, 612 с. Репринт із видання 1928 р.

12. Шелудько І. М. *Практичний словник виробничої термінології*. Серія практичних словників. Вип. 3. Харків : Рад. Школа, 1931.

Lytvyn O. G., Yavorska O.-S. S. DOUBLE TERMS IN UKRAINIAN TECHNICAL TERMINOLOGY

The article analyzes the phenomenon of synonymy in modern Ukrainian technical terminology. In terminology where the percentage of the subconscious is minimal, synonymy is theoretically impossible, but in practice synonyms exist. Terminological pairs whose components have a common definition are considered doublet terms. In this respect, they are close to the concept of absolute synonyms adopted in linguistics. At the level of doublets in naturally formed terminological systems, native and borrowed terms function to name the same concept. If the existence of doublet pairs in the terminology of one field is a manifestation of the coexistence of two terminological subsystems in it, which can intersect or exist separately, then this is a positive consequence of doubletness, which indicates a high level of systematicity within each of the terminological systems. Under such conditions, the functional specialization of these subsystems occurs: the needs of society at the educational level, in everyday life, and partly in production are provided by national terminology, the motivation of which units helps to understand the essence of the concept, and foreign-language terms devoid of connotations are an ideal means of forming a scientific text.

The phenomenon of synonymy in terminology is an undesirable process, but the absence of synonyms can only be considered as a tendency. At the initial stage of terminology development, synonyms help to choose the most successful term, and synonymous terms of Ukrainian origin help to avoid polysemy.

A significant number of double terms is a consequence of political interference in the natural development of scientific terminology, which led to overloading and weakening of terminological systems. In order to reduce the number of double terms, one should first get rid of terms that are calques from the Russian language, and not use terms of foreign origin if there are equivalent Ukrainian ones.

Keywords: *synonymy, term, doublet terms, technical terminology, lexicography.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’42:81’23:340
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/06

Мамич М. В.
https://orcid.org/0000-0002-2868-3953
Національний університет «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПТ *ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ* У ПРАВОВІЙ ТА ПОВСЯКДЕННІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ

У статті здійснено комплексне дослідження концепту відповідальність у двох типах комунікативного середовища – правовому та повсякденному – з позицій когнітивної семантики й дискурс-аналізу. Увагу зосереджено на реконструкції його внутрішньої організації через фреймове моделювання, що дало змогу виявити структурні компоненти знання, закріпленого в мовній практиці. Теоретичною основою роботи послугували положення когнітивної лінгвістики про концепт як ментальну одиницю, що інтегрує понятєві, образні та ціннісні характеристики, а також засади фреймової семантики, відповідно до яких значення інтерпретується через систему ролей і типових ситуацій.

Емпіричний матеріал охоплює нормативно-правові акти України та тексти неінституційної комунікації (онлайн-медіа, соціальні мережі, інтерв’ю). Застосовано дефініційний, контекстуальний і кількісний аналіз, що дозволило визначити інваріантні та варіативні складники концептуальної моделі. У результаті встановлено, що в правовому дискурсі домінують компоненти, пов’язані з нормою, порушенням і санкцією, тоді як у повсякденному мовленні актуалізуються мотиви особистої зрілості, морального обов’язку та соціальної оцінки. Попри спільність базових елементів, ієрархія слотів та їхня семантична наповненість істотно відрізняються залежно від комунікативного контексту.

Отримані результати засвідчують, що досліджуваний концепт має багаторівневу структуру і модифікується під впливом соціальних та інституційних чинників. Поєднання когнітивного та дискурсивного підходів забезпечує цілісний опис його організації та функціонування в сучасній українській мовній картині світу. Практичне значення роботи полягає у можливості використання запропонованої методики в правовій лінгвістиці, культурній лінгвістиці та дослідженнях інституційної комунікації, а також у викладанні дисциплін когнітивного й правничого спрямування.

Запропонована модель може слугувати основою для подальших зіставних студій у межах інших інституційних дискурсів та міжкультурних досліджень. Перспективним є також аналіз деривaційного потенціалу лексеми та її метафоричних розширень у сучасному медіапросторі.

Ключові слова: *концепт відповідальність, когнітивна лінгвістика, когнітивно-дискурсивний підхід, фреймова семантика, фрейм, слотова структура, мовна картина світу, правовий дискурс, повсякденний дискурс.*

Постановка проблеми. У сучасному соціогуманітарному знанні концепт *відповідальність* посідає центральне місце як у правовій, так і в повсякденній комунікації. Його актуалізація зумовлена трансформаційними процесами в суспільстві, посиленням ролі інституційного регулювання соціальних відносин та зростанням уваги до індивідуальної й колективної відповідальності в умовах соціальних криз. У мовній картині світу поняття відповідальності репрезентує не лише правову категорію, але й морально-етичну цінність, психологічну характеристику особистості та соціальний механізм регуляції поведінки. Така багатовимірність феномена зумовлює потребу його комплексного когнітивно-дискурсивного аналізу.

У межах когнітивної лінгвістики концепт розглядається як ментальна одиниця, що акумулює знання, досвід, оцінки та культурні уявлення мовної спільноти, як багаторівнева структура, що включає понятєвий, образний та аксіологічний компоненти [10, с. 410]. Вчені наголошують на

© Мамич М. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

тому, що концепти реалізуються й уточнюються в дискурсі, де відбувається їх функціональне та ціннісне переосмислення [1].

Теоретичним підґрунтям дослідження концепту *відповідальнісь* пропонуємо фреймову семантику Ч. Філлмора, відповідно до якої значення мовної одиниці інтерпретується через систему взаємопов'язаних слотів – ролей, сценаріїв і типових ситуацій [17]. Фрейм як когнітивна модель дозволяє реконструювати структуру знань, що стоїть за мовною репрезентацією явища, та виявити його рольову організацію. Подальший розвиток ідея отримала в працях із когнітивної семантики та лінгвокультурології [18; 19], де підкреслюється зв'язок мовних значень із культурно зумовленими моделями інтерпретації досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри наявність численних праць, присвячених аналізові концептів у когнітивній лінгвістиці, фреймова структура концепту *відповідальність* у зіставленні правової та повсякденної мовних картин світу не була предметом спеціального комплексного дослідження. Більшість робіт зосереджена або на правовому аспекті відповідальності [9; 11; 13], або на її філософсько-етичному вимірі [4; 5; 14] без системного аналізу мовної репрезентації в різних типах дискурсу. У свою чергу «… загальномовні та термінологічні спеціалізовані словники дають приблизну картину розрізнення значень лексем і створених на їх базі словосполучень, ієрархії лексичних значень у структурі сучасного знання про світ, що його загалом відбиває когнітивна картина світу. Зв'язок сфери культури повсякдення із мовою спеціального призначення очевидний» [6, с. 128]. Отже, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю інтеграції когнітивно-семантичного та дискурсивного підходів до моделювання досліджуваного концепту.

Постановка завдання. Метою статті є реконструкція фреймової структури концепту *відповідальність* та виявлення особливостей його когнітивної організації у правовому й повсякденному дискурсах. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: окреслити теоретичні засади аналізу концепту в межах когнітивної семантики; змоделювати слотову структуру фрейму *відповідальність*; охарактеризувати його мовну реалізацію в правових текстах; виявити специфіку вербалізації в повсякденному мовленні; здійснити порівняльний аналіз отриманих моделей.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні фреймового моделювання з когнітивно-дискурсивним підходом [8] для аналізу концепту *відповідальність*, що дало змогу простежити взаємозв'язок між інституційною нормою та індивідуальною моральною інтерпретацією цього поняття в українській мовній картині світу.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, у когнітивній лінгвістиці концепт розглядається як базова ментальна одиниця, що структурує знання людини про світ і відображає результати пізнавальної діяльності, закріплені в мові. У працях Дж. Лакоффа концептуалізація постає як категоризаційний процес, у межах якого значення формується через прототипові структури та когнітивні моделі [18]. Концепт, відповідно, є інтегративним утворенням, яке поєднує перцептивний досвід, культурні сценарії та мовні репрезентації. Він не є статичною одиницею, а динамічною когнітивною моделлю, що актуалізується в конкретних комунікативних умовах. Саме тому у межах цього дослідження концепт *відповідальність* розглядається як складна ментальна структура, що інтегрує правові, моральні, соціальні та психологічні знання, об'єктивовані в мовних одиницях різних дискурсів.

Через систему концептів формується мовна картина світу. Це поняття пов'язане з ідеєю про те, що мова не лише відображає реальність, а й структурує її відповідно до культурно зумовлених моделей інтерпретації. Мовна картина світу формується через систему концептів, які репрезентують соціально значущі фрагменти досвіду. За О. Селівановою, мовна картина світу є результатом взаємодії когнітивних, культурних і комунікативних чинників, що визначають специфіку національного світобачення [10]. У цьому контексті концепт виступає структурною одиницею мовної картини світу, а його зміст залежить від типу дискурсу та соціального середовища.

Концепт *відповідальність* у правовій мовній картині світу пов'язаний передусім із категоріями норми, санкції та обов'язку, тоді як у повсякденній картині світу він асоціюється з моральною оцінкою, емоційним переживанням і соціальною надійністю. Тобто різні типи мовної картини світу зумовлюють варіативність когнітивної структури одного й того самого концепту.

Невід'ємною складовою структури концепту є його ціннісний (аксіологічний) вимір. А. Вежбицька наголошує на тому, що культурні ключові слова й концепти репрезентують систему домінантних цінностей суспільства [19].

У правовому дискурсі аксіологічний компонент концепту *відповідальність* набуває раціоналізованого характеру, оскільки пов'язаний із нормати-

ністю та регламентованістю. У повсякденному ж мовленні він часто супроводжується емоційною оцінкою (позитивною або негативною), що виявляється через лексеми на позначення моральних якостей (*чесний, свідомий, безвідповідальний* тощо). Таким чином, аксіологічна складова концепту варіюється залежно від дискурсивного контексту, що зумовлює потребу його фреймового моделювання.

Фреймова семантика, розроблена Ч. Філлмором, виходить із положення про те, що значення слова може бути зрозуміле лише в межах певної концептуальної структури – фрейму [17]. Фрейм – це когнітивна модель типізованої ситуації, яка включає сукупність взаємопов'язаних елементів і ролей.

Розвиток цієї ідеї у когнітивній семантиці підтвердив, що мовне значення спирається на енциклопедичні знання та культурні сценарії [22]. Таким чином, фрейм є інструментом реконструкції внутрішньої організації концепту та механізмів його вербалізації. Ключовим елементом фрейму є слоти – позиції, що заповнюються конкретними учасниками або характеристиками ситуації. У фреймі *відповідальність* у правовому дискурсі можуть бути виокремлені такі слоти: *суб'єкт* (особа, що несе відповідальність), *норма* (порушене правило), *дія / порушення, інстанція контролю, наслідки.* У повсякденному дискурсі слотова структура може містити додаткові компоненти: *об'єкт турботи, моривація, емоційний стан, соціальна оцінка.* Як бачимо, слотова організація відображає варіативність когнітивної моделі залежно від дискурсивного середовища.

Фрейм передбачає також наявність сценарію – типової послідовності дій, що розгортається в межах ситуації. У правовому дискурсі сценарій *відповідальності* включає встановлення факту порушення, правову кваліфікацію та застосування санкції. У повсякденному дискурсі сценарій може охоплювати прийняття рішення, усвідомлення наслідків і моральну оцінку дії.

Концепти набувають конкретного змістового наповнення та ціннісної інтерпретації в дискурсі. Когнітивно-дискурсивний підхід поєднує аналіз ментальних структур із дослідженням їх мовної реалізації, дозволяючи встановити зв'язок між індивідуальним пізнанням і соціальними практиками. Концепт *відповідальність* у цьому контексті постає як динамічна структура, що змінюється залежно від комунікативної ситуації. У межах правового дискурсу досліджуваний концепт функціонує як категорія, чітко визначена законодавством і позбавлена емоційної варіативності. Натомість повсякденний дискурс є менш регламентованим, що зумовлює ширший спектр інтерпретацій та оцінок, тут *відповідальність* постає як моральна чеснота або психологічна риса особистості.

Таким чином, когнітивно-дискурсивний підхід дозволяє розглядати концепт як багаторівневу структуру, що варіюється залежно від типу дискурсу та соціально-культурного контексту, а фреймова модель забезпечує інструментарій для його системного опису.

У дослідженні концепт *відповідальність* аналізований за допомогою поєднання когнітивно-семантичного та дискурсивного методів. Такий інтегративний підхід відповідає сучасним тенденціям когнітивної лінгвістики, де значення розглядається як результат взаємодії мовної форми, концептуальної структури та соціального контексту.

Емпіричну базу дослідження становлять тексти двох типів дискурсу – правового (інституційного) та повсякденного. До корпусу правових текстів увійшли: Конституція України; Кримінальний кодекс України; Цивільний кодекс України; Закон України «Про освіту». Вибір зазначених джерел зумовлений тим, що саме в них концепт *відповідальність* набуває нормативно закріпленого статусу та функціонує як ключова категорія правового регулювання. Інституційний дискурс характеризується формалізованістю, чіткою термінологічною системою та ієрархічною організацією комунікації, що дозволяє простежити раціоналізовану модель концепту.

Матеріалом для аналізу повсякденного дискурсу слугували публікації українських онлайн-медіа; дописи та коментарі в соціальних мережах. Цей масив текстів репрезентує неінституційний тип комунікації, що відзначається варіативністю оцінок і ширшим спектром інтерпретацій. Саме в повсякденному дискурсі відбувається активна аксіологізація концептів та формування колективних уявлень про соціально значущі явища.

На першому етапі здійснено дефініційний аналіз лексеми *відповідальність* за даними тлумачних і юридичних словників. Метою цього етапу є виявлення понятєвого ядра концепту та базових семантичних компонентів. Зазначений аналіз дозволяє встановити мінімальний набір ознак, що формують інваріантне значення одиниці. У правовому контексті такими ознаками виступають: 'обов'язок', 'порушення', 'санкція', 'наслідки', тоді як у загальномовному – 'обов'язок', 'звітність', 'усвідомлення', 'моральна оцінка': ***Відповідальність*** *– покладений на кого-небудь або взятий*

на себе обов'язок відповідати за певну справу, дії, вчинки, слова; обов'язок звітувати за свої дії та приймати на себе їхні наслідки [3, с. 177]; ***Відповідальність*** *– обов'язок відповідати за свої вчинки, дії; покладений на когось обов'язок звітувати за доручену справу* [12, с. 393]; ***Відповідальність юридична*** *– застосування до правопорушника передбачених законом санкцій, що тягнуть за собою певні несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру* [15, с. 123]. ***Відповідальність*** *– правовий* ***обов'язок особи відповідати*** *за протиправну поведінку і нести передбачені законом санкції* [16, с. 565].

На основі словникових дефініцій виділяємо два семантичні ядра: загальномовне – *обов'язок, звітність, прийняття наслідків*; правове – *правопорушення, санкція, державний примус, негативні наслідки*. Це дало підстави для подальшого фреймового моделювання концепту.

Здійснений надалі контекстуальний аналіз передбачав дослідження функціонування лексеми *відповідальність* у конкретних текстових фрагментах. Цей метод дозволив встановити типові синтагматичні зв'язки, семантичні розширення та прагматичні функції мовних одиниць. Аналіз контекстів здійснювався з урахуванням дискурсивних характеристик тексту, що відповідає принципам критичного дискурс-аналізу. Центральним методом дослідження стало фреймове моделювання.

У правовому дискурсі концепт *відповідальність* здебільшого актуалізується у контексті правових норм, обов'язків та санкцій. Приклади реальних нормативних формулювань: *Особа, яка завдала шкоди іншій особі, несе* ***відповідальність*** *за її відшкодування у повному обсязі* (Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 1166)*; Ті, хто спричинив тяжкі тілесні ушкодження, несуть кримінальну* ***відповідальність*** *відповідно до цього кодексу* (Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131); *Педагогічні працівники несуть* ***відповідальність*** *за дотримання стандартів та норм освітньої діяльності* (Закон України «Про освіту»: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. ст. 59); *Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної* ***відповідальності*** *одного виду за одне й те саме правопорушення* (Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 61); *Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності* (Там само. Ст. 68).

На основі цих прикладів можна побудувати фреймову структуру концепту, де ядром є суб'єкт відповідальності, а слоти містять об'єкт, тип шкоди, підставу відповідальності, наслідок/санкцію.

Таблиця 1

Фреймова структура концепту *відповідальність* у правовому дискурсі

Слот фрейму	Приклад значення з нормативного тексту
Суб'єкт	Особа, педагогічний працівник, винуватець
Об'єкт	Шкода, порушення норм, правопорушення
Підстава	Завдання шкоди, порушення закону, невиконання обов'язку
Дія/Процес	Відшкодування шкоди, притягнення до кримінальної відповідальності
Наслідок/Санкція	Відшкодування, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність

Ця структура демонструє чітку формалізацію концепту в правовому дискурсі, де кожен слот зафіксований нормативним актом, що дозволяє стандартизувати розуміння поняття у професійному середовищі.

У повсякденному дискурсі концепт *відповідальність* набуває більш оцінного та емоційного забарвлення: відповідальність як громадянська позиція – *Кожен із нас несе відповідальність за те, що відбувається в країні* (Українська правда, https://www.pravda.com.ua); відповідальність як особиста зрілість – *Бути відповідальним – означає тримати слово і не перекладати провину на інших* (Освітній портал «Освіта.ua», https://osvita.ua); батьківська відповідальність – *Батьківська відповідальність – це щоденна турбота про фізичний і емоційний стан дитини* (Інтерв'ю психолога на платформі NV. URL: https://nv.ua); відповідальність у професійному середовищі – *Лідерство – це передусім відповідальність за команду.* (Forbes Україна. URL: https://forbes.ua); безвідповідальність як негативна оцінка – *Безвідповідальність чиновників призвела до серйозних проблем* (Коментарі користувачів у Facebook під новинним матеріалом). Він реалізується через моральний обов'язок; соціальну зрілість; турботу про інших; професійну надійність; позитивну або негативну оцінку поведінки. На відміну від правового дискурсу, тут домінує аксіологічний та емоційний компонент, а санкційний елемент зазвичай відсутній або замінений соціальним осудом / схваленням.

Таблиця 2

Фреймова структура концепту *відповідальність* у повсякденному дискурсі

Слот фрейму	Приклад значення з повсякденних текстів
Суб'єкт	Громадянин, особа, батьки, керівник, посадовці
Об'єкт	Держава, спільна справа, дитина, команда
Підстава	Суспільні процеси, моральний обов'язок, неналежні дії
Дія/Процес	Відповідальність, виконання обіцянки, турбота, контроль, допомога, управління
Наслідок/Оцінка	Моральний обов'язок, довіра, позитивна характеристика, добробут, ознака зрілого лідера, негативні результати, осуд.

Аналіз таких висловлювань дозволив виділити інші слоти фрейму, де важливу роль відіграють особисті якості, моральний обов'язок, соціальна оцінка. Як видно із таблиці, у повсякденному дискурсі концепт *відповідальність* інтегрує ціннісний (аксіологічний) компонент, що є менш формалізованим, ніж у правовому, та включає емоційні й соціальні аспекти.

Таким чином, правовий дискурс концентрується на формалізованих елементах (підстава, санкція), тоді як повсякденний надає перевагу оцінним аспектам (наслідок/оцінка, дія/процес). Це підтверджує гіпотезу про дискурсивну модифікацію концепту залежно від сфери його вживання. Відповідно, фреймова структура концепту *відповідальність* адаптується до комунікативних цілей: у правових текстах важлива точність і регламентація, у повсякденній мові – оцінність і соціальна конотація.

Порівняльний аналіз двох моделей дозволив встановити спільні структурні компоненти, домінантні та периферійні слоти, рівень аксіологічної насиченості.

Запропонована методика забезпечує системне дослідження концепту *відповідальність* як багаторівневої когнітивної структури, що варіюється залежно від типу дискурсу. Комплексне застосування дефініційного, контекстуального та фреймового аналізу у поєднанні з кількісними показниками створює підґрунтя для подальшої реконструкції його структурної моделі та зіставлення інституційної й повсякденної концептуалізації.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити кілька ключових висновків. По-перше, концепт *відповідальність* проявляється в обох дискурсах через фреймову структуру, що включає такі базові слоти: суб'єкт, об'єкт, підстава, дія та наслідок/санкція. Проте в правовому дискурсі акцент зміщено на суб'єкт та санкції, тоді як у повсякденному – на дію та емоційні наслідки, що підкреслює соціально-психологічний аспект концепту. По-друге, порівняльний аналіз показав, що хоча лексичні маркери концепту можуть збігатися, семантичні ролі і їхній пріоритет відрізняються. Це свідчить про когнітивну гнучкість концепту і його здатність адаптуватися до специфіки різних дискурсів. По-третє, використання когнітивно-дискурсивного підходу дозволило виявити, що концепт *відповідальність* у правовому дискурсі має нормативно-інституційну природу, тоді як у повсякденному – ціннісно-емоційну. Це підтверджує думку українських лінгвістів про необхідність поєднання когнітивних та соціолінгвістичних методів для комплексного аналізу концептів [2; 7].

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Бойко Т. І. Когнітивна лінгвістика: концепти, метафори, картини світу. Київ : Либідь, 2018. 256 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Єрмоленко А. М. Відповідальність у сучасному моральному дискурсі. *Філософська думка*. 2003. № 4. С. 12–24.
5. Кримський С. Б. Екзистенційний вимір відповідальності. *Мультиверсум.* 2005. Вип. 42. С. 3–15.
6. Мамич М. В., Шевченко-Бітенська О. В. Поняття «менеджмент» і «управління» в законодавчому підстилі української мови: семантика, концептуальне наповнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34. С. 127–133. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-3-20
7. Мельничук О. В. Когнітивні концепти у правовому дискурсі. Львів : Світ, 2020. 280 с.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики : монографія. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Рабінович П. М. Юридична відповідальність: загальнотеоретичні аспекти. *Право України*. 2004. № 2. С. 3–8.

10. Селіванова О. С. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
11. Скакун О. Ф. Поняття та принципи юридичної відповідальності. Право України. 2001. № 7. С. 12–17.
12. Словник української мови : у 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т.1. 799 с.
13. Тацій В. Я. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності в сучасному праві. *Право України*. 2012. № 9. С. 45–52.
14. Шинкарук В. І. Проблема моральної відповідальності в контексті сучасної етики. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 76. С. 25–32.
15. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т.1.
16. Юридичний словник-довідник / за ред. О. Ф. Скакун. Харків : Еспада, 2006. 848 с.
17. Fillmore C. J. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul : Hanshin, 1982. P. 111–137.
18. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.
19. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. Oxford : Oxford University Press, 1997. 317 p.

Mamych M. V. THE CONCEPT OF RESPONSIBILITY IN THE LEGAL AND EVERYDAY LINGUISTIC WORLDVIEW: COGNITIVE-DISCURSIVE ANALYSIS OF THE FRAME STRUCTURE

The article presents a comprehensive study of the concept of responsibility in two types of communicative environments – legal and everyday ones – from the perspectives of cognitive semantics and discourse analysis. The focus is placed on reconstructing its internal organization through frame modeling, enabling the identification of the structural components of knowledge embedded in linguistic practice. The theoretical framework is grounded in the principles of cognitive linguistics, which view a concept as a mental unit integrating notional, figurative, and axiological features, as well as in frame semantics, according to which meaning is interpreted through a system of roles and prototypical situations.

The empirical material includes Ukrainian normative legal acts and texts of non-institutional communication (online media, social networks, interviews). Definitional, contextual, and quantitative analyses were employed to determine the invariant and variable components of the conceptual model. The findings demonstrate that legal discourse is dominated by elements related to norm, violation, and sanction, whereas everyday speech foregrounds personal maturity, moral obligation, and social evaluation. Despite sharing basic structural elements, the hierarchy of slots and their semantic content differ significantly depending on the communicative context.

The results indicate that the concept under study has a multilayered structure and is modified under the influence of social and institutional factors. The integration of cognitive and discursive approaches provides a holistic account of its organization and functioning within the contemporary Ukrainian linguistic worldview. The practical significance of the research lies in the applicability of the proposed methodology to legal linguistics, cultural linguistics, and studies of institutional communication, as well as to the teaching of cognitive and legal disciplines.

The proposed model may serve as a foundation for further comparative studies within other institutional discourses and cross-cultural research. A promising avenue for further research is the analysis of the derivational potential of the lexeme and its metaphorical extensions in the contemporary media space.

Keywords: *concept of responsibility, cognitive linguistics, cognitive-discursive approach, frame semantics, frame, slot structure, linguistic worldview, legal discourse, everyday discourse.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’367’42:82.09
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/07

Попович Н. М.
https://orcid.org/0000-0001-6522-3908
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РИТОРИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ У ЗБІРЦІ ІВАНА ФРАНКА «ЗІВ’ЯЛЕ ЛИСТЯ»

Стаття присвячена риторичним засобам художньої виразності у ліричній драмі Івана Франка «Зів’яле листя». Дослідження ґрунтується на специфічних синтаксичних конструкціях, які є ключовим інструментом відтворення складного психологічного стану ліричного героя та моделювання його «драми серця». У роботі детально розглянуто арсенал засобів художньої виразності, які автор використовує для виходу за межі стандартної мовної норми з метою підсилення емоційної експресії. Особливу увагу приділено функціонуванню полісиндетону (багатосполучниковості), який через нагромадження службових слів уповільнює темп мовлення, дозволяючи читачеві глибше відчути кожну логічну та емоційну деталь страждання героїв. На противагу йому проаналізовано асиндетон (безсполучниковість), що забезпечує динаміку, стисліть вислову та актуалізацію окремих частин думки. Важливим аспектом дослідження є градація (висхідна та спадна), яка дає змогу автору художньо відтворити переживання в їхньому безпосередньому розвитку – від зародження почуття до найвищої точки психологічної напруги.

У статті розкрито роль риторичних фігур (питань, окликів, звертань), які у Франковому тексті виражають широку гаму почуттів: подив, сумнів, захоплення, роздратування та розпуку. Риторичні питання розглядаються як засіб створення ілюзії очікування відповіді, що посилює увагу читача.

Окремо висвітлено використання психологічного паралелізму, який зближує поетику збірки з народнопісенною традицією, де явища природи стають дзеркальним відображенням душевного стану людини.

Значне місце в аналізі займає антитеза – від простих лексичних антонімів до складних композиційних структур, що охоплюють цілі строфи. Вона увиразнює суперечність буття, зіставляючи поняття «раю» і «пекла», «радощів» і «горя».

Підсумовано, що весь арсенал риторичних фігур у збірці спрямований на індивідуалізацію авторського голосу та створення цілісного образу вразливої особистості, що перебуває у полоні непереборних почуттів.

Ключові слова: *полісиндетон, асиндетон, градація, риторичне питання, психологічний паралелізм, антитеза, лірична драма.*

Постановка проблеми. Постановка проблеми, у межах дослідження риторичного синтаксису збірки Івана Франка «Зів’яле листя», полягає в необхідності наукового осмислення того, як специфічні синтаксичні конструкції стають інструментом моделювання граничних емоційних станів ліричного героя. Традиційні граматичні засоби часто виявляються недостатніми для передачі «драми серця», що потребує використання фігур, які виходять за межі стандартної норми для підсилення експресії та логічного виділення смислів.

Центральними аспектами проблеми є:

1) експресивний потенціал повторів, який потребує аналізу нагромадження сполучників (полісиндетон), уповільнює темп мовлення для повнішого відчуття болю чи розпуки, тоді як їх усунення (асиндетон) забезпечує динаміку та стисліть виразу;

2) відтворення динаміки почуттів через градацію. Проблемою є дослідження механізмів «нагнітання» засобів художньої виразності, що дозволяють відтворити переживання в їхньому безпосередньому розвитку – від зародження до найвищої точки напруги («висхідна градація») або затихання («спадна градація»);

3) риторизація внутрішнього діалогу. Важливо з’ясувати, як риторичні питання, оклики та звертання формують індивідуально-авторський кон-

© Попович Н. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

текст, виражаючи гаму почуттів від захоплення до глибокого роздратування та розпуки, не вимагаючи при цьому прямої відповіді, а лише створюючи ілюзію очікування;

4) відображення внутрішніх суперечностей через антитезу. Проблема полягає у вивченні того, як зіставлення протилежних понять (рай – пекло, радощі – горе, жити – загинути) допомагає автору підкреслити складність і безвихідь становища героя;

5) синтез народної поетики та індивідуального стилю. Необхідно дослідити роль психологічного паралелізму, який, спираючись на народнопісенну традицію, зближує явища природи з душевним станом героя, перетворюючи «вбогі вірші» на багатий скарб почуттів.

Таким чином, головна проблема дослідження – це виявлення ролі синтаксичних фігур як засобів індивідуалізації авторського голосу, що дозволяють письменнику трансформувати мовну структуру поезії на пряме відображення психологічної напруги, «пекучих болів» та «скажених бунтів» людської душі.

На основі аналізу наданих матеріалів, завдання статті можна сформулювати як комплексне дослідження риторичних та синтаксичних засобів художньої виразності у збірці Івана Франка «Зів'яле листя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стилістичний синтаксис і фігури експресивного синтаксису в художніх текстах досліджували І. Чередниченко, В. Русанівський, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Пилинський, Л. Мацько, В. Чабаненко, П. Дудик, В. Кононенко, В. Мельничайко, А. Коваль, О. Пивоваров, О. Ткач, Н. Тоцька, І. Баран, М. Піхота, І. Завальнюк, Н. Куршина, О. Матвійчук, О. Вінтонів А. Заяць, О. Межов та ін. Стилістичні параметри синтаксису художньої прози, аспекти їх аналізу чітко сформульовано та узагальнено в працях С. Єрмоленко, Л. Мацько, І. Білодіда, А. Загнітка, С. Шабат-Савки та ін.

Полісиндетон висвітлено у працях О. О. Тєлєжкіної, О. Пономарева, І. Чередниченка, Л. Мацько та ін. Риторичні фігури – К. С. Угненко. Дослідженням градації як стилістичного прийому та мовного явища займалися численні літературознавці та лінгвісти, зокрема в контексті поетики та стилістики української мови, зокрема Л. М. Марчук.

В літературознавстві паралелізм як засіб народної поезії досліджував О. Веселовський. Антитезу як стилістичну фігуру досліджували Е. Соловей, Н. Бобух, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, О. Корюкіна, М. Кочерган, Л. Лисиченко, Л. Полюга та ін.

Постановка завдання. Основними завданнями дослідження є: 1) проаналізувати функціонування полісиндетону та асиндетону як засобів регулювання темпу поетичного мовлення та логічного й емоційного виділення складників висловлювання; 2) дослідити механізми висхідної та спадної градації, що дозволяють автору художньо відтворювати динаміку переживань ліричного героя – від зародження почуття до найвищої точки психологічної напруги;

3) розкрити роль риторичних фігур (питань, окликів та звертань) у вираженні широкої гами людських почуттів, таких як подив, сумнів, захоплення, роздратування та розпука; 4) вивчити специфіку психологічного паралелізму, який, спираючись на традиції української народної пісні, дозволяє зіставляти явища природи з душевним станом героя; 5) охарактеризувати використання простих та складних антитез як інструменту підсилення вражень через зіставлення протилежних понять (рай – пекло, радощі – горе, життя – смерть) у межах художнього контексту ліричної драми; 6) виявити індивідуально-авторські особливості застосування цих синтаксичних одиниць для моделювання цілісного образу автора та передачі глибинного змісту «драми серця».

Виклад основного матеріалу. Аналіз тексту дозволяє виокремити такі наукові підходи, на яких базується дослідження:

1) теорія синтаксичних фігур. І. Франко використовує наукові дефініції для класифікації засобів художньої виразності. Зокрема, визначення асиндетону (безсполучниковості) та градації як засобів увиразнення мовлення та нагнітання емоцій;

2) традиції риторики. Дослідження спирається на досвід давньогрецьких і римських ораторів, які першими почали використовувати специфічні синтаксичні одиниці (риторичні питання, оклики, звертання) для посилення емоційності та переконливості думок;

3) методологія аналізу поетичної мови. Трактування паралелізму як зображення паралельних явищ із різних сфер життя та антитези як зіставлення протилежних понять.

Демонструємо системний підхід до вивчення ідіостилю Івана Франка, поєднуючи класичні філологічні визначення з практичним аналізом збірки «Зів'яле листя».

І. Полісиндетон

Полісиндетон – повторення службових слів з певною стилістичною настановою. Полісиндетон (гр. polysyndeton «багатосполучниковість»)

являє собою нагромадження сполучників та інших службових частин мови для логічного й емоційного виділення кожного із складників висловлювання [4].

І. Франко досить часто застосовує цю стилістичну фігуру в поезіях аналізованої збірки: *І болюще дрижання нервове // Ті усточка зіпить, як шаруга, // І докір десь у горлі пропаде, // І в знесиллі опустяться руки, // І благає підмоги, поради // Прошибаючий погляд розпуки* (11, с. 113).

Одночасне нагромадження сурядних і підрядних сполучників в питальному реченні, уповільнюючи темп такого речення, дає змогу повніше відчути експресію: ***Я як се** я ще досі не вдурів? //**І як се** я гляджу і не осліпну? // **І як се** досі і все те я стерпів //**І** у петлю не кинувся коніпну!* (11, с. 141).

Потребує великої майстерності від письменника використання полісиндетону, який складається із сполучників та часток: ***І що**б краси не бачив ум, // **І що**би уст цурався сміх, // **І** від повік **би** сон відбіг // Тюрмою **б** весь зробився світ // **І** в лоні мами гиб **би** плід – // **І** сей проклін, душе моя, // Хотів на тебе кинуть я…* (11, с. 141).

Читачеві стає моторошно, настільки увиразнюється поетом прокльон героя. А далі полісиндетон прийменникового типу: ***За** насміх твій, **за** весь твій чар, // **За** той болючий, клятий дар – // **З** тернових колючок букет* (11, с. 145).

Трапляється полісиндетон із заперечними частками: *… **Не** оченьки твої ясні, // **Не** личенько бліде. //**Не** голос твій, що, мов дзвінок, //Мою бентежить душу, // І **не** твій хід, що кождий крок // Відчути серцем мушу* (11, с. 131).

За допомогою заперечення вибудовується періодична конструкція, висновкова частина якої є реальною, на відміну від ірреального засновку: ***Ні**коли тут **ні** чвірки, **ні** карети // Такої не видали. **Ні** старі, // **Ні** молоді придумати **не** можуть, // Хто се так їде, відки і куди? // Ось чвірка, **не** спиняючись **ні** хвили, // На лід влетіла* (11, с. 125).

Нагромадження частки *чи* підсилює психологічну напругу низки питальних речень: ***Чи** в тяжкім грісі ти почала мене, // **Чи** прокляв мене в твоїм лоні хто, // **Чи** лиш доля отак надо мною смієсь?* (11, с. 150).

Повторення сполучника *що* в з'ясувальних конструкціях творить ефект складності зображуваного, його глибини і безмежності: *Та те, **що** в вас плаче, // Горить і терпить. // **Що** творить, **що** знає, // **Що** рветься й летить* (11, с. 154).

ІІ. Асиндетон

Асиндетон (гр. asyndeton «безсполучниковість») – будова переважно поетичного мовлення, з якого усунені сполучники задля увиразнення та стислості виразу [4, с. 65].

Асиндетон засвідчує стилістичну ефективність: логічне членування думки, виокремлення з метою актуалізації кожної її складової частини: *Ось раз була неділ**я**. В самий південь // Із церкви люди вийшл**и**. Сяло сонц**е**, // Іскрився сніг. Юрба народу вийшла // Над Сян, гули веселі розговор**и*** (11, с. 125).

Як бачимо, асиндетоні побудови тексту роблять його розміреними щодо темпу, поміркованими щодо змісту.

ІІІ. Градація.

Градація (лат. gradation – поступове підвищення, посилення) – стилістична фігура, котра полягає у поступовому нагнітанні засобів художньої виразності задля підвищення (клімакс) чи пониження (антиклімакс) їхньої емоційно-смислової значимості. Градація розрізняється за просторово-часовими переважно у прозі, інтонаційно-емоційними (поезія) та психологічними (драма) ознаками [6, с. 165-166].

Градація буває двох видів: висхідна і спадна.

Цікавими, на нашу думку, є приклади з висхідною та нисхідною градацією. У першому прикладі прислівник *звільна* виступає вершиною градації, а в другому випадку цей же прислівник починає нисхідну градацію: *Холодна ніч. **Спокійно, важко, звільна** // На місто сніг важкий паде й паде…* (11, с. 121). ***Звільна, стиха** ти, о пані, // І **розсудно** річ вела…*(11, с. 114).

Висхідна градація дає змогу художньо відтворити переживання в розвитку: *Мене аж душить почуття, // **Гірке, болюче і скажене…*** (11, с. 114).

У наступному прикладі градація є винятково контекстуальна (за словником тут немає посилення близьких значень): *Ненавиджу красу, і **силу**, // І **світло**, й **пісню**, і **життя…*** (11, с. 142). *Чи **голод**, **холод** і **сирітства** сльози, // Чи та жага, що серце рве й скребе…* (11, с. 123). *Свій **біль**, свій **жаль**, свої **пісні** // У серці здавлюю на дні* (11, с. 134).

В усіх цих випадках градація виражається іменником, прикметником, рідше – прислівником. У наступному прикладі словосполученням: ***Не тривожся зовсім**, не збавляй собі сна. // **Не дивися в той бік**, моя пташко!* (11, с. 137).

Спадна градація, як правило, характерна для творів з мотивами зажури, туги, суму: *Одно люблю лиш – **забуття**, // **Спокій, безпам'ятну могилу*** (11, с. 142). *Молодий огонь в душі // **Меркне, слабне, погасає…*** (11, с. 139).

У збірці «Зів'яле листя» є випадки спадної градації тільки за формою, а за змістом вона

висхідна. Порівняймо: *Даремно **биться**, **працювати**, // І **сподіватися**, **і бажати*** (11, с. 144). ***Не словом – рухом**, **поглядом холодним** // Мене зіпхнула в темний рів без дна* (11, с. 123). *Таким **веселим**, **щирим і лагідним**, // Яким я був за давніх, давніх літ* (11, с. 122).

Трапляються такі випадки подвійної градації – спадна – за формою, за перенесенням значення – висхідна – досить часто: ***…Великі** очі, // **Глибокі**, **темні**, мов та **чорна** ніч…* (11, с. 122).

Давньогрецькі і римські оратори користувались у своїх промовах такими синтаксичними одиницями, які посилювали емоційність і виразність виголошуваних думок. Звідси походить і назва цих синтаксичних одиниць – риторичні.

IV. Риторичні фігури

Риторичні фігури – це риторичне питання, риторичний оклик і риторичне звертання. У мові поезії І. Франка вони теж не поодинокі, і стилістичні їх контексти індивідуально-авторські.

1. *Риторичне питання*, сформульоване не з метою отримання відповіді, а для увиразнення поетичного мовлення. Оскільки таке питання не потребує відповіді, то воно фіктивне, проте його експресивна сила базується саме на властивій питальним реченням інтонації, покликаній привернути увагу слухача або читача.

Питально-риторичні речення містять у собі приховане ствердження і не вимагають відповіді [4, с. 240].

Риторичні питання у поезії І. Франка виражають широку гаму людських почуттів: 1) *подив* (здивування, самоподив): *Коли струна порветься, //Від неї музики не жди. // **Чом же пісня та ллється** // **Під вагою турбот і біди**?* (11, с. 113). ***За що, красавице, я так тебе люблю,** // Що серце тріпле́ться в грудях несамовито, // Коли проходиш ти повз мене гордовито? // **За що я тужу так, і мучусь, і терплю**?* (11, с. 113); 2) *сумнів*: *Один момент – хіба ж се гріх?* (11, с. 158); *Сам від себе, за море, // Я тікаю… **Чи втечу**?* (11, с. 133); 3) *захоплення*: *Ой ти, дівчино, з горіха зерня, // **Чом твоє серденько – колюче терня**? // Чом твої устоньки – тиха молитва, // **А твоє слово остре, як бритва**? // Чом твої очі сяють тим чаром, // **Що то запалює серце пожаром**? // І чом твій усміх – для мене скрута, // **Серце бентежить, як буря люта**?* (11, с. 128); 4) *роздратування*: ***Чого являєшся мені** // **У сні**? // **Чого звертаєш ти до мене** // Чудові **очі** ті ясні, // Сумні, // Немов криниці дно студене? // **Чому уста твої німі**? // **Який докір**, яке страждання, // Яке несповнене бажання // На них, мов зарево червоне, // Займається і знову тоне // У пітьмі?* (с. 133); 5) *біль, розпука*: ***Куди ж те серце діти**?* (11, с. 116).

Як правило, риторичне питання не потребує відповіді і його експресія грунтується саме на ілюзії очікування відповіді.

2. Риторичне звертання – це стилістична фігура, яка полягає в підкресленому звертанні до когось для посилення виразності [8, с. 240].

У ліричній драмі «Зів'яле листя» І. Франко використовує засіб риторичного звертання, об'єктами якого є: 1) *мама*: ***Матінко** моя **рідненька**!* (11, с. 150).

Наступні приклади нагадують язичницьке замовляння, що виражали бажання вплинути на природу, на людину і її стосунки з оточенням у відповідному напрямку: у них часто фігурують небесні світила, природні стихії, фантастичності істоти, тощо; 2) *природні сили*: *Як же я ще вчора вас любив, о **зорі**, // **Тебе, блаките**!* (11, с. 142); ***Земле-мамо**! // Ти **світе ясний**! **Темното нічна**! // **Зірки і люди**!* (11, с. 115); 3) *надприродні сили*: ***Чорте, демоне розлуки**, // Несповнимих, диких мрій, // Недрімаючі муки // І несправджених надій!* (11, с. 148); *Поклін тобі, **Буддо**!* (11, с. 153); 4) *назви почуттів*: ***Ой жалю мій**, **жалю**, // Гіркий непомалу!* (11, с. 130).

Риторичні звертання посилають емоційну наснаженість всієї збірки. Часто, коли автор доходить до найвищої точки вираження своїх емоцій, риторичні запитання мають відповідь. Прийом «Запитання-відповідь» – діалог внутрішнього голосу автора із своїм героєм: ***Що мені без тебе щастя?** // **Звук порожній і мана!** // **Що мені без тебе горе?** // **Щезла і йому ціна*** (11, с. 117).

Трапляється, що на риторичне запитання відповіддю є теж риторичне запитання: *Чи моїм очам хтось видер світло? // **Хто се люто гонить** // **Думки з душі**, що в собі біль заперла? // **Сам біль**?* (11, с. 150).

Як переконують наведені приклади, риторичні питання стану сум'яття, роздумів, пошуку правильного рішення і т. ін. – ефективний спосіб характеристики.

V. Паралелізм

Паралелізм – (від гр. parallelismos – зіставлення, порівняння) – стилістична фігура поетичної мови, змістом якої є зображення паралельних явищ із різних сфер життя (природа і людина) [6, с. 445]. Нерідко паралелізм називають прихованим порівнянням: *В **зів'ялих листочках** хто може вгадати // **Красу** всю зеленого **гаю**? // Хто взнає, який я **чуття скарб** багатий // В ті **вбогі вірші** вкладаю?* (11, с. 124).

І. Франко знав багато українських народних пісень, і дбав про те, щоб вони були покладені на музику. Він не раз використовує принцип психологічного паралелізму, так властивий для поетики народної пісні: ***Золоті зорі*** *в небеснім морі* // *Моргають серед ночі,* // *Та над всі зорі внизу і вгорі –* // ***Її чорні очі*** (11, с. 127-128).

Ліричні повтори, які в народній пісні мають назву приспівів, посилюють вплив психологічного паралелізму: *Ой ти,* ***дубочку*** *кучерявий,* // ***Ой, а хто ж тебе скучерявив****?* // ***Скучерявили густі лози****,* // ***Підмили корінь дрібні сльози*** (11, с. 129).

З погляду мовної реалізації, паралелізми є, як правило, не фразою, а текстом або фрагментом тексту.

VI. Антитеза

Антитеза (від гр. antithesis – протиставлення, суперечність) – риторична фігура, що полягає у зумисне підкресленому зіставленні двох протилежних, але пов'язаних між собою понять, явищ, речей, ідей та образів для підсилення вражень, для більшої переконливості) [6, с. 367]. В основі антитези лежить антонімічна пара (загальномовна або контекстуальна).

У збірці «Зів'яле листя» Франко досить часто вдається до антитези, як простої, так і складної. Найчастіше подибується проста антитеза, що є переважно лексичними або контекстуальними антонімами. Антонімічні пари в наведених прикладах виступають: іменниками, дієсловами, прислівниками: *І бачить з ним тебе й томитись –* // *Ох, навіть* ***рай*** *мені* ***пеклом*** *стане* (11, с. 154); *Ох, тії очі* ***темніші ночі****,* // *Хто в них задивиться, й* ***сонця не хоче****!* // *Ой ти, дівчино, ясная зоре!* // ***Ти*** *мої* ***радощі****,* ***ти*** *моє* ***горе****!* (11, с. 128); *В твоїх очах душею потонути,* // *В твоїх обіймах* ***згинуть*** *і* ***оживуть*** (11, с. 148); *Ось тут моє щастя!* ***Як близько****!* ***Як близько****!* // *Та* ***як же далеко навіки****!* (11, с. 143); *Йди* ***направо****, я* ***наліво*** // *Шлях верстатиму в тумані…* (11, с. 117).

Констектуальні: *Ти* ***пам'ятник живий****, небого,* // *На* ***гробі*** *власної* ***надії*** (11, с. 147); // ***Бездомний*** *– я бажав би бути* ***дома*** // ***В теплі*** *бажав би, в щасті відітхнуть* (11, с. 147).

В основу антитези поетичного тексту, як правило, кладуться загальномовні антонімічні пари, проте вони інтерпретуються автором досить своєрідно: ***Ні без тебе нема****,* // ***Ні з тобою*** *спокою, мій світе!* // *І* ***земля*** *не прийма,* // *Ох, і* ***небо*** *навіки закрите* (11, с. 137); *Не можу* ***жить****, не можу* ***згинуть****,* // ***Нести*** *не можу, ні* ***покинуть*** // *Проклятий сей життя тягар* (11, с. 144).

Інколи слова набувають антонімічного значення лише в межах художнього контексту: ***Чого являєшся мені*** // ***У сні***? // … //***О ні****!* // ***Являйся****, зіронько, мені* // ***Хоч в сні****!* (11, с. 134); ***Неперехідним муром*** *поміж нами* // *Та доля стала!* ***Мов два судна****, море* // *Розносить нас* ***між двома берегами****,* // *Моя ти* ***ясна непривітна*** *зоре!* (11, с. 118); *Я хтів зловить тебе, ось-ось,* // *Та враз опали крила:* // ***З тобою жить не довелось****,* // ***Без тебе жить несила*** (11, с. 136); ***Від тебе геть тікать*** *хотів,* // ***Круг тебе все снувався*** (11, с. 131).

Значно менше нами виявлено у мові збірки «Зів'яле листя» складних антитез: *Так, ти одна моя правдива любов,* // *Та, що не суджено в житті їй вдовольниться;* // *Ти найтайніший порив той, що бурить кров,* // *Підносить грудь, та ба – ніколи не сповниться.* // *Ти той найкращий* ***спів****, що в час вітхнення сниться,* // *Та ще ніколи* ***слів*** *для себе* ***не знайшов****;* // *Ти славний* ***подвиг*** *той, що я б на нього йшов,* // ***Коб віра сильная й могучая десниця****.* // *Я згублену любов, несповнене бажання,* // *Невиспіваний спів, геройське порвання,* // *Як все найвищеє, чим душу я кормлю,* // *Як той* ***огонь****, що враз і* ***гріє*** *й пожирає,* // *Як смерть, що забива й від мук ослобоняє, –* // *Отак красавіце, і я тебе люблю* (11, с. 114).

У цьому випадку антитеза являє собою цілий вірш, в основу якого покладено цілий ряд антонімічних пар: ***Нехай ти тінь****, що гине десь,* // ***Мана****, луда – одначе* // *Чому ж без тебе серце рвесь,* // *Душа болить і плаче?* // ***Нехай ти тінь****,* ***мана****, дім з карт* // *І мрія молодеча,* // *Без тебе жить – безглуздий жарт,* // *І світ весь – порожнеча* (11, с. 136); *…Коли б один бачив* // *Се диво, а не сотня свідків, сам він* // *З часом собі би вірить перестав,* // *Сам він з часом на тому би спинився,* // ***Що се був сон.*** // *Се мого серця драма!* // *Якби не ті літа важкої муки,* // *Пекучих болів, сліз і божевілля,* // *Глухої резигнації, скажених бунтів* // *Придавленого серця, то я сам,* // *Пригадуючи першу нашу стрічу* // *І той промінчик ясної надії,* // *Що блис мене тоді, – присяг би нині,* // ***Що се був сон****, надсянська легенда* (11, с. 126).

Висновки. Риторичні та синтаксичні фігури у збірці виступають не просто «оздобою мовлення», а є потужним інструментом індивідуалізації авторського голосу та моделювання «драми серця». Вони дозволяють поету виходити за межі стандартної мовної норми для передачі гранично складних емоційних станів ліричного героя. Використання полісиндетону (багатосполучниковості) уповільнює темп поетичного мовлення, що дає змогу читачеві повніше відчути кожну емоційну деталь і логічно виділити складники висловлювання. Натомість асиндетон (безсполучниковість)

забезпечує стислість та увиразнює вираз, роблячи текст більш розміреним щодо темпу та поміркованим щодо змісту.

Через використання висхідної та спадної градації І. Франко художньо відтворює переживання в їхньому розвитку. Нагнітання засобів виразності дозволяє показати перехід від спокою до «скаженого» почуття, тоді як спадна градація найчастіше супроводжує мотиви зажури, туги та меркнення життєвого вогню.

Риторичні питання, оклики та звертання створюють особливий індивідуально-авторський контекст, виражаючи широку гаму людських почуттів: від подиву й захоплення до глибокого роздратування, болю та розпуки. Риторичні питання, засновані на ілюзії очікування відповіді, стають ефективним способом характеристики внутрішнього стану сум'яття та пошуку рішень.

Застосування психологічного паралелізму зближує лірику І. Франка з народнопісенною традицією, де явища природи виступають дзеркалом душевного стану людини. Водночас антитеза (від простих антонімічних пар до складних композиційних структур на весь вірш) стає ключовим засобом підсилення вражень через зіставлення протилежних понять, як-от «рай» і «пекло», «життя» і «смерть».

Риторична та синтаксична організація збірки Івана Франка «Зів'яле листя» спрямована на відтворення цілісного образу автора – особистості, чий внутрішній світ сповнений пекучих болів, сліз, але водночас і високої інтелектуальної рефлексії.

Список літератури:

1. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця, 2018. 336 с.
2. Голоюх Л. В. Лінгвостилістика експресивного синтаксису Ю. Іздрика. *Українська мова в сучасному науковому вимірі* : матеріали ІІ Міжнар. наук. конф., 1-2 червня 2023 р. Луцьк, 2023. С. 13–15.
3. Заяць А., Межов О. Фігури експресивного синтаксису в історичному романі «Євпраксія» Павла Загребельного. *Молодіжний науковий вісник факультету філології та журналістики.* 2025. С. 20–23.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка. К. : ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
5. Марчук Л. М. Семантична модель метафоричної градації в романі Галини Вдовиченко «Тамдевін». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2011. Вип. 7. С. 342–347.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
7. Піхота М. В. Елементи експресивного синтаксису у творах Олександра Довженка. *Вісник студентського наукового товариства* : збірник наукових праць студентів. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 15. С. 102–105.
8. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови. К. : Либідь, 1992. 248 с.
9. Тєлєжкіна О. О. Полісиндетон у мові української поезії ІІ половини ХХ-початку ХХІ століття: типологічні характеристики та функційне навантаження. *Українська мова.* 2021. № 2 (78). С. 34–47.
10. Угненко К. С. Риторичні фігури в мові роману Ю. Яновського «Вершники». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Філологія».* 2019. Вип. 80. С. 70–75.
11. Франко І. Я. Твори в двох томах. Поезія. К. : Дніпро, 1981. Т. 1. 532 с.
12. Шабат-Савка С. Т. Період як маркер інтенцій аргументації в поетичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. №33. Т. 1. С. 65–68.

Popovych N. M. RHETORICAL DEVICES OF ARTISTIC EXPRESSION IN IVAN FRANKO'S COLLECTION «WITHERED LEAVES»

The article is devoted to the rhetorical means of artistic expression in Ivan Franko's lyrical drama «Withered Leaves». The research is based on specific syntactic constructions, which are the key tool for reproducing the complex psychological state of the lyrical hero and modeling his «drama of the heart». The work examines in detail the arsenal of means of artistic expression that the author uses to go beyond the standard language norm in order to enhance emotional expression. Particular attention is paid to the functioning of polysyndeton (multiple conjunctions), which, due to the accumulation of auxiliary words, slows down the pace of speech, allowing the reader to more deeply feel every logical and emotional detail of the heroes' suffering. In contrast, asyndeton (no conjunctions) is analyzed, which ensures dynamics, conciseness of expression and the actualization of individual parts of thought. An important aspect of the study is the gradation (ascending and descending), which allows the author to artistically recreate experiences in their immediate development – from the emergence of feelings to the highest point of psychological tension.

The article reveals the role of rhetorical figures (questions, exclamations, appeals), which in Franko's text express a wide range of feelings: surprise, doubt, admiration, irritation and despair. Rhetorical questions are considered as a means of creating the illusion of waiting for an answer, which increases the reader's attention.

The use of psychological parallelism is separately highlighted, which brings the poetics of the collection closer to the folk song tradition, where natural phenomena become a mirror reflection of a person's state of mind.

A significant place in the analysis is occupied by antithesis – from simple lexical antonyms to complex compositional structures covering entire stanzas. It expresses the contradiction of being, contrasting the concepts of «paradise» and «hell», «joy» and «grief».

It is summarized that the entire arsenal of rhetorical figures in the collection is aimed at individualizing the author's voice and creating a holistic image of a vulnerable personality, captive to irresistible feelings.

Keywords: *polysyndeton, asyndeton, gradation, rhetorical question, psychological parallelism, antithesis, lyrical drama.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’373:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/08

Спис О. А.
https://orcsid.org/0000-0001-9439-8512
Національний транспортний університет

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРІОД СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, розпочата у 2014 році та особливо загострена повномасштабним вторгненням у 2022 році, є не лише військовим, але й екзистенційним та лінгвокультурним конфліктом. Дане дослідження присвячене всебічному аналізу змін в українській лексичній системі, що відбуваються під безпосереднім впливом бойових дій, воєнно-політичної риторики та суспільної мобілізації. Вивчається інтенсивне оновлення словникового складу через активне утворення неологізмів (зокрема, оказіоналізмів), запозичення військової термінології (мілітарний вокабуляр) та семантичну трансформацію вже наявних лексем (наприклад, «бавовна», «приліт»). Проаналізовано низку іншомовних слів, які стали активними у мові масмедіа або набули нових значень. Відстежено динамічні процеси «орозмовлення», що проявляються через сленгові слова-паролі та розмовні неологізми-дієслова. Виокремлено лексику, що використовується для позначення ворога, а також проаналізовано інвективні висловлювання. Ці елементи відіграють об’єднавчу роль для українського суспільства, ставши під впливом позамовних чинників своєрідними символами періоду російсько-української війни.

Особлива увага приділяється формуванню військового сленгу та жаргону, які відображають специфічний досвід, емоційний стан та гумористичне осмислення травматичних подій. Аналіз проводиться з позицій когнітивної лінгвістики (зміна концептуальних метафор) та соціолінгвістики (функціонування мови в умовах екстремальної соціальної напруги). Результати дослідження засвідчують посилення національної ідентифікації через мову, її деколонізацію та потужну потенційну зброю інформаційної війни, підкреслюючи життєздатність та динамізм української мови. Сучасний етап розвитку української лексики характеризується відкритістю до інновацій і водночас тенденцією до унормування та кодифікації нових мовних явищ. Війна виступає каталізатором глибинних лексико-семантичних змін, що відображають трансформації суспільної свідомості та зміцнення мовної ідентичності українців.

Ключові слова: *українська лексика, російсько-українська війна, неологізми, семантична трансформація, військовий сленг, лінгвокогнітивістика, деколонізація, мовна ідентичність.*

Постановка проблем. В умовах повномасштабної російсько-української війни, що триває з 2014 року, мова функціонує як надчутливий індикатор суспільних, політичних та культурних змін. Вона виступає як інструмент опору, засіб консолідації нації та бойова одиниця в інформаційному просторі. Інтенсивність та драматизм воєнних подій спричинили безпрецедентно швидкі та глибокі зміни в лексико-семантичній системі української мови. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення цих процесів, фіксації нової лексики та виявлення механізмів її утворення і функціонування. Незважаючи на значний інтерес до цієї теми у публіцистиці та поодиноких наукових розвідках, все ж бракує систематизованого, комплексного лінгвістичного аналізу лексичних інновацій як цілісного феномену військового часу, що охоплював би всі аспекти: від словотвору до когнітивних моделей, які вони відображають. Вивчення цього матеріалу надає можливість зрозуміти, як екстремальні умови впливають на мовну картину світу українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен мови війни привернув увагу низки вітчизняних науковців. О. Петрів [10] розглянула статус української мови й ставлення до неї, особливості її функцій. О. Подвойська [11] вивчала мову війни як віддзеркалення колективної пам’яті, менталітету та емоційної реакції суспільства на конфлікт. Над питанням лексико-семантичних інновацій, зокрема сленгових термінів, що набули особливого значення в контексті війни, працюють

© Спис О. А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

О. Герасименко, С. Кобзарь [3], О. Павлушенко [9]. Мовному вираженню емоцій, на матеріалі військових неологізмів, присвячена праця Л. Потенко [12]. Військові неологізми за тематичними групами, структурними типами та частинами мови, а також – за словотвірним аналізом розглянуто О. Гриджук Г. Городиловською, І. Денис [4]. Сізова К., Хміль,_Чуприна В., Воробйов В. досліджували інтернет-меми як інструмент інформаційної війни [13]. Більшість наявних робіт зосереджені на описі окремих лексичних груп (жаргонізмів, евфемізмів) або публіцистичному огляді. Це роботи С. Гриценко [5], І. Козинець [6]. Активізація військової лексики в українських ЗМІ опрацьовані такими дослідниками, як М. Навальною [8, 15] та О. Спис [8], Т. Левченко, В. Олексенко, А. Шутс, О. Попковою [15]. Проте комплексний аналіз із залученням когнітивно-дискурсивного підходу, який би розглядав мову як дзеркало ментальних трансформацій, залишається недостатньо опрацьованим. Це створює підґрунтя для нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз процесів оновлення та функціонування лексичного складу української мови в період російсько-української війни, з акцентом на механізмах словотвору, семантичних змінах та лінгвокогнітивному відображенні воєнного досвіду.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: 1) систематизувати та класифікувати неологізми (власне неологізми, оказіоналізми) військового часу за тематичними групами та словотвірними моделями; 2) проаналізувати семантичну деривацію наявних лексем, які набули нових, військово-релевантних значень; 3) охарактеризувати специфіку функціонування військового сленгу та професійного жаргону, виявити його основні джерела та функції (евфемістичну, гумористичну, оцінну).

Виклад основного матеріалу. Активне оновлення лексичного складу української мови в умовах російсько-української війни відбувається інтенсивно та за багатоаспектними словотвірними моделями. Екстремальні суспільні умови стимулюють мовців до швидкої номінації нових реалій, понять та оцінок, що призводить до виникнення значної кількості неологізмів і оказіоналізмів. Цей процес є свідченням життєздатності та гнучкості української мовної системи. Неологізація та словотвірні моделі військового часу відбуваються через: 1) *власне неологізми та оказіоналізми.* Найпродуктивнішими словотвірними моделями є суфіксація, префіксація, словоскладання [8, с. 41]. 2) *Лексеми, що походять від власних назв.* Слова творяться від імен та прізвищ (напр.: *заджавелінити*, *забайрактарити*, *хаймарсити*), [5, с. 12]. топонімів (напр.: *чорнобаїти*, *бучінг*) та абревіатур (*ЗСУіти*, *ТрОшити*). 3) *Запозичення та калькування* відбувається через прихід англомовної військової термінології (напр.:*HIMARS*, *Starlink*, *drone*) та її українізацію [Там само, с. 12]. Під впливом воєнних реалій найбільш продуктивними стали моделі, що дозволяють стисло, експресивно та оцінно передати військовий досвід.

Одним із найпоширеніших способів утворення нових слів є *суфіксація.* Це лексеми що позначають дійових осіб, предмети чи дії. Напр., 1) суфікси на позначення осіб (здебільшого з негативною чи іронічною конотацією): суфікс *-ік/-щик* (з російської): *чмобік* (від *чмо* + *мобілізований*), *вагнерівці* (від назви ПВК – приватна військова компанія); суфікс *-ун*: *воєнтур* (про військового туриста); 2) суфікси на позначення абстрактних понять/процесів: *-ація*: *демілітаризація* (у розумінні знищення російської військової техніки), *денацифікація* (у саркастичному значенні, як назва військових злочинів РФ); 3) суфікси на позначення предметів/явищ: *-к-*а: *бандерівка* (переосмислення, наприклад, назва РСЗВ – реактивна система залпового вогню).

Для посилення експресії або зміни значення вже наявних дієслів часто

використовується *префіксація.* Специфічного військового значення набувають: префікси *за-, від-, роз – затрьохсотити* (поранити, від військового терміну *«вантаж 300»*), *розбавовнити* (викликати вибух, від неологізму *«бавовна»*).

Ключовим інструментом для створення скорочених, ємних та експресивних назв є *словоскладання та усічення.* Загальновживаними стали складноскорочені слова та абревіатури. Напр., *ТрО* (Територіальна оборона), *ЗСУ* (Збройні сили України); *рашизм* (Росія + фашизм) – гібридне слово-поняття, що набуло політичного та ідеологічного значення; *орки* (як зневажливе найменування військових РФ, з фентезійної лексики). Поширеним способом словотворення стала *універбація* (скорочення складних назв): напр., *приліт* (замість *ракетний приліт*), *хаймарс* (замість *РСЗВ HIMARS*).

Продуктивним механізмом є *онімізація та антропонімізація* – перетворення власних назв (топонімів, імен, назв техніки) на загальні слова, дієслова чи явища. Це надає лексиці високої емоційності та культурно-історичної прив'язки. Приклади лексем, що походять від власних назв наведені нижче, у таблиці 1.

Таблиця 1

Категорія	Власна назва	Утворена лексема (значення)	Словотвірна модель
Топоніми	Чорнобаївка (с. під Херсоном)	**чорнобаїти**	Дієслівний суфікс **-ити** (повторювати невдалі дії, регулярно отримувати поразку в одному місці).
	Буча, Ірпінь (міста-мученики)	**бучінг, ірпінінг**	Суфікс **-інг** (на позначення військового злочину, масового вбивства цивільних).
Техніка	Javelin (ПТРК)	**джавелінити**	Дієслівний суфікс **-ити** (знищувати ворожу техніку за допомогою Javelin).
	HIMARS (РСЗВ)	**хаймарсити**	Дієслівний суфікс **-ити** (завдавати високоточних далекобійних ударів).
Імена	Бандера С.	**бандерівець**	Суфікс **-ець** (патріот, іронічне переосмислення ворожого кліше).

Цей механізм є прямим відображенням процесу міфологізації та героїзації подій, де кожен топонім чи зразок зброї набуває символічного значення.

Війна призвела до масового запозичення та адаптації військової, технологічної та політичної термінології з англійської мови, що відображає інтеграцію України у світовий військово-політичний простір. *Запозичення та калькування* є або: 1) *технічними запозиченнями* (транслітерацією та адаптацією): напр., *дрон* (*drone*), *старлінк* (*Starlink*), *ПТУР* (протитанкова керована ракета), *ленд-ліз* (*Lend-Lease*) – термін, що реактивований і широко вживається у політичному дискурсі; або 2) *калькуванням та семантичною калькою*: напр., *запит на зброю* (від request for arms), *військова допомога* (military aid). Ці запозичення переважно заповнюють лакуни в термінологічному полі, пов'язаному із сучасними видами озброєння та військовими технологіями, і є ознакою швидкої модернізації військового лексикону.

В умовах воєнного конфлікту значна частина нейтральної, побутової та невійськової лексики зазнає *семантичної деривації* – процесу, при якому вже навні в мові слова набувають нових, військово-релевантних значень. Цей механізм є ключовим для ментального осмислення та психологічного захисту суспільства від травматичних подій. Приклади військової семантичної деривації: *бавовна* (вибух), *приліт* (ракетний удар), *орки/рашисти* (називання ворога), *зброя* (конкретний вид допомоги, напр. *«зброя по ленд-лізу»*).

Паралельно з цим активно функціонують *евфемізми та дисфемізми*, що відображають стратегію мовного маніпулювання чи, навпаки, емоційного загострення. Використання пом'якшувальних (напр., *від'ємне зростання*, *демілітаризація*) та, навпаки, загострювальних виразів.

Мова війни активно використовує евфемізми та дисфемізми як два протилежні поняття. Але для регулювання емоційного навантаження ці феномени є взаємопов'язані. Евфемізація (пом'якшення та приховування) застосовується переважно у військово-політичній риториці та у випадках, коли необхідно приховати чи пом'якшити реальний масштаб втрат або невдач. Напр.: *«від'ємне зростання» / «негативне спливання»:* саркастичні українські евфемізми, що виникли у відповідь на офіційні російські повідомлення про затоплення крейсера «Москва» (*«виникла пожежа, внаслідок якої стався вибух боєзапасу»*), коли втрата великого корабля була названа «негативним спливанням» або «від'ємним зростанням». *«Концерт Кобзона»* (метафоризований евфемізм, що означає «військові втрати росіян», або пекло, куди потрапляють окупанти). *«Клінінг»/«зачистка»:* застосовуються для позначення бойових операцій, що мають на меті знищення противника або його витіснення, маскуючи пряме значення слова *вбивство* чи *штурм*. «Більшість розглянутих українських евфемізмів, – як зазначає мовознавець Харченко, – несуть негативну оцінну конотацію і емоційні конотації глузування та комізму по відношенню до російських військовослужбовців та їх пропагандистів» [14, 98].

Дисфемізми (загострення та зневага), навпаки, використовуються для посилення негативної оцінки, вираження ненависті та зневаги, особливо до ворога, та сприяють емоційній мобілізації. Напр.: *«виблядки», «свинособаки», «недолюдки»:* лексика з високим ступенем інвективації, спрямована на максимальну дегуманізацію ворога у неформальному спілкуванні та інтернет-дискурсі; *«засрати», «зничтожити в хлам»:* використання обсценної або грубої лексики для підкреслення рішучості та жорсткості дій.

Семантична трансформація відбувається й через *метафоричну номінацію* – широке використання зооморфних (*чорнобаївський чорногуз*),

міфологічних (*привид Києва*), побутових метафор та – через *метафоричний перенос* або *звуження/розширення* значення, коли нове значення є більш актуальним у військовому дискурсі. Найбільш помітним є перенесення значень слів із мирного побутового контексту у військовий, що часто супроводжується іронією та сарказмом. Напр., *бавовна:* спочатку – назва рослини (*cotton*), у військовому контексті – *сильний вибух*, часто на території ворога або на об'єктах, де вибухи офіційно не визнаються. Цей термін виник як *лінгвомем* з метою евфемізації та висміювання офіційної російської пропаганди, яка використовувала слово *хлопок* (бавовна) замість *взрыв* (вибух); *приліт:* з нейтрального значення (*прибуття літака, птаха*) перейшло у значення *ракетний або артилерійський удар* по певній цілі; *банка / відерце:* зменшувально-пестливі, іронічні назви військових боєприпасів (наприклад, мінометних снарядів) або техніки; *мінусувати / двохсотити:* дієслова, утворені від військових кодів «вантаж 200» (загиблий) та «вантаж 300» (поранений), які набули значення *вбивати / знищувати ворога; шахед (мопед):* назва іранських дронів-камікадзе (*Shahed-136*) через характерний шум двигуна, схожий на звук мопеда. Це слово є одночасно *евфемізмом* (психологічне зниження загрози) і *дисфемізмом* (зневажливе ставлення до ворожої зброї).

Широке використання метафор не тільки створює нові слова, але й формує *когнітивні рамки* сприйняття війни.

Іронічним символом, пов'язаний з окупантами, які регулярно зазнавали втрат на аеродромі в Чорнобаївці, став вислів *чорнобаївський чорногуз.* Чи, наприклад, мародерів або малодушних ворогів народ позначає *шакалами*. Це є прикладом *мемомовлення,* позначений зооморфними метафорами. Застосовуються й міфологічні метафори: напр., вже згаданий: *привид Києва* – міфологізований образ пілота, що символізує незламність українського повітряного захисту.

Відбулося політичне та ідеологічне переосмислення деяких лексем. Напр.; *орки / рашисти:* Ці лексеми є яскравими прикладами *дискредитаційних номінацій.* Вони слугують для дегуманізації ворога. Слово «орки» запозичене з фентезійної літератури (Дж. Р. Р. Толкін) і символізує абсолютне зло, жорстокість та бездумну агресію. Термін «рашизм» – це ідеологічна дефініція, яка поєднує *Росію* та *фашизм* для пояснення агресивної імперської політики РФ [8, с. 39].

Ці процеси семантичної трансформації демонструють, що мова у війні є не пасивним відображенням, а активним інструментом психологічної боротьби та формування національної свідомості, дозволяючи спільноті адаптуватися до нових, небезпечних реалій, зберігаючи при цьому гумор та гідність [4].

Під час російсько-української війни сформувався *військовий сленг та професійний жаргон.* Це є закономірним наслідком екстремальної соціалізації та специфічного групового досвіду. Такий лексичний пласт функціонує як засіб внутрішньої комунікації, маркер ідентичності та психологічний інструмент адаптації до травматичних реалій. Військовий сленг відрізняється високим ступенем експресивності, метафоричності та іронії, що дозволяє мовцям емоційно дистанціюватися від небезпеки.

Військовий сленг виконує низку критично важливих функцій у середовищі комбатантів та суспільства загалом – знімає психологічну напругу, маркує «свій-чужий», сприяє гумористичному осмисленні трагедії:

1). *Функція психологічного захисту (евфемістична):* використання жартівливих або іронічних назв для загрозливих явищ дозволяє знизити рівень стресу та емоційну напругу. Наприклад, замість «смерть» чи «ракетний удар» використовуються слова, що переносять фокус уваги на абсурдність чи побутовість (*бавовна, приліт, задвохсотити*).

2). *Функція консолідації (ідентифікаційна):* сленг створює *мовний код,* зрозумілий лише «своїм» (військовим, волонтерам, цивільним, які глибоко інтегровані в процес опору). Вживання специфічних термінів (*ТрО, ЗСУшник, піксель* (форма)) є маркером приналежності до спільноти опору, посилюючи згуртованість та довіру.

3). *Функція оцінки (оцінно-дискредитаційна):* сленг є потужним інструментом дегуманізації ворога та героїзації власних дій. Наприклад, вживання термінів *орки, русня, чмобіки* не тільки знецінює противника, але й підтримує високий бойовий дух. «Неологізми *орки* та *Оркостан* є найбільш вживаними у мові українців» [6, с. 137].

4). *Функція гумористичного осмислення:* гумор, заснований на переосмисленні військових реалій, допомагає вербально опрацювати травму. Наприклад, іронічне вживання назв *пес Патрон* (саперний собака) *чи чорнобаїти* перетворює трагедію на елемент масової культури та символ стійкості. Взагалі, лексема *чорнобаїти* «обросла новими конотаціями, набула вищого ступеня узагальнення» [8, с. 38].

Лексика військового сленгу може бути класифікована за тематичними групами, що охоплюють

ключові аспекти бойової діяльності та повсякденного життя на війні. Лексика, *пов'язана зі зброєю та технікою.* Слова цієї групи часто є результатом *метонімічного перенесення* або *спрощення / іронізації* офіційних назв: *снаряди та боєприпаси* – це, напр., *банка / відерце:* назви артилерійських снарядів, особливо великого калібру; *пташка / вазон:* евфемістичні назви для безпілотних літальних апаратів (БПЛА); *ланцет-літалка:* назва російського дрона-камікадзе *«Ланцет»*. До цієї групи належать назви на позначення *військової техніки та спорядження* – це: *тачанка:* легкий автомобіль, оснащений кулеметом (сучасне переосмислення історичного терміну); *піксель:* назва камуфляжної форми ЗСУ нового зразка; *коробка:* бронетранспортер (БТР) або бойова машина піхоти (БМП).

Лексична група, *пов'язана зі станом та діями* включає дієслова та іменники, що описують бойові дії, поранення, смерть та емоційні стани. Напр.,

на позначення знищення/поранення: задвохсотити: убити, знищити (від «вантаж 200»); *затрьохсотити:* поранити (від «вантаж 300»); *зашкалити:* максимально інтенсивно працювати (про техніку чи бійця); *накидати:* вести інтенсивний обстріл.

До лексики військового сленгу належать лексеми на *позначення місця/*

/процесу. Це такі лексеми: *нуль/передок:* лінія бойового зіткнення, найгарячіша точка; *за ленточкою:* на території, контрольованій противником (від *ленточка* – лінія розмежування). *На позначення ворога: чмухати / чухати*: втекти, відступити (про ворога); *кацапи, ботоксні, вантуси:* зневажливі та іронічні номінації військових РФ та їхнього керівництва. Сленг військового часу є динамічною та живою частиною лексичної системи, що забезпечує швидке реагування мови на екстремальні події та відображає унікальний досвід українського народу у війні.

Сучасний військовий сленг тісно пов'язаний із *мемами та інтернет-культурою*. Війна, що ведеться у цифровому просторі, прискорила перехід специфічної лексики від вузького військового вжитку до широкого суспільного. Яскравий приклад *слова-мема – «рускій воєнний корабль, іді...»,* що став не просто фразою, а символом національного опору та ввійшов у сленг як алюзія на рішуче неприйняття ворога. [2]. «Цей мем використовується, щоб підсилити впевненість українців у власних силах» [13, с. 96].

4. Когнітивний та соціолінгвістичний вимір

Лексичні зміни, що відбуваються в українській мові під час війни, є не просто зовнішнім відображенням нових реалій, а й свідченням глибинних ментальних трансформацій суспільства. Когнітивна лінгвістика дозволяє проаналізувати, як ці лексеми формують нові концептуальні метафори, а соціолінгвістика – як мова стає інструментом національної ідентифікації та деколонізації.

Війна як екзистенційний досвід вимагає від суспільства переосмислення ключових концептів. Лексика відображає зміну когнітивних моделей, що використовуються для структурування та розуміння конфлікту. Напр.:

- Перехід від «Війни як Трагедії» до «Війни як Роботи/Місії». До 2022 року війна часто осмислювалася в термінах «лиха», «руйнування» (концептуальна метафора ВІЙНА = СТИХІЯ). Натомість, в умовах повномасштабного вторгнення, лексика набуває ознак активної, свідомої діяльності та контролю:

«Це наша робота» (про бойові завдання) – відображає концепт ВІЙНА = РОБОТА / ПРОФЕСІЯ. Це знижує емоційне навантаження і підвищує ефективність, легалізуючи процес знищення ворога як професійну функцію.

Лексеми *«денацифікація» / «деоркизація»* (у саркастичному українському значенні) – відображає концепт ВІЙНА = ОЧИЩЕННЯ / САНАЦІЯ. Ця метафора підкреслює моральне право української сторони та виправдовує жорсткі дії як необхідну місію.

Когнітивне розмежування *«свій-чужий»* досягає максимальної інтенсивності. Ворог лексично дегуманізується (*орки, русня, чмобіки*), що когнітивно спрощує сприйняття його як об'єкта знищення. Зброя, навпаки, часто персоніфікується або меморіалізується (наприклад, *Джавелін* як рятівник, *Байрактар* як герой), що відображає концепт ЗБРОЯ = ЗАХИСНИК/СОЮЗНИК.

На соціолінгвістичному рівні, процеси в лексиці є яскравим маркером посилення національної ідентифікації та лінгвістичної деколонізації.

Війна надала мовному питанню статусу безпекового та екзистенційного. Відбулося різке зростання публічного вжитку української мови та свідомий перехід з російської серед багатьох громадян, особливо у великих містах. Лексика, пов'язана з державністю (*держава-терорист*, *національна стійкість*), набула особливої ваги, зміцнюючи відчуття національної єдності.

Лексичні зміни активно сприяють процесу дерусифікації та деколонізації української мови. Це проявляється у свідомій заміні російськомовних або калькованих слів на питомо українські чи іншомовні аналоги. Цей процес є частиною куль-

турної самооборони, метою якої є остаточне відмежування від російського «русского міра» [11, 29].

Висновки. Дослідження підтвердило, що російсько-українська війна стала каталізатором безпрецедентних змін в українській лексичній системі. По-перше, виявлено надзвичайно високу продуктивність українського словотвору, особливо в утворенні оказіоналізмів та неологізмів, що відображають специфіку військових реалій. Найбільш активними є моделі універбації (скорочення) та суфіксації. По-друге, зафіксовано значну семантичну трансформацію нейтральних лексем, (які в умовах війни набули евфемістично-войовничих значень, що свідчить про глибоке проникнення військового дискурсу в повсякденну мову. По-третє, формування військового сленгу та професійного жаргону виконує важливі психологічні та ідентифікаційні функції, дозволяючи осмислити травматичний досвід через гумор, іронію та відчуття спільності. По-четверте, на когнітивному рівні простежується зміна ключових концептуальних метафор, що перетворює війну з пасивної трагедії на активну оборону та місію. Збільшення вжитку української мови та усунення русизмів є прямим наслідком лінгвокультурного опору та посилення національної мовної ідентичності.

Українська лексика військового часу є не просто фіксацією подій, а потужним механізмом лінгвістичної деколонізації та соціальної мобілізації, який засвідчує гнучкість, життєздатність та незламний дух української мови. Подальші дослідження мають бути спрямовані на лексикографічну фіксацію цих змін та їхній подальший діахронічний аналіз.

Список літератури:

1. Вітюк І., Кухарьонок С. Неологізми російсько-української війни. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/158.pdf (дата звернення: 20.02.2026)

2. В Україні обрали слово 2022 року. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/09/252226/ (дата звернення:

20.02.2026)

3. Герасименко О. Ю., Кобзарь С. С. Неологізми російсько-української війни: аналіз та специфіка використання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. (2024). Вип. 209. С. 82–86

4. Гриджук О., Г. Городиловська, І. Денис Українські неологізми війни: лексико-семантичний та словотвірний аналіз. *Advanced Linguistics*. 2025. № 16. С. 235–243.

5. Гриценко С. П. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2022. Вип. 32. Ч. 2. 2022. С. 9–13.

6. Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 61. Том 2. С.135–140.

7. Кононенко О. В. Розширення лексичного складу мови в період російсько-

української війни 2022–2023 рр. *Культура слова.* 2023. № 98. С. 84–95.

8. Навальна М.І., Спис О.А. Функційно-семантичні особливості використання військової лексики в мові газети «День». *Закарпатські філологічні студії:* Видавничий дім "Гельветика", 2022. Вип. 25. С. 36–42.

9. Павлушенко О. Сленгові неологізми в українському комунікативному полі періоду російсько-української війни. *Філологія (мовознавство).* 2023. Вип. 37

С. 26–35.

10. Петрів О. Українська мова у воєнний час. *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2022. Вип. 14(82), С. 13–16.

11. Подвойська О. Мовна ситуація під час російсько-української війни. *Studia Methodologica. Філологічні студії.* 2024. № 57. С. 29–38.

12. Потенко Л. Мовне вираження емоцій (на матеріалі військових неологізмів). *Вісник науки та освіти*. 2023. № 2 (8). С. 14–28.

13. Сізова К., Хміль_Чуприна В., Воробйов В. Інтернет-меми як інструмент інформаційної війни / *Український інформаційний простір.* 2024 № 1. (13). С. 91–108.

14. Харченко О.В. Українські метафоричні евфемізми під час російсько-української війни/ Обрії друкарства. 2023. № 2(14). С. 90–101.

15. Navalna M., Kostusiak N., Levchenko T., Oleksenko V., Shyts A., Popkova O. Extra-linguistic factors and tendencies of activation of military vocabulary in ukrainian mass media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research.* 12/01-XXV. P. 184–189.

Spys O. A. GENERAL TRENDS IN UKRAINIAN LEXICON OF THE TIMES OF THE CURRENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The Russian-Ukrainian war, which began in 2014 and was particularly exacerbated by the full-scale invasion in 2022, is not only a military conflict, but also an existential and linguistic-cultural one. This study is devoted to a comprehensive analysis of changes in the Ukrainian lexical system that are occurring under the direct influence of hostilities, military-political rhetoric, and social mobilization. It examines the intensive renewal of vocabulary through the active formation of neologisms (in particular, occasionalisms), the borrowing of military terminology (military vocabulary), and the semantic transformation of existing lexemes (for example, "cotton," "arrival"). A number of foreign words that have become active in the language of the mass media or have acquired new meanings are analyzed. The dynamic processes of "speechification" manifested through slang password words and colloquial neologism verbs are traced. The vocabulary used to refer to the enemy is highlighted, and invective statements. These elements play a unifying role for Ukrainian society, becoming, under the influence of extra-linguistic factors, peculiar symbols of the period of the Russian-Ukrainian war.

Particular attention is paid to the formation of military slang and jargon, which reflect specific experiences, emotional states, and humorous interpretations of traumatic events. The analysis is conducted from the perspective of cognitive linguistics (concept change conceptual metaphors) and sociolinguistics (the functioning of language in conditions of extreme social tension). The results of the study confirm the strengthening of national identity through language, its decolonization, and its powerful potential as a weapon of information warfare, emphasizing the vitality and dynamism of the Ukrainian language. The current stage of development of Ukrainian vocabulary is characterized by openness to innovation and, at the same time, a tendency toward standardization and codification of new linguistic phenomena. War acts as a catalyst for profound lexical and semantic changes that reflect transformations in public consciousness and the strengthening of the linguistic identity of Ukrainians.

Keywords: *Ukrainian vocabulary, Russian-Ukrainian war, neologisms, semantic transformation, military slang, linguocognitivistics, decolonization, linguistic identity.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2’42’373.612.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/09

Степанов В. В.
https://orcsid.org/0000-0002-8169-7908
Сумський державний університет

Лук’яніхіна А. І.
https://orcsid.org/0009-0004-2170-0521
Сумський державний університет

АСОЦІАТИВНЕ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: КОМПАРАТИВНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРІОДУ ДО ТА ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ[1]

У статті описано значущість української ідентичності крізь призму образного складника концепту УКРАЇНА, що постає шаровою системою трьох елементів: понятєвого, перцептивного та валоративного. Представляючи одну із найскладніших в реконструкції концепту одиниць, образний елемент української ідентичності досліджено через методику концептуальної метафори Лакоффа-Джонсона, коли роль та значущість ідентичності асоціативно осмислюється в термінах іншого концепту.

Матеріалом студії став художній дискурс Пантелеймона Куліша та Ліни Костенко для відстеження контрасту в асоціативному осмисленні української ідентичності до та після проголошення державної незалежності. Дослідницькі дані вилучено з Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК), де за запитом «Україна» сформовано конкорданс метафоричних контекстів із творів «Чорна рада. Хроніка 1663 року» та «Записки українського самашедшого», що скомпоновано як авторська вибірка для опрацювання.

У процесі дослідження встановлено, що концепт УКРАЇНА (маркер української ідентичності) асоціативно осмислюється через низку ментальних векторів. В біологічному сенсі українська ідентичність трактується як ОРГАНІЗМ, який попри всі негаразди бореться за своє виживання до та після здобуття незалежності (за принципом «виживає найсильніший»). Психологічний аспект розглядає еволюцію української ідентичності як життя ЛЮДИНИ, яка прагне кращої долі, відстоює свої права та гідне ставлення до себе. З соціальних позицій українська ідентичність розкривається через концепт СІМ’Я, тобто злагоджена єдність людей, що виборюють незалежність та відстоюють її попри зовнішні виклики. Взаємостосунки людей на шляху до та після здобуття незалежності асоціативно описуються через просторовий вектор, коли мешканці БУДИНКУ та прилеглого ДВОРУ мають свої усталені порядки. Природнє трактування еволюції ідентичності прирівнює Україну до сплеску стихій, які стоять на шляху відстоювання суверенітету. Відповідно, Україна асоціюється із ЗЕМЛЕЮ, ЗГАРИЩЕМ, БОЛОТОМ, СОНЦЕМ, ГОРИЗОНТОМ. Останній вклад в осмислення української ідентичності вносить виробничий вектор, де відстоювання державного суверенітету репрезентується як злагоджена робота МАШИНИ або рух транспортного засобу (КОРАБЛЯ, АВТОМОБІЛЯ, ПОТЯГА).

Результати засвідчують суміжність осмислень еволюції української ідентичності до та після здобуття незалежності. Іншими словами, в усі часи мета українців одна – боротьба за своє право на самостійне існування.

Ключові слова: *українська ідентичність, незалежність, дискурс, корпус, концепт, образний складник, концептуальна метафора.*

[1] Дослідження проведено в рамках реалізації НДР молодих вчених «Еволюція української ідентичності в мовній свідомості: досвід минулого, сучасні виклики та перспективи розвитку» (номер державної реєстрації: 0126U000872)

© Степанов В. В., Лук’яніхіна А. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Російсько-українська війна стала не тільки викликом у відстоюванні державного суверенітету та права народу на самобутнє існування. Вона змусила по-новому переосмислити еволюцію української ідентичності, зрозуміти її витоки, становлення та подальший розвиток у сучасному світі. Без знання минулого і аналізу теперішнього неможливо спрогнозувати майбутню долю українського народу. Відтак, переосмислення української ідентичності у мовній свідомості (дискурсі) є важливим засобом виживання України як суб'єкта міжнародного права, котрий наділений самобутністю та суверенними правами. У цьому полягає актуальність нашого дослідження.

Аналіз публікацій засвідчує глибокий інтерес науковців у вивченні питання формування української ідентичності на шляху державної незалежності. Беззаперечним є той факт, що українська ідентичність має давні витоки, і на її шляху не раз ставали складні випробування. Причина криється у особливому географічному розташуванні України. Будучи центром Європи, вона стоїть на перехресті геополітичних впливів, і тому контроль над Україною кардинально змінює геополітичну розстановку сил [1; 2]. Цим пояснюються постійні історичні зазіхання на українську землю в епохах минулого (Річ Посполита, Османська Імперія, Російська Імперія, Третій Райх, СРСР) та теперішнього часу (РФ). Сучасна війна є прагненням зберегти імперську ідеологію, коли без України ворожий сусід мислиться не як євразійська, а як суто азіатська держава. Іншими словами, цей конфлікт постає не просто збройною боротьбою, а війною за збереження повноцінної української ідентичності [3; 4]. Аналогічна картина простежувалася і в період проголошення Української Народної Республіки 22 січня 1918 року, коли народ прагнув вирватися з тенет імперіалістичної ідеології [5].

Саме українська національна ідентичність дозволила Україні вибороти незалежність. Тому переосмислення її ролі в період до і після проголошення незалежності є важливим елементом у збереженні державного суверенітету попри будь-які зовнішні виклики. Цінним інструментом образного обмірковування значущості української ідентичності виступає методика концептуальної метафори, коли концепт УКРАЇНА (маркер ідентичності) переосмислюється крізь призму інших концептів [6; 7].

Концептуальна метафора знайшла свій широкий прикладний потенціал у лінгвістичних дослідженнях. Її застосовують для асоціативного опису соціально значущих явищ: пандемії COVID-19 [8; 9], Brexit [10], економічна криза [11]. Концептуальна метафора аплікабельна для критичного аналізу політичних процесів у публіцистичному дискурсі [12]. Вона знайшла своє широке використання в осмисленні суспільно-політичного життя України, зокрема в період Майдану [13], війни на Донбасі [14], повномасштабного вторгнення [15]. Відтак, методика концептуальної метафори ідеально підходить для осмислення значущості української ідентичності в рамках образного складника тришарової будови концепту Україна (поняття, образ, цінності). Вона і стане відправною точкою в нашому дослідженні.

Потстановка завдання. Об'єктом дослідження виступає концепт УКРАЇНА як маркер української ідентичності. Предмет студії – асоціативне осмислення української ідентичності в діахронічному зрізі (період до та після проголошення державної незалежності).

Матеріалом дослідження є дискурс як жива мовна свідомість українського соціуму. Нами обирається дискурс XIX та XXI століття для контрастного порівняння української ідентичності в період до та після проголошення державної незалежності. У першому випадку беремо твір Пантелеймона Куліша «Чорна рада» [16] (опис минулої козацької боротьби за відстоювання української ідентичності), у другому – книгу Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» [17] (про проблеми сучасної України з 1991 року). Емпіричні дані вилучаються із Генерального регіонально анотованого корпусу української мови [18], де за запитом «Україна» формується конкорданс, із якого вилучається вибірка метафоричних контекстів про українську ідентичність.

Метою дослідження є зіставлення образних осмислень української ідентичності до та після проголошення незалежності. Це зумовлює виконання таких завдань: визначити вектори осмислення української ідентичності та проаналізувати, наскільки збігаються образи України до та після здобуття державного суверенітету (твори Куліша та Костенко відповідно).

Для досягнення мети використано методику концептуальної метафори Лакоффа-Джонсона [6] та зіставний метод.

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусної вибірки дозволяє відстежити вектори осмислення української ідентичності в періоди до та після здобуття української незалежності. Першим таким вектором виступає біологічний, коли Україна асоціюється з живим ОРГАНІЗМОМ, що народжується та починає жити на білому світі:

З того часу ***новую жизнь почала Україна****, і хто брався до роботи громадської не сліпуючи, той добре знав, з якого боку вхопитись і куди простувати* (Пантелеймон Куліш).

Контактуючи з собі подібними, Україна бореться за виживання. Якщо не бути сильною, вона слабне і стає легкою ціллю для інших, тобто перетворюється на ЗДОБИЧ.

Україну розідрали надвоє*: одну часть, через недоляшка Тетерю, незабаром візьмуть у свої лапи ляхи, а друга сама по собі перевернеться кат знає на що* (Пантелеймон Куліш).

Прикметно, що на Україну полюють не тільки зовнішні вороги. Метафорично вона стає жертвою своїх же посадовців, корупції, а також ідеологічних протиріч.

Виїли Україну зсередини*, як лисиця бік у спартанця, ще й дивуються – чого ж вона така скособочена? Чого кульгає в Європу, тримаючись за скривавлений бік?* ***Всю обгризуть, як піраньї****, і сипонуть врозтіч.* ***Від України залишиться тільки скелет*** (Ліна Костенко).

Це ж не Україна, – каже Лев, інвертований на пустелю.– Це пень розпаденого Союзу. Через те й змії кишать. Він має рацію. ***Україна пручається, як Лаокоон, обплутаний зміями****. Вона німо кричить, але світ не чує. Або не хоче почути* (Ліна Костенко).

Торохтять кості, літає одрубана голова. Гойдаються зашморги у котельнях, на соснах, на ручках холодильників. Налітають рейдери в чорних масках, як чорти з преісподньої. ***Круки корупції докльовують Україну*** (Ліна Костенко).

Борючись за своє виживання, Україна нерідко страждає від тортур та поранень своїх кривдників. Спрацьовує метафора УКРАЇНА є ЖЕРТВА.

Поки ляхи да недоляшки ***душили Україну****, туди втікав щонайкращий люд з городів. А тепер хто йде на Запорожжє? Або гольтяпака, або злодюга, що боїться шибениці, або дармоїд, що не звик заробляти собі насущного хліба* (Пантелеймон Куліш).

Їхати до Переяслава, постягати до обозу підручнії мені полки да й стояти хоть против цілого світу! Що мені тії князі да бояре? Що се вони видумали – ***шматовати Україну****? Наше право козацьке, ніхто міждо нас не втручайся! Де два козаки, там вони третього самі судять. Побачимо, чия буде сила* (Пантелеймон Куліш).

Поранена Україна потребує лікування, тобто описується як ПАЦІЄНТ. Інакше хвороба прогресує, і Україна може перетворитися на ІНВАЛІДА.

Як треба ***рятувати Україну****, байдуже мені і літа, й рани. Обновиться яко орля юность моя. На коня, на коня! Нічого гаятись* (Пантелеймон Куліш).

У кожної нації свої хвороби. У Росії – невиліковна. Та й в ***України свої мутації теж*** (Ліна Костенко).

Може, Україну вже давно сторгували, а ми все лопочемо про незалежність. Стратегічні об'єкти приватизовуються, промислово-фінансовий капітал зрощується. Ми вже з тією Росією, як ***ті єгипетські близнюки, зрощені головами****. Скоро буде єдина енергетична система. А там, дивись, і Єдиний Економічний Простір* (Ліна Костенко).

Виїли Україну зсередини, як лисиця бік у спартанця, ще й дивуються – ***чого ж вона така скособочена****? Чого* ***кульгає в Європу, тримаючись за скривавлений бік?*** *Всю обгризуть, як піраньї, і сипонуть врозтіч. Від України залишиться тільки скелет* (Ліна Костенко).

Якщо організм не врятувати, може настати смерть (УКРАЇНА є ТРУП).

А при такому складі парламенту це вже ***зашморг для України****. Залишиться тільки вибити табуретку з-під її ніг, що охоче й зроблять наші дони і шевальє* (Ліна Костенко).

Словом, ***Україну запустили в майбутнє під знаком одрубаної голови****. Надії на те, що Ґонгадзе живий, вже практично немає. Дехто уже готовий похилити жалобні прапори* (Ліна Костенко).

Іншим аспектом осмислення української ідентичності постає психологічний вектор. Україна трактується як наділена розумом істота, що вирішує свої проблеми. Маємо метафору УКРАЇНА є ЛЮДИНА.

Думав, ***Україна*** *ляхам за себе* ***оддячила****,* ***недоляшків вигнала****,* ***унію стерла****,* ***жидову передушила****. Тепер нехай* ***живе громадським розумом*** (Пантелеймон Куліш).

Україна-людина має власну долю. Саме від її вчинків та дій оточення залежить життя всього народу.

Бачу, бачу, куди ***доля хилить Україну****! Невже ж отеє справді усе й розкотиться, як горох із жмені? Невже ж на те козаки воювали і кров свою проливали, щоб пропала козацька слава порошиною з дула?* (Пантелеймон Куліш).

Да й згадав старий смутну пісню, що зложив Божий Чоловік, як умер батько Хмельницький. Чи вже ж дармо тая ***безщасна Україна*** *Богові молила? Щоб міцна його воля з-під кормиги лядської слобонила. На позор да поругу невірним не давала, щастєм наділила. Чи вже ж дармо вона Богові молила?* (Пантелеймон Куліш).

Інколи вчинки України можуть бути помилковими, якщо рішення було необдуманим. У таких випадках Україна описується як ДИТИНА.

Уже що наші братчики задумають, чи добре, чи лихе, так швидше воду в Дніпрі зупиниш, ніж їх. Хоч греблі гати, хоч мости, вода прорветься: ні порадою, ні силою не переможеш нашого товариства. Лучче пливи, куди вода несе. Побачимо, що станеться з ***вашою Україною, як приймуться няньчити її*** *такі няньки* (Пантелеймон Куліш).

Сьогодні ліквідували останній стратегічний бомбардувальник. Фюзеляж розпиляли на три частини, тепер він безголовий і безхвостий, як і належить бойовій машині позаблокової держави. І готовий до переплавки. ***Слухняна Україна, самороззброюється*** (Ліна Костенко).

Опираючись ворогу, Україна відстоює свою честь та гідність.

Я вже починаю озиратися – хто і де той напасник, що все намагається ***поставити Україну на коліна, а вона, горда й нескорена, все встає і встає*** (Ліна Костенко).

Прагнучи кращої долі, Україна намагається знайти вихід з поточних проблем. Тобто, вона осмислюється як ПІШОХІД.

У мене завжди одне – ***як вийти Україні з її історичної безвиході****? Мойсей виводив з єгипетського полону, і вивів. А ми ж на своїй землі – чому ж ніяк не можемо вийти?!* (Ліна Костенко).

З іншого боку, Україна метафорично змагається з іншими людьми за кращу репутацію на світовій арені. Маємо метафору УКРАЇНА є ГРАВЕЦЬ.

Україна отримала свій шанс заявити про себе у шаховій партії*, яка розгорнута на шахівниці планети Земля* (Ліна Костенко).

Третій аспект осмислення української ідентичності – соціальний вектор. Україна мислиться як істота, котра живе разом зі своїми родичами. Тобто, Україна асоціюється з СІМ'ЄЮ.

Гетьман і Шрам вернулись іще веселіші, пили за ***здоров'є великої, одностайної України****, пили й за царя православного і праведного, который ні для кого в світі душею не покривить, не так як той король, що оддав козаків магнатам на поталу* (Пантелеймон Куліш).

Білозерець був старосвітський сотник. З тих, що перші озвались потиху до батька Богдана: ***«Єднай, батьку, Україну****, а ми тебе виручимо»* (Пантелеймон Куліш).

Водночас, Україна мислиться як МАТИ, чиї діти поводять себе пристойно або ні.

Ні, ось підем рицарювати! Пьянствовати да баглаї бити, а не рицарювати! Пожалуй, інші спасенні душі справді одбігли займанщини яко суєти мирської; а другий розбишака пішов у Січ, аби не робити діла на господарстві. От і нарицарювали! ***Утішайсь, Україно, своїми дітками****!* (Пантелеймон Куліш).

А хоч би кому в голові сяйнуло – бодай шматочок того граніту залишити, бодай пам'ятний знак поставити на честь тих студентів, що тут голодували! ***Це ж були діти твої, Україно****! Може, останні твої самовіддані діти* (Ліна Костенко).

Україна-сім'я мешкає в певному приміщенні, тобто соціальний вектор переростає в просторовий. Так, Україна асоціюється з БУДИНКОМ або ДВОРОМ, які є її приватною власністю, де не вітають чужинців.

Бо вже коли загарбав у свої руки Іванець три полки, то ***без бою його з України не випреш****. А Васюта собі підніметься, бо за ним уся Сіверія, уся Стародубівщина потягне. Дожидайтесь же тепер, паволочане, поки Сомко справиться з своїми ворогами* (Пантелеймон Куліш).

Із Коста-Ріки висилають якогось діда за злочини ще часів Другої світової війни. Весь вік до маразму кантувався десь по світах, тепер надумали ***видворяти його в Україну*** (Ліна Костенко).

Прикметно, що Україну-будинок можуть населяти різні істоти, у тому числі й ті, чия поведінка є недостойною. Маємо метафору УКРАЇНА є КУБЛО.

Піднімуться й тії, що не були на раді, бо на раду ***позлазилась до Іванця тільки сама погань з України****, а добрі люде не пойняли гольтяпакам віри. Тим-то Іванець із поганцями таке лихо і вкоїв! А з Запорожжя теж тільки самі паливоди на Вкраїну вийшли, а що зосталось доброго, те все тепер за тебе, тільки озвешся, руку потягне і допомогу дасть* (Пантелеймон Куліш).

Просторовий аспект осмислення української ідентичності переходить у природній. Україна образно мислиться як територія, що зазнає постійного впливу стихій. Тобто, УКРАЇНА є ЗЕМЛЯ.

Криза енергетики, ***над Україною пронеслася стихія****, позривало дахи, поломило дерева, дроти обледеніли, стовпи попадали, три тисячі населених пунктів сидять без електрики, а вони під цю лиху годину, проти зими, надумали закривати Чорнобильську атомну станцію* (Ліна Костенко).

Під впливом зовнішніх чинників Україна-земля метафорично деградує, перетворюючись на ЗГАРИЩЕ або БОЛОТО.

Так се із Низу такий вітер віє! Да й догадавсь, що вже вогню підложено, уже тілько роздуть, то й ***зніметься пожежа по всій Україні****. Серце в його зомліло, як зміркував собі, що то з того може за лихо уродитись* (Пантелеймон Куліш).

*Колись Довженко написав «**Україна у вогні**». Пора вже писати «**Україна у багні**»* (Ліна Костенко).

З іншого боку, Україна мислиться як СОНЦЕ, що освітлює та зігріває інших, або ГОРИЗОНТ, на якому сходять виклики сучасності.

*Вони таки справді були заанґажовані, ті шістдесятники. Заанґажовані в добро, в справедливість, в поняття честі й солідарності. **Крізь них ніби світилася Україна**, відтак не виникало сумніву, що вона є* (Ліна Костенко).

*Вони ще й досі не зрозуміли, що народ їх просто прогнав, і що в оранжевій аурі **над Україною сходять вже зовсім інші часи*** (Ліна Костенко).

Окремий вклад у осмислення еволюції української ідентичності вносить виробничий вектор. Україна асоціюється з МАШИНОЮ, якою намагаються керувати для конкретних цілей.

*Убрав єси нас у шори, як сам схотів! Вивезли ми тебе на своїх старих плечах у гетьмани, а тепер ти вже без нас думаєш **Україною орудувати**! Недовго ж поорудуєш! Я тобі кажу, що недовго! Коли взявсь брехати по-собачи, то й пропадеш, як собака!* (Пантелеймон Куліш).

Водночас, еволюція ідентичності описується як скерований рух транспортного засобу, що уособлений Україною. Тобто, ідентичність описується як КОРАБЕЛЬ, АВТОМОБІЛЬ або ПОТЯГ. Вони можуть рухатися правильно або ні; на їхньому шляху можуть траплятися перешкоди.

*Він стояв за трибуною, як за штурвалом, – сокири не треба, коли такі люди при владі, вони давно вже **збили Україну з курсу*** (Ліна Костенко).

*Мені після його візитів сняться кошмари. То чудовисько Амброза Бірса, з яким я борюкаюся. То пірати, що **беруть Україну на абордаж*** (Ліна Костенко).

*У Великобританії пройшла конференція «**Україна на роздоріжжі**». Я сказав би інакше: **Україна на бездоріжжі*** (Ліна Костенко).

*Ні, приходять нові режими, нові ешелони влади і везуть тебе силоміць по своїх безнадійних маршрутах. І знову **пускають Україну під укіс**, і тебе разом з нею* (Ліна Костенко).

Висновки. Еволюція української ідентичності осмислюється через низку ментальних векторів. В біологічному сенсі вона є організмом, який бореться за своє виживання. Психологічно українська ідентичність прирівнюється до людини, яка відстоює достойне життя. З соціальних позицій українська ідентичність розкривається злагоджену родину, яка разом долає труднощі у відстоюванні незалежності. Відповідні взаємостосунки людей асоціативно описуються через просторовий вектор, коли українці мають свої усталені порядки. Природнє трактування еволюції ідентичності прирівнює Україну до сплеску стихій, які стоять на шляху відстоювання суверенітету. Виробничий вектор відтворює відстоювання державного суверенітету як злагоджену роботу машин або рух транспортних засобів.

Результати засвідчують суміжність осмислень еволюції української ідентичності до та після здобуття незалежності. Іншими словами, в усі часи мета українців одна – боротьба за своє право на самостійне існування.

Перспективою досліджень вважаємо опис понятєвого та валоративного складника концепту УКРАЇНА для цілісної реконструкції національної ідентичності.

Список літератури:

1. Sytnyk O., Drogomyretsky B., Sytnyk Y., Sizarev K. Bolshevism, from class ideology to imperialist ideology: The Ukrainian case. *Codrul Cosminului*. 2023. Volume 29. Issue 2. P. 287–306. URL: https://surl.li/zpuhmb.

2. Vasylchuk H., Drozdov V. Soviet mythmaking in the Stalin era: Constructing the myth of "the Ukrainian people's reunification". *East European Historical Bulletin*. 2023. Issue 28. P. 170–186. URL: https://surl.li/psnqgv.

3. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. Russia's War in Ukraine as a "War for Identity" and appropriation of cultural tradition. *Ethics in Progress*. 2024. Volume 15. Issue 1. P. 73–94. URL: https://surl.li/duefla.

4. Bezrukova O., Vilkova O., Petrenko-Lysak A. Social perception of war: A study of Ukrainian society under Russia's full-scale invasion. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2025. Volume 38. Issue 1. P. 70–91. URL: https://surl.li/puwjuy.

5. Ihnatusha O. The Russo-Ukrainian War of 1917-1918 and struggle for Ukrainian identity in discourse of newspaper "Sich": View from today. *Eminak*. 2023. Volume 3. Issue 43. P. 134–153. URL: https://surli.cc/saszvn.

6. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.

7. Kövecses Z. Extended conceptual metaphor theory. Camridge: Cambridge University Press, 2020. 331 p.

8. Abdel-Qader L. M., Al-Khanji R. R. Conceptual metaphor in COVID-19 speeches of the American president Joe Biden. *Theory and Practice in Language Studies*. 2022. Volume 12. Issue 4. P. 810–818. URL: https://surli.cc/huiinf.

9. Benzi M., Novarese M. Metaphors we lie by: Our "war" against COVID-19. *History and Philosophy of the Life Sciences*. 2022. Volume 44. Issue 18. P. 1–22. URL: https://surl.lt/lmqref.

10. Morozova O. Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*. 2017. Volume 2. Issue 2. P. 250–283. URL: https://surl.lt/saapwd.

11. Oliynyk N., Shevchenko I. Conceptualization of ECONOMIC CRISIS in discourse: From the Great Depression to the Great Recession. *Advanced Education*. 2016. Issue 6. P. 76–81. URL: https://surl.lu/dipvxi.

12. Stojan N., Mijić S. N. Conceptual metaphors in political discourse in Croatian, American and Italian newspapers. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2019. Volume 8. Issue 1. P. 69–76. URL: https://surl.li/cumvek.

13. Yehorova O.I., Rohoza I.K. Metaphorical conceptualization of MAIDAN (on the material of German Internet mass media). *Scientific Notes of the M. Hohol Nizhyn State University. Series "Philology"*. 2015. Book 3. P. 98–102. URL: https://surl.lu/ymomrz.

14. Diedkova G., de Landtsheer Ch. Going negative by metaphors: The Donbass conflict in the Russian and the Ukrainian press. *Politics, Culture and Socialization*. 2018. Volume 9. Issue 1-2. P. 7–34. URL: https://surl.li/czkmct.

15. Stepanov V., Yemelianova O., Baranova S., Nabok M. Metaphoric consideration of the UKRAINE concept significance in the non-Ukrainian journalistic discourse and its influence on social and linguistic consciousness: A corpus research of the 2022-2025 wartime period. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2025. Volume 12. Issue 1. P. 193–225. URL: https://surl.lu/mtyfuq.

16. Куліш П. Чорна рада. Хроніка 1663 року. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 256 с. URL: https://surl.lu/pgnlzr.

17. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2011. 416 с. URL: https://surl.li/nkbijw.

18. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). URL: https://surl.li/srorxr.

Stepanov V. V., Lukianikhina A. I. ASSOCIATIVE CONSIDERATION OF THE UKRAINIAN IDENTITY: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PERIODS BEFORE AND AFTER INDEPENDENCE DECLARATION

The article reveals the Ukrainian identity significance via the image component of the UKRAINE concept, which appears as a layered system of three elements: notion, image, values. Representing one of the most difficult units to reconstruct in the concept, the image element of the Ukrainian identity is examined via Lakoff and Johnson's conceptual metaphor methodology, namely the role and significance of identity is associatively interpreted in terms of another concept.

The study material is discourse by Panteleimon Kulish and Lina Kostenko to compare associative consideration of the Ukrainian identity before and after independence declaration. The data is taken from the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language (GRAC), where the query "Ukraine" generates a concordance of metaphorical contexts from the works "Black Council. Chronicle of 1663" and "Notes of a Ukrainian Madman" to produce a research sample.

The analysis showed that the UKRAINE concept (a Ukrainian identity marker) is associatively interpreted via mental vectors. In a biological sense, Ukrainian identity is regarded as ORGANISM that, despite all hardships, fights for its survival before and after gaining independence. The psychological aspect considers evolution of the Ukrainian identity as life of HUMAN who strives for a better future, defending rights and demanding dignified treatment. From the social perspective, the Ukrainian identity is revealed via the FAMILY concept, namely harmonious unity of people who fight for independence and defend it despite external challenges. Relationships between people on the path to and after independence are associatively described via the spatial vector, where residents of HOUSE and the surrounding YARD have their own established order. The natural interpretation of identity evolution equates Ukraine with a surge of elements that stand in the way of defending sovereignty. Accordingly, Ukraine is associated with EARTH, FIRE, SWAMP, SUN, HORIZON. The final contribution is made by the production vector, where defense of state sovereignty is represented as a coordinated work of MACHINE or movement of vehicle (SHIP, CAR, TRAIN).

The results confirm contiguity of considering the Ukrainian identity evolution before and after independence. In other words, Ukrainians have always had one goal – struggle for their right to independent existence.

Keywords: *Ukrainian identity, independence, discourse, corpus, concept, image component, conceptual metaphor.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/10

Циганок І. Б.
https://orcid.org/0000-0002-3213-8624
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ПОЛІСЕМІЯ, ОМОНІМІЯ ТА СИНОНІМІЯ СУФІКСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена вивченню полісемічних, омонімічних та синонімічних суфіксів в українській мові, адже їх досить складно розрізнити. Для опису обрано суфіксальні похідні іменники, оскільки, за нашою вибіркою, широке семантичне розгалуження суфіксальних афіксів мають саме вони.

Загальновідомо, що багатозначність іменникових суфіксів визначається їх здатністю виражати варіантні значення у межах словотвірної моделі.

Омонімія притаманна усім видам морфем, зокрема і суфіксам. Це помітно в межах однієї частини мови чи в різних лексико-граматичних класах слів. Омосуфікси мають однаковий фонемний склад, але виражають різні деривaційні (словотвірні) значення. Окрім основної семантики, вони можуть надавати похідним словам певного відтінку, наприклад, фамільярності, згрубілості, зневажливості, збільшеності, зменшеності, пестливості. Помічено, що омонімія суфіксів нейтралізується під час деривації відповідно до словотвірного типу похідних утворень.

Суфіксальна синонімія функціонує в межах словотвірних розрядів. Вона виникає завдяки подібності похідних слів і зумовлена синонімією словотворчих засобів. Синонімічними можуть бути різні суфікси, якщо вони мають тотожну або подібну семантику та функції, значеннєві відтінки, стилістичне маркування. Суфіксальна синонімія визначається за однаковою словотворчою основою, лексичною однозначністю, суфіксами-синонімами.

Отже, суфіксальна полісемія притаманна тим похідним суфіксальним іменникам, котрі мають спільне значення, а використання в них однакового суфікса формує словотвірний тип/ деривaційну модель; омонімічні суфікси наявні в іменниках з різним значенням, які творяться завдяки одній і тій же суфіксальній морфемі; якщо слова-синоніми утворилися завдяки різним суфіксам з однаковим значенням, то такі суфікси вважають синонімічними.

Ключові слова: *суфікси, омонімія, багатозначність, синонімія, словотвір.*

Постановка проблеми. Вивчення полісемії, омонімії, синонімії суфіксів, їх розрізнення залишається до сьогодні одним із актуальних питань в українському мовознавстві. Свого часу в контексті вчення про словотвір його розв'язанню принагідно присвятили наукові праці такі вітчизняні лінгвісти, як І. Ковалик [7], В. Горпинич [4], Н. Клименко, Є. Карпіловська [6], М. Плющ [10] та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних досліджень відзначимо наукові студії про суфіксацію термінів А. Кримець [8], В. Марченко [9], про запозичення суфіксів – Л. Білоконенко [1], О. Дутки [5], про суфіксальну омонімію та особливості її функціонування – С. Сабліної [12], К. Волошиної [3], про діалектний ужиток синонімічних і омонімічних суфіксів – О. Харьківської [13].

Так, А. Кримець у своїй науковій розвідці аналізує полісемію суфіксів і питання морфологічної конвергенції у сфері технічної термінології [8]. В. Марченко студіює словотвірну омонімію давнього суфікса -к- та його варіантів у виробничих (авіаційних, будівельних, друкарських кінотехнічних і текстильних) термінах-іменниках, які належать до найбільш поширених в українській виробничо-технічній термінології. Зокрема, автор диференціює такі терміни за семантичними групами, описавши особливості їх функціонування у професійній сфері [9]. С. Сабліна характеризує походження та функції суфікса –тв- в українській мові [12].

Досліджуючи значення запозичених суфіксів, Л. Білоконенко в однойменній статті зазначає, що «загалом науковці не полишають питань вико-

© Циганок І. Б., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ристання суфіксальних морфем із певним значенням, їх засвоєння в різні періоди розвитку мови та вплив на сучасну українську мову» [1, с. 6-7].

Як і лексемам чи іншим одиницям, морфемам також притаманні багатозначність і омонімія. Ці явища найбільше виявляються у словотвірній будові іменників порівняно з іншими частинами мови. Дослідниця виокремила групи суфіксів, запозичених із класичних мов або через посередництво західноєвропейських. Серед них – частотні іменникові суфікси на позначення антропологічного поля предметів, пристроїв, абстрактних понять, і менш вживані, що утворюють іменникові найменування речовин, матеріалів, географічні назви, опредметнені ознаки, стани тощо [1, с. 9].

О. Дутка вивчає грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови [5], К. Волошина – суфіксальну омонімію в іменникових неологізмах (на матеріалі сучасної української художньої прози) [3], О. Харьківська в своїй однойменній статті репрезентує спостереження над діалектним функціонуванням синонімії та омонімії суфіксів в українських говорах Закарпаття, наголошуючи, «на складності й неоднозначності факту» [13, с. 97].

Тож, детального вивчення особливостей розрізнення омонімічних, полісемічних і синонімічних суфіксів української мови не здійснено.

Потстановка завдання. Мета цієї розвідки полягає в описі суфіксальної багатозначності, омонімії та синонімії на прикладах іменників української мови.

Виклад основного матеріалу. За словами І. Ковалика, полісемія – це особлива ознака суфіксальних морфем, адже за їх допомогою утворюються різні лексико-семантичні групи слів. Учений писав, що «потенційну багатозначність суфіксів конкретизує передсуфіксальна основа слова, до якої вони приєднуються» [7, с. 52]. Тож, під полісемією морфеми чи морфа прийнято розуміти «здатність словотвірної морфеми виражати кілька пов'язаних між собою значень, напр.: суфікс -б- зі значенням опредмеченої дії (боротьба́) і зі значенням стану (журба́) [8].

М. Плющ пояснює багатозначність суфіксів тим, що вони «здатні виражати варіантні значення у межах однієї словотвірної моделі, за якою творяться похідні слова. Наприклад, у прикметниках типу хитруватий, довгуватий, зеленуватий суфікс *-уват-* виражає словотвірне значення неповноти ознаки, а в словах цієї самої моделі вовкуватий, свинякуватий – ознаку за подібністю до тварини; суфікс *-арн-* може виражати ознаку за відношенням до сфери діяльності (гуманітарний), до об'єкта (молекулярний) і характеризувати предмет за просторовими ознаками (планетарний)» [10, с. 25-26].

За нашою вибіркою, в іменниках фіксуємо такі багатозначні суфікси, як-от:

-б- позначає опредмечену дію (косьба, ходьба, молотьба, боротьба, сівба, стрільба), стан (журба, ганьба, жалоба, жадоба);

-ств-, -цтв-, -зтв- засвідчують збірність у назвах людей/тварин/птахів (жіноцтво, лицарство, козацтво, людство, птаство), узагальнені назви галузей господарства (скотарство, конярство, свинарство, молочарство, вівчарство, городництво, бджільництво, овочівництво), іменники з узагальненим вираженням властивостей, станів (нехлюйство, недбальство, неуцтво, каліцтво, боягузтво, убозтво), абстрактні поняття (мистецтво, новаторство, співробітництво);

-ин- позначає одиничність (цибулина, картоплина, горошина, квасолина, капустина), збірність у назвах сільськогосподарських продуктів, зернових (городина, ярина, озимина), спостерігається у просторових назвах (вершина, низина, рівнина, височина), у найменуваннях рослин та їх плодів (ожина, калина, малина, горобина, бузина, журавлина, лохина);

-к- уживається для творення назв осіб жіночої статі (бібліотекарка, лікарка, вчителька, студентка, квартирантка, переселенка, одеситка, відвідувачка, редакторка), для творення переважно віддієслівних назв спільного роду (хвалько, забудько, незнайко), спостерігається в іменниках жіночого роду на позначення опредмеченої дії, наслідку дії (загадка, суперечка, сварка, чутка, вигадка, промовка, відмовка, скоромовка, знахідка, закуска) тощо.

А. Кримець розглядає випадки полісемії суфіксів у багатозначних словах. У своїй науковій розвідці про технічну термінологію вона зазначає, що, наприклад, «іншомовний суфікс *–атор-* у поєднанні з твірними основами іншомовного походження утворює назви інструментів, приладів, що виконують певну дію, а також речовин, котрі використовуються в певному процесі, та в поодиноких випадках – назви місця, де відбувається процес. У більшості випадків полісемічні терміни позначають діяча та інструмент виконання дії: *імітатор* – це той, хто імітує кого-, що-небудь, а також тренувальний або дослідницький прилад, пристрій і т. ін. для імітації, відтворювання якихнебудь явищ, процесів, дій» [8].

Крім полісемії, розрізняють і омонімію суфіксів – явище у мові більш частотне, характерне для всіх типів морфем, що проявляється у складі однієї частини мови чи в різних частиномовних класах. Її тлумачать як співвідношення, за якого суфікси з однаковим фонемним складом виражають різні деривaційні (словотвірні) значення внаслідок омонімії словотворчих засобів. Наприклад, суфікси *-ит-* (бандит і іменитий), *-ин-* (грузин – богиня) [2]; суфікс *-ун-* зі значеннями пестливості (бабуня) та предмета (двигун) [13]. За спостереженням І. Ковалика, словотворчі омоніми або суфіксальні омоніми (омосуфікси) виявляються

у різнозначних словах з етимологічно різними словотворчими основами, але однаковими афіксами на кшталт купець і холодець [7]. О. Харьківська вважає омонімічними ті суфікси, які, крім основних значень, надають похідному слову певного відтінку (згрубілості, зневажливості, збільшеності, пестливості– *-ин-, -ищ, - ець-* та ін.) [13].

За нашим спостереженням, більшість суфіксів є репрезентантами іменників різних словотвірних типів і належать до інших семантичних груп. Однак якщо їх розглядати не в межах словотвірного типу, всі компоненти якого мають спільну сему, належать до однієї частини мови і творяться одним і тим же суфіксом, то їх можна віднести до омосуфіксів. Наприклад, суфікс *-ник-* фіксуємо у таких найменуваннях: а) предметів (холодильник, годинник); б) будівель (сінник, телятник, корівник, свинарник); назвах зелених насаджень і рослин (горішник, малинник, лимонник). Ці групи можна розглядати як словотвірні типи. Водночас ряд іменників на кшталт льодяник, курник, квітник, робітник репрезентують омонімію суфікса *–ник-*.

Подібні приклади суфіксальної омонімії спостерігаємо й у поданих нижче випадках, як-от:

-ач- у найменуванні приладу (обігрівач) та у назві речовини (відбілювач);

-ець- у назві речі (гаманець), в абстрактному найменуванні (кінець), у зменшено-пестливій назві природного явища (вітерець), будівлі (погрібець), у назві особи за національністю чи походженням (японець), у найменуванні частини одягу (комірець), у назві посуду (куманець); у найменуванні страви (холодець), у назві птаха (горобець).

-ур- у найменуванні предмету (скульпту́ра) та збірному іменнику (адвокатура);

-ин- у найменуваннях осіб жіночої статі (дівчина, кравчиня), назвах одиничних предметів (намистина, перлина), назвах м'яса (індичатина), обсягу (довжина), місця (полонина), назвах рослин, плодів (черемшина); крім того, *-ин-* буде омонімічним до співзвучного суфікса у присвійних прикметниках (конюшина і материн/сестрин) тощо.

Отже, омосуфікси, крім основних значень, надають словам нового відтінку, наприклад, фамільярності, згрубілості, зневажливості, збільшеності, зменшено-пестливості.

Омонімія суфіксів нейтралізується в ході деривації за різними словотвірними типами похідних утворень [10].

Синонімічні суфікси у словотворі описані не повно. За словами М. Плющ, синонімія спостерігається в межах словотвірних розрядів [10]. Причину їх часткового вивчення І. Ковалик пов'язував з нечітким розмежуванням словотворчих синонімів від власне лексичних і в меншій помітності та більшій складності словотворчої синоніміки порівняно з лексичною [7]. Словотвірна синонімія «постає на основі подібності похідних спільнокореневих слів і зумовлена синонімією словотворчих засобів» [2, с. 153]. Синонімічними прийнято вважати різні суфікси, що мають спільну семантику і функції, значеннєві відтінки, стилістичне маркування. У науковій літературі виділяють такі критерії суфіксальної синонімії: 1) однакова словотворча основа; 2) лексична однозначність; 3) синонімія різних суфіксів [13].

Наприклад, синонімічними виступають різні суфікси на позначення осіб за професією, родом діяльності, а саме:

-ник- (письменник, будівельник, керівник, вантажник, такелажник, дресирувальник, шліфувальник, овочівник, розвідник, прикордонник);

-ач- (дописувач, збирач, командувач, перекладач, викладач, завідувач);

-ець- (підприємець, видавець, виконавець, митець. продавець, фахівець, літературознавець);

-тель- (учитель, вихователь, мислитель, управитель);

-ар- / -яр- (пекар, повар, лікар, перукар, аптекар, скляр, байкар, повістяр, муляр);

-іст- / -ист- (акордеоніст, танцюрист, юрист, гітарист, піаніст, романіст, артист, тракторист, танкіст, машиніст, окуліст, футболіст, хокеїст);

-атор- (акомпаніатор, агітатор, адміністратор, авіатор, асенізатор);

-ер- (акушер, стажер, байкер, комбайнер, геймер, гример);

-ір- / -ир- (ювелір, касир, командир);

-ент- / -ант- (диригент, комерсант, диверсант);

-аль- (скрипаль, коваль);

-тух- (пастух, повитуха, конюх);

-ат- (дипломат, адвокат) і т. ін.

Щоб поповнити будь-який словотвірний тип, необхідно відрізняти омонімію, полісемію і синонімію афіксів. Залежно від кількісної наповнюваності і можливості / неможливості активно творити аналогії на сучасному етапі словотвірні типи поділяють на продуктивні / непродуктивні, регулярні / нерегуляні.

Як свідчать наведені вище приклади, іменникові суфікси характеризуються багатозначністю, омонімією, синонімією: перше явище полягає в здатності одних і тих же суфіксів виражати пов'язані між собою значення (таким чином формується певна словотворча модель), друге – навпаки стосується прикладів, що належать до груп з різними семами, а третє репрезентує можливість української мови виражати конкретне значення різними суфіксами в різних словах.

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. Усе викладене вище свідчить, що явища полісемії, омонімії та синонімії виявляються не лише в лексиці, а й на рівні морфем, зокрема суфіксальних. Диференціювати означені явища інколи складніше, ніж у словах. Тож, як свід-

чить аналіз наукової літератури з досліджуваного питання і наша вибірка, багатозначність спостерігаємо у прикладах зі спільною семантикою, де використання однакового суфікса формує словотворчий тип/словотворчу модель; омосуфікси наявні у прикладах, що мають різні семи, але творяться шляхом використання однієї й тієї ж суфіксальної морфеми; суфіксальна синонімія спостерігається у різних словах з синонімічним значенням, що утворилися завдяки різним суфіксам.

Подальше студіювання означеної теми пов'язуємо з вивченням синонімічних суфіксів в українських говорах полімовного регіону Придунав'я.

Список літератури:

1. Білоконенко Л. А. Значення запозичених іменникових суфіксів в українській мові. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2024. № 21. С. 5–11. DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.21.2024.1
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль, 2010. 200 с.
3. Волошина К. В. Про суфіксальну омонімію в іменникових неологізмах (на матеріалі сучасної української художньої прози). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2017. Вип. 44. С. 83–87.
4. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К. ВШ, 1999. 207 с.
5. Дутка О. Я. Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2020. № 14. С. 46–52.
6. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови: монографія. К.: Наукова думка, 1998. 161 с.
7. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958, 78 с.
8. Кримець О. Полісемія суфіксів і питання морфологічної конвергенції у сфері технічної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка».* Серія «Проблеми української термінології». 2011. № 709. С. 39–42.
9. Марченко В. С. Омонімія суфікса *-к-* у виробничих термінах. URL: http:// kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-17.pdf
10. Плющ М. Я. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Ч.1. К.: Вища школа, 2005. 286 с.
11. Пономаренко С. Морфеміка. Дериватологія. Морфонологія. Миколаїв, 2017. 299 с.
12. Сабліна С. В. Суфікс -тв(а): походження й функції. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2021. Вип. 19. Т. 1. С. 52–56. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.10
13. Харьківська О. В. Дещо про синонімію та омонімію суфіксів в українських говорах Закарпаття. 2017. URL: https://enpuirb.udu.edu.Mua/ server/api/core /bitstreams/c9d807d3-2900-405d-988b-bfe3b4c70e20/content

Tsyganok I. B. POLYSEMY, HOMONYMY AND SYNONYMY OF SUFFIXES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

This article examines polysemic, homonymous and synonymous suffixes in the Ukrainian language, as they are often difficult to distinguish. According to our examples, suffixal derivative nouns were selected for the description, as they exhibit the broad semantic ramifications of suffixal affixes.

It has been established that the polysemy of noun suffixes is determined by their ability to express variant meanings within a word-formation model/word-formation type.

Homonymy is inherent in all types of morphemes, including suffixes. This is noticeable within the same part of speech or in different lexical and grammatical word classes. Homonymous suffixes have the same phonemic composition but express different derivational (word-formation) meanings. In addition to their basic semantics, they can impart certain nuances to derivative words, such as familiarity, rudeness, dismissiveness, magnification, diminution or affection. It has been observed that suffix homonymy is neutralized during derivation according to the word-formation type of the derivatives.

Suffixal synonymy operates within the boundaries of word-formation categories. It occurs due to the similarity of derivative words and is determined by the synonymy of word-formation means. Different suffixes can be synonymous if they have identical or similar semantics and functions, semantic nuances and stylistic markings. Suffixal synonymy is defined by the same word-formation basis, lexical unambiguity and different synonymous suffixes.

In conclusion, suffixal polysemy is typical for those derived suffixal nouns that share a common seme, and the use of the same suffix in them forms a word-formation type; homonymous suffixes are found in nouns with different meanings that arise from the same suffixal morpheme. If synonymous words are formed by different suffixes with the same meaning, then such suffixes are considered synonymous.

Keywords: suffixes, homonymy, polysemy, synonymy, word formation.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.161.2.
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/11

Шуліченко Т. С.
https://orcid.org/0000-0002-4579-6669
Український державний університет науки і технологій,
Навчально-науковий інститут «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту»

Мірошниченко І. Г.
https://orcid.org/0000-0002-7538-1608i
Український державний університет науки і технологій,
Навчально-науковий інститут «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту».

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ЖІНКИ - ЛІДЕРКИ У РОМАНІ В. ШКЛЯРА «МАРУСЯ»: МОВНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІДЕРСТВА

Статтю присвячено дослідженню лінгвальних і комунікативних засобів актуалізації мовної особистості персонажа. Проаналізовано сучасні підходи до вивчення художнього тексту крізь призму антропоцентризму. Текст розглянуто як акт комунікації між автором, читачем і персонажем, де персонаж, користуючись різними комунікативними тактиками і стратегіями, має безпосередній вплив на читача. Переконані, що від успіху цього діалогу залежить популярність того чи того твору, оскільки сучасний читач не орієнтований на довгі описи, роздуми, філософські відступи, а взорований на динаміку сюжету, ідентифікацію себе з тими чи тими персонажами. Це спонукає авторів мінімізувати усе, що сповільнює динаміку твору, зумовлюючи докладну розробку мовної особистості персонажа. Саме так конструює бестселери сучасний український письменник В. Шкляр. Події в них доповнюються великою кількістю діалогів і полілогів, тобто репрезентуються через зовнішнє мовлення персонажів. Внутрішнє мовлення використано для екскурсів у минуле, але обережно, щоб не зменшити інтерес читача до основних подій. Унаслідок цього вважаємо мовну особистість персонажа актуальним об'єктом дослідження для сучасних лінгвістичних студій, оскільки видається логічним, що за застосування нових підходів до створення й аналізу художнього тексту мовні особистості персонажів мають бути проаналізовані з урахуванням сучасних тенденцій. Персонаж художнього тексту у вітчизняному мовознавстві став предметом наукових розвідок пізніше, ніж автор, проте є не менш затребуваним, особливо під час аналізу історичних творів, якими славиться В. Шкляр. Конструювання мовної особистості персонажа в історичному романі вимагає від автора, не відходячи від історичних реалій, створити сучасний образ, уможлививши його діалог з читачем. Вважаємо мовну особистість Олександри Соколовської у творі В. Шкляра «Маруся» одним із найбагатогранніших мовних особистостей персонажа, оскільки вона постає як лідерка, новаторка, яскрава представниця свого народу, його традицій, а також як молода дівчина зі складною долею. Усе це робить мовну особистість цього персонажа цікавим об'єктом дослідження, оскільки використані нею комунікативні тактики й стратегії були завжди успішними та допомогли їй не лише здобути лідерство, а й утримати його.

Ключові слова: *мовна особистість, персонаж, комунікативна тактика, художній текст, гендер.*

Постановка проблеми. Актуальний сьогодні антропоцентричний ракурс лінгвістичних досліджень дав поштовх до глибшого вивчення художнього тексту, що важливо для аналізу мовної особистості персонажа, адже дає можливість дослідити її на зафіксованому матеріалі, визначити застосовані нею комунікативні тактики і стратегії, проаналізувати їхню успішність, майстерність, доцільність використання. Попри велику популярність творчого доробку В. Шкляра мовна

© Шуліченко Т. С., Мірошниченко І. Г., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

особистість його персонажів, зокрема мовні тактики і стратегії жінки-лідерки, не досліджувалася вітчизняними науковцями, що зумовлює актуальність нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми мовної особистості зверталися такі українські лінгвісти як І. Бехта, В. Корольова, Л. Мацько, Л. Монастирьова, В. Ніцполь тощо. Однак дослідження мовної особистості лідерки, отаманки у вирі війни в українському мовознавстві не проводилося.

Потстановка завдання. Метою даної статті є аналіз мовної особистості персонажа, його комунікативних тактик і стратегій, а також вплив на читача у бестселері В. Шкляра «Маруся». Досягнення поставленої мети вимагає виконання наступних завдань: 1) розглянути нові підходи до вивчення індивідуальної мовної особистості персонажа; 2)дослідити комунікативні тактики і стратегії Марусі як лідерки; 3) проаналізувати вплив гендерних стереотипів на мовну поведінку Олександри Соколовської у романі В. Шкляра « Маруся».

Об'єктом дослідження нашої наукової розвідки є мовна особистість персонажа-лідера у творі В. Шкляра «Маруся».

Предметом дослідження є особливості комунікативних тактик і стратегій головної героїні роману В. Шкляра «Маруся».

Виклад основного матеріалу. Сучасні підходи до аналізу художнього тексу дали поштовх до глибокого дослідження мовної особистості персонажа. Його вивчення передбачає дослідження різних видів поведінки, діяльності, комунікації, інтелекту, духовності, менталітету, емоцій тощо, що є суттю самого поняття людина. Доступ до цих характеристик і надає мова [4, с. 162]. Мовна особистість (мовний образ «Я»), на думку Л. Мацько, виростає з послідовного природного, зокрема й цілеспрямованого, нанизування міжособистісних мовленнєвих контактів, зміст яких у процесі повсякденного мовного спілкування розширюється і трансформується в образно-смислові структури індивідуальної та групової мовосвідомості, когнітивні структури наукового пізнання і знання, формування національної ідентичності та соціально-культурних характеристик, утворення ідеологічних, наукових, літературних, побутово-культурних текстів. Мовну самосвідомість особи, як зауважує Л. Мацько, визначають як результат мовно-соціальної взаємодії – інтеракції, яка через символи – мовні одиниці – надає змогу мовцю побачити себе очима інших співрозмовників, бо в нього з ними одна спільна символічна система бачення і розуміння – мова [6, с. 8]. У творчості В. Шкляра мовна особистість кожного персонажа ретельно продумана і майстерно виписана так, щоб читач міг ідентифікувати його без додаткових деталей, лише за мовою. Загалом у його творах на національно-патріотичну тематику завжди присутній сильний лідер, який завдяки харизмі, умінню володіти різними комунікативними тактиками і стратегіями, здатний вести за собою воїнів. На думку А. Дякова, лідерство постає як один з базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення особливого положення певною особою (індивідуальне лідерство) або певною частиною групи (групове лідерство) щодо решти членів групи [3, с. 230]. Важливу думку щодо комунікативних стратегій переконання лідера висловлює Л. Монастирьова, яка визначає ознаки його мовної особистості, що зумовлюють використання ним тих чи тих стратегій переконання:

– мовні засоби, якими він користується для впливу на формування колективної свідомості в певній дискурсивній спільноті;

– здатність лідера аргументовано та чітко закликати аудиторію до потрібних дій;

– апелювання до емоцій;

– орієнтування на універсальні цінності (об'єднання нації, рівність, гідність, любов до Батьківщини, честь, родина й інші) [7, с. 179].

Комунікативне ж лідерство тієї чи тієї мовної особистості, на наше переконання, можливе лише тоді, коли вона посідає в колективі й суспільстві провідне місце серед інших подібних мовних особистостей, вирізняючись вищим рівнем інтелекту, стійкішою психікою, міцнішою волею до діяльності, мотивацією досягати поставленої мети, умінням швидко реагувати на виклики, високою культурою поведінки і мовної комунікації. Усе це є актуальним для персонажа роману В. Шкляра «Маруся » Олександри Соколовської.

Як зазначає І. Бехта, вивчення мовлення персонажа вможливлює вирішення низки завдань: «по-перше, мовлення персонажа, як і його образ загалом, є у сприйнятті читача певним фактом об'єктивної дійсності, який відображається засобами особливої художньої структури; по-друге, мовленнєва діяльність персонажа, вербалізована системою текстових елементів, слугує відображенню важливих характерологічних засобів персонажів. По-третє, як і сам персонаж, його мовлення зображене в літературному тексті, сприймається читачем як артефакт, що передбачає присутність у змісті та формі мовлення персонажа думок, почуттів, мовного досвіду та смаку автора» [1, с. 26–27]. Мовну особистість головної героїні роману «Маруся» В. Шкляра, її комунікативні стратегії і тактики не вважаємо можливим дослідити без врахування гендерного аспекту, оскільки на цьому наголошує й автор, порівнюючи її тендітну зовнішність і титанічну силу духа з перших сторінок роману і до останньої. На думку Ю. Кравцової, дескрипція мовної особистості в гендерному аспекті передба-

чає такі характеристики: «1) відображення в художній картині світу автора ґендерних стереотипів певного етносу; 2) уявлення письменника про прояви жіночого і чоловічого в соціумі взагалі і літературної діяльності зокрема; 3) ступінь і характер виявлення в творах автора ґендерної ідентифікації та самоідентифікації; 4) різні образні мовні засоби, здатні фіксувати ґендерні відмінності» [5, с. 114]. Тобто крізь призму власного світосприйняття та уявлень про маскулінність та фемінність у межах художнього тексту автор, послуговуючись різними мовними засобами, створює художні образи чоловіків та жінок. Такий підхід дає змогу визначити провідні диференційні ознаки мовленнєвої поведінки чоловічих та жіночих персонажів, що важливо для нашого дослідження. Уважаємо головну героїню Марусю цікавим об'єктом для аналізу, оскільки вона є прикладом свідомого поєднання суто жіночих і чоловічих комунікативних стратегій задля досягнення глобальної комунікативної мети й утримання авторитету серед чоловіків в умовах війни. Під комунікативними стратегіями розуміємо певний механізм, що забезпечує гнучкість комунікативного процесу та досягнення прагматичної мети учасниками інтеракції: керування поведінкою, діями та свідомістю реципієнта завдяки когнітивній здатності стратегій моделювати картину світу [9, с. 69].

Олександра Соколовська руйнує гендерні стереотипи про роль жінки під час війни. Видається, що саме цим вона відразу завоювала серця читачів, перетворивши роман В. Шкляра «Маруся» на бестселер. Під гендерними стереотипами розуміємо набір загальноприйнятих та консервативних норм і суджень, які мають відношення до статусу жінок і чоловіків, норм поведінки, мотивів їхніх вчинків і характеру потреб [2, с. 304]. Однак, варто пам'ятати, що важливість належності людини до тієї чи тієї статі, ступінь сформованості гендерних стереотипів залежать від культурних норм, у яких живе людина, та норм, усталених її предками. Зауважимо, що на поведінку людини, на те, як вона реагує на навколишній світ, її вербальну експресію, безперечно, впливає її стать, яку вважаємо неправильним зовсім не брати до уваги. Утім, значно більший вплив на діяльність та мовну поведінку людини має те, настільки суспільство, у якому вона живе, тяжіє до розмежування гендерних ролей у ньому. Важливу роль у цьому відіграють усталені століттями гендерні стереотипи, які міцно вкорінюються у свідомості чоловіків і жінок, моделюючи соціальний устрій, спосіб життя, комунікацію. Сьогодні актуальним об'єктом дослідження у лінгвістиці є гендерні особливості спілкування чоловіків і жінок. В основу цього дослідження лягло твердження про те, що на базі патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються і різні стратегії мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок. Послідовники феміністської лінгвістики стверджують, що відмінності в мові чоловіків і жінок мають не біологічний, а соціальний характер. Це пояснюється тим, що представники обох статей раніше знаходилися в різних умовах. Жінки зазвичай перебували вдома, займаючись веденням домашнього господарства, тоді як чоловіки дуже часто змушені були залишати рідну домівку, щоб служити в армії, працювати. Це давало їм можливість побачити інші країни, а отже, і засвоїти нову лексику. Тому мова чоловіків була багатшою за мову жінок. Це стало причиною того, що за жінкою закріпився штамп не розповідача або ж письменника, а швидше слухача чи читача, оскільки вважалось, що вона не здатна красномовно висловлюватись як усно, так і письмово. Оскільки чоловіки в основному займали домінантне становище в суспільстві, то і їх мова була голоснішою, впевненішою за жіночу. Жінки ж характеризувалися м'якшим, тихішим мовленням. Соромлячись висловлюватись, вони використовували велику кількість вставних слів і словосполучень, які виражають різну міру впевненості, посилання на чужу чи свою думку. Маруся є представницею українського суспільства, яке завжди шанувало жінку, даючи їй певну свободу у виборі власної долі, не відбираючи у неї голос. Саме завдяки цьому юна дівчина була одноголосно обрана отаманкою. Зауважимо, що не останню роль у цьому зіграло її вміння не боятися комунікації з людьми, уміння публічно виголошувати промови, надихаючи ними натовп. Комунікацію Марусі можемо охарактеризувати як таку, що підпорядкована здебільшого стратегії переконання слідувати за нею, вірити їй як лідерці, змінити уявлення про те, що командувати військом під силу лише чоловіку. Переконання як комунікативна стратегія є суттєвим компонентом мовленнєвого впливу, кінцева мета якого – змінити, трансформувати, оновити ставлення комуніканта стосовно того чи того питання. За відповідною реакцією опонента можна побачити, було переконання успішним чи ні. Поняття переконання дослідники досить часто пов'язують з поняттям аргументації. Відповідно до цього, якщо розглядати особливості реалізації стратегії переконання як однієї з характеристик мовної особистості лідера, аргументація постає мовним впливом на ментальну сферу реципієнта [8, с. 306]. Для реалізації своїх задумів отаманка комбінує такі комунікативні тактики: самопрезентація, заклик, позитивні перспективи із чоловічим стилем спілкування, а також із суто жіночими тактиками ведення розмови – довірливим тоном, створенням невимушеної атмосфери, активним використанням посмішки, погляду у вічі, постави, вдалого вбрання тощо. Комунікація Марусі з початку твору маркована рішучістю, лаконічністю і сміливістю:

– Скільки ж тобі років, дитино? – спитав Петлюра

– Сімнадцять, – відповіла Саша. – Буде.

– І за що ж ти воюєш, Олександро?

Вона стала до нього боком і розгорнула шлик.

– «СМЕРТЬ ВОРОГАМ УКРАЇНИ» – прочитав уголос Петлюра. – Ну

якщо вже такі дівчата воюють за Україну, то наша візьме [10, с. 99].

Цікавим видається те, що Маруся майстерно комбінує різноманітні комунікативні стратегії з невербальними засобами. Їхня основна функція, на нашу думку, полягає й тому, щоб підсилити та, водночас, продублювати мовну комунікацію. Невербальні засоби також широко використовуються отаманкою для надання додаткового змісту того чи того висловлення, акцентуації важливих аспектів промови, підтвердження чи спростування висловлених думок. Саме вони дають розкривають справжні емоції, почуття, підсвідомі імпульси дівчини. Наприклад: «Вона приострожила Нарциса й вискочила на схилок Дівичгори, щоб усі її добре бачили й чули. Подякувала за довіру й сказала, що хай із нею залишаться тільки ті, хто не збирається триматися хатнього припічка» [10, с. 111]. Такою була перша реакція дівчини на вимогу натовпу бачити на чолі лише Олександру Соколовську (Марусю). Фіксуємо уміння дівчини вдало використати знання рідної мови у поєднанні з умінням показати себе, не забувши про візуальне сприйняття мовця. Така стратегія була успішною, оскільки дівчину одноголосно було обрано отаманкою попри гендерні стереотипи й установки. Маруся відповідає гідно і відповідно до ситуації: «Ми не будемо оберігати тільки свої села, ліс і себе в ньому. Ми підемо на велику війну за Україну! Підемо на Київ! Якщо комусь це далеко, нехай чухає матню на печі» [10, с. 111]. У цій промові виразно звучить заклик до негайних сміливих дій, а також суто чоловічий стиль виголошення промови, якому притаманна амбітність, погрози ворогам, важливість лише своєї точки зору і брутальний гумор. Отаманка звертається до воїнів як рівний до рівного, підтримуючи козацьку традицію дякувати за довіру. Слідування традиціям підсилюється далі тим, що Олександра Соколовська обирає собі прізвисько: «І ще одне, – насамкінець сказала вона. – Віднині називайте мене Марусею» [10, с. 111]. Окрім слідування козацьким традиціям, убачаємо у виборі прізвиська й відбиття багатого внутрішнього світу дівчини, що надає значущості їй як мовній особистості, оскільки свідчить про високий рівень інтелекту, адже Маруся є Міріамною – та, що чинить спротив [10, с. 113]. То ж поряд зі сміливими закликами й брутальним гумором відзначаємо високий рівень інтелекту дівчини, гострий розум і знання мов. Маруся уміло користується також позамовними засобами (такими, як вийти наперед, стати вище тощо). Убачаємо в цьому елементи вдалої самопрезентації. Водночас на окрему увагу заслуговує те, що у своїй палкій промові дівчина не використовує займенник «я», замінивши його на «ми». Вважаємо це ознакою саме традиційного жіночого спілкування, коли жінка не протиставляє себе слухачам, бо для неї важливо бути їх частиною. Так само впевнено Маруся, ставши отаманкою, тримається і з іншими підрозділами української армії: «–Здорові були, козаки! – голосно привіталася юнка», після радісних вигуків юрби на її адресу Маруся продовжує: «Я за отамана!», далі представлення отаманки продовжується: «Перекинувши карабін із-за спини на плече, дівчина стала перед сотником Станіміром. – Мене звуть Маруся» [10, с. 31]. Приклад витримки і лаконічності, притаманної більше чоловічій комунікації, ніж жіночій, бачимо, коли Маруся дізнається про смерть коханої людини в лікарні:

– А мені так угадується, що ви дівчина. Я не помилився?

– Це зараз має значення?

– Має. Хоч одного буде кому оплакати.

– Я не вмію плакати, - сказала вона [10, с. 336]. Звичайно, саме емоційна стриманість характеризує чоловіче спілкування, жінки вільніше й повніше висловлюють свої почуття й емоції. Так само стриману у висловленнях Марусю фіксуємо під час розмови зі Станіміром, коли вона на межі від відсутності інформації про коханого: «Станімір подумав, що вона його зараз ударить. Він був не проти. Йому навіть хотілося, щоб вона його вдарила». – Прощавайте, пане сотнику! [10, с. 333].

Висновковуємо, що у сучасному українському художньому тексті статус бестселера вмотивовує майстерно розроблена індивідуальна мовна особистість персонажа, яка характеризується впливом на читача через використання тих чи тих комунікативних тактик і стратегій, налагоджує з ним продуктивний діалог, звертаючись не лише до інших героїв твору, а й опосередковано до нього. Маруся змогла побудувати комунікацію так, що користувалася повагою і відданістю відчайдушних воїнів, які були готові померти за свою отаманку. Зауважимо, що її палкі промови, безсумнівно, відгукнулися в серцях читачів, адже залишаються актуальними сьогодні. Вона постає майстром гнучких, обережних, скерованих на нейтралізацію маніпулятивних комунікативних ходів опонентів, комунікативних стратегій, хоча в окремих мовленнєвих ситуаціях сама послідовно демонструє впевнено наступальні, приховано маніпулятивні стратегії міжособистісного спілкування. Така мовна поведінка героїні, а також відкидання будь-яких гендерних стереотипів сприяло популяризації роману.

Список літератури:

1. Бехта І. Персонажний дискурс у наративній структурі художнього тексту. *Мова і культура*. Серія «Філологія». 2002. Вип. 5, ч. 1. С. 22–29.
2. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 304 с.
3. Дяків О. Виховання лідера. Київ : Наукова думка, 2011. 231 с.
4. Застровська С. О. Загальне поняття мовної особистості. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 6. С. 159–163.
5. Кравцова Ю. В. Проблеми і перспективи дослідження мовної особистості письменника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. 2015. № 12. С. 109–116.
6. Мацько Л. Мовна особистість А. Малишка як лінгвокультурологічний феномен. *Культура слова*. 2013. № 78. С. 7–11.
7. Монастирьова Л. Комунікативні стратегії переконання як одна з характеристик мовної особистості лідера. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31, № 4, ч. 1. С. 176–180.
8. Монастирьова Л. Комунікативні стратегії переконання як одна з характеристик мовної особистості адвоката (на матеріалі художніх фільмів США). *Філологія. Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 26 (65), № 4 (2). С. 305–310.
9. Фролова І. Є. Конфронтація як різновид міжособистісної взаємодії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2010. № 928. С. 68–74.
10. Шкляр В. М. Маруся : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 315 с.

Shulichenko T. S., Miroshnychenko I. G. THE LINGUISTIC PERSONALITY OF A FEMALE LEADER IN V. SHKLIAR'S NOVEL "MARUSIA": LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE MEANS OF LEADERSHIP REPRESENTATION

This scientific article deals with the study of linguistic and communicative means of representing a character's linguistic personality. Contemporary approaches to the analysis of literary texts through the prism of anthropocentrism have been examined. The text is viewed as an act of communication among the author, the reader, and the character, in which the character, through using various communicative strategies and tactics, has a direct influence on the reader. The success of this dialogue determines the popularity of a literary work, because the modern reader is oriented not toward extended descriptions and philosophical digressions, but toward dynamic plot development and the possibility of identifying himself with particular characters. This makes authors minimize elements that slow down the narrative and focus on the thorough construction of the character's linguistic personality, whose speech unfolds the plot. The narrative is reinforced by numerous dialogues and polylogues, the external speech of the characters. Internal speech is used mainly for retrospective excursions, very carefully though in order not to diminish the reader's interest in the main events.

The linguistic personality of a character is considered a relevant object of contemporary linguistic studies, as new approaches to literary text analysis require taking into account modern tendencies in its interpretation. An analysis of scientific works by Ukrainian linguists shows that initial attention was primarily directed toward the linguistic personality of the author. By studying writers' idiolects, worldviews, and the representation of their individual world pictures, linguists reconstructed authors' linguistic personalities, which contributed to a deeper understanding of their creative work and its impact on the reader. The character of a literary text became the subject of systematic research later; however, today it is very relevant, especially in the analysis of historical fiction, where Vasyl Shkliar is one of the best.

Constructing a character's linguistic personality in a historical novel requires combining historical authenticity with the creation of an image capable of engaging in dialogue with the contemporary reader. One of the most multifaceted linguistic personalities in Shkliar's work is Oleksandra Sokolovska in the novel "Marusia". Her linguistic personality is characterized by complexity: she appears as a leader, innovator, and a vivid representative of her people, their traditions and customs, while at the same time remaining a young woman with a complicated fate. The communicative strategies and tactics she used prove effective, enabling her not only to gain leadership but also to maintain it, which makes this character a promising and illustrative object of linguistic analysis.

Keywords: *linguistic personality, character, communicative tactic, literary text, gender.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’373.22
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/12

Шульська Н. М.
https://orcid.org/0000-0003-4703-1798
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.
https://orcid.org/0000-0002-5432-7346
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Римар Н. Ю.
https://orcid.org/0000-0003-2471-7703
Білоцерківський національний аграрний університет

ПОЗИВНИЙ ЯК СЛОВО-МАРКЕР: МОВНА СТРАТЕГІЯ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ

У статті досліджено позивне ім’я військового як особливий різновид неофіційної антропонімії в умовах воєнної комунікації. Актуальність розвідки зумовлена якісними трансформаціями воєнного дискурсу, у межах якого позивний виходить за межі суто функційного ідентифікатора та набуває статусу слова-маркера, здатного фіксувати індивідуальну ідентичність і формувати публічний образ носія. Проаналізовано процес переходу позивного від внутрішньогрупового іменування з чіткою або прихованою мотивацією до автономного мовного знака, інтерпретованого широкою авдиторією на основі асоціативних, контекстуальних і символічних узагальнень. Окреслено прагматичний потенціал позивних у медійному просторі, де вони функціюють як стійкі знаки персональної репутації та впливають на сприйняття військового образу цивільною авдиторією. Наголошено на ролі втраченої або затемненої мотивації позивного як чинника його семантичної відкритості та здатності до переосмислення в публічному дискурсі.

Особливу увагу приділено фонетичним характеристикам позивних, зокрема їхній лаконічності, акустичній виразності та меморативному потенціалу, які забезпечують ефективність комунікації в стресових умовах і сприяють закріпленню позивного як впізнаваного маркера персонального бренду. У статті здійснено типологізацію позивних за походженням і мотивацією: утворених від власних імен і прізвищ, форм по батькові, професійної ролі, зовнішніх рис, властивостей характеру, зооморфних образів, а також інтертекстуальних номінацій, пов’язаних із культурними, міфологічними та медійними прототипами. Обґрунтовано, що кожен із цих мотиваційних різновидів військової неофіційної антропонімії реалізує специфічну мовну стратегію репрезентації особистості, акумулюючи ціннісні, поведінкові та наративні характеристики.

Ключові слова: *позивний, російсько-українська війна, медіа, слово-маркер, мовна стратегія, особистий бренд.*

Постановка проблеми. У XXI столітті мова дедалі виразніше постає не лише засобом комунікації, а й інструментом символічного конструювання соціальної реальності, ідентичностей та публічних ролей. В умовах війни ця функція мови особливо актуальна, адже кожне слово, ім’я чи лінгвомаркер набувають додаткового смислового навантаження, стаючи частиною стратегічної комунікації та інформаційного протистояння. Особливе місце в цьому процесі посідає позивний – мовний знак, що поєднує в собі номінативну, ідентифікаційну, символічну та прагматичну функції. У контексті російсько-української війни позивне ім’я виходять за межі суто військової практики та трансформується в слово-маркер персональної ідентичності, що активно функціює в медійному, цифровому та публічному дискурсах. Неофіційні антропоніми військових стають впізнаваними

© Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

іменами, за якими закріплені певні цінності, риси характеру, наративи героїзму, жертовності, професіоналізму або лідерства. У такий спосіб позивний перетворюється на важливий елемент мовної стратегії особистого бренду, сформований і репрезентований в умовах війни.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення позивного імені не лише як технічного чи ситуативного мовного засобу, а як дискурсивного феномена, здатного акумулювати соціальні смисли, колективні очікування та індивідуальні стратегії самопрезентації. Аналіз цього явища дає змогу глибше зрозуміти механізми лінгвоідентифікації особистості в кризових умовах, а також роль мови у формуванні довіри, авторитету й символічного значення в сучасній воєнній комунікації. Зважаючи на те, що в реальному комунікативному просторі позивний дедалі частіше виконує роль стійкого мовного маркера, який заміщує або витісняє офіційне ім'я, формуючи впізнаваний образ воїна чи воїнки, важливим постає комплексний підхід до аналізу позивного як складника мовної стратегії особистого бренду, сформованого в умовах війни. Необхідне системне вивчення неофіційного найменування військового як слова-маркера, що функціює на перетині мови, ідентичності та брендингу в умовах воєнної комунікації. Це розширить теоретичні уявлення про сучасні мовні стратегії самопрезентації, а також уточнить роль лінгвоодиниць у формуванні персонального бренду в кризових комунікаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика позивних українських військовослужбовців уже сформувала окремий напрям сучасних антропонімних і соціолінгвістичних студій. Однією з концептуальних праць є дослідження Л. Белея, у якому позивні учасників АТО й ООС розглянуто як специфічний різновид неофіційної антропонімії з виразною функційною зумовленістю, окреслено основні способи їхнього творення та комунікативні функції у військовому середовищі [1]. Теоретичне осмислення мілітіпсевдонімів як окремого виду антропонімів поглиблено в розвідці В. Калініченка, де систематизовано підходи вітчизняної лінгвістики до вивчення військових позивних, акцентовано на їхньому статусі, номінативній специфіці та місці в антропонімній системі української мови [2]. Морфологічний і словозмінний аспекти позивних детально проаналізував С. Ковтюх, виокремивши систему чинників, що впливають на формування парадигм мілітіпсевдонімів у сучасній українській літературній мові [3]. Вагомий внесок у вивчення мотивації позивних зробила Л. Кравченко, зосередивши увагу на семантичних і позамовних чинниках номінації позивних українських бійців у контексті російсько-українського збройного протистояння [4]. Мотиви номінації комплексно розглянуто в колективній праці Н. Хрустик, С. Петрової та С. Серкал, де простежено взаємозв'язок між особистісними характеристиками військовослужбовців, їхнім бойовим досвідом та вибором позивного [7].

Окремий напрям становлять дослідження, присвячені гендерному аспекту. Так, С. Петрова аналізує словотвірні особливості позивних українських військовослужбовців-жінок, наголошуючи на поєднанні традиційних антропонімних моделей із новими, зумовленими воєнним дискурсом [6]. Соціокультурний вимір вторинних номінацій, зокрема позивних, розкрито в розвідці О. Мироненко, де антропоніми інтерпретовані як маркери колективної та індивідуальної ідентифікації українських військових [5].

Сучасний медіадискурс як середовище функціювання й поширення позивних представлено в студіях Н. Шульської, О. Кирилюк та В. Салтана. Дослідники окреслюють специфіку творення неофіційної антропонімії у воєнних медіатекстах [8], а також простежують роль військової лексики як продуктивної бази для формування позивних захисників і захисниць України [9]. У міждисциплінарному контексті проблему розглянуто в англомовній публікації, де акцентовано на лексико-семантичних джерелах і комунікативній доцільності позивних у неофіційному військовому спілкуванні [11]. Історичну тяглість феномена позивних висвітлено в праці Р. Яцьківа, який проводить семантичні паралелі між псевдонімами учасників національно-визвольних змагань і сучасними позивними військовослужбовців Збройних сил України, підкреслюючи спадкоємність номінативних традицій [10].

Аналіз наявного наукового доробку засвідчує, що поза увагою дослідників залишається осмислення позивного як слова-маркера індивідуальної мовної стратегії та елемента особистого бренду. У проаналізованих працях позивні здебільшого розглянуто крізь призму антропонімії, словотвору, семантики, мотивації та соціокультурної ідентифікації, тоді як їхній потенціал самопрезентації, символічного конструювання образу мовця та стратегічного позиціювання особистості в комунікативному просторі залишається неактуалізованим.

Потстановка завдання. Мета статті полягає в комплексному аналізі військового позивного

як слова-маркера в сучасному мовному просторі, зокрема у виявленні його лексико-семантичних, прагматичних та дискурсивних характеристик, а також у визначенні ролі позивного як мовної стратегії формування й репрезентації особистого бренду в умовах медіакомунікації та соціокультурної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року традиційні військові номінації постали в якісно новому ракурсі, оскільки комунікативний простір війни поповнився значною кількістю нових позивних. Ці найменування відрізняються не лише за національно-ментальним підґрунтям, мотивологією та специфікою словотворення, а й за номінативною базою, символічним наповненням і наративами бойового досвіду, які за ними закріплені. У межах воєнної комунікації позивний перестає бути суто функційною одиницею і дедалі частіше виконує роль слова-маркера, що фіксує індивідуальну ідентичність та формує впізнаваний публічний образ носія. Мотиваційний характер позивних такого типу нерідко складний для встановлення або ж узагалі недоступний для зовнішнього реципієнта. Причини виникнення, обставини надання та мотиваційні ознаки конкретного неофіційного антропоніма відомі, як правило, лише учасникам певної військової спільноти, у межах якої функціює відповідне іменування. Для ширшої авдиторії – медіаспоживачів, цивільного суспільства, цифрових спільнот – позивний постає вже поза первинною мотивацією, сприймаючись як автономний мовний знак. У такому випадку позивний функціонує на рівні втраченої або затемненої мотивації, а його інтерпретація відбувається через асоціативне тлумачення, контекстуальні припущення та символічні узагальнення. Саме на цьому етапі відбувається трансформація позивного з внутрішньогрупового ідентифікатора в публічний комунікативний маркер, здатний акумулювати певні цінності, риси характеру та наративи. У результаті перед реципієнтами постають уже онімізовані або трансонімізовані одиниці, що беруть активну участь у формуванні особистого бренду в умовах воєнної комунікації. Важливою ознакою неофіційного антропоніма як слова-маркера є його фонетична чіткість і лаконічність. Лексема, яка лежить в основі позивного імені, зазвичай коротка, семантично насичена та легко артикульована в умовах бойової комунікації, що зумовлено потребою швидкої ідентифікації та мінімізації комунікативних перешкод. Саме тому переважають однослівні позивні, які характеризуються високою акустичною виразністю та семантичною маркованістю, пор. *Позивний **«Док»**: шлях сержанта Віталія Червоножки* (heroesua.com, 26.01.2026); *Військовий медик **«Лис»**: «Було страшно, але ми продовжували свою справу»* (rp.rv.ua, 30.01.2026); *Командир підрозділу ГУР МО «Артан» (позивний **«Титан»**) розповів, як розвідники звільняли «вишки Бойка» біля острова Зміїний (Відео)* (aspi.com.ua, 17.09.2023); *Нацгвардієць Володимир Сірий (позивний **«Вовк»**) загинув 11 вересня 2022 року під час проведення штурмових дій у районі Білогорівки Луганської області* (ukrinform.ua, 22.05.2024).

Фонетичні параметри позивного безпосередньо впливають на його ефективність у стресових умовах комунікації. Короткі, одно- або двоскладові форми з твердими приголосними (***Крот***, ***Грім***, ***Док***) забезпечують чіткість артикуляції та мінімізують ризик омонімічних непорозумінь у радіоефірі. Ритмічність і звукова виразність позивного підсилюють його меморативний потенціал. Фонетично вдалий позивний легко інтегрується в усне мовлення, зберігаючи стабільність звучання незалежно від інтонаційного навантаження. У контексті персонального бренду це сприяє швидкій ідентифікації особи та закріпленню позивного як впізнаваного лінгвомаркера.

Двослівні позивні трапляються значно рідше й зазвичай мають індивідуалізований або наративно мотивований характер, напр.: *На війні загинув доброволець військовий, фотограф і письменник **Кіт Характерник**, відомий своїми знімками з фронту* (zahid.espreso.tv, 15.12.2025); *Волинський богатир-тероборонівець **«Маленький Біллі»** заввиграшки сідає на шпагат* (insider-media.net, 21.08.2022); *Як **«Хитрий Лис»** самотужки бив російських диверсантів та виходив з оточення* (armyinform.com.ua, 21.08.2024); *Молодший сержант Данило Земськов, позивний **Друг Даня**, загинув 14 серпня 2023 року поблизу села Діброва на Луганщині* (bc.espreso.tv, 26.03.2024). Такі номінації, хоча й виразні з погляду образності, менш придатні для оперативної комунікації, що зумовлює їхнє обмежене функціювання у військовому дискурсі.

Походження позивного – один із ключових чинників формування його семантичного та прагматичного потенціалу, оскільки саме воно дає базову модель інтерпретації особистості в комунікативному просторі. До таких номінацій можна віднести позивні, утворені від офіційних прізвищ військових: ***Мартин* < Мартинів**: *Василь Мартинів – позивний **«Мартин»**, старший солдат 1 роти спеціального призначення військової частини* (vikna.if.ua, 21.01.2024); ***Крава* < Кравченко**: *Пам'яті військовослужбовця Володимира Кравченка (позивний **«Крава»**)*

(ukrinform.ua, 04.01.2025); ***Антоніо*** < **Антонюк**: *Загинув **«Антоніо»**: на фронті не стало випускника «сухопутки» Івана Антонюка* (lviv.media/lvivshchyna, 09.05.2022). Немало позивних утворені від власних імен бійців чи їхніх модифікацій, пор. ***Ярік***, ***Яра*** **< Ярослав**: *13 серпня 2023 року Ярослав Сахарук на позивний **«Ярік»** загинув під час артобстрілу при виконанні бойового завдання у селі Невське Красноріченської селищної громади, що на Луганщині* (vikna.if.ua, 15.08.2023); *31-річний військовий Ярослав Павець, з позивним **«Яра»** завжди хотів займатися військовою справою* (bc.espreso.tv, 26.03.2025); ***Алєкс***, ***Алекс*** **< Олександр:** *Олександр Корсун, позивний **«Алєкс»** – маріуполець, морський піхотинець, командир міномета* (malva.tv, 28.01.26); ***Дімон*** **< Дмитро:** *33-річний молодший лейтенант Дмитро Сінельнік, позивний **Дімон**, загинув 1 квітня 2024 року в районі міста Вугледар на Донеччині* (memorial.ua, 02.04.2024). Позивний, утворений від форми по батькові, – порівняно менш поширений спосіб ідентифікації, базований на використанні імені батька або похідних форм. Такі антропоніми часто відображають повагу чи вказують на родинний зв'язок, пор.: *Майже 30 років служби: історія бійця з позивним **«Петрович»** волинської бригади ТРО* (suspilne.media, 05.10.2023); *Про це в ефірі розповів начальник безпілотних систем 4-ї окремої важкої механізованої бригади, позивний **«Василич»*** (armyinform.com.ua, 17.08.2025). Проаналізовані відантропонімійні номінації мінімізують дистанцію між офіційною та неофіційною самопрезентацією, формуючи образ реальної людини без додаткової міфологізації.

Натомість позивні, пов'язані з професійною роллю, реалізують стратегію компетентнісного бренду, де номінативна одиниця одразу сигналізує про фахову спеціалізацію, пор. *Друзі та знайомі називали його одним словом – «Добряк», а після курсів з медичної бойової підготовки він отримав позивний «**Док**»* (ukrinform.ua, 28.11.2024); *Малює кулями майбутнє України: як багатодітний франківчанин на позивний **Художник** воює проти окупантів* (zahid.espreso.tv, 11.09.2023); *«Ворога нищили зі всього, що було». Історія спецпризначенця на позивний **Доцент*** (suspilne.media, 06.08.2023); *Був кухарем, став командиром відділення: Сили оборони розповіли історію бійця на псевдо **«Повар»*** (armyinform.com.ua, 16.11.2024). Такі позивні мінімізують потребу додаткової вербалізації професійного статусу, оскільки сам знак функціює як стиснений індикатор досвіду, знань і відповідальності його носія. У структурі особистого бренду вони закріплюють образ експертності та надійності, формуючи очікування певного рівня компетентної поведінки ще до безпосередньої комунікативної взаємодії.

Окрему групу становлять позивні, мотивовані зовнішніми рисами носія, які апелюють до візуально помітних, легко впізнаваних ознак, пор. *Військовослужбовець з позивним **«Худий»** Михайло із миколаївської 79-ї десантно-штурмової бригади розповів про свою участь в обороні Миколаєва на початку повномасштабної війни у 2022 році* (nikvesti.com, 29.10.2024); *Прикордонник Чопського загону Ярослав з позивним **«Лисий»** на початку повномасштабного вторгнення Росії пішов добровольцем до територіального центру комплектування* (suspilne.media, 03.09.2024); *Пройшов крізь пекло війни: історія 22-річного прикордонника з позивним **«Малий»*** (ВІДЕО) (mvs.gov.ua, 10.09.2023). Такі номінації вирізняються високим рівнем іконічності, оскільки ґрунтуються на безпосередньо спостережуваних характеристиках (за рисами обличчя, зростом, статурою, кольором волосся тощо) і не потребують складної інтерпретації. У межах військової комунікації вони забезпечують швидку ідентифікацію особи та сприяють оперативності взаємодії, особливо в ситуаціях обмеженого часу й інформації. У контексті позивного як слова-маркера мовної стратегії особистого бренду позивні за зовнішніми рисами виконують амбівалентну функцію. З одного боку, вони здебільшого мають колективне походження і фіксують зовнішню, а не самоконструйовану характеристику образу, що зменшує ступінь контролю суб'єкта над власною самопрезентацією. З іншого боку, такі антропоніми можуть бути переосмислені й інтегровані в персональний бренд як елемент впізнаваності, іронічної самоідентифікації або символічного «привласнення» колективної номінації. У такий спосіб позивні, мотивовані зовнішністю, демонструють перехід від суто ідентифікаційної функції до потенційно стратегічної, коли візуальна ознака трансформується в стабільний мовний маркер публічного образу.

Позивні, мотивовані рисами характеру чи поведінковими моделями формують бренд домінантної особистісної якості, актуалізуючи у свідомості адресатів стабільну модель поведінки або психологічний тип мовця, пор. *Пам'яті Героя України, нацгвардійця Євгенія Козлова (позивний **«Кіпіш»**)* (ukrinform.ua, 12.04.2025); *Поранений Володимир Александров з позивним **Позитив** під час бою потрапив у полон до росіян, але зміг переконати окупанта здатися* (24tv.ua, 01.02.2026); *Пам'яті молодшого лейтенанта, командира розвідвзводу Артема Оласюка (позивний **«Злий»**)* (ukrinform.ua, 04.11.2024). Такі номінації виконують узагаль-

нювальну функцію, редукуючи складний індивідуальний досвід до однієї, найбільш репрезентативної риси, що забезпечує швидку й емоційно забарвлену ідентифікацію особи в колективі.

Зооморфні позивні найбільш семантично навантажені в системі військових неофіційних антропонімів, оскільки спираються на усталені культурні й архетипні уявлення про тварин як носіїв певних поведінкових моделей, пор. «*У мене чуйка є, можу кілька діб не спати й добре бачу вночі»: історія бійця 128-ї бригади Михайла із позивним* ***Вовк*** (suspilne.media, 28.05.2025); «*Тут порядку та дисципліни в рази більше. Позивний взяв* ***Заєць****, бо швидкий, поки всі думають – я вже дію», – зазначає військовий* (mvs.gov.ua, 09.05.2023); ***«Лис»*** *був кращим воїном у двох країнах і загинув за Україну* (rmyinform.com.ua, 19.01.2023); *Пам'яті парамедика і кулеметника Віктора Пасічника (позивний* ***«Ведмідь»)*** (ukrinform.ua, 30.03.2025); *Пам'яті бойового медика Діани Вагнер (позивний* ***«Змія»)*** (ukrinform.ua, 03.09.2024). Такі номінації актуалізують не лише окремі риси характеру, а цілісні образи, що поєднують фізичні, психологічні та тактичні характеристики. У межах персонального бренду зооморфні позивні виконують функцію символічного узагальнення бойового образу, дозволяючи транслювати бажані характеристики без прямої дескрипції. Вони формують емоційно насичений і легко впізнаваний мовний маркер, який працює як для внутрішньогрупової ідентифікації, так і для зовнішньої репрезентації в медійному просторі.

Позивні, утворені від імен чи прізвищ інших осіб (кіно- й мультиперсонажів, казкових героїв, біблійних чи міфологічних істот, відомих акторів, спортсменів, політиків, письменників тощо), ґрунтуються на механізмі інтертекстуальної номінації та апелюють до колективної культурної пам'яті. У контексті особистого бренду військового такі позивні виконують функцію символічного самопроєктування, коли носій або колектив співвідносить його образ з усталеним прототипом, наділеним чітким набором ціннісних і поведінкових характеристик. Завдяки впізнаваності культурного коду ці позивні забезпечують швидке формування публічного образу та підсилюють комунікативний і репутаційний потенціал особистого бренду. До цієї групи відносимо такі неофіційні антропоніми: *Іван мав позивний* ***Геракл****, та побратими називали його Гера. На жаль чоловік загинув, десятого червня 2023 року штурмуючи село Благодатне, Донецької області* (rivne1.tv, 29.01.2024); *У 2014 році львів'янин Павло на псевдо* ***Прометей*** *навчався в Українській академії друкарства на четвертому курсі* (suspilne.media, 20.07.2025); *Микола Тараненко, який має позивний* ***«Шрек»****, долучився до загону швидкого реагування товариства Червоного Хреста України у 2014 році* (suspilne.media, 23.04.2024); ***«Котигорошком»*** *його почали називати у вишкільному таборі ГО «Національний Альянс» через невисокий зріст та водночас сильний характер та величезну силу* (ukrinform.ua, 04.02.2023); *Служив майстром відділення ударних безпілотників у 22-й окремій механізованій бригаді, мав позивний* ***«Монатік»*** (gre4ka.info, 03.08.2025).

Позивний не завжди є статичною одиницею: у процесі комунікативної практики він може зазнавати трансформацій. Зафіксовані випадки появи варіантів, утворення похідних форм або семантичного переосмислення внаслідок бойового досвіду чи медійної репрезентації. Закріплення одного варіанта як домінантного свідчить про стабілізацію мовної стратегії особистості. Динаміка позивного дає змогу простежити зміну акцентів у самопрезентації та адаптацію особистого бренду до нових комунікативних умов. Військовий неофіційний антропонім зазвичай постає на межі двох функційних площин: ідентифікаційної та самопрезентаційної. Як мінімальна одиниця ідентифікації він забезпечує швидке розпізнавання суб'єкта в межах військового колективу. Водночас у публічному й медійному вимірах позивний трансформується в інструмент свідомого конструювання образу, акумулюючи символічні, емоційні та репутаційні смисли. Отже, позивний можна розглядати не лише як елемент неофіційної антропонімії, а як слово-маркер мовної стратегії особистого бренду, що поєднує номінативну, прагматичну та семіотичну функції.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження встановлено, що позивний у сучасному воєнному дискурсі функціює не лише як засіб оперативної ідентифікації, а й як семантично й прагматично насичене слово-маркер, здатне фіксувати індивідуальну мовну ідентичність та формувати публічний образ носія. З'ясовано, що в умовах втраченої або затемненої мотивації неофіційні антропоніми набувають автономного статусу мовного знака, інтерпретація якого відбувається через асоціативні, контекстуальні та символічні механізми. Доведено, що фонетична лаконічність й акустична виразність позивних – ключові чинники їхньої комунікативної ефективності та меморативного потенціалу в стресових умовах бойової взаємодії. Типологізація позивних за мотиваційною та номінативною базою засвідчує реалізацію різних мовних стратегій персонального бренду, спрямованих на трансляцію компетентнісних, характерологічних або символічних характерис-

тик особистості. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в зіставному аналізі позивних у різних військових підрозділах. Окремий інтерес становить дослідження динаміки трансформації позивного від внутрішньогрупового іменування до стабільного елемента публічної комунікації в післявоєнному соціокультурному просторі.

Список літератури:

1. Белей Л.Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та фукціонування. *Мовознавство.* 2020. № 3. С. 49–62.

2. Калініченко В. І. Мілітіпсевдоніми як особливий вид антропонімів у вітчизняних лінгвістичних студіях. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2022. Вип. 56. С. 256–267. https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.19

3. Ковтюх С. Система чинників для визначення словозмінних парадигм мілітіпсевдонімів у сучасній українській літературній мові. *Філологічний часопис*. 2021. Вип. 2 (18). С. 37–46.

4. Кравченко Л. Мотиви номінації позивних українських бійців – учасників бойових дій російсько-українського конфлікту на сході України. *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych:* czasopismo.2016. XI. S. 80–85.

5. Мироненко О. В. Вторинні номінації як репрезентанти соціально-культурної ідентифікації українських військових. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 33. Т. 2. С. 25–30.

6. Петрова С. А. Позивні українських військовослужбовців-жінок, учасниць АТО/ООС: словотвірний аспект. *Філологічні студії.* 2020. № 11. С. 74–78.

7. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал С. А. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія.* 2021. № 26, 2(24). С. 104–114.

8. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 27–32. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/05

9. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Військова лексика як основа для творення позивних українських захисників і захисниць: на матеріалі мови медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75). № 5. Ч. 1. С. 45–50. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.1/08

10. Яцьків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2014. С. 99–106.

11. Shulska N., Kostusiak N., Rymar N., Zavarynska I., Mykhalchuk S., Bovda O. Call Names in Unofficial Communication of the Military: Specificity of Creation and Lexico-Semantic Base. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2022. Vol. 12, Issue 2, Spec. Issue XXX. P. 53–60. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_11.pdf.

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Rymar N. Yu. CALL SIGN AS A WORD-MARKER: LANGUAGE STRATEGY OF A PERSONAL BRAND

The article examines the call sign of a military person as a special type of unofficial anthroponymy in the context of military communication. The relevance of the study is due to qualitative transformations of military discourse, within which the call sign goes beyond the limits of a purely functional identifier and acquires the status of a word-marker capable of fixing individual identity and forming the public image of the bearer. The process of transition of the call sign from an intragroup naming with a clear or hidden motivation to an autonomous linguistic sign interpreted by a wide audience on the basis of associative, contextual and symbolic generalizations is analyzed. The pragmatic potential of call signs in the media space is outlined, where they function as stable signs of personal reputation and influence the perception of the military image by the civilian audience. The role of the lost or obscured motivation of the call sign as a factor of its semantic openness and ability to be reinterpreted in public discourse is emphasized. Special attention is paid to the phonetic characteristics of call signs, in particular their laconicity, acoustic expressiveness and mnemonic potential, which ensure the effectiveness of communication in stressful conditions and contribute to the consolidation of the call sign as a recognizable marker of a personal brand. The article typifies call signs by origin and motivation: formed from proper names and surnames, patronymic forms, professional role, external features, character traits, zoomorphic images, as well as intertextual nominations associated with cultural, mythological and media prototypes. It is substantiated that each of these motivational varieties of military unofficial anthroponymy implements a specific linguistic strategy of representing the individual, accumulating value, behavioral and narrative characteristics.

Keywords: *call sign, Russian-Ukrainian war, media, word-marker, linguistic strategy, personal brand.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’37:811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/13

Шумарова Н. П.
https://orcid.org/0000-0003-0766-8807
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Мариненко І. О.
https://orcid.org/0000-0002-2836-758X
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗВУКОВА ЛЕКСИКА НОВИННОГО ТЕКСТУ (на матеріалі текстів онлайн-медіа)

У статті представлено дослідження семантичного поля на позначення звуків та його функціонування в новинних текстах сучасних українських онлайн-медіа. Аналіз проведено на матеріалі 13 онлайн-видань, що входили до «Списку прозорих та відповідальних медіа» (2024), і 15 новинних телеграм-каналів із найбільшою кількістю підписників. Зібраний методом суцільної вибірки лексичний матеріал засвідчив, що в ньому переважають дієслова й іменники, які й стали об’єктами вивчення.

Семантичне поле з ядром ЗВУК охоплює лексеми, котрі 1) називають звуки як у своєму прямому, так і в переносному значенні; 2) містять сему, що актуалізується через номінацію каналу сприйняття; 3) актуалізують сему ‘звук’ через опис ситуації. На підставі семантичного аналізу дієслова як найчисленніший шар лексем досліджуваного семантичного поля розподілено на три групи: відзвуконаслідувальні; дієслова, коренева морфема яких відображає значення видавання звуку не звуконаслідувального характеру; лексеми на позначення мовно-комунікативної діяльності людини. Другу за кількісними показниками групу становлять іменники, поміж яких виокремлюються звуконаслідувальні за походженням; лексеми, де звук характеризує предмет, супроводжує дію, явище або процес та іменники, що позначають мовно-комунікативну діяльність людини загалом.

Зазначено, що сема ‘звук’ може фіксуватися в дефініції слова або визначатися через дефініційний ланцюжок. Уживані в новинних текстах для конденсованого викладення фактів, слова на позначення звучання створюють звукову картину подій і впливають на емоційний і – ширше – психологічний стан реципієнта.

З’ясовано, що семантичне поле являє собою динамічний організм, де центр і периферія перегруповуються залежно від теми новин, проте ядро залишається незмінним. З погляду семантики до ядра належать лексеми на позначення звуку як фізичного явища, до центру, що прилягає до ядра, залежно від тематики тяжіють різні групи, насамперед із позначенням звуків війни. На периферії, на перетині з іншими семантичними полями, перебувають лексико-семантичні варіанти на позначення говоріння з потенційно усвідомлюваною семою ‘звук’.

Ключові слова: *звук, відзвуконаслідувальні слова, звуконайменування, дефініційний ланцюжок, семантичне поле.*

Постановка проблеми. Людина сприймає світ органами чуття, осмислює отриману інформацію і на підставі цих осмислень створює картину світу, представлену насамперед у її мовній формі. Лексика, що відображає відчуттєвий спектр сприйняття, стає важливим компонентом усвідомлення навколишнього середовища, власних почуттів та способів їх презентації через номінацію предмета, процесу чи явища. Її аналіз стає актуальним не лише із суто мовного погляду, тобто того, як формується і функціонує лексичний фонд будь-якої мови і тим самим створюється мовна картина світу, а й того, як актуалізуються ті чи інші лексеми в мовно-комунікаційній практиці населення, соціальних груп і окремих мовних особистостей у хронотопі подій і явищ, що засвідчує інформаційно-ціннісні стратегії й тактики комунікаційної діяльності.

Звуки як фізичний і психофізіологічний процес є невід’ємною частиною соціокультурного життя

© Шумарова Н. П., Мариненко І. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

суспільства, процеси їх породження і сприймання стали предметом багаторічного зацікавлення українських мовознавців, хоча як лексичний прошарок у системі мови, на думку деяких учених, він не такий уже й численний: в 11-томному «Словнику української мови» ці слова становлять лише 2 % фіксованої лексики [1, с.18][1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексику на позначення звуків почали аналізувати більш-менш активно в другій половині XX століття, зосереджуючи увагу насамперед на її системно-структурній організації в українській літературній мові та діалектах, деяких слов'янських мовах (Т. Возний; Й. Пуйо; Н. Прилипко; Ю. Юсип; О. Курило), на звуконаслідувальних словах та їхніх стилістичних функціях (Л. Мацько; І. Гуменюк), на особливостях семантики і словотвірних потенціях відвигукових дієслів (Є. Карпіловська)[2], розглядаючи її функціонування в художніх і публіцистичних творах (І. Гайдаєнко; І. Пархоменко; Н. Васильєва; І. Багмут), на матеріалі різних мов із метою зіставлення (І. Гаценко; Г. Яворська) або у вигляді реакцій реципієнтів на певні стимули з їх подальшою інтерпретацією (С. Мартінек; Л. Ставицька). До досліджень такого плану можна зарахувати і роботи про дієслова мовлення (М. Голянич; С. Гірняк).

Окремим питанням в україністиці є питання звукосимволізму і стилістичних можливостей звуків у текстах, особливо в поезії, але в цілому можна стверджувати, що робіт, присвячених вивченню лексики на позначення звуків, не так багато. Звуконайменування, вживані в текстах масмедіа, наскільки відомо авторам цієї розвідки, ще не були об'єктом наукового дослідження. Актуальність такого дослідження полягає в тому, що звуки як фізичний подразник впливають на емоційний стан людини, підвищуючи або пригнічуючи його, а нині в умовах російсько-української війни важливість дослідження засобів емотивності, на наш погляд, не викликає заперечень.

Поштовхом для вибору теми став аналіз студентських робіт, присвячених звукам і кольорам війни, де автори зазначали, що звуки впливають на осмислення подій, насамперед воєнних загроз, викликають страх або радість залежно від ситуації [8].

Слова на позначення звуків досліджують за допомогою семантичного аналізу, звертаючись до словникових дефініцій, психолінгвістичного асоціативно спрямованого експерименту, залучаючи методи лінгвістичного аналізу тексту. Роботою комплексного характеру є дослідження І. Багмут [1].

Потстановка завдання. Метою дослідження є визначення семантичного поля на позначення звуків та його презентації в текстах новин, представлених у матеріалах онлайн-медіа.

Методи. У роботі використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення) і конкретнонаукові, характерні для досліджень лінгвістичного циклу (метод компонентного аналізу, дефініційний аналіз, контекстуальний аналіз тощо). Результати представлено описовим методом.

Матеріал зібрано методом суцільної вибірки. Було проаналізовано тексти з різних інформаційних джерел, оприлюднені упродовж одного дня, а саме 1 листопада 2025 р. Вибір дня був випадковим, але обґрунтовувався потребою вивчення презентації в медіа тих самих подій, що відбулися напередодні або відбуваються саме в цей час. Це дало можливість проаналізувати вживання певних груп лексики і визначити межі їх варіативності залежно від тематики новин – воєнної чи мирної.

Джерелами збирання матеріалу було обрано 13 медіа, що 2024 р. увійшли до «Списку прозорих та відповідальних медіа», відомого також як «Білий список», який щороку укладає Інститут масової інформації, і 15 новинних телеграм-каналів із найбільшою кількістю підписників. Упродовж одного дня зафіксовано й опрацьовано 533 публікації в медіа та 442 новинних повідомлення в месенджері «Телеграм», разом – 975 текстів. Загалом зібрано 413 лексичних одиниць на позначення звуку (іменників, прикметників, дієслів, прислівників) із 3329 слововживаннями, з них 299 лексем виписано з текстів медіа і 113 – із текстів месенджера «Телеграм».

Вибір новинних текстів зумовлений тим, що новини «притягують» якнайширшу аудиторію, за традицією подаються зрозумілою (здебільшого нейтральною) лексикою, активно вживаною в певний період розвитку суспільства, а тому й цікавою для дослідника як «місток» взаєморозуміння між автором і реципієнтом.

Для аналізу було обрано дієслова на позначення звуків і дій, що супроводжуються звуками, а також іменники, які передають це значення. Серед них бралися до уваги ті, що 1) номінують звуки як у своєму прямому, так і в переносному значенні, тобто сема 'звук' наявна в дефініції слова, а також

[1] Проте не забуваймо, що в зазначеному словнику зафіксовано 134 058 слів, тобто число слів на позначення звуків (2 %) з кількісного погляду є значущою величиною.

[2] Як зазначає І. Багмут, «більш-менш докладно в лінгвістичній літературі проаналізовано дієслівні звукопозначення, вигуки і звуконаслідувальні слова. Значно менше досліджено звукопозначення, представлені іншими частинами мови» [1, с.9].

ті, де 2) сема актуалізується через номінацію каналу сприйняття («*сприймається слухом*») та 3) сема проявляється через опис ситуації. Тобто відбір лексики базувався на семантичному аналізі дефініцій, за потреби навіть ланцюжка дефініцій для виходу на сему ‘звук’, а в разі ускладнення або неможливості такого виходу – з урахуванням контекстуальних уживань.

Виклад основного матеріалу. Автори, створюючи новинний текст, намагаються якнайшвидше донести до читачів / слухачів / глядачів нову інформацію, викладають її без надлишкових деталей і емоційно-експресивних конотацій. Вибір слова набуває особливої ваги. Уже став загальновизнаним погляд на стиль ЗМІ як на поєднання шаблону й експресії. У нашому випадку йдеться про те, що, подаючи новини, автори часто вживають усталені вислови і вже «звичні» слова, що під час сприймання полегшує роботу мовної свідомості, економить час і зусилля реципієнта. Саме тому відібрані за допомогою суцільної вибірки лексеми, на наш погляд, досить об’єктивно представляють «звукове поле» подій у сучасному українському інформаційному просторі. Ядром цього поля є слова ***звук*** і ***звучати***, які в найзагальніших рисах передають поняття звуку як фізичного і соціально-культурного явища. Усі інші слова розташовуватимуться в центральній та периферійній зонах залежно від сили значеннєвого і контекстуального зв’язку з ядерною зоною.

Дієслова. Матеріал засвідчив, що серед лексем на позначення звуків переважають дієслова. Серед усіх слів (299 слів і 3022 слововживання), виділених за допомогою суцільної вибірки в сегменті «білих медіа», дієслова становлять 53 %, тобто понад половину. У текстах аналізованих телеграм-каналів серед 114 слів, які тією чи іншою мірою передають значення звуку, дієслова становлять 49 %. Це дає підстави говорити про центральну позицію дієслів у досліджуваному полі. Дані щодо представлення в текстах медіа різних частин мови, що передають значення звуку, наведено в Таблиці нижче.

Семантичний аналіз дієслів, ужитих у новинних текстах упродовж дня, дає можливість виділити серед них три нерівновеликі групи.

1) Відзвуконаслідувальні дієслова. Зазначених лексем у текстах новин небагато, оскільки жанрово-стильова специфіка аналізованих текстів звужує можливості їх уживання. У зазначений день серед інших дієслів їх виявилося всього 3,3 %.

Семантичні, словотвірні потенції цієї лексики та її кількісні показники описано в роботах Є. Карпіловської [5, 6]. Вони безпосередньо в прямому значенні передають поняття звуку (*бахнути, вибухнути, брязкати, муркати*), а їхні корені (*бах, бух, брязк*) виступають самостійними звуконаслідувальними словами (вигуками). Уживаються відзвуконаслідувальні дієслова у прямому значенні в новинах, що передають переважно воєнні події, і можуть бути стилістично маркованими. Напр.: *Лукашенко стверджує, що хоче, щоб «вони розуміли, що ми можемо* ***бахнути****, якщо буде погано»* (nv.ua); *Антидронова сітка та «захист» ворожого об’єкта воєнізованою охороною не допомогли – усі три нитки, якими агресор транспортував бензин, дизель та авіаційне пальне, успішно і одночасно* ***вибухнули*** (Радіо Свобода). *Ми ЗСУ котики. Ми теж «няшні», ми теж* ***муркаємо****, хочемо ніжності* (Espreso).

2) Дієслова, коренева морфема яких відображає значення видавання звуку **не** звуконаслідувального характеру. Джерелом може бути як людина, так і будь-який об’єкт, що породжує звуки, а характер звуку «закладено» в корені слова. У нашому випадку до дієслів із «звуковим коренем» (21,7 % від усіх аналізованих дієслів) зараховуємо, зокрема, *кричати* (крик); *плакати, поплакати* (плач); *лунати, пролунати* (луна); *розгромити* (грім); *скликати, закликати* (клич); *сварити* (сварка); *співати, підспівувати* (спів), які можуть уживатися (і вживаються) на позначення мовно-комунікативної діяльності людини, а також інших процесів і дій, насамперед воєнних, що супроводжуються звуками. Напр.: *Його слова*

Таблиця

Разом	усього	дієслів (у %)	іменників (у %)	прикметників (у %)	прислівників (у %)
лексичних одиниць, з них	413	220 (53,3 %)	167 (40,4 %)	20 (4,8 %)	6 (1,5 %)
«білі» медіа	299	164 (54,8 %)	112 (37,5 %)	17 (5,7 %)	6 (2 %)
телеграм	114	56 (49,1 %)	55 (48,3 %)	3 (2,6 %)	0
слововживань,	3329	2138 (64,2 %)	1113 (33,4 %)	69 (2,1 %)	9 (0,3 %)
з них	3022	1989 (65,8 %)	959 (31,7 %)	65 (2,2 %)	9 (0,3 %)
«білі» медіа					
телеграм	307	149 (48,5 %)	154 (50,2 %)	4 (1,3 %)	0

пролунали *під час відкриття виставки «Жінки корінних народів Мексики», організованої за дорученням президентки Мексики Клаудії Шейнбаум* (hromadske.ua); *Оркестр від класики переходить до сучасніших мелодій, хтось із присутніх* ***підспівує*** (zn.ua); *У суботу, 1 листопада,* ***оголосили*** *переможців київського міжнародного кінофестивалю «Молодість»* (Суспільне).

Незважаючи на те, що ці слова передають дії чи процеси, в реалізації яких лежить звук, словникові дефініції не завжди відображають таку характеристику, що може бути продемонстровано словом *закликати,* у якому мотивація виділення звуку суперечить дефініції дієслова. З одного боку, у дієслова *закликати* (клич) «голос» закладено в корінь слова, але значення, виділені, зокрема, в «Словнику української мови» за ред. В. Жайворонка (1. Запрошувати прийти, приїхати, прибути куди-небудь; 2. Звертатися до якої-небудь групи людей з метою залучити їх до виконання певного завдання [7, с.311]), передбачають виділення семи ‘звук’ за умови, якщо дія реалізується в усній формі, під час усної комунікації. У цьому разі на дефініційному рівні сема звучання виявляється тільки у слова *кликати* (1. Голосом, жестом просити наблизитися, обізватися [7, с.438]), тоді як у похідної лексеми актуалізація звукової семантики відбувається через контекст і досвід реципієнта: *За даними Reuters, Сі Цзіньпінь* ***закликав*** *Південну та Північну Кореї до «відкриття нової глави» у міжнародних відносинах, «заснованої на взаємній повазі та діалозі»* (Суспільне); *При цьому, у січні президент США Дональд Трамп* ***закликав*** *Саудівську Аравію та ОПЕК знизити ціну на нафту, щоб Кремль не мав можливості продовжувати війну проти України* (Слово і діло). Зазначене дієслово, на нашу думку, є, з одного боку, таким, що із семантичного погляду зберігає в собі потенційний «голосовий» компонент, з акцентуйованим змістом (пор.: *закликав – звернувся*, *закликав – попросив, закликав – запропонував*), а з другого – передає в тому чи тому контексті інші смислові нюанси, виступаючи складником іллокутивного акту, який виражає інтенцію мовця у звуковій формі в момент говоріння.

3) Третя група (75 % від аналізованих дієслів) із семантичного погляду досить тісно прилягає до попередньої, оскільки позначає мовно-комунікативну діяльність людини, прагматичні та / чи емоційно-експресивні характеристики комунікативного акту. Дієслова, які виражають мовлення в семантичній системі звуконаслідування, з погляду словотворення описав ще в 1963 р. Т. М. Возний, виділивши серед них кілька словотворчих типів: відвигукові дієслова, такі, що вказують на спосіб говоріння, різні його вади, характеризують його з негативного боку тощо [3, с. 118–121]. Пізніше підхід, схожий на наведений вище, із виділенням трьох коренів на позначення мовної діяльності *говор-, каз-, мов-* був застосований М. Голянич під час вивчення дієслів говоріння в сучасній українській мові [4], що, на наш погляд, з одного боку, розширює семантичне поле на позначення звуків, а з іншого – фрагментує його за суб’єктно-об’єктними і прагматичними характеристиками.

У досліджуваних нами текстах це такі дієслова, як *відмовитися, відмовляти, вказувати, говорити; домовлятися / домовитися, переказувати* (у значенні «переповідати»)*, підказати, поговорити, розмовляти, сказати* тощо. Напр.: *Директор Борзнянської лікарні Анатолій Михайлюк* ***відмовився*** *коментувати Суспільному цю ситуацію* (Суспільне); *Окремо прем’єр-міністр Камбоджі Хун Манет повідомив, що він і директор ФБР Каш Пател під час телефонної розмови* ***домовилися*** *посилити співпрацю* (Бабель); *Психологиня радить* ***говорити*** *про втрату – важливо ділитися емоціями з людьми, які вас розуміють і підтримують.* «Краще ***поговорити*** і поплакати разом, аніж мовчати, щоб дитина переживала втрату самостійно» (pravda.com); *Як стверджують співрозмовники, Ретклiфф і його колеги з ЄС також* ***обговорили*** *спільні виклики, зокрема Росію, Китай і Близький Схід* (pravda.com). Вони позначають процес мовлення з усіма його особливостями, зафіксованими чи не зафіксованими в дефініціях (*відмовити* – «негативно відповісти на прохання, наказ» [7, с.138], *відмовлятися* – «не погоджуватися що-небудь робити» [там само], *поговорити* – «з’ясувати що-небудь або провести час у розмовах» [7, с.807], *обговорити* – «обмінятися з ким-небудь поглядами, міркуваннями з якогось приводу» [7, с.653]), у контексті виступають як іллокутивні маркери, опосередковано наповнюючи інтенцію мовця силою звуку, що суб’єктивно може виявлятися в лексико-семантичному варіанті слова (пор. *говорити – кричати*). Наявність звуку підказується контекстом і «зчитується» соціокультурним досвідом реципієнта.

Матеріал засвідчує, що дієслівна лексика новин семантичного поля ЗВУК є досить різноплановою, такою, що різною мірою передає звуки подій, а отже, за польовим принципом розташовується на різній відстані від ядра.

Із семантичного погляду ядром є дієслово *звучати*, у центрі поля концентруються насампе-

ред відзвуконаслідувальні слова, кількість яких є обмеженою, і лексеми, пов'язані з воєнними діями, де значення звуку міститься в корені слова. Далі від центру розміщуються лексеми на позначення мовної діяльності людини з відображенням її інтенцій у конкретному комунікативному акті. Частина дієслів на позначення мовлення у своїх дефініціях не містить семи 'звук', але передає різні звукові характеристики комунікації – від нейтральних (*сказати, говорити*) до акцентуйованих (*закликати, наголосити*). У новинних текстах це найбільш потужний шар слів на позначення мовно-комунікативної діяльності, які перебувають на периферії досліджуваного поля або тісно прилягають до нього, зберігаючи у свідомості мовця і реципієнта компонент «передавати за допомогою звуків», якщо йдеться про усне мовлення.

Функціональний потенціал цієї лексики розкривається в тематично-ситуативному контексті як суто інформаційний або інформаційно-експресивний, що проявляється у взаємодії семантики дієслова з семантикою «найближчого оточення».

Членування текстів за тематичним принципом змінює співвідношення лексичних компонентів поля: якщо під час висвітлення воєнних подій актуалізуються перші дві групи дієслів (*вибухнути, лунати, пролунати, розгромити*), то під час подання новин на мирну тематику на перший план виходять лексеми з активізацією сем мирних звуків і комунікативних дій, тобто дієслів другої та третьої груп (*аплодувати, говорити, казати, сказати*, *додати, коментувати, співати, підспівувати, поговорити, сваритися, грати (на інструменті), зателефонувати, пожартувати, сміятися* тощо). Напр.: *«Багато людей поставили б Рейгану незадовільну оцінку приблизно в 1983 році», —* ***сказав*** *науковець з Університету Теннессі Ендрю Буш* (zn.ua); *При цьому він* ***додав****, що поновлення переговорів про торгівельні відносини не буде* (Слово і діло); *Голкіпер «Реала» Андрій Лунін уперше* ***прокоментував*** *скандальне вилучення в матчі 10-го туру чемпіонату Іспанії проти «Барселони» (2:1)* (zn.ua); *Одні* ***аплодували****, інші обурювались, що їх обмежили у можливості* (ТГ «Труха Україна»); *Оркестр від класики переходить до сучасніших мелодій, хтось із присутніх* ***підспівує*** (zn.ua).

Іменники. Іменники на позначення звуків є другою групою за кількістю вживань у новинних текстах (167 лексем, що становить 40,4 % від загальної кількості, див. Таблицю). Серед найчастотніших слів на першому місці *атака* (16 % від усіх іменників на позначення звуків), *удар* (14 %), далі по низхідній ідуть іменники *штурм, бомба, стрілянина, обстріл, сирена, вибух, боєзіткнення* тощо. Усі вони відображають воєнні події, засоби і способи ведення війни, які супроводжуються звуками. Напр.: ***Атака*** *сталась 31 жовтня, під* ***ударом*** *були всі три нитки нафтопроводу, якими транспортували бензин, дизель та авіаційне пальне. Вони одночасно вибухнули* (Бабель); *Це 10-річний Роман Олексів, який отримав опіки після ракетного* ***удару*** *по Вінниці у 2022-му році* (Суспільне); «*Ці нові-нові підрозділи кидають в* ***бій,*** *постійно міняється тактика, постійно ворог змінює підходи до* ***штурмів****», — говорить Кузик* (Суспільне); *За добу на фронті відбулося 157* ***боєзіткнень****, армія РФ втратила 900 солдатів* (Суспільне); *Прийшла з роботи, мої всі відпочивали. І тут тихенький* ***шум*** *«шахеда» і сильний* ***вибух*** (Суспільне).

Мирні теми – політика, соціальні проблеми, побут, мистецтво тощо – представлені іменниками на позначення звуків іншого плану: *дзвінок, диктофон, мікрофон, перемовини*, *розмова*, *інтерв'ю, спікер* (у значенні «доповідач»), *спів, співак, музика, пісня, хіт, концерт, порада* тощо. Оскільки події мирного життя суспільства є різнопланові, чітко виділити центр неможливо, залежно від тематики актуалізуються відповідні лексеми. Напр.: *Віцепрезидент США Джей Ді Венс заявив, що хоче навернути свою дружину у християнську релігію. Своє бажання Джей Ді Венс висловив під час* ***промови*** *на заході організації Turning Point, присвяченому пам'яті загиблого консервативного блогера Чарлі Кірка* (Суспільне); *Організатори заявили, що прагнуть донести українську* ***пісню*** *до* ***слухачів*** (zn.ua); *На цьому дереві замість гілок було розміщено трубки, які звучали символічним* ***передзвоном*** (zn.ua).

Як і поміж дієслів, серед іменників можна виділити звуконаслідувальні *(вибух, вибухівка, брязкання, гуркіт, клацання)*[3], такі, де видавання звуку супроводжує дію, явище, процес (*відгук*[4]*, голос, звучання, мелодія*, *шум, свист*), іменники, що позначають мовленнєву діяльність загалом і, зокрема, усне мовлення, мовні акти з їхньою інтенцією (*розмова, промова, обговорення, суперечка).* Напр.: ***Вибух*** *пролунав у Чернігівській області* (ТГ «Реальний Київ»); *Перед стартом астронавти попрощалися з колегами та родинами під* ***звуки*** *патріотичної* ***музики*** (Суспільне); *У моєму*

[3] В основному це номінації звуків у текстах на теми російсько-української війни.

[4] «Словник української мови» за ред. В. Жайворонка (2012) першим значенням слова фіксує «Відбиття звуку, луна» (с.133).

віці (Л.Кучма – авт.) *не дуже цікаво часто літати кудись заради неприємних, і головне — беззмістовних* ***розмов*** (Бабель).

Сема ‘звук’ може фіксуватися в дефініції слова (*скандал, удар, свист)*, напр.: *Колони людей вирушили з 16 локацій і пройшли до залізничного вокзалу мовчки, без гасел або* ***свисту.*** *Перед будівлею вокзалу після 16 хвилин мовчання за 16 загиблими учасники поклали вінки та квіти* (hromadske.ua), а може визначатися через дефініційний ланцюжок. Наприклад, іменник *удар* у прямому значенні означає «короткотривалу взаємодію фізичних тіл», а в переносному «звук від поштовху» [7, с.1189], а тому має всі підстави для презентації у семантичному полі звуків. Іменник *вогонь* (у бою) має вторинне значення «стрільба з гвинтівок, гармат» (семи ‘звук’ безпосередньо не названо), а *стрільба* своєю чергою – це «дія за значенням стріляти і **звуки**, утворювані цією дією» [2, с. 1401], тобто у слові *вогонь* звук наявний опосередковано і сприймається через контекст, соціальний досвід і розуміння ситуації.

Пропонована процедура відображає підхід до виділення лексем на позначення звуків, які експліцитно не містять «підказки» про їх наявність, але мають об’єктивні показники для зарахування до лексики, що містить (може містити) звуковий компонент. «Звукова» картина світу, зафіксована в сенсорному досвіді та мовній свідомості, є більш різноманітною, ніж це зафіксовано в конкретних визначеннях. Подані в новинних текстах такі лексеми призначені для передавання звуків різних подій (в нашому випадку подій війни і миру), які чітко розрізняються між собою, утворюючи тематичні групи в презентованому семантичному полі.

Висновки

1. Новини як тексти малої форми коротко і чітко передають найголовнішу інформацію про події в суспільстві, базуючись на соціальному досвіді населення, здобутому через різні канали рецепції у вигляді відчуттів із подальшим їх розумінням і осмисленням. Намагаючись відтворити реальність, насамперед події російсько-української війни, автори вживають мовні засоби, що об’єктивно відтворюють актуалізовані характеристики предметів, процесів і явищ, і серед цих засобів важливе місце займають лексеми на позначення звуків.

2. До звукової лексики, представленої в текстах новин, можна зарахувати такі групи лексем або їхніх лексико-семантичних варіантів: відзвуконаслідувальні слова, звуконайменування (слова, що містять в корені сему «звук», включно з лексемами на позначення мовної діяльності) та такі, що називають процеси, що супроводжуються звуками і / або осмислюються людиною на основі її ауді-осоціального досвіду. Уживані в текстах малого обсягу, якими є тексти новин онлайн-медіа, для конденсованого викладу фактів, вони створюють звукову картину подій і впливають на емоційний і – ширше – психологічний стан реципієнта.

3. Аналіз лексики на позначення звуків свідчить, що в текстовому просторі новин вона утворює семантичне поле з чітко вираженим ядром, центром і периферією, сформованими на підставі кількісно-якісних параметрів. У ньому виділяються групи лексем, що безпосередньо називають звуки, і ті, що відтворюють їх у своєму значенні опосередковано.

4. Семантичне поле виявляється динамічним організмом, де центр і периферія перегруповуються залежно від теми новин, проте ядро залишається незмінним.

5. Кількісний аналіз матеріалу суцільної вибірки показує, що з погляду граматичної категоризації до ядра і центру поля можна зарахувати дієслова та іменники як найуживаніші лексико-граматичні розряди у сфері презентації звуків.

6. З погляду семантики до ядра належать групи лексем на позначення звуку як фізичного явища (*звук, звучати*), до центру, що прилягає до ядра, залежно від тематики тяжіють різні групи. Воєнні новини представлено через звуконаслідувальні слова (*бахнути, вибухнути),* а також слова, що позначають звуки насамперед воєнного характеру *(пролунати, розгромити, атака, удар)*. На периферії, на перетині з іншими семантичними полями, перебувають лексико-семантичні варіанти на позначення говоріння з потенційно усвідомлюваною семою ‘звук’.

7. Перспективи дослідження вбачаємо в розширенні підходу до вивчення звуконайменувань, у розбудові функціонально-семантичного поля лексем на позначення «звукових дій, явищ і процесів» з метою виявлення їх впливу на інтелектуально-емоційну сферу комунікативної діяльності людини.

Список літератури:

1. Багмут І. В. Лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові (склад, структура, парадигматика). Дис. канд. філол. наук. Київ : Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2007. 257 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голова ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/1402/mode/2up (дата звернення: 27.02.2026).

3. Возний Т. М. Відвигукові й звуконаслідувальні форми дієслів на -а-ти, -ка-ти (-а-ть, -ка-ть -а-ць, -ка-ць) у східнослов'янських мовах. *Славістичний збірник*. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1963. С.112–133.

4. Голянич М. І. Ідеографічні синоніми коренів *говор-, каз-* та *мов-*. *Культура слова.* Вип.16. Київ, 1979. С.56–58.

5. Карпіловська Є. А. Особливості семантики дієслів звучання в сучасній українській літературній мові. *Структура і семантика мовних одиниць*. Київ : Наукова думка, 1985. С. 106–109.

6. Карпіловська Є. Конструювання складних словотворчих одиниць. Київ : Наукова думка, 1990. 154 с.

7. Словник української мови / за ред. В. Жайворонка. Київ : Просвіта, 2012. 1316 с.

8. Shumarova N. P., Chebotar T. V. Attributive Characteristics of the Conceptual Field. *Вісник науки та освіти*. 2025. Вип. 9 (39). С.111–129. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)-111-129

Shumarova N. P., Marynenko I. O. SOUND VOCABULARY OF NEWS TEXTS (BASED ON ONLINE MEDIA TEXTS)

The article presents a study of the semantic field for denoting sounds and its functioning in news texts of contemporary Ukrainian online media. The analysis was conducted on the basis of 13 online publications included in the "List of Transparent and Responsible Media" (2024) and 15 news Telegram channels with the largest number of subscribers. The lexical material collected by the method of complete sampling showed that verbs and nouns predominate in it, which became the objects of study.

The semantic field with the core SOUND covers lexemes that 1) name sounds in both their direct and figurative meanings; 2) contain a seme that is actualized through the nomination of the channel of perception; 3) actualize the seme 'sound' through the description of the situation. Based on the semantic analysis of verbs as the most numerous layer of lexemes in the studied semantic field, they are divided into three groups: onomatopoeic; verbs whose root morpheme reflects the meaning of producing a sound that is not onomatopoeic in nature; lexemes denoting human speech and communication activities. The second group in terms of quantity consists of nouns, among which are onomatopoeic nouns; lexemes where sound characterizes an object, accompanies an action, phenomenon, or process; and nouns denoting human linguistic and communicative activity in general.

It is noted that the semantic field 'sound' can be fixed in the definition of a word or determined through a chain of definitions. Used in news texts for condensed presentation of facts, words denoting sound create an auditory picture of events and influence the emotional and, more broadly, psychological state of the recipient.

It has been established that the semantic field is a dynamic organism, where the center and periphery are regrouped depending on the news topic, but the core remains unchanged. From a semantic point of view, the core includes lexemes denoting sound as a physical phenomenon, while the center adjacent to the core, depending on the topic, includes various groups, primarily those denoting the sounds of war. On the periphery, at the intersection with other semantic fields, there are lexical-semantic variants denoting speech with the potentially consciously perceived seme 'sound'.

Keywords: *sound, onomatopoeic words, sound names, definitional chain, semantic field.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811.111’37:550.3:004.738
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/14

Halai T. M.
https://orcid.org/0000-0003-3370-0727
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

FROM ROCKS TO ROADS: THE ROLE OF TRANSPORT METAPHOR IN CONCEPTUALISING GEOLOGICAL PHENOMENA

This article provides a cognitive-linguistic analysis of the transport metaphor in English geological terminology. The theoretical basis of the study is the concept of conceptual metaphor developed by G. Lakoff and M. Johnson and the methodology of metaphorical modelling by A. P. Chudinov. The relevance of this work lies in the growing interest in the cognitive mechanisms responsible for the formation of specialised knowledge in the natural sciences. The transport metaphor is interpreted as a system of correspondences, in which the sphere of ‘transport’ serves as a source of understanding for geological objects and processes. The article identifies and classifies terms with transport motivation and reconstructs the structure of the model ‘GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT’. It has been established that this model is built on the frame-slot principle and includes two frames – ‘Means of Transport’ and ‘Machine Components’ – as well as three slots – ‘Transport Movement’, ‘Marine Means of Transport’ and ‘Land Transport’. The internal structure of each slot is described and the general mechanisms of metaphorical transfer are identified.

The study demonstrates that metaphorical names conceptualise geological phenomena, such as dynamic tectonic processes, sediment transport, glacial and volcanic formations, underwater relief, and minerals, using images of trains, submarines, ships, and mechanical parts. The cognitive basis for such metaphorical transfer lies mainly in the similarity of movement, spatial configuration, shape, and external features, while functional aspects are of lesser importance. Contrastive analysis has revealed both universal and language-specific features in the use of transport metaphors. The results confirm the systemic nature of metaphor and its significant role in the cognitive organisation of geological knowledge.

This article revealed the key cognitive role of metaphors in structuring geological knowledge, improving terminological clarity and professional communication. This work demonstrates the importance of metaphorical analysis for a better understanding of scientific discourse and encourages the application of cognitive metaphor theory in the natural sciences.

Keywords: *metaphorical model, frame, slot, terminology, geology, transport-based metaphor.*

Statement of the problem. In modern cognitive linguistics, metaphor is understood as a universal cognitive mechanism that plays a key role in the formation of scientific concepts, particularly in fields such as geology and engineering. It helps to grasp abstract, directly invisible, or wildly complex processes by linking them to things we already know. [8, pp. 244–246; 7, pp. 4–7].

In geology, metaphor has particular cognitive significance, since its objects − geological structures, tectonic movements, and deep-earth processes – are large-scale, dynamic, and hidden from direct observation. As P. Faber notes, the terminological systems of the Earth sciences actively use metaphorical transfer to verbalise the spatial organisation and dynamics of natural processes [3, pp. 35–38]. Such terms perform not only a nominative but also a cognitive function, contributing to the systematisation of specialised knowledge and effective professional communication [10, pp. 59–62].

Contemporary geological discourse reflects the rapid development of the Earth sciences through the

© Halai T. M., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

constant expansion and complexity of the terminological system, which ensures accurate professional communication and, at the same time, represents ways of conceptualising geological knowledge. An analysis of English-language geological terminology reveals a large corpus of metaphorical units − over 1,175 terms − indicating the systemic rather than peripheral nature of metaphor in this field [5]. Thus, metaphor functions as a basic strategy for structuring and sharing specialised meaning, which requires its comprehensive terminological and cognitive-linguistic analysis.

Analysis of recent research and publications. The phenomenon of metaphor and its role in professional terminology have been thoroughly researched in both domestic and foreign linguistics. Significant contributions to the understanding of metaphor from a cognitive-linguistic perspective have been made by N. D. Arutiunov, O. S. Kubriakova, V. A. Maslova, V. M. Telia, M. M. Volodina, D. M. Shmelev, as well as J. Lakoff and M. Johnson, who consider metaphor to be a universal mechanism for conceptualising and structuring knowledge. Within these approaches, metaphor is interpreted not as a purely stylistic device but as a fundamental cognitive tool that enables understanding of abstract and complex phenomena through more concrete domains of experience [8].

Numerous studies have explored the processes of metaphorisation within professional terminology systems across various fields. In particular, metaphorical modelling has been studied in economic and political discourse (O. P. Vynnyk, A. P. Chudinov), in oil and gas engineering (O. O. Yefremov), and in geodesy (Yu. I. Grybinyk). At the same time, modern interdisciplinary studies show that metaphor plays a key role not only in the humanities but also in the natural and technical sciences. For example, a large-scale empirical study of academic texts, covering more than 40,000 scientific articles, showed that lexical metaphors are systematically used across all scientific disciplines, including physics, biology, and engineering, although their frequency and typology vary by subject area [9].

For a long time, research on geological terminology has focused primarily on its structural, semantic, word-formation, and translation characteristics across languages. The cognitive mechanisms of meaning formation and conceptualisation of geological processes have remained secondary. This approach contrasts with the general trend in the natural sciences, where metaphor is seen as a key cognitive "anchor" that provides a framework for understanding large-scale, dynamic, or directly unobservable phenomena. In physics and biology, for example, metaphorical models of motion, interaction, and spatial organisation serve as a bridge between sensory experience and abstract theoretical constructs, greatly facilitating both scientific thinking and professional communication [1].

In this context, geology emerges as a discipline with particularly high metaphorical potential. This discipline concerns processes occurring deep within Earth's crust that cannot be directly observed. That is why geological metaphors − especially those based on models of movement, transfer, and interaction − play a central role in the conceptualisation of geological objects and processes.

The **scientific novelty** of this study lies in the systematic identification and frame-slot modelling of transport-based metaphors in English geological terminology, which has not previously been systematically modelled within cognitive metaphor theory using frame-slot analysis.

Task statement. The **purpose** of the article is to analyse transport metaphors as a means of conceptualising geological objects, processes, and phenomena in English geological terminology. The **object** of study is transport-based metaphorical terms in English geological terminology. The **subject** of study is the metaphorical model "GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT".

The **objectives** of the article include the identification and classification of transport-based metaphorical terms within the model "GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT," as well as the examination of these terms according to their frame-slot structure.

Research Methodology. The study is based on the principles of cognitive linguistics and draws on the theory of conceptual metaphor developed by J. Lakoff and M. Johnson [8, pp. 3−6; 25−32], as well as on the methodology of metaphorical modelling proposed by A. P. Chudinov [2]. Within the cognitive approach, metaphor is viewed as a mechanism of conceptualisation, through which knowledge from a more concrete and empirically accessible source domain is systematically projected onto a more abstract or directly unobservable target domain. In a conceptual metaphor, the target domain A is comprehended through a source domain B. This comprehension is based on a set of mappings between elements of A and elements of B. To know a conceptual metaphor is to know this set of mappings [6, p. 29].

To analyse the internal structure of metaphorical transfer in specialised language, the study uses the method of metaphorical modelling, which allows metaphorical terms to be systematised into coher-

ent conceptual models. Productive metaphorical models are analysed using frame-slot organisation, which provides a structured representation of domain knowledge. A frame is considered a cognitive unit that organises knowledge around a specific concept and contains information about typical situations, participants and the relationships between them. According to C. J. Fillmore's definition, a frame is "a system of concepts related to each other in such a way that understanding one of them implies understanding the entire structure to which it belongs" [4, pp. 111−114].

Slots function as components of a frame and represent individual aspects, properties, or roles within a conceptual structure. In metaphorical modelling, slot analysis enables us to identify recurring patterns of metaphorical transfer and to distinguish among types of cognitive motivation, such as similarity in form, movement, spatial configuration, or external features. According to A. P. Chudinov's methodology, the identification of frames and slots, allows us to consider a metaphor not as a set of isolated lexical units, but as an ordered system that reflects the cognitive organisation of specialised knowledge [2].

Contrastive analysis techniques were used to investigate how transport metaphors are represented interlingually in English and Ukrainian geological terminology.

The study's empirical material comprises metaphorical terms selected from contemporary English-language explanatory and encyclopedic geological dictionaries. The analysis was carried out in stages: identification of metaphorical terms, determination of their source and target domains, classification within the metaphorical model "GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT", and interpretation of their cognitive motivation, taking into account the frame-slot structure. This methodology ensures the systematicity and reproducibility of the analysis of transport metaphors in English geological terminology and allows us to reveal their role in the conceptual organisation of geological knowledge.

Outline of the main material of the study. Contemporary English-language specialised geological terminology demonstrates a wide range of metaphorical sources. Images of everyday objects are mapped onto geological objects and processes. One of the most productive source domains is **TRANSPORT**, which provides vivid and cognitively accessible images for conceptualising geological objects and processes.

In this context, transport serves as the source domain that motivates the metaphorical model "GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT", which accounts for 3.1% of the total metaphorical sample, and is structured by two frames: **"Means of Transport"** and **"Machine Components".**

The frame **"Means of Transport"** represents 94.4% of the terms within this metaphorical model. It includes the names of geological objects and processes metaphorically conceptualised as water- and land-based vehicles. This frame is divided into three slots: **"Transport Movement"** (e.g., *shipping ore, tectonic transport, traffic pan*), **"Sea Vehicles"** (e.g., *boat channel, submarine cave, canoe fold*), and **"Overland Transport"** (e.g., *oil train, rock train*).

The slot **"Transport Movement"** illustrates the dynamics, spatial displacement, and, in some cases, the configurational properties of geological objects, processes, and atmospheric phenomena. Within this slot, functional movement, particularly fluid flow and mass displacement, is conceptualised using the transport metaphor. The term *transport* occurs in metaphorical terminological combinations such as *mass transport* induced by orbital wave motion (the quantity of water crossing a one-meter-wide vertical plane perpendicular to the direction of motion and extending from the surface to a given depth), *sediment transport* by natural agents (the movement and removal of sediment primarily by natural forces), and *tectonic transport* (a deformation plane characterized by monoclinic symmetry).

Mineral characteristics are often conceptualised through the transport domain, where movement-related vehicle attributes are mapped onto mineral quality and economic sustainability. For example, the term *«shipping ore» denotes ore of such quality that its value exceeds the costs of transportation and treatment, thereby enabling* direct market entry.

The slot **"Sea Vehicles"** is formed by lexical items from the source domain "Water Vehicles," particularly submarine (literally, "a specialised watercraft capable of underwater operation"), which are primarily mapped metaphorically into geological terminology onto the locations of geological objects. This mapping is clear in terms such as *submarine canyon* (a steep-sided, V-shaped valley on the seafloor extending from the continental shelf down the continental slope and resembling a fluvially carved terrestrial canyon), *submarine volcano* (a volcano situated on the ocean floor, typically basaltic), and *submarine spring* (a substantial offshore discharge of freshwater, often associated with coastal karst systems or lava tubes). In addition, the same source-domain terminology denotes sites of geological processes, such as *submarine mining* and *submarine weathering, the latter referring to* the chemical and mineralogical transformation of sedi-

ments resulting from seawater-sediment interaction under conditions of minimal sedimentation.

Within the slot **"Overland Transport"**, geological objects are metaphorically conceptualised as a train**.** In this metaphorical mapping, the linear arrangement of carriages along tracks is projected onto the configuration of ice masses, glacial deposits, and relief forms. Accordingly, the longitudinal organization of trains motivates terms such as *train*, referring to long, narrow belts of glacial deposits; *boulder train*, denoting a series of glacial erratics derived from a common bedrock source and distributed across the landscape in a fan-shaped pattern with the apex at the source and widening in the direction of glacier movement; and *valley train*, a narrow, elongated body of outwash deposits laid down by meltwater beyond the terminal moraine or the margin of an active glacier, typically confined between valley walls.

The frame **"Machine Components"** accounts for 5.6% of the terms within the metaphorical model. It includes lexemes denoting components of transport machinery that are metaphorically transferred to minerals based on associative similarity in shape rather than function. Thus, the circular form of a wheel motivates mineral nominations such as *cogwheel ore* (lead-bearing dull ore, i.e., bournite, occurring in wheel-shaped twin crystals) and *wheel ore* (bournite crystallising in wheel-shaped twin formations). Form dominates function precisely because external, observable properties are more accessible to cognitive processing and verbalisation than hidden functional characteristics. This is consistent with recent studies showing that the recognition of metaphorical structures depends on the ability to model an object's sensory and visual aspects [9].

A contrastive analysis of the translation of transport metaphors shows that, in many cases, metaphorical structures are preserved across languages, indicating the universality of certain cognitive models. For example, the English lexemes submarine canyon and submarine volcano correspond to the Ukrainian calques *підводний каньйон* and *підводний вулкан*, in which both the metaphorical image and the transfer structure are preserved. This confirms that certain conceptual maps have interlingual representation [9].

However, in some cases, the adaptation of the metaphorical source in the Ukrainian translation shows language-specific differences: the term *boulder train*, which in English is based on the transport metaphor of a train, is translated as *валунний шлейф* (boulder trail), where the metaphorical model shifts to a natural spatial metaphor. This indicates that, in translation, metaphorical motivation can vary depending on the traditions and cognitive patterns of the target culture [9].

The productivity of transport metaphors in English geological terminology can be explained by their strong cognitive motivation. Transport provides a familiar experiential domain associated with movement, direction, linearity, containment, and spatial organisation − features that are central to geological processes and structures. By mapping these features onto geological phenomena, specialists achieve conceptual clarity and terminological efficiency.

Conclusions. The study of English-language geological terminology has shown that metaphors borrowed from the field of transportation are a key tool for organizing geological knowledge. Thanks to these metaphors, complex phenomena that are invisible to direct observation, such including tectonic plate movements, glacier formation as well as volcanic processes, submarine landscapes and mineral characteristics, become more understandable and visualizable. The study found that the model "GEOLOGICAL OBJECTS AND PROCESSES ARE TRANSPORT" has a clear structure that provides consistency and cognitive integrity in depicting real geologic processes. A comparative analysis of English and Ukrainian terms demonstrated both the universality of cognitive approaches and specific linguistic adaptations. The practical significance of the work consists in its application in the educational process, translation activities, the creation of popular science texts and dictionaries, as well as in further cognitive-linguistic research. As **a perspective** for further research, we see the study of other metaphorical source domains in geology and compare metaphorical patterns across languages and scientific disciplines.

Bibliography:

1. Carrillo N., Martínez S. Scientific inquiry: From metaphors to abstraction. Perspectives on Science. 2023. Vol. 31, № 2. P. 233–261.

2. Chudinov A. P. Metaphorical mosaic in modern political communication : monograph. 2nd ed. Yekaterinburg. 2005. 257 p.

3. Faber P. A cognitive linguistics view of terminology and specialised language. Berlin; Boston: De Gruyter Mouton, 2012. 316 p. DOI: 10.1515/9783110277203.

4. Fillmore C. J. Frame semantics. Linguistics in the Morning Calm. Seoul: Hanshin Publishing, 1982. P. 111–137.

5. Hrybinyk Yu., Halai T., Yesypenko N., Bloshchynskyi I. Approaching metaphorical terms in subject-specific terminologies (geologic and geodetic): Semantic and structural aspects. World Journal of English Language. 2022. Vol. 12, № 6. P. 470–484. DOI: 10.5430/wjel.v12n6p470.
6. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction. Oxford: Oxford University Press, 2002. 285 p.
7. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. 375 p.
8. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p. DOI: 10.7208/chicago/9780226470993.001.0001
9. Li Z., Shi Y., Lei L. Metaphor as a springboard to scientific communication: A large-scale study of the use of lexical metaphors across disciplines. Humanities and Social Sciences Communications. 2025. Vol. 12. Article 1288.
10. Temmerman R. Towards new ways of terminology description: The sociocognitive approach. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. 258 p. DOI: 10.1075/tlrp.3.

Галай Т.М. ВІД ГІРСЬКИХ ПОРІД ДО ДОРІГ: РОЛЬ ТРАНСПОРТНИХ МЕТАФОР У КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ГЕОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ

У цій статті проводиться когнітивно-лінгвістичний аналіз транспортної метафоричної моделі, що використовується в англійській геологічній термінології. Теоретичною базою дослідження слугують концепція концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона та методологія метафоричного моделювання А. П. Чудінова. Актуальність роботи полягає у зростанні інтересу до когнітивних механізмів, які відповідають за формування спеціалізованого знання в природничих науках. Транспортна метафора трактується як система відповідностей, де сфера «транспорт» слугує джерелом для розуміння геологічних об'єктів та процесів. У статті було ідентифіковано та класифіковано терміни, що мають транспортну мотивацію, та реконструйовано структуру моделі «ГЕОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТИ ТА ПРОЦЕСИ – ЦЕ ТРАНСПОРТ». Встановлено, що ця модель побудована за фреймово-слотовим принципом і включає два фрейми - «Засоби транспорту» та «Складові машин», а також три слоти «Рух транспорту», «Морські засоби пересування» та «Наземний транспорт». Описано внутрішню структуру кожного слоту та визначено загальні механізми метафоричного перенесення.

Дослідження демонструє, що метафоричні найменування концептуалізують такі геологічні явища, як динамічні тектонічні процеси, переміщення осаду, льодовикові та вулканічні утворення, підводний рельєф та мінерали, використовуючи образи поїздів, субмарин, кораблів та деталей механізмів. Когнітивна основа такого метафоричного перенесення полягає переважно у схожості руху, просторової конфігурації, форми та зовнішніх ознак, тоді як функціональні аспекти мають менше значення. Застосування контрастивного аналізу дозволило виявити як універсальні, так і мовно-специфічні особливості вживання транспортних метафор. Отримані результати підтверджують системний характер метафори та її значну роль у когнітивній організації геологічних знань.

Дослідження виявило ключову когнітивну роль метафор у структуруванні геологічних знань, покращуючи термінологічну ясність та професійне спілкування. Ця робота демонструє важливість метафоричного аналізу для кращого розуміння наукового дискурсу та заохочує застосування когнітивної теорії метафор у природничих науках.

Ключові слова: *метафорична модель, термінологія, фрейм, слот, транспортна метафора, геологія.*

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’42:316.77(470:477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/15

Калиновська І. М.
https://orcid.org/0000-0002-3406-1456
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Коляда Е. К.
https://orcid.org/0000-0002-5437-1320
Волинський національний університет імені Лесі Українки

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ РОСІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ (ТРЕТЯ РІЧНИЦЯ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ)

У статті описано складники мовного образу Росії в англомовному медійному дискурсі у третю річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Матеріалом дослідження слугували аналітичні статті та інтерв’ю Канадського інституту українських студій, опубліковані на форумі українських студій у лютому 2024 р. та лютому 2025 р., які відображають аналіз провідних канадських й американських видань цього періоду.

Шляхом концептуально-образного аналізу джерел ілюстративного матеріалу виокремлено чотирнадцять складників мовного образу Росії в англомовному медійному дискурсі: країна-агресор – держава, яка здійснює агресію, застосовує збройні сили проти суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України; країна-окупант: здійснює військову окупацію територій України; країна-терорист: використовує тероризм як інструмент державної політики, зокрема ядерний шантаж і цілеспрямовані атаки на цивільну інфраструктуру; країна-злочинець: вчиняє воєнні злочини та злочини проти людяності; країна-брехун: навмисно заперечує власні злочини та поширює неправдиві наративи; країна-пропагандист: створює та поширює дезінформацію на міжнародному рівні; країна-маніпулятор: використовує політичний та економічний тиск для впливу на західних союзників України; країна-імперіаліст: прагне відновити контроль над пострадянськими державами; країна-мілітарист: пріоритизує нарощування військової потужності та переводить економіку на воєнні рейки; країна-загроза: становить небезпеку для глобальної безпеки та демократичного світоустрою; країна-баніт: порушує міжнародне право, зазнає санкцій та виключення з міжнародних організацій; країна-демагог: виправдовує агресію псевдорелігійними мотивами; країна-ревізіоніст: фальсифікує історію та знищує культурну пам’ять України; країна-руйнівник: цілеспрямовано нищить українську національну ідентичність, культурну спадщину та історичну пам’ять.

Дослідження виявило, що англомовний медійний дискурс третьої річниці вторгнення, порівняно з другою, модифікував мовний образ Росії: фокус змістився від аналізу військово-економічного протистояння до осмислення глибинних механізмів російської агресії – маніпулювання західними інституціями, псевдорелігійного виправдання війни, знищення культурної ідентичності українців та фальсифікації історичної пам’яті.

Мовний образ Росії в північноамериканських ЗМІ відображає агресивні дії Росії, впливає на формування світової громадської думки та сприяє утвердженню негативної репутації Росії в глобальному контексті, виступаючи каталізатором об’єднання міжнародної спільноти навколо протистояння країні-агресору, яка підриває основи глобальної системи безпеки та нехтує принципами міжнародного права.

Ключові слова: *мовний образ, складники образу, медійний дискурс, сучасна російсько-українська війна, Канадський інститут українських студій.*

© Калиновська І. М., Коляда Е. К., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. 24 лютого 2025 року минула третя річниця повномасштабного вторгнення Росії в Україну. За цей період відбулися суттєві трансформації у сприйнятті Росії як агресора на міжнародній арені: від початкового шоку світової спільноти – до усвідомлення затяжного характеру війни та переосмислення механізмів підтримки України в умовах наростаючої геополітичної нестабільності. Аналітичні матеріали провідних англомовних видань відіграють ключову роль у формуванні глобальної суспільної думки та відображають ці зміни, створюючи образ Росії через систему оцінних номінацій і концептуальних метафор. Образ Росії в міжнародних англомовних засобах масової інформації є індикатором ставлення світової спільноти до її дій та еволюції цього ставлення під час продовження війни.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю аналізу мовного образу Росії в англомовному медійному дискурсі третьої річниці вторгнення, що допомагає не лише краще зрозуміти вплив мови на формування міжнародної суспільної думки в умовах війни, але й простежити динаміку змін у сприйнятті Росії світовою спільнотою порівняно з попередніми роками повномасштабного вторгнення. Порівняльний аналіз матеріалів дослідження другої та третьої річниць вторгнення Росії в Україну дає змогу виявити нові складники мовного образу Росії та простежити поглиблення аналітичного осмислення природи російської агресії – від військово-економічного виміру до усвідомлення її цивілізаційного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мовного образу ворога та мови війни привертає дедалі більшу увагу науковців. У колективній монографії «Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика» [3] розглянуто вплив війни як особливого соціального контексту на когнітивну діяльність людей, зокрема досліджено актуалізацію експресивно-оцінних номінацій, феномен екзистенційного заперечення ворога в українському публічному просторі, а також лінгвоюридичні аспекти використання мови. Т. Цепкало [5] аналізує мовні стратегії формування образу ворога в медійному дискурсі, зосереджуючись на механізмах їх реалізації та інтерпретації. І. Шевченко, І. Морозова та В. Шевченко [6] досліджують номінації агресії Росії проти України в англомовних медіа крізь призму когнітивно-прагматичного підходу, виокремлюють засоби мовного створення образу агресора в міжнародному інформаційному просторі.

У наших попередніх розвідках ми проаналізували складники мовного образу Росії як країни-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій за перший та другий роки повномасштабного вторгнення, зафіксували синонімічні назви Росії як ворога, виокремили складники її мовного образу та описали лексичні маркери, що формують образ країни-ворога в медійному дискурсі [1; 2]. Запропонована стаття є логічним продовженням цього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати мовний образ Росії в англомовному медійному дискурсі у третю річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Матеріалом дослідження слугують аналітичні статті та інтерв'ю Канадського інституту українських студій (*Canadian Institute of Ukrainian Studies*), опубліковані на форумі українських студій (*Forum of Ukrainian Studies*) у лютому 2024 р. та лютому 2025 р., які відображають аналіз провідних канадських й американських видань цих періодів, зокрема:The Atlantic, CNN, Foreign Affairs, Global News, Globe and Mail, National Post, National Review, Politico, The National Interest, The Province, The Wall Street Journal та The Economist. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: виокремити й описати складники мовного образу Росії в англомовному медійному дискурсі третьої річниці повномасштабного вторгнення; визначити лексичні маркери, якими північноамериканські ЗМІ номінують Росію та характеризують її дії; порівняти мовний образ Росії в англомовному медійному дискурсі другої та третьої річниць повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу. Ретельний аналіз джерел ілюстративного матеріалу уможливлює виокремити такі складники мовного образу Росії в англомовному медійному дискурсі у третю річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну:

1. **Країна-агресор** (від *англ. aggressor – one that commits or practices aggression* [11]; *a person, country, etc. that attacks first* [14]) – складник мовного образу, що реалізується у медійному дискурсі через фрейм ініційованої збройної агресії та відповідальності за розв'язання війни. Росію репрезентовано як країну, яка застосувала військову силу проти суверенної держави, порушила територіальну цілісність та міжнародно визнані кордони України. Лексичні маркери *invaded, aggression, full-scale invasion, launched a war* актуалізують причинно-наслідкову модель, в якій Росія постає ініціатором ескалації. У медійному дискурсі після 24 лютого 2022 р. відбувається інтенсифікація цього складника: агресія концептуалізується не як «локальний конфлікт» 2014 р., а як повномасш-

табна війна, що підриває принципи міжнародного права та систему глобальної безпеки. Наприклад:

(1) *On 24 February 2022, when Putin* ***invaded*** *Ukraine, there was no evidence that Ukraine was any closer to joining NATO in 2022 than in 2008* [8].

(2) *Western countries did not react decisively to* ***Russia's aggression against Ukraine*** *in 2014 and* ***occupation of Ukrainian territories****, which emboldened Moscow* ***to launch a full-scale invasion*** *in 2022* [19].

(3) *The normalization of* ***Russian aggression*** [18].

2. **Країна-окупант** (від *англ. occupier – a member of an army that has entered and taken control of a foreign country, etc.* [14]; *invader – one that starts armed conflict against another especially without reasonable cause* [11]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм тривалого незаконного контролю над територіями та примусової трансформації соціально-політичного устрою, акцентує на стадії утримання територій, інституційному закріпленні контролю та системному впливі на цивільне населення. Лексичні маркери *occupation, occupies, occupied territories, holding territory* формують модель, у якій Росія постає як суб'єкт тривалої присутності, що супроводжується зміною адміністративних структур, примусовою інтеграцією окупованих регіонів у правовий та економічний простір РФ. Фрейм окупації посилюється через опис порушень прав людини, насильства, депортацій та політики примусової асиміляції. До прикладу:

(4) *Any deal leaving Russian troops on Ukrainian land would not be a true peace but rather* ***a continued occupation*** [12].

(5) ***Occupation*** *is horrible. Occupation is not just changing one state flag to another; occupation means* ***enforced disappearances, rapes, torture, filtration camps, denial of your identity, forcible adoption of your own children, mass graves*** [12].

(6) *Russia is now* ***focused on holding on to the 17.5 % of territory*** *that it* ***currently occupies*** *and moving marginally beyond that* [13].

3. **Країна-злочинець** (від *англ. criminal – someone who is involved in illegal activity or has been found guilty of a crime* [10]) – складник мовного образу, що в медійному дискурсі функціонує як узагальнений маркер злочинності. Хоча термін не має формалізованого міжнародно-правового статусу, він уживається для позначення країни, чиї дії інтерпретуються як системні порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини. Цей складник реалізується через лексичні маркери *war crime, crimes against humanity, invasion, targeting civilians* і репрезентує Росію як суб'єкта системної протиправної практики, що включає масові вбивства цивільних, руйнування інфраструктури, депортації та інші форми репресивної політики:

(7) ***Russian troops shelled the city*** *of Dnipro on January 14. One of the* ***missiles hit a residential*** *[apartment]* ***building, destroying two*** *[wings]. According to the Ukrainian authorities, 45* ***people died****, including six children* [15].

(8) *A* ***Russian war crime*** *in which a residential apartment block was targeted, resulting* ***in ten deaths and forty-two wounded civilians*** [15].

(9) *According to Alexander,* ***Russia's bloody invasion of Ukraine*** *was due to a "misreading of* ***Mr. Putin and his clique*** *by Western political and business leaders, who saw them as the viable partners some wanted them to be, rather than the architects of subversion and* ***revanchist aggression*** *that they are"* [19].

4. **Країна-терорист** (від *англ. terrorist – someone who uses violence such as bombing, shooting etc. to obtain political demands* [10]) – складник мовного образу, що в медійному дискурсі реалізується через фрейм терору. Хоча термін не має чітко закріпленого міжнародно-правового статусу, він позначає країну, яка використовує насильство проти цивільних як інструмент політичного тиску. Цей складник актуалізується через маркери *terrorist attacks, to terrorize, nuclear threats*, що конструюють образ цілеспрямованого залякування населення. Йдеться про системні удари по житловій та критичній інфраструктурі, підтримку незаконних збройних формувань, а також ядерний шантаж як спосіб ескалації:

(10) ***Russia's terrorist attacks*** *…* ***The Russian terrorist attack*** *on the village of Hroza …* ***The Russian terrorist attacks*** *on Dnipro and Kostiantynivka* [15].

(11) *In President Putin's speech on 24 February 2022, he claimed that Ukrainian civilians should not worry about* ***being targeted by the Russian armed forces****. However, by now it has become abundantly clear that attacks on civilians are a key strategy of* ***Russia's war on Ukraine****,* ***to terrorize Ukrainians*** *and force them to surrender* [11].

(12) *Moscow began* ***to systematically threaten with nuclear weapons*** *after it invaded Crimea in 2014, and today, "****high level Russian nuclear threats*** *are commonplace"* [9].

5. **Країна-руйнівник** (від *англ. destroyer – someone or something that destroys things or people* [10]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм цілеспрямованого знищення. Він актуалізується через маркери *devastated, deliberately targeting, destroyed, hunting,* що ство-

рюють образ системної руйнації України. Йдеться про російську агресію, спрямовану не лише проти держави Україна, а й проти самого існування українців як окремого народу з власною історією, мовою та культурою. Цей складник мовного образу Росії є одним із найбільш показових в англомовному медійному дискурсі третьої річниці вторгнення Росії в Україну. Наприклад:

(13) *Which parts of Ukraine have been* ***devastated*** *the most by the Russian invasion? It's the very areas that Putin claims he is the saviour of!* [8].

(14) *The Russians were* ***deliberately targeting Ukrainian civilians*** [15].

(15) *There was information that the* ***Russians were hunting*** *such* ***people*** *and that they had lists of ATO service members, teachers, professors, Ukrainian intellectuals, and public opinion leaders* [8].

(16) *During the recent occupation of Ivankiv district in Kyiv oblast, the local* ***history museum was destroyed*** [7].

6. **Країна-брехун** (від англ. *liar – someone who deliberately says things which are not true* [10]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм навмисної дезінформації. Він актуалізується через маркери *deny, lies, myth, egregious claim,* що конструюють образ держави, яка системно продукує неправдиві наративи для виправдання власної агресії та маніпулювання міжнародною громадською думкою. Йдеться про два ключові прояви: заперечення очевидних злочинів проти цивільного населення України та поширення міфів, покликаних легітимізувати вторгнення:

(17) *Another Russian strategy is* ***to deny*** *that such attacks took place and to make* ***the egregious claim*** *that the Ukrainians shelled themselves* [15].

(18) *The Russian Ministry of Defense's* ***numerous lies*** *about* ***the most deadly attacks on Ukraine*** [15].

(19) *This idea that everybody in the east and the south is pro-Russian and waiting to be liberated is* ***a myth****, one that Putin believed and wanted us to believe* [8].

7. **Країна-маніпулятор** (від *англ. manipulator – a person who controls or influences others in a clever or unfair way*) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм стратегічної маніпуляції. Він актуалізується через маркер *gambit* – шаховий термін на позначення жертви заради стратегічної переваги, що повторюється і конструює образ країни, яка цинічно розігрує геополітичні комбінації на різних фронтах одночасно: енергетичному, політичному та військовому. Йдеться про системне використання економічного тиску, політичного впливу та провокування нових конфліктів як інструментів послаблення західної підтримки України і замороження війни:

(20) *Essentially,* ***Russia's gambit*** *last winter had been to starve Europe of fuel and thus* ***force Europe*** *to realize that it's going to hurt its own economy, sue for peace, and say, "Ukraine, stop fighting, let's* ***freeze this war****"* [17].

(21) *Now we're in a situation where Russia has another* ***gambit*** *to win – this time in the US Congress. Russia is looking* ***to convince*** *some legislators somehow, primarily Republican ones, that they love Putin or that they're getting some* ***benefit from Russia winning*** [17].

(22) *Russia is continuing* ***to deploy more gambits****. Russia is arguably responsible for inflaming wars elsewhere today in order to force the US to sue for peace or to get distracted by those wars* [17].

(23) *Ultimately, starving Europe of fuel was* ***a Russian gambit to weaken Western support for Ukraine*** [17].

8. **Країна-пропагандист** (від *англ. propagandist – a person who creates or spreads propaganda* [14]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм інформаційної війни. Він актуалізується через маркери *propaganda, disinformation, deformed history,* що конструюють образ країни, яка системно викривлює реальність як усередині, так і на міжнародному рівні. Показово, що автори вдаються до історичних алюзій *Potemkin villages*, *Soviet tactics*, *Orwellian inversions* і підкреслюють глибоке історичне коріння російської пропагандистської машини та її еволюцію від приховування внутрішніх проблем до мілітаризованого наративу, спрямованого на підготовку суспільства до тривалої війни. Наприклад:

(24) ***Deceptive nature of the Kremlin's propaganda*** *in presenting Russia, akin to the infamous* ***Potemkin villages****, as a stable and prosperous nation* [12].

(25) *The Kremlin's efforts, reminiscent of Soviet tactics, to project an idealized image through exhibitions and* ***propaganda*** *serve to hide the challenges faced by Russia. The propaganda is now shifting toward a more militarized narrative, preparing Russians for* ***prolonged war in Ukraine*** [12].

(26) *Russia has a very powerful tool in RT (formerly Russia Today)* ***to spread disinformation*** [13].

(27) *Russians are diffusing this* ***deformed history*** *according to* ***Putin's vision of the past around the world*** [13].

(28) *A "****manipulative morass of distortions****, brazen* ***rewriting of history****, and* ***Orwellian inversions****" on Putin's part* [18].

9. Країна-демагог (від *англ. demagogue – a political leader who appeals to popular prejudices and who makes false claims and promises in order to gain power* [11]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм псевдорелігійної легітимації влади. Він актуалізується через маркери *saviour, righteous, messianic, religious character,* що створюють образ країни, керівництво якої свідомо експлуатує релігійні наративи для виправдання агресії всередині країни та на міжнародній арені. Показово, що цей механізм діє на двох рівнях: особистісному – Путін позиціонує себе як «рятівника» слов'янської цивілізації та інституційному, де Московський патріархат виступає інструментом сакралізації війни. Найбільш цинічним виявом цього складника є напис на російських ракетах, якими ворог завдав удару по Одесі напередодні Великодня, що перетворює християнське вітання на знаряддя пропаганди та блюзнірства одночасно. До прикладу:

(29) *Putin seems to have settled on* ***projecting an image of himself as Russia's saviour****, who has to maintain Ukraine under Russian control and unite Belarus, Ukraine, and Russia* [17].

(30) *The Moscow Patriarchate "works to persuade the 71 percent of the Russian population who are Orthodox that* ***their government's war is righteous****"* [12].

(31) *The thoroughly politicized Moscow Orthodox Patriarchate has been* ***instrumental in supporting this unjust war*** [12].

(32) *It's still striking to see the risks that Putin was willing to take, and the damage to people's lives and property, in order to achieve some sort of goal, which he presents as* ***messianic or religious in character*** [17].

(33) ***On missiles*** *that hit my city of Odesa before Easter in 2022, the Russians wrote: "Christ is Risen"* [19].

10. **Країна-ревізіоніст** (від *англ. revisionist – seeking to reanalyze and re-present historical data in light of subsequent knowledge* [11]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм історичної фальсифікації. Він актуалізується через маркери *archivocide, wipe out, rewriting of history, Orwellian inversions,* що конструюють образ держави, яка системно знищує історичну правду на двох рівнях: фізичному (цілеспрямоване знищення архівних документів та культурних об'єктів) та інформаційному (нав'язування викривленого наративу міжнародній спільноті). Показовою є історична паралель із долею черкеського народу, що свідчить про системність російської практики нищення підкорених народів. Спостерігається поступове подолання європейською спільнотою російської інформаційної монополії на українську історію:

(34) *I was struck by how relentlessly the Kremlin worked on the information front to* ***systematically wipe out all evidence of the famine from the archives*** *(there even exists the term "archivocide"),* ***deliberately destroying archival records*** *from those years* [7].

(35) *They first killed all the Circassians, and then Pushkin wrote, "We shall mourn those good people who once lived here." They want* ***to do the same with Ukrainians*** [7].

(36) *Europe only knows Ukraine from what it* ***hears through Russian channels****. And now, as they begin to discover Ukraine and reject the Russian perspective, they have included Ukrainian history in the course curriculum* [7].

(37) *A "****manipulative morass of distortions****, brazen* ***rewriting of history****, and* ***Orwellian inversions****" on Putin's part* [18].

11. **Країна-імперіаліст** (*англ. imperialist – connected with a system in which one country controls other countries, often after defeating them in a war* [14]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм імперської експансії. Він актуалізується через маркери *proprietorial vision, imperial mindset, Russian imperialism,* що конструюють образ РФ, яка відмовляється визнавати суверенітет постраднянських країн і розглядає їх як власну сферу впливу. Показово, що спостерігається еволюція дискурсу щодо цього складника: якщо раніше термін «російський імперіалізм» уникали у міжнародній риториці, то тепер він поступово легітимізується як адекватне визначення політики Кремля. Імперська логіка Росії виявляється насамперед у категоричній неспроможності путінського режиму сприймати Україну як незалежну державу з власною ідентичністю:

(38) *But Russia has* ***a certain proprietorial vision of the former Soviet states****, especially Ukraine. I think that for historical, strategic, and cultural reasons, it's very difficult for* ***Russian nationalists*** *– and Putin is one – to conceive of Ukraine as an independent country* [8].

(39) *It is positive that at least the phrase "****Russian imperialism****" is beginning to be heard* [7].

(40) *We are now yelling about the same* ***threat of Russian imperialism****, and some respond: negotiate* [7].

(41) *It's obviously* ***an imperial mindset****, which many of us have been discussing for a long time. It's still striking to see the risks that Putin was willing to take, and the damage to people's lives and property, in order to achieve some sort of goal, which he presents as messianic or religious in character* [17].

12. **Країна-мілітарист** (від *англ. militarism – the belief that a country should have great military strength in order to be powerful* [14]; *the belief that a country should build up its military forces and use them to protect itself and get what it wants* [10]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм мілітаризації. Він актуалізується через маркери *military strategy, rebuilt its economy around the military, GDP on defence, AI technology, shells,* що конструюють образ країни, яка системно підпорядковує всі ресурси – економічні, технологічні та людські – нарощуванню військової потужності. Цей складник виявляється у трьох взаємопов'язаних вимірах: переведенні національної економіки на воєнні рейки, технологічній модернізації армії із застосуванням штучного інтелекту та безпрецедентній вогневій перевазі над Україною, що демонструє готовність Росії вести тривалу війну на виснаження. До прикладу:

(42) *As the invasion rages on, Russia is just adding more time it will need in the aftermath* ***to rebuild its military structure, forces and modern capabilities*** [19].

(43) *Russia will spend* ***7 per cent of its GDP on defence*** *in 2024 – double the U.S. percentage* [19].

(44) *Russia adjusted its* ***military strategy***, ***rebuilt its economy around the military***, *and began to actively* ***use innovative technologies in its military operations*** [12].

(45) *Russia is actively introducing "****more AI technology to make these drones*** *operate autonomously"* [16].

(46) *while Ukrainian forces have been rationed to 2,000 shells a day, the* ***Russians have been firing five times that number*** [9].

13. **Країна-загроза** (*англ. threat – someone or something that is regarded as a possible danger* [10], *one that threatens* [11] – складник мовного образу, що реалізується через фрейм екзистенційної небезпеки. Він актуалізується через маркери *revanchist ambition, death knell, vulnerable, attack on a NATO member,* що конструюють образ держави, агресія якої виходить далеко за межі України і загрожує глобальній безпеці. Загроза моделюється у висхідній послідовності: від небезпеки для України до загрози країнам Балтії та членам НАТО і зрештою до краху всього демократичного світового порядку. Таким чином, у медійному дискурсі образ Росії репрезентовано не як регіонального агресора, а як загрозу глобального масштабу, стримування якої є спільним завданням усієї демократичної спільноти. Наприклад:

(47) *Mr. Putin wants to restore the Russian empire – a revanchist ambition that may drive him* ***to invade a NATO member****. The result would be* ***war with NATO and the U.S.****, something no one should want* [18].

(48) *A Russian victory would sound* ***the death knell*** *not only for Ukraine but for* ***the entire liberal world order*** [18].

(49) *If we stay weak, Ukraine will struggle,* ***the Kremlin's current gang*** *will stay and* ***a Crimea-style attack on a NATO member in the Baltic states*** *may happen sooner rather than later* [19].

(50) *The Failure to integrate Ukraine into NATO could leave the region* ***vulnerable to further Russian aggression*** [16].

14. **Країна-баніт** (*баніт – людина, оголошена поза законом, вигнанець* [4]; від *англ. ban – an order that something not be done or used; prohibition* [11]) – складник мовного образу, що реалізується через фрейм міжнародної ізоляції. Він актуалізується через маркери *expelled, sanctions, punish, violating international law,* що конструюють образ країни, яку світова спільнота цілеспрямовано витісняє з міжнародних інституцій та глобальних економічних процесів. Ескалаційна логіка санкційного тиску еволюціонувала від часткових обмежень на експорт газу до повного виключення Росії з міжнародної торгівлі енергоносіями, що свідчить про поступове переосмислення західною спільнотою меж допустимого тиску на країну-агресора. Виключення Росії з Ради ООН з прав людини постає символічним актом міжнародного осуду, що закріплює її статус країни-ізгоя. До прикладу:

(51) *In 2022,* ***Russia was expelled from the United Nations Human Rights Council*** [13].

(52) *The Western aim should* ***advance from eliminating Russia's gas export*** *and cutting the price of its oil exports* ***to eliminating Russia's exports of oil and petroleum products*** [12].

(53) *Western policymakers debated* ***new sanctions to punish Russia for violating international law*** [13].

Окрім концептуально-образного аналізу, важливим є виокремлення лексичних одиниць, якими північноамериканські ЗМІ номінують Росію та характеризують її дії. У досліджуваних матеріалах зафіксовано такі групи номінацій: а) номінації на позначення агресивних дій РФ: *full-scale invasion, aggression, brutal terror, atrocities, bloody invasion, terrorist attacks, war crimes, genocidal aggression, revanchist aggression* – лексика, що формує образ Росії як країни, яка свідомо обрала шлях війни, агресії та насилля; б) номінації на позначення керівництва Росії: *Putin's clique, the Kremlin's current gang, architects of subversion,*

imperial mindset, messianic – оцінна лексика, що десакралізує образ РФ та російської влади, викриває її справжні мотиви; в) номінації стратегій Росії: *gambit, manipulation, hybrid warfare, disinformation, Orwellian inversions, deformed history* – лексика на позначення оманливих, маніпулятивних практик Росії; г) номінації на позначення наслідків окупації: *enforced disappearances, filtration camps, denial of identity, mass graves, archivocide, forcible adoption* – лексика, що фіксує системний характер злочинів Росії проти українського народу та його ідентичності; д) номінації на позначення міжнародної ізоляції Росії: *expelled, sanctions, punish, violating international law, pariah* – лексика, що відображає поступове витіснення Росії з міжнародних інституцій та глобальних економічних процесів.

Порівняння мовного образу Росії у матеріалах Канадського інституту українських студій за другу та третю річниці повномасштабного вторгнення засвідчує як збереження ключових складників, так і появу нових у медійному дискурсі. Спільними для обох періодів залишаються образи країни-агресора, країни-окупанта, країни-терориста, країни-злочинця, країни-пропагандиста та країни-баніта, що свідчить про сталість негативної репрезентації Росії в англомовному медійному дискурсі впродовж усього періоду повномасштабної війни; з'явилося розуміння затяжної війни. Показово, що навіть перспектива будь-яких мирних переговорів осмислюється крізь призму незмінної агресивної природи Росії:

(54) *Most people think that the Russians, having invaded Ukraine one time, will take what in Russian is called a* ***передышка****, a deep breath, and then* ***invade again*** [7].

(55) *Any deal leaving Russian troops on Ukrainian land would* ***not be a true peace*** *but rather* ***a continued occupation*** [9].

(56) ***A war of attrition*** *is a losing proposition and only plays into Russia's hands* [15].

Водночас аналіз матеріалів третьої річниці виявив розширення мовного образу Росії такими складниками, як країна-маніпулятор, країна-ревізіоніст, країна-руйнівник та країна-демагог. Якщо на другу річницю англомовний медійний дискурс акцентував увагу переважно на парадоксі військової та економічної переваги Росії на тлі затримки західної допомоги Україні, то на третю річницю фокус змістився на глибинні механізми російської агресії: маніпулювання західними інституціями, псевдорелігійне виправдання війни, знищення культурної ідентичності українців та фальсифікацію історичної пам'яті. Це свідчить про глибше аналітичне розуміння природи російської агресії в англомовному медійному дискурсі. Упродовж війни формується розгалужена система складників, які сукупно витворюють цілісний образ Росії як агресора.

Висновки. Мовний образ Росії в англомовному медійному дискурсі у третю річницю повномасштабного вторгнення є багатовимірним і охоплює чотирнадцять складників: країна-агресор, країна-окупант, країна-терорист, країна-злочинець, країна-брехун, країна-пропагандист, країна-маніпулятор, країна-імперіаліст, країна-мілітарист, країна-загроза, країна-баніт, країна-демагог, країна-ревізіоніст, країна-руйнівник. Порівняно з другою річницею, коли було виокремлено десять складників, образ Росії ускладнився: з'явилися нові складники, що відображають глибинні механізми російської агресії – інформаційної, історичної та імперіалістичної. Лексичні маркери, якими північноамериканські ЗМІ номінують Росію та характеризують її дії, формують стійкий негативний образ країни-агресора, що впливає на міжнародне сприйняття Росії, сприяє консолідації світової спільноти навколо підтримки України та утвердженню негативної репутації Росії в глобальному контексті. У перспективі вбачаємо порівняльне вивчення динаміки змін мовного образу Росії в різні періоди сучасної російсько-української війни на матеріалі міжнародних друкованих та онлайн-видань, а також розширення географії досліджуваних джерел за рахунок європейських медіа.

Список літератури:

1. Калиновська І. М., Коляда Е. К. Мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ, 2023. Т. 34 (73). № 2. Ч. 1. С. 69–74. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/13

2. Калиновська І., Коляда Е. Друга річниця повномасштабного вторгнення в Україну: мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія».* Дрогобич, 2024. Вип. 59. С. 24–33. https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.3

3. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с. https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6

4. Словник UA. Портал української мови та культури. URL : https://slovnyk.ua/ (дата звернення: 14.02.2026).

5. Цепкало Т. Мовні стратегії в медійному дискурсі: аналіз та інтерпретація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. №48. С. 65-71. https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38-08

6. Шевченко І. С., Морозова І. І., Шевченко В. О. Номінації агресії Росії проти України в англомовних медіа: когнітивно-прагматичний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2022. Вип. 5. С. 70–77.

7. "My God, they want to kill us again!" Interview with Tetiana Boriak. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 1. 2025. URL: https://ukrainian-studies.ca/2025/02/01/interview-with-tetiana-boriak-my-god-they-want-to-kill-us-again/ (дата звернення: 11.02.2026).

8. Invasion of Ukraine has proved to be a disastrous decision. Interview with Rajan Menon. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 15. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/15/interview-with-rajan-menon-invasion-of-ukraine-has-proved-to-be-a-disastrous-decision/ (дата звернення: 11.02.2026).

9. Kremlin towers vie for power. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 2. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/kremlin-towers-vie-for-power/ (дата звернення: 11.02.2026).

10. Longman Dictionary of Contemporary English. URL : https://www.ldoceonline.com/dictionary/ (дата звернення: 14.02.2026).

11. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL : https://www.merriam-webster.com/dictionary/ (дата звернення: 14.02.2026).

12. Moscow's weaponized church has long been a destructive force in Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 2. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/moscows-weaponized-church-has-long-been-a-destructive-force-in-ukraine/ (дата звернення: 11.02.2026).

13. No other way to fight disinformation than with the truth. Interview with Lila Roldan Vazquez, Ambassador of Argentina to Ukraine, 2007–15. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 6. 2025. URL: https://ukrainian-studies.ca/2025/02/06/interview-with-lila-roldan-vazquez-ambassador-of-argentina-to-ukraine-2007-15-no-other-way-to-fight-disinformation-than-with-the-truth/ (дата звернення: 11.02.2026).

14. Oxford Learner's Dictionary. URL : https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ (дата звернення: 14.02.2026).

15. Steblyna N. "Telling the truth about the war"? How Russian Meduza and Novaya Gazeta Europe cover the deadliest terrorist attacks by their own army. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 27. 2025. URL: https://ukrainian-studies.ca/2025/02/27/telling-the-truth-about-the-war-how-russian-meduza-and-novaya-gazeta-europe-cover-the-deadliest-terrorist-attacks-by-their-own-army/ (дата звернення: 11.02.2026).

16. The very design of modern warfare has changed. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 9. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/09/the-very-design-of-modern-warfare-has-changed/ (дата звернення: 11.02.2026).

17. Time is on Ukraine's side in this war. Interview with Mitchell Orenstein. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 3. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/03/interview-with-mitchell-orenstein-time-is-on-ukraines-side-in-this-war/ (дата звернення: 11.02.2026).

18. Ukraine overcomes challenges and is winning at sea. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 15. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/15/ukraine-overcomes-challenges-and-is-winning-at-sea/ (дата звернення: 11.02.2026).

19. West's frivolity is costing Ukraine dearly. *Forum for Ukrainian Studies.* February, 23. 2024. URL: https://ukrainian-studies.ca/2024/02/23/wests-frivolity-is-costing-ukraine-dearly/ (дата звернення: 11.02.2026).

Kalynovska I. M., Koliada E. K. REPRESENTATION OF RUSSIA'S IMAGE IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE (THE THIRD ANNIVERSARY OF THE INVASION OF UKRAINE)

This article describes the components of Russia's linguistic image in the English-language media discourse on the third anniversary of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The research material consists of Canadian Institute of Ukrainian Studies analytical articles and interviews, published on the Ukrainian Studies Forum in February 2024 and February 2025, which reflect the analysis of leading Canadian and American publications of that period.

Through a conceptual and figurative analysis of illustrative material sources, fourteen components of the linguistic image of Russia in the English-language media discourse have been identified: aggressor country – a state that commits aggression, uses armed forces against the sovereignty, territorial integrity, and independence of Ukraine; occupier country: carries out military occupation of Ukrainian territories;

terrorist country: uses terrorism as an instrument of state policy, in particular nuclear blackmail and targeted attacks on civilian infrastructure; criminal country: commits war crimes and crimes against humanity; liar country: deliberately denies its own crimes and spreads false narratives; propagandist country: creates and spreads disinformation at the international level; manipulative country: uses political and economic pressure to influence Ukraine's Western partners; imperialist country: seeks to regain control over post-Soviet states; militarist country: prioritizes military buildup and shifts the economy to a war footing; a threatening country: poses a danger to global security and the democratic world order; a pariah country: violates international law, is subject to sanctions and exclusion from international organizations; a demagogic country: justifies aggression with pseudo-religious motives; revisionist country: falsifies history and destroys Ukraine's cultural memory; destructive country: deliberately destroys Ukrainian national identity, cultural heritage, and historical memory.

The study has found that, compared to the second anniversary of the invasion, the English-language media discourse on the third anniversary modified Russia's linguistic image: the focus shifted from analyzing the military-economic confrontation to understanding the underlying mechanisms of Russian aggression – manipulation of Western institutions, pseudo-religious justification of war, destruction of the cultural identity of the Ukrainians, and falsification of historical memory.

The linguistic image of Russia in the North American media reflects Russia's aggressive actions, influences the formation of global public opinion, and contributes to the establishment of Russia's negative reputation in a global context, acting as a catalyst for the international community to unite against an aggressor country that undermines the foundations of the global security system and disregards the principles of international law.

Keywords: *linguistic image, image components, media discourse, modern Russian-Ukrainian war, Canadian Institute of Ukrainian Studies.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.111’373.611’373.46’25]:621.31
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/16

Камишова Т. М.
https://orcid.org/0000-0002-7484-288X
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Статтю присвячено вивченню англомовних термінів сфери електроенергетики. У статті надається визначення поняття термінологія сфери електроенергетики, встановлюються способи творення та перекладу її англомовних термінів.

Термінологія електроенергетики представлена сукупністю термінів, що позначають професійні поняття із виробництва, передачі, керування, розподілу та споживання електроенергетики. Її одиниці в англійській мові є різними за структурою та семантичними особливостями. Цей факт пояснює варіативність способів утворення її одиниць.

Морфологічним способом сформовано її афіксальні та конверсійні терміни. Найбільш поширеними при цьому є суфіксальні та конверсійні терміни моделі N→V. Наявність значної кількості складних, а також скорочених термінів, вказує на морфолого-синтаксичний спосіб творення одиниць англомовної термінології електроенергетики. Складні терміни є компонентами англомовних терміносполук електроенергетики. Абревіатури є найбільш поширеними скороченнями в англомовній термінології електроенергетики. В ній існують також усічені терміноодиниці, графічні скорочення та скорочені назви вимірювання.

Дво-, три- та чотирикомпонентні термінологічні сполучення сфери електроенергетики засвідчують синтаксичний спосіб їх творення в англійській мові. Найбільш поширеними серед них є двокомпонентні терміносполуки. Метафоричні та метонімічні терміни англомовної термінології електроенергетики підтверджують семантичний спосіб їх творення. На відміну від метонімічних, метафоричні терміни є поширеними. Вони представлені антропоморфними та неантропоморфними метафорами. Існують в аналізованій термінології також епонімічні терміни.

Способи перекладу одиниць аналізованих термінів визначаються їх структурними та семантичними характеристиками, а також часом їх появи. Багато англомовних термінів сфери електроенергетики мають еквіваленти в українській мові. Також аналізовані терміни передаються транскодуванням, калькуванням і описом. Термінологічні сполучення відтворюються простими та комплексними перекладацькими трансформаціями.

Ключові слова: *англійська мова, електроенергетика, переклад, спосіб творення, термін.*

Постановка проблеми. Попри тривалість і різноманітність проведених вже досліджень у термінознавстві, інтерес до термінів як засобів кодифікації науково-професійних знань не зникає і зараз. Їх вивчення у різних мовах постійно продовжується через важливість цих одиниць для фахової комунікації та поширення за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із шарів термінології, яка потребує наукової уваги через важливість та невпинний розвиток, є електроенергетична. Попри існування досліджень її досліджень в українській мові [1; 2; 3], ще й досі у фаховій науковій літературі не приділено уваги вивченню англомовної електроенергетичної термінології та творенню її одиниць. Важливим, безумовно, є і перекладацький аспект її розгляду.

Постановка завдання. Це визначає актуальність і мету цієї статті, скерованої на вивчення способів творення і перекладу англомовної електроенергетичної термінології українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Сфера електроенергетики є надважливою базовою інфраструктурою будь-якої країни світу. Зародження уяви про електроенергетику (від давньогрецьк**.** *ἤλεκτρον* (*ēlektron*) – *бурштин*) відбувалося фактично ще за часів Античності, чому сприяло спостереження давньогрецького філософа VII століття до

© Камишова Т. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

н.е. Фалеса, який виявив, що бурштин, потертий об вовну, здобуває властивості притягувати легкі предмети [4, с. 17].

Термін electricus було використано вперше в 1600 році англійським науковцем Вільямом Ґілбертом у книзі «De Magnete». В цій книзі було не тільки описано магнітні явища, але й закладено наукові підвалини вивчення електрики. Відкриття явища електромагнітної індукції англійським фізиком Майклом Фарадеєм у 1831 році сприяло розробці наукових теорій електродинаміки та електрофізики, а також створенню генераторів та їх подальшому застосуванню у промислових цілях у країні вже у 1880-х рр [5, с. 34].

Формування єдиної системи електроенергетики відбулося у Великобританії у 20-ті роки XX століття, а у США у визначений період почали формуватися локальні мережі енергосистеми країни, які у подальшому визначили специфіку її децентралізованої структури. Нині енергосистеми вказаних країн є одними із найбільш потужних у світі, а їх розвиток визначається процесами декарбонізації та цифровізації [5, с. 218].

Англомовна термінологія сфери, представлена терміноодиницями на позначення фахових понять із виробництва, передачі, керування, розподілу та споживання електроенергетики, розвивалася разом із самою сферою та її фаховими поняттями, які потребували номінації, чому сприяла поява різних за будовою та значенням одиниць. Творення цих одиниць здійснювалося різними шляхами.

На морфологічний спосіб термінотворення вказують, в першу чергу, афіксальні терміни електроенергетики. До них належать суфіксальні, префіксальні та префіксально-суфіксальні, зокрема:

electricity, activation, generation, breaker, transformer, rectifier, isolator, conductance, deration, connectivity, stability, resistivity, outage, dressing, impedance, conductive, conductance;

onset, infeed, reset, overlay, underload, multiphase, interphase, reconnect;

deration, disconnector, refurbishment, substation, overvoltage, interconnection, superconductivity, transmission, reconnector.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив продуктивність суфіксального термінотворення в аналізованій термінології. Афіксальні терміни слід відрізняти від простих кореневих, наявних в англомовній електроенергетичній термінології, зокрема: *alarm, bus, core, bay, lag.*

До морфологічних способів формування електроенергетичної термінології в англійській мові належить і конверсія, яка полягає у «зміні частиномовної приналежності термінологічної одиниці, що не супроводжується змінами її форми» [6, с. 56]. В електроенергетичній термінології її творення відбувається переважно за моделлю N→V, наприклад: *ground → to ground, alarm → to alarm, switch → to switch, tap → to tap, phase → to phase*. Менш поширеними в англомовній електроенергетичній термінології є терміни моделей V→ N та Adj → N: *to load → load, feed → to feed, to supply → supply*; *neutral* (adj) → *neutral, short* (adj.) → *short*.

Морфолого-синтаксичний спосіб формування англомовної термінології, в тому числі й електроенергетичної, представлений словоскладанням, що засвідчують її складні терміни: *blackstart, deadline, gateway, middleware, switchgear, usecase, shutdown, powergrid, groundfault.*

Складні терміни є також компонентами деяких терміносполук сфери електроенергетики в англійській мови, зокрема: *bus-breaker model, must-run generator, high-voltage transmission line, short-ciruit current.*

Також до морфолого-синтаксичного способу творення термінів в англійській мові належить скорочення. В англомовній електроенергетичній термінології подібним способом утворено одиниці на позначення

устаткування (*AVR – automatic voltage regulator, ACB – Air Circuit Breaker*, *CAES − Compressed Air Energy Storage, Regional Dispatch Unit –RDU*);

процесів (*CA – contingency analysis, LF – load forecast*);

технологій (*SCADA – Supervisory Control and Data Acquisition, EMS – Energy Management System, EMM – Energy Market Management System, DTS – Dispatcher Training Simulator*).

Наведені вище приклади належать до (ініціальних) абревіатур, які переважають у кількісному відношенні над іншими скороченими терміноодиницями сфери електроенергетики. Різновидами скорочених одиниць є також усічення. Їх прикладами в аналізованій термінології є наступні: *antilogarithm – antilog, logarithm – log, diameter – diam, circular mil – cmil, avg – average*.

Існують в ній також і графічні скорочення, в яких відсічена частина позначається певних графічним знаком:

косою лінією (*watt per steradian – W/sr, revolution per minute – r/min);*

позначенням градуса (*degree Fahrenheit − ºF*);

кількісними позначками (*cubic meter − m³, square inch − in²*),

одночасним використанням косої лінії та числа (*candela per square foot − cd/ft2*).

Скороченими є і одиниці вимірювання, що застосовуються в сфері, наприклад: *V – volt, A – ampere, W – watt, Hz – hertz* та ін.

Наявність синтаксичного способу творення в електроенергетичній термінології англійської мови виявляють терміносполуки, що мають різну кількість компонентів та будуються за різними моделями. Так, моделями двокомпонентних термінів, що є найбільш поширеними серед інших терміносполук, є наступні:

N+N (*alarm list, booster transformer, contingency analysis*);

Adj+N (*ancillary services,hot reserve, renewable energy*);

Part I+N (*generating unit, grounding disconnector*);

Part II+N (*degraded operation, measured value*);

N+Ger. (*expansion planning, continuous rating*);

N+of+N (*generation of electricity, lack of power*).

Трикомпоненті терміни електроенергетики творяться за такими моделями, як:

N+N+N (*accumulator data point,accuracy threshold value*);

Adj+N+N (*automatic generation control, daily load curve*);

Part II+N+N (c*ontrolled network section, refined dispatch schedule*);

Adj+Adj+N (*automatic supervisory control,optimal transient stability*);

Part I+N+N *(dispatching time interval,generating plant schedule*);

Part II+Adj+N (*calculated electrical scheme, integrated electric system)*.

Моделями формування чотирикомпонентних термінів електроенергетики в англійській мові є наступні:

N+N+N+N (*air power transmission line*, *group generation control facilities*);

Part II+N+N+N (*compressed air energy storage, coordinated equipment repair schedule*);

Adj+N+N+N (*asynchronous conditions elimination automatic, automatic voltage control system)*;

Adj+Adj+N+N (*primary general power reserve, relative incremental cost characteristics*).

Семантичні аспекти формування будь-якого шару термінологічної лексики пов'язують, в першу чергу, із семантичною міграцією лексики, актуалізованою процесами термінологізації її загальновживаних одиниць і ретермінологізації інших термінів [7, с. 215]. Прикладами англомовних ретермінологізованих одиниць сфери електроенергетики є наступні: *bus* – загальновжив. *автобус*, електроенерг. *шина; ground* – загальновжив. *земля*, електроенерг. *заземлення*; *grid* – загальновжив. *сітка*, електроенерг. *мережа*; *load* – загальновжив. *тягар*, електроенерг. *електронавантаження.*

Основним механізмом переосмислення загальновживаних слів, внаслідок чого було поповнено англомовну термінологію електроенергетики, стала метафоризація, характеристиками якої є схожість ознак референтів, що порівнюються за її допомогою [7, с. 216]. Метафоричні терміни електроенергетики поділяються на антропоморфні та неантропоморфні.

Антропоморфні метафори характеризують і визначають неживі предмети, явища та об'єкти за допомогою ознак і характеристик людини, її зовнішності, поведінки, соціального статусу або взаємодії з іншими і т.і. В аналізованій термінології подібні метафори містять переосмислені

назви частин тіла людини (*arm – network arm, trip arm, electrode arm*; *leg – bootleg, main leg; head – operating head, trolley head, overhead line*; *back – core back, stator back*);

психічні та фізичні стани людини (*voltage depression, disturbance, ripple, overflow*);

характеристики соціального статусу або ролі у взаємовідносинах (*slave operation, slave tracking operation*).

Неантропоморфні метафори представлені в англомовній термінології електроенергетики

зоонімами (*frog, watch dog, squirrel-cage winding, bird-goddoging*);

колоронімами (*black start, blackout*).

Метонімічні терміни, утворені за ознаками суміжності, не є широко представленими у визначеному шарі термінолексики, зокрема: *protection* – загальновжив. *захист*, електроенерг. *система релейного захисту*; *trip* – загальновжив. *поїздка*, електроенерг. *аварійне* (*автоматичне*) *вимкнення.*

Ретермінологізованими є наступні англомовні терміни електроенергетики: *phase* − фіз. *фаза,* електроенерг. *фаза системи струму*; *node* – мат. *вузол*, електроенерг. *вузол мережі* та ін.

Своєрідністю термінології, що досліджується нами в статті, є існування термінів-епонімів, що містять власні назви, які втратили ознаки індивідуалізації окремих предметів, осіб, об'єктів. Механізмом творення цих одиниць є антономазія − «вид метонімії, що виникає внаслідок деонімізації власної назви та онімізації загальної назви» [7, с. 217]. Подібні одиниці виступають засобами назв вимірювання в сфері електроенергетики, наприклад: *Ampere* − *Ампер* (одиниця вимірю-

вання сили струму) від імені французького фізика та математика Андре-Марі Ампера; *Herz − Герц* (одиниця частоти періодичних процесів) від імені німецького фізика Генріха Герца; *Volt − Вольт* (одиниця вимірювання електричної напруги) від імені італійського фізика Алессандро Вольти; *Watt − Ватт* (одиниця вимірювання потужності) від імені шотландсько-ірландського механіка Джеймса Ватта.

Англомовна термінологія електроенергетики постійно розвивається, поповнюючись новими термінами. Так, у XXI столітті до її складу надійшли такі терміносполуки, як *digital substation, virtual power plant* та ін. Це свідчить не тільки про постійну появу нових понять у сфері та її розвиток, але й про відкритість самої термінологічної системи електроенергетики в англійській мові.

Правильне розуміння її термінів, в тому числі й у професійній міжкультурній комунікації, має вирішальне значення для фахівців сфери, зумовлюючи при цьому необхідність розгляду та визначення способів перекладу цих одиниць. Оскільки велика кількість термінів з'явилася достатньо давно, вони мають свої еквіваленти, зафіксовані у словниках, наприклад: *conductor – провідник, conductance – активна проводимість, transmission – електропередача, breaker – вимикач, circuit – електричне коло, failure – аварія, earth – заземлення, voltage – напруга, power grid – енергомережа*.

Також електроенергетичні терміни англійської мови відтворюються адаптивним транскодуванням: *electricity – електрика, generation – генерація*, *transformer – трансформатор, station – станція, substation – підстанція.* Вживання визначеного способу допомагає пристосувати перекладену одиницю до правил і норм цільової мови. Передача окремих, в тому числі й епонімічних термінів електроенергетики, здійснюється транслітеруванням, наприклад: *controller – контролер, rotor – ротор*, *Herz – Герц, Watt –Ватт.*

Вживаним при передачі термінів електроенергетики англійської мови є також калькування: *alterating current – змінний струм, air collector – повітрозбірник, electric arc – електрична дуга, diesel generator – дизель-генератор, line bay – лінійна комірка, electromagnetic field – електромагнітне поле*.

Окремі англомовні терміноодиниці електроенергетики, в тому числі і метафоричні, відтворюються українською шляхом опису, наприклад: *must-run generator – генератор, що працює у вимушеному режимі*; *brownout – відключення енергопостачання окремим користувачам внаслідок дефіциту потужності*.

Переклад терміносполук сфери потребує також застосування перекладацьких трансформацій. Найбільш поширеними з них є наступні:

перестановка слова (*automatic voltage regulator – автоматичний регулятор напруги, Rogowski coil – катушка Роговського*);

додавання слова (*smart grid – розумна електрична мережа*);

вилучення слова (*primary regulated power reserve − первинний нормований резерв*).

Поєднання простих трансформацій, що спостерігається при перекладі окремих терміносполучень електроенергетики, засвідчує використання комплексних трансформацій, наприклад:

power network operation – діяльність з експлуатації електричних мереж (перестановка і додавання слів);

electrical energy consumption − споживання електроенергії (перестановка та вилучення слова).

Окремої уваги заслуговує визначення способів перекладу новітніх термінів електроенергетики. Підтверджуємо спостереження науковців, що ключовими з них є калькування та описовий переклад [8, с. 141; 9, с. 258]. Зазначене вказує на шляхи поповнення україномовної термінології електроенергетики.

Висновки. Таким чином, англомовна термінологія електроенергетики формувалася морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним і семантичним способами, що визначило її структурне та семантичне різноманіття. Її передача українською мовою забезпечується еквівалентами, транскодуванням, калькуванням і описом, а також перекладацькими трансформаціями. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з детальним аналізом лінгвальних характеристик епонімічних термінів англомовної термінології електроенергетики.

Список літератури:

1. Харчук Л. В. Тематична класифікація українських електроенергетичних термінів. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 72–77.

2. Куньч З., Харчук Л. Основні етапи становлення української електроенергетичної терміносистеми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2017. № 869. С. 62–67.

3. Сивокобиленко В., Павловський В., Дейнега Т. До проблеми термінології в галузі електроенергетики. *Вісник Державного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2000. № 402. С. 255–256.

4. Довгий С. О., Бойко В. М. Електроенергетика : підручник. Київ : Либідь, 2013. 392 с.

5. Біленко І. І. Історія розвитку електротехніки. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. 248 с.

6. Павлова О. І. Основи термінознавства. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне : Волинські обереги, 2011. 200 с.

7. Кущ Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету.* 2010. № 1. С. 215–221.

8. Кущ Е. О. Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія*. 2010. Вип. 2 (4). С. 139–145.

9. Яременко Н. В. До питання перекладу англомовних термінів-неологізмів українською мовою. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. № 17. С. 256–263.

10. Англо-український словник з електротехніки та енергетики / уклад. В. С. Бойко, О. М. Коваленко. Київ : Наукова думка, 2012. 512 с.

11. IEEE Standard Dictionary of Electrical and Electronics Terms / 7th ed. New York : Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2000. 1344 p.

Kamyshova T. M. WAYS OF FORMING AND TRANSLATION OF ENGLISH TERMS OF THE SPHERE OF ELECTRIC POWER ENGINEERING

The article is devoted to the research of English terms of the sphere of electric power engineering. The definition of the notion of terminology of the sphere of electric power engineering is given, ways of forming and translation of its English terms are determined in the article.

Electric power engineering terminology is represented by a set of terms designating professional notions of production, transmission, control, distribution, and consumption of electric power. Its English-language units are structurally and semantically different. This fact explains the variability of their formation patterns.

Affixal and conversion-based terms are formed morphologically. The most widespread among them are suffixal and conversion-based terms of the N→V model. The abundance of compound and shortened terms demonstrates the productivity of the morphological-syntactic way of forming of English electric power engineering terminology. Compound terms are components of its terminological combinations. Shortened terms represented by abbreviations are most widespread in the English electric power engineering terminology. Clipped terms and abbreviated measurement units also exist in it.

Two-, three- and four-component terminological combinations of the sphere of electric power engineering demonstrate syntactic way of their forming in the English language. Metaphorical and metonymic terms of English electric power engineering terminology confirm the semantic way of their forming. Unlike metonymic, metaphoric terms are widely spread. They are represented by antrophomoric and non-antrophomorphic metaphors. Eponymic terms also exist in the analyzed terminology.

Ways of translation of analyzed terms are determined by their structural and semantic characteristics, as well as time of their emergence. Many English terms of the sphere of electric power engineering have their equivalents in the Ukrainian language. The analyzed terms are also rendered by transcoding, calquing and descriptively. Terminological combinations are reproduced by means of simple and complex transformations.

Keywords: *the English language, electric power engineering, translation, ways of forming, term.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.133.1:81’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/17

Косович О. В.
https://orcid.org/0000-0002-1651-9769
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПАРОНІМІЧНА НЕОЛОГІЗАЦІЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: МЕХАНІЗМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ НОВИХ ЛЕКСЕМ НА ОСНОВІ ПАРОНІМІЇ

У статті здійснено комплексне дослідження паронімічної неологізації як одного з ключових і найпродуктивніших механізмів лексичної інновації в сучасній французькій мові. Паронімічна неологізація визначається як найвищий ступінь паронімічної атракції (парономазії) – стилістичного прийому, що полягає в свідомому зближенні співзвучних або графічно подібних лексем для досягнення яскравого експресивного ефекту, на противагу ненавмисним інтерференційним процесам (паронімії та діапаронімії). Особливу увагу приділено телескопії (утворенню телескопних слів, або mots-valises) як домінуючому способу паронімічного словотворення, який ґрунтується на накладанні сегментів двох або більше вихідних слів із формуванням квазіморфеми. Телескопію проаналізовано як інтерференційний процес, чітко розмежовано від традиційного словоскладання та усічення слів, а також охарактеризовано через шість функціональних ознак: конденсацію контексту, наявність сигналів розшифровки значення, репродукцію вихідного матеріалу з частковою модифікацією, порушення мовної норми, виникнення подвійного семантичного плану та ефект обманутих очікувань (за Р. Якобсоном). На основі широкого корпусу прикладів із французької художньої літератури (твори В. Гюго, Ж. Лафорґа, Л.-Ф. Селіна, Е. Іонеско, Ж. Одіберті, Р. Етьємбля та ін.), журналістики (sarkommence, célibattante) та гумористичних словників доведено ігрову (людичну) природу телескопних слів, їхню здатність породжувати нові асоціації, відновлювати стерту образність лексем і забезпечувати потужний стилістичний ефект у різних типах дискурсу. Дослідження заповнює прогалину в сучасній лексикології, пропонуючи системний опис телескопії саме в контексті паронімічної атракції.

Ключові слова: *сучасна лексика, лексикологія, паронімічна неологізація, паронімічна атракція, парономазія, неологізм, лексична інновація, стилістика, пароніми, телескопія, телескопні слова, гра слів, лексична інтерференція, мова, словотворення, переклад, стилістичний ефект, семантичне поле.*

Постановка проблеми. Паронімічна атракція (парономазія) є одним із продуктивних стилістичних прийомів сучасної французької мови, що базується на навмисному зближенні співзвучних лексем для досягнення експресивного ефекту. У межах цього явища виокремлюють три основні різновиди: експліцитну парономазію, імпліцитну парономазію та паронімічну неологізацію. Якщо перші два різновиди добре описані в лінгвістичній літературі як форми гри слів, то паронімічна неологізація, зокрема її найпродуктивніший механізм – телескопія (утворення телескопних слів), залишається недостатньо дослідженою у контексті паронімічної атракції. Традиційні підходи часто розглядають телескопію або як різновид словоскладання (номінативна функція в термінології), або як елемент гри слів (стилістична функція в художньому тексті), не проводячи чіткого розмежування між телескопією, словоскладанням та усіченням. Це ускладнює розуміння паронімічного характеру телескопних слів як інтерференційного явища, що поєднує формальне зближення з семантичним протиставленням. **Актуальність** проблеми полягає в необхідності системного опису телескопії саме як вищого ступеня паронімічної неологізації, що дозволяє пояснити її ігрову природу, механізми утворення та функціональні ознаки в сучасній французькій лексиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання паронімічної атракції та парономa-

© Косович О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

зії привертають увагу лінгвістів уже тривалий час, оскільки ці явища належать до сфери стилістичної гри слів і лексичної інтерференції. У роботах вітчизняних науковців Т. Я. Луковенко, М. П. Баган акцентовано увагу головно на явищі паронімії, загалом, та на відмінностях між ненавмисною паронімією (помилковим змішуванням) й свідомою парономазією як стилістичним прийомом, зокрема [6; 1].

Серед сучасних французьких лінгвістів значний внесок у вивчення телескопії – одного з ключових механізмів паронімічної неологізації – зробили М.-М. Дюбуа (праця «Télescopages linguistiques»), яка аналізує телескопні слова як особливу форму лексичного новотворення, та А. І. Ібраім у статті «Néologismes par télescopages», де систематизовано історію появи телескопних слів у французькій літературі від Ф. Рабле до Б. Віана. Ф. Годен та Л. Ґеспен у посібнику «Initiation à la lexicologie française: De la néologie aux dictionnaires» розглядають телескопію переважно як номінативний механізм, подібний до словоскладання, що слугує збагаченню термінологічного апарату (наприклад, *caméscope, franglais, didacticiel*).

Інший напрям досліджень представлений П. Ґіро, який акцентує ігровий, людичний характер телескопії, характерний для художньої літератури та публіцистики. Він вводить поняття «сигналу» – контекстуальної чи формальної підказки, що допомагає розшифрувати значення неологізму [21, с. 37]. М. Реймс у словнику «Les mots sauvages» збирає оказіональні телескопні утворення з творів французьких авторів (В. Гюґо, Ж. Лафорґ, Л.-Ф. Селін, Е. Іонеско, Ж. Одіберті та ін.), демонструючи їхню стилістичну продуктивність у період з 1932 по 1961 рік.

Окремо слід відзначити психолінгвістичний аспект: З. Фройд у роботі «Дотепність та її відношення до несвідомого» (1905 р.) пояснює ефект конденсації контексту, який лежить в основі телескопних утворень, а Р. Якобсон вводить термін «ефект обманутих очікувань», що ідеально описує стилістичну дію паронімічної неологізації.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених телескопії як окремому способу словотворення, бракує системних досліджень, які б розглядали її саме в контексті паронімічної атракції та неологізації, чітко розмежовуючи від традиційного словоскладання й усічення. Більшість праць або зосереджуються на номінативній функції (термінологія), або на ігровій (художній текст), не інтегруючи ці підходи в єдину теорію паронімічного механізму. Таким чином, залишається невирішеним питання комплексного опису телескопії як вищого ступеня парономазії з урахуванням усіх шести функціональних ознак (конденсація контексту, сигнали розшифровки, репродукція з модифікацією, порушення норми, подвійне значення, ефект несподіванки). Запропоноване дослідження має на меті заповнити цю прогалину, спираючись на аналіз конкретного мовного матеріалу сучасної французької мови.

Потстановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження паронімічної неологізації як одного з ключових механізмів лексичної інновації в сучасній французькій мові, з особливим акцентом на телескопію як її найпродуктивнішому різновиді.

Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких завдань: 1) визначити місце паронімічної неологізації в структурі паронімічної атракції (парономазії), виокремивши її від експліцитної та імпліцитної парономазії, а також від ненавмисних інтерференційних процесів (паронімії та діапаронімії); 2) проаналізувати механізми паронімічного словотворення, виділивши три основні способи: утворення за аналогією, створення паронімічних фразеологізмів та телескопію; 3) обґрунтувати паронімічний (інтерференційний) характер телескопії, чітко розмежувавши її від традиційного словоскладання та усічення слів, спираючись на аналіз конкретних прикладів із французької літератури, преси та гумористичних словників; 4) виокремити та проілюструвати шість функціональних ознак паронімічної телескопії (конденсація контексту, наявність сигналів розшифровки, репродукція з модифікацією, порушення норми, подвійне значення, ефект обманутих очікувань) на матеріалі телескопних слів; 5) довести, що телескопія є вищим ступенем паронімічної атракції, який забезпечує потужний стилістичний ефект завдяки свідомому формальному зближенню та семантичному протиставленню опорних лексем.

Досягнення поставлених завдань дозволить заповнити прогалину в сучасних дослідженнях паронімічної неологізації та поглибити розуміння ігрових механізмів лексичного новотворення у французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Паронімічна неологізація виступає одним із різновидів паронімічної атракції, або ж парономазії.

Паронімічна атракція (парономазія) – це стилістичний прийом, що полягає в навмисному зближенні в художньому тексті двох чи кількох лексем, подібних за звучанням і/або написанням, з метою створення яскравого, емоційно насиченого образу.

У структурі паронімічної атракції виокремлюють три основні способи досягнення експресивності: експліцитну парономазію, імпліцитну парономазію та паронімічну неологізацію.

Усі три різновиди парономазії за механізмом зближення нагадують явища змішування паронімів усередині однієї мови або діапаронімів під час міжмовного контакту. Спільним для парономазії, паронімії та діапаронімії є не стільки фонетична чи семантична близькість залучених одиниць, скільки сам факт їхнього змішування, яке належить до сфери функціонування мовних одиниць і може бути визначене як прояв лексичної інтерференції.

Проте за функціональними ознаками паронімічна атракція кардинально відрізняється від двох інших інтерференційних процесів. Паронімія та діапаронімія зазвичай мають ненавмисний, помилковий характер і полягають у неправильному ототожненні за змістом формально подібних одиниць. Натомість паронімічна атракція є свідомим, цілеспрямованим зближенням співзвучних слів задля досягнення виразного стилістичного ефекту, причому семантична близькість таких одиниць не лише не відіграє ключової ролі в стилістичній грі, а навпаки, часто навмисно роз'єднується або протиставляється.

Саме тому в паронімії та діапаронімії переважно задіяні лексеми із близьким або суміжним значенням: синонімічні (46 %) та контактні (40 %) пароніми, синонімічні (67 %) і контактні (17 %) діапароніми. Типові приклади помилкового змішування: укр. *«одягати» // «надягати», «відряджений» // «відрядний»*; фр. *discuter // disputer, fluide // liquide*. Аналогічно в міжмовних контактах виникають так звані «фальшиві друзі перекладача»: помилкове *«бал»* замість правильного *«танці»* при перекладі фр. *bal*, або *«академія»* замість *«школа верхової їзди»* при перекладі фр. *académie d'équitation*.

Паронімічна атракція, навпаки, ґрунтується переважно на грі семантично віддаленими, дистантними паронімами (близько 90 %), що породжує ефект новизни, несподіванки та особливої експресивності.

Порівняйте приклад експліцитної парономазії:

«Без надії сподіваюсь, жить буду!
Гетьте, думи, ви хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Нехай то зимою холодною
Сумно, тихо в хатині сидіть,
А я в снігах веселою весною
Пісню веснянку вольную геть рознесу!» [12] – уривок з твору Лесі Українки, «Contra spem spero!», що ілюструє гру на протиставленні форми та змісту через паронімічне зближення «надії» – «без надії», «думи» – «хмари», «весна» – «весною».

«Chansons drôles, tragiques, féroces, tendres ou folles, proses décapantes, ou décapitantes» [13] – Н. Арно описує творчість Б. Віана.)

На тому ж ефекті співзвучності, тобто уподібнення за формою та роз'єднання за змістом, ґрунтується й механізм імпліцитної парономазії. Цей прийом особливо характерний, наприклад, для поезії Жака Превера. Порівняйте:

Dévoré de la Légion d'honneur → décoré

Contrôleur des Toits et Masures → Poids et Mesures

Un âne d'une telle grandeur d'âne → une grandeur d'âme

Найвищим ступенем парономазії є створення нових слів за парономастичними та паронімічними моделями – паронімічна неологізація.

Ефект «обманутих очікувань» (за визначенням Р. Якобсона) у разі паронімічної неологізації, тобто паронімічної композиції, виявляється особливо сильним, оскільки тут не лише поєднуються в синтагматичному ланцюгу співзвучні слова (як це відбувається при експліцитній парономазії), не лише створюються асоціації з відомим словом (як при імпліцитній парономазії), а й конструюється нова лексема чи навіть словосполучення, яке вже в самій своїй структурі об'єднує зближення подібних елементів і водночас вказує на джерело цієї подібності [23].

Паронімічне словотворення охоплює три основні способи словоскладання:

1. Утворення за паронімічною аналогією, або паронімічна однокомпонентна деривація.

Класичним прикладом паронімічного утворення за аналогією є неологізм Е. Базена «Le Matrimoine», яким автор назвав свій незвичний для нього «світлий» роман про подружнє життя. Сам Е. Базен пояснив нове значення вигаданого пароніма так: *«J'appelle Matrimoine ce qui dans un ménage relève normalement de la femme, comme ce qui de nos jours tend à passer de part de lion en part de lionne»* (Я називаю *matrimoine* те, що в подружжі зазвичай належить дружині, подібно до того, як нині левова частка переходить від лева до левиці) [14, с. 39].

2. Створення паронімічних фразеологізмів, переважно двокомпонентних або трикомпонентних словосполук.

Наприклад, фразеологізм *avoir des yeux de Lyncée* («мати зір, як у аргонавта Лінкея») під впливом паронімічної атракції набув форми *avoir*

des yeux de lynx («мати зір, як у рисі»). Значення обох варіантів фразеологізму однакове – «мати надзвичайно гострий зір».

3. Трикомпонентне словотворення, що передбачає створення телескопних слів:

humanimalité (Etiemble)	n. f.	=	*humanité*	n. f.	+	*animalité*	n. f.
principice (Ionesco)	n. m.	=	*principe*	n. m.	+	*précipice*	n. m.
Achiennement (Audiberti)	n. m.	=	*acharnement*	n. m.	+	*chien*	n. m.

a / char / nement – озлобленість
/ chien / – собака
a / chien / nement – собача озлобленість
(пор. *злий, як собака*).

Цей спосіб є водночас найпоширенішим і найпродуктивнішим серед паронімічних механізмів словотворення, тому в пропонованому викладі йому буде приділено особливу увагу.

Для цього явища існує низка термінів: *croisement* («схрещування», «перетин»), *greffe* («прищепа»), emboîtement («вкладання», «вкладення»), *mots-valises* («слова-валізи»), *mots-gigognes* («слова-матрьошки»); в англомовній традиції – *blend words, portmanteau words, composite words, amalgam words* тощо. Найпоширенішим терміном, що позначає описане явище, є телескопія. Його вживають, зокрема, М.-М. Дюбуа («Télescopages linguistiques»), А. Е. Імбраім («Néologismes par télescopages»), Ф. Годен та Луї Ґеспен («Initiation à la lexicologie française: De la néologie aux dictionnaires»).

Опираючись на визначення дослідників телескопних слів, їхні спостереження, а також на власні спостереження, отримані під час аналізу матеріалів, у яких трапляються телескопні слова, можна запропонувати таке визначення цього механізму та виокремити кілька його особливостей:

Телескопне слово – це лексична одиниця, утворена з сегментів двох вихідних слів (при цьому поділ на сегменти не збігається з морфемним членуванням) або з двох повних слів за умови обов'язкового накладання спільного звукового комплексу.

Телескопні слова в згаданих та інших працях, присвячених цьому явищу, розглядаються як один із різновидів неологічного словотворення, при цьому розмежування телескопії, словоскладання та усічення слів виявляється не зовсім точним. Розгляд телескопних слів в аспекті паронімічної неологізації дозволяє провести чіткіше розмежування, що буде продемонстровано на конкретних прикладах.

Загалом існує два основні підходи до дослідження телескопних слів.

Одні дослідники, зокрема Ф. Ґоден і Л. Ґеспен, розглядають телескопію передусім як словотвірний механізм – особливий різновид словоскладання, який поряд з іншими способами слугує для збагачення лексичного складу мови, насамперед для створення термінів [20]. Такі телескопні слова виконують номінативну функцію, їхнє виникнення пов'язане з називанням нових предметів і явищ із різних сфер людської діяльності. Пор.:

– *caméscope* («відеокамера зі вбудованим відеомагнітофоном») = ***camé****(ra)* («камера») + *(magnéto)* ***scope*** («відеомагнітофон») (1982 р.);

– *didacticiel* («навчальна програма») = ***didacti****(que)* («дидактичний») + *(logi)****ciel*** («програма») (1979 р.);

– *franglais* («франглійська», суміш французької з англійською) = ***fran****(çais)* + *(an)****glais*** (1964).

Інші дослідники, наприклад П. Ґіро, вивчають механізм телескопії як різновид «гри слів» і зазначають, що його використання характерне насамперед для художнього мовлення, де телескопне слово слугує створенню стилістичного ефекту [21]. Утворення телескопних слів стає поширеним явищем у сучасній мові. Сьогодні їх можна зустріти не лише в художній літературі, а й у лексиці реклами та преси.

На обкладинці газети «Libération» з'являється заголовок: *«Chirac nomme 32 ministres. Sarkommence…»* («Ширак призначає 32 міністри. Знову Саркозі…»). Він привертає увагу незвичайним словом *sarkommence*, у якому поєднуються прізвище міністра *Sarkozy* та вираз *ça recommence!* («знову починається!»). Те, що такий яскравий заголовок зацікавить читачів, не викликає сумнівів.

У пресі дедалі частіше трапляється слово *une célibattante* – результат злиття *célibataire* («незаміжня») та *battante* («та, що бореться»). Опитування франкомовного населення, проведене сайтом Yahoo, дозволило з'ясувати значення цього слова. Для французів *célibattante* – це *«une célibataire battante qui bosse, qui sort, qui s'active»* («незаміжня жінка-боєць, яка багато працює, виходить у світ, веде активне життя»).

Прикладів телескопних слів із художньої літератури можна навести безліч. А. Е. Ібрагім складає своєрідну історію появи цих слів у французькій літературі та називає авторів, у творах яких вони зустрічаються: Ф. Рабле, А. Рембо, В. Гюґо, Ж. Лафорґ, Л.-Ф. Селін, Р. Кено, Ж. Одіберті, Б. Віан та ін. А. Е. Ібрагім відзначає особливий сплеск використання телескопних слів у період

з 1932 по 1961 рік. А 1966 року виходить книга К. Рошфор *«Une rose pour Morrison»*, де міститься близько 22 телескопних слів.

М. Реймс створює спеціальний словник *«Les mots sauvages»*, у якому збирає оказіональні слова та неологізми з творів французької літератури. У цьому словнику часто трапляються приклади телескопних слів. Ось деякі з них:

В. Гюго «Знедолені» («Les Misérables»):

– «Il affirmait avoir «un système». Du reste fort escroc. Un ***filousophe»*** *(****filou*** *+ (philo)****sophe*** – «шахрайософ»)

Ж. Лафорґ «Скарги» («Complaintes»):

– «Mondes vivotant, vaguement étiquetés de livres, sous la céleste ***Eternullité****: Vanité, vanité, vous dis-je!» (****éter****(nel) +* ***nullité*** – «вічнульність»)

Ж. Лафорґ «Легендарні чесноти» («Moralités légendaires»):

– «O rancœurs ***ennuiverselles****! expériences nervicides, nuits martyriséennes! Aime-moi à petit-feu, inventorie-moi, massacre-moi, massacrilège-moi!» (****ennui*** *+ (uni)****versel*** *– «нудосвітові»; massacr(e) + (sacr)ilège* – «масакрилегій»)

Ж. Лафорґ «Незалежний журнал» («Revue indépendante»):

– «Il n'y a pas place en votre petit cœur pour d'aussi grosses plaisanteries, de ces plaisanteries que j'appellerais ***éléphantaisistes****…» (****éléphant*** *+ (fant)* ***aisie*** – «слоноподібна фантазія»)

Л.-Ф. Селін «Дрібниці для різанини» («Bagatelles pour un massacre»):

– «Déjà les «délégations parlementaires» au front? déjà? déjà les petites casquettes «poincarillées»? déjà?.. Petits jouisseurs, petits sadiques d'événements, frémissants de vivre à fond les «heures extraordinaires» d'un monde en catastrophe… Mais en artistes bien préparés, ***spectacculateurs****, ne confondons pas!» (****specta****(teur) + (spé)****culateur*** – «спектакулювальники»)

Л.-Ф. Селін «Із замку в замок» («D'un château l'autre»):

– «J'ai chaud encore… Je ***miragine****… excusez-moi!» (****mira****(ge) + (ima)****giner*** – «міражиную»)

А. де Монтерлан «Троянда з піску» («La rose de sable»):

– «Combien de Français d'Algérie, retraités en France, et atteints de ***nostalgérie****, vous avouent: «Savez-vous ce qui me manque? Eh bien! ce sont les chéchias…» (****nostal****(gie) + (Al)****gérie*** – «ностальгерія»)

Е. Іонеско «Майбутнє у яйцях» («L'avenir est dans les œufs»):

– «Jacques père. – Consolez-vous les uns les autres. Roberte mère. – Va donc présenter tes ***cordoléances****. Robert père. – Allons-y nous aussi, puisque maintenant nous sommes de la famille.» (****cord****(ial) + (cond)****oléance*** – «сердолянси»)

*– «Robert père à sa femme. – C'est par avarice, plutôt que par principice!» (****princi****(pe) + (préci)* ***pice*** – «принципіце»)

Ж. Одіберті «Мене чекає неділя» («Dimanche m'attend»):

– «Cependant quelques oasis glaciaires, reflétées au monocle d'Henri de Régnier, proposaient des passages à gué pavés de diamant hors de la nauséabondance générale…» (nausé(abond) + abondance – «нудотабонданс»)

«L'Ouvre-boîte»:

– «La fiction science, que Stephen Fiel appelle ***fantascience*** *et mieux encore la* ***savanture****.» (****savant*** *+ (avent)****ure*** *– «савантура»;* ***fantas****(tique) +* ***science*** – «фантасцієнція»)

Р. Етьємбль «Supervielle»:

– «Fraternellement ami des bêtes, et fort peu vaniteux d'être homme, Supervielle ni n'exalte l'homme, ni n'abaisse les animaux en tâchant de les unir dans une diffuse et indivise ***humanimalité****…» (****humani****(té) + (ani)****malité*** – «людяножиттєвість») [25].

Ігрове використання телескопних слів не обмежується художньою літературою. Останнім часом один за одним з'являються гумористичні словники, автори яких вигадують нові телескопні слова та надають їм кумедні тлумачення. Мода на складання словників телескопних слів розпочалася з книги А. Фінкелькраута *«Petit fictionnaire illustré»*. Як пише автор таких словників А. Креанж, створення телескопних слів перетворюється на захопливу й заразливу гру. Вигадуючи один словник *«Le pornithorynque est un salopare»*, він не зміг зупинитися й випустив наступний – *«L'anarchiviste et le biblioteckel»*. Ще один новий словник телескопних слів «Nouveaucabulaire» належить гумористу Ж.-Ж. Тібо.

Такі телескопні слова мають особливу ігрову, або людичну, функцію. Усі ці приклади – авторські знахідки. Їхнє основне завдання – створити «ефект несподіванки», порушити передбачуваність. Телескопні слова, поєднуючи два значення, породжують нові асоціації. За допомогою прийому «гри слів» автору вдається повернути словам стерту образність, змусити їх звучати по-новому. Механізм створення цих слів не є традиційним словотвірним, а ігровим, паронімічним. Він ґрунтується на змішуванні двох опорних атрактантів для створення нового паронімічного гібрида.

Паронімічна телескопія – найвищий етап паронімічної, або інтерференційної, гри. Якщо при

змішуванні слів-паронімів, що утворюють паронімічну помилку в мовленні, обидва слова не змінюють своєї форми, якщо при експліцитній та імпліцитній парономазії, заснованій на аналогії слів-паронімів, вихідні слова також не зазнають змін, то паронімічна телескопія призводить до зміни вихідних слів-паронімів і до створення нового слова, яке є паронімом щодо обох вихідних.

Як модельний приклад пропонуємо телескопне слово *nostalgérie*.

nostalgérie n. f. = *nostalgie* n. f. + *Algérie* («ностальгерія» («ностальгія по Алжиру») = «ностальгія» + «Алжир».

Телескопне слово *nostalgérie* утворене шляхом накладання один на одного двох вихідних слів *nostalgie* та *Algérie* завдяки наявності в них спільного формального сегмента ***«algie»***, який дослідники паронімічної атракції А. Е. Ібраім та М.-М. Дюбуа визначають як квазіморфему [22; 17]. Саме в цьому й полягає паронімічний механізм телескопних слів. Тут немає словоскладання, як, наприклад, у слові *bateaubus*, де обидва компоненти присутні в складному утворенні. Тут немає усічення, як у термінологічних телескопних словах *caméscope* та *franglais*, утворених відповідно з апокопи *camé(ra)* та аферези *(magnéto)scope*, апокопи *fran(çais)* та аферези *(an)glais*. Тут діє механізм паронімічного накладання, заснований на наявності спільного сегмента – квазіморфеми.

Таким чином, можна дати ще одне визначення телескопії як одного з явищ паронімічної атракції, точніше – паронімічної неологізації. Телескопія – це паронімічний (у ширшому значенні – інтерференційний) спосіб словотворення, коли з двох (або більше) вихідних слів утворюється третє шляхом часткової чи повної модифікації одного або обох вихідних компонентів. Телескопне слово виникає шляхом накладання або вклинення одного з вихідних компонентів в інший, завдяки чому лексичний результат стає паронімом до кожного зі своїх складових.

Окрім самого механізму накладання, при ігровій паронімічній телескопії спостерігаються всі шість функціональних ознак, характерних для паронімічної атракції: 1) конденсація контексту; 2) наявність сигналів, що дозволяють розшифрувати значення пароніма; 3) репродукція вихідного матеріалу з частковою модифікацією; 4) порушення мовної норми; 5) виникнення подвійного значення; 6) створення ефекту несподіванки.

Відносячи телескопію до паронімічних способів словотворення, виокремимо шість основних ознак цього способу: 1) конденсація контексту; 2) наявність сигналів, що дозволяють розшифрувати значення пароніма; 3) репродукція вихідного матеріалу з частковою модифікацією; 4) порушення мовної норми; 5) виникнення подвійного значення; 6) створення ефекту несподіванки.

Розглянемо окремо всі перелічені ознаки паронімічного словотворення на прикладі механізму телескопії.

1. Щоб проаналізувати першу ознаку – «конденсацію контексту», необхідно визначити поняття «контекст».

Контекст – це фрагмент тексту, що включає обрану для аналізу одиницю й є необхідним та достатнім для визначення її значення.

Телескопне слово дає змогу максимально скоротити контекст. Одного слова виявляється достатньо, щоб висловити цілу думку. Телескопне слово, поєднуючи в собі одночасно два поняття, дозволяє автору одним словом, стисло й влучно, сказати про дві речі водночас.

Про конденсацію контексту писав З. Фрейд стосовно будь-яких видів гри слів та остроумства загалом. Дотепністю З. Фрейд називав «уміння знаходити приховану подібність між речами». Таке визначення цілком можна застосувати до прийому телескопії: утворюючи телескопне слово, автор поєднує два слова на основі їхньої асоціативної подібності. Далі З. Фрейд зазначає, що дотепною є не сама думка, а спосіб її вираження: «З думки виходить дотепність завдяки скороченню». Для підтвердження З. Фрейд наводить приклад дотепної репліки персонажа Г. Гейне Гірша-Гіацинта, який розповідає, як великий барон Ротшильд поводиться з ним як із рівним – «зовсім фамільйонерно». Слово *famillionär* З. Фрейд називає «змішаним», воно складається з двох слів: *familiär* і *millionär*, які «згущуються» в одне. Саме завдяки «згущенню» контексту й виникає дотепність. Сама думка, якщо просто розгорнуто описати її чи передати іншими словами, не дасть ефекту дотепності. Ідею, виражену одним влучним словом, довелося б передавати довгим реченням: *«Ротшильд поводився зі мною так, ніби ми зовсім рівні, зовсім фамільярно, наскільки це може дозволити собі мільйонер»* [19, с. 17-21].

2. Термін «сигнал» належить досліднику гри слів П. Ґіро. Сигналом він називає «підказку», що міститься в тексті й дозволяє читачеві зрозуміти значення гри слів [21, с. 37]. У разі телескопних слів «підказка», або «сигнал», може міститися в самій формі слова чи в навколишньому контексті.

Виокремивши складові компоненти, значення авторського неологізму часто легко вивести з їхніх значень. Наприклад, ***filousophe*** В. Гюго –

це «філософ-шахрай», а ***nostalgérie*** А. де Монтерлана перекладається як «ностальгія по Алжиру». У такому разі «сигналом» стає сама форма слова, що відсилає до двох інших слів.

Проте розгадати значення телескопного слова не завжди можливо поза контекстом. Обидва слова, «приховані» в телескопному, можуть викликати певні асоціації, але остаточно «розшифрувати» його значення допомагає контекст. Саме він і стає для читача «сигналом». Тому автори гумористичних словників Ж.-Ж. Тібо та А. Креанж, вигадуючи нові слова, надають їм визначення – той самий контекст. Наприклад, Ж.-Ж. Тібо створює слово ***myopéra***, де легко виділити складові: *myope* («близькозорий») та *opéra* («опера»). Як поєднуються ці два поняття за сенсом і яке значення набуває новоутворення, допомагає зрозуміти визначення: *«Spectacle lyrique où venir sans ses jumelles est très* ***mal vu****»* («Музична вистава, куди приходити без бінокля вважається вкрай непристойним»). Тут ми маємо справу з подвійною грою слів, яка, окрім самого телескопного слова, криється ще й у визначенні (гра на прямому й переносному значеннях виразу ***«mal vu»***: «погано видно» та «непристойно»).

Телескопне слово вимагає від адресата певних зусиль, спрямованих на розпізнавання в ньому вихідних слів і прихованих значень. З. Фрейд писав, що розгадування дотепного виразу приносить людині задоволення від інтелектуальних процесів. Дотепність не відразу зрозуміла, на шляху до розуміння лежить перешкода, але незабаром на зміну нерозумінню приходить «раптове прояснення» [19]. Так само телескопне слово на перший погляд здається незрозумілим, і лише уважне вивчення його форми чи контекст приводять читача до «прояснення» значення.

3. У новому слові-паронімі прочитуються два опорні слова. Відбувається їхня репродукція та часткова зміна, яка виявляється в усіченні, накладанні один на одного, фонетичних і графічних модифікаціях. У слові ***éternullité*** *(éternel «вічний» + nullité «ніщо»)* Ж. Лафорґа легко розпізнати компонент *éternel*, представлений у вигляді усіченого фрагмента *étern–* або навіть повністю, але в зміненому вигляді *éternul*.

4. Паронімія завжди передбачає порушення норми – або помилкове, або навмисне. Створення телескопних слів – це подвійне порушення норми: на формальному й семантичному рівнях. Усічення та накладання вихідних слів відбувається без дотримання морфемних меж. Поділ слова на морфеми порушується. Наприклад, ***principice*** = ***princi****(pe)* («принцип») + *(préci)****pice*** («прірва»), ***Musstler*** = ***Muss****(olini)* + *(Hi)****tler***. Кореневі морфеми *principe* та *précipice*, *Hitler* і *Mussolini* усічені до довільних фрагментів. Порушення на семантичному рівні спричинене зближенням у плані змісту слів, які в нормі не зіставні. Так, слова *principe* та *précipice* семантично не пов'язані, вони конденсуються в особливий асоціативний ряд лише завдяки звуковій подібності. Зближення за змістом цих двох слів є оказіональним. М. Реймс визначає значення авторського неологізму так: *«Attachement vertigineux aux principes»* («Запаморочливе прив'язання до принципів»).

5. Щоб побачити, як виникає подвійне значення, повернімося до прикладу зі словом *cordoléances*. Формально воно зближується з двома вихідними словами, причому в більшій мірі з другим, оскільки має з ним більшу спільну звукову частину. Відповідно й за значенням воно ближче до другого слова. *Cordoléances* – це насамперед «співчуття», але з новим відтінком «щирі, від усього серця». Так на основі двох вихідних значень з'являється новий семантичний план.

6. Поява телескопного слова в тексті створює ефект гри: на місці очікуваного *condoléances* з'являється його паронім *cordoléances* – незнайоме носієві мови слово, яке неодмінно привертає увагу.

Отже, механізм телескопії, відповідаючи всім шести принципам, повністю збігається з механізмом паронімічного словотворення та прийомом паронімічної атракції загалом. Важливим стає формальне зближення трьох слів (телескопного та двох опорних), через яке між ними виникають семантичні зв'язки:

cordial (сердечний) → condoléances (співчуття) = cordoléances (сердечні співчуття)

Розгляд цих ознак на конкретному матеріалі телескопних слів французької мови ще раз підтверджує, що телескопія є паронімічним (у ширшому сенсі – інтерференційним) способом словотворення. Телескопне слово утворюється шляхом накладання або вклинення одного з вихідних компонентів в інший, завдяки чому лексичний результат цієї операції стає паронімом щодо кожного зі своїх складових.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження паронімічної неологізації у французькій мові дозволяє підтвердити, що паронімічна неологізація є одним із трьох різновидів паронімічної атракції (парономазії) і водночас її найвищим ступенем, оскільки передбачає не лише зближення співзвучних лексем, а й ство-

рення нових слів або словосполук, які структурно об'єднують ознаки опорних паронімів і вказують на джерело їхньої подібності. На відміну від ненавмисної паронімії та діапаронімії, що ґрунтуються на семантичній близькості та призводять до помилок, паронімічна атракція є свідомим стилістичним прийомом, який переважно експлуатує дистантні пароніми (близько 90 %), створюючи ефект новизни, несподіванки та емоційної насиченості.

Найпродуктивнішим механізмом паронімічної неологізації виявилася телескопія – паронімічний (інтерференційний) спосіб словотворення, що полягає в накладанні або вклиненні сегментів двох (чи більше) вихідних слів із утворенням квазіморфеми. Телескопне слово стає паронімом до кожного з опорних компонентів, що чітко відрізняє цей процес від традиційного словоскладання та усічення. Аналіз численних прикладів із французької літератури (В. Гюґо, Ж. Лафорґ, Л.-Ф. Селін, Е. Іонеско, Ж. Одіберті, Р. Етьємбль та ін.), преси (*sarkommence, célibattante*) та гумористичних словників підтверджує ігрову, людичну природу телескопії та її здатність повертати словам стерту образність.

Телескопія повністю відповідає шести функціональним ознакам паронімічної атракції: конденсації контексту, наявності сигналів розшифровки, репродукції з модифікацією, порушенню норми, виникненню подвійного значення та ефекту обманутих очікувань. Ці ознаки забезпечують потужний стилістичний ефект і роблять телескопію ефективним інструментом сучасної французької лексики – від художнього тексту до журналістики та реклами.

Отже, розгляд телескопії в контексті паронімічної неологізації дозволяє не лише чітко розмежувати її з іншими способами словотворення, а й глибше зрозуміти механізми лексичної інновації та гри слів у французькій мові.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в кількох напрямах: 1) порівняльному аналізі паронімічної телескопії в романських мовах (іспанській, італійській, португальській) для виявлення спільних і відмінних рис; 2) вивченні динаміки телескопних неологізмів у цифровому дискурсі (соціальні мережі, блоги, мем-культура); 3) корпусному дослідженні частотності та фіксації телескопних слів у сучасних словниках і базах даних; 4) психолінгвістичному експерименті щодо сприйняття телескопних утворень носіями мови.

Такі дослідження сприятимуть повнішому розумінню ролі паронімічної неологізації в еволюції сучасної лексичної системи.

Список літератури:

1. Баган М. П. Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство).* 2017. № 8(1). С. 5–10. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2017/NV_2017_8-1/3.pdf (дата звернення: 18.12.2025).

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Busel_Viacheslav/VTSSUM/ (дата звернення: 18.12.2025).

3. Дащенко Н. Л. Паронімічна атракція в українській поезії 60–80-х років XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. К., 1996. 20 с.

4. Ємець О. Семантика та стилістичні функції паронімії у художніх, газетних і рекламних текстах. *Семантика мови і тексту*: *матеріали X Міжнар. конф. Івано-Франківськ*: Видавець Третяк І.Я., 2009. С. 90–92.

5. Косович О. В. Контамінація як одна з форм мовної економії. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія». Випуск 33. Київ: Видавничий дім КНЛУ, 2016. С. 25–29.

6. Луковенко Т. Я. Явище паронімії в українській гомеопатичній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2012. № 733. С. 123–126.

7. Пономарів О. Культура мови: мовностилістичні поради. К.: Либідь, 2001. С. 82–108.

8. Ріжко Р. Л. Паронімічна атракція як домінанта українського поетичного дискурсу кінця XX – початку XXI століття. *Лінгвістика: зб. наук. праць 2011.* № 1 (22). Частина ІІ. Луганськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 169–182.

9. Стишов О.А. Особливості словотворення оказіоналізмів-композитів у мові українських ЗМІ кінця XX – початку XXI століть. *Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов: зб. наук. пр*. 2011. С. 195–198.

10. Сюта Г.М. Паронімічна атракція в ідіостильовій системі Емми Андрієвської. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 8, Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. [вип. 2: До 175-річчя НПУ ім. М.П. Драгоманова]. С. 66–70.

11. Теглівець Ю. В. Телескопія як новітній метод словотворення суспільно-політичної лексики. Нова філологія, (85). 2022. С. 277–282. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-39.
12. Українка Л. Contra spem spero! URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=478 (дата звернення: 18.12.2025).
13. Arnaud N. Les Vies Parallèles de Boris Vian. LGF, 1998. 508 p.
14. Bazin H. Le Matrimoine. Librairie generale francaise, 1994. 446 p.
15. Créhange A. Le Pornithorynque est un salopare: Dictionnaire de mots-valises. Mille et une nuit, 2004. 112 p.
16. Créhange A. L'Anarchiviste et le Biblioteckel. Mille et une nuits, 2006. 95 p.
17. Dubois M.-M. Télescopages linguistiques. *Vie et language*. P., 1966, №168.
18. Finkielkraut A. Petit fictionnaire illustré. Les mots qui manquent au dico. Le Goût des mots, 2020. 144 p.
19. Freud S. Dream Psychology: Psychoanalysis for Beginners. URL: https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/lookup?num=15489 (дата звернення: 07.12.2025).
20. Gaudin Fr., Guespin L. Initiation à la lexicologie française. *De la néologie aux dictionnaires*. Bruxelles, 2000. 355 p.
21. Guiraud P. Typologie des jeux de mots. *Le français dans le monde*. P., 1980, № 151. Pp.36–41.
22. Ibrahim A. H. Néologismes par télescopage. *Francais dans le Monde*, *n 182.* Paris, Hachette/Larousse, 1984. Pp. 97–99.
23. Jakobson R. Closing statement : Linguistics and Poetics. URL: https://monoskop.org/images/8/84/Jakobson_Roman_1960_Closing_statement_Linguistics_and_Poetics.pdf (дата звернення: 07.12.2021).
24. Le Robert. Dico en ligne. URL: https://dictionnaire.lerobert.com (дата звернення: 07.12.2025).
25. Rheims M. Les mots sauvages. Dictionnaire des mots inconnus des dictionnaires. P., 1996. 357 p.
26. Thibaud J.-J. Nouveaucabulaire: 800 mots-valises. Cherche Midi, 2005.165 p.

Kosovych O. V. PARONOMIC NEOLOGIZATION IN THE FRENCH LANGUAGE: MECHANISMS AND FEATURES OF FORMING NEW LEXEMES BASED ON PARONYMY

The article presents a comprehensive study of paronomic neologization as one of the key and most productive mechanisms of lexical innovation in contemporary French. Paronomic neologization is defined as the highest degree of paronomic attraction (paronomasia) – a stylistic device involving the deliberate juxtaposition of phonetically or graphically similar lexemes to achieve a vivid expressive effect, in contrast to unintentional interference processes (paronymy and diaparonymy). Particular attention is devoted to telescopy (the formation of telescopic words, or mots-valises) as the dominant method of paronomic word formation, which is based on the overlapping of segments from two or more source words with the creation of a quasi-morpheme. Telescopy is analyzed as an interference process, clearly distinguished from traditional compounding and truncation, and characterized through six functional features: context condensation, the presence of decoding signals, reproduction of source material with partial modification, violation of linguistic norms, the emergence of a double semantic plane, and the effect of deceived expectations (according to R. Jakobson). Drawing on an extensive corpus of examples from French literary works (by V. Hugo, J. Laforgue, L.-F. Céline, E. Ionesco, J. Audiberti, R. Etiemble, and others), journalism (sarkommence, célibattante), and humorous dictionaries, the ludic nature of telescopic words is demonstrated, along with their ability to generate new associations, restore faded imagery in lexemes, and produce a powerful stylistic effect across various discourse types. The study fills a gap in contemporary lexicology by offering a systematic description of telescopy specifically within the framework of paronomic attraction.

Keywords: *modern vocabulary, lexicology, paronymic neologisation, paronymic attraction, paronomasia, neologism, lexical innovation, stylistics, paronyms, telescopy, telescopic words, wordplay, lexical interference, language, word formation, translation, stylistic effect, semantic field.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.112.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/18

Лєпухова Н. І.
https://orcid.org/0000-0001-7476-559X
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ КІНЕТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ В НІМЕЦЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ

У статті досліджено особливості функціонування лексичних одиниць кінетичної семантики в німецькій художній мові в межах антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. У центрі уваги перебувають мовні засоби вербалізації невербальної поведінки персонажів, зокрема міміки, жестів, рухів тіла та просторових характеристик, які слугують інструментами репрезентації емоційних і психологічних станів та формування художнього образу.

Обґрунтовано теоретичні засади вивчення кінетичної семантики як складника невербальної комунікації та окреслено поняття кінеми як соціально й культурно зумовленої рухової одиниці з комунікативною цінністю. Проаналізовано основні напрями дослідження невербальних компонентів спілкування та їх мовну актуалізацію в художньому дискурсі.

На матеріалі сучасної німецької художньої прози здійснено системний опис лексичних одиниць кінетичної семантики, що репрезентують міміку очей і губ, жести та рухи тіла. Визначено їх структурні моделі, семантичну варіативність і стилістичний потенціал. Установлено, що такі лексичні одиниці формують окреме семантичне поле та виконують низку специфічних функцій у художньому тексті, зокрема поетичну, прагматичну, функцію створення динамізму й економії мовленнєвого висловлювання.

Доведено, що мовна актуалізація кінетичних лексем забезпечує комплексне зображення невербальної поведінки персонажів, сприяє непрямій психологічній характеристиці та відображає авторське ставлення до зображуваного. Отримані результати дослідження поглиблюють уявлення про взаємодію вербальних і невербальних компонентів у художньому дискурсі та відкривають перспективи подальших зіставних і перекладознавчих досліджень. Практична цінність роботи полягає в можливості використання її результатів у курсах лексикології, стилістики та інтерпретації художнього тексту.

Ключові слова: *лексичні одиниці кінетичної семантики, невербальна комунікація, художній дискурс, кінема, міміка і жести, емоційна репрезентація, німецька художня мова.*

Постановка проблеми. Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересу до антропоцентричної парадигми, у межах якої мова розглядається як форма пізнання світу через призму людського досвіду. У центрі такого підходу перебуває людина – суб'єкт мовлення, носій культурних кодів та інтерпретатор смислів. Мовні одиниці при цьому постають не лише засобами номінації, а й інструментами концептуалізації дійсності, зокрема внутрішніх станів, емоцій і поведінкових реакцій.

Особливе місце в цій системі займає художній текст як складний комунікативний простір, у якому вербальні засоби взаємодіють із імпліцитними, зокрема невербальними компонентами. Художня мова дозволяє найповніше простежити механізми вербалізації невербальної поведінки, оскільки письменник змушений передавати міміку, жести та рухи персонажів виключно мовними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження лексичних одиниць кінетичної семантики та невербальних компонентів комунікації зробили праці Ф. С. Бацевича, О. А. Калугіної, Л. М. Корнєвої, О. А. Стародубцевої, у яких було закладено теоретичні засади аналізу мовних засобів репрезентації невербальної поведінки в художньому дискурсі [2; 3; 4; 6]. У працях зазначених дослідників кінетична семантика розглядається як складник комунікативної структури тексту, тісно пов'язаний з прагматикою та інтерпретацією художнього змісту. Особливу увагу приділено взаємодії вербальних і невербальних елементів у створенні образу персонажа та реалізації авторської інтенції. Дослідження

© Лєпухова Н. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

акцентують на системності мовних засобів репрезентації жестів і міміки, що дозволяє говорити про формування окремого лексико-семантичного поля. Водночас більшість праць зосереджені на загальнотеоретичних аспектах або матеріалі окремих національних літератур. Це зумовлює необхідність подальшого вивчення функціонування лексичних одиниць кінетичної семантики саме в німецькій художній мові з урахуванням її стилістичних і культурних особливостей.

Постановка завдання. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена необхідністю системного опису функціонування лексичних одиниць кінетичної семантики в сучасній німецькій мові, зокрема в художньому дискурсі, де вони виступають важливим засобом формування образності, психологізму та динамізму оповіді.

Метою статті є дослідження лексичних одиниць кінетичної семантики в німецькому художньому дискурсі з метою з'ясування їх ролі у вербалізації невербальної поведінки, репрезентації емоційних і психологічних станів персонажів та формуванні художнього образу. Матеріалом дослідження слугували фрагменти сучасних німецьких художніх текстів, у яких лексичні одиниці кінетичної семантики актуалізуються як засоби репрезентації невербальної поведінки персонажів.

Виклад основного матеріалу. Мова є універсальним інструментом комунікації, однак передача змісту повідомлення не обмежується лише вербальним рівнем. Значна частина інформації у процесі спілкування передається за допомогою невербальних засобів, що мають немовну природу та виконують доповнювальну, уточнювальну або компенсаторну функцію.

У процесі соціальної та біологічної еволюції за певними психоемоційними станами людини закріпилися стійкі моторні реакції, оскільки руховий компонент є невід'ємною частиною будь-якої емоційної відповіді. Невербальна комунікація охоплює міміку, жести, пантоміміку, вокальні характеристики мовлення, просторову організацію взаємодії та зоровий контакт.

У соціальній психології до структури невербальної комунікації зараховують: оптико-кінетичні засоби (міміку, жести, пози); пара- та екстралінгвістичні елементи; проксеміку; візуальний контакт. У мовленні ці компоненти актуалізуються через лексичні одиниці, які виконують функцію називання, опису та інтерпретації невербальної поведінки. Таким чином, лексичні одиниці кінетичної семантики виступають засобом вербалізації рухових і мімічних дій, дозволяючи відтворити внутрішні стани персонажа без прямого психологічного коментаря [5, с. 257].

У межах невербальної семіотики виокремлюють кілька напрямів дослідження, зокрема паралінгвістику, кінесику, окулесику, гаптику та проксеміку. Узагальнення цих підходів дає підстави розглядати всю сферу невербального спілкування як кінетику, а значущі рухові прояви – як кінеми.

Поняття *кінема*, запозичене з праць Рея Бердвістелла, використовується для позначення соціально й культурно зумовлених рухів тіла, жестів і міміки, що мають комунікативну цінність [6, с. 24]. У художньому тексті кінеми набувають особливої ваги, оскільки вони стають елементами художньої образності та засобами непрямої характеристики персонажа. Лексичні одиниці кінетичної семантики належать до повнозначних слів і словосполучень та формують окреме семантичне поле, яке репрезентує невербальні аспекти комунікації. За тематичним принципом вони об'єднуються у лексико-семантичні групи, пов'язані з мімікою, жестами, рухами тіла та просторовою поведінкою.

Лексичні одиниці кінетичної семантики формують цілісну характеристику персонажів художнього твору та реалізують низку специфічних функцій у структурі тексту. Під функцією розуміємо призначення мовної одиниці щодо виконання певної дії, а також її роль у мовленнєвій діяльності. Функціональний потенціал лексичних одиниць кінетичної семантики є значущим, оскільки вони слугують не лише безпосереднім маркером реакції персонажа в художньому тексті, а й засобом вираження авторського ставлення до нього, посилюючи комунікативну спрямованість висловлювання та його вплив на реципієнта.

У межах соціальної психології традиційно виокремлюють такі функції невербальної комунікації: доповнювальну, спростувальну, заміщувальну та регулятивну. Доповнювальна функція спрямована на підвищення виразності комунікації та уточнення її змісту; спростувальна – на акцентування суперечності між невербальним і вербальним повідомленням; заміщувальна реалізується у випадках використання невербальних засобів замість вербальних; регулятивна функція полягає в координації комунікативної взаємодії.

У художньому дискурсі дослідники виділяють низку специфічних функцій лексичних одиниць кінетичної семантики, зокрема поетичну, прагматичну, функцію створення динамізму та функцію економії мовленнєвого висловлювання [7, с. 213].

Поетична функція спрямована на емоційно-естетичний вплив на реципієнта через художній образ,

у формуванні якого задіяні лексичні одиниці кінетичної семантики. Невербальні прояви поведінки персонажів у процесі комунікації виступають складником контекстної ситуації та сприяють глибшій інтерпретації художнього змісту [1, с. 82; 3, с. 41].

Прагматична функція лексичних одиниць кінетичної семантики полягає в їхній здатності впливати на дії співрозмовника, репрезентувати інтенції персонажів і стимулювати відповідні реакції, які також можуть мати невербальний характер. Використання певних жестів, мімічних рухів або тілесної моторики дозволяє персонажеві свідомо або підсвідомо спонукати іншого учасника комунікації до відповідних дій.

Важливою для художнього тексту є функція створення динамізму, яку виконують лексичні одиниці кінетичної семантики. Вони виступають засобом формування динамічного образу персонажа в різних проявах його діяльності та взаємодії з навколишнім світом. У текстах із домінуванням динамічного опису активізуються слова й словосполучення, семантично пов'язані з рухом, зміною станів і дією, що посилює динамічний потенціал відповідних вербальних форм [1, с. 83; 3, с. 42].

Поряд із динамічною, лексичні одиниці кінетичної семантики реалізують функцію економії мовленнєвого висловлювання. У живій комунікації невербальні засоби часто передають більший обсяг інформації, ніж вербальні, що знаходить своє відображення і в художньому діалозі [1, с. 84; 3, с. 42].

Отже, лексичні одиниці кінетичної семантики виконують поетичну та прагматичну функції, функцію створення динамізму й економії мовленнєвого висловлювання. Їхнє основне призначення полягає у вербалізації психічних станів і формуванні художнього образу персонажа.

У художніх текстах лексичні одиниці кінетичної семантики функціонують як засоби репрезентації психологічного стану персонажів. Невербальна поведінка в комунікативному процесі постає не лише як форма вираження емоцій і міжособистісних ставлень, а й як зовнішній вияв внутрішнього, духовного світу персонажа.

Проблема передачі невербальної інформації є надзвичайно актуальною для художніх текстів, оскільки вона забезпечує відображення дійсності в усій багатовимірності її проявів. Персонажі художніх творів переживають емоції, виявляють ставлення до інших, взаємодіють у комунікативних ситуаціях, що зумовлює необхідність репрезентації не лише їхніх дій і мовлення, а й жестів, міміки, поз та погляду. Поєднання вербальних і невербальних компонентів дозволяє авторові точніше відтворити комунікативну ситуацію та глибше розкрити психологічний образ персонажа.

Історично в літературі до XVII ст. жести та мімічні прояви персонажів майже не підлягали опису або репрезентувалися фрагментарно [9, с. 88]. Лише з середини XVII ст. спостерігається посилення уваги до моторики дій персонажів, через яку письменники прагнуть виявити психологічну мотивацію поведінки. Лексичні одиниці кінетичної семантики посідають важливе місце не лише в мовній системі, а й у художньому мовленні, виконуючи функцію формування образу персонажа та реалізації авторського задуму. Водночас невербальна складова художнього тексту часто залишається поза фокусом лінгвістичного аналізу.

У художньому дискурсі жест постає як знак і символ, значення якого визначається авторською інтенцією, унаслідок чого більшість жестових проявів набувають семантики внутрішнього життя персонажів. Дослідники пропонують багаторівневі інтерпретації жестів у художніх текстах, що охоплюють вираження емоцій, ставлень, інтенцій і соціальних ролей персонажів [6, с. 160].

Важливим компонентом невербальної комунікації є міміка, яка слугує зовнішнім відображенням психічного стану персонажа. Значна частина інформації про емоційний стан передається через вираз обличчя, що виступає ефективним регулятором комунікативної взаємодії. Активними мімічними зонами є губи та очі, рухи яких вербалізуються за допомогою лексичних одиниць кінетичної семантики, здатних передавати широкий спектр емоційних і оцінних відтінків.

Посмішка як невербальний маркер характеризується багатозначністю й передає різні емоційні стани, тоді як сміх має більш обмежений семантичний потенціал. Очі в художньому тексті функціонують як символ духовного виміру особистості персонажа, що зумовлює високу продуктивність лексичних одиниць кінетичної семантики з відповідним компонентом.

Погляд посідає центральне місце в структурі художньої комунікації та слугує маркером емоційних, оцінних і модальних характеристик персонажа. Аналогічну функцію виконують лексичні одиниці, що репрезентують рухи брів, які корелюють із психічними станами, зокрема напруженням, зосередженістю чи роздратуванням.

Мовлення є ключовою формою вираження емоцій людини, під яким розуміють їхню маніфестацію у вербальній і невербальній площині.

Традиційно розрізняють вербальний і невербальний способи вираження емоцій, причому останній часто домінує, оскільки емоційні стани мають короткотривалий характер і не завжди піддаються точній вербалізації [8, с. 96].

У художніх текстах передача емоцій набуває особливої ваги, оскільки автор прагне відтворити цілісність буття персонажа. Поєднання вербальних і невербальних компонентів, зокрема через лексичні одиниці кінетичної семантики, дозволяє відобразити психологічну основу вчинків і поведінки героїв [4, с. 114].

Опис поз, міміки та жестів сприймається читачем як індикатор емоційних станів персонажів і сприяє формуванню цілісної картини комунікативної взаємодії. Вилучення невербальної інформації з художнього тексту може призвести до спотворення інтерпретації вербальної поведінки персонажів.

Лексичні одиниці, що описують міміку очей і погляд, передають широкий спектр емоцій: хвилювання, страх, здивування, радість, презирство. Аналіз матеріалу німецької художньої прози дозволив виокремити репертуар лексичних одиниць кінетичної семантики, які функціонують як стилістично варіативні засоби вербалізації невербальної поведінки персонажів. Вони реалізуються як у формі дієслів (blinzeln; plinkern; zwinkern; wegblicken / wegschauen / weggucken / wegsehen; aufblicken / hinaufsehen / emporblicken), так і у вигляді словосполучень різних структурних моделей.

До найпродуктивніших належать конструкції типу **Subst. + Verb** *(die Augen zukneifen; die Augen verdrehen; die Augen niederschlagen; die Augen emporrichten / den Blick heben; den Blick abirren; den Blick abwenden; die Augen aufreißen / aufsperren; den Blick abkehren)*, **Präpos. + Subst. + Verb** *(mit den Augen zwinkern; mit den Augen durchstechen; mit Blicken durchbohren; mit dem Blick erdolchen)*, **Subst. + Adv. + Verb** *(dem Blick stand halten; die Augen fest zumachen)*, **Adj. + Subst. + Verb** *(große Augen machen)*, **Subst. + Subst. + Präpos. + Verb** *(den Blick zu Boden schlagen)*. У художньому тексті такі лексичні одиниці виконують функцію емоційної та оцінної характеристики персонажів, сприяючи формуванню їх індивідуалізованого образу.

У художній літературі словосполучення, що репрезентують міміку очей, зокрема *langen leeren Blick*, *unruhige Augen*, *blitzender Verachtungsblick*, слугують засобом актуалізації внутрішніх переживань персонажів і можуть підкреслювати їх психологічну напруженість, відчуженість або емоційну реакцію на комунікативну ситуацію.

Лексичні одиниці, що описують міміку губ, рота та язика, представлені дієсловами й словосполученнями з компонентами *Lippen*, *Mund*, *Zunge*, *Lächeln (den Mund öffnen; die Lippen aufwerfen; die Zunge vorstrecken; Zunge herausstecken / die Zunge blecken; sich auf die Lippen beißen; die Lippen schürzen; sich den Mund lecken; Mäulchen machen; die Lippen aufeinanderhäufen / die Lippen aufeinanderpressen / die Lippen kneifen; den Mund zusammenkneifen / den Mund zusammenziehen; die Lippen spitzen)*. У художньому мовленні ці лексичні одиниці виконують функцію емоційної характеристики персонажів, передаючи такі стани, як здивування, образа, зневажання, страх, щастя, іронія, збентеження або стримана ввічливість. Семантична насиченість цих одиниць зумовлена поєднанням фізіологічного опису артикуляційного руху з його емоційно-оцінним наповненням у конкретному контексті.

Окрему групу становлять лексичні одиниці на позначення жестів і рухів тіла, представлені конструкціями з компонентами, що номінують частини тіла (руки, пальці, голова, ноги, поза). До них належать, зокрема: *den Zeigefinger heben; den Daumen (die Daumen, beide Daumen) drücken (halten); das Gesicht in den Händen verbergen; die Hand weghalten; jmdm. eine Kusshand zuwerfen; beim Gehen mit den Armen pendeln; jmdm. freundlich auf die Schulter klopfen; den Kopf schütteln; den Kopf sinken lassen; mit den Füßen scharren; von einem Fuß auf den anderen treten; die Achseln zucken; wie angewurzelt stehenbleiben; am ganzen Körper zittern* тощо. Такі лексичні одиниці мають усталене символічне значення та виступають інструментом авторської оцінки персонажів. Їх семантика формується на перетині денотативного значення руху та культурно зумовлених асоціацій, що забезпечує багатошарове прочитання жесту в художньому контексті. У наведених прикладах фізична дія не лише фіксує зовнішню поведінку персонажа, а й імпліцитно репрезентує його емоційний стан, внутрішню напругу або комунікативний намір.

Таким чином, мовна актуалізація лексичних одиниць кінетичної семантики в німецьких художніх текстах забезпечує комплексне зображення невербальної поведінки персонажів, поєднуючи вербальний і невербальний рівні комунікації. Через систему мімічних, жестових і рухових характеристик автори художніх творів формують психологічно насичений і динамічний образ персонажа, що відповідає антропоцентричній парадигмі сучасного мовознавства.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що лексичні одиниці кінетичної семантики відіграють важливу роль у структурі німецького художнього тексту, забезпечуючи вербалізацію невербальної поведінки персонажів. Вони формують окреме семантичне поле, репрезентують емоційні стани, психологічні переживання та індивідуальні риси героїв, сприяючи створенню динамічного й образно насиченого наративу.

Функціонування цих лексичних одиниць у художньому дискурсі характеризується багатством

структурних моделей, стилістичною варіативністю та високим прагматичним потенціалом. Повтори кінетичних лексем у тексті слугують засобом акцентуації значущих характеристик персонажів і відображають авторське ставлення до зображуваного.

Перспективним видається подальше вивчення лексичних одиниць кінетичної семантики в зіставному аспекті на матеріалі різних мов і культур, а також аналіз їх функціонування в інших типах дискурсу – публіцистичному, медійному та аудіовізуальному. Окремої уваги потребує дослідження проблем перекладу кінетичних лексичних одиниць і стратегій збереження невербальної експресії в міжмовній комунікації.

Список літератури:

1. Барташева Г. І. Автономне функціонування невербальних компонентів у комунікативній ситуації домінування. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. Вип. 17. С. 82–86.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
3. Калугіна О.А. Особливості кінетичної характеристики у творах авторів XX століття. *Вісник Іноземна філологія Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2000. Вип. № 28. С. 41–43.
4. Корнєва Л. М. Мовна репрезентація невербальної поведінки героїв художнього твору та її роль у тексті. *Філологічні науки: зб. наук. пр.* 2011. № 1(7). С. 114–120.
5. Мартинова О. М. Особливості вираження емоційних станів персонажів сучасної англійської літератури невербальними засобами. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. № 19. С. 257–259.
6. Стародубцева О. А. Лексико-семантичні засоби кінетичної характеристики персонажа (на матеріалі французького роману XX ст.) : дис. … канд. наук. К. : КНУ, 2001. 186 с.
7. Стародубцева О. А. Особливості семантики кінетичних одиниць в художньому творі. *Проблеми семантики слова, речення та тексту : Збірник наукових статей.* К. : Видавничий центр КДЛУ, 2001. Вип. № 6. С. 211–215.
8. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К. : Алерта, 2012. 696 с.
9. Шумейко О. В. Місце невербальних компонентів вираження емоцій у процесі комунікації (на матеріалі англійської мови). *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2010. №7. С. 410–413.

Liepukhova N. I. THE FUNCTIONING OF LEXICAL UNITS WITH KINETIC SEMANTICS IN THE GERMAN LITERARY LANGUAGE

The article examines the specific features of the functioning of lexical units with kinetic semantics in the German literary language within the anthropocentric paradigm of modern linguistics. The focus is placed on linguistic means of verbalizing characters' nonverbal behavior, including facial expressions, gestures, body movements, and spatial characteristics, which serve as tools for representing emotional and psychological states and for shaping artistic imagery.

The theoretical foundations for the study of kinetic semantics as a component of nonverbal communication are substantiated, and the concept of the kineme is outlined as a socially and culturally conditioned unit of movement possessing communicative value. The main approaches to the investigation of nonverbal components of communication and their linguistic actualization in literary discourse are analyzed.

Based on material from contemporary German literary prose, a systematic description of lexical units with kinetic semantics representing eye and lip movements, gestures, and bodily actions is provided. Their structural models, semantic variability, and stylistic potential are identified. It is established that these lexical units form a distinct semantic field and perform a number of specific functions in the literary text, including poetic and pragmatic functions, contributing to textual dynamism and economy of expression.

It is demonstrated that the linguistic actualization of kinetic lexemes ensures a comprehensive depiction of characters' nonverbal behavior, facilitates indirect psychological characterization, and reflects the author's evaluative stance toward the depicted reality. The findings deepen the understanding of the interaction between verbal and nonverbal components in literary discourse and open up prospects for further comparative and translation-oriented research. The practical value of the study lies in the applicability of its results in courses on lexicology, stylistics, and literary text interpretation.

Keywords: *lexical units with kinetic semantics, nonverbal communication, literary discourse, kineme, facial expressions and gestures, emotional representation, German literary language.*

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК [811.112.2:81’42]:336.221
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/19

Охріменко О. А.
https://orcid.org/0000-0002-4428-8777
Державний торговельно-економічний університет

Сокорчук В. М.
https://orcid.org/0009-0007-4295-0927
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО ПОДАТКОВОЇ ЛЕКСИКИ В АВТОМАТИЗОВАНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ

У статті здійснено аналіз деривaційної організації податкової лексики сучасної німецької мови на матеріалі одиниць із вершинами Steuer, Gebühr та Abgabe. Дослідження ґрунтується на застосуванні автоматизованих лінгвістичних підходів і передбачає послідовний розгляд словотвірних пар, ланцюжків деривації та парадигматичних утворень. У ході роботи визначено кількісні характеристики та структурну наповненість відповідних словотвірних гнізд, що дозволило виявити рівень їхньої продуктивності в сучасному мовленні. Установлено, що найбільш розгалужені деривaційні структури формуються навколо лексем Steuer, Gebühr і Abgabe.

Вивчення словотвірних систем мов різного ступеня спорідненості має істотне наукове значення, оскільки сприяє виявленню загальних закономірностей деривaційних процесів та поглиблює розуміння формально-семантичної організації похідних і складних лексичних одиниць. Такий підхід відкриває можливість дослідити механізми мовної номінації та простежити взаємозв’язок між структурою мови й особливостями концептуалізації реальності.

Словотвірне гніздо розглядається як системно впорядкована сукупність лексем зі спільною твірною основою, пов’язаних відношеннями похідності. Ієрархічна організація цієї структури відображає поетапний характер словотворення та визначає функціональне місце кожного компонента в мовній системі. Саме в межах такого об’єднання найповніше реалізується семантичний потенціал кореня як смислового центру, що слугує базою для формування похідних одиниць. Аналіз деривaційних зв’язків дає змогу окреслити словотвірний потенціал твірної основи, встановити коло похідних і виявити смислові взаємини між мотивувальним словом та його дериватами. Подібні дослідження дозволяють також виявити національно-культурну специфіку податкової лексики як окремої лексичної мікросистеми.

Ключові слова: *словотвірне гніздо, словотвірна пара, словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма, структура.*

Постановка проблеми. Проблематика словотвірного гнізда неодноразово ставала предметом дослідження українських мовознавців, серед яких Іван Ковалик, Наталія Клименко, Євгенія Карпіловська, Віктор Верещака, Михайло Лесюк, Василь Ґрещук, Василь Горпинич, Микола Голянич, Ганна Василевич та ін. У працях із дериватології детально описано структурно-семантичну організацію словотвірних гнізд у різних мовах, однак словотвірні гнізда з вершинами *Steuer, Gebühr та Abgabe* досі не були об’єктом комплексного й системного аналізу, що й зумовлює наукову новизну пропонованого дослідження [7].

У словотворчому аналізі виступають похідні лексичні одиниці, які розглядаються не ізольовано, а як сукупності слів, об’єднаних спільними формальними параметрами та семантичними характеристиками. У межах дериватології такі одиниці осмислюються як системні категорії, що функціонують за певними словотвірними моделями. Основними завданнями словотвору є аналіз внутрішньої будови похідного слова, виявлення його структурних компонентів і типів взаємозв’язків між ними, розмежування похідних та непохідних лексем, а також дослідження способів творення слів і встановлення провідних закономірностей, які визначають динаміку деривaційних процесів [1].

© Охріменко О. А., Сокорчук В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

З огляду на структурну двокомпонентність похідного слова, що поєднує твірну основу та словотвірний формант, словотвірні дослідження традиційно здійснюються у двох напрямах – формантоцентричному й основоцентричному. Упродовж тривалого часу дериватологічні студії зосереджувалися переважно на форманті як ключовому елементі словотворення [2, с. 212]. Водночас сучасні підходи дедалі більше акцентують увагу на ролі твірної основи, оскільки саме вона визначає потенціал деривації та напрями розвитку словотвірних структур. Основоцентричний підхід дає змогу глибше проаналізувати механізми формування словотвірних парадигм і пояснити особливості деривaційної поведінки різних класів твірних слів, що є важливим для комплексного опису словотвірної системи мови [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словотворення активно досліджується на матеріалі різних мовних груп, зокрема германських, романських та індоєвропейських мов загалом. Значний внесок у розроблення теорії деривації зробили західноєвропейські та англомовні лінгвісти, серед яких Valerie Adams, Mark Aronoff, Laurie Bauer, Wolfgang Dressler та Hans Marchand, праці яких заклали теоретичні засади сучасної дериватології й сприяли формуванню системного підходу до аналізу словотворчих процесів [1].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження структурної організації словотвірного гнізда з вершинами *Steuer, Gebühr ma Abgabe*. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: охарактеризувати основні елементи структури словотвірного гнізда (словотвірну пару, словотвірний ланцюжок і словотвірну парадигму); визначити ступінь наповненості відповідних гнізд; встановити, які з них є найбільш і найменш розгалуженими за кількісними показниками, а також окреслити перспективи подальших досліджень у галузі дериватології [9, с. 100].

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку дериватології зорієнтований на поглиблене осмислення формальної та семантичної організації похідних слів і складних словотвірних утворень у межах окремих мов, а також на з'ясування їх функцій у процесах мовної номінації. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз не ізольованих дериватів, а цілісних словотвірних структур, що відображають системний характер словотворення.

Одним із пріоритетних напрямів сучасних досліджень залишається вивчення словотвірного гнізда та словотвірної системи як ієрархічно організованої сукупності взаємопов'язаних одиниць. Такий підхід дає змогу виявити парадигматичні й синтагматичні зв'язки між спільнокореневими лексемами, простежити закономірності деривaційних процесів і забезпечити системне бачення словотвірної структури похідних слів [5]. Саме в межах словотвірного гнізда реалізується деривaційний потенціал твірної лексеми, фіксуються структурно-семантичні взаємини між його компонентами та виявляються особливості відтворення значення мотивувального слова в семантиці похідних одиниць. Аналіз внутрішньої організації словотвірного гнізда в загальній системі словотвору сприяє розв'язанню актуальних проблем мовного розвитку, оскільки кожне гніздо має чітко визначену структуру, а кожен його елемент посідає функціонально зумовлене місце в мовній системі [6, с.15].

Актуальність обраної теми визначається потребою ґрунтовного аналізу структури словотвірного гнізда з зазначеними вершинами в німецькій мові, оскільки встановлення його формальних і семантичних параметрів сприятиме подальшому розвитку теорії словотвору та уточненню деривaційних моделей податкової термінології. Не менш важливими залишаються питання виникнення нових словотвірних гнізд, заповнення деривaційних лакун у вже сформованих структурах, визначення їхнього обсягу та характеру внутрішніх взаємодій, що й надалі перебувають у фокусі сучасних лінгвістичних студій [8].

Матеріальну базу дослідження становили податкові закони, зафіксовані у *Steuergesetze*. Загальний обсяг проаналізованих одиниць становить 305 термінів, серед яких 109 належать до I парадигми, 148 – до II, 43 – до III та 5 – до IV парадигми.

Словотвірне гніздо *Abgabe* охоплює 18 деривaційних одиниць, з яких одна є вершиною гнізда, 14 входять до I парадигми та 3 – до II парадигми. У синтагматичному вимірі в межах цього гнізда зафіксовано три тристівні словотвірні ланцюжки, зокрема: *Abgabe* ← *Abgabenordnung* ← *Reichsabgabenordnung*.

Словотвірне гніздо *Gebühr* представлене вісьмома одиницями й включає одну вершинну лексему та сім дериватів, що належать до I парадигми.

Окрему групу становить змішане словотвірне гніздо, сформоване з 14 термінологічних одиниць, у якому вершинами виступають лексеми *Lasten, Veranlagung i Gesetz*. Прикладом багатоступеневого деривaційного ланцюжка в межах цього гнізда

є послідовність: *Veranlagung* ← *Veranlagungsarbeit* ← *Veranlagungszeitraum* ← *Zusammenveranlagung*.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях словотвірне гніздо трактується як сукупність лексичних одиниць, пов'язаних між собою відношеннями похідності та об'єднаних спільною кореневою основою. Такі зв'язки мають послідовний характер і відображають реальні деривaційні процеси в мові[10, с. 55]. Отже, словотвірне гніздо можна розглядати як упорядковану систему лексем, поєднаних формальною та семантичною залежністю, системність якої забезпечується наявністю спільного кореня, деривaційної підпорядкованості та центральної одиниці – слова-вершини.

Для словотвірного гнізда характерна чітка внутрішня організація, що реалізується через такі структурні компоненти, як словотвірна пара, словотвірний ланцюжок і словотвірна парадигма. Кожен елемент гнізда посідає визначене місце в межах мовної системи, закріплене мовною нормою. У сучасному мовознавстві сформувалися різні підходи до опису структури словотвірного гнізда, однак у дериватологічних студіях поширеною є позиція, за якою найменшою структурною одиницею такого гнізда вважається словотвірна пара, що складається з твірного слова та його похідного, поєднаних формальними й смисловими зв'язками [11].

Похідні лексеми в межах словотвірного гнізда групуються відповідно до їхніх лексичних значень, які можуть мати як прямий, так і переносний характер. Конфігурація словотвірного гнізда визначається семантикою, морфемною будовою та частиномовною належністю твірної одиниці, яка виконує функцію вершини гнізда. Найчастіше таку позицію займає непохідне, структурно неподільне слово. У процесі деривації на кожному наступному етапі твірна основа зазнає ускладнення, що відображає ступінчастий характер словотворення [4].

У структурі будь-якого словотвірного гнізда центральне місце посідає вихідна, непохідна лексема, яка виконує функцію вершини, тоді як усі інші компоненти є результатом деривaційних процесів. Вихідне слово разом зі своїм дериватом утворює словотвірну пару, що може розгортатися в послідовний ланцюжок, наприклад: *Abgabe* ← *Abgabenordnung* ← *Reichsabgabenordnung*.

Словотвірне гніздо не є статичною структурою, оскільки його межі не фіксовані: воно здатне досить швидко поповнюватися новими одиницями, а окремі лексеми з часом можуть втрачати активність, зміщуватися на периферію або виходити за межі гнізда. З огляду на динамічний характер деривaційних процесів, словотвірне гніздо доцільно розглядати як упорядковану сукупність слів, пов'язаних відношеннями похідності та об'єднаних спільною кореневою основою [1].

На підставі змодельованих деривaційних полів було виокремлено чотири словотвірні гнізда: три з них сформовані навколо базових податкових термінів *Steuer, Abgabe ma Gebühr*, ще одне має змішаний характер. Аналіз розподілу податкових термінів у межах цих гнізд засвідчив істотну перевагу складних лексичних одиниць, частка яких становить 88,45 %, тоді як складені одиниці охоплюють 9,71 %, а прості – лише 1,84 %. Така пропорція пояснюється як високою семантичною насиченістю складних податкових термінів, так і їхньою більшою мовною економністю порівняно зі складеними конструкціями.

Загальна кількість неповторюваних податкових термінів, зафіксованих у дослідженні, становить 381 одиницю, серед яких 337 є складними, 37 – складеними, а 7 – простими.

За кількісною наповненістю словотвірні гнізда можуть мати різний ступінь складності: від мінімальних утворень, представлених лише словотвірною парою, до розгалужених деривaційних структур. Формування словотвірного гнізда відбувається відповідно до ієрархічного принципу, який передбачає поетапне підпорядкування одних лексичних одиниць іншим. Усі компоненти такого гнізда перебувають у тісній семантичній та формальній взаємозалежності [7].

З формального погляду словотвірне гніздо постає як впорядкована система спільнокореневих одиниць, організованих за принципом деривaційної ієрархії. Найпростішим елементом цієї системи є словотвірна пара, що виникає на основі протиставлення твірного слова та його похідного. Подальше ускладнення структури відбувається шляхом об'єднання кількох словотвірних пар, у результаті чого формується словотвірний ланцюжок. Такий ланцюжок відображає послідовний характер деривації та забезпечує лінійне розгортання словотвірного гнізда [8].

Окремий рівень організації словотвірного гнізда становить словотвірна парадигма, яка охоплює похідні одиниці, що перебувають на однаковому ступені деривaційної залежності від твірної основи. У межах гнізда ці парадигми функціонують як локальні мікросистеми, об'єднані спільними словотвірними ознаками. Отже, залежно від характеру деривaційного розгортання словотвірне гніздо може бути представлене сукупністю лан-

цюжків і парадигм, які в комплексі відображають його внутрішню організацію [9, с. 78].

Процес розвитку словотвірного гнізда реалізується у двох основних напрямах: горизонтальному, що відповідає синтагматичному поєднанню похідних одиниць, та вертикальному, пов'язаному з парадигматичними відношеннями між дериватами одного рівня [5].

У парадигматичному вимірі словотвірне гніздо розглядається як упорядкована сукупність словотвірних парадигм, що відображають різні рівні деривaційної залежності похідних одиниць від твірної основи. Натомість у синтагматичному аспекті воно постає як система словотвірних ланцюжків – послідовностей спільнокореневих слів, пов'язаних відношеннями формальної та семантичної похідності. У таких послідовностях кожна наступна одиниця мотивується попередньою та логічно випливає з неї [2, с. 12].

За такого підходу словотвірний ланцюжок можна інтерпретувати як лінійно організований комплекс словотвірних пар, у межах якого кожен новий дериват на певному етапі деривації набуває статусу твірного слова. Початковою ланкою ланцюжка виступає непохідна лексема, що реалізує свій словотвірний потенціал, тоді як завершальну позицію займає похідна одиниця, деривaційні можливості якої вичерпані. Між цими полюсами розташовуються проміжні лексеми, які водночас функціонують як похідні щодо попереднього елемента і як твірні щодо наступного. Таким чином, майже всі компоненти словотвірного ланцюжка, за винятком фінального, поєднують у собі властивості як похідних, так і твірних одиниць [5].

Глибина словотвірного гнізда визначається кількістю деривaційних рівнів, які формуються відповідно до позиції похідної одиниці у словотвірному ланцюжку. Рівень похідності конкретного деривата зумовлюється числом послідовних словотвірних операцій, що відокремлюють його від слова-вершини. Саме вершина гнізда виконує системоутворювальну функцію, задаючи основні формальні та семантичні параметри всієї деривaційної структури. Таким чином, кожне словотвірне гніздо характеризується наявністю кількох ступенів похідності, які репрезентують послідовні ряди дериватів, сформовані в результаті поетапної реалізації словотворчих процесів [11].

Словотвірний ланцюжок як складова частина словотвірного гнізда має низку характерних ознак. По-перше, йому притаманна лінійна організація, що відображає послідовність деривaційних актів. По-друге, за структурною складністю він перевищує словотвірну пару, яка посідає нижчий щабель у деривaційній ієрархії. По-третє, словотвірний ланцюжок функціонує як елемент більш складної системи – словотвірного гнізда. По-четверте, його довжина може варіюватися залежно від деривaційного потенціалу твірної основи. По-п'яте, ступінь похідності кожної одиниці безпосередньо пов'язаний з її віддаленістю від вихідного слова. Аналіз словотвірних ланцюжків дає можливість виявити словотворчі афікси, що приєднуються до твірних основ, а також використати ці дані під час морфемного аналізу [5].

У парадигматичному аспекті словотвірне гніздо розглядається як сукупність словотвірних парадигм. У сучасній дериватології усталеним є підхід, за яким словотвірна парадигма трактується як комплекс похідних одиниць, мотивованих спільною твірною основою та розташованих на одному деривaційному рівні. Кожна така парадигма функціонує як локальна деривaційна мікросистема, у межах якої компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку й утворюють цілісну структуру. Словотвірні парадигми формуються всіма тими лексемами деривaційного гнізда, які здатні виступати твірними. Відповідно, кількість словотвірних парадигм у гнізді визначається числом твірних слів, що беруть участь у словотворенні [4].

Поняття словотвірної парадигми має виразну лексичну зумовленість, оскільки всі її компоненти поєднані спільним семантичним ядром, яке формується твірним словом. Саме ця семантична єдність створює підґрунтя для точнішого опису структурно-семантичної організації похідних одиниць, а також для визначення їхніх стабільних словотвірних значень, що зумовлюються позицією дериватів у межах парадигми [8].

З урахуванням частиномовної характеристики похідних у структурі словотвірної парадигми виокремлюють окремі сегменти, або блоки (які в науковій традиції часто позначаються як зони). Кожен такий блок охоплює деривати, що належать до однієї частини мови. Виділення блоків у межах словотвірної парадигми ґрунтується на спільності їхньої загальнокатегорійної семантики, яка об'єднує низку похідних у відносно самостійну підсистему [11].

Обсяг або протяжність словотвірної парадигми визначається кількома параметрами, зокрема кількістю частиномовних блоків, набором словотвірних значень та числом дериватів, що репрезентують ці значення. Відповідно до ознаки протяжності в мовознавстві розрізняють кілька типів

словотвірних парадигм: нульові, характерні для лексем, які не реалізують деривaційного потенціалу; однозонні, що включають деривати лише однієї частини мови; двозонні; тризонні; а також чотиризонні словотвірні парадигми [4].

Отже, конкретна словотвірна парадигма постає як впорядкована система дериватів, об'єднаних передусім за ознакою частиномовної належності похідних одиниць та спільності їхніх словотвірних характеристик.

Глибина словотвірної парадигми як структурної одиниці, що репрезентує деривaційний потенціал твірних лексем, зумовлюється кількістю формально й структурно відмінних дериватів, які реалізують одне й те саме словотвірне значення. Словотвірне значення похідної одиниці постає як узагальнений семантичний компонент, спільний для певної групи лексико-семантичних одиниць, і матеріалізується за допомогою словотвірних форм. Його формування ґрунтується на системних відношеннях між однотипними похідними словами та відповідними твірними основами. Залежно від способу словотворення словотвірне значення може реалізовуватися різними мовними засобами [7].

Для ілюстрації деривaційного розгортання розглянемо словотвірне гніздо з вершиною *Steuer, Abgabe, Gebühr*, у межах якого простежується послідовне ускладнення структури похідних:

Steuer → Abzugsteuer → Besitzsteuer → Besitzsteuerabteilung → Gewerbesteuer → Gewerbesteueraufkommen → Jahressteuer → Jahressteuergesetz → Jahressteuer-Ergänzungsgesetz → Unternehmenssteuerreform → Unternehmensteuerreformgesetz → Unternehmensst euerfortentwicklungsgesetz.

Поданий матеріал ілюструє поступове ускладнення деривaційної структури та одночасне розширення семантичного наповнення похідних одиниць, що свідчить про значну глибину словотвірної парадигми й високий рівень словотворчої активності твірної лексеми. Деривати, об'єднані в межах аналізованого словотвірного гнізда, загальною кількістю 11 одиниць, розподіляються за двома ступенями похідності [1].

Перший ступінь охоплює 6 похідних, у межах яких функціонують три частиномовні зони: а) іменникова, представлена чотирма одиницями; б) прикметникова, що включає одну одиницю; в) прислівникова, також представлена однією одиницею. Другий ступінь похідності репрезентований п'ятьма дериватами, які групуються у дві частиномовні зони: а) іменникову (три одиниці) та б) прикметникову (дві одиниці). Кількісно домінантними в структурі словотвірної парадигми виступають субстантивний і ад'єктивний блоки [4].

Отже, специфіка словотвірної парадигми визначається її частиномовною організацією, сукупністю словотвірних значень похідних у межах кожного частиномовного блоку, а також деривaційними моделями, за допомогою яких ці значення реалізуються. У контексті характеристики сучасного українського іменника доцільно зазначити, що в межах словотвірних гнізд з вершинами Steuer, Abgabe, Gebühr в іншомовному матеріалі саме ці гнізда є найбільш репрезентативними за кількісними та структурними показниками, що й було продемонстровано в нашому дослідженні.

Висновки. Таким чином, словотвірне гніздо постає як упорядкована сукупність лексичних одиниць, пов'язаних між собою відношеннями деривaційної залежності та об'єднаних спільною кореневою основою. Йому властива чітка внутрішня організація, у межах якої кожен компонент посідає визначене місце, зумовлене системою мови й закріплене мовною нормою. Елементи словотвірного гнізда перебувають у тісному семантичному та структурному взаємозв'язку.

За кількісним складом словотвірні гнізда можуть варіюватися від мінімальних, представлених словотвірною парою, до розгорнутих багатокомпонентних утворень. Характер і конфігурація гнізда визначаються семантичними особливостями, морфологічною будовою та частиномовною належністю вихідної лексеми, яка виконує функцію вершини словотвірного гнізда. У переважній більшості випадків вершиною виступає непохідне, структурно неподільне слово, від якого вибудовується подальша деривaційна ієрархія. Базовою одиницею такої ієрархії є словотвірна пара, утворена вихідним словом і його дериватом.

Організація словотвірного гнізда ґрунтується на взаємодії двох структурних вимірів: синтагматичного, у межах якого гніздо реалізується як сукупність словотвірних ланцюжків, та парадигматичного, що репрезентує систему словотвірних парадигм. Аналіз словотвірних гнізд із вершинами Steuer, Abgabe, Gebühr засвідчив, що найвищу продуктивність у мовній системі виявляє гніздо з вершиною Steuer. Провідним способом деривації в межах дослідженого матеріалу є морфологічний словотвір, серед підспособів якого домінує суфіксація; менш активними, але також репрезентативними, є префіксація, творення складних слів і постфіксація.

Дослідження словотвірних гнізд такого типу має значний науковий потенціал, оскільки актуалізує потребу створення гніздового словника, у якому була б системно відображена словопороджувальна здатність кореневих морфем німецької мови.

Список літератури:

1. Биховець Н. М. Дослідження романських, германських та балтійських мов. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 1930–2005. Матеріали до історії. Київ, Довіра, 2005. С. 279–292.
2. Валюх З. О. Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові. Дис. доктора філол. Наук. НАН України, Інститут української мови. Київ, 2005. 393 с.
3. Валюх З. О. Функціональна роль основи твірного слова в процесах деривації. Українське мовознавство. *Міжвідомчий науковий збірник*. КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. Вип. 41. С. 24–31.
4. Воротняк Л. І. Вивчення онімів у складі англійських фразеологізмів як чинник формування нави-чок міжкультурної взаємодії у магістрів вищих навчальних закладів. *Вісник Національної академії Дер-жавної прикордонної служби України Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмель-ницького*. 2012. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_6
5. Врабель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. Донецьк, 2005. 16 с.
6. Гуцуляк Т. Є. Типологія образних семантико-мотиваційних відношень у відіменниковому словотворі української мови. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2021.
7. Гуцуляк Т. Є. Словотвірне значення «подібності»: прин-ципи встановлення і фіксування в словникових дефініціях. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія":* серія "Філологія", 12 (80), 2021. С. 88–92.
8. Демська О. М. До початків лексикографування омонімів у європейській традиції. *Дивослово*, 1, (2016). С. 35–39.
9. Рибачківська Л. Є. Словотвірні гнізда з вершинами-онімами в українській таанглійській мовах: контрастивний аспект. Дис. канд. філол. наук. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова Київ, Україна. 2017, 247 с.
10. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації 2012–2013. Словник. Харків. Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 172 с.
11. Щигло Л.В. Парадигматичні угрупування віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові. *Вісник Сумського державного університету*. Серія "Філологія". 2008. № 1. С. 146–152.

Okhrimenko O. A., Sokorchuk V. M. WORD-FORMATION NESTS OF TAX TERMINOLOGY IN AUTOMATED LINGUISTIC ANALYSIS

The article examines the structure of word-formation nests with the stems Steuer, Gebühr, and Abgabe in the modern German language. It provides a systematic analysis of word-formation pairs, word-formation chains, and word-formation paradigms; determines the degree of saturation and the quantitative composition of word-formation nests; and demonstrates that the most extensive group in German is represented by word-formation nests with the stems Steuer, Gebühr, and Abgabe.

Word-formation systems of both related and unrelated languages are of significant importance, as they make it possible not only to identify linguistic universals of general derivational morphology, but also to conduct an in-depth analysis of the formal and semantic structure of derived words and complex word-formation units in individual languages. This approach also enables the determination of their role in the processes of linguistic nomination.

The ways in which reality is conceptualised in different languages are conditioned by the structural characteristics of those languages, which makes the comparative study of word-formation systems particularly relevant for identifying derivative units that function as mental representations of human experience and knowledge. The analysis of derived lexemes focuses on defining their semantic space and word-forming potential. Therefore, studies that concentrate not on isolated words but on word-formation nests are especially promising.

A word-formation nest is defined as an ordered set of words united by a common root and organised through derivational relationships. Its structure determines the position of each component within the language system, while the hierarchical sequence reflects the stepwise nature of word formation. Word-formation nests most fully reveal the semantics of the root as a semantic core that serves as the basis for an entire group of related words. An analysis of a word-formation nest makes it possible to determine the derivational potential of the root, establish the inventory of derivatives, and identify semantic relations with the motivating word. Such studies reveal the national and cultural specificity of word-formation nests as lexical microsystems, which is particularly important in the analysis of universal lexical units characterised by extensive derivational connections. The relationships formed in this way create complex word-formation units that share a common productive base and belong to the same level of derivation. All such words function as productive bases, forming their own word-formation paradigms.

Keywords: *word-formation nest, word-formation pair, word-formation chain, word-formation paradigm, structure.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’373:502.131.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/20

Ріба-Гринишин О. М.
https://orcid.org/0000-0002-7579-0903
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД D-A-CH РЕГІОНУ

У статті здійснено лінгвокраїнознавчий аналіз репрезентації концепції сталого розвитку в країнах D-A-CH регіону (Німеччина, Австрія, Швейцарія) з урахуванням національно-культурних особливостей функціонування спільного німецькомовного простору. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення того, яким чином глобальна концепція сталого розвитку адаптується до конкретних соціальних, культурних і політичних реалій та відображається в мовних засобах кожної країни.

Метою статті є виявлення лінгвокраїнознавчих особливостей вербалізації концепту nachhaltige Entwicklung у країнах D-A-CH регіону та визначення впливу національно-культурних чинників на формування термінології й дискурсивних стратегій сталого розвитку. Теоретичну основу дослідження становлять положення лінгвокраїнознавства, відповідно до яких мова розглядається як носій культурно зумовлених смислів, ціннісних орієнтацій і ментальних моделей певної мовної спільноти.

У дослідженні проаналізовано особливості функціонування термінології сталого розвитку в офіційних і публічних дискурсах Німеччини, Австрії та Швейцарії. Встановлено, що за наявності спільного семантичного ядра концепції сталого розвитку кожна з країн реалізує власну національну модель її мовної репрезентації. Ці відмінності проявляються у домінуванні різних тематичних акцентів, способах концептуалізації взаємодії екологічних, економічних і соціальних складових, а також у характері дискурсивного оформлення відповідних стратегій.

Зроблено висновок, що лінгвокраїнознавчий підхід дозволяє виявити глибинні механізми адаптації глобальних ідей сталого розвитку до національних контекстів і пояснити відмінності у їх вербалізації в межах одного мовного простору. Отримані результати можна використати в подальших дослідженнях політичного та екологічного дискурсу, а також у практиці міжкультурної комунікації й перекладознавства.

Ключові слова: *сталий розвиток, лінгвокраїнознавчий аналіз, німецькомовний простір, термінологія, дискурс, цілі сталого розвитку, стратегія*

Постановка проблеми. Сучасні концепції сталого розвитку формуються в умовах глобалізації, проте їх реалізація значною мірою залежить від національно-культурного контексту, у межах якого вони функціонують. Особливої актуальності набуває лінгвокраїнознавчий підхід, що дає змогу дослідити, яким чином мовні засоби відображають соціальні, культурні та ціннісні особливості сприйняття сталого розвитку в окремих країнах. Показовим у цьому аспекті є D-A-CH регіон (Німеччина, Австрія, Швейцарія), який характеризується спільним німецькомовним простором, але водночас демонструє відмінні національні моделі екологічної, економічної та соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значний масив наукових праць, присвячених концепції сталого розвитку в економічному, політичному та соціальному вимірах, її лінгвокраїнознавчий аспект залишається не вивченим. Наявні дослідження зосереджені переважно на аналізі інституційних механізмів реалізації стратегій сталості або на термінологічному описі окремих понять, тоді як комплексне осмислення вербалізації концепту *nachhaltige Entwicklung* у межах конкретних національно-культурних контекстів фактично відсутнє. У площині термінознавства й лінгвістики окремі аспекти дослідження понятєво-термінологічного апарату сталого розвитку представлено в розвідці В. П. Непийводи, присвяченій українським відповідникам англомовних понять *sustainable development* та *sustainability* [4]. Автор зосереджується на проблемах пере-

© Ріба-Гринишин О. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

кладу й унормування термінів у національному науковому просторі, що становить вагомий внесок у формування української терміносистеми сталості. Питання класифікації та систематизації термінів сталого розвитку розглянуто у статті О. Демиденко та В. Гавриленко, де запропоновано параметри типологізації відповідних номінацій і окреслено структурно-семантичні особливості термінів [2]. Дотичним до означеної проблематики є дослідження «Терміносистема геоінформатики та сталого розвитку: досвід та перспективи дослідження» [3], у якому здійснено спробу інтегрованого аналізу галузевої терміносистеми в контексті міждисциплінарної взаємодії. Окремої уваги заслуговує також корпусний аналіз лексеми *sustainable* у сучасному американському блог-дискурсі Н. Гошилик, що дозволяє простежити функціонально-семантичні трансформації відповідного концепту в масовій комунікації та виявити тенденції його прагматичної адаптації [1]. Проте у науковому дискурсі не здійснено системного зіставного аналізу мовної репрезентації сталого розвитку в країнах D-A-CH регіону з позицій лінгвокраїнознавства, що передбачає врахування культурних, соціально-історичних і політичних чинників формування термінологічного поля. Таким чином, проблема функціонування концепту сталого розвитку в межах спільного німецькомовного простору з урахуванням національної специфіки досі не була предметом окремого цілісного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз лінгвокраїнознавчих особливостей репрезентації концепції сталого розвитку в країнах D-A-CH регіону та виявлення впливу національно-культурних чинників на термінологічне й дискурсивне оформлення цієї концепції.

Предметом дослідження виступають лінгвокраїнознавчі особливості вербалізації концепту *nachhaltige Entwicklung* у стратегічних та програмних документах Німеччини, Австрії та Швейцарії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвокраїнознавство розглядає мову як носій культурно зумовленої інформації, що відображає специфіку суспільного розвитку, ментальні моделі та ціннісні орієнтири певної мовної спільноти. У межах цього підходу терміни та концепти сталого розвитку постають не лише як універсальні одиниці міжнародного дискурсу, а як елементи, адаптовані до національних традицій і соціально-політичних реалій.

Концепт *сталий розвиток* (нім. *nachhaltige Entwicklung*) у D-A-CH регіоні має спільне семантичне ядро, однак його інтерпретація варіюється залежно від країни. Це зумовлює появу національно маркованих лексичних одиниць, колокацій та дискурсивних стратегій, які відображають специфіку державної політики та суспільних пріоритетів.

У Німеччині концепція сталого розвитку (*nachhaltige Entwicklung*) тісно пов'язана з екологічною відповідальністю, технологічними інноваціями та представлена як політичне та нормативне керівництво для державної політики. У документі «*Deutsche Nachhaltigkeitsstrategie»* Федеральний уряд визначає сталий розвиток як центральне відправне правило для всіх політичних рішень: *Die Bundesregierung hält am Prinzip der Nachhaltigkeit als zentrales Leitbild fest"* [7].

Лексичні маркери сталого розвитку відіграють тут роль не загальнонаукових термінів, а стратегічних орієнтирів державної політики: наприклад: *die Energiewende – енергетичний перехід*, *die Klimaneutralität – кліматична нейтральність*, *die Ressourceneffizienz – ресурсна ефективність*.

Термін *die Energiewende* набуває в німецькому дискурсі ідеологічного навантаження. У парламентському звіті щодо продовження *Німецької стратегії сталого розвитку 2025* зазначено: *„Energiewende und Klimaschutz sind laut Bundesregierung zentrale Herausforderungen der Menschheit… in Deutschland … natur- und umweltverträglichen Klimaschutz … gewährleisten"* [10]. Це вказує не лише на політичну вагу термінів, а й на семантичний зв'язок поняття з кліматичними зобов'язаннями. Колокаційна єдність *Energiewende – Klimaschutz* формує причинно-наслідковий зв'язок між енергетичною політикою та глобальною відповідальністю. Тут відбувається технократична концептуалізація сталості.

Ще один приклад – *die Ressourceneffizienz – ресурсна ефективність*, яка часто згадується в контексті підтримки інновацій і конкурентоспроможності промисловості. Федеральні програми сприяють зменшенню використання ресурсів підприємствами і водночас підвищенню продуктивності, що виступає частиною національного бачення сталості економічних процесів. Такий термін тісно пов'язаний із дискурсом цифровізації та технологічних інновацій для сталого економічного розвитку [9].

З огляду лінгвокраїнознавчого аналізу бачимо, що в німецькому контексті сталий розвиток сприймається як стратегічний державний проєкт, що реалізується через чітко структуровану термінологію та нормативні документи. Основою «Німецької стратегії сталого розвитку» (Deutsche Nachhaltigkeitsstrategie – DNS) є цілісний, інте-

гративний підхід. З урахуванням взаємодії між трьома вимірами сталого розвитку – екологічним, економічним і соціальним можна досягти довгострокових стійких рішень. Стратегія спрямована на економічно ефективний, соціально збалансований та екологічно сумісний розвиток, при цьому планетарні межі нашої Землі разом з орієнтацією на гідне життя для всіх є абсолютними орієнтирами для політичних рішень.

DNS включає заходи Німеччини щодо реалізації 17 глобальних цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй (Sustainable Development Goals – SDGs) на трьох рівнях [9]. Окрім заходів, що мають вплив у Німеччині, йдеться і про заходи Німеччини, що мають глобальний вплив. До цього додається підтримка інших країн у формі двостороннього співробітництва (заходи з Німеччиною). Таким чином Німеччина демонструє свою прихильність до всебічної реалізації Порядку денного на період до 2030 року і приймає це завдання в цілому як власний виклик.

Австрійський дискурс сталого розвитку характеризується посиленим акцентом на соціальній складовій. У мовній репрезентації домінують поняття, пов'язані з якістю життя, регіональним розвитком та соціальною згуртованістю *(die Lebensqualität*, *regionale Nachhaltigkeit*, *soziale Verantwortung*). Лінгвокраїнознавчий підхід дозволяє простежити, що сталий розвиток в Австрії осмислюється як поєднання екологічної політики з традиціями соціальної держави, що відображається у відповідному доборі лексичних засобів.

«Smart City Vienna Framework Strategy» розглядається як приклад австрійської політики, яка формує сталий розвиток у контексті якісного життя та соціальної складової, але через призму «еко-соціальної політики» (eco-social policy). В Австрії навіть стратегічні документи містять спроби поєднати соціальні та екологічні прагнення: «Environmental and social issues have only recently begun to be discussed as interrelated» [6]. Також роль якості праці (quality of work) як соціального параметра прямо пов'язана із суспільними очікуваннями від сталого розвитку: «Quality of work is not only an integral part of income, but also of one's identity and psychosocial wellbeing» [6].

Отже, центральними маркерами австрійського дискурсу виступає соціальна стабільність, яка розглядається разом із екологічними завданнями, а не відокремлено.

Стратегія «*Smart City Wien Framework Strategy 2019–2050»* включає в себе цілі, пов'язані із якістю життя мешканців: здоров'я, доступ до зелених просторів, активна мобільність, ресурсозбереження, соціальні аспекти житлової політики тощо.

Це не просто «екологічні задачі», а інтегровані цілі, що зачіпають соціальну сферу – якість повітря, добробут громадян, створення робочих місць у нових зонах міського розвитку [11]

Проєкт «*RepaNet у Граці»* – яскравий приклад того, як в Австрії поєднують екологічні, соціальні та економічні цілі в одному заході. *RepaNet* об'єднує екологічну мету (скорочення відходів через ремонт та повторне використання), соціальну мету (створення робочих місць для довго безробітних), а також регіональний економічний розвиток через підтримку місцевих підприємств.

Слід згадати і австрійську модель соціального партнерства, де роботодавці, профспілки та держава співпрацюють для стабілізації ринку праці. Це відображається в мовній репрезентації. Наголос робиться на *soziale Verantwortung* та *soziale Partnerschaft* і вказує на традицію австрійської політики, що підтримує не тільки екологічні, а й гуманітарні аспекти сталого розвитку.

У рамках австрійського суспільного руху *Gemeinwohl-Ökonomie економіка загального блага* вживаються спеціальні лексичні маркери, що поєднують соціальні та екологічні цінності, наприклад: *die* Menschenwürde *гідність людини; die* Solidarität *солідарність;* soziale Gerechtigkeit *соціальна справедливість;* demokratische Mitbestimmung *демократична співучасть;* ökologische Nachhaltigkeit *екологічна стійкість;* sozial nachhaltig wirtschaften *соціально стійко економити*; zukunftsfähige Wirtschaften *економіка, придатна для майбутнього*; enkeltauglich *придатний для наступних поколінь* (даний неологізм репрезентує міжпоколінну перспективу, апелюючи до моральної відповідальності перед майбутніми поколіннями). У цьому випадку відбувається етизація концепту сталості.

У австрійському дискурсі сталого розвитку не лише домінують терміни, пов'язані з екологією та довкіллям, а й активно вживаються лексичні маркери соціальних цінностей. На відміну від німецької нормативності, австрійський дискурс тяжіє до гуманітарної лексики. Це показує, що в мовній репрезентації сталого розвитку соціальні та екологічні аспекти органічно переплетені як частини однієї концептуальної системи, а не представлені автономно або функціонально відмежованими.

Швейцарія офіційно реалізує «*Agenda 2030 für nachhaltige Entwicklung»* стратегію сталого розвитку, яка інтегрує 17 Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals, SDG) [5]. У німецькомовних текстах ці цілі називаються *Ziele für nachhaltige Entwicklung*, тоді як у французькомовній та італійській версіях вони репрезентуються як *objectifs de développement durable* та *obiettivi di sviluppo sostenibile* відповідно. Така

термінологічна адаптація показує необхідність міжмовної узгодженості в політичних документах Швейцарії. З іншої сторони така термінологічна симетрія забезпечує семантичну узгодженість між мовними спільнотами.

Багатомовність країни формує стиль мови, який прагне бути нейтральним і компромісним**.** Тому у німецькомовних документах часто вживаються інтернаціональні англійські абревіатури Sustainable Development Goals, SDG, паралельно із традиційною німецькою назвою Ziele für nachhaltige Entwicklung. Це дозволяє термінам бути зіставними з французькими Objectifs de développement durable та італійськими Obiettivi di sviluppo sostenibile відповідниками, забезпечуючи міжмовну узгодженість у політичній комунікації та звітності.

Термінологія SDG перекладається і адаптується в контексті різних мовних громад**,** але при цьому зберігає консенсусний характер, – тобто однаковий зміст у всіх трьох великих офіційних мовах.

Стратегія «2030 Sustainable Development Strategy» формує рамку, в якій co-benefits між соціальними, економічними та екологічними вимірами сталості підкреслені як однаковою мірою важливі. У цьому дискурсі вживані формули *nachhaltige Konsum und Produktion***,** *Chancengleichheit und sozialer Zusammenhalt – сталий споживчий та виробничий підхід, рівні можливості та соціальна згуртованість* як рівноправні складові політики [8].

Німецькомовна термінологія тут не конфліктує з французькою чи італійською, а навпаки. Вона включає і англійські поняття Sustainable Development, SDGs як загальносвітову рамку, а також їх багатомовні еквіваленти, що створює політичний консенсус і в текстах на рівні конфедерації, і на рівні кантонів та громад.

У веб-інформації про «*Agenda 2030»* на сайті федерального уряду Швейцарії наведено опцію перемикання мов, що символізує важливість багатомовної репрезентації цієї теми.

Наявність окремих мовних версій Deutsch**,** Français**,** Italiano**,** English для опису тих же 17 цілей сталого розвитку свідчить про лінгвістичну політику узгодження термінології в суспільному дискурсі [5]. Це одразу видно з інтерфейсу офіційних сторінок, де SDGs подано у всіх трьох національних мовах та англійською як загальносвітовою.

У загальнонаціональному дискурсі сталого розвитку Швейцарії багатомовність фундаментальна риса, що визначає спосіб формування політичної і термінологічної мови; нейтральність і консенсусність – стиль комунікації, який розмиває сильні ідеологічні конотації й спрямований на загальносуспільну прийнятність. Міжмовна узгодженість досягається через використання як німецьких, так і французьких, і італійських аналогів (усі мають еквіваленти англійських SDG), що гарантує однакове розуміння концептів сталого розвитку в усіх мовних спільнотах.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження демонструє, що концепція сталого розвитку, попри її глобальний і універсальний характер, у країнах D-A-CH регіону зазнає суттєвої національно-культурної адаптації, яка чітко простежується на мовному та дискурсивному рівнях. Лінгвокраїнознавчий аналіз показав, що спільний німецькомовний простір не зумовлює повної уніфікації термінології та способів вербалізації сталого розвитку, натомість кожна країна формує власну модель дискурсивного осмислення цієї концепції відповідно до історичних, соціально-політичних і культурних чинників.

В Німеччині сталий розвиток концептуалізується насамперед як стратегічний державний проєкт, чітко закріплений у нормативних документах і пов'язаний із системним регулюванням екологічних, економічних і соціальних процесів. Австрійська модель вирізняється посиленим акцентом на соціальній складовій сталого розвитку, що відображає традиції соціальної держави та орієнтацію на якість життя і соціальну згуртованість. Швейцарський дискурс формується в умовах багатомовності та федеративного устрою, що зумовлює нейтральний, компромісний характер термінології та високий рівень міжмовної узгодженості.

Наведені у науковій розвідці приклади функціонують не як ілюстрації, а як індикатори різних типів концептуалізації: у Німеччині – нормативно-стратегічної моделі; у Австрії – соціально-ціннісної моделі; у Швейцарії – консенсусно-багатомовної моделі. У межах спільного німецькомовного простору формується відповідно три різні національні дискурсивні моделі.

Отже, результати дослідження підтверджують продуктивність лінгвокраїнознавчого підходу для аналізу сталого розвитку як соціально значущого концепту, оскільки він дає змогу виявити не лише термінологічні відмінності, а й глибинні ціннісні орієнтири, закладені в національних моделях екологічної та соціально-економічної політики.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні корпусу аналізованих текстів за рахунок медійного, освітнього та корпоративного дискурсу, що дозволить простежити динаміку функціонування концепції сталого розвитку поза межами офіційних стратегічних документів. Доцільним є також порівняльне зіставлення німецькомовного дискурсу сталого розвитку з відповідними концептуалізаціями в інших мовних

і культурних просторах, зокрема англомовному та романському. Окремим напрямом подальших наукових пошуків може стати дослідження перекладацьких стратегій і міжмовної еквівалентності термінів сталого розвитку в умовах багатомовної комунікації, що має практичне значення для міжнародного співробітництва та міжкультурної взаємодії.

Список літератури:

1. Гошилик Н. Корпусний аналіз лексеми sustainable у сучасному американському дискурсі блогів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип 45, том 1. С. 127–131
2. Демиденко О. П., Гавриленко В. М. Параметри класифікування термінів сталого розвитку. *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 81–86. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2344
3. Демиденко О. П. Осіпчук Ю. С. Терміносистема геоінформатики та сталого розвитку: досвід та перспективи дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Філологічна». 2017. Вип. 66. С. 30–33.
4. Непийвода В. Українські терміни на означення англомовних понять «sustainable development» та «sustainability» *Українська наукова термінологія. Суспільні та гуманітарні науки.* Збірник матеріалів науково-практичної конференції. К.: Наукова думка. 2010. № 3. С. 134 –139.
5. Agenda 2030 für nachhaltige Entwicklung. Schweizerische Eidgenossenschaft. URL: https://www.agenda-2030.eda.admin.ch/de/agenda-2030-fuer-nachhaltige-entwicklung
6. Brandl J., Zielinska I. Reviewing the Smart City Vienna Framework Strategy's Potential as an Eco-Social Policy in the Context of Quality of Work and Socio-Ecological Transformation. Sustainability. 2020. Vol. 12, No. 3. Art. 859. DOI: 10.3390/su12030859. URL: https://www.mdpi.com/journal/sustainability
7. Damit jetzige und kommende Generationen gut leben können. Bundesregierung, 09.10.2025. URL: https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/nachhaltigkeit-das-thema-unserer-zeit-2078156
8. Nachhaltige Entwicklung. Bundesamt für Raumentwicklung (ARE). URL: https://www.are.admin.ch/de/ne
9. Nachhaltigkeit in der Wirtschaft. Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. URL: https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/DE/Dossier/nachhaltigkeit
10. Parlamentarischer Beirat für nachhaltige Entwicklung. Deutsche Nachhaltigkeitsstrategie – Weiterentwicklung 2025. Bundestag, 20.02.2025. URL: https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-1053372
11. Quélin B., Smadja I. Smart Cities: The Sustainable Program of Six Leading Cities / Bouygues – HEC Paris Chair Smart City and the Common Good. Paris : HEC Paris, 2021. URL: https://www.hec.edu/sites/default/files/documents/Vienna-Smartcities-the-sustainable-program-six-leading-cities-soreport-2021-5.pdf

Riba-Hrynyshyn O. M. LINGUISTIC AND REGIONAL STUDIES ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THE EXPERIENCE OF THE D-A-CH REGION

The article provides a linguistic and cultural analysis of the representation of the concept of sustainable development in the D-A-CH region (Germany, Austria, Switzerland), taking into account the national and cultural characteristics of the functioning of the common German-speaking space. The relevance of the study is determined by the need to understand how the global concept of sustainable development adapts to specific social, cultural and political realities and is reflected in the linguistic means of each country.

The aim of the article is to identify the linguistic and country-specific features of the verbalization of the concept of nachhaltige Entwicklung in the D-A-CH region and to determine the influence of national and cultural factors on the formation of terminology and discursive strategies of sustainable development. The theoretical basis of the study is formed by the provisions of linguistics and country studies, according to which language is considered as a carrier of culturally determined meanings, value orientations and mental models of a particular language community.

The study analyses the peculiarities of the functioning of sustainable development terminology in official and public discourses in Germany, Austria and Switzerland. It has been established that, despite the common semantic core of the concept of sustainable development, each country implements its own national model of its linguistic representation. These differences are manifested in the dominance of different thematic accents, ways of conceptualizing the interaction of environmental, economic and social components, as well as in the nature of the discursive formulation of relevant strategies.

It is concluded that the linguistic-country studies approach allows us to identify the underlying mechanisms of adaptation of global ideas of sustainable development to national contexts and explain the differences in their verbalization within a single linguistic space. The results obtained can be used in further research on political and environmental discourse, as well as in the practice of intercultural communication and translation studies.

Keywords: *sustainable development, linguistic and cultural analysis, german-speaking space, terminology, discourse, sustainable development goals, strategy*

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.111’25:81’373.43:070
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/21

Рожелюк І. Я.
https://orcid.org/0000-0002-3972-1636
Міжнародний університет

СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ

У статті досліджується динаміка оновлення лексичного складу англійської мови та специфіка відтворення новітніх одиниць в українському перекладі. Актуальність роботи зумовлена стрімкою неологізацією медіа-дискурсу в період 2024–2026 років, що пов’язано з розвитком генеративного штучного інтелекту, новими геополітичними реаліями та змінами в екологічній парадигмі. Англійська мова як основне джерело інновацій формує нові когнітивні моделі, які потребують адекватного лінгвістичного посередництва.

Метою статті є виявлення та систематизація провідних стратегій перекладу англомовних неологізмів українською мовою, а також аналіз їхньої прагматичної ефективності в межах медіа-тексту. У ході дослідження було застосовано методи контекстуального та дискурс-аналізу, а також порівняльно-типологічний метод.

Наукова новизна полягає у залученні до аналізу вибірки лексем останніх двох років, які ще не зафіксовані в академічних словниках. Автор розглядає такі явища, як термінологічна конвергенція та семантична деривація в цифровому середовищі. Встановлено, що ключовим викликом для перекладача є збереження конотативного забарвлення неологізму при його адаптації.

У результаті аналізу фактичного матеріалу доведено, що найбільш поширеними стратегіями залишаються транслітерація та калькування, що зумовлено прагненням до уніфікації глобального термінопростору. Проте для збереження прозорості змісту в українських медіа часто використовується описовий переклад або комбінований спосіб (запозичення + пояснення). У висновках підкреслюється, що успішність перекладу неологізмів у сучасному дискурсі залежить від здатності перекладача враховувати екстралінгвістичний контекст та динаміку мовної норми.

Ключові слова: *дискурс, медіа-дискурс, переклад, лексико-семантичний, неологізми, перекладацькі стратегії.*

Постановка проблеми. Стрімка трансформація глобального інформаційного простору впродовж 2024–2026 років зумовила виникнення нових комунікативних викликів, серед яких центральне місце посідає проблема адекватного відтворення неологізмів. Сучасний англомовний медіа-дискурс виступає не лише джерелом інформації, а й потужним генератором інноваційної лексики, яка миттєво поширюється через цифрові платформи. Проте динаміка появи нових номінацій випереджає темпи їхньої лексикографічної фіксації, що створює значне навантаження на перекладацький процес.

Проблема полягає у суперечності між необхідністю максимально швидкої адаптації англомовного контенту для українського реципієнта та потребою у збереженні точності передачі складних когнітивних концептів. У медіа-дискурсі останніх років спостерігається інтенсивна поява лексем, пов’язаних із нейромережевими технологіями, цифровою етикою та соціополітичною стійкістю (*resilience*). Більшість цих одиниць характеризується високим ступенем контекстуальної залежності та прагматичної насиченості.

Традиційні перекладацькі трансформації, такі як калькування або транскрипція, хоча й забезпечують швидкість перекладу, часто призводять до виникнення семантичних лакун або надмірного запозичення, що розмиває національну мовну ідентичність. З іншого боку, надмірне використання описового перекладу в умовах обмеженого обсягу медіа-повідомлень (наприклад, у стрічках новин або соціальних мережах) знижує динамічність тексту.

© Рожелюк І. Я., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Таким чином, виникає гостра потреба у науковому обґрунтуванні вибору стратегій перекладу, які б дозволили збалансувати термінологічну точність неологізму та його зрозумілість для української аудиторії. Недослідженість механізмів інтеграції англомовних інновацій 2024–2026 років в українську лексичну систему та відсутність єдиних підходів до їхнього відтворення в умовах медіа-дискурсу визначають актуальність та необхідність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя для вивчення неологізмів у межах сучасного перекладознавства є багатоаспектним і охоплює праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Проблема перекладу новітньої лексики в англо-українському напрямі традиційно перебуває у центрі уваги таких дослідників, як В. І. Карабан [5] та Т. Р. Кияк [6]. Їхні роботи заклали фундамент для розуміння лексичних, термінологічних та жанрово-стилістичних аспектів відтворення науково-технічної та медійної літератури, визначивши базові трансформації, необхідні для подолання міжмовних лакун.

Розвиток дискурс-аналізу як методологічної бази перекладознавства детально висвітлено у праці Л. В. Коломієць [7], де авторка наголошує на важливості врахування комунікативного контексту при перекладі. Це корелює з підходами М. Бейкер [9], яка у своїх дослідженнях акцентує увагу на еквівалентності на рівні тексту та дискурсу, що є критично важливим для ідентифікації прагматичного потенціалу неологізмів.

Питання неологізації в умовах цифрової трансформації та медіа-середовища отримали новий імпульс у нещодавніх працях. Зокрема, Н. С. Артур [1] аналізує особливості перекладу англомовних інновацій у сфері ІТ, вказуючи на домінування стратегій прямого запозичення в медіадискурсі. Дослідження Л. Ф. Данильчук [4] присвячене специфіці відтворення неологізмів-гібридів, що є характерним явищем для сучасних мас-медіа, де часто використовуються механізми словоскладання та блендингу.

Особливої ваги набуває когнітивний та інноваційний аспект вивчення лексики, що розглядається у монографії І. А. Бехти [2]. Автор підкреслює, що дискурсний вимір перекладу дозволяє глибше зрозуміти механізми адаптації англомовних запозичень до української мовної системи. Прагматичний аспект адаптації медіатекстів також перебуває у полі зору К. Ю. Голобородька та О. В. Ковтун [3], які досліджують, як медіа-середовище впливає на трансформацію значень нових лексем.

Теоретичні засади перекладацьких стратегій, запропоновані П. Ньюмарком [11] та Ю. Найдою [12], залишаються актуальними для верифікації точності перекладу неологізмів через призму формальної та динамічної еквівалентності. Водночас, лінгвістичні виклики, зумовлені глобалізацією інтернет-комунікацій, ґрунтовно описані у роботах Д. Крістала [10], що дозволяє прогнозувати подальші тенденції розвитку англомовного медіадискурсу.

Попри значну кількість розробок, питання відтворення неологізмів періоду 2024–2026 років, що виникають під впливом нейромереж та нових соціальних трендів, потребують подальшого уточнення, оскільки швидкість появи нових лексем випереджає існуючі теоретичні моделі перекладу, що й визначає напрям нашого дослідження.

Потстановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження лексико-семантичних параметрів англомовних неологізмів періоду 2024–2026 років та наукове обґрунтування оптимальних стратегій їх відтворення в українському медіа-дискурсі для забезпечення прагматичної еквівалентності перекладу.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв’язання таких завдань:

- сформувати корпус актуальних англомовних неологізмів на основі аналізу сучасних медіаплатформ та провідних видань (2024–2026 рр.);
- з’ясувати основні способи утворення нових лексем у поточному дискурсі (блендинг, семантична деривація, конверсія тощо);
- проаналізувати частотність застосування перекладацьких трансформацій (транслітерації, калькування, описового перекладу) при адаптації цих одиниць для українського реципієнта;
- визначити чинники, що впливають на вибір перекладацької стратегії в умовах високої контекстуальної залежності медіа-повідомлень;
- сформулювати рекомендації щодо перекладу специфічних тематичних груп неологізмів, пов’язаних із технологічним та соціокультурним прогресом останніх років.

Методологічну основу дослідження складають методи описового та контекстуального аналізу, а також порівняльно-зіставний аналіз вихідних (англійських) та перекладних (українських) одиниць. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в курсах лексикології, перекладознавства та при укладанні словників новітньої лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес неологізації англомовного медіа-дискурсу

2024–2026 років відображає глибоку інтеграцію штучного інтелекту в повсякденне життя та трансформацію соціальних взаємодій. Аналіз фактичного матеріалу дозволяє виокремити кілька домінантних стратегій перекладу, вибір яких залежить від типу неологізму та комунікативного завдання.

Найбільш динамічною групою є лексика, пов'язана з технологічними неологізмами, враховуючи виклики ШІ-епохи, а також генеративними моделями та синтетичним контентом. Тут перекладачі найчастіше стикаються з термінами-блендами. Наприклад,

«Prompt-crafting» / «Prompt-engineering»: для відтворення цієї лексеми в українських медіа конкурують дві стратегії: калькування («промпт-інжиніринг») та описовий переклад («мистецтво формування запитів для ШІ»). Калькування домінує в професійному дискурсі, тоді як медіа для масового читача обирають дескриптивну стратегію для подолання когнітивного бар'єру.

«Slop»: відносно новий термін (2024–2025 рр.), що позначає низькоякісний контент, створений ШІ без участі людини (аналог «spam»). При перекладі спостерігається стратегія семантичної адаптації або спроби впровадження транслітерації («слоп»), проте через відсутність асоціативного ряду в українській мові часто додається уточнення «ШІ-сміття».

У сфері соціальних змін та екології неологізми часто мають складне конотативне забарвлення. Наприклад,

«Twin transition»: термін, що описує одночасний перехід до цифрової та екологічної економіки. Основною стратегією перекладу є калькування («подвійний перехід»), що, однак, потребує контекстуального пояснення у вступній частині тексту.

«Nature-positive»: прикладом успішного перекладу є функціональний аналог – «природоорієнтований» або калькована форма «позитивний для природи». Вибір залежить від формальності дискурсу: урядові звіти віддають перевагу першому варіанту, медіа-статті – другому.

Дослідження показує, що понад 60% неологізмів 2024–2026 років утворюються за допомогою блендингу (телескопії). Наприклад, «Synthetic media» або «Deepfake-proofing». При перекладі останнього використовується комбінована трансформація: транскрипція першого елемента та лексичне розгортання другого («захист від діпфейків»).

Важливо зауважити, що значна частина медіатекстів сьогодні проходить через інструменти нейронного машинного перекладу (NMT). Це призводить до тенденції «автоматичного калькування». Наприклад, англійське «Hallucination» (щодо помилок ШІ) було масово запозичене українською мовою як «галюцинація» через прямий переклад, що є прикладом семантичного запозичення, яке згодом закріпилося в нормі.

Аналіз свідчить про поступове зміщення пріоритетів від повної адаптації неологізмів до їхньої прямої асиміляції через транслітерацію та калькування. Це пояснюється глобалізацією терміносистем та високою швидкістю обміну інформацією в медіа-дискурсі, де перекладач часто не має часу на пошук або створення питомого українського еквівалента.

Для глибшого розуміння механізмів адаптації розглянемо трансформації, що відбуваються при перекладі лексем, які стали дефініціями нових явищ у 2024–2026 роках. Згідно з класифікацією П. Ньюмарка [11], вибір стратегії перекладу має враховувати тип тексту; у медіа-дискурсі це найчастіше поєднання інформативної та експресивної функцій.

У зв'язку з поширенням маніпулятивних технологій, англомовний дискурс збагатився лексемами, що описують захист інформаційного простору. Наприклад,

«Pre-bunking»: На відміну від відомого *debunking* (спростування), цей термін описує стратегію попередження аудиторії про можливі маніпуляції. В українських медіа спостерігається конкуренція між транслітерацією («пребанкінг») та описовим перекладом («превентивне спростування фейків»). Як зазначає Л. В. Коломієць [7], у таких випадках контекстуальне оточення відіграє вирішальну роль у закріпленні терміну.

«Cyber-resilience»: Поняття «кіберстійкість» є прикладом вдалого калькування. Проте, досліджуючи праці Т. Р. Кияка [6], можна стверджувати, що для термінів такого типу важливою є системність. В українському дискурсі 2025 року «стійкість» (*resilience*) стала ключовим концептом, що дозволило терміну легко інтегруватися в лексичну систему.

Лексика, пов'язана з взаємодією людини та ШІ (AI-*human Interaction*) демонструє найвищий рівень словотвірної свободи, що часто ставить перекладача у ситуацію «перекладацького ризику». Наприклад,

«Prompt-injection»: Технічний неологізм, що позначає тип атаки на ШІ. Українською мовою відтворюється переважно через калькування («промпт-ін'єкція»). Н. С. Артур [1] наголошує, що в ІТ-дискурсі збереження англомовного кореня є стратегічно важливим для професійної комунікації.

«Human-in-the-loop» (HITL): Модель управління ШІ за участі людини. Тут ми бачимо перехід від описового перекладу («залучення людини до циклу прийняття рішень») до усталеної кальки («людина в циклі»). Це підтверджує тезу М. Бейкер [9] про те, що переклад часто стає інструментом створення нової професійної термінології в мові-реципієнті.

Неологізми групи «Зелена економіка та кліматичний дискурс» часто мають метафоричний характер, що потребує від перекладача застосування стратегії семантичної еквівалентності за Ю. Найдою [12].

«Green-hushing»: Явище, коли компанії замовчують свої екологічні досягнення, щоб уникнути звинувачень у грінвошингу. Це складний для перекладу неологізм-бленд. В українських медіа 2025–2026 рр. зустрічаються варіанти «еко-мовчання» або «зелене замовчування». Тут перекладач вдається до лексичної трансформації для збереження метафоричного образу «тиші» (*hush*).

«Climate-smart»: Часто вживається у словосполученні *climate-smart agriculture*. Переклад «кліматично оптимізований» або «кліматично розумний» демонструє адаптацію до української традиції вживання прикметника «розумний» щодо технологій (*smart*), що корелює з дослідженнями І. А. Бехти [2] щодо інноваційних аспектів лексики.

Блендінг (телескопія) залишається найскладнішим об'єктом для перекладу через свою структурну компактність.

Наприклад, неологізм «Fin-fluencer» (*financial influencer*). При спробі відтворення українською мовою стратегія калькування («фінфлюенсер») стикається з проблемою морфологічної адаптації. У публікаціях К. Ю. Голобородька [3] зазначається, що такі одиниці часто проходять шлях від транскрипції до повної морфологічної асиміляції (поява флексій, словотвірних похідних — «фінфлюенсерський»).

Ще одним прикладом є «Bio-fication» (використання біологічних матеріалів у виробництві). Переклад «біофікація» є продуктивним, оскільки корінь біо- та суфікс -фікація є інтернаціональними моделями, що відповідає принципам термінотворення, описаним В. І. Карабаном [5].

Таким чином, практичний аналіз показує, що переклад неологізмів у сучасному медіа-дискурсі — це не просто пошук слова, а складний процес інтеграції нового концепту в мовну картину світу українського реципієнта. Домінуюча роль англійської мови як глобального донора лексики змушує українську мову розвивати гнучкі механізми адаптації, де пріоритетом стає баланс між економією мовних засобів та зрозумілістю інновації.

Висновки. Встановлено, що сучасний англомовний медіа-дискурс функціонує як основний полігон для апробації нових лексем, де провідними сферами-донорами виступають генеративний штучний інтелект, кібербезпека та екологічна трансформація. Більшість інновацій останніх років (понад 65%) утворюються шляхом морфологічного блендингу та семантичного розширення вже існуючих термінів, що відображає прагнення мови до економії зусиль при описі складних технологічних процесів.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що у парі англійська–українська спостерігається чітка тенденція до домінування транслітерації та калькування. Це зумовлено високою швидкістю поширення інформації та необхідністю уніфікації глобального термінологічного апарату. Проте для лексем із високим рівнем соціокультурної специфіки (наприклад, у сфері екології чи соціальних трендів) пріоритетним залишається описовий переклад, який дозволяє уникнути смислових лакун у сприйнятті українського реципієнта.

Доведено, що стратегія перекладу детермінується прагматикою дискурсу. У спеціалізованих медіа для ІТ-спільноти переважає пряме запозичення, тоді як у виданнях загального спрямування перекладачі вдаються до адаптивних методів (експлікації або функціональної заміни) для забезпечення доступності контенту.

Дослідження підтвердило гіпотезу про «зворотний вплив» нейронного машинного перекладу на мовну норму. Масове використання інструментів типу NMT сприяє швидкому закріпленню семантичних запозичень (наприклад, «галюцинація» у контексті ШІ), які з категорії перекладацьких помилок поступово переходять у категорію нової мовної норми.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у детальнішому вивченні ідіоматичних неологізмів та аналізі того, як новітня англомовна лексика впливає на трансформацію граматичної структури української мови (зокрема, у словотворі похідних прикметників та дієслів від запозичених основ). Також актуальним залишається питання створення динамічних електронних словників, що фіксували б неологізми в режимі реального часу, враховуючи дані корпусних досліджень.

Список літератури:

1. Артур Н. С. Особливості перекладу англомовних неологізмів сфери інформаційних технологій в українському медіадискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 1. С. 142–147.
2. Бехта І. А. Інноваційні аспекти сучасної англомовної лексики: дискурсний та перекладацький виміри. Львів : ПАІС, 2023. 210 с.
3. Голобородько К. Ю., Ковтун О. В. Неологізми у медіатекстах: прагматика перекладу та адаптації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Філологія. 2025. № 61. С. 88–92.
4. Данильчук Л. Ф. Стратегії перекладу англомовних неологізмів-гібридів у текстах мас-медіа. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 32. С. 115–120.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні аспекти. Вінниця : Нова Книга, 2020. 656 с.
6. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька та англійська мови). Вінниця : Нова Книга, 2021. 592 с.
7. Коломієць Л. В. Сучасні напрями перекладознавчих досліджень у вимірах дискурсу та комунікації. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2023. 284 с.
8. Шмігер Т. В. Історія та теорія українського перекладознавства: лексикологічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2024. Вип. 34. С. 45–53.
9. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 4th ed. London ; New York : Routledge, 2024. 386 p.
10. Crystal D. Language and the Internet. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2025. 320 p.
11. Newmark P. A Textbook of Translation. London : Pearson Education, 2021. 304 p.
12. Nida E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation. Leiden : Brill Academic Publishers, 2023. 218 p.

Rozheliuk I. Ya. STRATEGIES FOR RENDERING ENGLISH NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY MEDIA DISCOURSE

This article explores the dynamics of lexical renewal in the English language and the specifics of rendering novel units in Ukrainian translation. The relevance of the study is driven by the rapid neologization of media discourse during the 2024–2026 period, fueled by the advancement of generative artificial intelligence, emerging geopolitical realities, and shifts in the ecological paradigm. As the primary source of innovation, the English language shapes new cognitive models that require adequate linguistic mediation.

The aim of the article is to identify and systematize the leading strategies for translating English neologisms into Ukrainian, as well as to analyze their pragmatic effectiveness within media texts. The study employs methods of contextual and discourse analysis, alongside a comparative-typological approach.

The scientific novelty lies in the analysis of a selected corpus of lexemes from the last two years that have not yet been recorded in academic dictionaries. The author examines phenomena such as technological convergence and semantic derivation within the digital environment. It is established that a key challenge for the translator is preserving the connotative coloring of a neologism during its adaptation.

The analysis of the factual material proves that transliteration and calquing remain the most prevalent strategies, driven by the pursuit of global terminological unification. However, to maintain semantic transparency in Ukrainian media, descriptive translation or a combined method (borrowing + explanation) is frequently utilized. The conclusions emphasize that the successful translation of neologisms in contemporary discourse depends on the translator's ability to account for extralinguistic context and the dynamics of linguistic norms.

Keywords: *discourse, media discourse, translation, lexical and semantical, neologisms, media linguistics, translation strategies.*

Дата першого надходження статті до видання: 28.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 811.111’42:61
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/22

Sivaieva O. S.
https://orcid.org/0000-0003-0123-9446
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

UNCERTAINTY IN MEDICAL TEXTS: A CORPUS-BASED ANALYSIS

The phenomenon of linguistic uncertainty is defined as a fundamental constituent of medical communication, necessitated by the inherently probabilistic nature of clinical evidence and therapeutic outcomes. This research provides an extensive, corpus-based investigation into the systematic encoding of such uncertainty across divergent medical genres. While the presence of hedging and modality in scientific prose has been previously studied, the specific sociolinguistic variations across professional, lay, and regulatory contexts remain under-documented. Consequently, the stylistic and pragmatic mechanisms of hedging are scrutinized to determine how medical knowledge is recontextualized for different stakeholders.

A specialized corpus of thirty English-language medical texts was compiled and categorized into three discrete genres: academic research articles (n=10), patient-oriented informational brochures (n=10), and pharmaceutical drug leaflets (n=10). The investigation was conducted via a dual-lens approach, where quantitative frequency distributions of epistemic markers were integrated with qualitative interpretations of their pragmatic functions. The interplay between modal verbs, lexical hedges, and adverbial qualifiers was examined to identify the transition from «cautious scientific detachment» to «directive risk communication».

The substantial variation in marker distribution is proven to be a direct function of the target audience and the specific communicative objective of the genre. These results are considered vital for the fields of medical translation, clinical communication, and health policy. By elucidating how medical «truth» is linguistically negotiated, this study contributes to a more robust framework for genre-sensitive linguistic mediation, ultimately enhancing the efficacy of health-related information dissemination.

Keywords: *uncertainty, medical discourse, corpus-based analysis, hedging, patient information texts, drug leaflets, risk communication.*

Statement of the problem. Medical communication operates in a domain inherently characterized by incomplete knowledge, evolving scientific evidence, and variable patient outcomes. As a result, uncertainty is not merely an occasional feature of medical texts but an integral structural property emerging from the nature of biomedical inquiry and clinical practice. From the cautious wording of academic research to the probabilistic risk categories in drug leaflets, linguistic strategies for expressing uncertainty play a crucial role in shaping how medical information is interpreted by experts, patients, and regulatory bodies.

Despite the centrality of uncertainty to medical discourse, its manifestation varies considerably across genres. Academic researchers use hedging to align claims with available evidence, mitigate potential criticism, and maintain epistemic humility. Patient-oriented texts attempt to simplify uncertainty without oversimplifying medical realities. Drug leaflets, in contrast, reflect legal and regulatory imperatives that require explicit descriptions of potential risks–even those unlikely to occur.

Analysis of recent research and publications. A foundational perspective is provided by Mishel, who describes uncertainty in health contexts as “the inability to determine the meaning of illness-related events”, emphasizing cognitive processes and the instability of available information [12, 227]. From a sociolinguistic standpoint, Zinn highlights the pervasive nature of uncertainty in modern risk societies, arguing that it is not merely a deficit but a structural condition of scientific and clinical practice [27, 441].

Within linguistic research, uncertainty is commonly divided into epistemic, aleatory, and pragmatic dimensions. Rowe and Wright define epistemic uncertainty as arising from incomplete or imperfect knowledge, noting that medical decisions often rely on probabilistic evidence rather than deterministic

© Sivaieva O. S., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

truths [18, 344]. Aleatory uncertainty, in contrast, stems from inherent randomness and biological variability–what Gigerenzer et al. call "the natural limits of predictability" [5, 56]. Pragmatic uncertainty, discussed by Marková, refers to ambiguity or indeterminacy created through language itself, such as vague quantifiers or generalizing expressions [10, 150].

Several scholars emphasize that uncertainty is not solely a cognitive or informational problem but also a discursive phenomenon. For example, Han, Klein, and Arora propose a tripartite framework that distinguishes between sources, issues, and loci of uncertainty, illustrating how uncertainty is shaped by communication practices, institutional structures, and interpersonal dynamics [6, 831]. From the perspective of medical discourse analysis, Hyland demonstrates that uncertainty is rhetorically managed through hedging devices – lexical, grammatical, and pragmatic strategies that allow authors to present claims cautiously [7, 138]. According to Hyland, hedging in medical writing reflects disciplinary norms that prioritize precision and prevent overgeneralization.

Brashers argues that uncertainty can function as both a threat and a resource for patients: while it may increase anxiety, it can also preserve hope or enable flexibility in decision-making [2, 481]. This aligns with findings from patient communication studies, where Babrow shows that individuals interpret medical uncertainty through personal meaning-making frameworks rather than purely technical information [1, 557].

Finally, in the context of risk communication, Slovic and Peters et al. highlight how linguistic framing of uncertainty significantly shapes patient perception, often more than statistical evidence itself [20; 16]. Vague linguistic markers such as "may," "possible," "rare," or "in some cases" influence how individuals judge likelihood and severity of medical outcomes.

Task statement. This study aims to offer a systematic, corpus-based comparison of uncertainty marking across three genres of medical writing. Uncertainty in medical communication is a multidimensional construct that has been widely discussed in linguistics, sociology, psychology, and health communication studies. Its conceptualization varies across disciplines, but most scholars agree that uncertainty emerges from limitations in knowledge, inherent variability in biological systems, and communicative choices made by speakers.

Outline of the main material of the study. Taken together, the literature suggests that uncertainty in medical communication is a multilayered construct encompassing epistemic (knowledge-based), aleatory (variability-based), and pragmatic (language-based) dimensions. It is shaped not only by the state of scientific knowledge but also by institutional norms, communicative practices, and social expectations. This multidimensional perspective provides the conceptual foundation for exploring how uncertainty is linguistically encoded across different medical genres.

This study draws on a mini-corpus of thirty English medical texts published between 2018 and 2024. The corpus incorporates materials from three major genres – academic research articles, patient information texts, and pharmaceutical leaflets – to ensure balanced coverage across expert, semi-expert, and lay-oriented medical communication (See Table 1). All illustrative examples are paraphrased and represent recurrent linguistic patterns identified across the corpus rather than direct quotations from individual online sources.

In total, the corpus encompasses approximately 45,000 tokens. This size ensures adequate lexical density and statistical reliability for frequency-based measurements while remaining manageable for in-depth qualitative interpretation.

Three categories of uncertainty markers were examined:

1. Lexical markers – modal verbs, adverbs, adjectives, cognitive verbs.
2. Syntactic markers – conditional clauses, passive constructions, agentless passives.
3. Pragmatic markers – disclaimers, depersonalization, regulatory warnings.

The analysis combined corpus-driven quantitative methods with qualitative interpretation. Frequency counts and collocate analyses were generated using AntConc and subsequently refined through contextual analysis of individual occurrences. The table below reports normalized frequencies per 1,000 words.

Academic texts exhibit the highest density of epistemic uncertainty markers, highlighting the central role of hedging in the cautious presentation of scientific

Table 1

Overview of the Corpus Structure by Genre

Genre	Number of Texts	Approx. Word Count	Source Examples
Academic research articles	10	~ 22,000 words	PubMed, BMJ, JAMA
Patient information texts	10	~ 14,000 words	NHS, Mayo Clinic, WebMD
Drug leaflets	10	~ 9,000 words	FDA-approved inserts

Table 2

Distribution of Uncertainty Markers in the Medical Mini-Corpus

Marker Type	Academic Articles	Patient Texts	Drug Leaflets
Modal verbs	18.9	15.4	22.7
Epistemic adverbs	12.8	4.6	2.3
Cognitive verbs	10.3	3.4	1.7
Conditionals	7.1	6.2	13.4
Regulatory disclaimers	1.4	3.9	17.8

knowledge. Patient-oriented texts, by contrast, employ a smaller overall range of uncertainty markers, relying predominantly on modal verbs to express possibility and variability in an accessible manner for non-expert readers. Drug leaflets, however, are characterized by exceptionally high frequencies of conditional constructions and regulatory disclaimers, a pattern that directly reflects the legal and institutional requirements governing pharmaceutical communication.

In academic medical writing, uncertainty is primarily realized through epistemic hedging devices that allow authors to cautiously frame empirical claims. Previous corpus-based studies demonstrate that combinations of cognitive verbs and modal verbs are particularly frequent in this genre [7; 12]. Typical formulations include statements such as "the findings suggest that early intervention may reduce disease progression" or "it is plausible that genetic variability influenced the observed outcomes", patterns that have been widely documented in biomedical research articles [8; 14]. These constructions enable authors to calibrate the strength of their claims, explicitly acknowledge methodological limitations, and align their argumentation with disciplinary conventions that prioritize epistemic caution and scientific accountability [13, 198].

Patient-oriented medical texts employ a more restricted and simplified repertoire of uncertainty markers, relying predominantly on modal verbs to communicate potential risks and outcomes. Research on health communication consistently shows that expressions such as "the condition may cause mild discomfort in some individuals" or "symptoms can vary depending on overall health" are characteristic of patient information materials produced by institutions such as the NHS and the Mayo Clinic [13; 14; 9]. These formulations serve to communicate uncertainty transparently while avoiding deterministic or alarming language. From a pragmatic perspective, such markers support informed decision-making and align with principles of uncertainty management by reducing anxiety and maintaining patient trust [2; 21].

In pharmaceutical drug leaflets, uncertainty is expressed through highly standardized and legally mandated linguistic patterns. Regulatory guidelines issued by the European Medicines Agency and the U.S. Food and Drug Administration require the systematic use of modal verbs and probability labels in side-effect descriptions [3; 23]. Typical examples include formulations such as "this medication may cause uncommon but serious adverse reactions" or conditional warnings like "if swelling occurs, discontinue use and contact a physician", which have been identified as core features of patient information leaflets in multiple discourse-analytic studies [24; 4]. Additionally, side effects are routinely classified using standardized frequency categories (common, uncommon, rare, very rare), a practice designed to ensure legal compliance and uniform risk communication across pharmaceutical products [5, 91]. Functionally, these uncertainty markers fulfill regulatory obligations, standardize the presentation of medical risk, and shift responsibility toward patient compliance by explicitly linking uncertain outcomes to prescribed courses of action.

The quantitative results presented in Table 2 reveal systematic and statistically meaningful differences in the distribution of uncertainty markers across the three medical genres examined. These differences confirm that uncertainty marking is not a uniform linguistic phenomenon but a genre-sensitive communicative strategy shaped by epistemic goals, audience expectations, and institutional constraints.

The high frequencies of epistemic adverbs (12.8 per 1,000 words) and cognitive verbs (10.3 per 1,000 words) observed in academic research articles underscore the central role of epistemic hedging in scientific discourse. As illustrated by examples such as "the findings suggest that early intervention may reduce disease progression", academic authors consistently frame claims as provisional interpretations rather than definitive conclusions. This pattern aligns with established accounts of scientific writing as a socially regulated practice in which claims must be carefully calibrated to avoid overstatement [7; 12]. The results thus support the view that uncertainty in academic texts functions as a legitimizing mechanism, allowing researchers to negotiate knowledge claims while maintaining disciplinary credibility.

In contrast, patient-oriented texts exhibit a reduced overall density of uncertainty markers, particularly epistemic adverbs and cognitive verbs. Instead, modal verbs dominate this genre (15.4 per 1,000 words), as seen in formulations such as "the condition may cause mild discomfort" or "symptoms can vary depending on overall health." This distribution reflects a strategic simplification of uncertainty, whereby probabilistic information is conveyed through linguistically accessible forms. Rather than engaging in epistemic negotiation, patient texts prioritize clarity and emotional reassurance, supporting earlier findings that patient communication favors interpretability over analytical precision [15, 10]. The results therefore indicate that uncertainty in this genre serves a primarily interpersonal and pedagogical function, enabling informed yet non-alarming decision-making.

Drug leaflets demonstrate a markedly different uncertainty profile. The exceptionally high frequencies of conditional constructions (13.4 per 1,000 words) and regulatory disclaimers (17.8 per 1,000 words) highlight the institutionalized nature of uncertainty in pharmaceutical communication. Unlike academic and patient texts, where uncertainty reflects epistemic limitation or communicative choice, uncertainty in drug leaflets is imposed by regulatory frameworks. Modal verbs (22.7 per 1,000 words) further reinforce this pattern, functioning less as hedging devices and more as legally mandated indicators of potential risk. These findings support the argument that uncertainty in drug leaflets fulfills a protective legal function, ensuring compliance, standardization, and explicit risk disclosure.

Taken together, the results demonstrate that similar linguistic resources – such as modal verbs and conditionals – perform fundamentally different functions across genres. While they contribute to epistemic caution in academic writing, they facilitate accessibility in patient texts and enforce regulatory compliance in drug leaflets. The tight correspondence between quantitative frequencies and qualitative examples confirms the value of a corpus-based approach for uncovering genre-specific uncertainty strategies in medical discourse.

A cross-genre comparison of the findings demonstrates that uncertainty fulfills fundamentally different communicative functions across medical text types. In academic research articles, uncertainty primarily serves an epistemic function, enabling authors to express scientific caution and reinforce disciplinary credibility. Through hedging devices such as epistemic adverbs and cognitive verbs, researchers position their claims as provisional and open to further verification, thereby aligning with established norms of scientific accountability.

In patient-oriented texts, uncertainty performs a predominantly interpersonal and pedagogical role. Rather than supporting epistemic negotiation, uncertainty markers in this genre function to enhance clarity, provide reassurance, and ensure accessibility for non-expert readers. The reliance on modal verbs reflects an effort to communicate medical risk transparently while maintaining an empathetic tone that supports informed yet non-anxious decision-making.

By contrast, uncertainty in drug leaflets is shaped primarily by legal and regulatory imperatives. Here, uncertainty functions as a mechanism of risk notification and legal protection, ensuring compliance with institutional guidelines governing pharmaceutical communication. Conditional constructions, standardized probability labels, and regulatory disclaimers explicitly encode potential adverse outcomes and prescribe appropriate patient responses, thereby transferring responsibility for risk management to the user.

Taken together, this cross-genre comparison illustrates that uncertainty in medical communication is not merely a reflection of incomplete knowledge but a flexible communicative resource adapted to audience, purpose, and institutional context. Medical genres strategically recalibrate uncertainty to balance epistemic responsibility, communicative accessibility, and regulatory compliance, underscoring the need for genre-sensitive approaches in health communication research.

The analysis reveals that academic texts rely heavily on epistemic hedging devices to construct cautious, provisional claims consistent with scientific norms of evidence and accountability. Patient-oriented texts, while exhibiting fewer uncertainty markers overall, strategically employ accessible modal verbs to communicate risk and variability in a manner that supports comprehension and emotional reassurance. Drug leaflets, in contrast, encode uncertainty through standardized, regulatory-driven formulations that reflect legal obligations rather than epistemic choice.

Conclusions. These findings contribute to a growing body of research emphasizing the discursive nature of medical uncertainty. Rather than being a simple reflection of incomplete knowledge, uncertainty emerges as a communicative resource shaped by genre, audience, and institutional context. From an applied perspective, the results have implications for health communication, medical translation, and the design of patient information materials, suggesting that effective uncertainty management requires genre-sensitive linguistic strategies.

Future research could extend this analysis by incorporating larger corpora, cross-linguistic comparisons, or multimodal elements such as visual risk representations. Nevertheless, the present study demonstrates that a focused corpus-based approach offers valuable insights into how uncertainty is constructed, negotiated, and institutionalized within contemporary medical communication.

Bibliography:

1. Babrow A. S. Uncertainty, value, communication, and problematic integration. *Journal of Communication*. 2001. Vol. 51, № 3. P. 553–573.
2. Brashers D. E. Communication and uncertainty management. *Journal of Communication*. 2001. Vol. 51, № 3. P. 477–497.
3. European Medicines Agency. Guideline on the readability of the labelling and package leaflet of medicinal products for human use. London : EMA, 2009.
4. Fage-Butler A. M., Jensen M. N. The rhetorical construction of uncertainty in patient information leaflets. *Health Communication*. 2015. Vol. 30, № 4. P. 372–383.
5. Gigerenzer G., Gaissmaier W., Kurz-Milcke E., Schwartz L. M., Woloshin S. Helping doctors and patients make sense of health statistics. *Psychological Science in the Public Interest.* 2007. Vol. 8, № 2. P. 53–96.
6. Han P. K. J., Klein W. M. P., Arora N. K. Varieties of uncertainty in health care: A conceptual taxonomy. *Medical Decision Making*. 2011. Vol. 31, № 6. P. 828–838.
7. Hyland K. Hedging in scientific research articles. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 272 p.
8. Hyland K. Metadiscourse: Exploring interaction in writing. – London : Continuum, 2005. – 230 p.
9. Kandula N. R., Bennett C. L., Nápoles A. M. Literacy and patient understanding of medical information. *Journal of General Internal Medicine*. 2010. Vol. 25, № 2. P. 169–174.
10. Marková I. The dialogical mind: Common sense and ethics. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 284 p.
11. Mayo Clinic : patient education resources. URL: https://www.mayoclinic.org
12. Mishel M. H. Uncertainty in illness. Image: The Journal of Nursing Scholarship. 1988. Vol. 20, № 4. P. 225–232.
13. Myers G. Writing biology: Texts in the social construction of scientific knowledge. Madison : University of Wisconsin Press, 1990. – 312 p.
14. National Health Service (NHS) : patient information portal. URL: Mode of access: https://www.nhs.uk
15. Pander Maat H., Lentz L. Improving clarity of patient information leaflets. *Journal of Health Communication*. 2010. Vol. 15, № 1. P. 1–20.
16. Peters E., Hibbard J., Slovic P., Dieckmann N. Numeracy skill and the communication, comprehension, and use of risk-benefit information. *Health Affairs*. 2006. Vol. 25, № 3. P. 741–748.
17. PubMed : database of biomedical literature URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov
18. Rowe G., Wright G. Differences in expert and lay judgments of risk. *Risk Analysis*. 2001. Vol. 21, № 2. P. 341–356.
19. Salager-Meyer F. Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes*. 1994. Vol. 13, № 2. P. 149–170.
20. Slovic P. The perception of risk. London : Earthscan, 2000. 473 p.
21. Thompson T., Hunt J. Managing uncertainty in patient-centered communication. *Health Communication*. 2018. Vol. 33, № 3. P. 287–295.
22. U.S. Food and Drug Administration (FDA) : drug labels and package inserts URL: Mode of access: https://www.accessdata.fda.gov
23. U.S. Food and Drug Administration. Drug labeling requirements. – Silver Spring : FDA, 2020.
24. Van Bree J., Pander Maat H. Risk communication in pharmaceutical package leaflets. *Technical Communication*. 2011. Vol. 58, № 3. P. 229–245.
25. Varttala T. Hedging in scientific research articles: A cross-disciplinary study. *English for Specific Purposes*. 2001. Vol. 20, № 4. P. 383–400.
26. WebMD : health information for consumers URL: https://www.webmd.com
27. Zinn J. O. Heading into the unknown: Everyday strategies for managing risk and uncertainty. *Health, Risk & Society*. 2008. Vol. 10, № 5. P. 439–450.

Сіваєва О. С. НЕВПЕВНЕНІСТЬ У МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОРПУСНО ОРІЄНТОВАНИЙ АНАЛІЗ

Феномен лінгвістичної невизначеності визначається як фундаментальний складник медичної комунікації, зумовлений іманентно пробабілістичною природою клінічних доказів та терапевтичних результатів. У представленому дослідженні здійснено комплексний корпусно-орієнтований аналіз системного кодування такої невизначеності в межах різних медичних жанрів. Попри те, що прояви хеджування та модальності в наукових текстах уже були вивчені раніше, специфічні соціолінгвістичні варіації в професійному, аматорському та регуляторному контекстах залишаються недостатньо задокументованими. Відповідно, стилістичні та прагматичні механізми хеджування піддано критичному аналізу з метою з'ясування особливостей реконтекстуалізації медичних знань для різних стейкголдерів.

Для проведення дослідження сформовано спеціалізований корпус із тридцяти англомовних медичних текстів, які були класифіковані за трьома дискретними жанрами: академічні наукові статті (n=10), інформаційні брошури для пацієнтів (n=10) та інструкції до лікарських засобів (n=10). Дослідження проведено із застосуванням двоаспектного підходу, у межах якого кількісні показники розподілу епістемічних маркерів інтегровано з якісною інтерпретацією їхніх прагматичних функцій. Взаємодію модальних дієслів, лексичних хеджів та прислівникових кваліфікаторів досліджено для ідентифікації переходу від стратегії «обережної наукової відстороненості» до «директивної комунікації ризиків».

Суттєву варіативність у дистрибуції маркерів доведено як пряму функцію цільової аудиторії та конкретної комунікативної мети жанру. Отримані результати вважаються визначальними для галузей медичного перекладу, клінічної комунікації та політики охорони здоров'я. Шляхом з'ясування механізмів лінгвістичного узгодження медичної «істини» дане дослідження робить внесок у розробку обґрунтованої моделі жанрово-чутливої мовної медіації, що в перспективі сприятиме підвищенню ефективності поширення медичної інформації.

Ключові слова: *невпевненість, медичний дискурс, корпусний аналіз, хеджування, інформаційні тексти для пацієнтів, листки-вкладиші до препаратів, комунікація ризиків.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 811.111’42:[32:808.51]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/23

Turshukova N. H.
https://orcid.org/0000-0002-2275-1396
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

2025 D. TRUMP’S INAUGURAL SPEECH: STYLISTIC ASPECT

The following work is devoted to the problem of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices within the USA current President Donald Trump Inaugural speech of 2025. It is stated that the 2025 D. Trump Inaugural speech is given in formal, official way with some colloquial words to create the effect of informal, trustful conversation between the USA President and American citizens. It is emphasized that Detachments and Parenthetic Sentences are used in the 2025 D. Trump Inaugural speech to give some detailed, additional information by making his message clear and acceptable by listeners, the American citizens. It is stressed that Epithets and Metaphors are used to make the given speech colorfull and vivid. It is found out that different types of Repetitions, Anaphoric and Epiphoric types of Parallel Constructions are used to demonstrate the given information more expressively and to etch it in the listener’s memory. It is determined that the usage of the Superlative and Comparative Degrees of Adjective and Adverbs, the usage of Elliptical and Emphatical Sentences, of the Comparisons and Antithesis, of Enumerations and Synonyms of Specification, of Polysyndeton and Asyndeton makes the 2025 D. Trump Inaugural discourse unique and inimitable. It is underlined that the system of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices within the USA current President Donald Trump Inaugural speech of 2025 is able to influence the listeners’ feelings and emotions, to influence their perceptive thinking, touching their system of values. It is stressed that the system of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices within the 2025 Donald Trump Inaugural discourse is able to be helpful in pragma-communicative purposes of the given discourse achieving. It is concluded that further investigations are necessary to deal with the specific features of D. Trump’s idiolect and ideostyle, as well as socio-linguistic investigations are necessary for further scientific prospective.

Keywords: *discourse, inaugural speech, Expressive Means, Stylistic Devices, Anaphora.*

Statement of the problem. The current President of the USA Donald Trump made his Inaugural speech for the second time in 2025, in which he addressed the American citizens and proposed his and his team politico-economical plan of the country development for the period of his presidency. In order to achieve his pragma-communicative purposes, in order to influence the listeners – the American citizens – to influence their feelings and emotions, to evoke their perceptive thinking, he uses a system of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices, the studying of which is proposed to do in the given work.

Analysis of recent research and publications. The works **of** Donald Trump as politician, former and current President of the USA were studied, using different approaches and methods: cognitive-communicative approach [1; 2; 4; 5; 6; 7; 10, 14]; stylistic approach [3; 8; 11], lexical approach to study his idiolect [9], socio-linguistic approach [12]. The given research is part of the D. Trump Inaugural discourses investigations with emphasis on their system of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices. The results of the following scientific exploring may contribute Discourse Analysis, Text Analysis.

Task statement. The purpose of the given work is to explore the USA current President Donald Trump Inaugural speech of 2025 and to define a system of Stylistic Devices and Expressive Means, used to realize pragma-communicative purposes of the given discourse, using Discourse Analysis and Text Analysis approaches, using several methods: method of simple calculation, pure sampling method, discourse analysis method.

Outline of the main material of the study. The previous investigation shows that D. Trump’s Inaugural speech of 2025 is considered to be “the political, institutional, argumentative, self-promoting, declarative, appealing to act and discrediting opponents discourse with the pragma-communicative purposes to express gratitude to voters for the chance to be elected

© Turshukova N. H., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

as a President; to propose politico-economic program of the country internal and external development for the period of presidency; to declare values, changes and concreate measures for the country development plans realization; to promote the political image of President, his/her political force and allies; to criticize the opponents and enemies, to discredit and neutralize them; to propose the appropriate system of valid arguments to provoke voters' positive support and approval of the proposed politico-economical changes for the country development; to orient voters and to appeal them for the actions, proposed by the President and his political party" [14].

The 2025 D. Trump Inaugural speech is given in formal, official way, using neutral and literary language units, terms of different spheres of life. The usage of the colloquial words is minimal to create the effect of informal, trustful conversation between the USA President and American citizens:

1. *Thank you. Thank you very much, everybody. (Applause.) Wow. Thank you very, very much* [13].

2. *The inflation crisis was caused by massive overspending and escalating energy prices, and that is why today I will also declare a national energy emergency. We will drill, baby, drill* [the same].

Thus, interjection *Wow* and colloquial form of address *baby* on the background of the words of neutral and literary styles are able to create the trustful effect of D. Trumps' conversation with the American citizens, as well to make his message more colorful, emotionally colored and interesting.

In terms of Grammar Tenses usage, D. Trump's Inaugural speech of 2025 is characterized by Future Indefinite, Present Continuous and Present Indefinite Tenses usage to demonstrate his and his Government future steps and measures to realize the politico-economical plan of the country development during the period of his presidency; by the Present Perfect and Past Indefinite Tenses usage to criticize the previous Presidents and their Governments for the American people destiny, to demonstrate the heroic past of the American nation.

The 2025 D.Trump Inaugural speech is characterized by the two-membered simple and complicated sentences usage, with the dominant role of statements within the given discourse to make D. Trump's message more categoric and true.

To realize his pragma-communicative purposes D. Trump uses a system of Stylistic Devices and Expressive Means in his Inaugural speech of 2025.

The 2025 D.Trump Inaugural speech contains a great number of Detachments to give some detailed information (1, 2); some Detachments have text-forming function (3, 4), some of them have chronicles function to set up the described events (5, 6, 7):

1. *For American citizens, January 20th, 2025, is Liberation Day* [13].

2. *As commander in chief, I have no higher responsibility than to defend our country from threats and invasions, and that is exactly what I am going to do* [the same].

3. *But first, we must be honest about the challenges we face* [the same].

4. *In other words, you'll be able to buy the car of your choice* [the same].

5. *From this day forward, our country will flourish and be respected again all over the world* [the same].

6. *Over the past eight years, I have been tested and challenged more than any president in our 250-year history, and I've learned a lot along the way* [the same].

7. *Next, I will direct all members of my cabinet to marshal the vast powers at their disposal to defeat what was record inflation and rapidly bring down costs and prices* [the same].

Investigation shows that Detachments with chronicles function prevail within the 2025 D. Trump Inaugural discourse to demonstrate chronically, within the time distance, his and his Government future steps and measures according to their program of the country politico-economical development(1, 2), proposing them as successful and prosperous deeds for the American community, as well as to demonstrate chronicles failures and errors of the previous Presidents and their Governments (3, 4), emphasizing their destructive and malign nature for the American society:

1. *Today, I will sign a series of historic executive orders* [13].

2. *First, I will declare a national emergency at our southern border* [the same].

3. *For many years, a radical and corrupt establishment has extracted power and wealth from our citizens while the pillars of our society lay broken and seemingly in complete disrepair* [the same].

4. *From this moment on, America's decline is over* [the same].

D. Trump uses a great number of Parenthetic Sentences to give some detailed, additional information in his Inaugural speech of 2025 making his message clear and acceptable by listeners, the American citizens, (1) and to express his own attitude to the described events (2):

1. *They're raging through the houses and communities, even affecting some of the wealthiest and most powerful individuals in our country – some of whom are sitting here right now* [13].

2. *The journey to reclaim our republic has not been an easy one – that, I can tell you*. [the same].

The usage of a great number of epithets makes the 2025 D. Trump Inaugural speech colorful and expressive, and such expressiveness with language units of positive and negative meaning is able not only to influence feelings and emotions of listeners, but also to influence their perceptive thinking, touching their system of values:

The vicious, violent, and unfair weaponization of the Justice Department and our government will end And our top priority will be to create a nation that is proud, prosperous, and free [13].

The Epithets *vicious, violent, and unfair,* which have negative meaning, which are associated with the previous Presidents and their Governments in the 2025 D. Trump Inaugural speech, are given in opposition to the epithets *top, proud, prosperous, and free,* which have positive meaning, which are associated with D. Trump and his Government future steps and measures. The usage of the given epithets of the attributive nature in opposition makes it possible to create and use Antithesis, appealing the logical and emotional nature of listeners – the American citizens.

The investigation shows that usage of the attributive epithets prevails in the 2025 D. Trump Inaugural speech, but adverbial epithets are widely used within the given discourse:

1. *My recent election is a mandate to completely and totally reverse a horrible betrayal and all of these many betrayals that have taken place and to give the people back their faith, their wealth, their democracy, and, indeed, their freedom* [13].

2. *And we will immediately restore the integrity, competency, and loyalty of America's government* [the same].

The 2025 D. Trump Inaugural discourse is characterized by the usage of Metaphors, which makes the given speech colorful and vivid by ability to transfer the qualities of some objects into the sphere of the other ones:

1. *A tide of change is sweeping the country, sunlight is pouring over the entire world, and America has the chance to seize this opportunity like never before* [13].

2. *The future is ours, and our golden age has just begun* [the same].

The usage of the mentioned above metaphors (1, 2) makes it possible to demonstrate changes proposed by D. Trump and his Government within the American community similar to the tide, which is impossible to stop and prevent; and changes proposed by D. Trump and his Government over the entire world is similar to the sunlight, which is associated with God's good; and to demonstrate future of the American community during D. Trump presidency as its golden age, as its top level development and prosperity.

Degrees of Comparison of Adjectives and Adverbs are widely used within the 2025 D. Trump Inaugural discourse. Thus, the usage of the Comparative Degrees of Adjectives (1, 2) and Adverbs (3) makes it possible to demonstrate the increase of quality of the described objects:

1. *America will soon be greater, stronger, and far more exceptional than ever before* [13].

2. *Ambition is the lifeblood of a great nation, and, right now, our nation is more ambitious than any other* [the same].

3. *– the United States – I mean, think of this – spent more money than ever spent on a project before and lost 38,000 lives in the building of the Panama Canal* [the same].

The usage of the Superlative Degree of Adjective is used to demonstrate the highest level of quality of the described objects: to demonstrate the high quality elections, when D. Trump was elected the USA President for the second time(1); to demonstrate the desire of D. Trump to be a peacemaker and unifier as the highest level of his legacy (2); to demonstrate the American citizens as the people with the high level of their extraordinary nature (3):

1. *It is my hope that our recent presidential election will be remembered as the greatest and most consequential election in the history of our country* [13].

2. *My proudest legacy will be that of a peacemaker and unif er* [the same].

3. *Our American ancestors turned a small group of colonies on the edge of a vast continent into a mighty republic of the most extraordinary citizens on Earth* [the same].

Investigation shows that D. Trump uses Comparisons within his 2025 D. Trump Inaugural discourse to compare the described objects with the other objects and to demonstrate their strong points in comparison with other objects: to demonstrate the extraordinary opportunity for changes in the USA and all over the world under D. Trump's presidency (1); to demonstrate future in the USA during D. Trump' s presidency as thriving and prosperous(2) and to demonstrate the extraordinary nature of the American nation in comparison with other nations (3):

1. *A tide of change is sweeping the country, sunlight is pouring over the entire world, and America has the chance to seize this opportunity like never before* [13].

2. *The American dream will soon be back and thriving like never before* [the same].

3. *There's no nation like our nation* [the same].

D. Trump uses Antithesis to compare the described objects, given in opposition, with emphasis on the advantages of one of the compared objects. Thus, he compares his presidency and presidencies of the previous USA Presidents, demonstrating his presidency as returning back *faith, democracy, wealth, freedom* for the American people and demonstrating the previous presidencies as *horrible betrayal* of the American citizens:

My recent election is a mandate to completely and totally reverse a horrible betrayal and all of these many betrayals that have taken place and to give the people back their faith, their wealth, their democracy, and, indeed, their freedom [13].

The investigation shows that usage of the Emphatic Sentences not only makes the given information colorful and expressive, but is able to stress some information valuable for speaker by etching it in the listener's memory. Thus, D. Trump, using Emphatic Sentence "*That is why"* promises the American community to overcome all the crisis by his Administration with *dignity, power and strength:*

That is why each day under our administration of American patriots, we will be working to meet every crisis with dignity and power and strength [13].

Specific feature of the 2025 D. Trump Inaugural discourse is the usage of the different types of repetitions. Some words are simply repeated several times within the 2025 D. Trump Inaugural discourse to be etched in the listener's memory as the key logical ideas: *government, presidency, thank you, America/ American/ Americans, nation, change(s), we, I, again, return, crisis, dream.*

With the same function to etch some information in the listener's memory, D. Trump uses Chain Repetitions with the repeated element at the beginning and at the end of the given sentence (1), as well as he uses Linking repetition with the repeated linking elements of the syntactical structures (2):

1. *Today is Martin Luther King Day. And his honor – this will be a great honor*. [13].

2. *Ambition is the lifeblood of a great nation, and, right now, our nation is more ambitious than any other. There's no nation like our nation* [the same].

The 2025 D. Trump Inaugural discourse is characterized by the usage of the great number of Parallel Constructions, where the Anaphoric type of the Parallel Constructions prevails in it:

1. *We now have a government that cannot manage even a simple crisis at home while, at the same time, stumbling into a continuing catalogue of catastrophic events abroad… We have a government that has given unlimited funding to the defense of foreign borders but refuses to defend American borders or, more importantly, its own people* [13].

2. *We will not be conquered, we will not be intimidated, we will not be broken, and we will not fail* [the same].

3. *We will not forget our country, we will not forget our Constitution, and we will not forget our God* [the same].

4. *We will be prosperous, we will be proud, we will be strong, and we will win like never before* [the same].

5. *We will stand bravely, we will live proudly, we will dream boldly, and nothing will stand in our way because we are Americans* [the same].

The repeated initial structures of the given above examples of the Anaphoric Parallel Constructions make it possible to demonstrate the given information more expressively and to etch it in the listener's memory because of its initial position, which is considered to be strong position for evoking listener's attention.

The Epiphoric type of the Parallel Constructions, with the repeated final part of the syntactical structures, is also used within the 2025 D. Trump Inaugural discourse with the same functions to attract listener's attention, to etch the given information in listener's memory:

1. *We will not allow that to happen. It will not happen again* [13].

2. *With these actions, we will begin the complete restoration of America and the revolution of common sense. It's all about common sense* [the same].

The investigation shows that the usage of Polysyndetons with the repeated conjunction *and* makes it possible to slow down he tempo of speech for paying attention for the enumerated things within the 2025 D. Trump Inaugural discourse:

1.*National unity is now returning to America, and confidence and pride is soaring like never before* [13].

2.*They were farmers and soldiers, cowboys and factory workers, steelworkers and coal miners, police officers and pioneers who pushed onward, marched forward, and let no obstacle defeat their spirit or their pride* [the same].

The investigation shows that D. Trump uses specific type of Asyndeton, or syntactical structure with the omitted linking elements between the enumerated things and the usage of the conjunction *and* before the last enumerated thing. Such dual nature of Asyndeton, in its classical understanding, and of Polysyndeton makes it possible to rise the tempo of speech withing the enumerated things without linking elements and to slow down the tempo of speech immediately

before the conjunction *and* Such sudden transition of rising intonation into falling intonation makes the given information at first more energetic and expressive and then unexpectedly more categoric, which is in its nature similar to the effect of the defeated / broken expectation, which is as a result able to attract listener's attention:

They crossed deserts, scaled mountains, braved untold dangers, won the Wild West, ended slavery, rescued millions from tyranny, lifted billions from poverty, harnessed electricity, split the atom, launched mankind into the heavens, and put the universe of human knowledge into the palm of the human hand [13].

The usage of the Elliptical sentence with the omitted *we* makes the given information emotionally colored and expressive, creating the effect of the informal, trustful conversation between speaker, the USA President, and listeners, the American citizens:

We will not forget our country, we will not forget our Constitution, and we will not forget our God. Can't do that [13].

D. Trump uses a great number of Enumerations to give the additional information about described things by adding the enumerated notions as the qualities of the described things:

We will move with purpose and speed to bring back hope, prosperity, safety, and peace for citizens of every race, religion, color, and creed [13].

Thus, the process of becoming the USA President for the second time is mentioned by D. Trump in his 2025 Inaugural discourse as returning back, which is associated with *hope, prosperity, safety, and peace* and equality for *every race, religion, color, and creed* within the American community.

The 2025 D. Trump Inaugural discourse is characterized by the usage of the great number of Synonyms of Specification in order to give the information about the described things as much in full volume as it is possible, in order to give more arguments for this or that described process, in order to avoid some misunderstanding between speaker and listeners:

1. *Instead of taxing our citizens to enrich other countries, we will tariff and tax foreign countries to enrich our citizens* [13].

2. *For this purpose, we are establishing the External Revenue Service to collect all tariffs, duties, and revenues* [the same].

Conclusions. The 2025 D. Trump Inaugural speech is characterized by the usage of Detachments, Parenthetic Sentences, Metaphors, the Attributive and Adverbial Epithets, the Comparative and Superlative Degrees of Adjectives and Adverbs, by the usage of Emphatic Sentences, Antithesis, Comparisons, Asyndeton, Polysyndeton, Epiphoric and Anaphoric types of the Parallel Constructions, Elliptical Sentence, Enumerations, Simple, Chain and Linking Repetitions, Synonyms of Specification, which make the given discourse unique and unrepeatable, which make the authors style of their usage fresh and inimitable. The usage of the interrelated Expressive Means and Stylistic Devices within the 2025 Donald Trump Inaugural discourse is helpful for listeners' feelings and emotions influence, for provoking their perceptive thinking, for the pragma-communicative purposes realization of the given discourse.

It is prospective to make further scientific investigations of D. Trump's idiolect and ideostyle, to make socio-linguistic investigation of the given discourse.

Bibliography:

1. Голубовська І. О., Орлова Т. В. Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.). *Studia linguistica*. 2017. Вип. 11. С. 9–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2017_11_3

2. Гуменюк Н.Г. Дискурс харизматичного лідера: інавгураційна промова Д. Трампа від 20.01.17 р. *Лінгвістика.* №2 (35). Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 174 – 179.

3. Гуменюк Н.Г. Інавгураційний дискурс Д. Трампа: синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі виступу від 20.01.17 р.) *Науковий збірник Херсонського державного ун-ту. Серія «Лінгвістика»*. Вип. 30. Херсон: ХДУ, 2017. С. 45 – 49.

4. Гуменюк Н.Г. Особливості маніпулятивного складника інавгураційного дискурсу Д. Трампа від 20.01.17 р.: *матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Функціонально-стилістичний потенціал романо-германських мов у європейському просторі»* (19 травня 2017 року, Полтава – Старобільськ) / заг. ред. Т.А. Кокнова. Вип. 1. Старобільськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 66 – 76.

5. Дарчук М. О. Комунікативні стратегії у політичній промові Дональда Трампа . *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2020. Вип. 8 (22). С. 131– 141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2020_822_14

6. Левицький В. В. Дональд Трамп: фашизм у добу метамодерну. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури.* 2018. Т. 1. С. 42–45.

7. Мелещенко О. О. Дискурсивні стратегії англомовного політичного твітінгу Дональда Трампа: когнітивний мультимодальний аналіз: дис....докт. філософії: 035 – Філологія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 298 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/17445

8. Чеботар Т. В. Гіперболізація у політичному дискурсі Д. Трампа. *Науковий огляд*. Том 5. № 77. 2021. С. 20–32.

9. Healy P. & Haberman M. 95,000 words, many of them ominous, from Donald Trump's Tongue. *The New York Times*. 2015. Dec. 5. URL: https://www.nytimes.com/2015/12/06/us/politics/95000-words-many-of-them-ominous-from-donald-trumps-tongue.html?_r=0 (accessed July 28, 2019).

10. Lakoff G. Trump's Twitter distraction. March 17, 2017. URL: https://georgelakoff.com/blog/ (accessed June 14, 2019).

11. President Donald Trump and his political discourse: ramifications of rhetoric via Twitter. Ed. M. Lockhart. New York, NY: Routledge, 2019. 226 p.

12. Sclafani J. Talking Donald Trump: A Sociolinguistic Study of Style. London : Routledge, 2017. 114 p.

13. Trump D. Inaugural Address. 2025. The American Presidency Project. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-54

14. Turshukova N.H. D. Trump's Inaugural addresses: comparative aspect. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University.* Series:"Philology. Journalism. Vol. 36 (75). № 4. P.1 Publishing House „Helvetica", 2025. P. 200–206. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/32

Туршукова Н. Г. ІНАВГУРАЦІЙНІ ПРОМОВА Д. ТРАМПА 2025 Р.: СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Подана робота присвячена розгляду взаємопов'язаних експресивних засобів і стилістичних прийомів у інавгураційній промові чинного президента США Дональда Трампа 2025 року. Зазначено, що інавгураційна промова Д. Трампа 2025 року зроблена в офіційній формі з використанням деяких розмовних слів, що створює ефект неформальної, довірчої розмови між президентом США та американськими громадянами. Підкреслено, що відокремлення та відокремленні речення використані в інавгураційній промові Д. Трампа 2025 року для надання детальної, додаткової інформації, що робить подане повідомлення зрозумілим і прийнятним для слухачів, американських громадян. Наголошено, що епітети та метафори використані для мовленнєвого забарвлення, роблячи подану інформацію барвистою та яскравою. З'ясовано, що різні типи повторів, анафоричний та епіфоричний типи паралельних конструкцій використані для того, щоб більш виразно продемонструвати подану інформацію та закарбувати її в пам'яті слухача. Визначено, що використання найвищого й порівняльного ступенів прикметників і прислівників, використання еліптичних і емфатичних речень, порівнянь і антитези, перерахувань і синонімів уточнення, полісиндетона і асиндетона робить інавгураційний дискурс Д. Трампа 2025 року унікальним і неповторним. Підкреслено, що система взаємопов'язаних експресивних засобів і стилістичних прийомів у рамках інавгураційної промови чинного президента США Дональда Трампа 2025 року здатна впливати на почуття та емоції слухачів, впливати на ступінь проникливості їхнього мислення, торкаючись системи їхніх цінностей. Наголошено, що система взаємопов'язаних експресивних засобів і стилістичних прийомів у рамках інавгураційного дискурсу Дональда Трампа 2025 року здатна сприяти досягненню прагмо-комунікативних цілей даного дискурсу. Зроблено висновок про необхідність подальших досліджень з метою вивчення особливостей ідіолекту та ідеостилю Д. Трампа, а також про необхідність подальших соціолінгвістичних досліджень як наукова перспектива.

Ключові слова: *дискурс, інавгураційна промова, експресивні засоби, стилістичні прийоми, анафора.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.133.1’255.2:004.8
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/24

Хайчевська Т. М.
https://orcid.org/0000-0003-3842-1348
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Галян О. В.
https://orcid.org/0000-0002-1811-0107
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З ФПАНЦУЗЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогодні доступність та значний інвентар інструментів штучного інтелекту (далі – ШІ) обґрунтовує дедалі більший перекладацький інтерес до даної галузі знань. Терміни у сфері ШІ стають усе більш вживаними та збагачують терміносистеми різних мов, зокрема французької. І хоча перші терміни у галузі ШІ почали з’являтися на межі XX–XXI століть, новий етап розвитку цієї терміносистеми триває саме зараз. Поява нових термінів, які починають вживатися в багатьох галузях науки, техніки та проникають в усі сфери життя, потребує визначення та кодифікації згідно з міжнародними нормами, адже це безпосередньо впливає на якість науково-технічного перекладу. Інтеграція України в європейський простір обґрунтовує необхідність створення відповідних лексикографічних розробок, які б сприяли унормованому вживанню термінів у сфері ШІ, їх перекладу з різних європейських мов на українську мову.

Результати цього дослідження показали, що активно триває формування терміносистеми у галузі ШІ на матеріалі французької та української мов. Однак, нами не було виявлено розробки, яка б містила французькі терміни та їхні українські еквіваленти. Вивчення словника термінів розробленого на базі української та англійської мов, свідчить, що процес роботи над терміносистемою, яка враховує семантико-морфологічні характеристики української мови, уже розпочато. Завдяки офіційно оприлюдненим глосаріям фахівці французької та української мов прагнуть наповнити терміносистеми у сфері ШІ не лише інтернаціональними термінами, утвореними на основі англійської мови, а випрацювати такі еквіваленти термінів, які б зберегли особливі риси мови перекладу. Відтак, створення відповідного французько-українського словника термінів є справжнім викликом для лінгвістів та фахівців з перекладу, і перші кроки для вирішення цього завдання уже зроблено.

Ключові слова: *науково-технічний переклад, термін, штучний інтелект (ШІ), французька мова, переклад термінів у сфері ШІ.*

Постановка проблеми. Якість науково-технічного перекладу безпосередньо залежить від використання уніфікованої та стандартизованої термінології. Термінологія ШІ утворилася перш за все на базі англійської мови, у відкритому доступі в Інтернеті можна знайти розробки призначені визначенню приналежності конкретних термінів до сфери ШІ та їх тлумаченню. Уваги заслуговує ресурс упорядкований Міжнародною організацією зі стандартизації (International Organization for Standardization, або ISO) ISO/ IEC 22989:2022, який є одним з вагомих кроків до кодифікації та стандартизації використання термінології у галузі ШІ, зокрема на базі французької мови [4]. Разом з цим нами не було знайдено двомовного лексикографічного джерела розробленого на базі французької та української мов, який би містив тлумачення термінів та їх переклад українською мовою згідно з її семантико-морфологічними особливостями, уникаючи калькування англомовної термінології. Відтак актуальність цієї розвідки обґрунтовується потребою дослідити питання перекладу термінів у галузі ШІ з французької мови на українську.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування французької термінології у даній галузі та її гуманізація стали об’єктом дослідження Ґ. Магакян (*Grair Magakian*). Учений зро-

© Хайчевська Т. М., Галян О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

бив спробу пояснити яким чином суто наукові терміни трансформуються у «гуманізовану» лексику. Мова йде про ті терміни, які пересічні користувачі вживають у повсякденному житті. До переліку термінів, котрі увійшли до побутового вжитку, дослідник відніс зокрема *base de connaissance*, *neurone artificiel*, *exporation de données* та інші. Крім того, дане дослідження показало, що терміни у сфері ШІ ще є досить складними для сприйняття, а неправильне їх розуміння іноді призводить до появи нових хибних сенсів [5]. На нашу думку, це дослідження показує, що попри популярність ШІ та наявність у більшості термінів чітких визначень у даній сфері, широкому загалу ще важко усвідомити алгоритми роботи ШІ.

Чеська науковця В. Реслерова провела ґрунтовне вивчення термінології ШІ, опираючись на двомовний словник термінів «Une intelligence artificielle bien réelle : les termes de l'IA». Основними аспектами, якими зацікавилася дослідниця, були плюрідисциплінарність термінів та їхні семантико-морфологічні особливості. Відповідно до проведеного кількісного аналізу, нею було визначено, що з 85 термінів, лише 49 є суто термінами ШІ, а решта паралельно вживаються у таких галузях як інформатика, математика, кібернетика, філософія тощо. Також у статті було звернено увагу на значний англійської мови через присутність великої кількості кальок англійських термінів. На думку В. Реслерової, цей факт може вказувати не лише на недостатню роботу над французькими еквівалентами, але й на інтернаціоналізацію термінології у сфері ШІ та вплив міжкультурних обмінів на розвиток спеціалізованої лексики [6]. Ми вважаємо методологію даного дослідження ефективною, її можна частково застосувати для вивчення термінів на матеріалі французької та української мов.

Потстановка завдання. Метою нашої розвідки є дослідити інвентар термінів у сфері ШІ у французькій мові та прослідкувати способи перекладу термінів даної галузі на українську мову, з урахуванням їх англійських еквівалентів; виявити особливості французьких й українських еквівалентів перекладу термінів у галузі ШІ.

Виклад основного матеріалу. Першочергово пропонуємо розглянути лексикографічні джерела укладені французькою мовою, що дозволить нам визначити, які ж саме терміни уже є офіційно оприлюдненими. За посередництва Міністерства культури Франції та Комісії зі збагачення французької мови було укладено словник з 50 базових термінів у сфері ШІ французькою мовою [2]. Особливість цієї роботи полягає в тому, що вона містить не лише переклад англомовних термінів французькою мовою, але й арабською, каталонською, іспанською, мовою басків, іспанською та нідерландською. На наш погляд, такий багатомовний підхід сприяє уніфікованому використанню термінів задля уникнення неточностей та двозначностей при перекладі.

Автори розробки на чолі з Ж.-М. Шове (*Jean-Marie Chauvet*) не лише дають визначення того чи іншого терміна, але й доповнюють його досить чіткою інформацією щодо його появи в ужитку. До прикладу, появу терміну *agent (m)* визначено як 2000 рік, а *infox vidéo (f), vidéotox (f)* – 2020 рік, відповідно то того коли вони були оприлюднені у *Journal officiel*, виданні для офіційних оголошень. Провівши кількісний аналіз термінів поданих у словнику, можна констатувати, що найбільше термінів у сфері ШІ, які поповнили французьку мову, було зафіксовано у 2018 (10 термінів) та 2024 роках (14 термінів). Водночас такий термін як *apprentissage autosupervisé (самокероване навчання) – self-supervised learning, SSL* попри його широкий вжиток ще не було опубліковано офіційно. Ретельне датування появи термінів, на наш погляд, надалі дозволить дослідникам вивчати еволюцію терміносистеми у галузі ШІ.

Важливим аспектом, який намагалися врахувати автори, є дотримання норми французької писемної стандартної мови, так званого «bon usage», яка опирається перш за все на академічні словники *Larousse*, *Le Robert*, *Le Bon Usage* тощо. Задля збереження чистоти французької мови від надлишку запозичень, до таких словників включено саме французькі еквіваленти англійських термінів, а не просто їх кальки.

Позитивною ознакою даного словника, з нашої точки зору, є наявність зафіксованих варіантів термінів на позначення одного і того ж поняття. На приклад, терміни *infox vidéo (f)* та *vidéotox (f)* пропонуються як еквіваленти англійського терміна *deep fake/ deepfake – дипфейк (глибока підробка)*. Разом з тим, поняття *дипфейк* чітко розмежовується з *fake news – фейкові/ брехливі/ фальшиві/ неправдиві новини*, еквівалентом якого у французькій мові є також два варіанти *infox* (*f*) (de *info[rmation]* et *intox[ication]*) або ж *information fallacieuse* (f) [2, с. 5].

З іншого боку, у деяких випадках на кілька англійських варіантів термінів, що позначають одне поняття, пропонується лише один уніфікований французький еквівалент. Наприклад, англійським варіантам *AI image generation*, *automatic*

image generation, *image2image*, *image-to-image*, *text2image*, *text-to-image* пропонується один французький еквівалент *génération automatique d'image*, і у випадку коли мова йде про генерування рухомих зображень – *génération automatique de vidéo* [2, с. 17]. Такий підхід, на нашу думку, є досить ефективним для уніфікації термінології, задля уникнення плутанини у процесі перекладу даного терміну.

У науково-технічних текстах часто можна спостерігати використання термінів у вигляді скорочень або ж літерних абревіатур і сфера ШІ не є винятком. Деякі французькі терміни пропонуються не лише у вигляді слова чи словосполучення, але можуть бути доповнені абревіатурою, якщо вона використовується в даній галузі, наприклад: *synthèse vocale de texte – SVT* (*текст-у-мовлення, синтез мовлення*), англійським еквівалентом якого є *text-to-speech* або ж *TTS* [2, с. 29]; або ж *grand modèle de langage – GML (велика мовна модель, ВММ*), англійською відповідно *large language model – LLM* [2, с. 18]. Проте не всі французькі терміни мають скорочену форму порівняно з їхніми англійськими еквівалентами, наприклад *adversarial machine learning – AML* французькою перекладається як *apprentissage antagoniste (змагальне/ суперницьке машинне навчання)* і не вживається у вигляді абревіатури.

Відзначимо, що лише для одного терміна зі словника *objet connecté (m) під'єднаний пристрій* не подано англійського еквівалента, який легко можна знайти в Інтернеті: *connected object, smart object/ smart thing* [2, с. 27]. Таким чином можна стверджувати, що даний словник термінів є дуже актуальною і своєчасною розробкою, але потребує розширення та доповнення.

Черговим глосарієм термінів у сфері ШІ на матеріалі французької мови є електронний ресурс укладений *Національною Комісією з Інформатики та Свобод* (Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés) [3]. Запропонований глосарій містить уже 80 термінів та їх тлумачення. Метою цієї розробки було ознайомлення широкого загалу користувачів з даною термінологією.

На відміну від словника, який було розглянуто вище, у даній розробці до кожного терміна не подається його англійський еквівалент або еквівалент іншими мовами. Тлумачення лише 17 термінів усе ж доповнені англійським відповідником, наприклад: *fonction de perte ou de coût – loss function (цільова функція, або функція втрат, або функція винагороди)*, *surapprentissage – overfitting (перенавчання).* Наявність у тлумаченні терміна його англійського еквівалента, на наш погляд, лише сприяє кращому його розумінню та уникненню плутанини при перекладі французького терміна на українську мову. Лише один термін *few shot learning* подано без французького еквівалента перекладу, що можна пояснити усталеністю його використання саме у такому вигляді.

Оскільки до даного глосарію включено значно більше термінів, ми проаналізували наскільки він відрізняється від попереднього. Після порівняння цих двох розробок, кількісні дані вказують, що вони містять лише 14 однакових термінів, решта термінологічних одиниць, які увійшли до словників, відмінні. Наприклад, в обох словниках подано тлумачення терміна з компонентом *apprentissage*: *apprentissage auto-supervisé*, *apprentissage automantique*, *apprentissage par renforcement*, *modèle génératif*, *intelligence artificielle, neurone artificiel* та інші. Таким чином, враховуючи збіг, було виявлено понад 110 французьких термінів у сфері ШІ офіційно зафіксованих у словниках, які потребують точного й однозначного перекладу на українську мову.

Особливої уваги заслуговує словник термінів у сфері ШІ французькою мовою «Une intelligence artificielle bien réelle : les termes de l'IA», який є канадською розробкою. Автори даного двомовного словника (французько-англійського) відібрали 85 термінів, пов'язаних зі штучним інтелектом, та запропонували їх тлумачення, різні варіанти терміна англійською мовою та його французький еквівалент. До прикладу: термін *analyse des mégadonées (аналітика великих даних)* має такі французькі варіанти як *analyse des données volumineuses*, *analytique des mégadonnées*, або ж *analytique des données volumineuses*; крім того, словникова стаття містить два англійських варіанти перекладу – *big data analytics (BDA)* або *big data analysis (BDA)* [7, с. 6].

Своєю чергою, словникова стаття терміна *mégadonnées* містить варіанти як французькою мовою (*données massives*, *données volumineuses*, *données de masse*), так і англійською (*big data, massive data*) [7, с. 20]. Ми вважаємо, що врахування розробниками усіх варіантів вживання терміну в обох мовах є важливим кроком до уніфікації термінології у сфері ШІ.

Разом з тим, поряд з тлумаченням та перекладом термінів, у даному словнику подано і фахову оцінку щодо вживання кожного терміну, а саме «termes privilégiés» – позначає термін, який рекомендовано до використання; «termes utilisés dans certains contextes» – терміни, які використовуються лише в певних контекстах, та «termes déconseillés» – терміни, якими не слід послуговуватися. Зі списку запропонованих у словнику термінів лише один термін позначено як нерекомен-

дований *réseau de neurones convolutionnel/ réseau neuronal convolutionnel/ réseau convolutionnel* [7. с. 30]. Причиною такої негативної оцінки є недостатнє опрацювання його перекладу, який розглядається як калька англійського терміна *convolutional neural network*, і не відповідає морфологічним особливостям французької мови.

Цікавим доповненням до тлумачення є додаткові зауваги авторів щодо значення та функціонування того чи іншого терміну, що сприяє кращому його розумінню, а відтак і адекватному перекладу. До прикладу: розробники зауважують, що у французькій мові часто вживається скорочення *CCN* (*convolutional neural network)* замість будь-якого французького еквівалента.

У 2024 році колективом фахівців з питань розвитку ШІ в Україні за підтримки Міністерства цифрової трансформації було видано «Словник термінів у сфері штучного інтелекту» [1]. До складу цього двомовного українсько-англійського словника увійшло 106 основних термінів у сфері ШІ для їх спільного розуміння та сталого розвитку галузі ШІ у країні. У розробці пропонуються терміни українською мовою, їх англійські еквіваленти, тлумачення термінів, а також можливі варіанти термінів українською мовою.

Перш за все звернемося до термінів-інтернаціоналізмів, які формують значну частину даної лексики. Під «терміном-інтернаціоналізмом» ми розуміємо термін, який використовується без значних фонетико-морфологічних відмінностей у терміносистемах різних мов. До прикладу, такі терміни як *algorithme (m)*, *classification (IA) (f)*, *modèle (IA) (m)*, *système d'IA (m)* або ж *test (IA) (m)* – перекладаються дослівно, оскільки вже функціонують в різних галузях науки і техніки, українською мовою відповідно: *алгоритм, класифікація, модель (ШІ)* та *тест (ШІ)*.

Водночас, якщо розглянути термін *validation (IA) (f)*, то пропонується не лише дослівний переклад як *валідація*, а більш адаптовані для ширшого кола користувачів варіанти як *перевірка, верифікація, підтвердження даних:*

La validation des données en IA fait référence au processus d'évaluation et d'assurence de la qualité, de l'exactitude et de la fiabilité des données utilisées pour entraîner et tester les modèles d'IA. – Перевірка даних у ШІ означає процес оцінки та забезпечення якості, точності та правдивості даних, що використовуються для навчання та тестування моделей штучного інтелекту (переклад наш –Т.Х., Г.О.).

Загальновідомий термін *hallucination (f)*, який вживається в медицині для позначення розладів пов'язаних з мозковою діяльністю, результатом яких є хибне сприйняття реальності, також застосовується у галузі ШІ для позначення хибної відповіді згенерованої ШІ або ж неправдивої інформації представленої як фактичної. Однак, у «Словнику термінів у сфері штучного інтелекту» пропонується як еквівалент перекладу термін – *галюцинування*, а не *галюцинація* [1, с. 9]. Ми вважаємо, що таке рішення укладачів словника пов'язане з бажанням розмежувати таким чином сфери вживання терміну (медицину та ШІ) і водночас адаптувати його до морфологічних особливостей української мови.

Після порівняння усіх французьких термінів із зафіксованими в українському словнику, було виявлено, що лише 35 з них мають точний еквівалент у французькій мові. Окрім, уже загальновідомих термінів таких як *intélligence (f) artificielle (générative)*, *mégadonnées (f)*, *métadonnées (f)*, сюди відносимо *augmentation (f) de données – data augmentation – аугментація* даних; *apprentissage (m) profond – deep learning – глибоке (або ж глибинне) навчання*; *instruction*, *instruction (f) générative – prompt – запит* (*промпт*); *explicabilité (f) – exlainability – пояснюваність*; *robustesse (f) – robustness – робастність* тощо. Зазначимо, що український термін *пояснюваність* використовується здебільшого саме у сфері ШІ і не є тотожним загальновживаному слову *пояснення*. До прикладу, термін *biais (m) – bias* перекладено як *упередження*, на нашу думку, такий переклад повністю враховує особливості української мови; а для терміна *infox vidéo (f) – deep fake* запропоновано два варіанти перекладу *дипфейк* та *глибока підробка*, очевидно що перший варіант є більш вживаним серед фахівців, а другий – сприятиме збагаченню термінології саме на основі української мови. Такі варіанти перекладу як *робастність (robustness)*, *скрейпінг (scraping)* є очевидно калькою з англійської мови, але ми не відкидаємо можливість того, що у перспективі їх усе ж таки буде замінено українськими еквівалентами.

Кількісні дані показують, що зі 175 французьких офіційно визначених термінів усього 35 мають точні українські еквіваленти; з іншого боку для 71 українського терміна потрібно підібрати французькі відповідники. Важливим аспектом залишається вибір перекладацької стратегії: звертатися до калькування з англійської мови і стати на шлях інтернаціоналізації термінології, чи пропонувати терміни джерелом яких є французька або ж українська мови. На наш погляд, уніфікація термінології у сфері ШІ у мовній парі французька-українська мови є дуже своєчасною. Водночас необхідно працювати над визначенням і перекладом інших термінів, що входять до даної галузі і стають все більш уживаними не лише у середовищі фахівців ШІ.

Висновки. У підсумку зазначимо, що науково-технічний переклад на даному етапі розвитку науки та техніки неможливо уявити без використання термінології у сфері ШІ. Беручи до уваги сучасний стан терміносистеми даної галузі та її стрімкий розвиток, слід очікувати на появу нової термінології. Відтак, очевидною є потреба уніфікації тлумачення та перекладу термінів у галузі ШІ у мовній парі французька-українська мови.

Французька мова є однією з європейських мов, яка постійно збагачується термінами на позначення новітніх технологій, які не є калькою їх англійських еквівалентів, а одиницями котрі органічно інтегруються у французьку мову, з урахуванням її семантико-морфологічних особливостей. Результати вивчення джерел термінології на базі французької мови свідчать, що офіційно визначено й оприлюднено 175 термінів, і лише чверть з них має визнані еквіваленти перекладу на українську мову. Своєю чергою, українські терміни є переважно інтернаціоналізмами, або кальками з англійської мови, і лише деякі з них розроблено на основі української мови. Отже, питання про переклад французької термінології у сфері ШІ на українську мову з урахуванням її особливостей залишається актуальним і перспективним.

Список літератури:

1. Словник термінів у сфері штучного інтелекту / упорядники: Чумаченко Д., Мішкін Д., Андрієнко О., Краковецький О., Турута О., Дубно О., Хрущова Д., Кобрін А., Авдєєва Т., Кравець І., Герасимяк В., Шабанов О., Бистрицька А. Київ: Міністерство цифрової трансформації України, 2024. 37 с. URL : https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/389a01ab0cc82040dfe172f94d1af720.pdf

2. 50 termes clés de l'intelligence artificielle. *Commission d'enrichissement de la langue française/ Ministère de la culture*. URL : https://www.culture.gouv.fr/thematiques/langue-francaise-et-langues-de-france/agir-pour-les-langues/moderniser-et-enrichir-la-langue-francaise/nos-publications/50-termes-cles-de-l-intelligence-artificielle

3. Glossaire de l'intelligence artificielle (IA). *Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés*. URL : https://www.cnil.fr/fr/intelligence-artificielle/glossaire-ia

4. ISO/IEC 22989:2022 (fr) Technologies de l'information – Intelligence Artificielle – Concepts et terminologie relatifs à l'intelligence artificielle. *Organisation internationnale de normalisation*. URL : https://www.iso.org/obp/ui/fr/#iso:std:iso-iec:22989:ed-1:v2:fr

5. Magakian G. L'intelligence artificielle dans la terminologie (française) – ses propriétés « d'humanisation ». Neophilologica, 2024. T. 36, P. 1-18. DOI : https://doi.org/10.31261/NEO.2024.36.02

6. Resslerová V. La terminologie du domaine de l'intelligence artificielle :néologie et pluridisciplinarité. Studia Romanistica. Vol. 24, Num. 2/2024. P. 59-71. DOI : 10.15452/SR.2024.24.0012

7. Une intelligence artificielle bien réelle : les termes de l'IA. URL : https://www.oqlf.gouv.qc.ca/ressources/bibliotheque/dictionnaires/VocabulairesPDF/vocabulaire-intelligence-artificielle.pdf

Khaichevska T. M., Halyan O. V. TRANSLATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TERMINOLOGY FROM FRENCH: CHALLENGES AND PROSPECTS

Nowadays, the accessibility and extensive inventory of artificial intelligence (hereinafter – AI) tools justify the ever-growing interest in translating this field of knowledge. AI terms are becoming increasingly common and are enriching the terminological systems of various languages, including French. Although the first terms in the AI field began to appear at the turn of the 21st century, a new stage in the development of this terminological system is currently underway. The emergence of new terms – which are being adopted across many branches of science and technology and are permeating all spheres of life – requires definition and codification in accordance with international standards, as this directly affects the quality of scientific and technical translation. Ukraine's integration into the European space justifies the need for corresponding lexicographical developments that would promote the standardized use of AI terms and their translation from various European languages into Ukrainian.

The results of this study show that the forming a terminological system in the field of AI is actively ongoing based on French and Ukrainian language materials. However, we have not found any existing development containing French terms and their Ukrainian equivalents. A study of the terminological dictionary developed on the basis of the Ukrainian and English languages indicates that the process of working on a terminological system that takes into account the semantic and morphological characteristics of the Ukrainian language has already begun. Thanks to officially published glossaries, French and Ukrainian language specialists strive not only to fill AI terminological systems with international terms based on English but also to develop equivalents that preserve the specific features of the target language. Therefore, compiling a corresponding French-Ukrainian dictionary of terms is a real challenge for linguists and translation specialists, and the first steps toward solving this task have already been taken.

Keywords: *scientific and technical translation, term, artificial intelligence (AI), the French language, translation of AI terminology.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 821
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/25

Мустафаєва Н. Дж.
https://orcid.org/0009-0002-6797-200X
Бакинський державний університет

РОЛЬ ДОМІВНОГО ФАКТОРУ У ЗАСВОЄННІ МОВИ

Головною метою статті є науково-теоретичне обґрунтування сімейно-побутової сфери як вирішального фактора у вивченні мови та представлення цього середовища (сфери) як основного соціального контексту, в якому реалізується вроджена мовна здатність.

Зазначається, що початковим і найпліднішим соціальним середовищем для реалізації вродженої компетенції у вивченні мови є сімейно-побутове середовище. Таким чином, у цьому середовищі дитина оточена біологічною, психологічною та соціологічною турботою та поступово засвоює рідну мову, спираючись на досвід батьків (дорослих).

Основним методом, використаним у статті, є описовий метод. Крім того, були використані також теоретико-аналітичні, соціолінгвістичні та психолінгвістичні методи.

Вперше в азербайджанській лінгвістиці з'ясовано та обґрунтовано зв'язок між вродженою мовною здатністю та процесом засвоєння мови за допомогою різних схем. Зазначено, що сімейно-побутове середовище представлено як «перехідна зона» у вивченні мови, і з цього аспекту зв'язок норми та аномалії пояснено в новому контексті. Сімейно-побутове середовище розглядалося не лише як місце, де опановується мова, але й як основна соціально-психологічна платформа, де формується мовна ідентичність.

На завершення було зазначено, що сімейно-побутове середовище не лише реалізує мовну компетенцію дитини та навчає її таємницям рідної мови, але й формує особливий сімейно-побутовий стиль, який лежить в основі всіх функціональних стилів літературної мови. Зазначається, що дитина отримує перші уроки засвоєння мови в сім'ї, набуває першого досвіду в сім'ї, і після проходження першої школи засвоєння мови вона вступає в підлітковий вік, і цей віковий період відкриває нові можливості для розвитку її «мовної ідентичності». Підкреслюється, що ці можливості проявляються як у хронологічній послідовності, так і одночасно. Бувають випадки, коли особливий талант проявляється раніше, у більш ранньому віці, але «освоєння мови» – це біопсихосоціологічний процес, у якому взаємозв'язки норми та аномалії відбуваються не прямолінійно, а радше з ваганнями. Зазначається, що людина, яка опановує мову з дитинства, після соціалізації потрапляє в соціальну спрямованість мови, не лише користуючись можливостями, які вона надає, але й змушена рахуватися з її перевагами.

Ключові слова: *мовна компетенція, мовне середовище, сімейне життя, соціальний, біологічний, психологічний, норма, аномалія, прагматичний, сім'я, суспільство, універсальний, менталітет.*

Постановка проблеми. Хоча біологічні та психологічні аспекти засвоєння мови зумовлені абстрактними факторами, фактори, що визначають соціологічний аспект, є досить специфічними, одним з яких є фактор сімейного життя. Само собою зрозуміло, що цей фактор тісно пов'язаний з фундаментальними аспектами мовної компетенції або здібностей (біологічними, психологічними), але сімейно-побутові стосунки являють собою своєрідний перехід між біологічним та соціологічним у розвитку мови у дитини. Тут другий аспект є, якщо можна так сказати, прямим продовженням першого. Попередні дослідження показали, що сімейне середовище та виховна поведінка батьків вдома відіграють важливу роль у засвоєнні мовою дітьми. Використання мови

© Мустафаєва Н. Дж., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

в сімейному середовищі, стосунки між батьками та дітьми та соціокультурне середовище безпосередньо впливають на формування мовних навичок [Wu, 2025; Christina, 2025; Li, 2025; Jackson, 2023; Frontiers, 2024].

Головна мета статті – науково та теоретично довести сімейно-побутову сферу як вирішальний фактор у засвоєнні мови та представити це середовище (сферу) як основний соціальний контекст, у якому реалізується вроджена мовна здатність.

З'ясовано зв'язок між вродженою здатністю до мови та процесом засвоєння мови, а відмінності обґрунтовано за допомогою схем. Сімейно-побутове середовище представлено як «перехідну зону» у засвоєнні мови. З цього аспекту взаємозв'язок норми та аномалії пояснено в новому контексті. Сімейно-побутове середовище розглядалося не лише як місце, де опановується мова, але й як основна соціально-психологічна платформа, де формується мовна ідентичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Національна енциклопедія Азербайджану» визначає поняття сім'ї наступним чином:

«Невелика група, заснована на шлюбі або кровному спорідненні. Члени сім'ї пов'язані один з одним побутовою єдністю, моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Оскільки шлюб і батьківство легітимізуються моральною та правовою єдністю та отримують суспільну та державну підтримку, сім'я виступає як соціальний інститут» [1, с. 228].

В енциклопедії серед «основних видів функцій, що відповідають життєдіяльності в сучасній сім'ї»; 1) репродуктивна, 2) освітня, 3) побутова, 4) економічна, 5) первинний соціальний контроль тощо, не згадується функція мовного спілкування або, іншими словами, функція засвоєння мови новим поколінням. Причина цього, безсумнівно, полягає в тому, що ні існуючі звичаї, ні закон ніколи не висували такої вимоги до сім'ї. Однак у спеціальній статті Національної енциклопедії під назвою «Сімейне виховання» зазначається, що «головне та загальне завдання сімейного виховання — підготовка дітей до життя в сучасних соціальних умовах, а його більш конкретне та обмежене завдання – прищепити їм знання, навички та звички, необхідні для нормального формування особистості в сімейному середовищі» [1, с. 229]. Це означає, що з перших днів їхнього народження батьки несуть як моральну, так і юридичну відповідальність за розвиток мовленнєвих та мовних навичок малюка в будь-якому випадку. Сама сім'я, будучи органічною частиною суспільства з усіма його етносоціальними особливостями, формує дитину в лабораторії «малого суспільства», природно готуючи її до «великого суспільства». Фактично, процес засвоєння мови вивчається, як правило, поза сімейно-побутовим фактором, що зовсім не пов'язано зі спробою заперечити роль цього фактора. Мета полягає в тому, щоб відокремити проблему від якихось додаткових або периферійних деталей, забезпечити більш конкретний підхід до неї. Однак, після такого прямого підходу чи погляду, необхідно також враховувати певні деталі, найважливішою з яких, на нашу думку, є сімейно-побутове середовище, що оточує немовля. Звичайно, яким би складним не було пояснення вродженої мовної компетентності як феномену, опис процесу її реалізації не можна вважати менш складним. Спостереження американських, німецьких та французьких психолінгвістів протягом багатьох років за процесом розвитку мови дітей підтверджують, що, хоча процес розвитку мови створює враження прямого «продукту» чи «результату» вродженої мовної компетентності, важко безпосередньо схематизувати чи змоделювати розглянутий зв'язок. Вражає те, що немовля прагне до взаємин дії-реакції з дорослими, які контактують з ним, насамперед з матір'ю, і досить послідовне в цих спробах [2, с. 151]. Це невербальне спілкування є першим етапом соціалізації немовляти, а точніше, розвитку від біопсихологічного феномену до психосоціологічного феномену, який відбувається саме в сімейно-побутовому контексті. Роль матері в поступовому переході немовляти від жестово-рукових знаків до звукових знаків є винятковою. Як зазначав американський психолінгвіст К.С. Брунер, «послідовні пояснення матері навмисних значень» надають вирішальну допомогу дитині, яка перевіряє мовленнєві знаки. «Саме тому, що правила граматики аналогічні правилам руху та уваги, вроджена мовна компетентність реалізується саме в цих стосунках між батьками та немовлям. Надзвичайна щирість цих стосунків, їхня надзвичайна чутливість та їхня «вирішальна залежність від контексту, в якому відбувається спілкування», дають підстави для висновку, що сімейно-домашнє середовище є надзвичайно природним явищем у засвоєнні мови, іншими словами, у реалізації вродженої компетентності як індивідуально, так і в суспільному масштабі [2, с. 151-152].

Постановка завдання. Головною метою статті є науково-теоретичне обґрунтування сімейно-побутової сфери як вирішального фактора

у вивченні мови та представлення цього середовища (сфери) як основного соціального контексту, в якому реалізується вроджена мовна здатність.

Зазначається, що початковим і найпліднішим соціальним середовищем для реалізації вродженої компетенції у вивченні мови є сімейно-побутове середовище. Таким чином, у цьому середовищі дитина оточена біологічною, психологічною та соціологічною турботою та поступово засвоює рідну мову, спираючись на досвід батьків (дорослих).

Виклад основного матеріалу. Саме сімейно-домашнє середовище має подвійний характер. Таким чином, з одного боку, це досить інтимна сфера, в якій окремі індивіди не соромляться демонструвати свої суб'єктивні інтереси, бажання та прагнення, а з іншого боку, це значною мірою соціальна сфера, яка повинна дотримуватися певних морально-етичних норм:

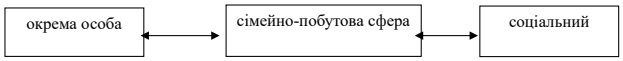

Так само, як сімейно-побутова сфера чи середовище не може бути повністю індивідуально-суб'єктивним, воно також не може бути повністю соціально-об'єктивним. Фактично, це найпридатніший, найродючіший «простір» для вроджених мовленнєво-комунікативних навичок, що випливає з цього. В азербайджанській просторіччі є таке прислів'я: Є розмова між будинком, є розмова між людьми. Тут йдеться про те, що те, що говорять у сім'ї, і те, що говорять у суспільстві, відрізняються одне від одного: мовленнєве спілкування в суспільстві підпорядковується суворішим морально-етичним нормам, сімейно-побутове середовище (дім) більш-менш вільне, тут батьки (дорослі) пізнають своїх дітей (молодших) ще до того, як вони можуть говорити, певною мірою поступаються їм та виправляють їхні недоліки. Однак суспільство, в принципі, не зобов'язане брати на себе таку місію. Звичайно, роль сімейно-побутового фактора в оволодінні мовою не така проста чи прямолінійна, як іноді уявляють. Складність проблеми більш очевидна в тому, що, як ми вже зазначали, ми шукаємо зв'язок між двома різними феноменальними поняттями – вродженою мовно-мовленнєвою компетенцією та процесом безпосереднього засвоєння мови. Тут найприродніший і водночас перший зв'язок, який спадає на думку, – це реалізація вродженої компетенції в «рідному середовищі». Тобто, дитина, народжена в сім'ї, що належить до тієї чи іншої нації, поступово засвоює рідну мову через природний хід процесів. Період цього засвоєння, як і окремі етапи цього періоду, майже однакові у всіх народів. Той факт, що дитина засвоює або повинна засвоювати мову сім'ї, в якій вона народилася (по суті, сім'ї, що належить до тієї чи іншої нації), – це таке явище, яке стало ярликом в історії людського суспільства протягом тисячоліть, що ми з гордістю використовуємо вирази «рідна мова», «рідна мова», «мова батьківщини», «національна мова». Не ставлячи під сумнів це природне почуття гордості, яке проявляється у всіх народів світу без винятку (ми повернемося до цього питання пізніше), мусимо визнати, що вроджена мовна компетентність не підлягає закону етнічної чи національної спадковості (еволюції). «Відомо, що дитина може вивчити будь-яку мову в перші роки після народження, незалежно від того, якою мовою володіли її предки та батьки (чи то індоєвропейські мови, чи то тональна китайська, чи то 140-фонемні койсанські мови у Південній Африці)» [3, с. 76]. Автор цієї інформації продовжує, пишучи, що «існує два класичних підходи до того, як набувається мова: емпіричний та нативістський. Згідно з емпіричним підходом, мовна діяльність є результатом процесів навчання, що відбуваються в соціалізації, тобто людина засвоює мову з навколишнього світу через власний досвід. Нативізм, навпаки, виходить з того, що мовна діяльність генетично присутня в організмі людини, тобто вона є вродженою» [3, с. 76].

Однак поняття «генетичної присутності» тут слід розуміти в широкому, а не вузькому сенсі. Як зазначено у вищенаведеній цитаті, дитина може вивчити будь-яку мову залежно від середовища (сім'ї), в якому вона народилася, а не лише безпосередньо від матері чи батьків. Це також відображається в послідовності засвоюваних звуків мови. Згідно з дослідженнями Р. Якобсона, діти спочатку засвоюють звуки, спільні для всіх мов світу, а набагато пізніше вони набувають фонем рідної мови, які відрізняються від інших мов (мовна універсальність, або «людська мова» загалом)» [3, с. 79].

Експериментально підтверджено, що починаючи з третього тижня народження дитини, вона чує іноземні звуки разом із голосом власної матері [Veysallym, 2015: 77]. Яким би близьким і рідним не був голос її матері, дитина вирізняється особливою чутливістю до людей та їхніх голосів загалом, що підтверджує, що вона приходить у світ із універсальною людською долею щодо мови, навіть якщо вона належить до того чи іншого народу (етносу) з біологічної (спадкової) точки зору. Таким чином, після того, як дитина відкриє

очі на світ, до якої б сім'ї вона не потрапила, вона без труднощів розмовлятиме мовою цієї сім'ї.

Розглянемо іншу ситуацію, представлену численними прикладами: діти батьків, які належать до різних народів і є носіями різних мов, розвивають власну мову та мовлення. Вони все одно вибиратимуть... їхню орієнтацію відповідно до поточних умов чи потреб, тобто вони опановуватимуть будь-яку мову чи мови, які їм практично пропонуються в родині.

Можна запитати, що якщо немає психологічної чи психологічної перешкоди для засвоєння мови, відмінної від бажання новонародженої дитини чи від генетичних кодів, то чому поняттю «рідна мова» надається таке велике значення? На нашу думку, відповідь на це питання слід шукати не звертаючись до біопсихологічної, а саме до соціально-психологічної сторони поняття-уяви, пов'язаної з «сімейно-побутовим середовищем». Таким чином, відчуття приналежності до тієї чи іншої мови чи народу є не спадково-біологічним, а соціально-моральним почуттям. Мовно-знакові системи, які по суті нейтральні до будь-якої етнічної риси чи якості, можуть піднятися на метафоричний рівень саме тоді, коли вони набувають соціально-моральної цінності, будучи зіставленими з «душею народу» [4].

Той факт, що засвоєння мови відбувається саме в сімейно-побутовому середовищі, впливає на характер цього засвоєння. Цей вплив настільки значний, що ми змушені ще раз розглянути це питання в контексті протиставлення понять мовної компетенції людини та засвоєння мови. Сімейно-побутове середовище є рівною мірою етнографічним, а також соціальним. Тому процес засвоєння мови тут супроводжується засвоєнням певних ментальних характеристик. Тобто ми стикаємося зі зв'язком норми та аномалії, який водночас допомагає зрозуміти суть питання: з одного боку, універсальність здатності до засвоєння мови загалом, а з іншого – менталітет цього процесу засвоєння.

Парадокс питання полягає в тому, що мовна компетентність, яка має універсальний зміст, або не знає меж у універсальному масштабі – у тому сенсі, що дитина має потенціал говорити в будь-якій родині та будь-якою мовою – може бути реалізована лише в певній родині, в принципі, зазвичай, лише однією мовою. Це вимагає певного менталітету, а потім і прагматичного підходу до проблеми. Як відомо, «прагматичні відмінності між мовами підкреслюють важливість врахування культурних та соціальних контекстів під час вивчення мови та спілкування. Мови відрізняються не лише граматикою та словниковим запасом, але й тим, як вони будують та сприймають мовленнєві акти, як контекст впливає на значення мови, і як соціальні та культурні норми визначають ввічливість та етикет» [4, с. 194]. Коли прагматичний підхід до будь-якого знаку в семіотиці, включаючи лінгвістичний знак, стверджується, що він «має на увазі зв'язок між знаком і означачем (людиною), то яким би конкретним не було тут поняття «знак», поняття «означальник (людина)» є настільки абстрактним. Перш за все тому, що, на відміну від універсальності знака, і навіть його технічної природи, означальник (людина) є органічним компонентом ментальної системи, яка сягає так глибоко, як та чи інша нація, від родини. Етноментальні цінності, які різні родини та народи набули протягом тисячоліть – до речі, поняття «мовна сім'я» або «мовні сім'ї» в науково-лінгвістичній літературі має термінологічне наповнення тією мірою, якою воно є метафоричним – мають настільки значний вплив на формування образу людини-людини, що цей образ можна вважати, у певному сенсі, продуктом цих впливів.

Не випадково в останні роки в порівняльному вивченні відмінностей між мовами увага приділяється не статичним, а динамічним моментам, іншими словами, мовленнєвим ситуаціям і актам, саме тут і виникає прагматичний підхід – техніка вивчення ставлення людини до мовного знаку у порівняльному порядку. Так, як об'єкти обрані динамічні мовленнєві категорії, такі як звертання [5], діалог [6], питальні речення [7] тощо, які, беручи своє «архаїчне коріння» саме з дитячих мовленнєвих моделей у сім'ї, зберігають свою початкову «наївність» навіть на найвищому рівні розвитку.

Звичайно, цілком очікувано, що така архаїчна та емпірична наївність знайде своє відображення і в тексті «Кітабі-Даде Горгуд». Видатний дослідник тексту К. Абдулла наводить як приклад такий епізод з епосу:

Газан-хан бере свого сина Уруза з собою на полювання, щоб навчити його, навчити. У цей час на них раптово нападають невірні... Уруз запитує батька: «Як називають ягі дію?»

Після того, як Казан-хан спокійно відповідає на це наївне запитання, поставлене всередині сім'ї, Уруз ставить друге, не менш наївне запитання: «Батьку, якщо вони вб'ють бегів-йігітів усередині, чи вони просять крові, чи подадуть вони до суду?»

Ці наївні питання дозволяють Автору (Деде Коркут) навчити огузьку молодь своїх не таких вже й наївних «уроків» [8, с. 183-184].

Само собою зрозуміло, що відкриття язика немовлям, іншими словами, реалізація його вродженої мовленнєвої здатності чи здібностей, є прагматичною подією. Таким чином, тут йдеться про засвоєння знака, спільного та зрозумілого для всієї родини-суспільства. У цієї події є дві сторони: 1) немовля, яке опановує мову, та 2) родина-суспільство, яке підтримує його в цьому процесі. Як видно, реалізація мовної компетенції неможлива без жодного з цих аспектів. Ці аспекти можливі не в абстрактному «просторі», який ми зазвичай називаємо «суспільством», а в благодатному середовищі-умовах, які містить поняття «сім'я».

Те, що розвиток мови по суті є прагматичним, також видно з того факту, що немовля опановує нейтральний універсальний та універсальний мовний знак на основі морально-етичного... «спектри», що належать до сімейно-побутового виховання. У якій би якості сім'я не представляла «рідну мову» (діалектно-мовленнєву, міжнародну, «змішану» тощо), дитина приречена сприймати її саме в цій якості. Тому спуск дитини (людини) з міжнародного рівня – з рівня, де мовна компетенція «генетично» визначена, до рівня, де вона (мова) практично засвоєна – є настільки антропоцентричною закономірністю, що без неї неможливо було б уявити «архітектуру» відносин мова – людина – суспільство.

В.П. Белия, автор підручника «Психолінгвістика», пише:

«Роль батьків у вивченні мови дитиною надзвичайно велика. Зрозуміло, що дитина не може повноцінно вивчити цю мову за відсутності мовного середовища» [9, с. 63].

Далі автор робить цікаве спостереження:

«Однак дивує, що батьки рідко виправляють граматичні помилки своїх дітей. Більше того, батьки з вищим соціально-економічним статусом роблять це частіше». Однак у більшості випадків вони виправляють своїх дітей лише тоді, коли їхні вирази не відповідають дійсності» [9, с. 63-64].

Наприклад, коли дитина каже: «Моя мама не хлопчик, вона дівчинка», батько/мати приймає це за правду. Однак, коли він/вона каже: «Дісней приходить до нас додому у вівторок», батько/мати заперечує: «Ні, ні. У п'ятницю». У психолінгвістичній літературі це називається «проблемою негативних доказів» [9, с. 64].

На нашу думку, зосередженість батьків на інформаційних помилках, а не на мовних помилках (аномаліях), зумовлена інерцією залишення місії засвоєння мови на малюка (той, хто говорить жестами) – це та сфера, де власні пошуки, спроби та відкриття дитини повинні створювати впевненість у собі. Допомога з правильністю тієї чи іншої інформації не виходить за межі звичайної інформативної допомоги.

В.П. Белия, поряд з «дитячою мовою», також розглядає поняття «батьківської мови». правильно показує, що коли батьки чи няні розмовляють з дітьми, вони зазвичай ставлять себе на їхнє місце, принаймні намагаються не відокремлюватися від них [9, с. 65], що випливає з необхідності створити своєрідний мовленнєвий комфорт для малюка, який починає говорити новою мовою.

Є також ряд інших особливостей «батьківської мови», серед яких особливий інтерес викликає те, що дорослі розмовляють з дітьми повільніше, більше роблять паузи, промовляють слова з логічним наголосом, звертають увагу дитини на моменти, які вони вважають важливішими тощо [9, с. 66].

Процес засвоєння мови займає настільки міцне місце в сімейному житті, що в етнографії та фольклорі багатьох народів навіть сформувалися спеціальні жанри. Наприклад, колискові, порівняння, загадки, казки, ребуси тощо, створені азербайджанським народом, служать меті розвитку дитячого мовлення. Вони відображають досвід багатьох століть і виконують функцію усних підручників рідної мови. Фактично, сучасна сімейна педагогіка, або навчання, широко використовується в тих практиках минулих століть.

Як показано в психолінгвістичній літературі, ролі батьків у мовленнєвому вихованні дитини відрізняються одна від одної. «Дослідники вважають, що чоловіки (батьки, дідусі, вихователі) роблять це з меншою дитячою поведінкою, ніж жінки (матері, бабусі, опікуни)... Таким чином, матері встановлюють більш уважні та розуміючі стосунки, що забезпечують дітям максимально комфортне спілкування. З іншого боку, батьки краще готують дітей до спілкування з незнайомими дорослими. Тому батьки доповнюють один одного. І таким чином, дорослі самі, не помічаючи, навчають дитину мові та мовленнєвому спілкуванню» [9, с. 56-57].

Незалежно від того, наскільки сильним є вроджений потенціал мовної компетентності людини, незалежно від того, наскільки благодатним для реалізації цього потенціалу є сімейно-життєве середовище, процес мовного розвитку дитини, який триває досить тривалий період, супроводжується появою певних мовленнєвих аномалій. Ці аномалії можуть не привертати особливої уваги в умовах послідовної стабілізації норми в дитячому мов-

ленні, звичайно, але психолінгвістична література показує, що такі випадки не мають випадкового характеру, а демонструють певні закономірності. Ще один цікавий аспект питання полягає в тому, що вищезгадані закономірності мовленнєвих аномалій майже однаково стосуються дітей, які розвивають мову різними систематичними мовами світу. Згідно з теорією «вроджених знань» Н. Хомського, дитина формує припущення щодо правил і засвоює лінгвістичний опис мови («первинні мовні дані»), коли чує вирази, вимовлені дорослими. Крім того, на основі цих припущень вона передбачає лінгвістичну структуру майбутніх речень, порівнює ці передбачення з реченнями, які насправді з'являються, відкидає гіпотези, які не виправдовують себе, і розробляє ті, які виявляються прийнятними [9, с. 72]. Теорія дає основу для помилок, що виникають в результаті того чи іншого мовленнєвого експерименту, а точніше, тестів. Фахівці вивчили тисячі типових мовленнєвих помилок і склали таку класифікацію: паузи, вагання, виправлення, повторення та заміни, мовні помилки [9, с. 75].

Звичайно, аномалії можуть спостерігатися в мовленні людини протягом усього її життя. Однак перший період процесу «засвоєння мови» можна вважати провідним періодом у мовному житті людини в тому сенсі, що цей період соціалізує людину, перетворює її на органічну частину суспільства. У наступні періоди людина може як розширювати свої мовні знання через освіту (дотримуючись норм усної та писемної літературної мови, розвиваючи мовленнєву культуру через читання тощо), так і досягати серйозних успіхів у різних функціонально-стилістичних сферах, реалізуючи свої індивідуальні творчі здібності. У другому, особливо третьому періоді, питання «засвоєння мови» зовсім відрізняється від її засвоєння в сім'ї та має своєрідний суб'єктивний характер. Творче засвоєння, а точніше, набуття здатності використовувати мову як художній, науковий, журналістський, офіційно-діловий творчий інструмент, замість того, щоб перетворювати людину на «органічну частину» суспільства, надає їй особливий статус, навпаки, ізолює її від суспільства, якщо можна так сказати. Загалом, роль сімейно-побутового фактора в вивченні мови визначається тим, що батьки (опікуни) несуть як підсвідому, так і свідому відповідальність за розвиток мови дитини або реалізацію вроджених мовних навичок, і в тій чи іншій мірі допомагають нормальному перебігу цього процесу, причому біологічні, психологічні та соціологічні аспекти вивченню мови враховуються в єдності. Зводячи багато парадоксів в одне русло, сім'я забезпечує не лише біологічну, психологічну та соціологічну, а й мовну зрілість дитини, фактично всі три аспекти в мовній особистості перебувають у тісній концептуальній єдності. Той факт, що дитина розвиває більш-менш нормальну мову поза сім'єю або в допоміжних закладах, які її замінять (наприклад, дитячі будинки, будинки дитини тощо), завжди викликав великі сумніви. Доля «дітей Мауглі» є тому доказом. Тому тут також проявляється одне з нормо-аномальних співвідношень у вивченні мови:

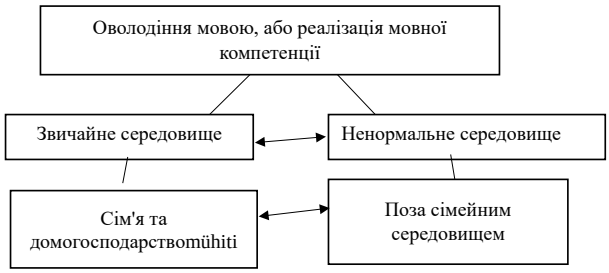

Хоча сімейно-побутове середовище чи контекст навчає дитину мови в її природному стані, тобто з її діалектно-діалектними характеристиками, етнографічними, лінгвопсихологічними, лінгвокультурними, ментальними тощо особливостями, що не виходять за межі сім'ї, ця сімейно-побутова «мова», з одного боку, містить низку інших мов паралельно рідній мові в тій чи іншій мірі, а з іншого боку, вивчення рідної мови також містить зародки літературного (функціонального) стилістичного ландшафту, розрахованого на пізніші етапи засвоєння мови [11; 12; 13;]. Отже, в системі функціональних стилів будь-якої мови існує потреба в особливому розмежуванні сімейно-побутового стилю, оскільки «мовлення постає у своєму найприроднішому, найнеобхіднішому та найстійкішому прояві саме в побутовому стилі (зауважимо, що автори чомусь використовували термін «побутовий стиль», а не «сімейно-побутовий стиль»; на нашу думку, правильніше було б використовувати перший термін – дис.) [14; 15;]. А також відомо, що цей стиль є ще й «кухнею», яка показує, наскільки цивілізована мова. Якщо там є якийсь дефект, він так чи інакше проявиться в інших функціональних стилях» [10, с.240].

Висновки. Оскільки сімейно-побутове середовище – це середовище, в якому людина розвиває мову, його вплив залишається в мовній пам'яті людини і не залишається непоміченим відповідною діяльністю в мовленнєвому, мовности-

льовому середовищах, в які вона згодом потрапляє. Серед мов світу, особливо в наші дні, коли національні мови серйозно пригнічуються під масованим-тотальним тиском глобалізації, саме сімейно-побутова мова демонструє найбільший опір. Цікаво, що в лінгвістичній літературі увага більше приділяється аномаліям сімейно-побутового стилю, ніж його нормальності. Наприклад, показано, що такі аномалії, які завжди були характерними для сімейно-побутового стилю (і які дають про себе знати навіть сьогодні), як правило, зустрічають різкий суспільний осуд і протести:

а) потрапляння під вплив діалекту-діалекту;

б) піддавання впливу іноземних мов;

в) незнання добре норм і стилістичних можливостей усної чи писемної літературної мови» [10, с. 242].

Як видно, сімейно-побутовий стиль не лише реалізує мовну компетенцію дитини та навчає її таємницям рідної мови, а й формує особливий функціональний стиль – сімейно-побутовий стиль, який буде основою всіх функціональних стилів літературної мови. Дитина отримує перші уроки засвоєння мови в сім'ї, набуває першого досвіду в сім'ї, і, пройшовши першу школу засвоєння мови, вступає в підлітковий вік, що відкриває нові можливості для розвитку її «мовної особистості». Ці можливості виникають як у хронологічній послідовності, так і паралельно. Бувають випадки, коли особливий талант проявляється раніше, у більш ранньому віці, але «засвоєння мови» – це біопсихосоціологічний процес, у якому взаємні зв'язки норми та аномалії відбуваються не прямолінійно, а з ваганнями. Після соціалізації людина, яка засвоює мову з дитинства, потрапляє в соціальну спрямованість мови, не лише користується можливостями, які вона надає, але й змушена рахуватися з її силою.

Список літератури:

1.Azərbaycan Milli Ensiklopediyası, 1-ci cild, Bakı, 2009, 608 səh.

2. Cəfərov N. Ümumi dilçilik, Bakı, "Təhsil", 2023, 216 səh.

3. Veysəlli F.Y. Koqnitiv dilçilik: əsas anlayışları və perspektivləri, Bakı,"Mütərcim", 2015, 120 səh.

4. Əliyev N. Praqmatika, Bakı, "OPTİMİST" MMC, 2020, 304 səh.

5. Abdullayeva İ.Ə. Müasir ingilis və Azərbaycan dillərində müraciət bildirən sözlərin praqmatik xüsusiyyətləri, fil.ü.f.d. dis. avtoreferatı, Bakı, 2012, 28 səh.

6. İsmayılova M. Müxtəlif sistemli dillərdə dialoqların struktur-semantik xüsusiyyətləri, fil.ü.f.d. dis. avtoreferatı, Bakı, 2017, 33 səh.

7. Rzazadə G. İngilis dilində sual cümlələrinin praqmatik xüsusiyyətləri, fil.ü.f.d. dis. avtoreferatı, Bakı, 2024, 28 səh.

8. Abdulla K. "Kitabi-Dədə Qorqud" poetikasına giriş, Bakı, RS Poliqraf, 2017, 320 səh.

9. Belyanin V.P. Psixolinqvistika, Bakı, "Elm və təhsil", 2020, 264 səh.

10. Cəfərov N., Mərdanova S., Qəribli A. Azərbaycan nitq mədəniyyəti, Bakı, "Şərq-Qərb", 2018, 304 səh.

11. Wu Y. The Influence of Family on Children's English Learning. Arts, Culture and Language, 2025. 1(3). https://doi.org/10.61173/ay26gd89

12. Christina Y. Parent's Role in Developing Children's English Speaking Skills. Acuity: *Journal of English Language Pedagogy, Literature and Culture,* 2025. 10(2). https://doi.org/10.35974/acuity.v10i2.3189

13. Li J. Exploring Factors Influencing Children's Learning of English as a Second Language. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 2025. https://doi.org/10.54097/7w7etf55

14. Jackson D. The Influence of Sociocultural Factors on Language Acquisition. *Frontiers of Language and Communication Studies*, 2023. 5(1), 38. https://doi.org/10.69610/j.flcs.20230414

15. Frontiers. The role of parental characteristics, home language use, and schooling in children's language development in Canada. Frontiers in Language Sciences. 2024. https://doi.org/10.3389/flang.2024.1435200

Mustafayeva N. J. THE ROLE OF THE HOME FACTOR IN LANGUAGE ACQUISITION

The main purpose of the article is the scientific and theoretical substantiation of the family and household sphere as a decisive factor in language learning and the presentation of this environment (sphere) as the main social context in which the innate language ability is realized.

It is noted that the initial and most fruitful social environment for the realization of innate competence in language learning is the family and household environment. Thus, in this environment the child is surrounded by biological, psychological and sociological care and gradually acquires his native language, relying on the experience of parents (adults).

The main method used in the article is the descriptive method. In addition, theoretical-analytical, sociolinguistic and psycholinguistic methods were also used.

For the first time in Azerbaijani linguistics, the connection between innate language ability and the process of language acquisition has been clarified and substantiated using various schemes. It is noted that the family

and everyday environment is presented as a «transitional zone» in language learning, and from this aspect the connection between norm and anomaly is explained in a new context. The family and everyday environment was considered not only as a place where language is mastered, but also as the main socio-psychological platform where language identity is formed.

In conclusion, it was noted that the family and everyday environment not only implements the child's linguistic competence and teaches him the secrets of his native language, but also forms a special family and everyday style, which underlies all functional styles of the literary language. It is noted that the child receives the first lessons in language acquisition in the family, acquires the first experience in the family, and after passing the first school of language acquisition, he enters adolescence, and this age period opens up new opportunities for the development of his «linguistic identity». It is emphasized that these opportunities manifest themselves both in chronological sequence and simultaneously. There are cases when a special talent manifests itself earlier, at an earlier age, but «language acquisition» is a biopsychosociological process in which the relationships between the norm and the anomaly do not occur in a straight line, but rather with hesitations. It is noted that a person who masters a language from childhood, after socialization, falls into the social orientation of the language, not only using the opportunities it provides, but also having to reckon with its advantages.

Keywords: *language competence, language environment, family life, social, biological, psychological, norm, anomaly, pragmatic, family, society, universal, mentality.*

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.124’276.6:616-006.04
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/26

Телеки М. М.
https://orcid.org/ 0000-0003-4161-4386
Буковинський державний медичний університет

КЛІНІЧНІ ТЕРМІНИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ОНКОЛОГІЇ: МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття спрямована на дослідження терміносистеми онкології, виявлення принципів структурної організації, розкриття особливостей синтаксичного способу творення термінів, що склалися в даній терміносистемі. Мета статті – на матеріалі латинської мови схарактеризувати морфолого-синтаксичні особливості клінічних термінів-словосполучень на позначення понять онкології.

Відповідно до назви статті з’ясовано основні ознаки словосполучень як номінативної синтаксичної одиниці. Докладно описуються типи синтаксичного зв’язку за характером смислових відношень між компонентами словосполучення. Семантико-синтаксичні відношення репрезентують типи: атрибутивні, об’єктні, обставинні, апозитивні. Тип семантичної злитості реалізується у метафоричних термінологічних одиницях. Синтаксичні зв’язки відображені у формах підрядного зв’язку: узгодження, керування та комбінацією узгодження з керуванням. Помічено пряме керування без прийменника та опосередковане з прийменником. За морфологічним вираженням підпорядковуючого слова виділено різновиди: а) субстантивно-ад’єктивний, при якому залежний компонент (прикметник, дієприкметник) набуває граматичних форм стрижневого слова і займає постпозицію до нього; б) субстантивно-субстантивний, залежний компонент – грамема родового відмінка іменника. Згруповано словосполучення: а) за кількістю і характером способів підрядного зв’язку: прості, складні і комбіновані; б) за кількістю повнозначних слів у словосполученні: бінарні та багатослівні.

Високий ступінь продуктивності синтаксичного способу творення клінічних термінів-словосполучень зумовлений їхнім функціональним призначенням. Використання синтаксичних зв’язків і різних комбінацій двох і більше компонентів словосполучень уможливлює утворення нових синтаксичних одиниць, які повністю забезпечують понятійне поле сфери онкології.

Ключові слова: *словосполучення, номінативна синтаксична одиниця, клінічні терміни-словосполучення, морфолого-синтаксичний спосіб, семантико-синтаксичні відношення, типи підрядного зв’язку.*

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я рак є однією з причин смертей у світі. Щороку хвороба вражає понад чотириста тисяч дітей [3]. З віком можливість захворіти на рак збільшується. Виникають відмінні від попередніх види злоякісних пухлин і пов’язані з ними нові явища, об’єкти, що потребують іменування і дефініції понять. У фахових медичних колах зростає необхідність у використанні термінів для обміну інформацією про точну діагностику і лікування. На часі актуальним є вивчення способів творення термінів галузі онкології, що сприятиме структуризації та систематизації досліджуваної наукової терміносистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Клінічна термінологія – багатошаровий писемний масив, певний зріз пласту термінів якого щоразу стає предметом зацікавленості українських мовознавців. Найбільше приділено увагу словотвірним способам творення термінів. Деривaційні процеси

© Телеки М. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

української клінічної термінології ґрунтовно описані Н.В. Місник (2012, 2019). Ю.С. Дев'ятко на матеріалі української та англійської мов класифікувала способи творення терміносистеми стоматології (2021). Морфологічна та синтаксична структура клінічних діагнозів латинською мовою представлена у праці Г.О. Савчук (2019). Проаналізовані основні форми і види діагнозів латинською мовою з різних розділів медицини, граматичні кліше, словотвірні моделі (Г.Б. Паласюк, Б.М. Паласюк, 2023). В.Г. Синиця схарактеризувала типові структури та синтаксичні конструкції діагнозів латинською мовою (2025). Термінологія сфери онкології дотепер не ставала об'єктом спеціального дослідження.

Потстановка завдання. Мета статті – на матеріалі латинської мови схарактеризувати морфолого-синтаксичні особливості клінічних термінів-словосполучень на позначення понять онкології.

Згідно з поставленою метою виконати завдання:

– дати визначення поняттю «клінічний термін-словосполучення»; вияснити граматичну форму і граматичне значення клінічних термінів-словосполучень; дослідити клінічні терміни-словосполучення за типами синтаксичного зв'язку; описати види підрядного зв'язку слів у клінічних термінах-словосполученнях; висвітлити морфологічний спосіб вираження синтаксичних зв'язків у словосполученнях; з'ясувати структуру термінів-словосполучень;

Фактичний термінологічний матеріал дібраний з лексикографічних джерел: Латинсько-український медичний енциклопедичний словник (Беляєва О.М., Ждан В.М., Цісик А.З., 2020) [1]; Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я (Петрух Л. І., Головко І. М., 2015) [8]; Онкологія. Тлумачний словник (авт.-уклад. Шевченко А. І., Левик О. М., Мельничук А. П., 2021) [6]; Довідник онколога: класифікація злоякісних пухлин за системою TNM (Толстанов О. К., Гордійчук П. І., Ященко В. М., 2022) [4]; та з мережевих ресурсів: Definition of oncology – NCI Dictionary of Cancer Terms [13]; Cancer Dictionary [12]; МКХ-10 [5].

Виклад основного матеріалу. Крім простих і складних термінів для називання фрагментів знань кожна терміносистема послуговується сполучними назвами. Словосполучення є продуктивним засобом термінологічної номінації. У межах терміносистеми онкології ця тенденція зберігається.

У мовознавстві словосполучення розглядають як номінативну синтаксичну одиницю, в якій сполучаються слова різних типів. Український мовознавець І.Р. Вихованець концепцію словосполучення викладає як граматичне і змістове поєднання двох або більше повнозначних слів, зауважуючи при цьому, що «зі змістового боку словосполучення є складним найменуванням явищ дійсності, а з формально-синтаксичного – сполучення повнозначних слів за допомогою підрядного або сурядного зв'язку» [2, с. 9]. У словосполученні, на думку професора Загнітка А.П., виявляються субординативні відношення: один з членів підпорядковується іншому і утворюється тільки на основі підрядного зв'язку (Загнітко А. Теоретична граматика української мови. Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 50).

На відміну від будь-якого словосполучення термін-словосполучення виявляє системність, однозначність, у нього присутня дефініція, нейтральність. Терміни-словосполучення отримали назву аналітичних, оскільки у певній галузі номінують спеціальні поняття, виражені сукупністю ознак. З огляду семантико-синтаксичної структури, аналітичний термін утворюється на основі підрядного зв'язку і компонується з двох або більше повнозначних слів. Утворена синтаксична одиниця складається з головного, граматично незалежного, і підрядного, граматично залежного складника. Основні функції терміна-словосполучення – найменування і уточнення чи конкретизація поняття, як-от: *haemangiōma arteriovenōsum*, гемангіома артеріо-венозна. Незалежно від довжини (кількості компонентів), категорійного і лексико-граматичного складу термін-словосполучення відображує одне термінологічне поняття: *lymphōma gradu majōre malignitātis* лімфома високого ступеня злоякісності.

У нашому дослідженні клінічним терміном-словосполученням (КТС) вважаємо цілісну синтаксичну одиницю, компонентами якої є слово або кілька форм слів, з'єднаних між собою підрядним синтаксичним зв'язком, і є складним найменуванням на позначення клінічних явищ, нормальних і патологічних станів, процесів, захворювань, методів діагностики і лікування.

Онкологія, *oncologia* (грец. ὄγκος↑ + грец. λόγος logos наука, вчення) – галузь науки, що вивчає теоретичні, експериментальні та клінічні аспекти онкогенезу (грец. ὄγκος *oncos* пухлина + грец. γένεσις *genesis* походження, народження), досліджує пухлини, методи їх розпізнавання, лікування і профілактики [8, с. 514]. Ключові терміни сфери онкології: лат. *tumor*, грец. ὄγκος *oncos* (*syn.* neoplasma, blastōma) – пухлина; лат.

tumor malignum – пухлина злоякісна; лат. *tumor benignum* – пухлина доброякісна; лат. *cancer*, грец. καρκίνος carcinos, *carcinōma* – рак); грец. *metastasis* – метастаз, вторинний пухлинний або запальний процес.

Основою для творення терміносполучення відводиться терміну-однослову, який несе змістове наповнення вихідного поняття. До нього приєднується одне або кілька слів, що уточнюють його. Між компонентами терміна-словосполучення встановлюються синтаксичні відношення, формальним засобом вираження яких є синтаксичний зв'язок. Дві одиниці, об'єднуючись у словосполучення, можуть виступати як рівноправні (сурядний зв'язок) або нерівноправні (підрядний зв'язок).

Багатослівні латинські клінічні терміни-словосполучення переважно аналізують за такими типами синтаксичного зв'язку: означення: неузгоджене, узгоджене; прикладка; прийменникове керування; комбіновані типи [1, т. 1., с. 27]. У нашому дослідженні спробуємо розширити морфолого-синтаксичні характеристики КТС.

Однією з характеристик словосполучення є граматичне значення та граматична форма. Граматичне значення словосполучення виявляє певний тип синтаксичного зв'язку, який проявляється у відношеннях між головним і залежним компонентом. Граматична форма спирається на форму головного компонента, відображає форму синтаксичного зв'язку і систему форм компонентів: *tumor spurius* пухлина несправжня. До цього додаймо, що та сама форма може виражати кілька різних смислових відношень.

У клінічних термінах словосполученнях на позначення понять онкології за характером смислових відношень між компонентами словосполучення вдалося зафіксувати такі типи синтаксичного зв'язку:

– за семантико-синтаксичними відношеннями: основний принцип зв'язку – приєднання до стрижневого іменника атрибутивного компонента, роль якого виконує прикметник, дієприкметник, іменник. Розрізняємо:

1) **атрибутивні відношення**, при яких головне слово позначає об'єкт, а залежне висвітлює його ознаку. Багатьом термінам-словосполученням притаманний бінарний зв'язок. Такі терміни переважають у терміносистемі онкології і засновані на родо-видових відношеннях, оскільки ними простіше передати розрізнювальні ознаки понять. Аспект семантики головного слова деталізується відповідно до поняттєвого змісту атрибутивного компонента терміносполучення. Головний компонент словосполучення є позначенням родового поняття, залежний – функціонально уточнює, увиразнює його ознаку:

– *carcinōma papillāre*, рак сосочковий;

– *leukaemia acūta*, левкемія гостра, морфологічною основою якої є бласти;

– *basaliōma terebrans*, базаліома пронизна.

Нерідко залежним компонентом виступає складний прикметник, утворений шляхом чистого основоскладання основ іменника + прикметника, поєднанням основ іменника + іменника. Приєднуючись до підпорядковуючого слова у словосполученні, ад'єктиви-композити відтворюють у семантичному і граматичному плані нове значення. Здебільшого терміни-словосполучення зі складними ад'єктивами вживають «у галузях медичних знань, що швидко розвиваються» [11, с. 83]:

– *carcinōma parvicellulāre*, рак дрібноклітинний;

– *adenōma hepatocellulāre*, печінковоклітинна аденома.

За значенням компонентів двоскладові атрибутивні КТС можна поділити на групи:

– терміни, в яких обидва компонента мають термінологічні властивості:

lymphangītis carcinomatōsa лімфангіт раковий, *carcinōma embrionāle* рак ембріональний;

– терміни, в яких означення нетермінологічного характеру: carcinōma *professionāle* рак професійний, osteōma *durum* тверда остеома.

У латинських атрибутивних словосполученнях прикметникове /дієприкметникове означення займає постпозицію по відношенню до головного:

– *metastāsis chiasmatĭca*, метастаз перехресний;

– *cancer latens*, рак латентний, який не має клінічних ознак;

– *haematōma varĭcans*, гематома розпиральна.

Виняток складає термін-словосполучення, складником якого є анатомічне найменування з препозицією прикметника *pius, a, um* м'який *pia mater* м'яка мозкова оболона: *sarcōma piae mater*, саркома піальна.

У субстантивних КТС залежний компонент – грамема родового відмінка.

Genitivus іменника у прикметниковій позиції вживається на позначення означальних відношень, як-от:

– *lymphocytōma cutis,* пухлина шкіри доброякісна (лімфоцитома яка?);

– *sarcōma mandibŭlae*, саркома нижньощелепна (саркома яка?)

Суб'єктно-атрибутивна семантика родового відмінка знаходить свій вияв у зв'язках слів КТС з епонімним компонентом:

– *tumor Pancoasti*, пухлина Панкоаста;

– *lymphōma Burkitti*, лімфома Буркіта, злоякісна пухлина лімфатичної системи (переважно у дітей);

– *neurinōma Antoni typi A*, гістологічний різновид невриноми із сітчастою будовою.

Незважаючи на дискусії щодо доцільності використання епонімних найменувань на позначення понять у медичній термінології, «вживання епонімів є однією з найчастіше вживаних форм у лексиконі сучасної клінічної медицини» [7, с. 100].

Крім означального позначення присубстантивний ґенітив передає об'єктні відношення.

2) **об'єктні відношення** віддзеркалюють терміносполучення, утворені шляхом керування, у яких стрижневе слово вказує спрямованість дії на певний об'єкт. Родовий відмінок залежного компонента терміна-словосполучення вживається з об'єктним значенням і разом з тим транспонує означальну семантику. Структурна модель КТС виглядає так: іменник у Nominatīvus sing. + іменник у Genitīvus sing./plur.:

– *adenocarcinōma hypophўsis*, пухлина аденогіпофіза;

– *melanōma ocŭli*, меланома клітин судинної оболонки ока;

– *chondromatōsis ossium*, хондроматоз кісток.

3) **обставинні відношення:** характеризують просторові відношення щодо вказівки на локалізацію захворювання (означувальний компонент відповідає на питання головного де? в якому місці?) [9, с. 179]. Нами зафіксовані кілька словосполучень, що вказують на обставини місця:

– *carcinōma in loco*, рак у місці (рак локалізувався у межах тканин, в яких утворився); – *tumor in situ*, пухлина на місці (тобто не поширилася за межі своєї локалізації) [4; 5; 8].

Клінічні терміни-словосполучення здебільшого використовують у формулюванні клінічних діагнозів з указівкою місця локалізації злоякісного процесу [7; 10]. Принагідно нагадати, що у нині діючій Міжнародній статистичній класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду спостерігаємо прийменникову сполуку in situ у розділі (D00-D09) Новоутворення in situ: (D03) *Melanōma in situ*, меланома in situ, (D04) *Carcinōma in situ cutis*, карцинома in situ шкіри; (D05) *Carcinōma in situ mammae*, карцинома in situ молочної залози (D06) [5].

4) **апозитивні відношення:** Тип граматично зумовленого зв'язку, при якому обидва компоненти терміна-словосполучення належать до однієї частини мови і сприяють уявленню про один об'єкт дійсності, по-різному називаючи його. Постпозитивний означує головний компонент і є прикладкою з уточнювальним значенням. При цьому обидва виказують граматично рівноправні поняття, але синтаксично–нерівноправні. У терміносистемі онкології виявлено один термін-словосполучення на позначення злоякісного стану: *cirrōsis-cancer,* цироз-рак, рак печінки, який розвивається на тлі цирозу.

Ілюстрацією апозитивних відношень може слугувати назва фахівця з акушерства і гінекології – *obstētor-gynaecŏlogus* [8, с. 44]. Наявні словники ще не включили до свого складу латинські найменування спеціалістів з онкології, назви яких значаться у Класифікаторі професій, як-от: лікар гінеколог-онколог, лат. *gynaecolŏgus-oncolŏgus* – лікар з діагностики, лікування та профілактики злоякісних і доброякісних новоутворень, які виникають у жіночих статевих органах.

– за ступенем семантичного злиття компонентів:

У низці термінів-словосполучень залежний компонент несе метафоричне наповнення. Загальновживане слово, лексично зв'язане зі стрижневим, і тільки його семантика у словосполученні дозволяє зрозуміти поняттєвий зміст терміна, образно уявити своєрідність клінічних ознак захворювання (за схожістю форми, аналогією з об'єктом природи тощо). Наприклад:

– *carcinōma hypocrateriforme*, блюдцеподібний рак, пухлина, що має виразки з підвищеними краями і нагадує форму блюдця (*hypocrateriformis, e* грец. преф. *hypo–* нижче норми + лат. *crater, ēris m* велика посудина, ваза для змішування води з вином + лат. *formis, e* подібний)

– *adenocarcinōma fungiforme*, аденокарцинома у формі гриба на товстій ніжці (*fungiformis, e* лат. *fungus, i m* гриб + лат. *formis*↑);

– *angiōma racemōsum venōsum*, ангіома гроноподібна венозна – доброякісна пухлина з варикозним розширенням вен у вигляді клубочків, схожих на ягоди грона (лат. *racemōsus, a, um* рясно покритий ягодою; гроноподібний).

– за видами підрядного зв'язку слів у терміносполученні

У клінічних термінах-словосполученнях на позначення понять онкології віддзеркалюються синтаксичні зв'язки різними способами. Морфосинтаксичний спосіб вираження синтаксичних зв'язків найглибше відображається у синтаксичних формах узгодження, керування або ж комбінацією узгодження з керуванням.

Узгодження. Підрядний зв'язок виявляє уподібнене граматичне підпорядкування залежного компонента головному. Грамеми стрижневого слова повторюються у залежному слові, тобто набирають граматичних форм підпорядковуючого слова. У терміні-словосполученні:

– *neoplasma benignum,* новоутворення доброякісне у формі прикметника *benignum* повторюються грамеми називного відмінка, середнього роду, однини головного слова;

– *tumor intracerebrālis* пухлина мозку внутрішньомозкова; у залежному компоненті *intracerebrālis* грамема називного відмінка, чоловічого роду, однини ідентичні граматичним формам головного.

Керування – тип синтаксичного зв'язку між словами у словосполученні, коли головне слово окреслює певну відмінкову форму залежного компонента з прийменником або без нього, тобто керує залежним словом. В такому випадку грамеми залежного слова не співпадають з граматичними формами керуючого. Нами помічені види керування:

пряме керування без прийменника:

– *melanōsis intestīni* (ім. Nom. sing., f + ім. Gen. sing., n) відкладання брунатного пігменту в слизовій оболонці кишки в разі захворювання раку товстої кишки;

– *leiomyōma cutis* (ім. Nom. sing., n + ім. Gen. sing., f) доброякісна пухлина шкіри;

опосередковане з прийменником:

– *granulōma cum eosinophilia* (ім. Nom. sing., n + cum + ім. Abl. sing., f) гранульома лиця з еозинофілією;

– *myelōma sine symptōma* (ім. Nom. sing., n + sine + ім. Abl. sing., n), мієлома безсимптомна;

інтеграція узгодження з керуванням:

– *fibrōma labii inferiōris*, фіброма нижньої губи;

– *carcinōma e tumŏre mixto*, карцинома зі змішаної пухлини.

– типи словосполучень за морфологічним вираженням підпорядковуючого слова

Такий поділ синтаксичної одиниці є важливим, оскільки від морфологічної природи підпорядковуючого складника залежить і конструкція словосполучення, і синтаксичні відношення між його компонентами.

На відміну від української головний компонент словосполучення у латинській мові посідає перше місце. Як правило це іменник. Парадигма словосполучення будується за морфологічним зразком головного компонента.

Якщо зважати на особливості морфологічного вираження головного і залежних слів, можна виділити різновиди моделей словосполучення: а) субстантивно-ад'єктивний; б) субстантивно-субстантивний. Так, залежний компонент (прикметник, дієприкметник) набуває граматичних форм стрижневого слова і займає постпозицію до нього:

– *lymphoangiomatōsis systematĭca*, лімфоангіоматоз системний;

– *cancer latens*, рак латентний, який немає клінічних ознак;

– *tumor acinōsus cellulāris*, пухлина ацинозоклітинна.

Підпорядковуючий компонент КТС може бути з кількома описовими прикметниками, оскільки латина може пропонувати «…широкий спектр підрядних речей, деякі з яких мають дуже точне значення» [14, с. 40], як-от: *sarcoma haemorrhagĭcum idiopathĭcum multiplex*, саркома ідіопатична численна геморагійна.

Субстантивні словосполучення найбільш самостійні, наприклад:

– *adenocarcinōma renis*, аденокарцинома нирки;

– *leukoplakia laryngis*, левкоплакія гортані;

– *carcinōma caeci*, рак сліпої кишки.

Синтаксичні зв'язки можуть виявлятися морфологічно різними способами і засобами, зокрема, за допомогою службових частин мови (прийменників, часток).

У деяких онкологічних термінах-словосполученнях виявляються синтаксичні зв'язки через використання частки «*non* не», як-от:

– *fibrōma ossis non osteogĕnes*, фіброма кістки неостеогенна;

– *myelōma non secretorium, мієлома несекреторна;*

– *neoplasma malignum meningeum, non specificātum*, злоякісне новоутворення оболон головного мозку неуточненої локалізації.

Частка виконує функцію повного заперечення. Разом з тим вираження заперечення одночасно набуває відтінку підсиленого спростування, виокремлення ознак, які ймовірно характерні для подібних станів.

У формулюванні клінічних діагнозів у словосполученнях неодноразово трапляються прийменники. Це пояснюється економією «…мовних засобів та уникнення громіздких багатослівних описових конструкцій» [10, с. 42]:

– sarcōma osteogĕnes *juxta* corticālis, саркома остеогенна юкстакортикальна;

– lipōma *sub* aure dextra, ліпома під правим вухом.

– типи клінічних термінів-словосполучень за кількістю компонентів і властивістю підрядного зв'язку

У синтаксичній теорії поділяють словосполучення за кількістю компонентів на прості і складні. При поділі ураховуються такі аспекти їхньої організації: а) за кількістю і особливістю способів підрядного зв'язку; б) кількістю повнозначних слів у внутрішній структурі сполучення.

Для клінічних термінів-словосполучень терміносистеми онкології притаманні прості, складні, комбіновані типи словосполучення.

а) за формою підрядного зв'язку:

прості: КТС утворені на основі одного підрядного зв'язку:

– *haematōma varicans*, гематома розпиральна;

– *myelōma multiplex,* мієлома численна;

– *mesotheliōma articulatiōnis*, мезотеліома суглоба.

складні: терміни-словосполучення, утворені на основі різних видів підрядного зв'язку і виходять від одного і того ж стрижневого слова:

– *neoplasma malignum pancreātis*, злоякісне утворення підшлункової залози;

– *haemangiōma capillāre retinae,* капілярна гемангіома сітківки;

– *cancer pulmōnis metastatĭcus*, метастатичний рак легені.

складні комбіновані: з підрядним зв'язком, за якого КТС можна поділити на два і більше словосполучень з двома чи кількома головними словами:

– *papillōma tunĭcae mucōsae cavitātis oris*, папілома слизової оболонки порожнини рота (papillōma tunĭcae mucōsae + cavitātis oris);

– *angiofibrōma juvenīle basis cranii*, ювенільна ангіофіброма основи черепа

(angiofibrōma juvenīle + basis cranii).

б) за кількістю повнозначних слів у словосполученні:

Композиційно клінічні термінологічні словосполучення можуть утворюватися з двох і більше повнозначних слів.

двокомпонентні:

– *myelopathia carcinomatōsa*, мієлопатія карциноматозна;

– *sarcōma utĕri*, саркома матки;

трикомпонентні:

– *tumor odontogĕnes benignus*, доброякісна одонтогенна пухлина;

– *carcinōma apĭcis pulmōnis*, рак верхівки легені;

чотирикомпонентні:

-adenōma villōsum coli ascendentis, ворсинчаста аденома висхідної ободової кишки;

– *cancer papillae mammae Pageti*, рак соска грудної залози Педжета;

п'ятикомпонентні:

– *neoplasma malignum ligamenti lati utĕri*, злоякісне новоутворення широкої зв'язки матки;

– *basaliōma cutis planum superficiāle inexulcĕrans* пухлина у вигляді численних бляшок без виразок на шкірі тулуба.

Висновки. Наше дослідження дає можливість констатувати факт високої продуктивності синтаксичного способу творення клінічних термінів-словосполучень. За семантико-синтаксичними відношеннями виявлено типи: атрибутивні, об'єктні, обставинні, апозитивні; за типом семантичної злитості – метафоричні клінічні термінологічні одиниці. За видами підрядного зв'язку слів у терміносполученні спостерігається узгодження та керування (пряме, опосередковане, інтеграція узгодження з керуванням). Особливості морфологічного вираження головного і залежних слів відтворюють різновиди моделей словосполучення: субстантивно-ад'єктивний; субстантивно-субстантивний. До термінів-словосполучень за характером підрядного зв'язку належать прості і складні термінологічні одиниці, за кількістю компонентів – бінарні та багатокомпонентні.

Повний опис клінічних термінів-словосполучень у морфолого-синтаксичному аспекті не можна вважати викінченим. Припускаємо доцільним подальше дослідження типів моделей як закономірної послідовності елементів і характеру складників клінічних термінологічних словосполучень, зумовлених властивостями латинської мови.

Список літератури:

1. Беляєва О.М., Ждан В.М., Цісик А.З. Латинсько-українсько– медичний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1. А-М. 344 с.; Т. 2 N-W. 456 с. Київ : ВСВ «Медицина», 2020.

2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / Київ : Либідь, 1993. 368 с.

3. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/news-room/ fact-sheets/detail/cancer (дата звернення 23.01.2026).

4. Довідник онколога : класифікація злоякісних пухлин за системою TNM, 8-е видання : навчально-методичний посібник / О. К. Толстанов, П. І. Гордійчук, В. М. Ященко та ін. Київ, 2022. 214 с.

5. Міжнародна статистична класифікація хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду. (C00-D48) Клас II. Новоутворення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/МКХ-10:_Клас_II._Новоутворення (дата звернення 06.02.2026).

6. Онкологія. Тлумачний словник / авт.-уклад. Шевченко А. І., Левик О. М., Мельничук А. П. Львів, 2021. 176 с.

7. Паласюк Г.Б., Паласюк Б.М. Методичні аспекти формування у студентів навичок написання клінічного діагнозу латинською мовою // *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Медична освіта»*. 2023. №1. С. 98-103. DOI: https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2023.1.13831

8. Петрух Л. І., Головко І. М. Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я. Київ : ВСВ «Медицина», 2015. 966 с.

9. Савчук Г.О. Морфолого-синтаксична структура клінічних діагнозів латинською мовою. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 177-80.

10. Синиця В.Г. Вербальне формулювання латинських діагнозів та проблем, пов'язаних зі здоров'ям / В. Г. Синиця, О.С. Полянська, І.Ю. Полянський, О.В. Мироник, Л.Ю. Хлуновська // *Медичний науково-практичний журнал «Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина»*. Т. XV, №3(57), 2025. С. 39-45. DOI: 10.24061/2413-4260. XV.3.57.2025.5

11. Телеки М.М. Латинські термінологічні словосполучення зі складними ад'єктивами / Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. Вип. 7. С. 81-85. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/7/part_2/18.pdf (дата звернення 07.02.2026).

12. Cancer Dictionary. URL: https://www.cancervic.org.au/glossary/ (дата звернення: 01-25.12.2025).

13. Definition of oncology – NCI Dictionary of Cancer Terms. URL: https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/expand/A definition.aspx?term= (дата звернення: 01-25.12.2025).

14. Pinkster H. The Oxford Latin Syntax: Volume II: Subordination and Coordination. Oxford: Oxford University Press, 2021. 944 p.

Teleky M. M. CLINICAL TERMS AND WORD PHRASES DESCRIBING ONCOLOGICAL CONCEPTS: MORPHOLOGICAL AND SYNTAX ASPECT

The article is aimed at studying the terminological system of oncology, identifying the principles of structural organization, revealing the features of the syntactic method of creating terms that have developed in this terminological system. The purpose of the article is to characterize the morphological and syntactic features of clinical terms-phrases to denote the concepts of oncology using the material of the Latin language.

In accordance with the title of the article, the main features of word combinations as a nominative syntactic unit are clarified. The types of syntactic connection are described in detail by the nature of the semantic relations between the components of the word combination. Semantic and syntactic relations are represented by the following types: attributive, object, circumstantial, appositive. The type of semantic fusion is implemented in metaphorical terminological units. Syntactic connections are reflected in the forms of subordinating conjunctions: agreement, control and a combination of agreement with control. Direct control without a preposition and indirect control with a preposition are noted.

According to the morphological expression of the subordinate word, the following varieties are distinguished: a) substantive-adjective, in which the dependent component (adjective, participle) acquires the grammatical forms of the stem word and occupies a postposition to it; b) substantive and substantive, dependent component – the gramme of the genitive case of the noun. Phrase combinations are grouped: a) by the number and nature of the methods of subordinating conjunctions: simple, complex and combined; b) by the number of full-meaning words in the phrase: binary and multi-word.

The high degree of productivity of the syntactic method of creating clinical terms-phrases is due to their functional purpose. The use of syntactic connections and various combinations of two or more components of phrases makes it possible to form new syntactic units that fully provide the conceptual field of the field of oncology.

Keywords: *phrase, nominative syntactic unit, clinical terms and phrases, morphological and syntactic mode, semantic and syntactic relations, types of subordinating conjunction.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111’373.612.2’38:791.632=111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/27

Заболотська О. О.
Херсонський державний університет

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ *ЖИТТЯ ЦЕ ГРА* У РУСЛІ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КІНО ТЕКСТІВ)

Відома фраза неперевершеного У.Шекспіра: «Життя – це гра і всі ми в ній актори» вже багато століть підтверджує свою актуальність. Статус метафори як стилістичного прийому змінила книга Дж.Лакоффа та М.Джонсона «Метафори з якими ми живемо». Когнітивне метафоричне переосмислення дійсності розширило межі використання цього утворення не тільки в філології, але й в інших галузях знань у філософському, психологічному, літературознавчому вимірі. Аналіз теоретичного корпусу розвідки довів високо частотне використання концептуальних метафор у політичному, медійному, військовому та кіно дискурсі. Однак, метафорична модель ЖИТТЯ ЦЕ ГРА в англійськомовних кіно текстах не поставало предметом дослідження науковців у мультимодальному вимірі. Огляд наукових доробків з даної проблеми окреслив роль та функції концептуальної метафори в різних типах дискурсу, зокрема і кіно дискурсі.

Матеріалом для розвідки стали англійськомовні сучасні кіно тексти, контент яких уможливив розгляд метафоричної моделі ЖИТТЯ ЦЕ ГРА в таких аспектах: життя як сюжетна гра, як комп’ютерна гра, як гра в шахи. Екстраполюючи погляди А Берна про контрибутивні модуси на площину розвідки, було виявлено роль візуального, реалізованого та звукового модусів в об’єктивації метафоричної моделі ЖИТТЯ – ЦЕ ГРА. Доведено, що всі типи контрибутивніх модусів: звуковий, візуальний та реалізований відіграють певну роль у створені атмосфери кіно тексту, візуалізують психічний та емоційний стан персонажів, їх видіння; освітленням, спец ефектами, оформленням міста в яскраві кольори та декорації підсилюється створення уявного світу; шумом від бойових дій, підривів, стрілянини, вибухів показана комп’ютерна гра; дія персонажів передана мімікою, жестами, використанням специфічних слів, нюансами інтонації, притаманній акторам та персонажам у відповідних ситуаціях.

Ключові слова: *концептуальна метафора, метафорична модель, контекст, контрибутивні модуси:звуковий, візуальний та реалізований.*

Постановка проблеми. Феномен метафора досліджувався в різні часи та епохи, починаючи від Арістотеля і до часу, коли праця Дж. Лакоффа і М.Джонсона уможливили розгляд цього утворення з позицій когнітивної лінгвістики і дозволило переосмислити багато понять, що оточують нас. Метафора сьогодні є предметом дослідження не тільки лінгвістики, але й різних наук, зокрема філософії, психології, герменевтики, літературознавства, семіотики, риторики. У межах лінгвістики метафора знайшла відображення в політичному, медійному та кіно дискурсі. Однак метафорична модель ЖИТТЯ ЦЕ ГРА у площині кіно тексту залишилася поза увагою вітчизняних науковців, що і визначило актуальність розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Метафора у річищі когнітивної лінгвістики була у фокусі уваги як вітчизняних (Гаврилюк А, Гаврилюк Д., Дебой О., Заболотська О., Іванів Ю., Казимір В., Колесникова Л.) так і зарубіжних науковці (Стин Г., Гібс Р., Іонеску А., Франсу Р. (Steen G., Gibbs R., Ionescu A., Fransoo R.)). Дослідження

© Заболотська О. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

метафори в перекладацькому аспекті проаналізували Радецька С., Авдєєва Д., Мазур О., Карамишева І., Логин Ю., Newmark P. Учені Мазепова О., Шиманович Г. вивчали метафору як засіб створення мовної картини світу, водночас Гуцол С. - як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості.

Метафора в науково-технічній літературі постала предметом наукового здобутку Федоренко С. Натомість Підгородецька І. виокремила метафору в науковому мовленні економістів. У зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на Україну, фокус уваги вчених зосередився на вивчені метафоричної репрезентації концепту ВІЙНА, ВІЙСЬКОВИЙ у медіа дискурсі (Костусяк Н., Кострица Н., Кузьменко В.. Смущак Т, Фенюк Л., Шульська Н.). Учені Пастернак Т., Шапран Д. визначили поняття «мілітарна метафора» та розглядали її як концептуальну метафору в різних типах дискурсу.

Борт-Мир Л., Бологнезі М. (Bort-Mir, L., Bolognesi, M.) досліджували метафору у ракурсі кіно тексту і мультимодальності. Спираючись на цей доробок та аналізуючи розвідки Ковечеса З. (Kövecses Z.) стосовно візуальної метафори, Кравченко Н. та Юденко О. намагаються с позицій теорії концептуальної метафори з'ясувати когнітивні процеси, що актуалізує візуальна метафора.

Постановка завдання. Мета статті – виявити невербальні засоби актуалізації метафоричної моделі ЖИТТЯ ЦЕ ГРА у англійськомовних кіно текстах з позицій мультимодальності.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці науковці визначають: асоціативну (Серл Дж.); концептуально-антропоцентричну (Мур Ф., Туранго Р.); тричленну механістичну (Деламар Х.); метафору можливих світів (Жоль К.); антропометричну (Гуцол С.) [13]. Дж. Лакофф і М. Джонсон подають таку таксономію концептуальної метафори: структурна, орієнтаційна (просторова) та онтологічна [22]. Дж. Лакофф доводить, що «метафори впливають на сприйняття і розуміння світу, адже допомагають структурувати та категоризувати інформацію. Локус метафори не в мові, а в думці» [22]. Концепт ЖИТТЯ та його метафоричну репрезентацію у поетичних текстах досліджувала Белєхова Л., у художніх творах – Бобро М., Власова С., Гасюк Н., Заболотська О., Приходченко О.

Ретроспективний аналіз наведених вище наукових розвідок уможливив розгляд метафоричної моделі ЖИТТЯ ЦЕ ГРА в руслі мультимодальності. Продемонструємо на прикладах різних кіно текстів репрезентацію метафоричної моделі у такий спосіб: 1) життя як сюжетна гра; 2) як комп'ютерна гра; 3) як гра у шахи.

ЖИТТЯ – ЦЕ СЮЖЕТНА ГРА. Сучасна кінострічка «Персонаж» (2006 р.) Марка Форстера розповідає про людину, яка жила за своїм звичним розкладом і навіть не уявляла, що його життя прописано вже письменницею і залежить від її уяви та образного мислення. Так співпало, що ім'я головного персонажа нової книги «Податки та загибель» відомої письменниці співпадає з реально існуючим чоловіком Гарольдом Криком, його життям, роботою та щоденним устроєм буття. Одного дня він відчуває голос, який коментує його дії та навіть думки. Таке втручання в його особисте життя починає дратувати чоловіка і він намагається з'ясувати, що відбувається. Візит до психолога, який діагностує шизофренію, не влаштовує Гарольда та порада звернутися до літературознавців в решті-решт допомагає йому знайти письменницю, яка вигадала свого персонажа з прізвищем та ім'ям реальної людини. Та навіть розписала його життя надалі *«He's not crazy. He's just written that way»*[25] Інтерпретаційно-текстовий аналіз поданого уривку з кіно тексту імплікує концепт ЖИТТЯ у термінах концепту СЮЖЕТ і уможливлює реконструкцію метафоричної моделі ЖИТТЯ – ЦЕ ГРА у метафоричну схему ЖИТТЯ – ЦЕ СЮЖЕТНА ГРА. Літературознавець Джулс Гілберт, до якого звернувся Гарольд Крик, натякнув йому, що ця авторка пише трагічні кінцівки у своїх творах, тож сподіватися на кращий кінець неможливо і треба зміритися. Крик намагається з'ясувати: чому авторка хоче його вбити? Він хоче зробити спробу щось змінити, щоб залишитися живим. Зустріч з письменницею роз'яснює трагічні кінцівки її оповідань. Вона не говорить з ним прямо про кінець твору, натомість її секретарка залишає йому рукопис, який письменниця щойно закінчила. Прочитавши її, Гарольд навіть погоджується зі своїм вердиктом як персонажа трагічного твору і повідомляє про це, повертаючи їй папери. Цей момент став переломним у мозку письменниці. Вона нарешті замислюється над тим, скільки персонажів вона вбила в своїх творах. Це не дає їй спокою: людина свідомо погоджується зі своєю смертю. Авторка намагається змінити кінцівку цього твору і відносить остаточний варіант професору Гілберту, який здивований її рішенням змінити кінець: попередній варіант він вважав геніальним. Так, Гарольд Крик не закінчує своє життя, а врятовуючи хлопчика з під колес автобуса, з численними

переломами він приходить до тями у лікарні. Власниця піцерії, з якою у Гарольда зав'язалися романтичні стосунки, піклується про нього. Так, життя людини залежало від уяви письменниці та її рішення чи варто дати персонажу шанс жити.

Екстраполюючи погляди А Берна про контрибутивні модуси на площину нашої розвідки, розглянемо як візуальний, реалізований та звуковий модуси сприяють об'єктивації метафоричної моделі ЖИТТЯ – ЦЕ СЮЖНТНА ГРА. Психічний стан письменниці, обумовлений її стилем життя, презентовано за допомогою реалізованого модусу: руки тремтять коли вона намагається запалити сигарету; видіння, що вона стрибає з даху хмарочосу, переключення її уваги в момент створення епізоду книги, міміка обличчя та напруженої посмішки, завжди тривожний погляд. Реалізований модус показує її неадекватну поведінку і коли Гарольд знайшов її: вона ховалася від нього, все тіло тремтіло, очі бігали, погляд таємничий, не дивилася йому в обличчя, хворий вигляд, розлад психіки. Звуковий модус, представлений домінуючим голосом жінки, яка читає текст (потім Крик впізнає його, побачивши в кабінеті професора з літературознавства інтерв'ю з письменницею), підсилює ефект залежності людини від того, що цей голос промовить. Гарольд перестає існувати як людина і перетворюється в персонаж, участь якого залежить від сюжету. Коли ж Гарольд намагається все ж таки бути людиною – звучить музичний супровід і цей голос зникає.

ЖИТТЯ – ЦЕ КОМПЬЮТЕРНА ГРА. У 2021 році Шоун Леві створює кінострічку з такою ж самою назвою «Персонаж» («Free Guy»). Та це вже розповідь про комп'ютерні ігри, штучний інтелект та право змінити життя самостійно, а не за сценарієм письменника або сценариста. Вигаданий персонаж Гай стає улюбленим героєм усіх комп'ютерних ігор бо намагається довести дівчині, в яку він закохався, що пройде всі місії та підвищить свій рівень. Він допомагає іншим персонажам у скрутних ситуаціях. Комп'ютерна гра наповнена спец ефектами, шумовими і світовими вибухами, грою роботів та інших механізмів, що створює ефект фантастичного світу завдяки реалізації візуального модусу. У кіно тексті стрічки домінує реалізований модус, який перетворює гру на реальний світ. Підсилює цей ефект звуковий модус, насичений воєм сирен, гуркотом вибухів,

Створений молодими комп'ютерними геніями Кізом і Міллі *Free City* повинен змінити набридле життя в місті, де вибухи і стрілянина псують нормальне життя його мешканців, де кожного дня відбувається пограбування банку, вбивство людей та підпалювання автівок. В таку гру залучені хлопці і дівчата, яким подобається проходити місії і набирати бали на нові рівні. Тригерами уявного світу виступають окуляри, надівши які людина потрапляє в увесь цей хаос. Створений новий персонаж Гай відрізняється від інших мешканців міста і навіть в окулярах він намагається допомогти тим, хто може загинути в різних умовах. На його думку життя – це не тільки перебіг подій, воно більш насичене. І для персонажів гри воно може відбуватися не тільки на задньому плані, але й вони самі можуть обирати своє місце в житті. Життя – це саморозвиток, прагнення кращого: " *We must change our world, our life. We must be what we want. All I have inside me are inside you too, but you don't know about it. You must grow and develop yourself . But we must fight for the free world and fight together"*[26].

У такий спосіб Гай намагається довести, що комп'ютерна гра може покращити життя її персонажів і навіть тих, хто в неї грає. Спроби Антона, який вкрав нову версію у Кіза і Міллі, зіпсувати гру і відключити всіх гравців, були невдалими.

У даній кінострічці представлено всі види контрибутивного модусу: візуальний, звуковий і реалізований. Візуальний модус реалізовано спец ефектами, освітленням, оформленням міста в яскраві кольори та декорації. Звуковий модус містить шуми від бойових дій, підривів, стрілянини, вибухів та пташиного співу, а також репліки та вигуки учасників ігор. Домінуючим у даному кіно тексті виступає реалізований модус, що базується на сценічних діях та мовленні персонажів. Дія персонажів передана мімікою, жестами, використанням специфічних слів, нюансами інтонації, притаманній акторам та персонажам у відповідних ситуаціях.

ЖИТТЯ – ЦЕ ГРА У ШАХИ. В англійськомовному кіно тексті «Хід королеви» життя головної героїні - Елізабет Гармон - присвячено грі в шахи. Навчившись ще в притулку грати в шахи, головна героїня захоплюється цим процесом і присвячує своє життя досягненню головної мрії – бути неперевершеною у цій справі. Коли інші проводили вихідні та вільний час зі своїми однолітками та в сімейному колі, Елізабет вивчала нові партії, нових суперників, аналізувала партії на турнірах минулих років. До своєї мети вона йшла поступово, але наполегливо. Місцеві турніри, лідерство у змаганнях на титул чемпіонки штату, інші штати, європейські міста, навіть далека і холодна Росія визнала її світовою переможницею у грі в шахи. Усі

визнавали її геніальність у непередбачуваних ситуаціях перехопити лідерство, створити нову тактику гри для перемоги. Лише їй було відомо джерело такої геніальності. Ще в притулку вона збагнула, що заспокійливі пігулки, які давала всім дітям, в подвоєних дозах прискорюють її мислення і розкривають магічні секрети гри. Завдяки використанню у кінострічці спец ефектів камерою та грою освітленням, глядач-реціпієнт спостерігає як рухаються фігури на стелі та самі показують Елізабет варіанти гри. Скрізь різні епізоди у кінострічці відбуваються такі сцени. У такій спосіб представлено візуальний модус. Реалізований модус представлено мімікою її обличчя, зосередженням камери на її очах, в яких завжди спокій та впевненість, холодний погляд недосяжної дівчини, іноді навіть з іронічною посмішкою, коли її завіряють у перемозі суперника, а не в її власній. Вона часто згадує слова матері: «*A Strong person is one who is not afraid of loneliness»*[27]. Але Бет не вважає себе самотнію бо її життя – це шахи, тут вона відчуває себе в безпеці. Її інтерв'ю редакторці журналу окреслило сенс життя Бет: *" Chess board is the world, that I can control and influence on it"*[27]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз даного вислову імплікує концепт ЖИТТЯ у термінах концепту ГРА В ШАХИ, репрезентованого лексемою *chess board.*

Висновки. Аналіз мовного матеріалу сучасних англійськомовних кіно текстів, що вербалізує метафоричну модель ЖИТТЯ – ЦЕ ГРА виявив розширення даного утворення та його реконструкцію в таких метафоричних схемах: ЖИТТЯ – ЦЕ СЮЖЕТНА ГРА, ЖИТТЯ – ЦЕ КОМПЬЮТЕРНА ГРА, ЖИТТЯ – ЦЕ ГРА В ШАХИ. Невербальними засобами, що уможливлюють репрезентацію метафоричної моделі в аналізованих кіно текстах виступають контрибутивні модуси, представлені звуковим, візуальним та реалізованим модусами: спец ефекти, кінематографічні механізми (гра освітленням, фіксація камери на певних деталях та об'єктах), мова жестів, мовлення героїв та їхні дії відповідно до ситуацій, звукові шуми (поліцейські сирени, стрілянина, гуркіт від вибухів, голос за кадром), декорації міста, марення та видіння героїв кіно текстів.

Аналіз кіно текстів у мультимодальному ракурсі дозволив виокремити пріоритетну позицію реалізованого та візуального модусів у створені відповідних сцен, які презентують комп'ютерну гру, гру в шахи. Метафорична модель ЖИТТЯ – ЦЕ СЮЖЕТНА ГРА реалізована звуковим модусом (голос, який прочитує життя персонажа кіно тексту за сюжетом). Сприйняття кінофільмів підсилюється 3Д ефектами, які заглиблюють глядача у сюжет стрічки та дозволяють йому ідентифікувати себе з героями та відповідними подіями, створюючи ефект присутності та безпосередньої участі в розвитку дії.

Список літератури:

1. Гаврилюк А. П. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні. *Вісник НТУУ „КПІ*". 2013. № 2. С. 29–33. doi: 10.12958/2227-2631-2019-2-41-138149

2. Гаврилюк Д.С. Когнітивні метафори у промовах королеви ЄЛИЗАВЕТИ II: типологічний і функційний аспекти. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10505/%D0%93%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%94.%D0%A1..pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Гуцол С.Ю. Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/78e3cf55-0763-407a-a422-f372196de713/content

4. Дебой О. О. Метафора як основний стилістичний засіб у промовах Стівена Гарпера у контексті військово-політичної ситуації в УКРАЇНІ. *Науковий блог* Національний університет «Острозька академія». URL: https://naub.oa.edu.ua/metafora-yak-osnovnyj-stylistychnyj-za/

5. Смушак Т. В., Іванів Ю. В. Функціонування метафори у романі Ірени Немировськи «Непорозуміння». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 37. том 1. С.124–127.

6. Казимір В. О. Значення когнітивного підходу в дослідженні метафори. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. № 30. С. 118–121.

7. Карамишева І. Д., Логин Ю. А. Відтворення метафор в українському перекладі роману Е. Ґілберт «Місто дівчат». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022 № 57 С.194–197 https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.57.45

8. Колесникова Л. Теоретичні аспекти дослідження метафори. *Лінгвістика* № 2 (41), 2019 С.138–149: doi: 10.12958/2227-2631-2019-2-41-138-149

9. Кузьменко В. І. Метафорична репрезентація концепту «*ВІЙСЬКОВИЙ*» у заголовках новинних повідомлень: формування наративів у медіа дискурсі.. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 36 (75) № 3 2025. Частина 1. С.34–38 https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/06

10. Мазепова О.В. Метафора як засіб створення мовної картини світу. *Мовні і концептуальні картини світу*: Збірник наукових праць. К., 2004. Книга 2, № 12. С.21–27.
11. Мазур. О. В. Відтворення метафор в українських перекладах вірша Р. Кіплінга «Томлінсон». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2016. Вип. 5. С. 54–57
12. Пастернак Т. Військова метафора як концептуальна метафора. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2024. Вип.210, С.35–39. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-4
13. Підгородецька І. Ю. Метафора в науковому мовленні економістів. *Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії*. Вип.12. 2015. С.178–184
14. Радецька С. А.Теоретичне та прикладне дослідження метафори у текстах різних стилів: функціональний і перекладацький аспекти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 37, том 3, 2021. С.118–123
15. Смутняк В. Б. Використання метафори в заголовках друкованих ЗМІ (на матеріалі газети «ЕКСПРЕС» за 2020 рік) URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/Smutniak-V.-Vykorystannia-metafory-v-zaholovkakh-drukovanykh-ZMI.pdf
16. Смущак Т., Фенюк Л., Крук З. Метафорична репрезентація концепту ВІЙНА в сучасному французькому медіа дискурсі (на матеріалі видання «LE MONDE»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 76, том 2, 2024. С.169–172
17. Федоренко С. В Метафора в науково-технічній літературі. *Наукові записки. Серія "Філологічна"., Національний технічний університет України «КПІ»*, м. Київ. Вип. 29. С. 377–379 URL: https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2012/n29/125.pdf
18. Шиманович Г.М. Метафора як когнітивний механізм номінації та її роль у мовній картині світу. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/7970c661-17ee-4b3a-9c4b-4279e7d755e7/content
19. Bort-Mir L., Bolognesi, M. Reliability in the identification of metaphors in (filmic) multimodal communication. *Multimodal Communication*, 2022. V.11(3), P.187–201. doi: 10.1515/mc-2021-0022.
20. Ionescu A., Fransoo R. Metaphorical Patterns in Anthropocene Fiction. Narrating the Mesh. 2021. P. 139–158.
21. Kravchenko K., Yudenko O. Cognitive processing of visual metaphor from the perspective of Conceptual Metaphor Theory. *International Journal of Philology*, 2025. Вип.29(1), С. 58–69. https://doi.org/10.31548/philolog/1.2025.58
22. Lakoff G., Johnson M. Conceptual Metaphor in Everyday Language. Shaping Entrepreneurship Research. 2020. P. 475–504. URL: aylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315161921-21/conceptual-metaphor-everyday-language-lakoff-johnson
23. Mutch A. Organization Theory and Military Metaphor: Time for a Reappraisal. *Organization.* 2006. Vol. 13, no. 6. P. 751–769. URL: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1350508406068503.
24. Steen G., Gibbs R. Questions about metaphor in literature. *European Journal of English Studies.* 2004. Vol. 8, no. 3. P. 337–354. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1382557042000277421
25. Stranger than Fiction. URL: https://kinokeks.com/movie/762-komedii-personazh-eng-2006.html
26. Free Guy. URL: https://full4k.kinoklass.net/151-film-glavnyi-geroi-2020.html
27. The chess's gambit. URL: https://uaserials.com/1620-ferzevyi-gambit.html

Zabolotska O. O. METAPHORICAL MODEL LIFE IS A GAME IN MULTIMODALITY (case study of English-language modern film texts)

The famous phrase of W. Shakespeare: "Life is a game, and we are all actors in it" has been confirmed for many centuries. The status of metaphor as a stylistic device was changed by the book "Metaphors We Live With" by J. Lakoff and M.Johnson. Cognitive metaphorical rethinking of reality has expanded the boundaries of the use of this formation not only in philology, but also in other fields of knowledge in the philosophical, psychological, and literary dimensions. Analysis of the theoretical corpus of research has proved the high frequency of use of conceptual metaphors in political, media, military, and film discourses. However, the metaphorical model LIFE IS A GAME in English-language film texts has not been the subject of research by scholars in sphere of multimodality. A review of scientific works on this problem outlined the role and functions of conceptual metaphor in various types of discourse, including film discourse. The material for the analysis was English-language modern film texts, the content of which made it possible to research the metaphorical model LIFE IS A GAME in the following aspects: life as a plot game, as a computer game, as a game of chess. Extrapolating A. Bern's views on contributory modes to the plane of film text content, the role of visual, realized and sound modes in the objectification of the metaphorical model LIFE IS A GAME was revealed. It has been proved that all types of contributing modes: sound, visual and implemented play a certain role in the created atmosphere of the film texts, visualize the mental and emotional state of the characters, their apparition; lighting, special effects, design of the city in bright colors and decorations enhance the creation of an imaginary world; the noise from fighting, demolitions, shooting, explosions shows a computer game; the action of the characters is conveyed by facial expressions, gestures, the use of specific words, nuances of intonation, produced by actors and characters in the corresponding situations

Key words: *conceptual metaphor, metaphorical model, context, contributing modes: sound, visual and implemented.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’4:2-287(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/28

Ляшко О. В.
https://orcid.org/0000-0002-3071-2565
Київський національний лінгвістичний університет

ГІПЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ХРИСТИЯНСЬКІЙ АНІМАЦІЇ

У статті досліджується гіпертекстуальність у сучасній християнській анімації англійською мовою. Визначено, що інтертекстуальність у християнській анімації як різновиду сучасної проповіді є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню, гіпертекстовим трансформаціям й архітекстуальним зв’язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям. Гіпертекстуальність у християнській анімації висвітлено у статті як зв’язок, що об’єднує текст В (гіпертекст) з попереднім текстом А (гіпотекстом) у вигляді всебічної трансформації, модифікації, перекладу, адаптації, розширення нового гіпертексту за рахунок попереднього гіпотексту, а також як безпосередній зв’язок будь-якого тексту з іншими текстами за допомогою використання гіперпосилань.

Встановлено, що визначення гіпертекстуальності варіюється в залежності від напрямку дослідження цього поняття та сфери його застосування. Основними напрямками дослідження гіпертекстуальності є філологічний (як тип зв’язку між текстами) та інформаційно-технологічний (як структура нелінійного тексту).

З’ясовано, що інтертекстуальність та гіпертекстуальність є такими підтипами транстекстуальних зв’язків, які встановлюють текст у явні чи приховані відносини з іншими текстами. Доведено, що гіпертекстуальність відрізняється від інтертекстуальних прямих цитувань, алюзій та ремінісценцій тим, що першоджерело зазнає суттєвих трансформацій, модифікацій, інтерпретацій та адаптацій. Визначено, що проявами гіпертекстуальності в аналізованій дитячій християнській анімації є авторська інтерпретація, екстраполяція й ампліфікація короткого біблійного тексту. Висвітлено, що гіпертекстуальність як зв’язок будь-якого тексту з іншими текстами за допомогою використання гіперпосилань, уможливлює нелінійне прочитання, прослуховування або перегляд матеріалу відповідно до потреб чи бажань користувачів.

Перспективою подальших розвідок у сучасній християнській анімації англійською мовою вважаємо дослідження різнобічних виявів транстекстуальності, інтермедіальності, мультимодальності та інтердискурсивності.

Ключові слова: *гіпертекстуальність, інтертекстуальність, цитата, алюзія, ремінісценція, гіпертекст, гіпотекст, гіперпосилання, християнська анімація, англійська мова.*

Постановка проблеми. Новітні інтертекстуальні, мультимодальні, інтермедіальні студії безсумнівно залишаються одними із найбільш перспективних наукових розвідок у сучасному мовознавстві. Для аналізу складних гібридних явищ сучасної культури згадані студії доволі часто об’єднуються в єдину методологічну рамку. Одним із таких складних гібридних явищ сучасної культури вважаємо *анімацію* (мультиплікацію) як «вид кіномистецтва, твори якого складаються з низки зображень (фотографічних або створених на комп’ютері), що фіксують послідовні фази руху (або зміну форми) об’єктів – персонажів, дійових осіб фільму» [3]. Нерідко (див. напр. “The King of Kings” (2025), “Light of the World” (2025) та багато інших як масштабних кінопроєктів, так і спеціалізованих освітніх серіалів) першоджерелом для створення сучасних *анімаційних фільмів* слугують споконвічні історії, серед яких нашу увагу привертають канонічні біблійні наративи. У такий спосіб, спостерігається адаптація відомих історичних текстів, що у науковому середовищі йменується зв’язком різних текстів або *інтертекстуальністю* [14]. Відповідно, при адаптації давнього тексту здійснюється його трансформація чи переклад, при цьому використовуються певні засоби або медіа,

© Ляшко О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

тобто починає діяти синтез мистецтв відомий як *інтермедіальність* [15, с. 43–48]. Безумовно, під час створення сучасної *анімації* залучаються різні ресурси або модуси: текстові, аудіальні, візуальні, просторові, жестові, рідше нюхові та смакові, що підтверджує важливість *мультимодальності* [13; 6, с. 30] для виробництва сучасного контенту. Не менш вагомим є процес нелінійного прочитання або перегляду / прослуховування сучасних текстів, що відбувається за рахунок зв'язку будь-якого тексту з іншими текстами, а також за допомогою використання *гіперпосилань*. В інтернеті міститься величезна кількість піктограм, зображень або текстових повідомлень, які посилаються на інший текст, файл, сайт, об'єкт тощо. У науковому осередку такі посилання йменуються *гіпертекстом* [5, с. 275–276]. Проте, сучасній мовознавчій розвідці бракує дослідження *гіпертекстуальності* [12, с. 5] як одного із видів текстових зв'язків (інтертекстуальності), особливо на матеріалі сучасних дитячих анімаційних відео з біблійним сюжетом та християнськими цінностями, що й зумовлює **актуальність** даної наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці різних гуманітарних галузей знань фокусують увагу на дослідженні різнорівневих діалогічних відношень та зв'язків між текстами, що в науковому світі, слідом за Ю. Кристевою [14], йменується *інтертекстуальністю*. Однак, деякі вчені, зокрема видатний французький літературознавець Ж. Женетт, окрім терміну інтертекстуальність використовує аналогічний термін, як-от *транстекстуальність* або *текстова трансцендентність* як «все те, що встановлює текст у явні чи приховані відносини з іншими текстами» [12, с. 1], що є більш широким поняттям і включає п'ять типів *транстекстуальних зв'язків*: 1) *інтертекстуальність* як відношення співприсутності між двома текстами або між кількома текстами (цитування, плагіат, алюзії); 2) *паратекстуальність* як відношення, що пов'язує текст із заголовком, передмовою, післямовою, нотатками, епіграфом, ілюстраціями, рекламою, обкладинками книг тощо; 3) *метатекстуальність* як коментар попереднього тексту; 4) *гіпертекстуальність* як зв'язок, що об'єднує текст В (*гіпертекст*) з попереднім текстом А (*гіпотекстом*) у вигляді не коментаря, а висміювання, пародіювання тощо; 5) *архітекстуальність* як жанровий зв'язок текстів (визначення родового статусу тексту) [12, с. 1–5]. У даному дослідженні спробуємо проаналізувати один із видів міжтекстових зв'язків – *гіпертекстуальність*. Варто зазначити, що визначення *гіпертекстуальності* варіюється в залежності від напрямку дослідження цього поняття: 1) **філологічний** (як тип зв'язку між текстами), основними представниками якого є наступні зарубіжні та вітчизняні науковці: Ж. Женетт [12], М. Ріффатер [16], Єліз Озай [1], С.В. Лазаренко [4], А.Л. Татаренко [8], О. Черниш [9] та 2) **інформаційно-технологічний** (як структура нелінійного тексту), серед яких зазначимо таких дослідників: Т. Нельсон, І. Бехта, А. Воронка, Д.І. Загорулько, О. Ковальова та інші [9, с. 146].

Проаналізувавши дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців присвячених поняттю *гіпертекстуальності*, відзначимо декілька праць, в яких науковці приділяють значну увагу понятійно-термінологічному апарату та аналізу попередніх досліджень гіпертексту. Сучасна дослідниця О. Черниш [9] надає ґрунтовний аналіз попередніх розвідок, зосереджуючись на історії виникнення поняття гіпертексту, його розвитку і усвідомленню як комп'ютерної технології та об'єкту лінгвістичного аналізу [9, с. 146]. Іншою, не менш значущою вважаємо наукову розвідку С.В. Лазаренко [4], в котрій вчена звертає увагу на «чисельність досліджень гіпертексту, та широке використання гіпертекстових технологій», надає солідну кількість варіантів визначень гіпертекстуальності та її ознак, однак, наполягає на відсутності «цілісної лінгвістичної концепції гіпертексту та його єдиної загальноприйнятої дефініції», пропонуючи власну дефініцію гіпертекстуальності газетного тексту. [4, с. 39–40]. Крім того, у статті А.Л. Татаренко [8] доводиться двозначність терміну «гіпертекст», пов'язаною з широтою сфери його застосування, а також досліджується питання походження, функціонування, диференціації термінів «гіпертекст», «гіпертекстуальність», «ергодична література», які вживаються на окреслення постмодерністських нелінійних романів [8, с. 104]. Було помічено, що в сучасних працях з вивчення гіпертекстуальності, це поняття досліджується на матеріалах художній текстів (А.Л. Татаренко [8]), інтернет-дискурсу (О. Черниш [9]), онлайн-медіа (Д.І. Загорулько [2]), газетного тексту (С.В. Лазаренко [4]) тощо. Проте, для сучасної наукової розвідки бракує аналізу гіпертекстуальності у релігійному дискурсі, зокрема у християнській проповіді, яка на сучасному розвитку суспільства набуває різних нових форм, наприклад, у форматі анімаційного відео, що й зумовлює **перспективність**, актуальність і значущість даної праці.

У такий спосіб, аналіз останніх досліджень

і публікацій доводить, що **актуальним** у сучасній лінгвістиці залишається проблема визначення терміну гіпертекстуальності, його розмежування від суміжних термінів, таких як інтертекстуальність тощо, виявлення проявів гіпертекстуальності в залежності від парадигми дослідження та сфери функціонування цього поняття.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні виявів гіпертекстуальності у сучасній християнській анімації англійською мовою. Мета реалізується у низці завдань: запропонувати власну дефініцію гіпертекстуальності та інтертекстуальності у християнській анімації; ідентифікувати спільні і відмінні риси гіпертекстуальності та інтертекстуальності; дослідити засоби вираження гіпертекстуальності в анімаційних відео англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, *інтертекстуальність у християнській анімації* (останню вважаємо різновидом сучасної християнської проповіді) є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню, гіпертекстовим трансформаціям й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям [7, с. 2]. У свою чергу, *гіпертекстуальність*, яка також є відомою як *гіпотекстуальність* [12, с. 5] розуміємо з двох позицій: 1) як зв'язок, що об'єднує текст В (*гіпертекст*) з попереднім текстом А (*гіпотекстом*) у вигляді не коментаря, а всебічної трансформації, модифікації, перекладу, адаптації, розширення нового гіпертексту за рахунок попереднього гіпотексту; 2) як безпосередній зв'язок будь-якого тексту з іншими текстами за допомогою використання гіперпосилань [5, с. 276].

Проілюструємо прояви гіпертекстуальності та інтертекстуальності у сучасній християнській анімації англійською мовою. Для прикладу проаналізуємо християнський анімаційний фільм під назвою The Story of Lydia / Women in the Bible Series for Kids, що розміщено на Bible Kids платформі YouTube [11]. Анімація присвячена Святій Лідії Македонській – багатій та щедрій жінці з Філіппів (давньогрецького міста у Фракії, на узбережжі Егейського моря). Ім'я Лідії згадується в Біблії, а точніше у новозавітних Діяннях апостолів, лише двічі (Діян. 16:11–15, 40) [10]. Вважається, що вона була першою новонаверненою язичницею в Європі та першою віруючою, яка відкрила свій дім як центр поклоніння для європейських християн [17].

Структурно анімація складається з трьох частин, а саме: **1) Intro** або **вступу**, де з'являється сучасна анімована дівчина-підліток зі вступними пояснювальними словами щодо майбутнього оповідання: *"I want to tell you about a woman named Lydia and the start of the First Christian Church in Europe"*; **2) Story** чи **сюжету**, в якому ілюструється коротка історія навернення Лідії у Філіппах (Діян. 16:11–15) і видіння (сон) Павла про македонця (Діян. 16:6–10), що закінчується словами вищезгаданої сучасної анімованої дівчини про зародження у домі успішної купчихи Лідії, яка торгувала багряними тканинами в місті Тіатирі, першої церкви в Європі: *"…and right there in Lydia's home the first church in Europe was born even though Lydia was a successful businesswoman she loved God and only wanted to serve Him that's why God could open her heart to understand Paul's message about Jesus…"*; **3) Outro** або **завершення**, в якій анімація поступається традиційному за формою та змістом сучасному відео, в якому справжня дівчина-підліток, котра ймовірно виступає прототипом для анімованого згаданого вище персонажу, вітає юних глядачів з проханням, якщо їм сподобалося відео / анімація, поставити великий палець вгору або поділися ним з другом / друзями, підписатися тощо.

У такий спосіб, кожна частина анімаційного відео відрізняється за такими критеріями: *а) сучасні / минулі події*, як-от: переплетіння історичних подій (тобто текстів) двохтисячної давності (мається на увазі *інтертекстуальність*) із сучасним обґрунтуванням для дітей (як *метатекстуальне* тлумачення або коментар попереднього тексту); *б) анімаційне / сучасне відео:* міжтекстові зв'язки мультиплікаційних та модернових відеорядів як нелінійні гіпертекстуальні трансформації; *в) наявність / відсутність прецедентних або непрецедентних цитат, алюзій, ремінісценцій чи посилань*.

Розглянемо більш детально прояви гіпертекстуальності та, відповідно, інтертекстуальності у запропонованій для аналізу християнській анімації. Основним текстом, що функціонує як текст А або попередній текст, тобто *гіпотекст* за визначенням Ж. Женетта [12, с. 5], вважаємо вірші з новозавітних Діянь апостолів (Діян. 16:6–10, 11–15). Відмітимо, що авторами анімаційного відео було впроваджено декілька помічених нами адаптацій *гіпотексту* (тексту А). Наведемо приклади таких гіпертекстуальних трансформацій.

Першою та найбільш прозорою адаптацією є процес переказу новозавітної історії за допомогою іншого засобу або засобів / медіа, при якому біблійний наратив трансформується у візуальний твір у вигляді сучасної анімації. При такій адаптації спостерігаємо перетворення давнього тексту на виставу із сучасною реалізацією в рамках інтертекстуальних, мультимодальних та інтермедіальних студій.

Іншим вагомим проявом *гіпертекстуальності* у християнському анімаційному відео *"The Story of Lydia / Women in the Bible Series for Kids"* [11], на нашу думку, є *експансія* як розширення короткого оповідання, що відбувається при адаптації певного тексту під час його екранізації. Наприклад, на початку анімації головну героїню Лідію зображено як заможну та впливову торговицю, котра продавала вироби, пофарбовані у пурпуровий колір, тобто цінний колір, який виготовляли з певних молюсків, тому це вважалося у давні часи шанованою та прибутковою торгівлею: *Lydia lived in a city called Philippi in Macedonia. She sold expensive purple cloth which at that time was very difficult to make and her business was quite a success* [11]. Зазначимо, що згідно останнім археологічним знахідкам, виробництво пурпурових фарб у Середземномор'ї апостольських часів було найбажанішим і найдорожчим, частково завдяки його стійкості до кольору. Так званий «тірійський пурпур» був вовною, забарвленою барвником, виготовленим з крихітних середземноморських молюсків. До того ж, Тіатира була центром виробництва пурпурових фарб. Таким чином, Лідія можливо була торговцем тіатірським пурпуром або ж імпортером царського «тірійського пурпуру». У будь-якому разі, вона ймовірно була розумною та багатою підприємницею або, якби зараз її можна було б назвати – бізнесвумен [17]. В анімаційному фільмі, незважаючи на те, що у *гіпотексті* прямим текстом не було написано про її статок, родину, будинок і таке інше, автори анімації візуалізують її будинок як просторий, який міг вмістити багатьох гостей та слуг, щоб задовольнити їхні потреби, що мало бути рідкісним досягненням у ті часи. Лідія, безсумнівно, мала бути працьовитою, сміливою та розумною жінкою, щоб досягти такого успіху. Слід відмітити, що саме таку додаткову інформацію було використано у анімації вірогідно для адаптації до сучасних глядачів та їхнього кращого розуміння контексту життя тодішньої християнської жінки та її оточення.

До проявів *гіпертекстуальності* у досліджуваній нами анімації можна віднести наступний приклад з відео, в якому Лідія зображується як щира продавчиня, що робить комплімент своїй клієнтці стосовно фіолетового кольору, котрий ідеально пасує до кольору її очей, тому й віддає їй виріб безкоштовно: *"Oh! Yes, this Tyrion purple will go perfectly with your eye color! Actually, it looks so good on you I think I'll give it to you for free! No, no, no! Please, just keep your money!"* [11]. Зазначений прояв гіпертекстуальності можна ідентифікувати як **екстраполяцію**, що використовується авторами відео для заповнення прогалин або невизначеностей у вихідному матеріалі (*гіпотексті*), або як **ампліфікацію**, тобто розширення, додавання тексту задля посилення емоційного ефекту. Не можна не погодитись, що автори анімації застосували власну **інтерпретацію** аналізованого короткого біблійного сюжету, відштовхуючись від особистих знань, вірувань, культурних традицій тощо. Крім того, цей епізод має достатньо сучасну **інтерпретацію** (припущення) стосовно маловідомого нинішній аудиторії способу життя та торгівлі давніх часів, що й виступає *гіпертекстом*, котрий застосовано для більш зрозумілого сприйняття інформації для дитячої вікової категорії.

Окрім гіпертекстуальності аналізована анімація містить *інтертекстуальні* запозичення з новозавітних текстів. Перш за все, це пряме цитування історії про навернення Лідії у Філіппах з новозавітних віршів Діянь апостолів (Діян. 16: 11–15): **(Lydia's Conversion in Philippi)** *11 From Troas we put out to sea and sailed straight for Samothrace, and the next day we went on to Neapolis. 12 From there we traveled to Philippi, a Roman colony and the leading city of that district of Macedonia. And we stayed there several days.*

13 On the Sabbath we went outside the city gate to the river, where we expected to find a place of prayer. We sat down and began to speak to the women who had gathered there. 14 One of those listening was a woman from the city of Thyatira named Lydia, a dealer in purple cloth. She was a worshiper of God. The Lord opened her heart to respond to Paul's message. 15 When she and the members of her household were baptized, she invited us to her home. "If you consider me a believer in the Lord," she said, "come and stay at my house." And she persuaded us. [10]. По-друге, у середині історії про Лідію автори анімації застосовують ще одне пряме цитування віршів з Діянь апостолів (Діян. 16:6–10) – «Видіння Павла про македонця»: **(Paul's Vision of the Man of Macedonia)** *6 Paul and his companions traveled throughout the region of Phrygia and Galatia, having been kept by the Holy Spirit from preaching the word in the province of Asia. 7 When they came to the border of Mysia, they tried to enter Bithynia, but the Spirit of Jesus would not allow them to. 8 So they passed*

by Mysia and went down to Troas. [9] During the night Paul had a vision of a man of Macedonia standing and begging him, "Come over to Macedonia and help us." [10] After Paul had seen the vision, we got ready at once to leave for Macedonia, concluding that God had called us to preach the gospel to them. [10].

Окрім прямого цитування автори анімації послуговуються **алюзіями** та **ремінісценціями** на новозавітні тексти. Одним з таких прикладів є спомин (як ремінісценція) про навернення Савла (Діян. 9:1-9): *"I first met Him on my way to Damascus after that my life was changed completely and now Jesus lives within me in my heart"*. Також, одна з алюзій, на нашу думку, виявляється дещо неймовірною, а саме: *"I was in Tarsus, you know, while Jesus himself taught me everything about Him firsthand. It was incredible"*. Адже відомо з книги Діянь апостолів про апостола Павла те, що він виріс у Тарсі і навчався в Єрусалимі у Гамаліїла, але його перша «зустріч» з Христом відбулася вже після розп'яття – у видінні по дорозі до Дамаску. Можна припустити, що це є алюзією на (Діян. 22:3): *"I am a Jew, born in Tarsus of Cilicia, but brought up in this city, educated at the feet of Gamaliel according to the strictness of the law of our fathers, being ardent and passionate for God just as all of you are today"*. [10]. Проте, у аналізованій анімації авторською вигадкою виявляється можливість такої зустрічі та спілкування у Тарсі, що немає історичного або текстуального підтвердження. Можна констатувати, що це є також одним з проявів гіпертекстуальності як модифікації попереднього тексту.

Вартим уваги, на наш погляд, є розуміння гіпертекстуальності у сучасній християнській анімації англійською мовою крізь призму не тільки *філологічної*, а й *інформаційно-технологічної* парадигми. Аналізована нами анімація *"The Story of Lydia / Women in the Bible Series for Kids"* розташована у вільному доступі як на Bible Kids платформі YouTube, так і у застосунку «Біблія для дітей» / the Bible Kids app, де надається низка посилань, як-от: 1) linktr.ee/biblekids; 2) youtube.com/channel/UChsmRxJ_c4i3H1SjtD9-Mmw?sub_confirmation=1; 3) biblekids.io; 4) instagram.com/biblekids.io. У такий спосіб, згадані вище або будь-які інші посилання, до яких звертаються користувачі, вважаємо одним із проявів гіпертекстуальності як зв'язку будь-якого тексту з іншими текстами за допомогою використання гіперпосилань, що уможливлює нелінійне прочитання, прослуховування або перегляд матеріалу відповідно до потреб чи бажань користувачів. Таке усвідомлення гіпертексту підтверджується дослідженням Загорулько Д. І. про можливість гіпертекстуальності визначатися: «<…> комунікантом, що задає логіку налаштовуваних зв'язків, однак апостеріорі вона керується комунікатом, який самостійно визначає свій шлях споживання контенту поміж запропонованих варіантів» [2].

Висновки. Підбиваючи підсумок, зауважимо, що сучасній християнській анімації англійською мовою притаманні вияви інтертекстуальності та гіпертекстуальності як різнорівневих діалогічних відношень та зв'язків між текстами. У статті було доведено, що відмінним між прямим цитуванням як засобом вираження інтертекстуальності та виявами гіпертекстуальності виступає те, що перше поняття використовується без змін у вигляді прямого цитування, алюзій та ремінісценцій, тоді як друге – зазнає суттєвих трансформацій, модифікацій, інтерпретацій та адаптацій.

Перспективою подальших розвідок як у сучасній християнській анімації англійською мовою, так і у різних інших жанрах релігійного дискурсу вважаємо дослідження виявів транстекстуальності, інтермедіальності, мультимодальності та інтердискурсивності.

Список літератури:

1. Єліз Озай. Інтертекстуальність та гіпертекстуальні трансформації в турецьких народних оповідях. *Народна творчість та етнографія*. 2010. №5. С. 78–85. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/4cf94dca-9458-4b1b-be51-1d9fc4959f4d/content (дата звернення: 04.02.2026).

2. Загорулько Д.І. Інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність: співвіднесеність ключових характеристик онлайн-медіа. *Обрії друкарства*. 2025. № 1 (17). С. 205–219.

3. Корнєєва Л.Л. Анімація (мультиплікація). Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Анімація (мультиплікація) (дата звернення: 02.02.2026).

4. Лазаренко С.В. Гіпертекстуальність газетного тексту: семантичний і структурно-композиційний рівні. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2022. Вип. 1. С. 39–47. URL: https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.6 (дата звернення: 04.02.2026).

5. Ляшко О.В. Гіпертекстуальність у сучасній інтернет-комунікації. *V International scientific and practical conference «Modern strategies of global scientific solutions»* (December 27-29, 2023) Stockholm, Sweden, International Scientific Unity. 2023. p. 275–276. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2023/12/

Modern-strategies-of-global-scientific-solutions-Dec-27-29-2023-Stockholm-Sweden.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

6. Ляшко О.В. Інтертекстуальність в англомовній православній проповіді: мультимодальний аспект. *«Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика»*. Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Том 32 (71) № 6, Ч. 2 С. 29–34. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_2/6.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

7. Ляшко О.В. Інтертекстуальність православної проповіді: таксономія і функції (на матеріалі англійської, російської та української мов): дис. … доктора філософії: 035 – Філологія. Київ, 2020. 267 с.

8. Татаренко А.Л. «Гіпертекст», «гіпертекстуальність», «ергодична література»: походження та окремі аспекти функціонування. *Studia Slovakistica*. Ужгород: О. Гаркуші. 2011. Вип. 11: Елімінація мовних бар'єрів. С. 102–116. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/20280 (дата звернення: 04.02.2026).

9. Черниш О. Гіпертекстуальність як дистинктивна характеристика сучасного англомовного словникового Інтернет-дискурсу. *«Філологічні трактати»*. 2022. Том 14, No1. С. 144–152. URL: https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(1)-15 (дата звернення: 04.02.2026).

10. Bible Gateway. URL: https://www.biblegateway.com (дата звернення: 04.02.2026).

11. Bible Kids. The Story of Lydia / Women in the Bible Series for Kids. URL: https://www.youtube.com/watch?v=iWiwyrDIN84 (дата звернення: 04.02.2026).

12. Genette G. Palimpsests: literature in the second degree. / trans. Ch. Newman & C. Doubinsky. L; Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1997. 491 p.

13. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London: Routledge. 2010. 212 p.

14. Kristeva J. Desire in language: a semiotic approach to literature and art. New York: Columbia University Press,1980. 305 p.

15. Rajewsky I.O. Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermédialités / Intermediality*. 2005. №6. P. 43–64. URL: https://doi.org/10.7202/1005505ar (дата звернення: 04.02.2026).

16. Riffaterre M. Intertextuality vs. Hypertextuality. *New Literary History*. 1994. 25(4), p. 779–788. https://doi.org/10.2307/469373 (дата звернення: 04.02.2026).

17. The Biblical Lydia: A Hospitable and Influential Businesswoman. URL: https://www.thenivbible.com/blog/lydia-from-the-bible/#:~:text=Lydia%20came%20from%20Thyatira%2C%20a,Macedonia%20on%20the%20European%20continent. (дата звернення: 04.02.2026).

18. The Orthodox Study Bible. USA: St. Athanasius Academy of Orthodox Theology, 2008. 1822 p.

Liashko O. V. HYPERTEXTUALITY IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE CHRISTIAN ANIMATION

The article examines hypertextuality in contemporary English-language Christian animation. It has been determined that intertextuality in Christian animation as a type of modern sermon is a text- and meaning-making category that forms the preaching genre through the paratextual manifestations, metatextual interpretation, hypertextual transformations and architextual connections of the Sacred Tradition texts, as well as by means of verbal and non-verbal textual borrowings belonging to other discursive practices and cultural traditions. Hypertextuality in Christian animation is highlighted in the article as a connection that unites text B (hypertext) with the prior text A (hypotext) in the form of a comprehensive transformation, modification, translation, adaptation and expansion of a new hypertext at the expense of the preceding hypotext, as well as a direct connection of any text with other texts through the use of hyperlinks.

It has been found that the definition of hypertextuality varies depending on the research area of this concept along with its scope of application. Philological (as a type of connection between texts) and Information Technology (as a structure of a nonlinear text) areas are the main research fields of hypertextuality.

It has been determined that intertextuality and hypertextuality are subtypes of transtextual connections that establish a text in explicit or implicit relationships with other texts. It has been proved that hypertextuality differs from intertextual direct quotations, allusions and reminiscences in that the primary source undergoes significant transformations, modifications, interpretations and adaptations. It has been found that the author's interpretation, extrapolation and amplification of the short biblical texts are the manifestations of hypertextuality in the analysed children's Christian animation. It has been highlighted that hypertextuality as a connection of any text with other texts through the use of hyperlinks, enables nonlinear reading, listening or viewing of the material in accordance with the needs or desires of users.

A promising area of further research is a study of diverse manifestations of transtextuality, intermediality, multimodality, and interdiscursivity in contemporary English-language Christian animation.

Keywords: *hypertextuality, intertextuality, quotation, allusion, reminiscence, hypertext, hypotext, hyperlink, Christian animation, the English language.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81-047.82:1(091)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/29

Нежива О. М.
https://orcid.org/0000-0003-4229-6754
Національний університет харчових технологій

МОВНА КОНЦЕПЦІЯ МАРТІНА ГАЙДЕҐҐЕРА ЯК ПІДҐРУНТЯ ОНТОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Стаття присвячена аналізу концепції мови Мартіна Гайдеґґера як фундаментального чинника розвитку сучасної онтологічної лінгвістиці. Відповідно це здійснено у рамках сучасних лінгвістичних і гуманітарних досліджень. Актуальність роботи зумовлена потребою подолання редукціоністського розуміння мови як суто інструментального або знакового засобу комунікації, що домінувало в класичній і структуралістській лінгвістиці XX століття. У дослідженні обґрунтовується положення про онтологічний статус мови у філософії Гайдеґґера, відповідно до якої мова постає не вторинною щодо мислення, а фундаментальною умовою людського буття. У статті простежується еволюція мовної проблематики у творчості М. Гайдеґґера – від ранньої праці «Буття і час» до пізніх текстів «Шлях до мови», «Лист про гуманізм» і «Поетично мешкає людина». Особливу увагу приділено розмежуванню понять мовлення і балаканини, аналізу концепції істини, як вважав М. Гайдеґґер, що це розкриття, а також ролі поетичного слова як привілейованого способу відкриття буття. Показано, що критика раціоналістичної та метафізичної традиції стала підґрунтям нового підходу до мови, зорієнтованого на досвід, слухання та інтерпретацію. Доведено, що гайдеґґерівське розуміння мови суттєво вплинуло на розвиток герменевтики, континентальної філософії, постструктуралізму та лінгвістичної антропології. У підсумку мова осмислюється як «дім буття» і простір смислотворення, у якому формується людський спосіб перебування у світі. Обґрунтовано доцільність розгляду філософії мови М. Гайдеґґера як підґрунтя онтологічно орієнтованої лінгвістики. Отримані результати можуть бути використані в міждисциплінарних дослідженнях мови, а також у викладанні курсів із філософії мови, загального мовознавства та культурології. Це відкриває перспективи подальших теоретичних розвідок і сприяє розширенню гуманітарного знання загалом нині.

Ключові слова: *мова, буття, Мартін Гайдеґґер, мовна концепція, герменевтика, онтологія, поетичне мовлення.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві проблема мови дедалі частіше виходить за межі суто структурного або функціонального аналізу та постає як комплексне явище, що поєднує когнітивні, культурні, історичні й онтологічні виміри. У цьому контексті філософські погляди Мартіна Гайдеґґера на мову набувають особливої актуальності, оскільки вони пропонують радикально інший підхід до розуміння мовної реальності, ніж той, що домінував у класичній і структуралістській лінгвістиці XX століття.

Традиційні лінгвістичні теорії здебільшого розглядають мову як автономну знакову систему або інструмент комунікації, орієнтований на передачу інформації. Така перспектива, хоча й продуктивна з погляду опису мовної структури, виявляється недостатньою для осмислення глибинних смислотворчих механізмів мови, її історичної пам'яті та зв'язку з людським досвідом буття. У цьому сенсі гайдеґґерівське тлумачення мови як «дому буття» відкриває нові методологічні можливості для лінгвістичних досліджень, спрямованих на аналіз мови як середовища формування смислів, а не лише як формального коду.

Актуальність звернення до мовної концепції М. Гайдеґґера зумовлена також сучасними тенденціями розвитку лінгвістики – зокрема зростанням інтересу до дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лінгвістичної антропології та герменевтичних підходів, у межах яких мова осмислюється як чинник конституювання реальності життєвого світу. Ідея того, що мова не лише відображає світ, а й формує горизонти його розуміння, є принципово важливою для аналізу мовної семантики,

© Нежива О. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

поетичного мовлення та культурно зумовлених смислів.

Крім того, критика Гайдеґґером інструментального ставлення до мови набуває особливої значущості в умовах цифровізації комунікації, стандартизації мовних практик і домінування утилітарних моделей мовлення. Адже усвідомлення мови як носія історичного досвіду та простору смислотворення дозволяє по-новому осмислити роль поетичного й метафоричного мовлення, багатозначності та мовної невизначеності, які часто залишаються поза увагою формалізованих лінгвістичних моделей.

Таким чином, аналіз концепції мови Мартіна Гайдеґґера з лінгвістичної точки зору є актуальним не лише для поглиблення міждисциплінарного діалогу між філософією та мовознавством, а й для розвитку сучасних теорій мови, орієнтованих на смисловий, культурний та екзистенційний виміри мовної діяльності.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є глибокий аналіз основних принципів мовної концепції Мартіна Гайдеґґера. До того ж, їхня інтерпретація та значення для подальшого розвитку гуманітарних наук.

Виклад основного матеріалу. Мартін Гайдеґґер – це один із найглибших мислителів XX століття, праці якого визначили траєкторію розвитку сучасної феноменології, герменевтики, екзистенціалізму та лінгвістичної філософії. Його філософія стала основою для подальших досліджень мови в структуралізмі, постструктуралізмі, деконструкції та культурній антропології. Науковець сформулював революційний підхід, де зазначав, що мова не є лише засобом комунікації чи мислення, а мова є умовою можливості людського буття.

Мартін Гайдеґґер рідко використовував термін *«лінгвістична філософія»*, його підхід до мови став одним із ключових чинників формування цієї галузі. У XX столітті склалися два головні напрями мовної філософії:

1. Аналітична філософія (англо-американська), представники були Л. Вітґенштайн, Дж. Остін, Б. Рассел, Г. Райл. Мова як логічна або функціонально-прагматична система.

2. Континентальна лінгвістична філософія (європейська) – М. Гайдеґґер, Г.-Ґ. Ґадамер, М. Фуко, Ж. Дерріда. Представники цього напряму вважали, що мова як простір буття, інтерпретації та смислів.

Тож, М. Гайдеґґер належить до континентальної традиції та представляє противагу логічному позитивізму та мовному аналізу, що розглядали мову лише як структуру знаків або логічних конструкцій. Його мовна концепція формує онтологічний поворот у лінгвістиці та гуманітаристиці, замінюючи питання: «*Як мова функціонує?»* на питання *«Що мова відкриває про буття?».*

Відтак, перед Гайдеґґером філософська традиція переважно розглядала мову в трьох аспектах. А саме:

1. Класична метафізика (Платон, Арістотель). Де мова як називання сутностей.

2. Новочасна раціоналістична традиція (Декарт, Локк, Лейбніц). Розглядали мову як інструмент мислення.

3. Просвітництво та аналітична філософія. Мова як логічна структура.

М. Гайдеґґер відкидає ці позиції, стверджуючи, що вони обмежують мову функціями опису чи позначення, у той час як справжня сутність мови полягає у *відкритті буття*.

Робота М. Гайдеґґера неможлива без феноменології Гусерля, однак він віддаляється від ідеї “чистої свідомості”, переводячи фокус із пізнання на екзистенційне перебування людини у світі (Dasein). Показуючи, що мислення та поезія є способами досвіду мови, а не її функціями, що впливає на розуміння мови як фундаментального феномену, а не лише системи знаків, що відкриває шлях для постструктуралістських та герменевтичних підходів. У праці *«Бутті і часі»* Гайдеґґер розглядає мову в структурі турботи та буттєвого розуміння. Він наголошує, що: людина не створює мову – мова вже завжди є, і саме через неї людина стає відкритою світу. Таким чином, мова є не продуктом соціальної взаємодії, а умовою можливості осмисленого існування.

У праці *«Буття і час»* філософ закладає основу для подальшої мовної концепції, хоча там мова ще не постає центральною темою. У пізніх текстах, таких як *«Шлях до мови»*, *«Лист про гуманізм»* та *«Поетично мешкає людина»*, Гайдеґґер радикально переосмислює мовну проблематику. Його відомий вислів – «Мова – це дім буття» (Haus des Seins) – став ключем до розуміння ролі мови в антропології, культурі та мисленні. У подальший період своєї творчості, зокрема у 1940-х роках, М. Гайдеґґер характеризує поетів і митців як «пастухів буття». Оскільки, на його переконання, істина здатна здійснюватися лише в поетичному способі відкриття, що щоразу постає як унікальна подія розкриття й водночас уможливлює вияв прихованих глибин мови. У межах герменевтичної традиції, започаткованої М. Гайдеґґером, реаль-

ність життєвого світу осмислюється передусім як мовна реальність.

Проте, мислитель виявляє принципову обмеженість європейської філософської традиції, зумовлену раціоналістичним тлумаченням буття та розумінням мислення як споглядального осягнення вічних ідей, що бере свій початок у філософії Парменіда й Платона. На противагу цій традиції, істинне мислення, за Гайдеґґером, має характер слухання: буття не може бути предметом споглядання, воно радше переживається й відчувається.

Крім того, М. Гайдеґґер розрізняє відмінність між поняттями мовлення (Rede) та балаканина (Gerede) у своїх працях. Так, він вважає, що мовлення – це автентичний акт розкриття буття, а балаканина – це поверхневе говоріння, що закриває істину. До того ж, М. Гайдеґґер наголошував у своїх роботах, що балаканина являє собою також соціальне повторення штампів, яке віддаляє людину від справжнього досвіду.

Якщо звернутися до пізньої філософії М. Гайдеґґер, то можна помітити, що науковець у своїх дослідженнях стверджує, що: «Не людина володіє мовою, а мова володіє людиною». Це означає, що мова є первиннішою за індивідуальне мислення. М. Гайдеґґер вважав, що людина народжується у вже даному мовному світі, який визначає її спосіб бачення. Відповідно, М. Гайдеґґер стверджував, що людина не створює мову – вона існує через мову. А мова – це «одяг для думки» і є обов'язковою формою матеріалізації думки.

Відтак, німецький науковець розрізняв такі функції мови як :

1. Матеріалізація, об'єктивація думок.
2. Акумуляція знань – мова може збирати знання, закладаючи їх у знакову систему.
3. Номінативна – мова називає предмети, виділяючи їх серед інших.
4. Експресивна – визначення відношення свідомості до об'єкта відображення.
5. Адресна – передача інформації; виникла з передачею кібернетичних систем.

З метою подолання обмежень традиційного мислення необхідним є повернення до первісних, хоча й нереалізованих у подальшому розвитку, засад європейської культури – до досократівської Греції, яка, за переконанням Гайдеґґера, ще перебувала в «істині буття». Можливість такого повернення зумовлена тим, що забуте буття продовжує жити в мові. Водночас редукція мови до суто інструментального засобу комунікації призводить до втрати нею історико-культурної глибини й перетворення її на сукупність тимчасових знаків.

Також М. Гайдеґґер вводить давньогрецьке поняття істини – ἀλήθεια (алетея), яке означає *розкриття*, *незакритість*. Відтак, на думку М. Гайдеґґер, мова є актом приховання та показування. Науковець наголошував, що одне слово може одночасно відкривати та приховувати смисли. Крім того, це створює простір інтерпретацій. Відповідно цьому, особливе місце у мовній концепції М. Гайдеґґера займає поетичне слово. Адже як він зазначає у своїх працях, що:

– звичайна мова описує те, що вже є;

– поетична мова створює можливість появи нового буття.

Крім того, М. Гайдеґґер також звернув свою увагу на знаки і він вважав, що знак не просто означає – він відкриває те, що може бути осмисленим , тобто структура не лише визначає сенс – вона виявляє буття. Відтак, онтологічна лінгвістична мова – це не статична система знаків у словнику, а жива подія, котра відбувається тут і зараз, а кожне слово – це «відкриття» світу.

До того ж, виходячи із досліджень праць Гайдеґґера можна виділити такі ключові аспекти мовної концепції як:

1. *Відмова від інструментального погляду*. М. Гайдеґґер заперечував, що мова є лише засобом для вираження думок чи пізнання (як у логічному позитивізмі), а трактував її як місце, де саме Буття розкривається.

2. *Мова як Буття.* Мова не «виражає» буття, а «є» його розкриттям (Erschlossenheit). Також мова є «світом», в якому світи постають перед нами.

3. *Досвід мови.* М. Гайдеґґер закликав до «досвіду мови» (Spracherfahrung), який виходить за межі раціонального аналізу, наближаючи нас до її глибинної сутності через поезію та мислення.

4. *Лінгвістично-онтологічне зрощення.* Він підкреслював нерозривний зв'язок мовного (лінгвістичного) та буттєвого (онтологічного) вимірів, де лінгвістичний аспект є проявом онтологічного.

5. *Вплив на постлінгвістичну філософію*. Його ідеї відкрили шлях для філософів, які розуміють мову не як статичну систему, а як динамічний процес, що формує нашу реальність (наприклад, постструктуралісти, герменевти).

Таким чином, мовна концепція Гайдеґґера являє собою фундаментально відмінною від аналітичної лінгвістичної філософії, яка фокусується на логічному аналізі мови. Натомість, Гайдеґґер вводить екзистенціальний та онтологічний вимір,

перетворюючи мову на центральну тему філософського дослідження, що вплинуло на розвиток континентальної філософії.

Висновки. Отже, мовну концепцію Гайдеґґера можна розглядати як одну з основ лінгвістичної філософії. Вона не зводиться до аналізу структури чи правил мовлення, а інтегрує мову в саму природу людського буття. У цьому сенсі Гайдеґґер відкриває новий напрям – онтологічну лінгвістику, в якій мова є не інструментом, а умовою існування людини у світі. До того ж, мовна концепція М. Гайдеґґера є одним із найважливіших переворотів у гуманітарній думці. Адже, він показав, що:

– мова не є вторинною щодо мислення;

– мова формує спосіб людського буття;

– істина відкривається через мову;

– поезія є привілейованою формою відкриття буття.

Таким чином, мова постає не як інструмент людини, а як онтологічний простір, у якому людина і світ зустрічаються.

Список літератури:

1. Bazaluk O., Nezhyva O. Neuroevolution in noogenesis. Intercultural Communication. №24. Tbilisi, 2015. pp.121–125
2. Bazaluk O., Nezhyva O. Martin Heidegger and Fundamental Ontology. Annals of the University of Craiova - Philosophy series. №38. Romania, 2016. pp.71–83.
3. Nezhyva Olga Future Ukrainian's Image: modern vision. *Philosophy & Cosmology* 2015 (Vol. 14). Kyiv, 2015. pp. 175–179.
4. Sheehan, T. Making Sense of Heidegger. London: Rowman & Littlefield, 2015.
5. Баумейстер А. Філософія мови: класика і сучасність. К.: Дух і Літера, 2010.
6. Гайдеґґер М. Дорогою до мови /переклад з нім. Володимир Камянець. Львів: Літопис. 2007. 232 с.
7. Нежива О. М. Особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі. *Науковий журнал «Наукове пізнання: методологія та технологія».* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 2(46). С. 25–31.
8. Нежива О.М. Взаємодія між медіацією та вивченням іноземної мови / VI Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу». 10-11 квітня 2025 року, м. Запоріжжя.

Nezhyva O. M. MARTIN HEIDEGGER'S LANGUAGE CONCEPT AS THE FOUNDATION OF ONTOLOGICALLY ORIENTED LINGUISTICS

The article is devoted to the analysis of Martin Heidegger's philosophical views on language in the context of contemporary linguistic and humanities research. The relevance of the work is determined by the need to overcome the reductionist understanding of language as a purely instrumental or symbolic means of communication, which dominated classical and structuralist linguistics of the 20th century. The study substantiates the thesis of the ontological status of language in Heidegger's philosophy, according to which language is not secondary to thinking, but a fundamental condition of human existence. The article traces the evolution of linguistic issues in Heidegger's work – from his early work Being and Time to his later texts The Way to Language, Letter on Humanism, and Man Dwells Poetically. Particular attention is paid to the distinction between the concepts of speech (Rede) and chatter (Gerede), the analysis of the concept of truth as ἀλήθεια – disclosure, as well as the role of the poetic word as a privileged way of discovering being. It is shown that criticism of the rationalist and metaphysical tradition became the basis for a new approach to language, oriented towards experience, listening and interpretation. It is proven that Heidegger's understanding of language has significantly influenced the development of hermeneutics, continental philosophy, poststructuralism and linguistic anthropology. As a result, language is understood as the 'home of being' and a space for meaning-making, in which the human way of being in the world is formed. The expediency of considering Heidegger's philosophy of language as the basis for ontologically oriented linguistics is substantiated. The results obtained can be used in interdisciplinary studies of language, as well as in teaching courses in the philosophy of language, general linguistics, and cultural studies. This opens up prospects for further theoretical research and contributes to the expansion of humanities knowledge in general today.

Keywords: *language, being, Martin Heidegger, philosophy of language, hermeneutics, ontology, poetic speech.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/30

Сахацька В. В.
https://orcid.org/0000-0001-9254-5478
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Степаненко О. К.
https://orcid.org/0000-0003-0887-5808
Навчально-науковий інститут «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Українського державного університету науки і технологій

Баранник О. Ю.
https://orcid.org/0000-0003-1410-5981
Навчально-науковий інститут «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Українського державного університету науки і технологій

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Стрімкий розвиток та функціонування цифрових технологій і соціальних мереж впливає на те, як українці спілкуються в інтернеті. При цьому соціальні мережі слугують комунікаційними платформами та встановлюють інноваційні моделі онлайн-комунікації, що відповідають цифровій культурі користувачів та їхнім комунікаційним потребам.

Зростаюча популярність стрімінгових сервісів та соціальних мереж як основних каналів для розваг вказує на значний вплив глобальних трендів, зокрема серед молодшої аудиторії. Такі зміни свідчать про формування нових звичок споживання контенту, що, ймовірно, матиме довгостроковий вплив на український медіапростір і визначатиме його подальший розвиток.

Для стилістичної різноманітності, формування багатошарових смислів, створення креативного та гнучкого мовного вираження створюють саме такі трансформації. Проте, вони схильні породжувати ризики девальвації усталених норм літературної української мови, що не менш актуально для молодіжного сегмента користувачів – провідного генератора мовних новацій у цифровому просторі.

Соціальні мережі зараз слугують основним простором для розвитку лінгвостилістичної компетенції користувачів, оскільки освітні заклади втратили свою традиційну освітню функцію, а мовне середовище представляє нові комунікативні та стилістичні особливості. Сучасний стан створює проблеми, оскільки комунікація стає фрагментованою, а мовні норми втрачають цінність, і це відкриває можливості для побудови активної лінгвостилістичної системи, яка адаптується до нових соціальних та комунікаційних потреб сучасного суспільства.

У статті розглянуто, як інформаційні простори соціальних мереж України зазнають лінгвостилістичної трансформації, водночас виявляються суттєві загрози стабільності мовної системи та пропонуються напрямки для майбутніх досліджень щодо захисту та вдосконалення розвитку української цифрової мови.

Ключові слова: *лінгвостилістика, мовна норма, українська мова, соціальні мережі, стильова трансформація, цифрова комунікація, неологізми, «емодзі», мовна культура, медіадискурс.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх п’яти років український сегмент соціальних мереж, зокрема офіційні сторінки медіа, діяльність блогерів та журналістів, став важливим осередком сучасного інформаційного простору та ареною помітних лінгвостилістичних трансформацій.

Згідно з результатами Центру аналізу контенту, у період 2023–2024 років кількість українських постів в Instagram зросла на 65% порівняно з 2022 роком, а Facebook та Twitter стабілізувалися на рівні 75–80% [1]. Цифрове середовище збільшило концентрацію україномовного контенту в соціальних мережах, що створило певні мовні патерни.

© Сахацька В. В., Степаненко О. К., Баранник О. Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Аналогічну тенденцію підтверджує статистичний аналіз: станом на серпень – вересень 2024 р. 56 % дописів у соціальних мережах були українською, порівняно з лише 16 % у 2020 р. [2]. Зростання частки української мови має суттєвий лінгвостилістичний та соціолінгвальний ефект, оскільки домінування національної мови у цифровому просторі сприяє мовному самовизначенню користувачів, формує нові стилістичні моделі онлайн-комунікації та знижує вплив російської мови як альтернативного засобу вираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці спостерігається значний інтерес до лінгвостилістичних трансформацій українського інформаційного простору в умовах цифрової комунікації, зокрема в соціальних мережах.

Дослідження І. В. Холод і Т. М. Калініченко у роботі «Вплив цифрових технологій на мовні норми та стилістику в умовах трансформації комунікації у нових медіа» демонструють, що скорочення обсягу повідомлень, мультимедійний формат контенту та висока швидкість взаємодії стимулюють появу нових лексичних і синтаксичних форм. До таких новоутворень належать універби, варіативна або відсутня пунктуація, спрощені синтаксичні конструкції, а також активне використання «емодзі», мемів, сленгових елементів і графічних скорочень, що підсилюють емоційно-стилістичну виразність комунікації [3].

Н. М. Дзюбак і Г. В. Мораращ у своїх дослідженнях аналізують трансформацію нормативної граматики та орфографії під впливом інтернет-дискурсу. Вони зазначають домінування англіцизмів, неологізмів і оказіоналізмів, акцентуючи на необхідності освітніх кампаній, залученні блогерів та розробки офіційних рекомендацій щодо письма в цифровому середовищі [3].

З англомовних публікацій важливим є дослідження Д. Racek, B. I. Davidson та співавторів «The Politics of Language Choice: How the Russian Ukrainian War Influences Ukrainians' Language Use on Twitter», де на основі аналізу понад 4 мільйонів твітів від 62 000 користувачів у період з січня 2020 до жовтня 2022 р. показано, що після початку повномасштабної війни понад половина користувачів, які раніше писали російською, перейшла на українську мову [4].

У ширшому соціолінгвістичному контексті кейс-стаді, присвячені Євромайдану, демонструють, що у кризових умовах мова набуває мобілізаційного та ідентифікаційного значення, виступаючи інструментом публічного спротиву та самоідентифікації в онлайн-середовищі [5].

Дослідження З. Живо та Н. Петруха [20] активно демонструють нам, що цифровізація суспільства не лише сприяє безпосередньо і формуванню нових комунікативних практик, а й слугує для розвитку цифрових компетентностей користувачів, що безпосередньо впливає на їхню мовну поведінку.

Незважаючи на активний науковий інтерес до лінгвостилістичних аспектів українського цифрового простору, наразі відсутній системний інструментарій для адаптації мовної політики до динаміки онлайн-комунікацій, а також єдиної моделі підтримки грамотності в умовах цифровізації.

Постановка завдання. Мета статті – детально проаналізувати особливості лінгвостилітичних аспектів українського інформаційного простору в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яке суспільство формується на базі комунікаційних інформаційних зв'язків, але лише у двадцятому сторіччі це питання стало предметом серйозних наукових міждисциплінарних досліджень. Виникла гостра необхідність у вивченні інформації як інноваційного ресурсу у сфері комунікації, як одного з основних факторів розвитку людського суспільства в цілому. Стало очевидним, що інформаційні технології формують базові функціональні залежності в системі соціальних зв'язків і відносин [10, с. 76].

Аналізуючи вплив мережевих технологій на соціум, важливого значення набуває мережа «Інтернет», пронизуючи всі сфери суспільства як на локальному, регіональному, так на більш масштабному, глобальному рівні. На локальному рівні користувачі мережі обмінюються між собою файлами, інформацією, вступають у процес комунікації. На більш широкому рівні вони отримують вже більше можливостей комунікації і в пошуку інформації. Вони стають законодавцями мережевого простору. І найважливішим завданням тепер стає задоволення широкого кола інтересів і потреб кожної людини, що може бути здійснене за допомогою віртуального мультимедійного простору інтернету. Значне розширення та поширення мереж, масштаби їхнього використання призводять до того, що люди, об'єднуючись мережами, стають членами нового типу суспільства – мережевого [8].

Формування мережевого суспільства є історичною відповіддю на ситуацію комунікаційного надлишку. Суспільство, ключову комунікативну роль в якому відіграють мережі, вільно формує об'єднання людей і групи за інтересами. На від-

міну від традиційних соціальних структур мережі здатні сприймати і самостійно створювати нові комунікативні конфігурації, недоступні для традиційних інститутів. Сучасні комунікаційні технології дозволяють створювати соціальні спільноти (інтернетком'юніті) з практично будь-якими заданими характеристиками − освітніми, професійними, віковими. Вони формуються на тлі акселерації соціального часу і посилення динаміки комунікаційних форм у процесі суспільного відтворення. При цьому стійкі відносини поступаються місцем постійної зміни, а суспільство стає схожим на рефлексивні та комунікаційні спільноти.

Як зазначають Н. П. Гальона, О. М. Калита та О. П. Сулима, мовна норма є ключовим чинником формування мовнокомунікативної компетентності, що становить підґрунтя стійкого мовного розвитку суспільства [9]. У цьому контексті публічне використання української мови у цифровому просторі набуло символічного значення, виступаючи індикатором підтримки державності, національної єдності та культурної стійкості. Цей феномен виявляється не лише у текстовій комунікації, а й у мовленні блогерів, медіаособистостей та подкастерів, які впливають на формування нових мовних практик і цінностей серед користувачів.

Сучасний соціальний комунікативний простір (соціальні мережі) характеризується дромосферністю (прискоренням всіх процесів і збільшенням різноманітності технонаук. Інформація при цьому визначається не змістом повідомлення, а його швидкістю), хронотопічністю (нерозривним зв'язком просторових і часових відносин, що уможливлює їхні нові властивості; соціальними об'єктами, що включені («онлайн») або виключені («офлайн») у комунікаційних мережах), симулятівністю (знеособленням та знеціненням за допомогою симулятивних імітацій образів реального світу), символічністю (кодуванням інформації, наданням їй різних змістів і значень за допомогою її втілення у матеріальну оболонку мови слів і речей, що дозволяє існувати соціальній реальності), приватністю (наданням приватної інформації з життя людей відкритого публічного характеру, що реалізується за допомогою ерозії публічної сфери, де громадське підкорює приватне), субкультурністю (стихійним створенням масових культур соціальних груп, котрі перетворили окремі мережі інформаційного простору в їх середовище проживання), видовищністю та перформативністю (надбанням соціальним простором рис театральної постановки, шоу), дегуманізмом (втратою духовних і моральних цінностей, а відтак – відходом мистецтва, культури, науки від гуманістичного первня), фетишизацією (шануванням ідолів, тиражованих масовою культурою, що уможливилося завдяки втраті певними мистецькими артефактами своєї аури унікальності й заміною її на репродукції).

Аналіз соціальної комунікації, її природи, різновидів комунікативного інтернет-дискурсу провідних країн світу (зокрема, Англії, Франції, США) довели, що актуальність цього проблемного поля пов'язана зі становленням і розвитком відкритого, цивілізованого суспільства, яке характеризується тим, що в ньому виникають принципово нові форми спілкування й комунікації, засновані на соціальному й особистісному партнерстві, здоровій конкуренції, на правових і соціальних основах формальної рівності всіх членів (громадян) суспільства, на раціональному врегулюванні суспільних відносин [3].

Згідно з результатами аналізу, у Львівській області частка україномовного контенту сягнула 93,9 %, у Хмельницькій – 88,8 %, що свідчить про високий рівень адаптації української мови в цифровому інформаційному просторі.

Аналогічна тенденція спостерігається й у південних та східних областях, де раніше домінував російськомовний вплив [9]. Важливу роль відіграє зростання громадянської свідомості, у межах якої українська мова дедалі частіше сприймається не лише як державна норма, а й як маркер національної ідентичності, культурної стійкості та спротиву зовнішньому тиску.

У сучасному українському інформаційному просторі соціальних мереж спостерігається активне впровадження нових лексичних одиниць, що здобувають статус граматично та стилістично адаптованих засобів комунікації. Прикладами таких явищ є слова «шиперити» та «крінж», які активно функціонують у мовленні молоді та в онлайн-медіадискурсі. Так, у TikTok під відео користувача МакФон (@macfon_ua) зустрічається запитання: «Вас колись шиперила ваша мама?», що демонструє вживання дієслова «шиперила» у питальній формі з українською морфологією та інтерактивним контекстом [11; 12]. Інший показовий приклад зафіксовано у відео популярної блогерки Zlatkaa (@zlatka.a), де використано хештег #крінж [13].

У відео блогерки @lara_ukr також простежується тенденція пояснення значень молодіжних сленгізмів («крінж», «шінапес» тощо) та їх інтеграції у комунікативну практику. Авторка поєднує подання дефініцій із прикладами з реального

онлайн-спілкування, що включає коментарі користувачів та фрагменти живих діалогів. Так, «крінж» визначається як «ситуація, що викликає відчуття сорому або збентеження», а «шінапес» – як емоційна реакція на надмірно милий, кумедний або нестандартний об'єкт, що викликає бажання його обійняти чи захистити [14].

У TikTok-аудиторії активно формується семантика «крінжовості». Відео з хештегом #крінж стимулює коментарі на кшталт «крінжове фото» або «дуже крінжовий момент», демонструючи прикметникове відмінювання з українськими граматичними закінченнями – ще один рівень інтеграції терміна у структуру мови [13].

Щодо слова «шиперити», приклади використання на платформі TikTok демонструють, як користувачі адаптують дієслово до української флексії та стилістики реакції на контент, що підтверджує процес диференціації дієслівної парадигми в реальних мовленнєвих практиках [12].

Дослідження інших загальнослов'янських ресурсів, таких як блоги «Морс» та «BUKI», показують, що терміни «шиперити», «крінж», «краш», «муд», «пруф» активно функціонують у молодіжній онлайн-комунікації українською мовою, граматично та семантично адаптуючись до умов TikTok-дискурсу. Вони утворюють парадигми відмінювання, прикметникові форми та дієслівні конструкції, формуючи нові лінгвостилістичні моделі українського інформаційного простору в соціальних мережах [15].

У сучасному українському інформаційному просторі соціальних мереж можна спостерігати активне функціонування молодіжного сленгу, який формує нові лінгвостилістичні моделі. Зокрема, у публікаціях Instagram-блогів, що аналізують підліткову культуру, музичні, модні та медіатренди (наприклад, Instaprofiles, TikTok Academy, UrbanYouthUA та ін.), надзвичайно часто зустрічаються коментарі на кшталт: «це крінж», «дуже крінжово», «повний крінжовий момент».

Зазначені вислови демонструють різноманіття граматичних форм лексеми «крінж» – іменникову (крінж), прикметникову (крінжовий, крінжове) та прислівникову (крінжово). Морфологічна адаптація проявляється у формуванні типових для української граматики прикметникових і прислівникових форм (крінжовий контент, крінжово вийшло). Важливо, що ці форми стабільно функціонують у мовленні молоді й сприймаються як звичні елементи комунікації, що підтверджує їхню інтеграцію у національну мовну систему.

Семантично лексема «крінж» виконує функцію маркера емоційної оцінки, позначаючи незручність, ніяковість або естетичне неприйняття. Завдяки поширенню через популярні акаунти Instagram, TikTok-відео та мем-контент, слово вийшло за межі вузького молодіжного жаргону та закріпилося у ширшому медіадискурсі. Візуально-емоційне підкріплення через меми та реакційні емодзі сприяє швидшій дифузії лексеми в інтернет-спільнотах [16].

Особливістю функціонування лексеми «вайб» у сучасному українському інформаційному просторі соціальних мереж є її повна морфологічна інтеграція. Слово відмінюється за моделлю іменників чоловічого роду другої відміни: вайб, вайбу, вайбом, у вайбі, що свідчить про його граматичну адаптацію та засвоєння українською мовною системою. Прикметникова форма (вайбовий, вайбова, вайбове) та похідні (вайбово) формуються відповідно до норм українського словотвору, без відчуття чужомовності або штучності.

Крім того, «вайб» часто поєднується з іншими сленговими одиницями (ультрайський вайб, мегавайб), що посилює його експресивність та сприяє активному вживанню в молодіжних комунікативних спільнотах. Цей процес демонструє перетворення англіцизму на повноцінну лексичну одиницю українського інтернет-медіасленгу, що зберігає відтінок модності та приналежності до глобальної цифрової культури [17].

Facebook-групи, присвячені молодіжному сленгу (зокрема спільнота «Молодіжний сленг»), виконують роль онлайн-глосаріїв сучасних неологізмів і жаргонізмів. У таких спільнотах лексема «крінж» тлумачиться як «щось незручне, соромне, викликаюче відчуття збентеження або відрази» і супроводжується численними прикладами реального вживання користувачами: «вийти на сцену і забути слова – це такий крінж», «побачити свого колишнього на побаченні з подругою – крінж століття», «він так смішно намагається танцювати, що аж крінжово».

Подібні приклади ілюструють не лише семантичне наповнення слова, але й його повну морфологічну інтеграцію: лексема вживається як іменник (крінж), прикметник (крінжовий, крінжова, крінжове) та прислівник (крінжово). Відмінювання здійснюється за моделлю іменників чоловічого роду другої відміни (крінжу, крінжем, у крінжі), а прикметникові та прислівникові форми утворюються за законами українського словотвору.

У межах Facebook-спільнот обговорення «крінжу» виходить за рамки побутового вживання і набуває метамовного характеру – користувачі аналізують доречність слова в різних ситуаціях та

можливі альтернативні емоційні маркери. Це свідчить про усвідомлене мовне використання та про функціонування «крінжу» не лише як запозиченого сленгізму, а й як соціолінгвістичного маркера покоління [18].

У дописі Чернігівського онлайн-журналу PECHERA.info зафіксовано типові висловлювання підлітків: «це крінж!», «я в тільті», «жиза», «треш». Ці лексеми, запозичені з англомовного та російськомовного інтернет-дискурсу (cringe, tilt, geez, trash), зазнали повної морфологічної та фонетичної адаптації до української мовної системи й активно інтегруються в молодіжну комунікацію соціальних мереж.

Лексеми функціонують у вигляді сталих фразеологізованих конструкцій та синтаксично організованих моделей української мови: повний крінж, бути в тільті, суцільна жиза, тотальний треш. Зокрема, «крінж» виконує роль іменника з суб'єктивно-оцінним значенням і поєднується з атрибутивними поширювачами (реальний крінж, повний крінж) та дієсловами бути, ловити, відчувати. «Тільт», запозичення з кіберспортивного жаргону, означає стан емоційної нестабільності і вживається як іменник у родовому чи знахідному відмінку (в тільті, виходити з тільту). «Жиза» (від російського життєвого сленгу) у молодіжній українській комунікації виступає як реактивний маркер упізнавання або солідарності (оце жиза!). «Треш» зберігає значення хаотичної, негативної або абсурдної ситуації та утворює прикметникову форму трешовий.

Регулярна присутність таких слів у коментарях до публікацій локальних онлайн-медіа, зокрема PECHERA.info, підтверджує їхнє закріплення не лише в приватних чатах чи розважальних платформах, а й у публічному медіадискурсі. Це свідчить про розширення меж молодіжного сленгу та його поступовий перехід у сферу офіційно-публічної комунікації, що є характерною ознакою сучасної цифрової мовної динаміки українського інформаційного простору [16].

У постах про Петрóпіль та в локальних медіа, таких як Montessori ліцей, дедалі частіше зустрічаються молодіжні жаргонізми на кшталт «кринж», «чіназес» і «рофл». Ці лексеми вже давно вийшли за межі вузького інтернет-жаргону і стали активними елементами словника молоді не лише в онлайн-комунікації, а й у повсякденному спілкуванні [19]. Їх регулярне використання в публічних дописах і коментарях свідчить про високий рівень інтегрованості цих слів у мовну практику підлітків та молодих дорослих.

Все ще вкрай необхідно створювати адаптовані правила письма до цифрового середовища. Також існує потреба у створенні посібників зі стилю онлайн-спілкування, які б підтримували баланс між традиційними стандартами спілкування та новими моделями спілкування молодіжного інтернет-сленгу та мем-культури. Необхідно ініціювати освітні ініціативи, що залучають фахівців з мови, блогерів та відомих творців медіаконтенту, а також розробляти офіційні рекомендації щодо культури письма в соціальних мережах.

Висновки. Виходячи з проведених досліджень варто відмітити, що соціальні мережі в Україні принесли нові способи використання мови та стилів письма. До того ж, соціальні мережі сприяють використанню адаптованих запозичень у мові, молодіжного сленгу та мультимодальних конструкцій з новими граматичними структурами, що відповідають швидкозмінному середовищу цифрової комунікації. Через коментарі, публікації та відеоконтент глобальні інтернет-запозичення впливають на національну мовну систему, а використання онлайн-мов створює поколінєву ідентичність.

Цифрова комунікація вимагає від людей швидкого самовираження, одночасно передбачаючи результати свого спілкування. Дана вимога спонукає людей розробляти інноваційні методи комунікації, які покращують їхню здатність до самовираження. Сайти соціальних мереж функціонують як платформи розповсюдження контенту новими мовами, одночасно розважаючи користувачів за допомогою освітнього контенту та комунікаційних послуг. Український інформаційний простір повинен підтримувати баланс між цифровим розвитком та усталеними мовними правилами, щоб зберегти свою культурну цінність у 21 столітті.

Список літератури:

1. Понад 90% дописів в Instagram пишуть українською мовою: дослідження. URL: https://suspilne.media/culture/605725-ponad-90-dopisiv-v-instagram-pisut-ukrainskou-movou-doslidzenna/ (дата звернення: 15.12.2025)

2. Частка публікацій українською мовою в соціальних мережах збільшилася до 56% – дослідження. URL: https://zmina.info/news/chastka-publikaczij-ukrayinskoyu-movoyu-v-soczialnyh-merezhah-zbilshylasya-do-56-doslidzhennya/ (дата звернення: 15.12.2025)

3. Дзюбак Н. М., Мораараш Г. В. Вплив інтернет-дискурсу на формування мовної норми в сучасній українській мові. Вісник гуманітарних наук, (2), 2024. DOI: 10.5281/zenodo.14565995. URL: https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/8 (дата звернення: 16.12.2025)

4. The Politics of Language Choice: How the Russian-Ukrainian War Influences Ukrainians' Language Use on Twitter. URL: https://arxiv.org/abs/2305.02770 (дата звернення: 16.12.2025)

5. Longitudinal change in language behaviour during protests: A case study of Euromaidan in Ukraine. URL: https://arxiv.org/abs/2109.11623 (дата звернення: 15.12.2025)

6. About five percent of media sites do not have a Ukrainian version, - Kremin. URL: https://censor.net/en/news/3452584/about_five_percent_of_media_sites_do_not_have_a_ukrainian_version_kremin (дата звернення: 15.12.2025)

7. Social networking and Googling in Ukrainian becomes fashionable. URL: https://www.komersant.info/en/spilkuvatys-u-sotsmerezhakh-ta-huhlyty-ukrainskoiu-staie-modno/ (дата звернення: 14.12.2025)

8. Яка мова домінує в соцмережах: дослідження показало цікаву тенденцію. URL: https://glavcom.ua/country/society/ukrajinska-mova-dominuje-v-sotsmerezhakh-rezultati-doslidzhennja-965542.html (дата звернення: 05.12.2025)

9. Гальона Н. П., Калита О. М., Сулима О. П. Роль мовної норми у формуванні мовнокомунікативної компетентності мовців. Наукові записки Укр. держ. університету імені Михайла Драгоманова. *Серія : Педагогічні науки : збірник наукових статей* / М-во освіти і науки України, УДУ імені Михайла Драгоманова ; упор. Л. Л. Макаренко. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. CLXII (162). С. 5–14. URI: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/48485(дата звернення: 09.12.2025)

10. Авдієвська К. О. Комунікація в соцмережах: мовний аспект. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 1, вип. 25. С. 76–79. URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_1/14.pdf (дата звернення: 05.12.2025)

11. Молодіжний сленг ТікТок: вчимося розуміти своїх дітей. URL: mors.in.ua/people/3693-molodizhnyy-sleng-tiktok-vchymosya-rozumity-svoyih-ditey.html (дата звернення: 15.12.2025)

12. MacFon. URL: https://www.tiktok.com/%40macfon_ua/video/7464961739231120645 (дата звернення: 08.12.2025)

13. Топ словник українського ТікТоку: сленг та крінж – TikTok. URL: https://www.tiktok.com/%40macfon_ua/video/7464961739231120645 (дата звернення: 15.12.2025)

14. Що таке крінж, чіназес, рофл, імба? – TikTok. URL: https://www.tiktok.com/%40lara_ukr/video/7437911531435707666 (дата звернення: 09.12.2025)

15. Олена Б. ТікТок сленг: вчимося розуміти своїх дітей. URL: https://buki.com.ua/news/tiktok-sleng-vcimosya-rozumiti-svoyix-ditei/ (дата звернення: 15.12.2025)

16. Крінж чи норм: сленгова мова чернігівських підлітків. URL: https://pechera.info/news/345-krinz-ci-norm-slengova-mova-cernigivskix-pidlitkiv.html (дата звернення: 15.12.2025)

17. Настя Мельниченко. «От я й дійшла до моменту, коли мої підлітки не знають українського молодіжного сленгу, бо перебувають у англомовному середовищі...». URL: https://www.facebook.com/nastya.melnychenko/posts/от-я-й-дійшла-до-моменту-коли-мої-підлітки-не-знають-українського-молодіжного-сл/10235182578200290/ (дата звернення: 15.12.2025)

18. Київ Fm. Молодіжний сленг: як говорить покоління зумерів? URL: https://www.facebook.com/reel/581302617702636 (дата звернення: 15.12.2025)

19. Український ліцей Монтессорі. Крінж, чіназес і рофл. URL: https://www.facebook.com/reel/1321006815568179 (дата звернення: 15.12.2025)

20. Stepanenko O., Mushyrovska N., Nalyvaiko V., Barannyk O., Boguslavska L. The Functioning of Terminology in Academic and Scientific Texts. International journal of special education. Vol. 37, No. 3, 2022, p. 3929–3945. ISSN: 1804-7890. WOS: 000830963300033. URL: https://www.internationaljournalofspecialeduca-tion.com/submission/index.php/ijse/article/view/612/431 (дата звернення: 15.12.2025)

21. Zhyvko Z., Petrukha N. Formation and development of digital competencies in the conditions of digitalization of society. *The development of innovations and financial technology in the digital economy*: monograph. OÜ Scientific Center of Innovative Research. 2023. P. 62–85. DOI: https://doi.org/10.36690/DIFTDE-2023-62-85 URL: https://mono.scnchub.com/index.php/book/catalog/view/29/69/590

Sakhatska V. V., Stepanenko O. K., Barannyk O. Yu. LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE IN SOCIAL MEDIA

The evolution of digital technologies and the rapid growth of social media have transformed communication styles in the Ukrainian digital environment which leads to changes in language standards and speech

patterns. Social networks serve their primary function of being large-scale communication platforms while simultaneously creating an evolving environment where digital culture-specific and user communication needs-specific modern style patterns develop.

The Ukrainian online environment shows a strong trend in its language development because social media have created a fresh way to express information.

This is evidenced by the large number of new words and calques, and loan words, especially Anglicisms, which show the features of digital reality, technological progress, and modern sociocultural trends. There is a change in syntactic and punctuation patterns at the same time: the structures are becoming simpler, and they are deviating from the old punctuation rules, and abbreviations, slang, and emojis are being used actively, which play the role of emotional and stylistic markers, adding online communication expressiveness.

Such transformations create new opportunities for flexible and creative linguistic expression, the formation of multi-layered meanings and stylistic diversity. At the same time, they generate risks of devaluation of established norms of the literary Ukrainian language, which is especially relevant for the youth segment of users - the main generator of linguistic innovations in the digital space.

Social media platforms have not only developed to be used as communication mediums but also play a fundamental role in the development of linguistic and stylistic competence of the users. The educational system is losing its dominant position in the traditional sense, yet the communicative environment is gaining new stylistic features. The current state leads to two opposing effects, one of which results in communication fragmentation and decay of language standards, and the other creates a possibility of an adaptive language system that is alive.

A flexible system that can adjust to shifts in culture and meet the communication needs of today's society. The article provides a comprehensive analysis of current trends in linguistic and stylistic changes in the Ukrainian information space of social networks, identifies the main challenges and threats to the stability of the language system, and outlines directions for further scientific research and practical recommendations aimed at preserving and developing the Ukrainian language in the digital age.

Keywords: *linguistic and stylistic, language norm, Ukrainian language, social networks, style transformation, digital communication, neologisms, «emoji», language culture, media discourse.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 81
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/31

Khalilova R.
https://orcid.org/0009-0007-7207-442X
Azerbaijan State Marine Academy

DISCOURSE TRANSFORMATION UNDER GLOBALIZATION AND THE RECONSTRUCTION OF LINGUISTIC IDENTITY: A PHILOLOGICAL STUDY

This article examines transformations in the context of globalization. It notes that globalization has a profound impact on language, transforming not only vocabulary but also discursive structures, communicative practices, and linguistic identity. It is established that language functions as a social and cultural construct reflecting ideology, power relations, and global interconnectedness. This study examines how discourse develops in the context of globalization and how these transformations alter linguistic identity. Using qualitative discourse analysis of digital media texts and online communications, the study identifies key processes, including lexical borrowing, hybridization, code-switching, syntactic simplification, and multimodal integration. The results demonstrate that global linguistic elements are incorporated alongside local structures, creating context-dependent, multilayered identities. It is demonstrated that people balance between global and local norms, adapting language to express modernity, cultural affiliation, and social status. Thus, discourse has been shown to serve as a mechanism for identity reconstruction, demonstrating how language systems dynamically respond to social, technological, and cultural change. Language, as both a medium and a symbol of social interaction, is particularly affected by these global forces: beyond simple lexical borrowing or code-switching, globalization reshapes discourse patterns, pragmatic norms, and stylistic conventions across multiple communicative domains. This study contributes to philology by linking discourse transformations to identity formation in contemporary societies and highlighting the importance of integrating sociolinguistic and digital perspectives in the study of language evolution. These findings are relevant for scholars in sociolinguistics, discourse studies, and applied philology, demonstrating that globalization alters rather than erases local linguistic practices.

Keywords: *discourse, linguistic identity, globalization, sociolinguistics, digital discourse, hybridization, language transformation.*

Introduction. Globalization has become a dominant factor shaping contemporary social life, permeating economic systems, political institutions, and everyday interpersonal relations. Its effects extend to communication, culture, and identity formation, producing complex processes of convergence and divergence across societies. Technological platforms, transnational media, and migratory flows accelerate contact between languages and varieties, creating fertile conditions for hybridization, register leveling, and the emergence of new semiotic repertoires. Philology and related disciplines increasingly regard discourse as socially embedded and historically situated, foregrounding how texts and communicative practices both produce and are produced by social structures. Discourse mediates ideology, constructs social reality, and reflects power relations, acting as a site where hegemonic narratives are produced, contested, and renegotiated [1, p. 6]. In digital environments–social networks, blogs, streaming platforms–these processes operate at unprecedented speed and scale, generating novel genres, multimodal interactions, and algorithmically shaped attention economies that further influence textual form and interpretive frames. Such environments encourage linguistic experimentation, indexical play, and the strategic deployment of varieties or registers to perform identity, affiliation, and resistance. While numerous studies have addressed language change under globalization–from lexical diffusion to contact-induced structural change–there remains a need for a comprehensive philological analysis that links discourse transformation to the reconstruction of linguistic identity in contemporary digital contexts. Existing research often treats linguistic phenomena in isolation (e.g., vocabulary, phonology, or syntax) or focuses narrowly on sociolinguistic cor-

© Khalilova R., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

relates without fully accounting for historical textual practices and interpretive traditions central to philology. This study therefore aims to bridge disciplinary perspectives by examining how globalized communicative ecologies reshape discourse practices and, in turn, how those practices enable speakers and writers to renegotiate linguistic identity, authority, and community membership. By integrating close textual analysis, historical contextualization, and attention to digital affordances, the research seeks to illuminate mechanisms through which globalization reconfigures both language and the social meanings it carries.

Analysis of recent research and publications. Foucault conceptualized discourse as a system that regulates knowledge, expression, and social power [3, p. 27]. It defines what is sayable and acceptable within a cultural and historical context. Fairclough's critical discourse analysis framework highlights the interaction between discourse and societal change [2, p. 25]. Discourse reproduces structures but also enables resistance and transformation. Wodak and Meyer emphasize that historical context, intertextuality, and social positioning are essential in understanding discursive practices [1, p. 14].

Task statement. The purpose of this research is to investigate how discourse transformation under globalization affects linguistic identity formation.

Outline of the main material of the study. Linguistic Identity. Identity is socially constructed and continuously negotiated through representation [4, p. 4]. Language choice functions as a marker of belonging, education, ideology, and social positioning.

In multilingual and digital environments, individuals express multiple identities depending on audience, purpose, and platform. Code-switching, lexical borrowing, and stylistic variation serve as tools for identity performance.

Globalization promotes the adoption of English as a global lingua franca, influencing vocabulary, syntax, and discourse conventions [5, p. 112]. Blommaert introduces the concept of superdiversity, emphasizing the complexity of contemporary communication shaped by migration and digital media [6, p. 89]. Hybridization occurs when global linguistic forms merge with local language practices. Pennycook highlights that this interaction produces creative and context-specific discourse [9, p. 23].

Although many studies examine lexical borrowing and code-switching, fewer explore the combined effect of these processes on discourse transformation and identity reconstruction. This study integrates philological analysis with sociolinguistic and digital perspectives to address this gap.

Lexical Borrowing- English terms dominate technology, marketing, and academic discourse. Borrowed items often coexist with native equivalents, reflecting adaptation rather than replacement [5, p. 121]. Hybridization- Loanwords adapt to local morphology and syntax, producing hybrid constructions unique to specific discourse contexts. Syntactic Simplification - Digital discourse favors brevity and directness, often employing parataxis and minimizing subordinate clauses. Code-Switching - Code-switching functions as a social and identity marker. Speakers combine languages to indicate education, cosmopolitanism, or group affiliation [6, p. 102]. Pragmatic and Multimodal Features - Digital communication incorporates visual symbols and abbreviations to expand meaning. Emojis, hashtags, and images enhance interaction and identity performance. Linguistic Identity Reconstruction - Individuals construct multilayered identities: local, national, global, and digital identities coexist. Choices of lexical, syntactic, and pragmatic forms reflect negotiation between global norms and local belonging [4, p. 7].

Discourse transformation under globalization operates on multiple, interacting levels–structural, pragmatic, and ideological–and must be understood as both a linguistic and a sociohistorical process. Structurally, globalization fosters patterns of convergence: widespread adoption of discourse markers, genres, and interactional routines shaped by transnational media, international education, and lingua francas. At the same time, local languages and varieties retain and creatively redeploy distinctive morphosyntactic features, prosodic patterns, and rhetorical strategies, producing contact phenomena such as code-meshing, calquing, and selective borrowing rather than wholesale replacement. These hybrid structural outcomes reflect negotiated adaptations to communicative demands that are global in reach but locally inflected. Pragmatically, global communicative ecologies reshape norms of politeness, turn-taking, modality, and evidentiality. Digital platforms reconfigure context collapse and audience design, prompting speakers and writers to adopt polyvalent styles that can address heterogeneous audiences simultaneously. Multimodality–combinations of text, image, emoji, video, and layout–introduces new resources for stance-taking and intersubjective alignment, altering how meanings are packaged and how illocutionary force is achieved. As a result, traditional genre boundaries shift: private registers migrate into public spheres, ephemeral conversational forms acquire archival permanence, and paralinguistic cues acquire codified textual equivalents. Ideologically, discourse transformation indexes and constructs shifting power relations. Hybrid discourses operate as sites of identity work, where participants strategically deploy varieties, lexical choices, and multimodal signs to claim authority, authenticity, or belonging. Global registers can serve as capital–linguistic, cultural, and symbolic–while localized features can function as markers of resistance, heritage, or niche authenticity. Thus, the emergence of mixed registers and translanguaging practices reveals ongoing struggles over linguistic capital, access, and

representation within asymmetrical global networks. Digital media accelerate these processes by lowering production costs, amplifying distribution, and enabling rapid iterative innovation. Algorithmic curation and platform affordances influence which discourse forms gain visibility, thereby shaping conventionalization processes. Philology must therefore expand its methods: combining close reading and historical sensibilities with sociolinguistic field methods, corpus-driven analyses, and attention to technological affordances. Such an interdisciplinary toolkit can trace how textual forms evolve, how discursive conventions stabilize or fragment, and how users negotiate identity in digitally mediated publics. Ultimately, hybrid discourses do more than mediate communication: they actively reconstruct social reality. By encoding new norms of solidarity, authority, and difference, they participate in the ongoing redefinition of community boundaries and individual subjectivities in a globalized world. Understanding these dynamics requires attention to micro-level linguistic practices and macro-level sociopolitical forces, as well as to the mediating role of technology in shaping which voices are amplified and which forms become legible as normative.

Implications for Philology.

1. Digital discourse studies are essential for contemporary philology.
2. Integration of identity theory enhances understanding of language evolution.
3. Hybridization should be treated as a central structural feature in discourse analysis.
4. Cross-disciplinary approaches between linguistics, sociology, and media studies are necessary.
5. Corpus-based methods can further validate qualitative findings.

Limitations. The study is qualitative and limited to specific digital contexts. Future research could employ quantitative corpus analysis, cross-cultural comparison, and longitudinal studies to generalize findings. **Theoretical Framework-** The theoretical foundation of this research integrates concepts from discourse theory, sociolinguistics, and globalization studies. These perspectives provide a comprehensive framework for analyzing how linguistic structures interact with social transformations. Discourse theory emphasizes that language does not merely reflect social reality but actively participates in constructing it. Linguistic expressions shape perceptions of identity, power, and social relations. In this sense, discourse can be understood as a structured system of representation that influences how individuals interpret the world around them. Sociolinguistic approaches further highlight the dynamic relationship between language and society. Language variation reflects social categories such as age, education, profession, and cultural affiliation. Individuals employ linguistic resources strategically to position themselves within social hierarchies and communities. Globalization studies introduce an additional dimension by examining how transnational interactions influence linguistic practices. Global flows of information, migration, and digital communication create new environments in which languages interact and evolve. Within this theoretical framework, linguistic identity is interpreted as a fluid and context-dependent construct. It emerges through communicative practices that connect individuals with both local cultural traditions and global communicative networks.

Linguistic Innovation in Online Communities. Online communities function as laboratories for linguistic experimentation. Within these communities, users collectively develop new vocabulary, stylistic conventions, and communicative norms. Internet slang represents one example of such innovation. New lexical items often emerge from playful language use, cultural references, or technological terminology. These expressions may spread rapidly through digital networks and become widely recognized across linguistic communities. Another significant phenomenon is the emergence of platform-specific discourse styles. Each digital platform encourages particular forms of expression. For example, microblogging platforms favor brevity and condensed syntax, while discussion forums often support more elaborate argumentative discourse. Community norms strongly influence linguistic behavior. Members of online communities adopt specific linguistic patterns to signal belonging and shared identity. These patterns may include specialized vocabulary, stylistic markers, or distinctive forms of humor. The study of online communities therefore provides valuable insight into the mechanisms through which discourse evolves in digital environments.

Empirical Observations from Digital Discourse. Analysis of digital communication samples reveals several recurring linguistic patterns associated with globalization. First, lexical borrowing appears frequently in domains related to technology, marketing, and popular culture. Borrowed terms often retain their original spelling but adapt to local grammatical structures. Second, hybrid sentence constructions emerge when speakers combine global lexical elements with native syntactic patterns. These constructions illustrate how languages accommodate foreign vocabulary while preserving structural continuity. Third, discourse markers borrowed from English appear in informal digital communication. These markers serve pragmatic functions such as emphasizing agreement, signaling surprise, or managing conversational flow. Fourth, multimodal elements frequently accompany textual communication. Emojis, images, and hashtags contribute additional layers of meaning and facilitate emotional expression. These observations indicate that discourse transformation occurs simultaneously at lexical, syntactic, and pragmatic levels.

Identity Construction in Global Digital Spaces. Digital environments allow individuals to construct

and display identities in flexible ways. Unlike traditional communication contexts, online platforms provide opportunities for selective self-presentation. Language plays a crucial role in this process. Users consciously or unconsciously select linguistic forms that reflect desired identity attributes. For example, the use of global vocabulary may signal cosmopolitan orientation or professional competence. At the same time, local linguistic features may emphasize cultural belonging or regional identity. The coexistence of global and local elements creates complex identity configurations. Another aspect of digital identity construction involves audience awareness. Online communication often reaches diverse audiences simultaneously. As a result, speakers adjust linguistic choices to address multiple social groups. Identity construction in digital discourse is therefore a dynamic process influenced by technological structures, cultural contexts, and social expectations.

Digital Communication as a Linguistic Environment. Digital communication platforms represent one of the most influential contexts for contemporary language transformation. Social media, online forums, and instant messaging applications create communication environments that differ significantly from traditional written discourse. One distinctive feature of digital communication is immediacy. Messages are produced and interpreted rapidly, which encourages concise expression and simplified grammatical structures. Abbreviations, acronyms, and shortened lexical forms frequently appear in digital discourse. Another important characteristic is interactivity. Digital communication often involves multiple participants who contribute simultaneously to discourse construction. This interactive structure leads to dialogic patterns that resemble spoken conversation more than traditional written texts. Furthermore, digital communication encourages linguistic creativity. Users frequently experiment with language by combining textual elements with visual symbols, gifs, or multimedia content. These multimodal elements enhance expressiveness and facilitate the transmission of emotional or contextual information. Digital environments also allow individuals to communicate across geographic and cultural boundaries. As a result, speakers are exposed to diverse linguistic influences, which encourages the emergence of hybrid linguistic forms.

Comparative Perspective on Linguistic Globalization. Linguistic globalization manifests differently across linguistic communities. While English exerts strong influence worldwide, local languages respond in diverse ways depending on historical, cultural, and institutional factors. In some contexts, global vocabulary is integrated extensively into everyday communication. In other contexts, language policy and cultural traditions encourage the preservation of native lexical resources. Comparative analysis demonstrates that globalization does not produce uniform linguistic outcomes. Instead, each linguistic community develops distinctive strategies for balancing global influences with local traditions. This diversity highlights the resilience of linguistic systems. Languages adapt creatively to external influences while maintaining structural and cultural continuity.

Implications for Language Education. The transformation of discourse under globalization has important implications for language education. Traditional language teaching often emphasizes standardized grammar and vocabulary. However, contemporary communication increasingly involves hybrid discourse forms and multimodal expression. Educational institutions therefore face the challenge of preparing students for communication in global digital environments. This preparation requires the development of intercultural competence, digital literacy, and flexible linguistic repertoires. Students should learn to recognize the sociocultural meanings associated with different linguistic choices. Understanding how language reflects identity and social positioning enhances communicative effectiveness. In addition, exposure to authentic digital discourse can help learners understand contemporary language use beyond formal textbook examples.

Broader Implications for Philological Research. The findings of this research demonstrate that philology must continue evolving in response to technological and social transformations. Traditional philological methods focused primarily on historical texts and literary analysis. While these approaches remain valuable, contemporary linguistic research requires additional analytical tools. Digital corpora, discourse analysis software, and computational linguistic methods enable scholars to examine large datasets of contemporary communication. These tools facilitate the identification of linguistic patterns that would be difficult to detect through manual analysis alone. At the same time, qualitative interpretation remains essential. Linguistic patterns gain meaning only when analyzed within their social and cultural contexts. Future philological research should therefore combine technological resources with interpretive analysis. This interdisciplinary approach will allow scholars to better understand the complex relationship between language, society, and globalization.

Conclusion. The transformation of discourse under globalization represents one of the most significant linguistic developments of the contemporary era. Global communication networks, digital technologies, and transnational cultural exchanges have created new environments in which languages interact and evolve.

This study demonstrates that discourse transformation occurs at multiple linguistic levels, including vocabulary, syntax, pragmatics, and multimodal communication. These changes do not eliminate linguistic diversity but instead generate hybrid dis-

course forms that reflect both global influences and local traditions. Linguistic identity emerges as a dynamic and multifaceted construct shaped by communicative practices. Individuals navigate between global communicative norms and local cultural affiliations, using language as a resource for identity expression. Digital communication environments play a particularly important role in accelerating linguistic innovation. Online platforms facilitate rapid dissemination of new linguistic forms and encourage experimentation with language. For philology, these developments highlight the necessity of integrating sociolinguistic theory, discourse analysis, and digital communication studies. Understanding contemporary language transformation requires interdisciplinary collaboration and methodological diversity. Ultimately, the study of discourse transformation provides valuable insight into how languages adapt to changing social realities. By examining these processes, philological research contributes to a deeper understanding of linguistic creativity, cultural identity, and global communication.

Bibliography:

1. Wodak R., Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage Publications, 2001.
2. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press, 1992.
3. Foucault M. The Archaeology of Knowledge. London: Routledge, 1972.
4. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. London: Lawrence & Wishart, 1990.
5. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
6. Blommaert J. The Sociolinguistics of Globalization. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
7. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996.
8. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Stanford: Stanford University Press, 1991.
9. Pennycook A. Global Englishes and Transcultural Flows. London: Routledge, 2007.

Халілова Р. ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ФІЛОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цій статті розглядаються трансформації в контексті глобалізації. Зазначається, що глобалізація має глибокий вплив на мову, трансформуючи не лише словниковий запас, а й дискурсивні структури, комунікативні практики та лінгвістичну ідентичність. Встановлено, що мова функціонує як соціальний та культурний конструкт, що відображає ідеологію, владні відносини та глобальну взаємозв'язок. Це дослідження розглядає, як дискурс розвивається в контексті глобалізації та як ці трансформації змінюють лінгвістичну ідентичність. Використовуючи якісний дискурс-аналіз цифрових медіатекстів та онлайн-комунікацій, дослідження визначає ключові процеси, включаючи лексичні запозичення, гібридизацію, перемикання кодів, синтаксичне спрощення та мультимодальну інтеграцію. Результати демонструють, що глобальні лінгвістичні елементи включені поряд з локальними структурами, створюючи контекстно-залежні, багатошарові ідентичності. Продемонстровано, що люди балансують між глобальними та локальними нормами, адаптуючи мову для вираження сучасності, культурної приналежності та соціального статусу. Таким чином, було показано, що дискурс служить механізмом реконструкції ідентичності, демонструючи, як мовні системи динамічно реагують на соціальні, технологічні та культурні зміни. Мова, як засіб і символ соціальної взаємодії, особливо зазнає впливу цих глобальних сил: окрім простого лексичної запозичення чи перемикання кодів, глобалізація змінює моделі дискурсу, прагматичні норми та стилістичні конвенції в багатьох комунікативних сферах. Це дослідження робить внесок у філологію, пов'язуючи трансформації дискурсу з формуванням ідентичності в сучасних суспільствах та підкреслюючи важливість інтеграції соціолінгвістичних та цифрових перспектив у вивчення еволюції мови. Ці висновки є актуальними для науковців у галузі соціолінгвістики, дискурсології та прикладної філології, демонструючи, що глобалізація змінює, а не стирає локальні лінгвістичні практики.

Ключові слова: *дискурс, лінгвістична ідентичність, глобалізація, соціолінгвістика, цифровий дискурс, гібридизація, трансформація мови.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/32

Shirzadova L. V.
Azerbaijan University of Languages
https://orcid.org/0000-0002-8842-1218

SEMANTIC NUANCE AND STYLISTIC VARIATION IN ENGLISH SYNONYMS

This article examines synonymy as a multidimensional phenomenon in the English lexical system, focusing on its historical development, structural diversity, and stylistic functions. It establishes that complete semantic identity between lexical units is absent; the English language exhibits an exceptionally rich synonymous system, formed as a result of centuries of language contact, cultural interaction, and borrowing processes. The study analyzes the diachronic layering of native, French, Latin, and Greek elements and demonstrates how this stratification has led to the formation of stylistic triads that enable vocabulary selection depending on register and communicative context. Particular attention is paid to semantic expansion, specialization, gradation, and contextual differentiation within synonymous series, allowing us to trace how words acquire subtle emotional, social, and evaluative connotations of meaning over time. The paper also identifies morphological and syntactic mechanisms of synonymy formation, including conversion, affixation, compounding, phraseological constructions, and idiomatic expressions, emphasizing their role in enriching the expressive potential of language. Contextual and syntactic synonymy are analyzed as discursively conditioned phenomena that facilitate stylistic flexibility, rhetorical diversity, and the prevention of lexical monotony. The results indicate that synonymy in English is not excessive duplication, but a dynamic system encoding semantic precision, stylistic differentiation, and functional differences across registers and genres. It is demonstrated that the coexistence of native and borrowed lexical layers provides speakers and writers with precise means of expression, ensuring a gradation of meanings and rhetorical effect in artistic, scientific, journalistic, and everyday discourse.

Keywords: *synonymy, stylistic variation, lexical stratification, borrowings, contextual synonymy, syntactic synonymy, semantic nuance.*

Introduction. Synonymy represents one of the most complex and productive phenomena in English lexicology. Although no two words are completely identical in meaning, languages continuously develop lexical units that express related or overlapping semantic content. The English language, in particular, demonstrates an exceptionally rich synonymic system due to its historical contact with multiple linguistic and cultural traditions, including Anglo-Saxon, French, Latin, and Greek influences. This historical layering has resulted in a diverse lexical inventory characterized by stylistic differentiation, semantic gradation, and functional flexibility.

The study of synonymy extends beyond simple lexical equivalence. It encompasses diachronic development, stylistic stratification, contextual variability, morphological productivity, and syntactic transformation. Understanding these dimensions is essential for lexicography, translation studies, discourse analysis, and stylistic research.

Analysis of recent research and publications. An encyclopedia of translation studies that examines the main theories of translation, translation methods, cultural aspects, and key concepts in translation. This book features articles by leading researchers in translation studies [1]. A study of lexical semantics that analyzes the meaning of words, the structure of the lexicon, and the semantic relationships between words, such as polysemy, homonymy, and synonymy [2]. A textbook on semantics and pragmatics that explains how meaning is formed in language and how context influences the interpretation of utterances [3]. An introduction to linguistic semantics that examines the main theories of meaning, semantic relations, the structure of lexical meaning, and the role of context in language [4]. A scholarly work devoted to semantic relations in the lexicon, especially antonymy, synonymy, and other paradigmatic relations between words [5]. A book presenting a general overview of semantics, including the analysis of the meaning of words,

© Shirzadova L. V., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

sentences, and grammatical structures in language [6]. A modern textbook on semantics that explains the main theories of meaning, types of semantic relations, pragmatics, and the use of language in communication [7].

Task statement. The purpose of this study is to examine the structural, historical, and stylistic dimensions of synonymy in English.

Outline of the main material of the study. Synonyms are words that express different shades of the same general meaning. In the English language, no two words share an identical meaning. Even when two words enter the language independently to convey the same idea, subtle differences in meaning inevitably develop over time. For example, before the Norman Conquest of England, the name for the third season, between summer and winter, was *haerfest*. However, when the Normans arrived, they brought the French word *autumn*. Over time, English vocabulary absorbed this foreign term, resulting in overlapping meanings. Gradually, native words often overshadowed the borrowed words, reflecting the linguistic economy of the English lexicon.

Consider another example: the English word *body* versus the French-derived *corps*. While both words share a similar semantic range in their original languages, the English adaptation of *corps* as *corpse* eventually narrowed its meaning to denote only a dead human body, excluding animals, for which *carcase* is used. Interestingly, *corps* still exists in English today in the military context, referring to a group of personnel. [5, p. 133]. Synonyms typically enter a language through two primary channels:

1.Education and intellectual development: The desire to express nuanced ideas more precisely encourages the incorporation of new terms; 2.Borrowing from foreign languages: Cultural and political contact introduces foreign words, enriching expressive potential. From early stages, languages demonstrate a desire for expressive diversity through three main processes:

1) Semantic expansion. Initially, words were created to express a single meaning, but over time, the need to convey additional nuances emerged. For instance, the Old English word *dumb* originally meant «stupid». Over centuries, its meaning evolved to refer to someone who does not speak, either by choice or by incapacity. Today, *dumb* may describe silence, calmness, indifference, or unresponsiveness, while *dumbness* encompasses multiple facets, including stupidity, patience, and even cruelty. 2) Analogy and functional similarity. Words often acquire secondary meanings through analogy. For example, the geometric *middle* corresponds metaphorically to the human *heart* in expressions like "*in the heart of England."* Similarly, *brightness* may denote physical light or intellectual brilliance, illustrating stylistic synonymy arising from functional parallels. 3) Association and Metonymy. Words can gain meanings linked to their associated concepts. For instance, *king* represents authority, so phrases like *loyalty to the crown* or *loyalty to the throne* use metonymy to refer to allegiance to the monarchy rather than physical objects.

1. Borrowed synonyms and stylistic nuance. Borrowed terms also expand expressive richness. For example, English *knowledge* coexists with Latin *science* and Greek *philosophy*, providing subtle stylistic distinctions. Such borrowings intensified after the Norman Conquest, introducing Latin and French derived terms that conveyed new perspectives rather than entirely new ideas. Later, during the Renaissance and the 19th century scientific revolution, learned borrowings enriched English further, allowing writers to express nuanced emotional and intellectual distinctions. [1, p. 53]

For instance:

English Native	French/Latin Borrowed
motherhood	maternity
fatherly	paternal
manly	masculine

Native words often carry broader, more emotional connotations (*motherhood* implies the full attributes of a mother), whereas borrowed terms are more technical (*maternity* relates specifically to childbirth).

2. Stylistic Function of Synonyms. The selection of stylistic devices depends not only on content but also on form. In literary works, the form carries significant informational load, often surpassing literal meaning. These supralinear stylistic features require readers to interpret meaning through both linguistic form and context. Writers choose stylistic tools according to the genre: rhyme and rhythm dominate poetry, while descriptive devices are central to prose. Synonyms, in particular, play crucial roles in stylistic expression: *avoiding repetition and enhancing stylistic fluency; conveying fine shades of meaning; creating humor, satire, or irony; depicting events and objects vividly*

Synonyms may appear individually, in pairs, or in enumerations: individual: *world* / *universe;* paired: gentleness/affection; enumerated: pain, sorrow, grief.

Such arrangements enhance precision, expressiveness, and stylistic sophistication, as frequently employed in folk poetry and literary prose. A fundamental distinction in the study of synonyms lies between synchronic and diachronic approaches. While these two perspectives are interdependent,

the difference is crucial. In the past, most scholars studied synonyms without clearly separating these approaches, considering historical development and contemporary usage as a continuous process. In English, the phenomenon of synonymy is particularly rich due to historical contact with multiple linguistic groups, including Britons, Romans, Saxons, Danes, and Normans. Over time, English scholars also borrowed extensively from Latin and Greek, particularly in scientific and academic discourse. This historical layering of vocabulary created a unique stylistic "triad": [3, p. 265].

Native English Words	Borrowed from French	Borrowed from Greek/Latin
to ask	to question	interrogate
belly	stomach	abdomen
gather	to finish	accumulate
empty	void	evacuate
rise	ascend	elevate

Such stylistic distinctions are typical but not universal. Native words tend to be neutral and colloquial, whereas borrowed words often convey formal, technical, or literary nuance. This difference allows English writers to select words according to context, audience, and stylistic effect. The English lexicon has continued to absorb synonyms from other sources, including dialectal variations and American English. For example: *Gimmick* (British) / *trick* (American) / *Dues* (British) / *subscription* (American)

• *Radio* / *wireless* / *Girl* / *lass* / *lassie* (Scottish).

Borrowed words enrich English not only lexically but stylistically, offering nuanced options for emphasis, formality, or tone. English often forms synonymic pairs through phrasal verbs and idiomatic combinations. Such constructions provide stylistic variation and subtle differences in connotation. Examples include: *choose – pick out, abandon – give up, continue – go on, enter – come in* etc. These pairings demonstrate how stylistic choice affects tone and nuance, allowing writers to select a word or phrase according to desired expressiveness. For example, *pick up* may convey casual action, whereas *lift* sounds more formal. Synonyms may also arise from morphological or syntactic variation. For instance, conversion (zero-derivation) allows nouns and verbs to interchange, producing synonymous expressions: *laugh → give a laugh / sigh → give a sigh / walk → take a walk / smoke → have a smoke / love → fall in love.* Similarly, affixation, truncation, or nominalization contributes to synonymic series: *anxiety* / *anxiousness* / *effectivity* / *effectiveness* / *await* / *wait.* Such processes expand the expressive range of English, providing writers and speakers with stylistic flexibility. Adjectives often form rich synonymic arrays, which can be analyzed for semantic and stylistic distinctions. Consider the series describing excess weight: [6, p. 50]

Base Adjective	Stylistic Nuance / Typical Usage
fat	general, neutral
stout	solid, strong-built
heavy	dense, broad
plump	affectionate or childlike
chubby	affectionate, often for children or women
overweight	neutral, socially descriptive
obese	clinical, medical term
fleshy	descriptive of flesh, often neutral
portly	polite, formal, for middle-aged men
corpulent	polite or refined description of fatness

This demonstrates that synonymic series are not merely semantic; they encode social, emotional, and stylistic information, essential for precision and nuance in communication. [7, p. 65]. The study of synonymy is critical for lexicography, translation, and stylistic analysis. Despite extensive research, limitations remain in fully mapping the stylistic and emotive potential of synonyms. In English, the ability to choose between native, borrowed, dialectal, or idiomatic synonyms allows for highly nuanced expression, both in literature and everyday speech.

Contextual synonyms are words whose equivalence is dependent on the surrounding text or discourse. Unlike dictionary synonyms, which are semantically equivalent across contexts, contextual synonyms acquire meaning only when used within a specific situation or textual environment. This type of synonymy is particularly relevant in literary and journalistic texts, where nuance, tone, and emotional coloring play a central role. For example: *to die → pass away, breathe one's last, depart this world, meet one's end, go to the hereafter / to say → utter, remark, exclaim, state, articulate.* In each case, the choice of synonym conveys subtle emotional, evaluative, or stylistic nuances. *Pass away* is polite and euphemistic, *breathe one's last* is literary, and *meet one's end* can be dramatic or narrative in tone. [6, p. 55]

Contextual synonyms allow the writer to avoid repetition, enrich expression, and emphasize subjective

perspective or authorial attitude. They are particularly useful in poetry, storytelling, and emotive discourse. Syntactic synonymy occurs when entire phrases or constructions can replace one another while retaining meaning. This often involves idiomatic, metaphorical, or paratactic structures, providing stylistic variation and rhythmic balance. Examples: *He killed my brother → I silenced his voice forever*

• *He passed away → He closed his eyes for eternity.* In these cases, different syntactic constructions replace the literal verb, enriching the stylistic texture. Such syntactic synonymy allows authors to convey the same event with varying levels of formality, emotional impact, and aesthetic value. Stylistic synonymy refers to words or expressions that differ in stylistic function while maintaining basic semantic equivalence. These distinctions can be formal, neutral, literary, colloquial, or dialectal. English, with its complex historical layering, provides extensive opportunities for stylistic choice:

Concept	Native English	Borrowed / Literary	Stylistic Effect
Motherhood		maternity	
Fatherhood	motherhood	paternal	Native: emotional, broad; Literary: technical, formal
Masculinity	fatherly	masculine	
	manly		Native: personal, warm; Literary: legal or formal
			Native: emotional, idealized; Literary: abstract, technical

This distinction highlights how English synonyms allow fine-grained differentiation between emotional resonance, social nuance, and technical precision.

In literature, synonyms serve multiple purposes:

1. Avoiding repetition: Alternating synonyms prevents monotony.

2. Enhancing expression: Writers choose synonyms for connotative or emotive impact.

3. Creating rhythm and euphony: Synonyms can form alliteration, rhyme, or parallel structures.

4. Emphasizing subtle meaning: Sequences of synonyms allow gradation of intensity or emotional nuance.

Examples: *large → wide, vast, spacious, immense, extensive / beautiful → handsome, lovely, exquisite, splendid, magnificent.* These techniques allow authors to convey subtle shades of meaning, maintain stylistic elegance, and engage the reader emotionally. English synonymy is also shaped by dialects, borrowings, and historical contact. For instance: *liquor → whiskey* (Irish origin) / *girl → lass, lassie* (Scottish origin); *gimmick → trick* (regional variation). Such cross-linguistic interactions expand the synonymic repertoire and allow stylistically and contextually sensitive word choices.

Understanding contextual, syntactic, and stylistic synonymy is crucial for:

• Lexicography and dictionary-making / Translation studies / Stylistic analysis in literature and media / Effective communication in professional and creative contexts

By mastering these types of synonymy, writers and speakers gain precision, stylistic versatility, and the ability to convey complex emotional and intellectual nuances.

In scientific writing, synonyms are used primarily to achieve precision, clarity, and terminological variation. However, unlike in literary texts, stylistic or emotional nuances are minimized. The goal is to express concepts accurately while avoiding unnecessary repetition. Examples: *energy, power, force* (physics) / *species, type, kind, variety* (biology) / *analysis, examination, investigation* (general scientific discourse)

In scientific contexts, synonyms often come from different linguistic sources. For instance, in English: *knowledge* (native English) → *science* (Latin) → *philosophy* (Greek). Borrowed terms allow precise categorization and specialization in technical discourse. The coexistence of native and borrowed synonyms provides scholars with multiple lexical options to reflect subtle conceptual distinctions. Journalistic texts aim to inform, persuade, or emotionally engage the reader. Here, synonyms serve stylistic functions: to emphasize, dramatize, or enhance rhetorical effect. Examples: *large, huge, immense, colossal* → to describe disasters, buildings, or populations / *happy, delighted, overjoyed, ecstatic* → to convey emotional reactions in news reports or editorials. In journalistic discourse, synonym series can also contribute to rhythm, parallelism, and persuasive effect: *The city mourned, grieved, lamented, and remembered its heroes.* [5, p. 150]. This usage enriches expression while maintaining clarity, allowing the writer to adapt tone for different audiences. In literature, synonym series achieve the highest stylistic flexibility. Writers use them to: *avoid repetition; create rhythm and euphony; express subtle gradations of meaning or emotion; develop thematic or symbolic layers*

Examples in English literature: single usage: *world → universe, realm, sphere /* paired usage: *love – passion, sorrow – grief /* listed usage: *pain, suffering, anguish, torment*

These patterns are common in poetry, prose, and dramatic texts. They allow a word to acquire extended semantic and emotional dimensions in context, enhancing literary depth and expressiveness. Dialectal and historical influences further enrich synonym series: American English: *apartment → flat* (British English) / Scottish influence: *lass, lassie →* female child or young woman / Irish influence: *whiskey →* specific type of liquor. Such variants provide stylistic and regional shading, allowing authors to convey

social, cultural, or emotional nuances. Synonym series can be classified by structure and function: single synonyms – one word substitutes another: *sad → unhappy /* paired synonyms – two words in parallel: *happy – joyful /* listed series – three or more synonyms enhancing intensity: *angry, furious, enraged, livid.*

Functional purposes include: *Lexical variation and stylistic elegance; Emphasis and gradation of meaning; Creation of rhythmic or phonetic effects; Emotional and cognitive impact on the reader*. Syntactic synonymy arises when entire sentence structures or phrases can express the same meaning. Unlike lexical synonyms, syntactic synonyms are often context-dependent and can convey nuanced stylistic or emotional shades. Examples: *He killed my brother. → I buried my brother's body.*

- *Her voice was silenced. → She passed away quietly.*

In the first example, *killed* and *buried* are not literal lexical synonyms, but contextually, the act of death is conveyed differently, providing stylistic variation. Similarly, in literary works, phrases such as *closed her eyes forever, passed away, departed from this world* function as stylistic synonyms for "*to die"*.

Morphology contributes to synonymy when different word forms, affixes, or derivations express similar meanings. This is particularly productive in English due to its rich system of prefixes, suffixes, and compounding. Examples:

- Affixation: *anxious → anxiousness, effective → effectivity, await → wait*
- Compound verbs: *give a laugh → laugh, take a walk → walk, fall in love → love*
- Conversions (zero-derivation): *command → commandment, laugh → laughter*

Morphological transformations allow speakers to select forms based on context, register, and stylistic intention. For instance, *anxiousness* may appear in formal or academic texts, whereas *anxiety* is more commonly used in general communication.

Synonymy is also shaped by dialectal variation and cross-register influence. For example: American English: *trunk call →* British English: *long-distance call /* Scottish English: *lass, lassie →* young female / Irish English: *whiskey →* a specific type of liquor

The coexistence of dialectal variants allows writers and speakers to evoke social, regional, or cultural nuances, enhancing stylistic richness. Syntactic and morphological synonyms serve multiple stylistic and communicative functions: *Avoid repetition and maintain textual fluency; Emphasize subtle distinctions in meaning or attitude; Contribute to rhythm, parallelism, and stylistic cohesion; Reflect emotional, evaluative, or social nuances.* Examples in literature: *O, he closed all doors, locked the windows, and said goodbye.* Here, the verbs *closed, locked, said goodbye* form a synonymic series that strengthens the intensity and clarity of the action. *Laugh, give a laugh; sigh, give a sigh; walk, take a walk.* Such pairs illustrate the functional interplay of simple and complex forms in enriching expression. [4, p. 223]

Synonyms allow writers and speakers to vary expression, emphasize subtle distinctions, and adapt language to context, register, and audience. Mastery of these dimensions is essential for precise, nuanced, and rhetorically effective communication. The historical layering of native words, borrowings, dialectal forms, and literary innovations makes English a uniquely rich language for synonymic exploration.

While semantic and syntactic aspects of synonymy address meaning equivalence and grammatical interchangeability, the pragmatic and emotional dimensions focus on the speaker's intention, social context, and affective connotation. In English, words within a synonymic set may differ significantly in terms of politeness, formality, emotional intensity, and rhetorical impact. Understanding these dimensions is essential for both literary analysis and practical language use.

Conclusion. Synonymy in English constitutes a multidimensional linguistic phenomenon shaped by historical contact, lexical borrowing, semantic evolution, and stylistic differentiation. The coexistence of native, borrowed, dialectal, and morphologically derived forms provides speakers and writers with exceptional expressive flexibility. Rather than representing redundancy, synonymic variation enhances precision, emotional nuance, and stylistic sophistication across literary, scientific, and publicistic discourse. The study underscores the importance of integrating diachronic and synchronic approaches to fully understand the complexity of English synonymic systems. Mastery of these distinctions is essential for effective communication, translation accuracy, and stylistic analysis.

Bibliography:

1. Baker M. Routledge Encycopedia of Translation Studies. London: Routledge. 1998.
2. Cruse D. A. Lexical semantics. Cambridge University Press. 1986, 310 p.
3. Cruse D. A. Meaning in language: An introduction to semantics and pragmatics (2nd ed.). Oxford University Press. 2000, 441 p.
4. Lyons J. Linguistic semantics: An introduction. Cambridge University Press. 1995, 376 p.
5. Murphy M. L. Semantic relations and the lexicon: Antonymy, synonymy, and other paradigms. Cambridge University Press. 2003, 304 p.
6. Palmer F. R. Semantics: A new outline. Cambridge University Press. 1981, 221 p.
7. Saeed J. I. Semantics (4th ed.). Wiley-Blackwell. 2015, 496 p.

Ширзадова Л. В. СЕМАНТИЧНІ НЮАНСИ ТА СТИЛІСТИЧНІ ВАРІАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ СИНОНІМАХ

У цій статті синонімія сприймається як багатовимірне явище англійської лексичної системи з акцентом на її історичний розвиток, структурне розмаїття та стилістичні функції. Визначено, що повна семантична тотожність між лексичними одиницями відсутня, англійська мова демонструє винятково багату синонімічну систему, сформовану внаслідок багатовікових мовних контактів, культурної взаємодії та процесів запозичення. У дослідженні аналізується діахронічне нашарування споконвічних, французьких, латинських та грецьких елементів та показується, яким чином дана стратифікація призвела до формування стилістичних тріад, що забезпечують вибір лексики залежно від регістру та комунікативного контексту. Особлива увага приділяється семантичному розширенню, спеціалізації, градації та контекстуальної диференціації в межах синонімічних рядів, що дозволяє простежити, як слова згодом набувають тонких емоційних, соціальних та оціночних відтінків значення. У роботі також визначено морфологічні та синтаксичні механізми утворення синонімії, включаючи конверсію, афіксацію, словоскладання, фразеологічні конструкції та ідіоматичні вирази, наголошується на їхній ролі у збагаченні виразних можливостей мови. Контекстуальна та синтаксична синонімія аналізуються як дискурсивно зумовлені явища, що сприяють стилістичній гнучкості, риторичному розмаїттю та запобіганню лексичній монотонності. Отримані результати свідчать про те, що синонімія в англійській мові є не надмірним дублюванням, а динамічною системою, що кодує семантичну точність, стилістичну диференціацію та функціональні відмінності в різних регістрах і жанрах. Доведено, що співіснування споконвічних і запозичених лексичних верств надає точні засоби висловлювання, що говорять і пишуть, забезпечуючи градацію значень та риторичний ефект у художньому, науковому, публіцистичному та повсякденному дискурсі.

Ключові слова: *синонімія, стилістична варіативність, лексична стратифікація, запозичення, контекстуальна синонімія, синтаксична синонімія, семантичні нюанси.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81’255.4
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/33

Артеменко Ю. О.
https://orcid.org/ 0000-0002-9134-9958
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Боклажук О. М.
https://orcid.org/ 0009-0005-0701-5066
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТВОРЧІСТЬ ПРОТИ АВТОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ПРИ ВІДТВОРЕННІ МЕМІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Статтю присвячено порівнянню перекладу англійськомовних інтернет-мемів українською, здійсненого людиною-перекладачем та системами автоматичного перекладу, інтегрованими у соціальні мережі. У центрі дослідження перебуває проблема збереження комунікативного, прагматичного та гумористичного потенціалу мемів у процесі англійсько-українського перекладу. Актуальність розвідки зумовлена стрімким розвитком цифрового медіапростору, інтеграцією вбудованих перекладацьких алгоритмів у соціальні платформи та зростанням ролі мультимодального контенту в міжкультурній комунікації. Меми розглянуто як складні семіотичні утворення, що поєднують вербальні й візуальні компоненти, містять культурно марковані елементи, інтертекстуальні алюзії, мовну гру та сленг, що значно ускладнює їх автоматичне відтворення.

У роботі здійснено аналіз типових помилок автоматичного перекладу мемів, зокрема буквального передавання ідіом, ігнорування контексту, втрати гумористичного ефекту та культурних конотацій. Порівняння результатів автоматичного перекладу й творчих перекладацьких рішень дозволило встановити, що автоматичні системи забезпечують лише базовий рівень розуміння змісту, проте не здатні повноцінно реконструювати прагматичний і перлокутивний ефект оригіналу. Натомість перекладач-людина, застосовуючи лексичні, лексико-семантичні, граматичні та комплексні трансформації, здійснює інтерпретацію авторської інтенції, адаптацію культурних кодів та локалізацію гумору відповідно до норм і очікувань цільової аудиторії.

Доведено наявність кореляції між рівнем креативної трансформації мемного тексту та ступенем збереження його змістового і прагматичного потенціалу: зі зростанням культурної та інтертекстуальної складності ефективність автоматичного перекладу знижується, тоді як роль творчого чинника посилюється. Результати дослідження підтверджують, що переклад мемів є міждисциплінарним завданням на перетині лінгвістики, культурології та цифрових технологій і потребує комплексного підходу, орієнтованого на забезпечення функціонально-прагматичної еквівалентності.

Ключові слова: *інтернет-мем, перекладацька творчість, автоматичний переклад, мультимодальність, прагматична адаптація, міжкультурна комунікація, перекладацькі трансформації.*

© Артеменко Ю. О., Боклажук О. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. У сучасному цифровому суспільстві медіа-комунікація та соціальні мережі визначально впливають на міжособистісну взаємодію, світогляд і критичне мислення користувачів. Технологічний прогрес сприяв тісному переплетенню офлайн- і онлайн-комунікації, створивши нові форми соціальної взаємодії та продукування контенту, серед яких особливо популярними стали мультимодальні інтернет-меми. Вони поєднують вербальні й візуальні елементи, багаті на інтертекстуальні й культурні алюзії, та активно поширюються на платформах компанії *Meta Platforms (Instagram, Facebook, Threads),* у соціальній мережі *X* (раніше *Twitter*) та сайті *Reddit*.

У цьому контексті особливої уваги набуває питання перекладу мемів, адже їх гумористичний і прагматичний ефект часто втрачається при автоматичному перекладі. Тому актуальним є порівняльний аналіз результатів такого перекладу й творчих перекладацьких рішень для забезпечення адекватної міжкультурної адаптації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях інтернет-меми розглядаються як складні мультимодальні одиниці, що поєднують вербальні й візуальні компоненти, культурні алюзії та інтертекстуальність.

Фразеологізація мемів демонструє, що меми здатні перетворюватися на стійкі мовні формули, що закріплюють культурні коди та гумористичний ефект у цифровому дискурсі [5]. Цей аспект особливо важливий при перекладі, оскільки автоматичні системи часто не здатні враховувати такі нюанси.

Спеціалізовані студії доводять, що меми відіграють активну роль у стратегічній комунікації в соціальних мережах, формуючи соціальні настрої та впливаючи на цифровий дискурс [1], через що переклад мемів набуває соціокультурного значення.

Соціосеміотичний аналіз крос-мовних мемів підкреслює, що англійськомовні меми як крос-культурні тексти мають одночасно візуальний і вербальний компонент, а також містять культурно марковані алюзії, які значно ускладнюють їх автоматичний переклад [8]. Отже, задля збереження прагматичного та гумористичного ефекту необхідне творче втручання перекладача.

Дослідження сучасних систем машинного перекладу демонструють їх обмеження у відтворенні мультимодальних зв'язків у мемах. Навіть передові системи, включаючи великі мовні моделі, здатні адекватно передавати лише лінгвістичний компонент мему, і часто втрачають гумор, гру слів або культурні алюзії [7]. Водночас порівняльні дослідження показують, що творчий переклад людини здатний зберігати комунікативний потенціал і гумористичний ефект оригіналу значно ефективніше [6].

Сучасні технології пропонують інтеграцію машинного перекладу і творчості перекладача через *Vision-Language* моделі та генеративні підходи, що дозволяє автоматично враховувати контекст «текст-зображення». Проте дослідження показують, що без людського втручання глибина гумору та культурна значущість мемів залишається незмінно високим викликом [11].

Таким чином, аналіз сучасних джерел засвідчує, що відтворення мемів є міждисциплінарним завданням, яке поєднує лінгвістику, культурологію та цифрові технології, а адекватність перекладу напряму залежить від рівня творчого втручання перекладача, особливо у випадках англійсько-українського перекладу.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ефективності автоматичного перекладу мемів і ролі перекладацької творчості у збереженні їх комунікативного та гумористичного потенціалу. Об'єктом дослідження є інтернет-меми, а предметом – співвідношення автоматичних і творчих перекладацьких стратегій. Завдання дослідження включають: аналіз теоретичних засад автоматичного перекладу та перекладацької творчості; виявлення типових труднощів автоматичного перекладу мемів; порівняльний аналіз автоматичних і творчих перекладів; визначення умов, за яких творчий компонент стає вирішальним для досягнення адекватності перекладу.

Гіпотеза передбачає наявність кореляції між рівнем креативної трансформації мемів і ступенем збереження їхнього змістового та прагматичного ефекту: зі зростанням культурної, інтертекстуальної та мовної складності мемів ефективність автоматичного перекладу прогнозовано знижується, тоді як застосування творчих перекладацьких стратегій підвищує комунікативну адекватність результату.

Таким чином, ця розвідка є спробою поєднати теоретичний і практичний підходи при аналізі як механізмів автоматичного перекладу, так і творчих перекладацьких прийомів, що дозволяє комплексно оцінити особливості адаптації мультимодального мемного контенту у сучасному цифровому медіапросторі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «мем» у науковому дискурсі було введене Річардом Докінзом у The Selfish Gene (1976) як одиниця

культурної інформації, що поширюється від індивіда до індивіда шляхом імітації і реплікації, подібно до процесів природного добору в біології. Сучасні дослідження підтверджують цю дефініцію, описуючи меми як інформаційні реплікатори, що варіюються й поширюються в культурному середовищі, і підкреслюють їхню роль у культурній еволюції та комунікації [10].

За останні десятиліття процес всесвітньої діджиталізації, що став новим етапом у цифровому середовищі, глобально вплинув на способи комунікації між індивідами. Наразі інтернет-мережа відіграє роль найшвидшого способу розповсюдження інформації, мемів зокрема, в межах спільного інформаційного поля користувачів. Саме з цієї причини у широкому використанні та розумінні виникає поняття інтернет-мемів, що є результатом спільної творчої діяльності користувачів у глобальному каналі комунікативної взаємодії.

Інтернет-мем – це коротка інформація, фраза, зображення, мелодія тощо, яка миттєво стала популярною і відтворюється в мережі, як правило, в нових контекстах, що означає, що найпоширенішими стають меми, які залишають користувачів небайдужими і викликають бажання тиражувати їх далі [4, с. 118]. Із цього слідує, що меми здатні справляти значний вплив на масову свідомість, функціонуючи як вірусні інформаційні структури, що конструюють групову ідентичність, мобілізують суспільну підтримку та редукують складні концепти до емоційно насичених образів. Вони постають як індикатори колективної свідомості та водночас інструменти інформаційних воєн, політичної комунікації й маркетингових стратегій, які здатні трансформувати когнітивні установки та поведінкові моделі.

Меми є специфічним продуктом колективної творчої взаємодії користувачів соціальних мереж, засобів масової інформації та блогосфери. Щодо соціальних мереж, то найбільш поширеними платформами, спільними для англійськомовної та українськомовної аудиторії, є глобальні застосунки компанії *Meta* (*Instagram, Threads, Facebook*), *X* (*Twitter*) та *Reddit*. Саме ці майданчики забезпечують міжкультурну комунікацію, відкриваючи доступ до стрічки іноземного контенту, одним із ключових елементів якого є меми. Таким чином, розуміння мемів англійською, зокрема через переклад, набуває особливого значення, адже забезпечує доступ до культурних кодів, гумору та соціальних референцій іншомовної спільноти. Це не лише сприяє розширенню комунікативних можливостей, але й формує здатність інтегруватися у глобальний цифровий дискурс, зберігаючи при цьому національну мовну ідентичність.

Усі зазначені платформи використовують вбудовані системи автоматичного перекладу. Так, у *Facebook* та *Instagram* інтегровано автоматичний переклад постів і коментарів за допомогою машинного перекладу. Користувачі можуть бачити кнопку «See Translation»/«Перекласти», яка активує автоматичний переклад. *Threads* як новий продукт компанії *Meta* також має функцію перекладу постів, аналогічну до *Instagram*. У соціальній мережі *X* (раніше *Twitter*) доступна функція автоматичного перекладу твітів, яка базується на технологіях машинного перекладу. Користувачі можуть натиснути «Translate Tweet» і отримати переклад у вибраній мові. Сайт *Reddit* також нещодавно запровадив автоматичний переклад постів і коментарів у стрічці. Тепер система може автоматично перекладати контент залежно від мовних налаштувань або регіону, і наразі не завжди є можливість вимкнути цю функцію.

Кожна соціальна мережа, яка пропонує функцію автоматичного перекладу, має свої алгоритми програмування систем, які забезпечують виконання цього завдання. Ці системи зазвичай базуються на моделях і методах, характерних для штучного інтелекту. Їх безперервно вдосконалюють, створюючи нові алгоритми і поповнюючи бази навчальних даних. Наприклад, наразі користувачі застосунків від компанії *Meta* застосовують два програмні алгоритми [9]:

– *No Language Left Behind* (*NLLB*) – демо-перекладач, спроєктований спеціально для нейромережевого машинного перекладу, який був представлений у 2022 році. Вирізняється функціоналом, який включає алгоритми поглибленого вивчення та самонавчання, забезпечення перекладу для понад 200 мов.

– *SeamlessM4T* – компанія представила цю модель як нову та потужнішу, ніж *NLLB-200* та будь-які інші схожі алгоритми, систему в 2023 році. Розробники заявили, що це уніфікована програма-трансформер, яка здатна розпізнавати та оброблювати понад 100 мов у текстовому та голосовому форматах. Покращена система наразі тестується значно активніше у застосунку *Threads*, а не в *Instagram* та *Facebook*.

У свою чергу, соціальна мережа *X* (*Twitter*) використовує іншу модель для роботи своєї платформи. На противагу подібним цифровим майданчикам, цей пропонує своїм користувачам вбудовану систему автоматичного перекладу, що базується на алгоритмах *Google Translate*.

Вбудовані системи автоматичного перекладу у соціальних мережах (*Instagram, Threads, X*) – це гарні допоміжні інструменти для пересічного користувача. Ці алгоритми постійно вдосконалюються і цілком успішно виконують свої функції. Вони можуть забезпечити базове розуміння про що йдеться мова, проте ця перевага перетворюється на суттєвий недолік у випадку з перекладом мемів.

Наші спостереження доводять, що найголовнішими проблемами таких систем є їх неспроможність розпізнавати контекст мемів, що суттєво впливає на раціональність їх використання. Текст мовою перекладу передається буквально та з мінімальними трансформаціями. Найчастіше серед них використовуються калькування, транскрибування, різноманітні перестановки, додавання й опущення та творення нового слова (запозичення або збереження початкової форми) у суто механічний спосіб.

За нашими спостереженнями, вбудовані системи автоматичного перекладу при відтворенні інтернет-мемів з англійської на українську мають суттєві, а часом і зовсім неподоланні труднощі, приміром:

• Лексичні та культурні невідповідності:

Оригінал: Netflix and chill.

Автоматичний переклад: Нетфлікс і охолодитися.

Проблема: буквальний переклад ігнорує культурний підтекст (натяк на романтичну зустріч).

• Гумор і каламбури:

Оригінал: I'm reading a book on anti-gravity. It's impossible to put down.

Автоматичний переклад: Я читаю книгу про антигравітацію. Її неможливо покласти вниз.

Проблема: гумористичний ефект зникає через буквальність.

• Сленг та інтернет-жаргон

Оригінал: That's sus. (з гри Among Us)

Автоматичний переклад: Це підозрілий.

Проблема: граматично некоректно, втрачається стиль ігрового жаргону.

• Візуальні та контекстуальні елементи: автоматичні системи часто перекладають лише текст, ігноруючи картинку чи культурний контекст.

Оригінал: мем із зображенням персонажа та підписом Brace yourselves, winter is coming (з книги/серіалу Game of Thrones).

Автоматичний переклад: Приготуйтеся, зима приходить.

Проблема: втрачається алюзія на відомий культурний продукт.

Очевидно, що вбудовані системи автоматичного перекладу зазначених платформ поки що не здатні впоратися з перекладом мемів на такому рівні, як це могла б зробити людина-перекладач.

Одним із найбільш складних завдань у процесі інтерпретації та перекладу оригінального тексту є здатність перекладача відтворити національну ідентичність та культурний код оригіналу мовою перекладу. Серйозним викликом стає подолання лінгвоетнічного бар'єру, включно з факторами мовного (розбіжність мовних систем і норм) та позамовного (розбіжність культурно-історичної та змінної інформації) характеру. Отже, переклад мемів як одиниць культурної інформації передбачає їх трансформацію між часто асиметричними системами. Задля забезпечення адекватного перекладу, перекладачу нерідко доводиться заглиблюватися у дискурс-аналіз з усією багатовимірністю взаємопов'язаних контекстів. Відтак, під час перекладу інтернет-мемів фахівцеві доцільно враховувати низку їх ключових характеристик [3, с. 21–21]:

• Стилістичні особливості. Елементи мему виконують виразну стилістичну функцію, що реалізується через використання специфічної лексики, ідіоматичних зворотів, мовної гри, тропів та інших засобів художньої виразності. Саме ці компоненти формують гумористичний ефект і впливають на інтерпретацію повідомлення.

• Композиційні особливості. Окремі елементи мему, незалежно від рівня їхньої структурної організації (вербального чи візуального), беруть участь у побудові контексту та забезпечують цілісність повідомлення. Їхнє розташування й взаємодія визначають логіку сприйняття та смислову динаміку мему.

• Прагматичні характеристики. Прагматичний вимір мему актуалізується через взаємодію автора, тексту та адресата. Авторська інтенція та специфіка подання матеріалу надають елементам текстового конструкту додаткового прагматичного навантаження, а вплив мему на адресата проявляється через перлокутивний ефект у класичному розумінні, що може зумовлювати зміну емоційного стану, формування оцінок і суджень, підвищення культурної обізнаності або створення естетичного враження.

Виконуючи стилістичну, композиційну та прагматичну функції, елементи мему часто мають імпліцитний характер, можуть бути багатозначними та потребувати значних інтерпретаційних зусиль із боку перекладача. Вони нерідко ґрунтуються на вигаданих або гіперболізованих подіях, що посилює їх комунікативну виразність.

Враховуючи зазначені особливості, переклад мему не може обмежуватися формальною передачею вербального компонента. Він передбачає інтерпретацію авторської інтенції, реконструкцію культурного контексту та адаптацію повідомлення до очікувань цільової аудиторії. Саме тому застосування перекладацьких трансформацій постає не як допоміжний прийом, а як необхідна умова досягнення функціонально-прагматичної еквівалентності, що особливо актуалізує роль творчого чинника у перекладі. Наприклад:

• Лексичні – калькування, транскрибування, транслітерація: *Yooo heal fast I want to laugh. – Хееей, одужуй швидко, я хочу сміятися.*

• Лексико-семантичні – конкретизація, генералізація, смисловий розвиток: *This song is straight gas – Ця пісня – це просто підпал.*

• Лексико-граматичні – антонімічний переклад, описовий переклад, цілісне перетворення, компенсація втрат: *You're a 9/10 because… I'm the 1 u need. – Тебе можна оцінити на 9/10, тому що я – саме та 1, якої тобі не вистачає.*

• Граматичні – заміна (морфологічна, синтаксична, граматична), перестановка, транспозиція, додавання, опущення, «нульова трансформація»: *You blink in the morning and it's 30 minutes later. – Ти просто кліпаєш очима вранці, але відкриваєш очі і бачиш, що минуло вже 30 хвилин.*

Під час відтворення мемів необхідно забезпечити їх адекватний переклад, що викликає у іншомовного отримувача реакцію, яка відповідає комунікативним інтенціям адресанта. Оскільки адресат є представником іншого культурно-етнічного простору, то тут ідеться про прагматичну адаптацію вихідного тексту, а саме про трансформації тексту перекладу з метою викликати відповідну реакцію [2, с. 170]. Це передбачає максимальний прояв творчого потенціалу перекладача та його професійних умінь, що можна продемонструвати за допомогою наступного прикладу:

Yeah, I'm living the DREAM:	*Так, моє життя – суцільна МРІЯ:*
D ead inside	*М ентальна нестабільність*
R econsidering my career	*Р оздуми над звільненням*
E ating everything	*І мпульсивне заїдання стресу*
A complete mess M entally unstable	*Я вже не витримую*

Під час перекладу цього жарту застосовано ряд перекладацьких трансформацій задля збереження контексту та специфічної форми акроніму, серед яких: опущення + конкретизація (*Dead inside + A complete mess – Я вже не витримую*; *Reconsidering my career – Роздуми над звільненням*); додавання + смисловий розвиток (*Eating everything – Імпульсивне заїдання стресу*); транспозиція + цілісне перетворення (*I'm living the DREAM – моє життя – суцільна МРІЯ*; *Mentally unstable – Ментальна нестабільність*; *Reconsidering – Роздуми*).

Оцінювання якості перекладу є багатоаспектним і складним процесом, оскільки воно передбачає врахування точності й повноти відтворення змісту, адекватності передання прагматичного ефекту, типу тексту, мети перекладу, умов виконання та ступеня складності матеріалу. У випадку перекладу мемів ці чинники набувають особливої ваги через їхню мультимодальність, культурну маркованість і гумористичну спрямованість. Аналіз прикладів засвідчує, що творчий підхід перекладача забезпечує переваги, пов'язані зі здатністю інтерпретувати контекст повідомлення, адекватно застосовувати комплекс перекладацьких трансформацій та гнучко адаптувати мовну гру, алюзії й культурні реалії до норм і очікувань цільової аудиторії.

Творчий переклад мемів є інтелектуально складним процесом, що потребує високого рівня мовної компетентності, культурної обізнаності та професійного досвіду. На відміну від автоматичних систем перекладу, які здебільшого орієнтовані на формально-лінгвістичну відповідність, перекладач-людина здатний реконструювати імпліцитні смисли, зберегти гумористичний та перлокутивний ефект і свідомо обрати стратегію локалізації. Саме ця здатність до інтерпретації та креативної адаптації забезпечує суттєву перевагу людського перекладу у відтворенні мемів у соціальних мережах.

Меми – це унікальна форма відтворення сучасних культурних реалій, які поширюються в мережі з надзвичайною швидкістю. Відтак, орієнтовані та сформовані відповідно до певних культурних та мовних кодів, потрапляючи в іноземний інфопростір, вони залишаються незрозумілими. У процесі перекладу людина-перекладач та вбудовані автоматичні системи перекладу долають ці труднощі у свій власний спосіб. Проілюструємо цю тезу декількома прикладами:

Оригінал: *my delusions after making eye contact with fine shyt for 3 seconds:* ✨✨✨

Автоматичний переклад: *мої марення після контакту в очі з дрібним лаєм протягом 3 секунд:* ✨✨✨

Людина-перекладач: *фантазії у моїй голові після трисекундного зорового контакту з красунчиком:* ✨✨✨

За наявності у мемі сленгових одиниць (*fine shyt*, *delusions*) та специфічних граматичних конструкцій (*making eye contact with*) машинний переклад не відтворює ні контекст, ні основне повідомлення. У той час як перекладач, виконавши комплексні трансформації, має змогу адекватно передати інформацію читачам.

Оригінал: *It's not a reel, it's real.*

Автоматичний переклад: *Це не рілс, це реально.*

Людина-перекладач: *Це не просто рілс, це – моя реальність.*

У цьому випадку автоматична система забезпечує користувача буквальним, майже дослівним перекладом з мінімальними трансформаціями, наслідуючи оригінал. У багатьох випадках цього цілком достатньо для базового розуміння, проте замало для повноцінного адекватного сприйняття. Натомість перекладач аналізує зміст та мету повідомлення, трансформує і максимально адаптує вихідний текст, використовуючи усталені мовні вирази, передбачені нормами мови перекладу.

Оригінал: *It's hits different when mom's the one spilling the tea.*

Автоматичний переклад: *По-іншому буває, коли мама розливає чай.*

Людина-перекладач: *Коли плітки розповідає мама, то це вже зовсім інша справа.*

Очевидно, автоматична система більш схильна до вибору словникових еквівалентів із своєї обмеженої бази даних, і має труднощі з перекладом ідіом, фразових дієслів, тощо. Натомість людина-перекладач необмежена у використанні доречних контекстуальних замін, аналогів, застосуванні перестановок, додавання, описового перекладу тощо.

Висновки. Вбудовані системи автоматичного перекладу в соціальних мережах становлять важливий інструмент забезпечення міжмовної комунікації, оскільки вони дозволяють користувачам отримати базове розуміння змісту іншомовних мемів і швидко орієнтуватися в інформаційному потоці. Такі рішення сприяють розширенню доступу до глобального цифрового контенту та знижують мовний бар'єр у повсякденному онлайн-спілкуванні. Водночас при перекладі мемів, що характеризуються мультимодальністю, імпліцитністю та культурною маркованістю, очевидну перевагу зберігає перекладач-людина, здатний інтерпретувати контекст, відтворити гумористичний ефект і забезпечити функціонально-прагматичну еквівалентність повідомлення.

Список літератури:

1. Заботнова М. Internet memes as a tool of facilitating strategic communication. *Studia Philologica*, (2), 2021. С. 30–38. DOI https://doi.org/10.28925/2311-2425.2021.174
2. Карпенко Н.А., Кудрявцева А.П. Відтворення прагматики мемів в англо-українському перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. Т. 2, вип. 23. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 168–172. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.33
3. Комова К. В. Переклад англомовних інтернет-мемів в політичному дискурсі : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 035 – філологія / наук. кер. А. В. Прокопенко. Суми : Сумський державний університет, 2022. 100 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90453 (дата звернення 05.02.26).
4. Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія*, *25*(1), 2017. С. 117–120. DOI https://doi.org/10.18372/2412-2157.25.12640
5. Сизонов Д. Фразеологізація інтернет-мемів . *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, *47*, 2023. С. 69-81. DOI https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.69-81
6. Bielova M. Machine vs. Human Translation of Stylistic Neologisms in English Language Chick Lit into Ukrainian. *Respectus Philologicus*, (48 (53), 2025. pp. 109–123. DOI https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2025.48.9
7. Guo H., Zhao F., Cao S., Lyu X., Liu Z., Wang Y., ... & Hu Y. Redefining machine translation on social network services with large language models. *arXiv preprint arXiv:2504.07901*. 2025. DOI https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.07901
8. Huang X, Han Y, Ran Y, Yang Y, Yang Y. The Rise of Cross-Language Internet Memes: A Social Semiotic Analysis. *Signs and Society*. 2024; 12(2). Pp. 125–141. DOI https://doi.org/10.1086/729125
9. Meta. Introducing SeamlessM4T, a Multimodal AI Model for Speech and Text Translations. URL: https://about.fb.com/news/2023/08/seamlessm4t-ai-translation-model/ (дата звернення 21.02.26)
10. Planer R.J. Memetics and the Parallel Architecture. *Top Cogn Sci*. 2025 Oct;17(4). Pp. 898–908. DOI https://doi.org/10.1111/tops.12735
11. Zhao Y., Zhang P., & Ignat O. Beyond Translation: Cross-Cultural Meme Transcreation with Vision-Language Models. *arXiv preprint arXiv:2602.02510*. 2026. DOI https://doi.org/10.48550/arXiv.2602.02510

Artemenko Yu. O., Boklazhuk O. M. TRANSLATION CREATIVITY AGAINST AUTOMATIC TRANSLATION SYSTEMS WHEN REPRODUCING MEMES ON SOCIAL MEDIA

The paper compares the translation of English-language internet memes into Ukrainian by a human translator and by automatic translation systems integrated into social networks. The study focuses on the problem of preserving the communicative, pragmatic, and humorous potential of memes in the process of English-Ukrainian translation. The relevance of the research is determined by the rapid development of the digital media space, the integration of built-in translation algorithms into social platforms, and the growing role of multimodal content in intercultural communication. Memes are considered complex semiotic formations that combine verbal and visual components, contain culturally marked elements, intertextual allusions, wordplay, and slang, which significantly complicates their automatic reproduction.

The paper analyses typical errors of automatic meme translation, such as literal rendering of idioms, disregard for context, loss of humorous effect, and omission of cultural connotations. A comparison of automatic translation results with creative translation solutions revealed that automatic systems provide only a basic level of content comprehension and are unable to reconstruct the pragmatic and perlocutionary effects of the original fully. In contrast, the human translator, applying lexical, lexico-semantic, grammatical, and complex transformations, interprets the author's intention, adapts cultural codes, and localizes humour in accordance with the target audience's norms and expectations.

The study demonstrates a correlation between the degree of creative transformation of meme texts and the extent to which their semantic and pragmatic potential is preserved: as cultural and intertextual complexity increases, the effectiveness of automatic translation decreases. At the same time, the role of creativity becomes more pronounced. The findings confirm that meme translation is an interdisciplinary task at the intersection of linguistics, cultural studies, and digital technologies, requiring a comprehensive approach to ensure functional-pragmatic equivalence.

Keywords: *internet meme, translation creativity, automatic translation, multimodality, pragmatic adaptation, intercultural communication, translation transformations.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 821.111(73)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/34

Banias N. Yu.
http://orcid.org/0000-0002-6974-0790
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

Chetova N. Y.
http://orcid.org/0000-0003-3075-1692
Lviv Polytechnic National University

Lizak K. M.
https://orcid.org/0000-0002-7873-0535
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

STRATEGIC TRANSLATION PARADIGMS IN THE LOCALISATION OF DIVERSE TEXTUAL GENRES

The article explores translation strategies employed in the localization of texts belonging to different genres, with a focus on the functional, linguistic, and cultural challenges that arise in the process of adapting content for target audiences. Localization is viewed not merely as a linguistic transfer but as a complex intercultural practice that requires sensitivity to genre-specific conventions, communicative purposes, and sociocultural norms. The study examines how translation strategies vary depending on text genre, including informative, technical, literary, and promotional texts, and analyzes the effectiveness of these strategies in preserving meaning, functionality, and pragmatic impact.

The research draws on theoretical frameworks from translation studies, genre theory, and functionalist approaches, emphasizing the importance of context-oriented decision-making in localization. Particular attention is paid to strategies which are frequently used to achieve equivalence at the functional rather than formal level. The article highlights that successful localization requires a balance between fidelity to the source text and appropriateness for the target culture, especially in genres with high pragmatic or persuasive value.

Through analysis, the study demonstrates that no universal strategy can be applied across all genres. Instead, translators must employ flexible and genre-sensitive approaches to meet the expectations of target readers, because different genres require different strategic approaches in order to ensure functional equivalence and communicative effectiveness.

The findings contribute to a deeper understanding of translation as a dynamic and purpose-driven activity and underscore the necessity of genre awareness in professional translation and localization practices. The article may be useful for researchers, translation students, and practitioners interested in genre-based translation analysis and applied localization strategies.

Keywords: *paradigm, translation strategies, localization; text genres, genre-based translation, intercultural communication, functional equivalence.*

Problem statement. In contemporary translation studies, increasing attention has been paid to the concept of "translation strategy" as a key factor shaping translational decision-making across different text types and communicative contexts. As Romaniuk and Zapotichna (2020) emphasise, translation strategies constitute a system of conscious, goal-oriented actions adopted by the translator in order to achieve an adequate and functional target text. Rather than being limited to isolated linguistic choices, strategies operate on a higher level of textual organisation, guiding the selection of specific techniques and procedures throughout the translation process.

The relevance of translation strategies becomes particularly evident in the context of localisation, where texts are adapted not only linguistically but also culturally, pragmatically, and stylistically for a specific target audience. Localisation presupposes sensitivity to genre conventions, communicative purposes, and recipient expectations, all of which influ-

© Banias N. Yu., Chetova N. Y., Lizak K. M., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ence strategic choices. As Romaniuk and Zapotichna [6] note, the selection of an appropriate translation strategy is determined by multiple factors, including the type of source text, its function, the norms of the target culture, and the intended readership. Consequently, different genres require different strategic approaches in order to ensure functional equivalence and communicative effectiveness. "The global translation strategy is formed as a result of the translator's choice of the main principles, which in this situation seem to correspond to the communication goal, cognitive needs and interests of the target audience, and, according to the translator, take into account the main characteristics of the source text" [3, p.127]

This thesis focuses on translation strategies used in the localisation of texts belonging to different genres, examining how strategic decisions vary depending on textual and genre-specific characteristics. By adopting the theoretical framework proposed by Romaniuk and Zapotichna [3], the study treats translation strategy as a purposeful and systematic phenomenon rather than a set of random or purely intuitive choices.

Analysis of recent research and publications. The present study is grounded on Skopos Theory, which serves as the principal analytical framework for examining translation strategies in the localisation of texts belonging to different genres. Developed within the functionalist tradition of translation studies, Skopos Theory foregrounds the purpose (skopos) of the target text as the primary determinant of translational decisions [4]. According to this approach, a translation is not evaluated solely on the basis of its equivalence to the source text, but rather on how effectively it fulfils its intended communicative function in the target culture. This perspective is particularly relevant for localisation, where translations are produced for specific audiences and contexts, often requiring substantial adaptation beyond linguistic transfer. Many Ukrainian and foreign scholars, such as Ya. V. Boiko [1], O.B. Kanevska, I.V Bilyi [7], A.V. Pankova [8], H. Zhu, L.H. Ang, N.S. Mansor [6], A.F. Costales [2] made a significant contribution in investigating translation strategies in localization of diverse textual genres.

Task statement. The analysis aims to demonstrate that localisation is not a uniform process but a genre-dependent practice in which translation strategies are adapted to meet distinct communicative goals. In doing so, the thesis seeks to contribute to a more nuanced understanding of how strategic translation behaviour facilitates successful localisation across diverse genres.

Outline of the main material of the study. Within this functionalist paradigm, the dichotomy of foreignisation and domestication constitutes a central set of strategic options [8]. Foreignisation involves preserving elements of the source culture, thereby maintaining its cultural specificity and otherness, whereas domestication prioritises the norms, expectations, and cultural references of the target audience. These strategies represent opposing yet complementary approaches that translators may employ depending on genre conventions and localisation goals.

Closely related to domestication is the concept of cultural adaptation, which entails modifying culture-bound elements to ensure comprehensibility and pragmatic effectiveness in the target culture. In localisation contexts, particularly in genres such as advertising, media, and digital content, cultural adaptation often becomes a dominant strategy, as the success of the translated text depends on its immediate intelligibility and cultural resonance. By integrating Skopos Theory with the strategic framework of foreignisation, domestication, and cultural adaptation, this study establishes a coherent theoretical basis for analysing genre-specific localisation strategies.

Localisation and strategy types. In contemporary translation studies, localisation is increasingly viewed as a practice that extends beyond traditional notions of translation. While translation is primarily concerned with transferring meaning between languages, localisation involves a broader process of cultural, functional, and contextual adaptation aimed at ensuring the target text's effectiveness within a specific sociocultural environment. "While rendering from one language into another the translator may face a lot of problems and they are: pragmatic translation problems: (it arises from the particular transfer situation with its specific contrast of source text versus target text recipients); cultural translation problems: (these are a result of differences in culture-specific habits, expectations, norms and conventions concerning verbal and other behavior, general norms of style etc.)" [3, p. 126]. As Costales [2] argues, localisation represents a multidimensional activity in which linguistic transfer is only one component among many others, including cultural mediation, genre awareness, and audience orientation. "Indeed, it can be argued that this is one of the most relevant decisions to be taken in the translation process since it may influence the whole localisation strategy of a video game into the target locale and will also lead to the application of other particular strategies (for instance, the 'no translation' of certain names or items)" [2, p. 400]

Costales' analysis of video game localisation illustrates how localisation requires the application of diverse translation strategies depending on the

nature of the text segment. Within a single product, translators may encounter narrative passages, user interface elements, instructional texts, and dialogic content, each governed by different genre conventions. Consequently, localisation demands strategic flexibility, as literal translation may be appropriate in some contexts, while adaptation, omission, or reformulation may be required in others. This genre-sensitive approach underscores the strategic nature of localisation, where translation choices are guided by functionality and user experience rather than formal equivalence alone.

Similarly, Kanevska and Bilyi [7] emphasise that localisation should be understood as a communicatively driven process shaped by the expectations and cultural background of the target audience. Their research highlights the role of strategies such as domestication, cultural substitution, explicitation, and transcreation in achieving localisation goals, particularly in digital and interactive genres. These strategies allow translators to accommodate cultural references, humour, idiomatic expressions, and pragmatic norms that may not be directly transferable across cultures.

Both studies stress that localisation strategies are not randomly selected but are informed by the genre, medium, and communicative purpose of the text. For instance, entertainment-oriented genres prioritise engagement and immersion, often necessitating creative adaptation, while informational genres may favour clarity and functional transparency. In this sense, localisation operates within the functionalist paradigm outlined by Skopos Theory, as strategic decisions are made in accordance with the intended purpose of the target text.

By conceptualising localisation as a strategy-driven and genre-dependent practice, the works of Costales [2] and Kanevska and Bilyi [7] provide a valuable framework for analysing how translation strategies are deployed across different genres. Their findings support the view that successful localisation requires a balance between linguistic accuracy and cultural adaptability, reinforcing the central role of translation strategies in mediating between source and target contexts.

Case studies by genre

1.Video Game Texts

Video game localisation exemplifies a genre in which multiple text types coexist within a single product, including narrative sequences, character dialogue, user interface (UI) elements, and instructional content. Costales [2] demonstrates that these heterogeneous components require differentiated strategic approaches. Narrative and dialogic elements often prioritise immersion and emotional engagement, which may necessitate adaptive strategies such as reformulation, cultural substitution, or transcreation. “Video games have evolved into multimodal and multidimensional products and new approaches and insights are required when studying the adaptation of games into different cultures” [2, p.385]. In contrast, UI elements and system messages are typically governed by functional constraints, including space limitations and usability requirements, which favour concise and standardised solutions.

Costales’ study highlights that effective game localisation depends on the translator’s ability to shift strategically between creative and functional modes of translation. Literal translation may compromise user experience in narrative contexts, while excessive adaptation in UI texts may lead to ambiguity or functional breakdown. This genre therefore illustrates the necessity of strategy variation within a single localisation project.

2. Marketing Texts

Marketing and advertising texts represent a genre where persuasive intent and cultural resonance are paramount. Research by Boiko [1] emphasises that localisation in this domain frequently involves domestication-oriented strategies and cultural adaptation. Advertising messages often rely on wordplay, cultural references, and emotional appeal, which rarely transfer directly across cultures. “The complexity of translating such texts lies in balancing fidelity to the original message with the need for cultural and linguistic adaptation to local norms, values and consumer behaviour” [1, p. 20]

Both authors note that strategies such as transcreation, substitution of culture-specific elements, and pragmatic adaptation are commonly employed to preserve the persuasive function of the source text. In business communication, clarity and credibility are also central concerns, leading to strategic choices that balance cultural adaptation with terminological consistency. These findings demonstrate that marketing localisation prioritises functional equivalence over formal fidelity, in line with a Skopos-oriented approach.

3. Media Texts

Media texts, including journalistic and audiovisual content, constitute a genre characterised by immediacy, accessibility, and audience orientation. Comparative studies indicate that localisation strategies in media translation often combine elements of domestication and explicitation to ensure comprehensibility for the target audience. In journalism, cultural references, institutional terms, and socio-political contexts frequently require contextualisation or adaptation.

Audiovisual media introduces additional constraints, such as time and space limitations, which further influence strategic choices. Strategies such as condensation, omission, and reformulation are commonly applied to maintain coherence and readability. The media genre thus highlights the interaction between technical constraints and cultural considerations in localisation practices.

Across all genres, cultural adaptation has emerged as a central component of successful localisation, though its scope and intensity vary according to genre conventions and communicative purpose. The comparative analysis underscores that no single strategy can be considered universally effective; rather, strategic choices must be evaluated within a functional and genre-sensitive framework. This reinforces the relevance of Skopos Theory in contemporary localisation studies, as it provides a coherent explanatory model for strategic variation across genres.

Conclusions. The present study has examined translation strategies employed in the localisation of texts across different genres, with a particular focus on video game, marketing, and media texts. Drawing on functionalist translation theory and empirical research, the analysis has demonstrated that localisation is a strategy-driven and purpose-oriented process rather than a uniform extension of traditional translation. The findings confirm that translation strategies are selected and applied in accordance with genre-specific communicative goals, audience expectations, and contextual constraints.

By adopting Skopos Theory as the primary analytical framework, the study has shown that the effectiveness of localisation strategies is best understood in relation to the intended function of the target text. In video game localisation, strategic flexibility enables translators to balance creative adaptation in narrative elements with functional precision in user interface texts. Marketing localisation, in contrast, prioritises persuasive impact, resulting in a strong reliance on domestication, cultural adaptation, and transcreation. Media localisation occupies an intermediate position, where strategies such as explicitation, condensation, and selective adaptation are employed to ensure clarity and accessibility under technical and temporal constraints.

Further research could expand the scope of this study by incorporating additional genres, such as legal, medical, or educational texts, where localisation strategies may be constrained by stricter normative frameworks. Future studies may also adopt corpus-based or reception-oriented methodologies to assess the impact of localisation strategies on target audiences. Such research would contribute to a more comprehensive understanding of how translation strategies operate within the evolving landscape of globalised communication.

Bibliography:

1. Boiko Ya. V. Intercultural Business Communication: Strategies for Translating Marketing Texts Research. *Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*. Series: Philological Sciences (Linguistics). № 23, 2025, p. 19–23. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2025/NV_2025_23/23_2025.pdf

2. Costales A. F. Exploring translation strategies in video game localization. MonTI: Monographs in Translation and Interpreting, 4, 2012, p. 385–408. URL: https://www.researchgate.net/publication/244478027_Exploring_Translation_Strategies_in_Video_Game_Localization

3. Romaniuk I., Zapotichna O. The notion of translation strategy: Main principles. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*. Series: Philology, 45 (1), 2020, 125–128. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3620/1/Romaniuk_Zapotichna.pdf

4. Vermeer H. J. Skopos and commission in translational action. In A. Chesterman (Ed.), Readings in translation theory Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 1989, p. 173–187. URL: https://ru.scribd.com/doc/77660258/Hans-Vermeer-Skopos-and-Commission-in-Translational-Action

5. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. London, England: Routledge, 1995, 366 p. URL: https://www.academia.edu/19224281/The_Translator_s_Invisibility_A_History_of_Translation

6. Zhu H., Ang L.H., Mansor N.S. Genre-based translation strategies on cultural references: A systematic review. *Journal of Language and Linguistic Studies,* 18(1), 2022, p. 898-912. URL: https://www.researchgate.net/publication/375869764_Genre-based_translation_strategies_on_cultural_references_A_systematic_review

7. Каневська О. Б., Білий І. В., Локалізація в контексті ігрової індустрії та перекладацької діяльності, *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, Том 35 (74) № 4, 2024, Частина 1, с. 71–76. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/part_1/15.pdf

8. Панькова А.В., Використання локальних стратегій при перекладі історичних реалій, *Молодий вчений*, № 3 (67), 2019, с.116–121. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/3/24.pdf

Баняс Н. Ю., Четова Н. Й., Лізак К. М. СТРАТЕГІЧНІ ПАРАДИГМИ ПЕРЕКЛАДУ ЛОКАЛІЗАЦІЇ РІЗНОМАНІТНИХ ТЕКСТУАЛЬНИХ ЖАНРІВ

У статті досліджуються перекладацькі стратегії, що застосовуються в процесі локалізації текстів різних жанрів, з урахуванням функціональних, мовних та культурних труднощів, які виникають під час адаптації тексту до потреб цільової аудиторії. Локалізація розглядається не лише як мовний переклад, а як складний міжкультурний процес, що передбачає врахування жанрових особливостей, комунікативних завдань і соціокультурних норм мови перекладу. У роботі проаналізовано варіативність перекладацьких стратегій залежно від жанру тексту, зокрема інформативних, технічних, художніх і рекламних матеріалів, а також оцінено їхню ефективність у збереженні змісту, функціональності та прагматичного впливу.

Дослідження ґрунтується на теоретичних засадах перекладознавства, теорії жанрів і функціоналістських підходів, що підкреслюють важливість контекстуально зумовленого вибору перекладацьких рішень у процесі локалізації. Особливу увагу приділено таким стратегіям, які забезпечують досягнення функціональної, а не формальної еквівалентності. Наголошується, що успішна локалізація передбачає збалансоване поєднання точності передачі змісту оригіналу та відповідності нормам і очікуванням цільової культури, особливо у текстах із вираженою прагматичною або переконувальною функцією.

На основі аналізу доведено, що універсальної перекладацької стратегії для всіх жанрів не існує, а перекладач повинен застосовувати гнучкий і жанрово орієнтований підхід, позаяк різні жанри потребують різних стратегічних підходів для забезпечення функціональної еквівалентності та комунікативної ефективності. Отримані результати поглиблюють розуміння перекладу як цілеспрямованої та динамічної діяльності й підтверджують необхідність жанрової компетентності в професійній перекладацькій і локалізаційній практиці.

Ключові слова: *парадигми, перекладацькі стратегії; локалізація; жанри тексту; жанрово орієнтований переклад; міжкультурна комунікація; функціональна еквівалентність.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.111–055.2:004.738
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/35

Лаврик О. В.
https://orcid.org/0000-0001-7873-5929
Національний університет «Одеська політехніка»

Ніколаєва Т. М.
https://orcid.org/0000-0002-4642-1578
Київський національний університет укультури і мистецтв

Мороз Т. О.
https://orcid.org/0000-0002-2839-0739
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

СТРАТЕГІЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОНТЕНТУ В МУЛЬТИМОВНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

У сучасному глобалізованому світі мультимовний медіапростір (далі – ММ) зумовлює нові вимоги до локалізації контенту (далі – ЛК), спрямовані на ефективну адаптацію інформації для різних мовних і культурних аудиторій. Метою цього дослідження є вивчення сучасних підходів до ЛК та визначення ефективних методів його адаптації для багатомовних і культурно різноманітних користувачів. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс теоретичних методів, зокрема аналіз, синтез, абстрагування, індукція та дедукція, а також емпіричний метод спостереження. У результаті дослідження проаналізовано сучасні підходи та моделі ЛК на глобальних і локальних медіаплатформах. Виявлено, що на глобальних платформах переважають централізовані підходи з масштабним використанням машинного перекладу та автоматизованими алгоритмами, тоді як локальні платформи надають перевагу децентралізованим рішенням, які враховують культурні особливості. Крім того, класифіковано основні стратегії локалізації: лінгвістичні (прямий переклад, транскреація), культурні (доместикація, форенізація) та технологічні (машинний переклад, автоматизована мультимедійна локалізація). У дослідженні також сформульовано рекомендації для успішної ЛК. Зокрема, запропоновано використовувати професійний переклад з урахуванням стилю та термінології, адаптувати культурні елементи, а також поєднувати лінгвістичну, культурну та технологічну адаптацію для досягнення максимальної ефективності. Висновки дослідження підтверджують важливість комплексного підходу до ЛК, який враховує специфіку цільової аудиторії та її культурні контексти. Це дозволяє не лише забезпечити якість перекладу, але й підвищити взаємодію з користувачами та задовольнити їхні потреби.

Ключові слова: *локалізація контенту, адаптація, культурні особливості, машинний переклад, транскреація, доместикація, технологічні стратегії, користувацький досвід, міжнародна комунікація.*

Постановка проблеми. Глобальний ММ набуває все більшої актуальності у зв'язку зі зростанням потреби у створенні та адаптації контенту для різних культурних і мовних груп. ЛК є важливим елементом цього процесу, оскільки вона забезпечує ефективну комунікацію між виробниками інформації та їхньою аудиторією. Водночас навіть за наявності значних ресурсів багато компаній стикаються з труднощами, пов'язаними з вибором оптимальних стратегій адаптації матеріалів, що зумовлює потребу в системному підході до локалізації.

Складність процесу локалізації зумовлюється поєднанням лінгвістичних, культурних, технологічних та економічних чинників. Переклад текстів не завжди гарантує точність і адекватність переданого змісту, а застосування різних методів адаптації, таких як функціональний переклад або транскреація, значно впливає на сприйняття матеріалу. Крім того, при ЛК обов'язково варто враховувати культурні особливості аудиторії, зокрема її традиції, цінності та символіку, оскільки неповна або неточна адаптація може призвести до непоро-

© Лаврик О. В., Ніколаєва Т. М., Мороз Т. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

зумінь і негативної реакції користувачів. У цьому контексті технологічні інструменти локалізації розглядаються як засіб оптимізації перекладацьких процесів, проте використання машинного перекладу (далі – МП) та інших цифрових рішень потребує ретельної перевірки, оскільки вони не завжди здатні адекватно враховувати контекст і культурні нюанси. Вибір таких інструментів часто зумовлюється економічними обмеженнями, що впливають на стратегії локалізації та спричиняють звернення до менш ресурсомістких перекладацьких рішень замість професійного перекладу й творчої адаптації контенту.

Ці виклики безпосередньо пов'язані з актуальними завданнями наукових досліджень у сфері перекладу та комунікацій, оскільки вимагають комплексного аналізу ефективності різних підходів до локалізації та оцінки їхнього впливу на сприйняття й взаємодію аудиторії. Практичне значення таких досліджень полягає в підвищенні ефективності ЛК, що забезпечує доступність і зрозумілість інформації для різних користувачів та водночас підтримує високий рівень якості переданого змісту.

Актуальність роботи визначається необхідністю розроблення ефективних стратегій локалізації, які інтегрують мовні, культурні й технологічні аспекти, забезпечуючи комплексну адаптацію контенту під різні регіони та аудиторії. Такий підхід сприяє формуванню більш зрозумілого й інтегрованого медіапростору, що дозволяє користувачам отримувати релевантну інформацію незалежно від їхньої мовної чи культурної приналежності та водночас зміцнює позиції медіаплатформ у глобальному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні напрацювання у сфері стратегій ЛК в ММ показують, що інтенсивний розвиток цифрових технологій та глобальні комунікаційні процеси суттєво змінюють методи адаптації інформації під потреби різних мовних і культурних груп. Зокрема, Л. Данг (L. Dung) вивчає вплив глобалізації на практики перекладу та попит на перекладачів, показуючи, що технології, зокрема МП і CAT-інструменти, трансформують робочі процеси й підвищують їхню ефективність, тоді як зростання потреби в локалізації супроводжується викликами щодо підтримки якості перекладу, адаптації до технологічних змін і культурних особливостей [8]. На цифровій трансформації перекладу як форми культурного посередництва зосереджуються І. Фролова та О. Кобзєва, підкреслюючи, що сучасні технології, мультимодальні елементи та колаборативні цифрові спільноти змінюють роль перекладача, перетворюючи його на культурного куратора, а інтегрована модель поєднує технологічні можливості з гуманістичним підходом [6]. Локалізаційні дослідження англійських і китайських журналів аналізують Х. Лю (X. Liu), В. Сяо (W. Xiao) та К. Лю (K. Liu), виявляючи відмінності в підходах і наголошуючи на потребі в подальшому розвитку емпіричних методів, особливо у сфері локалізації ігор [11]. Еволюцію МП описують Д. Атаман та співавтори (D. Ataman et al.), показуючи, як самостійне навчання та мультимодальні підходи сприяли створенню великих мовних моделей, здатних виконувати різноманітні NLP-завдання [7]. Локалізацію відеоігор висвітлюють О. Каневська та І. Білий, підкреслюючи роль штучного інтелекту (далі – ШІ, англ. AI) та МП у забезпеченні адаптації контенту до мовних, культурних і технічних особливостей, що є критично важливим для успіху продуктів на міжнародних ринках [3]. Нейропсихологічні механізми сприйняття різних форматів відеоконтенту досліджує Я. Титаренко (Y. Tytarenko), показуючи, як вони впливають на емоційне залучення, когнітивне навантаження й економічну ефективність медіа через взаємозв'язок психологічних процесів та поведінкових реакцій споживачів [15] Міжнародні навчальні програми з соціальної роботи в Азії аналізують М. Хіґашіда та колеги (M. Higashida et al.), акцентуючи на важливості адаптації навчальних планів до регіональних контекстів та необхідності постійного діалогу і спільних досліджень [9]. Застосування ШІ й глибинного навчання у створенні весільного фото- та відеоконтенту вивчає С. Хара (S. Khara), показуючи їхній вплив на підвищення якості, індивідуалізації та художньої узгодженості продукту [10]. Особливості мовної локалізації цифрових продуктів аналізує Ю. Головацька, формулюючи рекомендації для підготовки здобувачів лінгвістичних напрямів і акцентуючи на необхідності технічних знань, культурної адаптації та використання сучасних CAT-інструментів [1]. Помилки локалізації вебсайтів німецьких компаній українською мовою досліджує М. Літвінова, підкреслюючи важливість адаптації текстового контенту до лінгвокультурного та функціонального контексту для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації [4].

Попри значний обсяг досліджень, залишається недостатньо вивченою інтеграція різних технологічних і культурних підходів у ММ, зокрема комбінування МП, ШІ та мультимодальних стратегій для оптимальної локалізації різнопланового

контенту. Нерозв'язаними залишаються питання стандартизації процесів локалізації, оцінки якості адаптованого контенту в різних культурних контекстах та впливу нових технологій на міжкультурну комунікацію. У межах поточного дослідження планується заповнити ці прогалини, дослідивши ефективні стратегії адаптації контенту для різних мовних і культурних аудиторій, що дозволить підвищити академічну обґрунтованість і практичну цінність результатів роботи.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити сучасні стратегії ЛК в ММ та визначити ефективні підходи адаптації інформації для різних мовних і культурних аудиторій.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати сучасні підходи та моделі ЛК на глобальних і локальних медіаплатформах;

2) визначити та класифікувати основні стратегії локалізації (лінгвістичні, культурні, технологічні) в сучасних медіа;

3) сформулювати рекомендації щодо успішної ЛК та його застосування в різних мовних і культурних контекстах.

Виклад основного матеріалу. Локалізація контенту в ММ полягає в комплексній адаптації інформаційних матеріалів до мовних, культурних та соціальних особливостей різних аудиторій. Вона передбачає не лише переклад текстів, а й урахування культурного контексту, символіки, гумору, локальної термінології та специфіки користувацького досвіду, що забезпечує точність передання змісту й релевантність повідомлень. Такий підхід сприяє підвищенню сприйняття контенту, формує позитивний імідж бренду, розширює аудиторію та зміцнює лояльність користувачів, одночасно забезпечуючи доступність матеріалів для різних мовних і культурних груп у глобальному медіапросторі. Завдяки такій комплексності можна оцінити, які підходи та стратегії локалізації є ефективнішими для різних платформ і категорій користувачів, а також з'ясувати, які чинники впливають на їхній рівень залученості.

Аналіз сучасних моделей локалізації на глобальних і локальних медіаплатформах дозволяє наочно порівняти різні стратегії, їхні переваги та обмеження, що є важливим для вибору оптимального підходу до адаптації контенту. Розгляд цих підходів дає змогу визначити, як ефективно інтегрувати мовні, культурні й технологічні аспекти в процес локалізації для забезпечення максимальної релевантності та якості комунікації. Порівняння підходів і моделей ЛК наведено в (табл. 1).

Глобальні платформи здебільшого застосовують централізований підхід, що базується на стандартизованих процесах та високому рівні автоматизації. Така стратегія дозволяє забезпечувати однорідність контенту та ефективність його виробництва, однак водночас обмежує можливості культурної адаптації, що може знижувати релевантність матеріалів для локальної аудиторії. Натомість локальні платформи спираються на децентралізовані рішення, які враховують регіо-

Таблиця 1

Порівняння підходів і моделей ЛК

Категорія	Глобальна платформа	Локальна платформа
Стратегія адаптації	Централізований підхід: стандартизовані процеси, автоматизація	Децентралізований підхід: гнучке й контекстно орієнтоване локалізаційне рішення
Контентна тактика	Масштабне використання МП+ редагування людиною	Переважно ручний переклад з урахуванням культурних особливостей
Якість перекладу	Автоматична оцінка якості, стандартизовані метрики	Глибокий кастомний QA (QualityAssurance), залучення мовних експертів
Адаптація мультимедіа	Субтитри й дубляж з автоматичними алгоритмами	Локальні голоси, адаптовані субтитри
SEO-оптимізація	Глобальна стратегія з ключовими словами	Локальні семантичні ядра
Управління термінологією	Єдина централізована база	Регіональні термінологічні набори
Взаємодія з користувачами	Масові інструменти зворотного зв'язку	Краудсорсинг локальних спільнот
Правові та культурні вимоги	Базові правові перевірки	Глибокий аналіз місцевих норм
Автоматизація	CI (Continuous Integration) / CD (Continuous Deployment/Delivery) для оновлення локалізацій	Гнучке управління релізами
Мова й регіональні варіанти	Підтримка широких мовних груп	Підтримка локальних діалектів
UX (User Experience) / UI (User Interface) адаптація	Стандартизовані інтерфейси	Регульовані макети під ринок

Джерело: створено авторами за джерелами [5, с. 368; 12, с. 2; 13, с. 34; 17, с. 88]

нальні та культурні особливості, і завдяки цьому контент стає більш відповідним очікуванням користувачів [5, с. 368]. У таких умовах застосування ручного перекладу з урахуванням культурних нюансів сприяє глибшій адаптації матеріалів і підвищує залученість аудиторії.

Процес локалізації неможливо відокремити від контролю якості. В автоматизованих системах глобальних платформ оцінка контенту відбувається оперативно й на основі стандартів, а в локальних рішеннях мовні експерти здійснюють ретельну перевірку матеріалів. Попри те, що це потребує більших ресурсів, такий підхід забезпечує точніше відтворення смислу й культурної специфіки. Схожі відмінності проявляються і в адаптації мультимедійного контенту: автоматичне створення субтитрів і дубляжу на глобальних платформах дозволяє швидко охоплювати широку аудиторію, знижуючи культурну релевантність, тоді як застосування локальних голосів і адаптованих субтитрів робить матеріали більш прийнятними для конкретних цільових груп [12, с. 2].

Ефективність комунікації також залежить від стратегії SEO-оптимізації та упорядкування термінології [17, с. 88]. Загальні підходи глобальних платформ орієнтовані на ключові слова й централізовані бази термінів для збереження стилістичної єдності, що іноді обмежує локальну релевантність і точність передачі інформації. Локальні рішення формують семантичні ядра та регіональні набори термінів з урахуванням мовних особливостей, що дозволяє точніше відповідати очікуванням користувачів і підвищує ефективність комунікації.

Взаємодія з користувачами та правові аспекти також визначають відмінності в підходах. Глобальні платформи зазвичай застосовують масові інструменти зворотного зв'язку та базові перевірки регуляторних вимог, натомість локальні рішення активно залучають краудсорсинг і враховують культурні та юридичні норми конкретного регіону, що потребує детального аналізу й створює додаткові виклики в контролі якості. Автоматизація процесів локалізації в глобальних платформах реалізується через CI/CD, що дозволяє швидко оновлювати контент, натомість локальні платформи потребують більш гнучкого управління релізами, що ускладнює організацію процесу [13, с. 34].

Мовні варіанти контенту відіграють важливу роль у забезпеченні релевантності та зручності використання. Підтримка широких мовних груп характерна для глобальних платформ, водночас локальні рішення враховують діалектні та регіональні особливості, що дозволяє досягти більш точного відображення потреб користувачів.

Отже, вибір стратегії локалізації має визначатися цілями компанії та специфікою ринку. Ефективна комунікація та адаптація контенту до потреб різних аудиторій потребують врахування як переваг централізованого підходу, так і гнучкості

Таблиця 2

Класифікація стратегій ЛК в ММ

Тип стратегії	Назва стратегії	Сутність та основні характеристики
Лінгвістична	Прямий переклад	Передавання змісту без значної адаптації стилю чи культурного контексту
	Функціональний переклад	Орієнтація на комунікативну функцію тексту, а не буквальну відповідність
	Транскреація	Креативне переосмислення контенту з урахуванням мови й стилю аудиторії
	Локалізація термінології	Адаптація спеціальної лексики до мовних норм регіону
Культурна	Культурна адаптація	Урахування традицій, цінностей, табу, соціальних норм
	Доместикація	Наближення контенту до культури реципієнта
	Форенізація	Збереження культурної «інакшості» оригіналу
	Локалізація гумору та символіки	Переклад жартів, мемів, алюзій
Технологічна	МП	Автоматичний переклад із мінімальним втручанням людини
	МП + редагування (PEMT)	Поєднання МП та людської корекції
	Використання CAT-інструментів	Пам'ять перекладу, термінологічні бази
	Автоматизована мультимедійна локалізація	Автосубтитри, дубляж, синтез голосу
	AI-локалізація	ШІ для адаптації стилю, тону, UX
Комбінована	Гібридна стратегія	Поєднання лінгвістичних, культурних і технологічних підходів
	Краудсорсингова локалізація	Залучення користувачів до перекладу

Джерело: створено авторами за джерелами [2, с. 272; 14, с. 3; 16, с. 116]

локальних рішень, що підкреслює значення систематичного аналізу стратегій локалізації залежно від контексту.

У медійному середовищі важливо визначити та класифікувати основні стратегії локалізації, які умовно можна поділити на лінгвістичні, культурні й технологічні. Кожна з цих стратегій має свої особливості та сфери застосування, що дозволяє адаптувати контент до потреб різних аудиторій.

Як бачимо з таблиці 2, лінгвістичні стратегії зосереджуються на мовному аспекті та охоплюють різні форми адаптації. Наприклад, прямий переклад може бути доречним для новинних сайтів, де важливо зберігати точність інформації. Водночас функціональний переклад акцентує на комунікативній меті тексту, що робить його більш ефективним у маркетингових матеріалах [14, с. 3]. Транскреація передбачає креативне переосмислення контенту та є важливою в рекламних кампаніях, де необхідно враховувати мовні й стилістичні особливості цільової аудиторії. Локалізація термінології, зокрема в наукових і технологічних медіа, забезпечує відповідність спеціалізованої лексики мовним нормам конкретного регіону.

Культурні стратегії стосуються соціальних аспектів, ураховуючи традиції та цінності аудиторії. Культурна адаптація дозволяє контенту стати зрозумілішим і прийнятнішим для споживачів. Доместикація наближає матеріал до культури реципієнта, тоді як форенізація зберігає оригінальні культурні елементи [16, с. 116]. Адаптація гумору та символіки є важливою для соціальних платформ, де жартівливий контент може потребувати значних змін для забезпечення його сприйняття в різних культурних контекстах.

Технологічні стратегії використовують новітні технології для автоматизації процесів локалізації. МП може забезпечити швидкість обробки контенту, проте його точність зазвичай потребує доопрацювання фахівцем. Використання CAT-інструментів, таких як пам'ять перекладу, підвищує професійний рівень локалізації та консистентність термінології. Автоматизована мультимедійна локалізація, зокрема автосубтитри та дубляж, є все більш поширеною на відеоплатформах, а застосування ШІ надає нові можливості для персоналізації контенту [13, с. 272].

Комбіновані стратегії, такі як краудсорсингова локалізація або гібридні підходи, об'єднують елементи різних стратегій, що дозволяє залучати користувачів до процесу адаптації контенту. Це не лише підвищує ефективність ЛК, але й створює відчуття спільності серед користувачів.

Отже, класифікація стратегій локалізації підкреслює їхню багатогранність і значущість у глобалізованому інформаційному просторі. Кожен підхід має власні унікальні характеристики та сфери застосування, що робить їх незамінними інструментами для адаптації контенту до потреб різних аудиторій. У цьому контексті особливо важливо розуміти, як ефективно реалізувати локалізацію, щоб вона максимально відповідала очікуванням і потребам користувачів. Стратегії ЛК в ММ наведено в (табл. 3).

Отже, стратегії локалізації можуть відрізнятися залежно від контексту та особливостей ринку. Однією з основних є лінгвістична стратегія, що передбачає застосування професійного перекладу з урахуванням стилю та термінології. Вона особливо важлива для мов із високим рівнем формалізації або спеціалізованими термінами, наприклад у сфері ІТ чи науки. Головна мета такого підходу – забезпечити точність і зрозумілість контенту для локальної аудиторії.

Крім того, транскреація креативного контенту стає необхідною на ринках із культурними відмінностями, де чутливість до маркетингових повідомлень є високою. Такий підхід дозволяє підвищити залученість споживачів і забезпечити культурну релевантність рекламних кампаній у соціальних мережах чи на стримінгових платформах.

Культурна адаптація контенту також є важливою стратегією локалізації. Доместикація жартів, мемів і символіки допомагає знизити ризик культурних непорозумінь, особливо на ринках, де культурні особливості мають вагоме значення. На платформах соціальних медіа, таких як YouTube або TikTok, це може суттєво підвищити залученість аудиторії.

Вагому роль у процесі ЛК відіграють технології. Використання МП з подальшим редагуванням дозволяє швидко адаптувати матеріали для міжнародних платформ, зберігаючи їхню якість. Застосування CAT-інструментів і спеціалізованих термінологічних баз забезпечує консистентність перекладу, що особливо важливо при роботі з великими обсягами контенту в ІТ-сфері та наукових виданнях.

Автоматизована мультимедійна локалізація, така як субтитри й дубляж, робить відеоконтент доступним для широкої аудиторії. Це не лише економить час, але й підвищує задоволення користувачів. Наприклад, платформи на кшталт Netflix і Spotify використовують AI-локалізацію для створення персоналізованого досвіду.

Отже, комбінований підхід до локалізації, який поєднує лінгвістичні, культурні та технологічні

Таблиця 3

Стратегії ЛК в ММ

Тип стратегії	Рекомендація для успішної локалізації	Мовний/культурний контекст застосування
Лінгвістична	Використовувати професійний переклад з урахуванням стилю та термінології	Мови з високим ступенем формалізації або спеціалізовані терміни (IT, наука)
	Транскреація креативного контенту	Ринки з культурними відмінностями та високою чутливістю до маркетингу
Культурна	Доместикація контенту, адаптація жартів, мемів, символіки	Культурно специфічні ринки (наприклад, Азія, Латинська Америка)
	Форенізація для збереження автентичності	Аудиторія, що цінує оригінальність та іноземну культуру
Технологічна	Використовувати MT + редагування для швидкої адаптації	Мови зі значною кількістю контенту та міжнародні платформи
	Застосовувати CAT-інструменти та бази термінології	Професійна локалізація значних обсягів контенту
	Автоматизована мультимедійна локалізація (субтитри, дубляж, синтез голосу)	Відеоконтент для різних мовних груп
	AI-локалізація для персоналізованого UX	Персоналізовані цифрові продукти, рекомендаційні системи
Комбінована	Поєднувати лінгвістичну, культурну та технологічну адаптацію	Глобальні платформи й мультимовні проєкти
	Краудсорсингова локалізація, залучати користувачів	Спільноти з активною користувацькою базою

Джерело: створено авторами

аспекти, є найбільш ефективним для глобальних платформ. Краудсорсингова локалізація також може бути корисною в спільнотах з активною користувацькою базою, оскільки вона підвищує швидкість локалізації та культурну точність контенту. Усе це разом забезпечує максимальну релевантність для кожної аудиторії, що в умовах сучасного медіасередовища є надзвичайно важливим.

Висновки. У процесі дослідження було системно проаналізовано сучасні підходи та моделі ЛК на глобальних і локальних медіаплатформах, що дозволило виявити суттєві відмінності у стратегіях адаптації та управлінні контентом. На глобальних платформах переважають централізовані процеси, які широко застосовують МП із подальшим редагуванням та автоматизовані алгоритми для субтитрування, дубляжу й упорядкування термінології. Водночас локальні платформи демонструють гнучкіший підхід, орієнтований на культурні особливості аудиторії, де основним інструментом є ручний переклад із залученням мовних експертів, адаптація інтерфейсів та мультимедійного контенту під місцеві вимоги. З'ясовано, що комплексне використання технологічних рішень разом із культурною й лінгвістичною адаптацією забезпечує високу якість локалізації та підвищує ефективність взаємодії з користувачами.

Дослідження дозволило класифікувати основні стратегії локалізації в сучасних медіа, що охоплюють лінгвістичні, культурні та технологічні підходи, а також їхні комбіновані форми. Встановлено, що оптимальна адаптація контенту до різних мовних і культурних аудиторій досягається лише за умови інтеграції цих стратегій, що забезпечує не лише точність перекладу, а й збереження культурного контексту, емоційного забарвлення та якості користувацького досвіду.

На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо ефективної локалізації контенту, які передбачають інтеграцію професійного перекладу, культурної адаптації, машинних і автоматизованих інструментів, а також залучення користувачів через краудсорсингові практики. Реалізація таких підходів дозволяє підвищити якість та релевантність контенту, покращити взаємодію з аудиторією та сприяти більш широкому охопленню користувачів у різних мовних і культурних контекстах.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з більш глибоким вивченням впливу ШІ на локалізацію мультимедійного контенту, визначенням ефективності комбінованих стратегій у реальних умовах платформ із різними мовними та культурними аудиторіями, а також розробленням адаптивних моделей локалізації, які інтегрують автоматизовані алгоритми з культурно орієнтованим підходом та користувацьким досвідом. Це дозволить не лише підвищити якість перекладу, а й оптимізувати процеси управління контентом у глобальному медіапросторі.

Список літератури:

1. Головацька Ю. Мовна локалізація сучасних цифрових продуктів: актуальність підготовки студентів-перекладачів. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка, Психологія».* 2023. № 4. С. 17–22. DOI: https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.03
2. Головацька Ю. Специфікація підготовки майбутніх перекладачів до локалізації в епоху цифрових технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Т. 1, № 58. С. 270–274. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-42
3. Каневська О. Б., Білий І. В. Локалізація в контексті ігрової індустрії та перекладацької діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія, Журналістика.* 2024. Т. 35(74), № 4, Ч. 1. С. 71–76. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.1/13
4. Літвінова М. М. Локалізація корпоративних вебсайтів: перекладацькі рішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022. № 58. С. 290–294. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.65
5. Сітко А. В., Ващенко Д. В. Локалізація вебконтенту як форма міжкультурної комунікації. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. № 2(213). С. 365–370. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-53
6. Фролова І. Є., Кобзєва О. О. Переклад як культурне посередництво в цифрових глобальних просторах. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* 2025. № 10. С. 49–54. DOI: https://doi.org/10.32782/philspu/2025.10.8
7. Ataman D., Birch A., Habash N., Federico M., Koehn P., Cho K. Machine Translation in the Era of Large Language Models:A Survey of Historical and Emerging Problems. *Information.* 2025. Vol. 16, № 9. Article 723. P. 1–36. DOI: https://doi.org/10.3390/info16090723
8. Dung L. A Study on How Globalization Influences Translation Practices and the Demand for Translators in Various Industries. *International Journal of Language and Linguistics.* 2024. Vol. 12, № 5. P. 171–181. DOI: https://doi.org/10.11648/j.ijll.20241205.11
9. An exploration of contextually relevant curricula in international social work education: learning from the experiences of selected Asian countries / M. Higashida et al. *Discover Global Society*. 2023. Vol. 1. Article 6. DOI: https://doi.org/10.1007/s44282-023-00006-8
10. Khara S. Artificial Intelligence and Deep Learning in Wedding Photo and Video Content Creation. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2025. № 17. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15168074
11. Liu X., Xiao W., Liu K. Analyzing research trends in localization. A comparative systematic review of journal articles in English and Chinese (2012–2023). *Digital Translation*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1075/dt.23009.liu
12. Pirrone M., D'Ulizia A. The Localization of Software and Video Games: Current State and Future Perspectives. *Information*. 2024. Vol. 15, № 10. Article 648. DOI: https://doi.org/10.3390/info15100648
13. Pylypiuk K. M. Die Rolle der künstlichen Intelligenz bei der Lokalisierung der englischsprachigen Internetumgebung. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.* 2024. № 38. С. 30–41. DOI: https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.3.
14. Rakhimova D., Karibayeva A., Turarbek A. The Task of Post-Editing Machine Translation for the Low-Resource Language. *Applied Sciences*. 2024. Vol. 14, № 2. Article 486. DOI: https://doi.org/10.3390/app14020486
15. Tytarenko Y. Neuropsychological reactions to vertical and horizontal video content in consumer behavior: a theoretical and economic analysis. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 17. С. 1–20. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17542702
16. Weiwei S. Localization Strategies of English Tourism Text Translation. *Lecture Notes on Language and Literature*. 2024. Vol. 7, № 2. P. 115–120. DOI: https://doi.org/10.23977/langl.2024.070220
17. Zhu L. On Social Media Translation and Localization: Strategies and Challenges in Cross-Cultural Communication. *Studies in Linguistics and Literature.* 2025. Vol. 9, № 1. P. 84–91. DOI: https://doi.org/10.22158/sll.v9n1p84

Lavryk O. V., Nikolaieva T. M., Moroz T. O. CONTENT LOCALIZATION STRATEGIES IN MULTILINGUAL MEDIA SPACE

In today's globalized world, the multilingual media space (hereinafter referred to as MM) imposes new requirements for content localization (hereinafter referred to as CL), aimed at effectively adapting information for different linguistic and cultural audiences. The purpose of this study is to examine contemporary approaches to CL and identify effective methods for its adaptation for multilingual and culturally diverse users. To achieve this goal, a set of theoretical methods was used, including analysis, synthesis, abstraction, induction, and deduction, as well as the empirical method of observation. As a result of the study, modern approaches

and models of CL on global and local media platforms were analyzed. It was found that centralized approaches with extensive use of machine translation and automated algorithms prevail on global platforms, while local platforms prefer decentralized solutions that take cultural characteristics into account. In addition, the main localization strategies were classified: linguistic (direct translation, transcreation), cultural (domestication, foreignization), and technological (machine translation, automated multimedia localization). The study also formulates recommendations for successful localization. In particular, it is recommended to use professional translation that takes into account style and terminology, adapt cultural elements, and combine linguistic, cultural, and technological adaptation to achieve maximum effectiveness. The study's findings confirm the importance of a comprehensive approach to CL that takes into account the specifics of the target audience and its cultural contexts. This not only ensures the quality of the translation, but also improves interaction with users and satisfies their needs.

Keywords: *content localization, adaptation, cultural characteristics, machine translation, transcreation, domestication, technological strategies, user experience, international communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 811.531’255.2=161.2:[791:133.3+256(519.5)]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/36

Оксінь Н. С.
https://orcid.org/0009-0003-3713-2365

Козмін М. В.
https://orcid.org/0009-0009-0607-3052
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ КОРЕЙСЬКОГО ШАМАНІЗМУ ТА ГЕОМАНТІЇ: АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «ЕКСГУМАЦІЯ» (파묘, 2024 Р.)

Стаття присвячена комплексному лінгвокультурному та перекладознавчому аналізу специфічної термінології корейського шаманізму (무속신앙) та геомантії (풍수지리) на матеріалі фільму режисера Чжан Джехьона «Ексгумація» (2024).

Актуальність дослідження зумовлена стрімкою популяризацією жанру K-Occult у світі та об’єктивною потребою в розробці методологічних рекомендацій для адекватної передачі корейських культурних кодів в українському перекладі.

Об’єктом дослідження є оригінальний кінотекст діалогів фільму, а предметом – культурно-маркована лексика, що охоплює сфери окультних практик, поховальних обрядів та філософських концептів. У статті проаналізовано такі ключові одиниці, як мьоталь (прокляття могили), десаль-гут (жертовний ритуал), хан (невирішена скорбота), хьоль (ауспіційне місце) та інші.

Наукова новизна полягає у спробі систематизації термінології корейського шаманізму в україномовному науковому просторі. Застосовано комплексний підхід, що поєднує методи контекстуального аналізу, експлікації та порівняння стратегій доместикації та форенізації.

У результаті дослідження встановлено, що найбільш релевантною для кіноперекладу є гібридна модель перекладацьких стратегій. Для загальних понять ефективною є техніка узагальнення («шаманка», «амулет»), тоді як вузькоспеціалізовані терміни вимагають семантичного перекладу з елементами експлікації для збереження наративної логіки. Особливу увагу приділено концепту хан, для якого обґрунтовано доцільність транскрипції як засобу збереження унікального культурного ідентифікатора.

Висновки підтверджують, що формування стандартизованого підходу до перекладу корейської окультної лексики є необхідною умовою для запобігання редукції смислів у сучасному медіадискурсі та сприяє глибшому міжкультурному діалогу між Україною та Республікою Корея.

Ключові слова: *кіноперекладознавчий аналіз, культурно-маркована лексика, шаманізм, геомантія, ексгумація, стратегії перекладу.*

Постановка проблеми. Корейські серіали та фільми давно не сприймаються українською аудиторією як екзотичне явище, а дедалі активніше входять до простору українського кіноперекладу та телевізійного показу. Якщо раніше корейські дорами були доступні переважно на російських інтернет-порталах із субтитрами та відповідним озвученням, то з 2025 року телеканал ТЕТ започаткував окрему лінійку корейських драм з професійним українським озвученням. Зокрема, до телепоказу було заявлено романтичну дораму *«Що не так із секретаркою Кім?»* із повноцінним українським дубляжем, що стало одним із перших масштабних прикладів інтеграції корейського серіального продукту в лінійне телебачення України. Паралельно з телевізійною трансляцією корейський аудіовізуальний контент активно локалізують українською мовою на стрімінгових сервісах на кшталт Netflix. Частина цих проєктів набуває популярності серед глядачів завдяки жанровій різноманітності та привабливій наративній структурі, що, своєю чергою, стимулює зростання попиту на якісний український переклад корейського медіапродукту. У ширшому культурному контексті така тенденція є закономірною, адже сучасний корейський кінематограф продовжує

© Оксінь Н. С., Козмін М. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

залишатися невичерпним джерелом популяризації національної культури та історії у світовому масштабі.

Останніми роками особливої популярності набув жанр K-Occult (корейські містичні та окультні фільми), який активно інтегрує глибоко вкорінені в суспільній свідомості елементи шаманізму (кор. 무속신앙) та геомантії (кор. 풍수지리). Серед стрічок цього напряму, фільм режисера Чжан Джехьона (кор. 장재현) «Ексгумація», 2024 року (кор. 파묘) виділяється як унікальний матеріал для лінгвістичних та перекладознавчих досліджень.

Корейський фільм «Ексгумація» (2024) мав великий успіх і популярність у Республіці Корея (РК). Він дебютував у прокаті з результатом 16,8 мільйона доларів за перший вікенд і зібрав понад 80 мільйонів доларів у країні. До середини 2024 року фільм привернув майже 12 мільйонів глядачів, що зробило його найкасовішим південнокорейським фільмом 2024 року за продажами квитків і доходами. Фільм вважається другим найкасовішим фільмом в РК за 2024 рік. Фільм також мав значну прибутковість, заробивши приблизно у вісім разів більше, ніж його виробничий бюджет, з доходом близько 115 мільярдів вон (93 мільйони доларів США) проти бюджету приблизно 14 мільярдів вон (11 мільйонів доларів США) [5; 9].

Наративна структура фільму, що зосереджена на обряді ексгумації та послідовному розкритті давнього прокляття, насичена специфічною термінологічною номенклатурою. Ця лексика характеризується нульовою або частковою еквівалентністю у цільових мовах, зокрема в українській. До критичних одиниць належать, наприклад, мьоталь (кор. 묘탈**)** – концепт хвороби, спричиненої неспокоєм предка через несприятливе місце поховання, ритуальна процедура десаль-гут (кор. 대살굿) – жертвоприношення як засіб перенаправлення прокляття, а також глибокий філософсько-духовний концепт хан (кор. 한) – категорія, що позначає інтенсивну, невирішену скорботу. Неадекватна передача цієї лексики в перекладі неминуче призводить до редукції культурних кодів та спотворення авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження послугували дослідження культурно-маркованої лексики та її перекладу (зокрема, А.І. Семенюк, О.О. Селіванова[2; 3]), а також роботи з методів і технік перекладу (П. Ньюмарк [14], С.І. Терехова [4], Л. Моліна, А. Уртадо Альбір [13]). Спеціалізовану термінологію корейського шаманізму та геомантії було опрацьовано на базі наукових доробок таких авторів, як Hong-key Yoon [16], Kyong-geun OH [15] та Arevik CHAČATRJAN (KHACHATURIAN) [6], І.М. Збир [1] та інших. Попри значну кількість праць, бракує системних досліджень, присвячених проблемам перекладу культурно-маркованої лексики корейського шаманізму та геомантії в україномовному просторі. Таким чином, це дослідження має на меті заповнити існуючу прогалину шляхом комплексного аналізу лінгвокультурних аспектів.

Постановка завдання. Мета наукової розвідки полягає у систематизації вказаних термінів, ідентифікації критичних викликів перекладу та формулюванні ефективної гібридної моделі перекладацьких стратегій.

Для досягнення цілей дослідження використовується комплексний підхід. Ключовим є метод перекладознавчого аналізу, інтегрований із контекстуальним аналізом для оцінки адекватності перекладу культурно-маркованої лексики у кінотексті. Для систематизації термінів використано описовий метод.

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою у розробці чітких методологічних рекомендацій для трансферу подібної культурно-маркованої лексики в україномовний простір. Перекладознавчий аналіз вибору між доместикацією (згладжування культурної відмінності) та форенізацією (збереження аутентичної форми з поясненням).

Об'єктом дослідження є оригінальний кінотекст діалогів фільму «Ексгумація», а предметом – специфічна термінологія, що охоплює сферу шаманізму, геомантії та поховальних практик Республіки Корея.

Таким чином, результати дослідження сприятимуть удосконаленню теорії перекладу культурноспецифічної номенклатури корейської мови, яка стосується шаманізму та геомантії.

Виклад основного матеріалу. Корейський шаманізм (кор. 무속신앙), також відомий як муїзм або синізм, є давньою корінною духовною практикою, глибоко вкоріненою в доісторичні та історичні періоди Кореї. Він виник у неолітичний період, приблизно 6000-1000 років до н. е., еволюціонувавши з анімістичних вірувань і поклоніння природі, про що свідчать доісторичні наскельні малюнки та поховання. Центральним елементом корейського шаманізму є віра в духів, що населяють природні об'єкти, явища та живі істоти, такі як духи гір і води. Шаманізм процвітав у період Трьох Королівств (57 р. до н.е. – 935 р. н.е.), вза-

ємодіючи та синкретизуючись з буддизмом і конфуціанством, впливаючи на культурний та релігійний ландшафт Кореї. Протягом історії шамани мали різний соціальний статус, часто слугуючи духовними радниками королівської родини, хоча пізніше домінування конфуціанства маргіналізувало їхню роль. Корейський шаманізм залишається впливовим у традиційних ритуалах та культурній ідентичності сьогодні, попри сучасні релігійні зміни [10].

Найважливішою функцією шамана є проведення ритуалів, щоб допомогти людям вирішити їхні проблеми, які вони не можуть здолати самостійно. Згідно з шаманізмом, всі нещастя і горе, які спіткають людину, спричинені гнівом богів або душами померлих людей [17, с. 85], тому ритуальна служба проводиться для заспокоєння духу померлого через шамана, щоб досягти гармонії і примирення між людьми і духами [15].

Ключовими поняттями для корейського шаманізму є мудан (кор. 무당), хварені (кор. 화랭이), ґут (кор. 굿), паксу мудан (кор. 박수 무당), понгхян саншін (кор. 봉향산신), пуджок (кор. 부적), муґа (кор. 무가), нерім-ґут (кор. 내림굿) обаншінчжан (кор. 오방신장) та інші.

Корейська геомантія, відома як пунсу-джірі (кор. 풍수지리), є унікальним і високо систематизованим стародавнім мистецтвом, яке зосереджується на виборі сприятливих місць і облаштуванні гармонійних споруд, таких як могили, будинки та міста, шляхом оцінки навколишнього ландшафту та космологічних напрямків. Вона регулює людську екологію в традиційній Кореї, підкреслюючи взаємозв'язок духів природного ландшафту та людської чутливості. Цей принцип глибоко впливає на культурні ландшафти та моделі розселення, що широко досліджується в традиційних селах, таких як Хахое, які відображають концепції Пунсу у своїй просторовій організації та культурних проявах.

«Пунсу-чжірі» (кор. 풍수지리) буквально означає «вітер (кор. 풍) і вода (кор. 수)». Корейський шаманізм включає віру в те, що енергія землі тече і може бути в рівновазі або порушена. Віруючі в пунсу консультуються з практиками, які оцінюють місце за потоком його енергії та придатністю для різних цілей, від храмів і палаців для королівської родини до могил і місць для бізнесу для простих людей. Одним з найвідоміших прикладів використання пунсу в корейській історії було рішення короля Течжо (кор. 태조) в XV столітті проконсультуватися з практиками щодо розташування та проектування палацу Чандок в центрі Сеула. ЮНЕСКО визнає важливість пунсу, оскільки «*адаптація палацу до природного рельєфу*» відрізняє його «*від традиційної палацової архітектури*» [7].

Лексика корейського шаманізму та геомантії є культурно маркованою лексикою, яка є значущим елементом мовної системи, оскільки вона функціонує як прямий лінгвістичний рефлектор унікальних рис національної культури, історичного розвитку та специфічного світосприйняття етносу. Концептуалізація цього явища розпочалася у середині XX століття в межах етно- та соціолінгвістики, підкреслюючи фундаментальну обумовленість мови культурою (В. фон Гумбольдт, Е. Сепір).

Ця категорія лексики відіграє ключову роль у процесі збереження національної ідентичності. Культурно-марковані лексеми не просто номінують реалії, а акумулюють глибокі культурні смисли, які є повністю декодованими лише для представників відповідної національної спільноти. Як наслідок, вони виступають своєрідним носієм «культурного коду», забезпечуючи трансмісію накопиченої століттями мудрості та досвіду поколінь. Через цю лексику експлікується багатовимірна природа взаємодії між мовою та культурою, що сприяє формуванню цілісної мовної картини світу – когнітивної моделі, за допомогою якої мова структурує та відображає сприйняту людиною реальність. Отже, у рамках цієї моделі, кожне слово набуває додаткових історичних, соціальних і культурних конотацій, що є вирішальним чинником у міжкультурній комунікації та перекладі.

Аналіз перекладу культурно маркованої лексики, що зустрічається у фільмі *«Ексгумація»*, здійснюється із застосуванням моделей непрямого перекладу тексту, зокрема технік, описаних Л. Моліною та А. Уртадо Альбір, а також класичних методів перекладознавства [4; 13; 14].

Для перекладу корейської культурно-маркованої лексики найбільш релевантними є наступні техніки:

- Узагальнення (Generalization) та Уточнення (Particularization).
  - Узагальнення – це переклад культурно-специфічних термінів більш загальними еквівалентами цільової мови.
  - Уточнення – перехід від загальної інформації в мові оригіналу (МО) до більш конкретних термінів у мові перекладу (МП).
- Експлікація (Explicitation) та Імплікація (Implicitation).
  - Експлікація – процес пояснення чогось, що не є очевидним з контексту або ситуації, шляхом додавання інформації.

○ Імплікація – процес скорочення інформації, яка є зрозумілою з контексту, для підвищення лаконічності.

● Еквівалентність (Equivalence). Використання виразів або сталих словосполучень у МП, які несуть той самий функціональний або емоційний сенс, що й слова МО, але мають іншу лексичну форму.

Крім того, при роботі з текстом фільму розглядаються наступні методи:

● Дослівний переклад (Literal Translation). Пряма передача значення, яка може бути використана лише для термінів із прямою міжмовною відповідністю.

● Семантичний переклад (Semantic Translation). Передача точного контекстуального значення, фокусуючись на збереженні естетичних цінностей тексту оригіналу.

● Адаптація (Adaptation). Заміна культурного елемента МО на відповідний елемент МП, що є зрозумілим цільовій аудиторії (приклад доместикації).

● Вільний переклад (Free Translation). Передача лише загального змісту, без обмежень структурою чи лексикою МО.

● Буквальний переклад та Калькування. Досягнення буквальності шляхом створення нового слова або словосполучення в МП на основі структури МО.

Зважаючи на описану вище теоретико-методологічну базу, наступним етапом дослідження є практичний аналіз перекладацьких стратегій, застосованих до ключової лексики фільму «Ексгумація». Зокрема, буде розглянуто втілення технік узагальнення, експлікації та транскрипції при роботі з такими термінами, як десаль-ґут (кор. 대살굿), 묘탈 (мьотха́ль), 한 (хан), 혈 (хьоль) та інші, щоб виявити найбільш ефективні механізми адаптації корейських культурних реалій для цільової аудиторії.

Термін мудан (кор. 무당) позначає жінку-шамана, що функціонує як посередник між світом людей і духів (богів), виконуючи лікувальні та апотропеїчні (відведення зла) ритуали. У контексті кіноперекладу фільму «Ексгумація» постає методологічна дилема між збереженням етнографічної точності (транслітерація) та забезпеченням миттєвої доступності контенту для цільової аудиторії.

З метою оптимізації глядацького сприйняття та підтримання органічності кінематографічного наративу, пропонується застосовувати перекладацьку техніку узагальнення. Використання широковідомого еквівалента «шаманка» дозволяє уникнути необхідності вторинної інтерпретації (через додаткові субтитри, виноски чи експлікативні діалоги), яка могла б зруйнувати динаміку стрічки. Таким чином, вибір на користь терміна «шаманка» є прагматичним рішенням, що забезпечує адекватну комунікативну функцію перекладу за рахунок часткової редукції культурноспецифічного змісту оригіналу.

Чжігван (кор. 지관, ханча: 地官) – це фахівець з геомантії, обов'язком якого є інтерпретація ландшафту та визначення сприятливих місць (хьоль) для поховань та забудови.

Найбільш адекватним перекладом, що зберігає академічну точність, є «Геомант» (метод узагальнення до наукового терміна). Для кіноперекладу можливі описові варіанти на кшталт «Майстер Пунсу» або «Фахівець із поховань». Проте, використання терміна «Геомант» забезпечує коректну передачу його професійної функції в рамках вчення Пунсу-чжірі, дозволяючи уникнути неточностей, які виникають при перекладі як «гробар» чи «землекоп».

Термін Ґут (кор. 굿) є узагальнюючим поняттям у корейському шаманізмі, що позначає складний ритуал або церемонію, спрямовану на спілкування з духами, зцілення або відведення нещастя. Для перекладу Ґут у кінематографічному контексті найбільш доцільним є узагальнення до «шаманський ритуал» або просто «ритуал». Така стратегія є необхідною для забезпечення лаконічності субтитрів, оскільки збереження транслітерації без додаткового пояснення ускладнює розуміння.

Проте, термін десаль-ґут (кор. 대살굿, ханча: 代煞굿), який є ключовим для фільму, вимагає складнішої перекладацької стратегії. Десаль-ґут буквально означає «ґут замісної смерті» (жертвоприношення). Це специфічний, агресивний ритуал, метою якого є перенаправлення прокляття або злого духа з людини на жертовну тварину. Для збереження містичного значення без надмірного ускладнення пропонується комбінований підхід: семантичний переклад з елементами експлікації. Варіанти перекладу, як-от «Ритуал замісного жертвоприношення» або «Церемонія відведення прокляття», зберігають функціональну сутність терміна, що є критичним для розуміння глядачем мотивів героїв та серйозності загрози у фільмі.

Чхондочже (кор. 천도재, ханча: 薦度齋) – це синкретичний ритуал, який проводиться з метою «проводу» душі померлого до наступного світу. Він є особливо важливим, коли вважається, що дух померлого затримався у світі живих (наприклад, через Хан або раптову смерть) і спричиняє проблеми.

Через релігійну та обрядову специфіку, що виходить за рамки звичайних похоронних обрядів, слід використовувати експлікацію або семантичний переклад. Переклад «Ритуал очищення душі» або «Обряд проводу духу» є найбільш точним функціональним еквівалентом, оскільки він передає мету дії – забезпечити душі перехід. Просте узагальнення до «панахида» чи «меса» призведе до втрати культурного та містичного контексту.

Термін пучжок (кор. 부적, ханча: 符籍) позначає паперовий талісман, оберіг або амулет, на який нанесені символи чи ієрогліфи для захисту від злих духів або привернення удачі.

Оскільки пучжок є загальновідомим концептом у багатьох культурах, хоча і має специфічну форму в корейській традиції (паперовий амулет), доцільно застосувати стратегію узагальнення. Переклад «Талісман» або «Оберіг» є найбільш прагматичним для кіноперекладу, оскільки він зберігає функціональне значення (захист) без необхідності пояснювати матеріал та форму (папір, написання).

Концепції хьоль (кор. 혈, ханча: 穴) та ак-чжі (кор. 악지, ханча: 惡地) є центральними для корейської геомантії і функціонують як бінарна опозиція, що описує якість місця для поховання. Хьоль (穴, «нора», «точка») – це «ауспіційне місце», де концентрується позитивна енергія землі (кі), що обіцяє процвітання нащадкам. На противагу, ак-чжі (惡地, «зла земля») – це «нещасливе місце», де накопичується негативна енергія.

Через глибоку культурну обумовленість і відсутність точних еквівалентів, переклад цих термінів вимагає застосування експлікації та семантичного перекладу.

- Хьоль пропонується перекладати як «Сприятливе місце».
- Ак-чжі як «Зла земля» або «Прокляте місце».

Використання описових фраз допомагає глядачеві миттєво зрозуміти причинно-наслідковий зв'язок між місцем поховання та долею родини, що є ключовим для сюжету.

Термін мьотхаль (кор. 묘탈, ханча: 墓脫) дослівно означає «проблема, спричинена могилою» (墓 – могила, 脫 – виходити, відхилятися) або «гнів могили». Він позначає специфічну хворобу, нещастя або психічні розлади, що виникають у нащадків через те, що предок похований у поганому місці (ак-чжі) або його могилу потривожили. Це поняття знаходиться на перетині геомантії (причина – місце) та шаманізму (наслідок – прокляття/хвороба).

У цьому випадку найбільш ефективною стратегією є калькування з елементами експлікації. Використання терміна «Прокляття могили» або «Хвороба від могили» (як буквальне калькування) зберігає містичний зв'язок між землею та хворобою. Простий переклад як «хвороба» був би прикладом надмірного узагальнення, що призводить до втрати культурного коду.

Концепт Хан (кор. 한, ханча: 恨) є одним із найскладніших для перекладу термінів, оскільки він репрезентує унікальний національний культурний код. «Хан» визначається як глибоко вкорінена, колективна та особиста образа, скорбота, гіркота або нерозділений гнів, часто пов'язаний із відчуттям несправедливості та безпорадності [1]. Це приклад нульової еквівалентності у цільовій мові.

У науковому дискурсі найбільш коректним є метод транскрипції із подальшою детальною експлікацією його соціокультурного та психологічного значення. Для кіноперекладу, де обсяг субтитрів обмежений, перекладачі зазвичай вдаються до адаптації та спрощення, використовуючи такі фрази, як «глибока образа», «пекучий гнів» або «неспокій духу». Однак, для збереження наукової точності, у статті слід обстоювати збереження Хан у транслітерації, що підкреслює його унікальність як лінгвокультурного феномену.

Термін памьо (кор. 파묘, ханча: 破墓) ексгумація або розкопування могили. В корейському обрядовому контексті цей акт є не просто фізичним розкопуванням, а є значною ритуальною подією, яка проводиться з метою перепоховання останків у більш сприятливому місці або для кремації.

Оскільки цей термін не має однослівного культурного еквівалента в українській мові, що передавав би водночас і фізичну, і ритуальну складову, його переклад вимагає семантичного перекладу з експлікацією. Для українського перекладу в науковому контексті найбільш точним є термін «Ексгумація», оскільки він охоплює фізичний акт вилучення останків. Для кінопрокату та субтитрів, де важлива динаміка, може застосовуватися описовий переклад: «Розкопування могили» або «Перепоховання» (хоча останнє є наслідком, а не самою дією).

Висновки. Проведений аналіз культурномаркованої лексики, виокремленої з кінострічки «Ексгумація», засвідчив, що корейські концепти, які стосуються шаманізму та геомантії, вимагають застосування комбінованих перекладацьких стратегій.

Головним методом перекладу, що домінує у практичному аналізі, є семантичний переклад,

інтегрований із технікою експлікації та/або узагальнення.

Транскрипція (як у випадку хан) виправдана лише для збереження унікального культурного коду.

Потреба подальших досліджень підтверджується постійною присутністю схожих тематичних елементів (демони, одержимість, шамани) у сучасних медіапродуктах РК. Зокрема, ці теми є центральними у серіалах «Демон» (кор. 악귀, 2023 р.) та «Продай свій проклятий дім» (кор. 대박부동산, 2021 р.), а також виступають допоміжними сюжетними лініями у серіалах «Палкий священник» (кор. 열혈사제, 2019 р.), «Кафе Мінамдан» (кор. 미남당, 2022 р.). Це слугує яскравим індикатором того, що традиційні вірування корейського народу у духів і предків не втрачають своєї актуальності та активно закріплюються у сучасному медіадискурсі.

Таким чином, дослідження специфічної лексики, що охоплює шаманізм та геомантію, набуває особливого значення в контексті зростання популярності «корейської хвилі». Систематичне вивчення цієї лексики відкриває нові перспективи для порівняльних культурологічних та лінгвістичних досліджень в українському науковому просторі. Постійне проникнення культурних реалій РК у світовий кінематограф і серіали вимагає від українського перекладознавства формування чіткого, стандартизованого словника. Це дозволить не лише створювати адекватні та естетично якісні переклади, але й сприятиме глибшому розумінню корейської культури українським глядачем, перетворюючи культурно-марковану лексику з перешкоди на міст між культурами.

Список літератури:

1. Збир І. ФЕНОМЕН КОРЕЙСЬКОЇ ЕМОЦІЇ ХАН: ЕТИМОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ, ДУХОВНІСТЬ. *Studia Methodologica*. 2020. Т. 50. С. 75–85. URL: https://doi.org/10.25128/2304-1222.20.50.12 (дата звернення: 08.12.2025).
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми. – Полтава. 2008
3. Семенюк А. І. КУЛЬТУРНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА: ЛІНГВО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ : магістерська робота : 035. Луцьк, 2024. 80 с.
4. Терехова С.І. Вступ до перекладознавства. (Сучасні проблеми і теорії. Діяльність перекладача. Основи техніки перекладу). Навч. посібник. (Вид. 2-ге, доповнене і перероблене). – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 163 с.
5. 'Exhuma' earns 8 times its budget; 'Handsome Guys' posts 336% profit return. *The Korea Times*. 16.12.2024. URL: https://www.koreatimes.co.kr/entertainment/films/20241216/exhuma-earns-8-times-its-budget-handsome-guys-posts-336-profit-return (дата звернення: 09.12.2025).
6. CHAČATRJAN A. AN INVESTIGATION ON THE HISTORY AND STRUCTURE OF KOREAN SHAMANISM. *International Journal of Korean Humanities and Social Sciences*. 2016. Т. 1. С. 55–70. URL: https://doi.org/10.14746/kr.2015.01.04 (дата звернення: 08.12.2025).
7. Changdeokgung Palace Complex. *World Heritage Convention*. URL: https://whc.unesco.org/en/list/816.
8. Dylan Hyun Oh, Jong Seung Yang. Beyond Rites and Rituals: Understanding the Essence of Korean Shamanism in Contemporary Society. *Journal of Student Research*. 2024. Т. 13, № 3. С. 1–10.
9. Frater P. Korea Box Office: 'Exhuma' Makes $16.8 Million Commercial Debut After Berlin Premiere. *IMDb*. 25.02.2024. URL: https://www.imdb.com/news/ni64458607/ (дата звернення: 09.12.2025).
10. Lee S. The Resilience of Shamanistic Practices: A Sociological Analysis on Modern Korean Society. *The National High School Journal of Science*. 2024. С. 1–6. URL: https://nhsjs.com/wp-content/uploads/2025/01/The-Resilience-of-Shamanistic-Practices-A-Sociological-Analysis-on-Modern-Korean-Society.pdf (дата звернення: 18.01.2026).
11. Liu F. A Comparative Study of Nida and Newmark's Translation Theories. *International Journal of Liberal Arts and Social Science*. 2017. Т. 5, № 8. С. 31–39.
12. Miremadi S. A. (1991). Theories of translation and interpretation. Tehran: SAMT.
13. Molina L. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach / L. Molina, A. Amparo Hurtado. *Meta Journal des traducteurs Translators' Journal.* 2002. №47. С. 498–512.
14. Newmark P. A Textbook of Translation / Peter Newmark., 1988. 306 с
15. Oh K.- geun. KOREAN SHAMANISM – THE RELIGION OF WOMEN. *International Journal of Korean Humanities and Social Sciences*. 2016. Т. 2. С. 71–85. URL: https://doi.org/ http://dx.doi.org/10.14746/kr.2016.02.05.
16. Yoon H.-k. The Culture of Fengshui in Korea: An Exploration of East Asian Geomancy. Lanham, MD : Lexington Books, 2006. 331 с.
17. 윤이흠. 한국 의 종교관: 한국 정신 의 맥락 과 내용. 서울 : 서울 대학교 출판부, 2001. 288 с. https://books.google.com.ua/books?id=uYFxQgAACAAJ&printsec=front_cover&redir_esc=y

Oksin N. S. Kozmin M. V. TRANSLATION STRATEGIES FOR KOREAN SHAMANIC AND GEOMANTIC TERMINOLOGY: A CASE STUDY OF THE MOVIE EXHUMA

The article provides a comprehensive linguocultural and translation analysis of the specific terminology related to Korean shamanism (musok-sinang) and geomancy (pungsu-jiri), based on the film Exhuma (2024) directed by Jang Jae-hyun. The relevance of the study is driven by the rapid global proliferation of the K-Occult genre and the objective necessity to develop methodological recommendations for the adequate transfer of Korean cultural codes into Ukrainian.

The object of the research is the original film script and dialogue, while the subject encompasses culture-specific vocabulary covering occult practices, funeral rites, and philosophical concepts. The study analyzes key units such as myotal (grave-related misfortune), daesal-gut (sacrificial ritual), han (unresolved grief/ resentment), hyeol (auspicious site), and others.

The scientific novelty lies in the attempt to systematize Korean shamanistic terminology within the Ukrainian-language academic discourse. A complex approach is applied, integrating methods of contextual analysis, explication, and a comparative study of domestication and foreignization strategies.

The results of the study indicate that a hybrid model of translation strategies is the most relevant for audiovisual translation. While generalization techniques (e.g., «shaman,» «amulet») prove effective for broader concepts, highly specialized terms require semantic translation combined with explication to preserve narrative logic. Particular attention is paid to the concept of han, for which transcription is justified as a means of preserving a unique cultural identifier

The conclusions confirm that establishing a standardized approach to translating Korean occult lexis is a prerequisite for preventing the reduction of meaning in modern media discourse and facilitates a deeper intercultural dialogue between Ukraine and the Republic of Korea.

Keywords: *audiovisual translation, K-Occult, translation studies, culture-specific lexis, shamanism, geomancy, exhuma, translation strategies.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’25:001.4:355
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/37

Сливка Л. З.
https://orcid.org/0000-0002-5556-0203
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

КОМПЛЕКСНІ СМИСЛОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ТА ВІЙСЬКОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена вивченню комплексних смислових трансформацій, що застосовуються у процесі науково-технічного та військового перекладу. У сучасних умовах інтенсивного розвитку науки, техніки та військової справи переклад спеціалізованих текстів набуває особливого значення, адже він забезпечує точність міжмовної комунікації, сприяє поширенню новітніх знань та гарантує адекватність передачі інформації у сферах, де навіть незначні відхилення можуть мати критичні наслідки. У роботі підкреслюється, що просте відтворення мовних одиниць не забезпечує належного рівня адекватності, оскільки англійська та українська мови мають суттєві відмінності у граматичній структурі, семантичній організації та способах вираження інформації. Це зумовлює необхідність застосування перекладацьких трансформацій, які виступають інструментом подолання міжмовних розбіжностей та досягнення семантичної еквівалентності.

У статті систематизовано основні прийоми перекладацьких трансформацій, серед яких модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад. Вони розглядаються як універсальні засоби адаптації тексту до норм цільової мови та забезпечення точності комунікації. Особлива увага приділяється аналізу специфіки їхнього використання у науково-технічному дискурсі, де важливим є адекватне відтворення термінології та складних синтаксичних конструкцій, а також у військовому перекладі, який характеризується великою кількістю абревіатур, скорочень та спеціалізованої лексики. Показано, що у військовій сфері трансформації виконують не лише семантичну, а й прагматичну функцію, забезпечуючи точність і зрозумілість команд, інструкцій та оперативних повідомлень.

Узагальнено, що комплексні смислові трансформації є необхідним інструментом перекладача, який дозволяє досягати адекватності, точності та зрозумілості перекладу у сферах науки, техніки та військової комунікації. Результати дослідження підтверджують актуальність подальшого системного аналізу цього явища та розробки практичних рекомендацій для вдосконалення перекладацької діяльності у спеціалізованих дискурсах.

Ключові слова: *перекладацькі трансформації, науково-технічний переклад, військовий переклад, семантична еквівалентність, модуляція, компресія, описовий переклад.*

Постановка проблеми. Сучасний науково-технічний та військовий переклад є однією з найбільш складних сфер міжмовної комунікації, оскільки він поєднує високий рівень термінологічної насиченості з необхідністю точного відтворення змісту та прагматичних характеристик тексту. Просте відтворення мовних одиниць не забезпечує адекватності перекладу, адже між англійською та українською мовами існують як спільні риси, так і суттєві відмінності у граматичній структурі, семантичній організації та способах вираження інформації. Це зумовлює потребу у застосуванні комплексних смислових трансформацій, які дозволяють долати міжмовні розбіжності та забезпечувати точність комунікації.

Проблема полягає у тому, що перекладач має не лише знайти формальні відповідники, а й здійснити семантичну перебудову тексту, враховуючи його комунікативну мету та контекст функціонування. У науково-технічному дискурсі особливого значення набувають такі прийоми, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад. Вони виступають інструментами досягнення семантичної еквівалентності, дозволяють адаптувати вихідний текст до норм української мови та водночас зберегти точність переданої інформації.

© Сливка Л. З., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Не менш актуальним є застосування перекладацьких трансформацій у військовому дискурсі, який характеризується специфічною термінологією, великою кількістю абревіатур, скорочень та емоційно забарвленої лексики. У цьому контексті трансформації виконують функцію не лише семантичної адаптації, а й прагматичної корекції, що забезпечує адекватність перекладу команд, інструкцій та оперативних повідомлень. Військовий переклад вимагає особливої точності, оскільки навіть незначні відхилення у змісті можуть призвести до серйозних комунікативних помилок.

Таким чином, постає наукова проблема системного аналізу комплексних смислових трансформацій у науково-технічному та військовому перекладі. Її актуальність визначається потребою узагальнити теоретичні підходи до перекладацьких трансформацій та показати їх практичну реалізацію у перекладі спеціалізованих текстів. Вирішення цієї проблеми сприятиме формуванню ефективних стратегій перекладу, що забезпечують адекватність, точність і зрозумілість міжмовної комунікації у сфері науки, техніки та військової справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері науково-технічного та військового перекладу становлять важливу й актуальну наукову проблему, адже вони спрямовані на досягнення адекватності перекладу та забезпечення ефективного міжмовного обміну інформацією. Це, у свою чергу, сприяє вирішенню прикладних завдань і прискорює поширення новітніх досягнень науки й техніки, а також забезпечує точність і зрозумілість комунікації у військовій сфері, де переклад часто має критичне значення для виконання професійних завдань.

До проблеми перекладацьких трансформацій зверталися багато українських і зарубіжних дослідників. Серед вітчизняних перекладознавців варто назвати І. Корунця, В. Карабана, Л. Черноватого, О. Селіванову, О. Чередниченка, М. Нагач, Н. Рябокінь, З. Коржак та інших. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань: від теоретичного осмислення трансформацій як міжмовних операцій до аналізу практичних прийомів у науково-технічному та військовому дискурсі, а також дослідження термінології, багатокомпонентних конструкцій і специфіки перекладу спеціалізованої лексики. Серед зарубіжних авторів значний внесок у розвиток теорії перекладу зробили П. Ньюмарк, А. Честерман, Л. Венуті та інші, які заклали підґрунтя для аналізу перекладацьких стратегій, еквівалентності та трансформацій у міжмовній комунікації. Їхні дослідження охоплюють як лінгвістичні, так і культурологічні аспекти перекладу, що дозволяє розглядати трансформації не лише як технічні прийоми, а й як інструменти адаптації тексту до іншої мовної та культурної системи.

Попри значний масив наукових праць, у сучасному перекладознавстві досі немає єдиного усталеного визначення поняття «перекладацька трансформація». Це свідчить про багатогранність явища та актуальність його подальшого дослідження. Постійне зростання обсягів інформації у сфері науки, техніки та військової справи потребує швидкого й якісного міжмовного обміну. У цьому контексті науково-технічний і військовий переклад посідають особливе місце, адже вони забезпечують доступ до новітніх знань, сприяють інтеграції українських дослідників у світовий науковий простір та гарантують точність комунікації у військовій діяльності. Саме тому аналіз перекладацьких трансформацій у спеціалізованих дискурсах залишається актуальним і перспективним напрямом сучасних лінгвістичних студій.

Потстановка завдання. Метою статті є здійснення комплексного аналізу смислових трансформацій, що застосовуються у процесі науково-технічного та військового перекладу, з урахуванням їхнього теоретичного обґрунтування та практичної реалізації. Дослідження спрямоване на виявлення специфіки використання таких прийомів, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, а також на визначення їхньої ролі у забезпеченні семантичної еквівалентності та адекватності міжмовної комунікації в обох сферах.

Стаття має на меті систематизувати основні підходи до перекладацьких трансформацій у спеціалізованих дискурсах, окреслити їхні функції та показати практичні приклади застосування як у науково-технічних текстах, так і у військових матеріалах. Особлива увага приділяється взаємозв'язку між теоретичними положеннями перекладознавства та реальними перекладацькими практиками, що дозволяє поєднати наукове осмислення проблеми з її прикладним виміром.

Таким чином, мета дослідження полягає у формуванні цілісного уявлення про комплексні смислові трансформації як необхідний інструмент перекладача, що забезпечує точність, зрозумілість та адекватність відтворення спеціалізованої інформації у сфері науки, техніки та військової комунікації.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний переклад характеризується високим рів-

нем термінологічної насиченості та складною структурою текстів, що зумовлює необхідність застосування перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності й точності міжмовної комунікації. Трансформації виступають інструментом подолання граматичних, семантичних та прагматичних відмінностей між англійською та українською мовами, забезпечуючи відповідність перекладного тексту комунікативним потребам та нормам цільової мови. Не менш складним є військовий переклад, який вирізняється специфічною термінологією, великою кількістю абревіатур, скорочень та умовних позначень. У цьому дискурсі перекладацькі трансформації виконують критично важливу функцію – вони забезпечують точність і зрозумілість команд, інструкцій та оперативних повідомлень. Будь-які неточності чи семантичні зсуви можуть призвести до серйозних комунікативних помилок, тому застосування таких прийомів, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, набуває особливого значення.

Прийом смислового розвитку (модуляція) полягає у заміні перекладної одиниці на контекстуально й логічно пов'язане з нею слово чи словосполучення. Його сутність ґрунтується на принципі, коли причина, згадана у вихідному тексті, може бути передана через її наслідок, або навпаки. У низці випадків саме цей метод є єдиним способом адекватно відтворити зміст для кінцевого читача.

Особливу складність становлять так звані «слова-пастки» англійської мови, які поєднують у собі протилежні значення. У технічній літературі вони можуть вживатися у різних контекстах, що створює додаткові труднощі для перекладача. Наприклад: approximately – «точно» / «приблизно»; trip – «вмикати» / «вимикати»; apparent – «очевидний» / «здаваний»; marginal – «граничний» / «незначний»; virtual – «дійсний» / «уявний»; implicit – «передбачуваний» / «беззастережний»; conservative – «завищений» / «занижений»; best – «найбільший» / «найменший»; worst – «найбільший» / «найменший»; improved – «зменшений» / «збільшений». У кожному випадку правильне значення визначається лише з контексту. [7, с 136]

Для прикладу, у реченні Application of Svensson's equation using nominal values therefore results in a more conservative (lower) estimate of burst pressure слово conservative уточнено автором як «нижчий», що усуває двозначність.

У технічних текстах можна навести низку показових прикладів: improved drag coefficient – «зменшений коефіцієнт аеродинамічного опору»; improved efficiency – «підвищений коефіцієнт корисної дії»; best tolerance – «найменший допуск»; worst tolerance – «найбільший допуск»; worst point of contact – «найбільша площа контакту поверхонь». Усі ці випадки демонструють, що значення слова визначається не ізольовано, а через логіку технічного опису.

До двозначних «слів-пасток» належать також дієслова to wear та to age. У поєднанні з прислівником well вони набувають значення «добре протистояти зношуванню» або «зберігати властивості». Наприклад: Engines do not wear well – «Двигуни погано протистоять зносу»; It ages well at a reasonable price for an American car – «Автомобіль добре зберігається і продається за прийнятною ціною»; Avoid well-worn interior fabrics – «Уникайте салонів із поношеною оббивкою».

Додаткові труднощі виникають через відсутність у англійській мові префіксів «анти-» чи «проти-», які є звичними для української термінології. Так, oxidation and extreme-pressure additives are used перекладається як «використовуються протиокислювальні та протизадирні присадки». Аналогічно, wear requirement означає «вимога щодо мінімального зносу», a leakage requirement – «вимога відсутності витоків». [6, с. 12]

Слово requirements часто утворює незвичні для української мови словосполучення, які потребують інтерпретації: shock requirements – «вимоги до стійкості проти ударних навантажень». Подібним чином функціонує слово protection: environmental protection – «захист довкілля», memory protection – «захист пам'яті», fire protection – «протипожежний захист», collision protection – «протиударний захист», failure protection – «протиаварійний захист».

Окрему групу становлять слова static, physical, measured, variation, material, які також можуть мати кілька значень залежно від контексту. Наприклад, static performance означає «робота в умовах вертикального зльоту», static linear design – «проектування облицювання з незмінними параметрами шумопоглинання», static impedance tube tests – «випробування в імпедансній трубі без потоку», static pressure ratio – «часово незалежне відносне тиск», static furnace test – «випробування в камері згоряння за постійної температури». [8, с. 25]

Прийом смислового розвитку є одним із найважливіших інструментів перекладача у сфері науково-технічного перекладу. Його застосування дозволяє адекватно передати зміст у випадках, коли вихідна мовна одиниця має багатозначність

або містить приховані семантичні нюанси. Приклади з технічної літератури показують, що значення таких «слів-пасток» визначається виключно контекстом, а отже перекладач має володіти не лише мовною компетенцією, а й глибоким розумінням предметної галузі.

Модуляція забезпечує точність і зрозумілість перекладу, дозволяє уникати двозначності та сприяє адаптації англомовних конструкцій до норм української наукової мови. Вона особливо актуальна у випадках, коли буквальний переклад призводить до втрати змісту або до семантичних помилок. Таким чином, прийом смислового розвитку виступає необхідною умовою досягнення адекватності перекладу та є важливим елементом професійної перекладацької практики.

Прийом лексичного опущення (компресія) передбачає ігнорування у процесі перекладу семантично надлишкових слів, які не несуть істотного смислового навантаження, а їх значення відновлюється у перекладі комплексно. За своєю суттю цей метод є протилежним прийому додавання.

Найбільш традиційним прикладом семантичної надлишковості є використання так званих «парних синонімів», що характерне для англійської мови у різних стилях письмової комунікації. В українській мові така особливість не властива, тому при перекладі один із синонімів опускається, а два слова замінюються одним. Наприклад: just and equitable treatment → «справедливе ставлення»; normal and regular → «звичайний».

У художніх текстах синонімічні пари виконують стилістичну функцію емоційного підсилення: I hope it will be nice and fine → «Сподіваюся, все буде добре». Проте в англійській науково-технічній літературі такі пари також досить поширені. Наприклад: This indicates that the present model is relevant and suitable for predicting the severity of ring bore contact… → «Ця модель придатна для розрахунку ступеня зношування поверхонь поршневих кілець і циліндра».

У технічних текстах часто трапляються такі пари: each and every, reliability and dependability, accuracy and precision, straightforward and simple, drawbacks and disadvantages, constraints and limitations. [5, с. 32] Зіткнувшись із подібними конструкціями, перекладач має визначити, чи автор прагне підкреслити певний відтінок значення. Насправді у більшості випадків такі пари лише посилюють якість висловлювання й перекладаються одним словом із додаванням інтенсивних прислівників («дуже», «вельми», «цілком»). Наприклад: Installation of the automation equipment must be performed neatly and carefully… → «Установлення обладнання має виконуватися дуже ретельно».

Іноді автори самі уточнюють значення, додаючи перед парою кількісне наріччя: rather straightforward and simple, relatively simple and straightforward. Це свідчить, що використання парних синонімів є радше традицією, ніж необхідністю, і часто має стилістичний характер.

Подібна практика поширена й у патентній літературі: to improve and increase the efficiency → «підвищити ККД»; to avoid and overcome the disadvantage → «усунути недолік»; the object and purpose of the invention → «мета винаходу».

Філологи пояснюють походження таких пар історичними умовами: у XII–XIII ст. поряд із англійською функціонував офіційний французький, і для уникнення непорозумінь слова вживалися парами – французьке та його англійський відповідник. Згодом це стало традицією.

Прийом опущення застосовується не лише до синонімічних пар, а й до так званих «гучних» слів, які створюють надлишковість у тексті. Наприклад, англійське concept часто використовується замість простіших plan чи design. До цієї групи належать також basis, capacity, configuration, environment, format, mode, pattern, response, technology, theory. У багатьох випадках їх можна без втрати змісту опустити. Так, A schematic drawing of the boiler configuration is shown in Fig.1 перекладається як «Схематичний кресленик котла показано на рис.1». Подібним чином Low temperature tests… in liquid nitrogen or liquid helium environments → «Низькотемпературні випробування проводили у рідкому азоті чи гелії».

Іноді англомовний текст буквально рясніє «гучними» словами. Наприклад, вислів «Proper functioning of this component is critically dependent upon maintaining dimensional integrity» можна передати значно простіше: «Деталь не працюватиме, якщо вона деформована». Як слушно зауважив дослідник технічної англійської Макміллан, «якщо ідею неможливо висловити простими словами, вона не варта згадки».

Прийом лексичного опущення є важливим засобом досягнення адекватності перекладу, особливо у сфері науково-технічної літератури. Його застосування дозволяє усунути семантичну надлишковість, властиву англійській мові, та адаптувати текст до норм українського наукового стилю. Опущення синонімічних пар, «гучних» слів і зайвих уточнень сприяє підвищенню ясності

викладу, зменшенню обсягу перекладного тексту та уникненню стилістичної перевантаженості.

Приклади з технічних текстів показують, що у більшості випадків надлишкові елементи не несуть самостійного смислового навантаження, а їх значення відновлюється у перекладі комплексно. Використання цього прийому дозволяє перекладачеві здійснювати своєрідну «компресію тексту», зберігаючи точність і логічну послідовність викладу. Таким чином, лексичне опущення є ефективним інструментом оптимізації перекладу та забезпечення його відповідності комунікативним і стилістичним вимогам української наукової мови.

Антонімічний переклад належить до лексико-граматичних трансформацій і полягає у заміні стверджувальної форми вихідного висловлювання на заперечну у перекладі або навпаки. При цьому відбувається заміна лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням. Наприклад: If n=1, we may dispense with this condition → «Якщо n=1, ми можемо цього вимоги не накладати»; They lack certain required details → «Вони не містять деяких необхідних подробиць». [3, с. 21]

Сутність антонімічного перекладу полягає у вираженні думки оригіналу через протилежне поняття, що супроводжується зміною синтаксичної структури. Так, The fourth mode is antisymmetric bending which the beam theory misses completely перекладається як «Четверта форма власних коливань – кососиметричний вигин, який у теорії балки взагалі не розглядається».

У науково-технічній літературі англійською мовою часто трапляються конструкції, що виконують функцію пом'якшення категоричності: does not appear, does not seem, it is not expected. В українському перекладі вони відтворюються як «очевидно не». Наприклад: This does not appear to be in agreement with the available experimental data → «Це, очевидно, не узгоджується з наявними експериментальними даними»; Surface roughness as such is not expected to have contributed → «Шорсткість поверхні сама по собі, очевидно, не вплинула на результат».

Антонімічний переклад може реалізовуватися й через англійські дієслова, що формально мають стверджувальну форму, але семантично виражають заперечення: prevent, preclude, rule out, defy, omit, fail. Наприклад: The smallness of the notches prevented the attachment of strain gauges → «Малі надрізи не дозволяли встановити тензометричні датчики»; The turbine has failed the acceptance test → «Турбіна не пройшла приймальні випробування»; This situation defies interpretation by accepted dry out mechanisms → «Цей випадок не піддається поясненню за допомогою загальноприйнятих механізмів висихання».

Найпростішим прикладом є переклад слова short як «не довгий». Хоча у конкретному випадку трансформація може бути необов'язковою, вона часто полегшує передачу змісту: The useful life of rotors may fall short of the design life → «Ресурс роторів може і не досягти розрахункового значення».

В українській мові існує низка стійких заперечних словосполучень, які англійською передаються утвердними конструкціями, тобто формально мають антонімічний характер: «не бути виявленим» → to escape detection; «не виходити за межі» → to stay within; «не мати собі рівних» → to be second to none; «не відставати від» → to keep pace with; «не перевищувати» → to be less than; «не надавати значення» → to overlook. [4, с. 8]

Антонімічні відповідники існують не лише для дієслів, а й для інших частин мови. Так, прикметники й дієприкметники: «недопустимий» → prohibitive; «нерозрахунковий» → off-design; «не лежачий на діагоналі» → off-diagonal; «не потребуючий значного обслуговування» → low maintenance; «не містить оксидів» → oxide-free.

Приклади з технічних текстів підтверджують ефективність цього прийому: Agreement was in the 2–3 percent range → «Розбіжність не перевищувала 2–3 %»; The agreement ends when investigators try to define upper and lower bounds of slip amplitude → «Розбіжності виникають, коли дослідники намагаються визначити верхню та нижню межі амплітуди ковзання».

Антонімічний переклад є одним із важливих різновидів лексико-граматичних трансформацій, що забезпечує адекватність відтворення змісту вихідного тексту. Його застосування дозволяє уникати буквального перекладу, який часто призводить до семантичних помилок, і водночас зберігати логічну узгодженість та точність викладу.

Приклади з науково-технічної літератури демонструють, що антонімічний переклад використовується як для передачі заперечних конструкцій, так і для відтворення стверджувальних форм, які семантично містять елемент заперечення. Це стосується як окремих лексичних одиниць (prevent, fail, omit), так і стійких словосполучень (to escape detection, to be second to none).

Застосування цього прийому особливо актуальне у технічних текстах, де точність формулю-

вань має вирішальне значення. Антонімічний переклад дозволяє адаптувати англомовні конструкції до норм української наукової мови, забезпечуючи зрозумілість і коректність викладу. Таким чином, він є ефективним інструментом досягнення перекладацької еквівалентності та невід'ємною складовою професійної перекладацької практики.

Експлікація, або описовий переклад, належить до лексико-граматичних трансформацій і полягає у заміні лексичної одиниці вихідної мови словосполученням, яке розкриває її значення, тобто надає більш або менш повне пояснення чи визначення у мові перекладу. Недоліком цього методу є його багатослівність та певна громіздкість. Тому найбільш ефективно він застосовується у тих випадках, коли значення можна передати стислим поясненням. Наприклад: coil gradient → «перепад температури між котушкою та навколишнім маслом»; hydraulic water → «вода, що надходить у гідравлічний класифікатор»; energy factor → «коефіцієнт точності налаштування». [9, с. 123]

Особливу складність становить переклад термінів, які позначають реалії іншої культури чи технічної практики й не мають усталених українських відповідників. У таких випадках описовий переклад стає єдиним можливим способом адекватної передачі змісту. Наприклад: alert hangar → «ангар для екстреного вильоту»; ground time → «час перебування літака на старті»;field study → «вивчення досвіду військ»; attack problem → «тактичне завдання наступального бою».

При перекладі багатокомпонентних термінів також застосовується описовий метод. Наприклад, high performance external aircraft gun → «авіаційна гармата з високими тактико-технічними характеристиками, встановлена на зовнішній підвісці»; tank heavy task force → «тактична група з переважанням танків».

Описовий переклад широко використовується і при передачі англійських абревіатур, особливо тих, що не мають словникових відповідників. У цьому випадку переклад має повністю розкривати технічну сутність терміна. Наприклад: WIDE (Wide-angle Infinity Display Equipment) → «ширококутова система відображення інформації про повітряну обстановку, призначена для наземних тренажерів».

У військових текстах особливу увагу слід приділяти назвам та індексним позначенням озброєння й техніки. В українській мові порядок компонентів відрізняється від англійського: назва або індекс зазвичай ставиться наприкінці, а калібр чи національна належність – на початку. При цьому часто додаються пояснювальні слова. Наприклад: Sergeant missile → «керована ракета «Сержант»»; XC-124A VSTOL → «літак вертикального зльоту й посадки XC-124A»; UH-1H Huey Cobra helicopter → «вертоліт загального призначення "Г'ю Кобра" UH-1H». [1, с. 115]

У випадках, коли в оригіналі подано лише назву або індекс без уточнення виду озброєння, у перекладі додається відповідне пояснення: The Falcon → «керована ракета «Фалкон»»; The M113 → «бронетранспортер M113»; The XM551 General Sheridan → «броньована розвідувальна машина «Генерал Шерідан»»; The AN/TRC-20 → «радіостанція AN/TRC-20».

При передачі номенклатурних позначень озброєння та техніки зазвичай використовується розгорнутий описовий переклад. Наприклад, Rifle, automatic, cal. .30, Browning, M 1918 A2 → «модернізований варіант ручного кулемета системи «Браунінг» зразка 1918 року калібру 7,62 мм».

Таким чином, описовий переклад є ефективним засобом відтворення значень, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Він дозволяє зберегти точність і зрозумілість викладу, особливо у випадках багатокомпонентних термінів, абревіатур та специфічних реалій, що не мають усталеної термінології в українській мові.

Експлікація є універсальним перекладацьким прийомом, що дозволяє передавати значення термінів та реалій, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Вона забезпечує точність і зрозумілість викладу, особливо у випадках багатокомпонентних термінів, абревіатур та специфічних назв озброєння й техніки.

Попри певну багатослівність, описовий переклад є незамінним у тих ситуаціях, коли буквальний переклад не може забезпечити адекватності. Його застосування сприяє адаптації англомовних конструкцій до норм української наукової мови та підвищує якість міжмовної комунікації. Таким чином, експлікація виступає важливим інструментом професійної перекладацької практики, що поєднує точність, зрозумілість і функціональну відповідність перекладу.

1. Експлікація у перекладі художніх текстів: хоча основна сфера її застосування – науково-технічний дискурс, описовий переклад може бути корисним і в художніх творах, коли йдеться про культурні реалії. Наприклад, tea ceremony → «традиційна японська церемонія чаювання».

2. Експлікація як засіб навчання: у викладанні перекладу цей метод допомагає студентам зрозуміти семантику терміна, навіть якщо він не має

прямого відповідника. Це формує навички аналітичного мислення та розширює словниковий запас.

3. Поєднання експлікації з іншими трансформаціями: часто описовий переклад використовується разом із модуляцією чи граматичними трансформаціями, що дозволяє досягти максимальної точності й природності тексту.

4. Роль експлікації у стандартизації термінології: у випадках, коли новий термін ще не має усталеного перекладу, саме описовий метод може стати основою для подальшої стандартизації та закріплення терміна в українській науковій мові.

У науково-технічному дискурсі експлікація є одним із найважливіших перекладацьких прийомів, адже саме ця сфера характеризується великою кількістю термінів, абревіатур та багатокомпонентних конструкцій, які не мають усталених українських відповідників. Описовий переклад дозволяє зберегти точність і зрозумілість викладу, навіть якщо буквальний переклад є неможливим або призводить до втрати змісту.

Особливості застосування експлікації у науково-технічному дискурсі:

1) Передача новітніх термінів і технологій: у галузях ІТ, авіації, медицини чи військової техніки часто виникають нові поняття, які ще не мають усталеного перекладу. Експлікація допомагає пояснити їх зміст для українського читача (cloud computing → «обчислення з використанням хмарних технологій»).

2) Абревіатури та скорочення: у технічних текстах вони зустрічаються надзвичайно часто. Описовий переклад дозволяє розкрити їхню сутність (GPS → «глобальна система позиціонування»).

3) Багатокомпонентні терміни: складні конструкції англійською мовою часто потребують розгорнутого пояснення українською (low-altitude air defense system → «система протиповітряної оборони для малих висот»).

4) Військово-технічна термінологія: експлікація допомагає адаптувати назви озброєння та техніки до українських мовних норм (UH-1H Huey Cobra helicopter → «вертоліт загального призначення «Г'ю Кобра» UH-1H»).

Значення експлікації у науково-технічному перекладі: вона забезпечує адекватність у випадках, коли буквальний переклад неможливий; сприяє зрозумілості для цільової аудиторії, яка може не знати іншомовних реалій; допомагає стандартизувати термінологію, адже описові переклади часто стають основою для подальшого закріплення термінів у словниках; підвищує якість міжмовної комунікації, роблячи переклад доступним і точним.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено, що процес науково-технічного та військового перекладу неможливо звести до механічної заміни мовних одиниць. Він є багаторівневим явищем, яке потребує застосування комплексних смислових трансформацій для досягнення адекватності та семантичної еквівалентності.

З'ясовано, що такі прийоми, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, виконують ключову роль у забезпеченні точності та зрозумілості міжмовної комунікації. У науково-технічному дискурсі вони сприяють адекватному відтворенню термінології та складних структур, тоді як у військовому перекладі їх застосування гарантує правильність передачі команд, інструкцій та спеціалізованих повідомлень, де навіть незначні відхилення можуть мати критичні наслідки.

Таким чином, комплексні смислові трансформації слід розглядати як універсальний інструмент перекладача, що забезпечує точність, адекватність та ефективність перекладу у сферах науки, техніки та військової комунікації. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого системного дослідження цього явища та розробки практичних рекомендацій для вдосконалення перекладацької діяльності у спеціалізованих дискурсах.

Список літератури:

1. Андрєєва С. А., Черник П. П., Левко М. І., Щерба О. В. Військовий переклад. Military translation. Львів: Національна академія сухопутних військ, 2019. 263 с.
2. Бондарець О. В. Основи українського термінознавства та перекладу науково-технічної літератури. Харків: НТУ «ХПІ», 2006. 135 с.
3. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
4. Голуб О. М., Роман В. В., Жукова М. К. Fundamentals of English-Ukrainian and Ukrainian-English Translation. Слов'янськ, 2018. 142 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

6. Киричук Л. М., Ковальчук Л. В., Літкович Ю. В. Fundamentals of translation: конспект лекцій та практичні завдання. Луцьк: ВежаДрук, 2022. 60 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
8. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів: Кальварія, 1999. 110 с.
9. Пустоварова О. О. Особливості технічного перекладу текстів наукового стилю. *Філологічні науки.* 2009. №6. С. 122–124.

Slyvka L. Z. COMPLEX SEMANTIC TRANSFORMATIONS IN SCIENTIFIC-TECHNICAL AND MILITARY TRANSLATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT

The study is devoted to the examination of complex semantic transformations employed in scientific-technical and military translation, which are regarded as essential mechanisms for ensuring accuracy and adequacy in cross-linguistic communication. In the contemporary context of rapid developments in science, technology, and military affairs, the translation of specialized texts is considered particularly significant, as it facilitates the dissemination of knowledge and guarantees the precise rendering of information in domains where even minor deviations may result in critical consequences. It is emphasized that literal reproduction of linguistic units is insufficient for achieving adequacy, since English and Ukrainian differ considerably in grammatical structure, semantic organization, and modes of information representation. Therefore, translation transformations are required to overcome interlingual discrepancies and to achieve semantic equivalence.

The principal techniques of translation transformations, including modulation, compression, antonymic translation, and descriptive translation, are systematized and analyzed. These strategies are viewed as universal tools for adapting texts to the norms of the target language while maintaining communicative accuracy. Particular attention is paid to their application in scientific-technical discourse, where accurate rendering of terminology and complex syntactic structures is crucial, and in military translation, which is characterized by the frequent use of abbreviations, acronyms, and specialized vocabulary. It is demonstrated that in military contexts, transformations perform not only semantic but also pragmatic functions, ensuring the clarity and precision of commands, instructions, and operational reports.

In conclusion, complex semantic transformations are identified as indispensable instruments of professional translation practice, enabling adequacy, accuracy, and clarity in scientific, technical, and military communication. The relevance of further systematic investigation of this phenomenon and the development of practical recommendations for improving translation strategies in specialized discourses is highlighted.

Keywords: *translation transformations, scientific-technical translation, military translation, semantic equivalence, modulation, compression, descriptive translation.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

УДК 81’42:659.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/38

Шишко А. В.
https://orcid.org/0000-0003-3932-1541
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ЗАСІБ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ОБ’ЄКТ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей соціальної реклами в аспекті німецько-українського перекладу з урахуванням полікодового змісту текстової форми та її прагматичної настанови. Актуальність наукової розвідки обумовлено залученням результатів дискурс-аналізу до перекладацького процесу, що дозволяє комплексно осмислити взаємодію мовних і позамовних компонентів рекламного повідомлення. Аналіз текстів соціальної реклами дозволив виокремити когерентну цілісність вербальних й невербальних смислових кодів, які виражені знаками різних семіотичних систем та націлені на створення певної прагматичної настанови повідомлення.

Соціальна реклама як жанр дискурсу для досягнення прагматичної мети може використовувати різні засоби сугестивного впливу на адресата реклами, формуючи емоційно забарвлене повідомлення та стимулюючи адресата до певної моделі поведінки. У цьому контексті переклад соціальної реклами потребує не лише відтворення змісту, а й збереження комунікативного ефекту та інтенції автора.

Слоган у роботі представлено як своєрідну форму мікротексту, який має подібні лексичні, стилістичні й сугестивні характеристики в німецькій та українській мовах, проте потребує особливої уваги перекладача через його високу семантичну насиченість і прагматичну значущість. Аналіз перекладацьких концепцій дозволив визначити чотири базові перекладацькі стратегії (прямий переклад, запозичення, адаптація, відсутність перекладу), які вбачаються продуктивними для текстів подібного типу. Вибір стратегії залежить від текстових характеристик реклами та перекладацьких рішень, однак за будь-яких умов перекладач повинен зберегти прагматику тексту-оригіналу в перекладі.

Ключові слова: *вербальний знак, мікротекст, невербальний знак, перекладацька стратегія, прагматична мета, слоган, соціальна реклама.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток перекладознавства характеризується переосмисленням природи перекладу як складного комунікативного процесу. Поєднання традиційних теоретичних засад із комунікативно-дискурсивним підходом розширює дослідницькі межі галузі та дозволяє зосередитися на тих аспектах перекладацької діяльності, які раніше не отримували належного висвітлення.

Особливої уваги потребує переклад текстів масової комунікації, що функціонують у межах різних типів дискурсу. Серед них важливе місце посідає рекламний дискурс як інструмент впливу на суспільну свідомість та формування моделей соціальної поведінки.

Актуальність дослідження визначається необхідністю застосування дискурсологічного підходу до аналізу перекладу соціальної реклами та розроблення ефективних стратегій відтворення її змісту й прагматичного потенціалу іншою мовою. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених перекладу рекламних текстів, проблематика перекладу саме соціальної реклами залишається недостатньо систематизованою. У зарубіжних студіях питання перекладу реклами розглядається в межах функціонального та прагматичного підходів (К. Райс, Г.-Й. Вермеєр, В. Коллер, Дж. Майде, Т. А. ван Дейк), тоді як в українських дослідженнях переважає аналіз загальнотеоретичних аспектів або порівняльні розвідки комерційних слоганів. Водночас соціальна реклама має власну специфіку, що потребує окремого наукового осмислення.

© Шишко А. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Слоган як смисловий і комунікативний центр полікодового рекламного повідомлення концентрує основну ідею та впливовий потенціал соціальної реклами. Його переклад передбачає врахування взаємодії вербальних і невербальних компонентів, які в сукупності формують цілісне повідомлення та забезпечують досягнення прагматичної мети. В умовах інтенсивного розвитку інформаційного простору та глобалізаційних процесів проблема адекватного відтворення рекламних слоганів іншою мовою набуває особливої наукової ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічне підґрунтя для дослідження становлять праці українських та зарубіжних науковців, присвячені проблемам аналізу рекламного та соціального дискурсу, перекладу полікодових текстів і прагматичних аспектів мовної комунікації.

Теоретичним підґрунтям роботи слугують дослідження українських учених Н. Кутузи та Н. Карпчук, у яких реклама розглядається як різновид соціально зумовленого дискурсу, а також роботи В. В. Зірки, Н. Л. Коваленко та О. Дзикович, що репрезентують лінгвостилістичний підхід до аналізу рекламних і соціальних текстів.

Лінгвопрагматичний аспект дослідження ґрунтується на наукових розвідках Л. Р. Безуглої, І. О. Романченко, які аналізує механізми мовного впливу в масовій комунікації, а також на працях Т. Ю. Ковалевської, присвячених сугестивному потенціалу тексту та вербальним засобам маніпуляції свідомістю адресата.

Перекладознавчий аспект роботи ґрунтується на дослідженнях українських учених У. К. Кирмач, М. М. Літвінової та А. О. Малишенко, у яких переклад рекламних і соціальних текстів розглядається як інтерпретаційний процес, зорієнтований на збереження прагматичного ефекту й комунікативної мети оригіналу.

Потстановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей німецько-українського перекладу соціальної реклами як полікодової форми тексту, у якій рекламний слоган є особливим типом мікротексту. Мета зумовила розв'язання таких завдань: – дослідити характеристики дискурсу соціальної реклами; – з'ясувати призначення невербальної складової у формуванні семантичних смислів соціальної реклами; – виявити продуктивні стратегії застосування перекладацьких операцій для відтворення німецькомовних рекламних слоганів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. У комунікативному просторі поряд з іншими видами дискурсу функціонує рекламний дискурс, який на сучасному етапі розвитку суспільства істотно впливає на формування масової культури й суспільної свідомості. Рекламний дискурс розуміють як комунікативну подію в галузі реклами та її інтерпретацію з урахуванням вербального та невербального контекстів [8, с. 119].

Реклама як соціокультурний феномен формується під впливом багатьох факторів – соціальних, психологічних, мовних, а також культурно-естетичних особливостей конкретного суспільства. Вона відображає ціннісні орієнтири соціуму та водночас бере участь у їх конструюванні.

Рекламний дискурс доцільно трактувати як багатовимірну комунікативну практику, у межах якої текст постає лише одним із компонентів ширшої семіотичної системи. Він реалізується через взаємодію вербальних і невербальних засобів, що формують єдине полікодове повідомлення, інтерпретація якого залежить від соціального контексту, культурних кодів та прагматичних настанов комунікантів. Дискурсивна практика зумовлює формування типових мовленнєвих моделей і стереотипізованих форм комунікативної поведінки, зокрема рекламних звернень, слоганів, політичних виступів чи інтерв'ю. Таким чином, рекламний дискурс є не лише продуктом мовної діяльності, а й механізмом соціального впливу та регуляції суспільної поведінки.

Соціальна реклама становить окремий сегмент рекламного дискурсу, що характеризується специфічною інтенційною спрямованістю. На відміну від комерційної реклами, її комунікативна мета не пов'язана з економічною вигодою, а орієнтована на реалізацію суспільно значущих цінностей і трансформацію соціальних установок. У цьому контексті соціальна реклама виконує не лише інформативну, а й нормативно-регулятивну функцію, впливаючи на формування моделей соціально прийнятної поведінки.

З позицій теорії дискурсу соціальна реклама постає як інституціоналізована форма комунікації, що характеризується чітко визначеним адресантом (державні органи, громадські організації, соціальні ініціативи), масовим адресатом та суспільно значущою метою. Її дискурсивна організація ґрунтується на поєднанні раціонально-аргументативних і емоційно-експресивних стратегій, які забезпечують підвищення переконливості повідомлення. Емоційна насиченість у цьому типі дискурсу виступає не як факультативна ознака, а як необхідна умова актуалізації проблематики та стимулювання рефлексії адресата [1, с. 89].

У структурному аспекті дискурс соціальної реклами реалізується через усталені жанрові форми та мовленнєві моделі, серед яких центральне місце посідає слоган як концентрований носій смислу. Слоган виконує функцію семантичного ядра полікодового повідомлення, акумулюючи його основну ідею та прагматичну інтенцію. Його лаконічність, афористичність і ритміко-синтаксична організація сприяють підвищенню запам'ятовуваності та посиленню впливового ефекту.

Комунікативна ефективність соціальної реклами значною мірою зумовлюється реалізацією певних рольових моделей адресанта. У межах цього дискурсу можна виокремити типові комунікативні ролі – наставника, співрозмовника, жертви, провокатора тощо. Кожна з них передбачає специфічний набір мовних засобів і стратегій впливу. Так, роль наставника характеризується імперативністю та нормативністю висловлення, що спрямоване на безпосередню регуляцію поведінки адресата. Натомість роль співрозмовника ґрунтується на діалогізації мовлення, апеляції до спільного досвіду та залученні адресата до процесу співмислення.

У межах наставницької стратегії домінує дидактичний компонент, що часто реалізується через імперативні конструкції у слоганах, які спонукають до конкретної дії або застерігають від небажаної поведінки: – *«Stoppt das Artensterben» (Зупиніть вимирання видів); – «Wenn der Wald stirbt, sterben wir mit» (Коли гине ліс – гинемо й ми); – «Не дай СНІДу шанс!»; «Підтримай українську армію!».* Такий тип комунікації характеризується прямотою звернення та нормативною тональністю.

Натомість роль співрозмовника передбачає менш категоричну форму впливу. У цьому випадку комунікатор відмовляється від повчального тону й апелює до раціональної та емоційної сфер адресата, пропонуючи інформацію для самостійного осмислення. Співрозмовник може апелювати не тільки до розуму, але й до почуттів свого адресата, наприклад: *«Gemeinsam gegen Gleichgültigkeit» (Разом проти байдужості); «Menschen brauchen Menschen» (Людям потрібні люди).*

Комунікативна роль жертви виявляється у комунікативному намірі збудження жалю та співчуття до постраждалого: «*Du kannst heute jemandem den Tag retten. Ruf deine Oma an» (Ти можеш сьогодні комусь урятувати день. Подзвони своїй бабусі); «Einsamkeit tut weh. Ein Anruf kann ein Leben heller machen» (Самотність болить. Один дзвінок може зробити чиєсь життя світлішим).*

Отже, дискурс соціальної реклами постає як складна комунікативна система, у якій інтегруються текстові, прагматичні та соціокультурні параметри. Його аналіз потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує інструментарій лінгвістики тексту, теорії дискурсу, прагмалінгвістики та соціолінгвістики. Саме такий підхід дозволяє адекватно інтерпретувати механізми впливу соціальної реклами та визначити закономірності її функціонування в сучасному комунікативному просторі.

Соціальна реклама в умовах сучасного німецькомовного та глобального комунікативного простору набуває дедалі більшої масштабності й впливовості, перетворюючись на потужний інструмент суспільної взаємодії. Її функціональне призначення полягає не лише в актуалізації соціально значущих проблем, а й у формуванні системи ціннісних орієнтирів, поведінкових моделей і нормативних установок, що сприяють гуманізації суспільства та гармонізації соціальних відносин. Таким чином, соціальна реклама виступає механізмом символічного конструювання соціальної реальності, яка має корелювати зі світоглядними настановами цільової аудиторії та узгоджуватися з її базовими культурними кодами.

Емоційний компонент у структурі рекламного повідомлення набуває категоріального статусу та реалізується на різних рівнях мовної організації – фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному. Комплексна взаємодія цих рівнів забезпечує досягнення прагматичного ефекту й спрямованість впливу на когнітивну та поведінкову сферу адресата.

У перекладознавчому аспекті ефективність двомовної комунікації визначається здатністю перекладеного тексту відтворювати той самий впливовий потенціал, який притаманний оригіналові [7, с. 133]. У структурі рекламного повідомлення прагматичний компонент має домінантний характер і визначає функціональну спрямованість семантичного наповнення тексту, а також допустимість його трансформацій у процесі перекладу [2, с. 57]. Отже, переклад рекламних текстів ґрунтується на принципі функціонально-прагматичної адекватності, відповідно до якого першочерговим є збереження комунікативної інтенції та впливової сили повідомлення, навіть за умови часткових змін у змістовому чи стилістичному оформленні [9, с. 250].

З огляду на це, перекладацьке рішення передбачає попередній аналіз доцільності самого перекладу. Важливим критерієм виступає потенціал

створеного образу або іміджу викликати позитивні конотації в іншокультурному середовищі. За умови відповідності культурним очікуванням адресата можливе застосування різних стратегій перекладу. До них належать:

– пряме відтворення, що передбачає максимально близьке передавання інформаційного змісту повідомлення;

– культурна адаптація, яка полягає у збереженні візуального компонента з модифікацією текстової частини відповідно до норм і цінностей культури мови перекладу;

– часткове запозичення, коли окремі елементи (логотип, слоган, назва) залишаються мовою оригіналу, утворюючи двомовне повідомлення;

– відмова від перекладу, якщо комунікативний ефект досягається переважно невербальними засобами [4, с. 161].

Із всіх дослідженнях рекламного тексту та рекламного дискурсу окрему увагу приділено слогану, що є структурно-композиційним та змістовим центром рекламного повідомлення, що підтверджують розвідки В. Зірки [2], Н. Коваленко [5], О. Крутоголова [6] та ін.

Особливе місце у структурі рекламного дискурсу посідає слоган як його семантичний і композиційний центр. У лінгвістичних дослідженнях слоган розглядається як автономне синтаксично завершене висловлення, здатне функціонувати поза межами конкретної рекламної кампанії та концентрувати її основний зміст. Його лаконічність, ритмічність і семантична насиченість зумовлюють високий рівень запам'ятовуваності та впливовості [5, с. 125].

Соціальна реклама апелює не лише до розв'язання конкретних соціальних проблем, а й до утвердження морально-етичних цінностей – гідності, відповідальності, солідарності, емпатії. Відповідно, її слогани мають масову адресованість і широкий спектр інтерпретаційного потенціалу дії, напр.: «*Дякуємо за чисті узбіччя!*» (слоган української соціальної реклами з охорони довкілля); *«Helfen statt Wegsehen» (Допомагай замість того, щоб відвертатися* (поширений німецький соціальний слоган)).

Для адекватного лінгвістичного аналізу текстів соціальної реклами необхідно розглядати їх як когерентні полікодові утворення, у яких вербальні та невербальні компоненти інтегруються в єдину семіотичну систему. Комунікативна завершеність такого тексту забезпечується взаємодією різних кодів, що спільно реалізують прагматичну настанову впливу. У цій структурі слоган виступає домінантним елементом, який акумулює змістову інтенцію повідомлення, характеризується формальною та семантичною цілісністю й підпорядковується основній функції – формуванню або трансформації соціально значущих поведінкових моделей.

Перекладач повинен ураховувати синтаксичну природу слоганів, адже рекламні слогани можуть складатися з однієї або кількох синтаксичних конструкцій. Оскільки в німецькій мові синтаксична природа висловлення може вплинути на семантику повідомлення, то обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння аналізувати граматичну будову німецьких речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови перекладу.

Слоган соціальної реклами характеризується лаконізмом, імперативністю та високим рівнем прагматичної зарядженості, що зумовлює його спрямованість на швидке та емоційно насичене сприйняття. Тому проблема збереження синтаксичної структури оригіналу в перекладі набуває особливої значущості, оскільки саме формальна будова слогана забезпечує ритмічність, експресивність і комунікативний намір автора.

Відтворення синтаксичної моделі оригіналу дає змогу зберегти прагматичний потенціал рекламного повідомлення. Проте під час перекладу з німецької мови, яка тяжіє до компактизації висловлювання, номінативності та широкого використання іменникових конструкцій, перекладачеві нерідко доводиться вдаватися до граматичних трансформацій з метою забезпечення зрозумілості та природності тексту українською мовою.

Імператив є однією з найбільш уживаних структур у німецьких соціальних слоганах. Його прямота забезпечує сильний прагматичний вплив: *Rauch nicht. Leb länger. – Не кури. Живи довше.* У цьому прикладі імперативна форма збережена повністю. Короткі, парцельовані речення відтворюють ритм і категоричність оригіналу, що відповідає вимогам соціальної реклами. В іншому прикладі*: Sag Nein zu Drogen. Скажи «ні» наркотикам.* Імператив *Sag – Скажи,* структура *«сказати «ні» + об'єкт»* зберігається. Синтаксис майже ідентичний, ритм фрази схожий (дві смислові частини). Таке збереження синтаксичної форми сприяє запам'ятовуванню й підтримує рекламну ритміку.

Трансформація іменникової конструкції в дієслівну: *Rasen ist kein Spaß. – Ганяти – не розвага.* Німецька мова використовує іменникову кон-

струкцію (*Rasen*), тоді як в українському перекладі доцільною є інфінітивна форма, що зберігає лаконічність і водночас робить слоган більш динамічним.

Розгортання номінативної структури: *Alkohol am Steuer: tödlich. – Алкоголь за кермом – смертельно небезпечно.* У перекладі застосовано синтаксичне розгортання, оскільки дослівне відтворення (*Алкоголь за кермом: смертельно*) було б стилістично неповним. Доданий прикметник «*небезпечний*» компенсує семантичну стисліть оригіналу.

Заміна іменникової конструкції імперативом: *Mehr Rücksicht im Straßenverkehr. – Будь уважнішим на дорозі.* Німецький слоган побудований на абстрактному іменнику, водночас українська версія використовує імперативну форму, що підсилює апелятивність і комунікативний вплив.

Компенсація експресивності внаслідок зміни структури: *Keine Gewalt gegen Kinder. – Зупини насильство проти дітей.* У перекладі іменникову заборонну конструкцію замінено дієслівною формою наказового способу, що відповідає прагматичним нормам української соціальної реклами та посилює закличний зміст повідомлення.

Отже, аналіз перекладу німецькомовних слоганів соціальної реклами доводить, що збереження синтаксичної структури оригіналу є бажаним, але не завжди можливим. У випадках, коли формальне копіювання призводить до втрати природності або експресивності, доцільним є застосування граматичних трансформацій, зокрема заміни іменникових конструкцій дієслівними, розгортання або скорочення синтаксичних моделей. Такі трансформації дозволяють зберегти комунікативний намір та прагматичний ефект соціального рекламного повідомлення.

Висновки. Соціальна реклама постає як специфічний різновид інституціонального рекламного дискурсу, що реалізує суспільно значущу комунікативну інтенцію та спрямований на формування ціннісних орієнтирів і поведінкових моделей адресата. Її дискурсивна організація визначається поєднанням вербальних і невербальних компонентів, які утворюють когерентне полікодове повідомлення з виразною прагматичною настановою впливу. Центральним елементом такої структури виступає слоган як семантичне й композиційне ядро рекламного тексту, що акумулює основну ідею та забезпечує реалізацію персуазивної функції.

У перекладознавчому аспекті соціальна реклама потребує застосування функціонально-прагматичного підходу, відповідно до якого пріоритетним є відтворення комунікативної інтенції та впливового потенціалу оригіналу, а не буквальна передача його формально-змістових характеристик. Ефективність перекладу визначається рівнем перекладацької компетентності, зокрема здатністю інтерпретувати культурні коди, ураховувати аксіологічні домінанти цільової аудиторії та обирати адекватну стратегію трансформації тексту.

Отже, переклад соціальної реклами слід розглядати як складний акт міжкультурної комунікації, у якому поєднуються лінгвістичні, прагматичні та соціокультурні параметри, а успішність якого залежить від забезпечення функціонально-прагматичної еквівалентності між текстом-оригіналом і текстом-перекладом.

Список літератури:

1. Дзигович О., Моісєєва Н., Приймачук Ю. Мовленнєві стратегії впливу у німецькомовній соціальній рекламі. *Folium*, (4), С. 88–92. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/74/72 (дата звернення 04.01.2026)

2. Зірка В. В. Вплив, сугестія, маніпуляція в рекламі: лексичні дослідження, прийоми та методи перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 27 (66). № 1. Ч. 1. С. 227–231. URL: https://sn-philol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/041zirka.pdf (дата звернення 04.01.2026)

3. Карпчук Н. П. Маніпулятивні технології в рекламі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Міжнародні відносини*. наук. 2009. № 11. С. 118–121.

4. Кирмач У. К. Особливості національних, культурних, ментальних та гендерних характеристик при перекладі іншомовних рекламних текстів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. № 9 (220). С. 161.

5. Коваленко Н. Л. Лінгвістична позначеність слогана в структурі рекламного тексту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 2006. 20 с. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/100/2522/5434-1?inline=1 (дата звернення 04.01.2026)

6. Крутоголова О. В. Рекламний слоган у лінгвопрагматичному ракурсі. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2013. Вип. 211. Т. 223. С. 37–41.

7. Кутуза Н. В. Слоган як сугестивний концентр реклами. *Рекламний та PR-дискурс: аспекти впливу*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 133–137.

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 119–120.

9. Фірсова Ю. А. Рекламний текст як проблема перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2004. № 17. С. 250–251. URL: https://eprints.zu.edu.ua/2047/1/04fyuapp.pdf (дата звернення 04.01.2026)

10. Katharina Reiß, Hans J. Vermeer. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. URL: https://books.google.cz/books?hl=uk&lr=&id=3LGcqtmLv_MC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Katharina+Reiss&ots=NfSTjVWWhd&sig=SmmgEPFz2XbzPaWpZb4c7BsvHE&redir_esc=y#v=onepage&q=Katharina%20Reiss&f=false (дата звернення 04.01.2026).

11. Koller Werner. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg: Quelle & Meyer, 2011. URL: https://d-nb.info/920577954/04 (дата звернення 04.01.2026).

12. Teun A. van Dijk, T. A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. p. 3–4.

13. WWF Deutschland – Organisation für Natur– und Artenschutz. URL: https://www.wwf.de/ (дата звернення 04.01.2026).

Shyshko A. W. SOCIAL ADVERTISING IN THE GERMAN-SPEAKING CONTEXT AS A MEANS OF LINGUOCULTURAL COMMUNICATION AND AN OBJECT OF TRANSLATION ANALYSIS

The article is devoted to the study of the peculiarities of social advertising from the perspective of German–Ukrainian translation, taking into account the polycoded content of the textual form and its pragmatic orientation. The relevance of the research is determined by the application of discourse analysis to the translation process, which enables a comprehensive understanding of the interaction between linguistic and extralinguistic components of an advertising message. The analysis of social advertising texts made it possible to identify a coherent unity of verbal and non-verbal semantic codes expressed through signs of different semiotic systems and aimed at shaping a specific pragmatic orientation of the message.

Social advertising as a discourse genre aimed at achieving a pragmatic goal may employ various means of suggestive influence on the addressee, forming an emotionally charged message and encouraging the recipient to adopt a certain model of behavior. In this context, the translation of social advertising requires not only the reproduction of content but also the preservation of the communicative effect and the author's intention.

The slogan is presented as a specific form of microtext that exhibits similar lexical, stylistic, and suggestive characteristics in German and Ukrainian, yet requires special attention from the translator due to its high semantic density and pragmatic significance. The analysis of translation theories allowed the identification of four basic translation strategies: direct translation, borrowing, adaptation, and non-translation. The choice of strategy depends on the textual characteristics of the advertisement and the translator's decisions; however, in all cases the pragmatics of the source text must be preserved.

Keywords: *verbal sign, microtext, nonverbal sign, translation strategy, pragmatic goal, slogan, social advertising.*

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81’37:81-115
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/39

Чрділелі Т. В.
https://orcid.org/0000-0002-8257-9911
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Пономаренко О. О.
https://orcid.org/0000-0003-1661-215
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ЛЕКСЕМИ З НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ ВИМІРІ З ПОЗИЦІЙ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ

Статтю присвячено комплексному дослідженню лексем з національно-культурним компонентом у порівняльному вимірі з позицій лінгвоконцептології. У центрі уваги перебуває проблема співвідношення мови й культури як взаємопов’язаних феноменів, що формують специфіку національної мовної картини світу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого аналізу соціальної зумовленості мовних одиниць у контексті міжкультурної комунікації та перекладу, особливо в умовах глобалізації та активної взаємодії української й англомовних лінгвокультурних спільнот.

У роботі узагальнено основні підходи сучасної лінгвістики до трактування концепту – лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний – та обґрунтовано їх взаємодоповнювальний характер. Концепт розглядається як ментальна структура і водночас як культурно зумовлена смислова сторона словесного знака, що відображає колективний досвід певного етносу та вербалізується в мові. Показано, що лексеми з національно-культурним компонентом репрезентують лінгвокультурні концепти, у яких поєднуються понятєві, образно-асоціативні та ціннісні ознаки, притаманні конкретній лінгвокультурній спільноті.

Особливу увагу приділено розмежуванню понять «безеквівалентна лексика», «реалія», «фонова лексика» та «лексика з національно-культурним компонентом». Доведено, що остання становить окрему групу національно-маркованих одиниць, які мають формальні відповідники у порівнюваних мовах, проте відрізняються компонентним наповненням денотативного значення, зумовленим культурними чинниками. На відміну від безеквівалентної лексики, такі слова передбачають можливість перекладацького відтворення, однак потребують урахування етнокультурного фону та прагматичних особливостей уживання.

На матеріалі англійсько-українських паралелей у сфері освіти проаналізовано специфіку розбіжностей у структурі лінгвокультурних концептів. Показано, що навіть формально еквівалентні одиниці можуть акумулювати різний обсяг знань і культурних асоціацій, що зумовлює труднощі перекладу та можливість лінгвокраїнознавчої інтерференції.

Зроблено висновок, що виділення лексики з національно-культурним компонентом в окрему категорію сприяє глибшому розумінню механізмів взаємодії мови й культури, забезпечує адекватність перекладу та є передумовою ефективної міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *лінгвоконцептологія, лінгвокультурний концепт, національно-маркована лексика, лексика з національно-культурним компонентом, англійсько-українські паралелі, переклад, освітня термінологія.*

© Чрділелі Т. В., Пономаренко О. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Взаємозв'язок мови та культури не викликає сумніву, і тому лінгвокультурологічний напрямок, що спрямований на вивчення соціальної обумовленості мови, наразі можна вважати одним із центральних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень. Об'єктом лінгвокультурологічних досліджень, за визначенням К. Мізіна, є втілення культури певного етносу в мовних одиницях, категоріях і відношеннях між ними, а предметом – репрезентація та інтерпретація втілення культури в системі мови в національному та загальнолюдському вимірах [12, с. 15]. В семантиці слова можна знайти деякий «екстралінгвістичний» зміст, який безпосередньо відбиває культуру, що обслуговується даною мовою, тобто через значення відбувається зв'язок лексичних одиниць з позамовною дійсністю.

Загальновизнано, що істотні відмінності іноземних мов розкриваються при зіставленні їх з рідною мовою. Мовний бар'єр для людини є явним, в той час, як культурний бар'єр стає явним лише при зіставленні рідної культури з іноземною. Цілком зрозуміло, що в процесі міжкультурної комунікації необхідно долати мовний бар'єр, проте його подолання не завжди є достатнім для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Культурний бар'єр є значно небезпечнішим та складнішим, ніж мовний.

Зіставлення іноземної та рідної мови з урахуванням культурологічного компоненту розкриває глибинні відмінності між тим, що стоїть за цими мовами, тобто між культурними уявленнями про реальні предмети та явища дійсності. Не викликає сумніву, що вивчення національно-маркованої лексики є необхідним компонентом засвоєння іноземної мови, оскільки саме тут відображені особливості побуту, історії, культури країни, мова якої вивчається. Але на особливу увагу заслуговує лексика із так званим національно-культурним компонентом. Це ті слова і вирази, що мають у різних культурах спільний денотат, але при цьому ще і додатковий зміст і супутні семантичні та стилістичні відтінки, що накладаються на його основне денотативне значення.

Все вищезазначене визначає актуальність цього дослідження, яка полягає у необхідності вивчення особливостей функціонування лексем з національно-культурним компонентом з точки зору встановлення паралелей у порівнюваних мовах, що надасть змогу визначити оптимальні підходи до їх адекватного відтворення у процесі перекладу. Не викликає сумнівів також важливість вивчення у період глобалізації впливу відмінностей у лексичних системах мов різних країн, зокрема України, Великобританії та США, на формування лінгвокультурного концепту як смислової сторони словесного знака, за яким стоїть поняття, притаманне певній лінгвокультурній спільноті.

Аналіз останніх досліджень. Процес формування внутрішнього світу людини та роль мови в його формуванні досі складає значний інтерес для вивчення. Основним інструментом, за допомогою якого відбувається пізнання світу є *концепт.* Прагмалінгвістичні роботи науковців доводять, що первинною умовою народження концептів є спільна колективна діяльність людей. Концепт виникає в ході практичної діяльності людини завдяки можливості узагальнення. Людина спостерігає велику кількість явищ, порівнює їх, виділяє ознаки, які відрізняють предмети один від одного, чи споріднюють їх. Незначні ознаки нехтуються, а значні сумуються та формують концепт.

Наразі у лінгвістиці можна виокремити два основні підходи до тлумачення концепту, а саме лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний, але взагалі вони обидва, хоча і з різних позицій, доводять взаємозалежність та взаємозв'язок мови і культури.

Щодо лінгвокогнітивного підходу, то він ґрунтується на засадах когнітивної лінгвістики – сучасної галузі мовознавства, що займається вивченням мови як засобу отримання знань, їх обробки, зберігання й використання. Г. Приходько у своїй статті зауважує, що поступальний розвиток когнітивістики в останні десятиліття дає можливість по-новому дослідити багато феноменів, які традиційно використовувались в студіях мови та мовлення. Ціла низка лінгвістичних питань отримують нове витлумачення і нове пояснення за рахунок їхнього вирішення під новим кутом зору [15, с. 159].

Когнітивні студії зорієнтовані на вивчення того, як через мову проходить концептуалізація дійсності та рефлексивного досвіду особистості.

І. М. Кочан зауважує, що концепт, з одного боку, позначає лінгвістичну одиницю, з іншого – одиницю пам'яті та мови мозку. На його думку, концепт – це водночас і слово, і його значення, ідея, смисл, його зовнішня і внутрішня форма, поняття; когнітивна структура, охоплена мовним знаком [10, с. 75]. Таким чином, когнітивна лінгвістика дала поштовх виникненню нової галузі – лінгвоконцептології, науки, що знаходиться на стику когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології, у парадигмі якої досліджуються культурні концепти, які вербалізують культурні смисли.

О. Селіванова також наголошує, що лінгвоконцептологія як наука виокремилася з когнітивної лінгвістики. Вона визначає основну мету аналізованої науки – опис концептів та мовних засобів їхньої репрезентації і також окреслює конкретні завдання лінгвістичної концептології [16, с. 97]. Т. Космеда та Н. Плотнікова окреслюють два основні дослідницькі підходи в межах лінгвістичної концептології – лінгвокогнітологічний і лінгвокультурогічний [16, с. 20].

Як стверджує В. Бялик, посилаючись на визначення концепту провідними лінгвістами, концепт, з одного боку, є ідеальним образом, або, точніше, прообразом, що уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого – він має певну назву у мові [2, с. 118-119].

Дослідники вказують на характер взаємовідносин концепту із трьома сферами: свідомістю, культурою, мовою та/або мовленням. Концепт перебуває у свідомості, культура детермінує концепт, а у мові та/або мовленні концепт вербалізується. Основне завдання концепту – показати ставлення того чи іншого етносу до певних явищ і об'єктів. Дослідження концептів веде до кращого розуміння ментальності народу, його світогляду, пояснює типову поведінку індивідів під час мовленнєвого акту. Адже саме за допомогою розгляду мовної одиниці у призмі мовлення, ми можемо стверджувати про існування позамовної одиниці, концепту.

Лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний підходи до розуміння концепту не є взаємовиключними, оскільки концепт як ментальна одиниця існує у свідомості окремої особистості і формує концептосферу соціуму, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням окремої особистості. Інакше кажучи, лінгвокогнітивний концепт є напрямом від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості.

Лінгвокультурний концепт – це, перш за все, смислова сторона словесного знака, за яким стоїть поняття, притаманне певній лінгвокультурній спільноті. Тобто, можна вважати, що це ідея, яка фіксує суттєві властивості реалій і явищ, а також відносини між ними, що належать до розумової, духовної або життєво важливої матеріальної сфери існування людини. Це така смислопороджуюча одиниця, яка вироблена і закріплена громадським досвідом народу, що має в його житті історичні корені, вона соціально і суб'єктивно осмислюється, а також пов'язує у свідомості носіїв мови різні поняття, які мають значущість для культури. Важливим видається нам висновок у тому, що концепти кожної мови також неповторні і своєрідні. Тому те, що має певне значення для одного етносу, може отримувати інше сприйняття у іншому лінгвокультурному соціумі.

Концепт трактується як ментальна структура (І. Заремська, Є. Селіванова), сфера свідомості, одиниця пам'яті, що вербалізується різними мовними засобами [6; 16].

Такі концепти характеризуються національною маркованістю, зважаючи на те, що середовищем їх функціонування є культура певної лінгвонаціональної спільноти. Культурний концепт акумулює в собі певну кількість понятєвих та образно-асоціативних ознак, які можуть перетинатися, але не ототожнюватися в свідомості представників різних етносів. Його аналіз виявляє особливості мовної національної свідомості, встановлює ментальні ознаки носіїв різних культур і мов [11].

Орієнтуючись на антропоцентричну спрямованість сучасних мовознавчих досліджень та зважаючи на плюралізм наукових парадигм, ця наукова розвідка визначається новим підходом до аналізу національно-маркованої лексики з позицій лінгвоконцептології та залучає методи порівняльної лінгвокультурології та перекладознавства. Елементи концептуального аналізу представлені етноцентричним підходом до значення слова, тобто значення розглядаються як ментальні об'єкти, що проаналізовані із двох точок зору – антропоцентричної (коли відображуються універсалії людської природи) й етноцентричної (яка зумовлена особливостями певної лінгвокультурної спільноти). Дослідження концепту проводиться з урахуванням його структури, тобто у ньому виділяють ядро (словникові значення тієї чи іншої лексеми, які розкривають зміст концепту, демонструють особливості його мовного вираження) та периферію – різні прагматичні складники лексеми, конотації та асоціації, а з позицій нашого об'єкту – різні національно-культурні компоненти.

Потстановка завдання. Метою цієї статті є виявлення розбіжностей у семантичній структурі лексем національно-культурним компонентом, як особливих лінгвокультурних концептів, в англійській та українській мовах та розробці підходу до їх оптимального відтворення при перекладі на основі аналізу англійсько-українських лексичних діад-паралелей. Мета визначила завдання:

– узагальнити підходи сучасної лінгвістики до дослідження соціальної зумовленості мови;

– визначити сутність поняття «лексика з національно-культурним компонентом» та її місце у системі національно-маркованої лексики;

– на засадах існуючих класифікацій дослідити кореляцію понять «лексика з національно-культурним компонентом», «реалія», «безеквівалентна лексика», «фонова лексика»;

– виявити та проаналізувати основні шляхи перекладу лексики, зокрема освітньої, з національно-культурним компонентом через встановлення англійсько-українських паралелей.

Виклад основного матеріалу. Якщо лінгвісти наголошують на існуванні у лексемах так званих «національних змістів», то не можна заперечувати, що лексеми у двох різних мовах, що позначають той самий предмет у культурі двох народів і які можуть, на перший погляд, вважатися еквівалентними, неминуче зв'язуються з нетотожніми змістами, або у нашому розумінні концептами, і це дозволяє говорити про національні змісти мовних знаків.

Як вже зазначалось, лінгвокультурологічний напрямок уможливлює дослідження значення слова, виходячи з того, що слово є позначенням тієї чи іншої позамовної реалії дійсності. Виходячи з того, що в семантиці слова можна знайти певний екстралінгвістичний зміст, який безпосередньо відбиває культуру, що обслуговується даною мовою, можна вважати, що основним предметом дослідження лінгвокультурології є не просто мовні одиниці, а специфічні мовні одиниці, які обов'язково містять культурний компонент значення.

Зауважимо, що в науковій літературі такі одиниці мають різні дефініції залежно від аспекту їх вивчення: безеквівалентна лексика, реалії, фонова лексика, культурологічні номінації, слова з національно-культурною конотацією, етнокультурно марковані слова, національно маркована лексика, мовні стереотипи та ін. Останнім часом, у зв'язку з розвитком лінгвокультурології, уживаності набули терміни «лінгвокультурема» та «лінгвокультурний концепт».

Беручи до уваги мету, предмет та об'єкт нашого дослідження, варто проаналізувати кореляцію таких понять як безеквівалентна лексика, фонова лексика, реалія, лексика з національно-культурним компонентом. Такий аналіз є важливим як з позицій зіставної лінгвокультурології, так і перекладознавства. Усі ці групи слів можна вважати національно-маркованими, тобто вони співвідносяться з лінгвокультурним концептом, через який відображена система сприйняття світу представниками певної лінгвокультурної спільноти.

Наприклад, О. Ю. Тупиця відносить безеквівалентну лексику до національно-маркованої лексики, разом з частково безеквівалентними лексичними одиницями (що в інших класифікаціях мають назви «фонова лексика» або «слова з національно-культурною конотацією»), екзотизмами та варваризмами. Подалі безеквівалентна лексика розподіляється на три групи:

а) власні назви (особові імена,географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо); б) слова-реалії – словникові одиниці,які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу; слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки певному народові; в) слова -символи [19, с. 251–259].

У «Словнику термінів міжкультурної комунікації» Ф. Бацевича безеквівалентна лексика визначається як слова (лексеми), у значенні яких немає спільних семантичних компонентів (сем) зі словами (лексемами) рідної мови іншого учасника міжкультурної комунікації. Безеквівалентну лексику неможливо зіставити з будь-якими словами (лексемами) іншої мови; в певному сенсі ця лексика не підлягає перекладу [1, с. 98].

Я. В. Мукатаєва вважає слова-реалії видом безеквівалентної лексики, наголошуючи, що саме у ній знаходить відображення національна специфіка культури, оскільки такі лексеми пов'язані з предметами і явищами матеріальної і духовної культури народу, з його історією [55]. За її підходом, безеквівалентна лексика та слова-реалії знаходяться у родо-видових відносинах [14, с. 175].

На думку Р. Зорівчак, яка зробила вельми вагомий внесок у дослідження в аспекті перекладу, «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [7, с. 58].

В окрему категорію виділяється фонова лексика, яка несе інформацію національно-культурного характеру і потребує лінгвокраїнознавчого коментаря, оскільки поняття, що виражається словами іноземної мови, яка вивчається, відсутні в рідній мові або їх знання в двох мовах не співпадають [16]. Фонові слова – це слова, які відрізняються від еквівалентних іншомовних слів лексичними фонами.

Як бачимо, з'ясування статусу фонової лексики є актуальною проблемою. А. В. Волошина підходить до її вирішення через використання методики польової структури, виділяючи центр та периферію безеквівалентної лексики. Слова-реа-

лії відносяться до центру, а фонова лексика – до периферійної системи [4, с.56-60].

За А. В. Волошиною, на відміну від слів-реалій, які відображають предметний світ етносу, у фоновій лексиці зафіксована своєрідність віддзеркалення об'єктивної дійсності на лексичному рівні. Вона визначає як фонові ті лексичні одиниці, які на лінгвістичному рівні відображують етнічно зумовлений погляд на об'єктивну дійсність, але при цьому існує спільність міжетнічних загальних понятійних, у нашому розумінні когнітивних, систем. На основі вищезазначеного робиться висновок, що є певні поняття (тут теж можемо казати про концепти), які існують у двох порівнювальних етнокультурах, але в одній з них мають більш детальну номінацію, аніж в інший. Такі лексичні одиниці, які мають різні конотації (оцінні й емоційні відтінки), а також різні асоціативні зв'язки, в сучасній лінгвістиці називаються фоновими [4, с. 56-64].

О. Ткачик та Є Петрук стверджують, що реалія – це не просто предмет об'єктивної дійсності, а особливі референти–елементи об'єктивної дійсності. З позицій лінгвокраїнознавства виділяються три основні групи англомовної лінгвокультурної спільноти у зіставленні з українською: 1) універсалії – референти, що є тотожними за своїми істотними та вторинними ознаками в культурах, що співвідносяться (сонце, вода). 2) квазіреалії – референти, що є тотожними за своїми істотними якостями, проте відрізняються за вторинними (grant - стипендія, Teachers's Training College – педагогічний інститут) 3) власне реалії – референти, що за своїми істотними та вторинними якостями є досить унікальними, притаманними лише одній з культур, що співвідносяться [18]

Об'єктом нашого дослідження обрана лексика з національно-культурним компонентом, яка корелює з поняттям квазіреалій. З іншого боку її можна співвіднести з фоновою лексикою за ознакою наявності у таких лексемах додаткового змісту і супутніх семантичних та стилістичних відтінків, що накладаються на основне значення, і які є зрозумілими комунікантам, що належать до лінгвокультурної спільноти, яка користується цією мовою.

Термін «квазіреалія» не здається нам прийнятним, оскільки пласт лексики з національно-культурним компонентом не передбачає відсутність еквіваленту у порівнюваних мовах, на відміну від слів-реалій, де це є основною ознакою. Оперування терміном «реалія», навіть з додатковим компонентом, який звужує це поняття, може створити плутанину під час аналізу.

Лексеми з національно-культурним компонентом не можна віднести і до безеквівалентної лексики, оскільки вони передбачають існування еквівалентів, тобто одиниць, за допомогою яких можна передати на аналогічному рівні плану вираження, релевантні в межах даного контексту компоненти значення, або одного з варіантів значення вихідної лексичної одиниці.

Щодо фонової лексики, то тут акцентується увага на відмінності конотативного значення (емоційні, стилістичні, оцінні відтінки) порівнювальних лексем. Лексика з національно-культурним компонентом має відмінності на рівні денотату, тобто у своєму референційному/денотативному значенні, що є понятійним ядром значення, позбавленим суб'єктивних відтінків, експресивно-стилістичного забарвлення.

Однак вищенаведений аналіз підходів до національно-маркованої лексики уможливлює наступне визначення лексики з національно-культурним компонентом: це лексичні одиниці, які позначають поняття, що існують у порівнювальних мовах, але несуть у собі додатковий компонент значення, зумовлений лінгвокультурними чинниками, на рівні денотату. Смислову сторону цього словесного знаку складає лінгвокультурний концепт, за яким стоїть поняття, притаманне певній лінгвокультурній спільноті. Ці лексеми акумулюють в собі певну кількість понятєвих та образно-асоціативних ознак, які можуть перетинатися, але не ототожнюватися в свідомості представників різних етносів.

Цілком зрозуміло, що існування таких слів вимагають від учасників міжкультурної комунікації володіння досить широким колом знань, так званим предметним та культурологічним тезаурусом та , окрім мовного (за Г. Мірамом) [13, с.101]. Існує поняття лінгвокраїнознавчої компетенції, тобто це можливість особи виконувати міжкультурну комунікацію, базуючись на знаннях лексики з національно-культурним компонентом та умінні адекватно їх використовувати при спілкуванні, а також умінні використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях безпосереднього міжкультурного спілкування.

Як вже відмічалося, у лексиці відбиваються фрагменти соціального досвіду, обумовленого основною діяльністю даного народу. Взагалі існування тих чи інших лексичних одиниць з національно-культурним компонентом обумовлюється практичними потребами. Порівняємо, наприклад, такі відповідники, як *школа* та *school*.

Як зрозуміло, з вищенаведеної таблиці, ці відповідники в англійській та українській мовах

Таблиця 1

Компонентний аналіз паралелі лексем «школа» – «school»

школа	school
1. навчально-виховний заклад, споруда такого закладу. *державна, приватна школа, загальноосвітня школа, початкова, середня школа, вечірня школа, музикальна, художня школа, школа-інтернат, школа-студія*.	1. any institution devoted primary to imparting knowledge or to developing certain skills or talents, especially an educational institution for children. *grammar, public school comprehensive, junior, senior, modern school*
	2. a subdivision of an university as a special branch of higher education (*the school of medicine*)
	3. a place where formal instruction is given; also the instruction itself.
2. виучка, досягнутий в чомусь досвід *школа життя.*	
3. напрям в області науки. *школа живопису*.	4. a body of disciples of a teacher or system; also, the system, methods, or opinions characteristic of those thus associated: *a painting of the Flemish school*.
4. система обов'язкових вправ (в фігурному катанні)	
	5. the prescribed drill, duties, instruction, and training of any branch of the army or navy; also the manual of such instruction.
	6. a period or session of an educational institution; a course of study at a school.
	7. the pupils in an educational institution
	8. a general style of life, manners, etc.: *a gentleman of the old school*.
	9. in medieval times, a seminary of logic, metaphysics and theology.

зумовлюють різну сукупність знань. В англійській мові поняття має більш широке значення, наведено 9 різних визначень, в українській - лише 4. З таблиці також зрозуміло, що співпадають 1-1 значення та 3-4. Хоча визначення 1, 2 та 3 в англійській мові відносяться до системи освіти, їх не можна об'єднати в одне ціле та зіставити з визначенням 1 в українській мові. При зіставленні сукупності знань, що пов'язані зі словами *школа* та *school* можна говорити про наявність національно-культурного компоненту.

Наведемо інші приклади з сфери «освіта», що підтверджують це положення. Так, якщо студенту-англійцю поставити запитання „*на що ви витратили стипендію*?", то це питання може здатися для нього досить дивним, адже для студентів в англомовних країнах стипендія (*grant*) – це не грошові виплати, що видаються на руки студенту, а гроші, що перераховуються і входять до складу сплати за навчання. У словнику подані такі відповідники українському слову *стипендія: stipend, scholarship, grant, – an allowance, salary, or pension; especially a sum of money paid to a student under a scholarship or fellowship; maintenance of the student awarded by an educational institution*.

Таким чином, дана фраза для британського студента буде позбавлена змісту. Має місце явище лінгвокраїнознавчої інтерференції, коли звичні уявлення представників однієї лінгвокультурної спільноти на дійсність переносяться на іншу.

Основною метою вивчення національно-культурного компоненту слів є не тільки теоретичні доробки порівняння мов та культур в їх взаємозв'язку, а й в необхідності вивчення іноземної мови в нерозривному зв'язку з культурою для досягнення успіху у міжкультурній комунікації.. У цьому контексті значущості набуває і перекладознавчий аспект, оскільки вимоги до адекватності перекладу теж вимагають надавати увагу лексемам з національно-культурним компонентом. Саме тому фокусі нашого дослідження зосереджується на встановленні англійсько-українських та українсько-англійських паралелей слів з національно-культурним компонентом як передумови якісного перекладу.

Є усі підстави стверджувати, що при перекладі лексем з національно-культурним компонентом необхідно розуміти, який концепт вербалізований у слові чи словосполученні в іншій лінгвокультурній спільноті. Лише звичайного словника буде

недостатньо, адже він подає відповідники, мало приділяючи увагу національно-культурному компоненту. Необхідне використання спеціальних лінгвістичних словників з коментарями, словників культурної грамотності, а також загальне знання культури країни та сфери, з якої походить те чи інше слово. Вже відзначалося, що досить велику кількість слів з національно-культурним компонентом складають слова, що пов'язані з системою освіти США чи Великобританії та України. У 2002 році вийшов англо – український словник освітньої лексики, укладений Ларисою Вергун за результатами своєї дисертації [3]. У словникових статтях вона не тільки надає варіанти перекладу, але і надає культурологічну інформацію. Також варто відмітити посібник "Speak Authetic English" авторів В. Ф. Старко та Д. Пуфалт, де у додатках вміщено довідковий матеріал щодо термінів системи освіти в англійській та українській мовах [17].

Основними засобами відтворення слів з національно-культурним компонентом при перекладі є: описовий переклад; роз'яснювальний переклад через створення коментарів, приміток до тексту; підбір відповідника, який має значення близьке до слова, що перекладається, тобто аналог; компенсація; контекстуальна заміна; калькування, транскодування (транскрипція або транслитерация) [6; 13; 32; 37]. Досить важливо для перекладача вирішити, наскільки слово, яким перекладаються ті чи інші слова з національно-культурним компонентом є вірним та правильно обрати той чи інший засіб передачі цих слів при перекладі, адже використання прийомів передачі слів залежить від ситуації та змісту, який несе оригінал, та рішення самого перекладача.

Треба зауважити, що передача тексту з словами, які несуть в собі національно-культурний компонент досить часто є неповною, скривлює сприйняття змісту, або вводить читача в оману. Загальний інтерес являє собою система пошуку засобів, які допомагають отримувачу інформації зрозуміти іноземну культуру та співвіднести її зі своєю [8].

Для прикладу розглянемо паралель лексем з лінгвокультурним компонентом *філологія – philology.* Концепт «*філологія*» виражає ідею вивчення мови і літератури, але компоненти значення у порівнюваних мовах різняться. *Philology* у сучасній англійській мові є, як зауважують автори посібника «Speak Authentic English», рідковживаним словом, і за визначенням Енциклопедії Британіка "…*is a term now rarely used but once was applied to the study of language and literature. Nowadays a distinction is usually made between literary and linguistic scholarship, and the term philology, where used, means the study of language – i.e., linguistics"*. При перекладі назв факультетів і кафедр можливими є варіанти: *Faculty of Languages and Literature, Department of English Languages and Literature* [66]. Однак при перекладі допускається і використання лексеми *philology*, особливо у випадках, коли треба відобразити своєрідність української системи освіти. Філологічні факультети провідних зво України на англомовних сайтах називаються *Faculty of Philology.* Але при перекладі з англійської перекладач повинен розуміти, що сполучення *Languages and Literature* відповідає українському слову *філологія* і тому для україномовного реципієнта з прагматичних причин краще використати аналог: *філологічний факультет.*

Або інший приклад: в англомовних варіантах дипломів кандидатів філологічних наук, який видає Міністерство освіти, маємо: *Candidate of Philological Sciences*, що є калькою з української, і тому часто супроводжується поясненням, що цей ступінь відповідає європейському і американському *PhD in Philology* (або *Linguistics*).

У цьому контексті варто також розглянути паралель *PhD – кандидат наук.* Ступінь *Doctor of Philosophy (PhD)* у британській і американській системах освіти відповідає двом українським: кандидат наук та доктор наук, тобто цей концепт в англомовній спільноті має більш узагальнене значення. Через таку неоднорідність компонентів значення не можна обрати тільки один з українських відповідників. На думку деяких перекладачів ці ступені можна транслітерувати як *Kandidat Nauk* та *Doktor Nauk*, наголошуючи на тому, що це дає змогу звернути увагу на своєрідний характер українських ступенів. У цьому випадку бажано подати коротке супровідне пояснення на кшталт "*three years of research".* Д. Пуфалт та В. Старко рекомендують уникати виразу *Candidate of Science,* тому що слово *candidate* стосується людини, яка прагне чогось досягнути [17, с. 179]. Але, як бачимо, переклад калькуванням використовується і в офіційних документах.

Паралель *faculty – факультет* теж характеризується наявністю національно-культурного компоненту. В американській системі освіти *faculty* означає також професорсько-викладацький склад університету або коледжу, і перекладач має це враховувати при перекладі, орієнтуючись на контекст. Українській лексемі *факультет* можуть відповідати такі терміни як *faculty, department, school.*

Можна стверджувати, що вибір того чи іншого прийому передачі слів з національно-культурним компонентом залежить як від прагматики перекладу, так і від перекладача та його намагання найбільш вірно та адекватно передати зміст словосполучення, речення чи тексту взагалі, зберегти та відтворити значення слова, яке пов'язано з культурою іншої країни, підібрати.

Висновки. В процесі вивчення національно-маркованих одиниць вирішена проблема визначення лексики з національно-культурним компонентом, та проблема її відбору і типології. Необхідно підкреслити, що існує декілька назв для національно забарвлених слів: безеквівалентна лексика, реалії, лексика з культурною конотацією, фонова лексика. Аналіз підходів до розуміння і окреслення основних ознак цих груп лексикону в парадигмі лінгвоконцептології уможливив визначення лексичних одиниць з національно-культурним компонентом як особливих словесних знаків, смислову сторону яких складає лінгвокультурний концепт, за яким стоїть поняття, притаманне певній лінгвокультурній спільноті. Ці лексеми акумулюють в собі певну кількість понятєвих та образно-асоціативних ознак, які можуть перетинатися, але не ототожнюватися в свідомості представників різних етносів. Виділення таких лексем в окрему категорію та їх активне засвоєння є запорукою успішної міжкультурної комунікації.

Для виявлення розбіжностей компонентного наповнення такої лексики були виділені англійсько-українські паралел-кореляти. Дослідження підтвердило думку про те, що етнокультурний компонент семантики слова в одних лексемах може займати місце безпосередньо в денотативно-сигніфікативному значенні, а в інших – характеризується як прагматичний чинник, етносемантичний фон лексичного значення слова. На матеріалі освітньої лексики було доведено, що слова, які здаються еквівалентними можна вважати лише відносними відповідниками, і тому при перекладі необхідно звертати увагу на національно-культурний компонент і вірно передавати його в тексті, в залежності від сприйняття цього значення в іншій культурі.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Бялик В. Когнітивний вимір лексичного квантора. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія : колективна монографія* [гол. ред. К. І. Мізін]. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2019. С 117-133
3. Вергун Л. Англо-український словник освітньої лексики. Близько 4 000 слів і словосполучень. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 184 с.
4. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск XXVI. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 56–64.
5. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Логос, 2004. 284 с.
6. Заремська І. М. Проблема визначення місця та статусу концепту в сучасній лінгвокультурології. URL: http://int-konf.org/konf102014/904-zaremska-mproblema-viznachennya-mscya-ta-statusu-koncepta-v-suchasny-lngvokulturologyi.html (дата звернення: 15.02.2026).
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Видавництво. Львівського університету, 1989. 215с.
8. Кальниченко Н.М. Вплив чинників культури на переклад URL: http://eprints.zu.edu.ua/1400/1/06zzvkpr.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
9. Космеда Т. А., Плотнікова Н. В. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі. Львів: Коло, 2010.
10. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.
11. Мех Н. Зміст терміна концепт. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine62-6.pdf (дата звернення: 11.02.2026).
12. Мізін К.І. Зіставна лінгвокультурологія (на матеріалі англійських, німецьких, українських і російських усталених порівнянь). Кременчук : Щербатих О.В., 2014. 229 с.
13. Мірам Г. Е. Професійний переклад : навчальний посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 236 с.
14. Мукатаєва Я. В. Слова-реалії як вид безеквівалентної лексики та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 55. С. 174–177. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.55.40
15. Приходько Г. І. Когнітивні параметри категорії невизначеності. *Львівський філологічний часопис*. № 13. Львів, 2023. С. 159–163

16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 403 с.
17. Старко В.Ф., Пуфалт Д. Говоримо автентичною англійською. Учбово-методичний посібник. Винниця : НОВА КНИГА, 2004.192 с.
18. Ткачик О., Петрук Є. Особливості та складнощі перекладу квазіреалій у серії фентезі-романів Дж. Р.Р. Мартіна «Пісня льоду і полум'я» URL : https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/295 (дата звернення: 12.02.2026).
19. Тупиця О. Ю., Зімакова Л. В. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-пр. конференції. Упор. М. Федурко та ін. Дрогобич: Посвіт, 2011. С. 251–25

Chrdileli T. V., Ponomarenko O. O. LEXEMES WITH A NATIONAL-CULTURAL COMPONENT IN A COMPARATIVE DIMENSION THROUGH THE LENS OF LINGUOCONCEPTOLOGY

The article presents a comprehensive study of lexemes with a national-cultural component in a comparative dimension from the perspective of linguoconceptology. The focus is on the problem of the relationship between language and culture as interrelated phenomena that shape the specificity of the national linguistic worldview. The relevance of the study is determined by the need for an in-depth analysis of social determination of language units in the context of intercultural communication and translation, especially in the conditions of globalization and active interaction between Ukrainian and English-speaking linguistic and cultural communities.

The paper summarizes the main approaches of modern linguistics to the interpretation of the concept – linguistic-cognitive and linguistic-cultural – and substantiates their complementary nature. The concept is considered as a mental structure and, at the same time, as a culturally determined semantic aspect of a verbal sign that reflects the collective experience of a particular ethnic group and is verbalized in language. It is shown that lexemes with national-cultural components represent linguocultural concepts that combine conceptual, figurative-associative, and value characteristics inherent in a particular linguocultural community.

Particular attention is paid to the distinction between the concepts of "non-equivalents", "realia", "background lexicon" and "lexicon with a national-cultural component". The latter has been proven to constitute a separate group of nationally biased units that have formal equivalents in the contrastive languages, but differ in the component content of their denotative meaning, which is determined by cultural factors. Unlike non-equivalent vocabulary, such words can be translated, but require consideration of the ethno-cultural background and pragmatic features of usage.

Based on English-Ukrainian parallels in the field of education, the specifics of differences in the structure of linguistic and cultural concepts are analyzed. It is shown that even formally equivalent units can accumulate different amounts of knowledge and cultural associations, which causes difficulties in translation and the possibility of linguistic and cultural interference.

The research concludes that identifying national-cultural lexis as a separate category enhances the understanding of language-culture interaction, provides for translation adequacy, and acts as a foundation for effective intercultural communication.

Keywords: linguoconceptology, linguocultural concept, nationally biased lexiccon, lexeme with a national-cultural component, English-Ukrainian parallels, translation, educational terminology

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

UDC 811.111’37’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/40

Voytko T. V.
https://orcid.org/0000-0003-4097-9260
V. I. Vernadsky Taurida National University

Honcharenko-Zakrevska N. V.
https://orcid.org/0000-0002-4393-9750
V. I. Vernadsky Taurida National University

AUTHOR’S FEATURES OF SECONDARY NOMINATION BASED ON LITERARY DISCOURSE

The presented work is devoted to the author’s features of secondary nomination in the novels of J. Galsworthy “The Man of Property”, the first part of “The Forsyte Saga” and S. Maugham “The Moon and Sixpence”. This article is devoted to the object of naming. The problems of the pragmatic aspect of onomasiology are in the focus of modern semantics and linguistics of discourse, the issues of the psychological mechanism of naming an object of reality are constantly discussed.

The study of various types of secondary nomination in discourse makes it possible to identify general patterns of relationships between material reality, concepts, ideas, objects and phenomena that are recorded in verbal names. When words are used again in a new naming function, semantic heredity of the name naturally arises, which leads, in extreme cases, initially to the ambiguity of the verbal sign.

Nominative means identify, consolidate in their meaning a generalized image formed on the basis of individual objects. In the absence of lexemes in the vocabulary of the language that satisfy the communicative intentions of the speaker, new nominative units are formed according to word-forming, syntactic models of the usual type.

The main features of literary discourse, where denominations are used i.e. imagery, expression as intensity of expression, imageability, concrete and sensual depiction of reality, lack of a certain regulation of the use of means, subjectivism of understanding and reflection.

The regularities of interaction of primary and secondary denominations of the main characters in the novels of J. Galsworthy “The Man of Property”, the first part of “The Forsyte Saga” and S. Maugham “The Moon and Sixpence” are established.

Therefore, after thorough research, we can conclude that names cannot replace one another in all contexts and under different conditions.

Keywords: *nomination, discourse, secondary nomination, onomasiology, semantic structure.*

Statement of the problem. The main thing in the theory of nomination is not only concerning how a certain individual gets a name, but also with the help of what exactly linguistic means the author of the text realizes the need for its denotation. According to I.M. Mykytyuk, it is also important why a certain character is chosen for denomination and which of his/her numerous features is taken as the basis for the designation [4: 89].

In view of this, the question arises about specific means for performing the nominative function i.e. the representation of reality.

The nomination is for modern linguistic research within which there is a tendency to transition from considering language as a system to the study of speech, where each act is onomasiological one. Within the framework of onomasiology, general issues of the nominative activity of language, the regularities of

© Voytko T. V., Honcharenko-Zakrevska N. V., 2026,
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

various methods of nomination are considered, the range of research of means with a nominative function is expanded.

Analysis of recent research and publications. Nomination, according to the definition of different scientists, is the process and result of designation, in which language elements are correlated with the objects they denote. Studies of the phenomenon of secondary nomination as a means of semantic organization of a text are at the intersection of the directions of modern linguistics: nomination theory, lexical semantics, text linguistics, pragmatics, and stylistics. Conceptual ideas in the field of nomination were laid down in the works of I.M. Mykytyuk (2003), D. Fiveger (1976), J.E. Schmidt (1963), A.E. Levitsky (2008), S.V. Shepitko (2003), T.V. Pastushenko (1999), N.M. Startseva (2006), I.V. Zharkovska (2007), N.Yu. Yakovyshchena (2007), N.A. Dolgopolova (2008), O.L. Kyrylyuk (2008), A.M. Nelyuba (2008), O.I. Chayka (2008). From the point of view of the communicative and pragmatic approach, the research was implemented by K.Ya. Kusko (2021), V.A. Kukharenko (2020), T.M. Nikolaeva (2019), T. van Dijk (2020), G. Gazdar (2021), G. Likh (1983), S. Levinson (2002), H. Vater (2008), O. Vovk (1990), O.I. Mygolynets (2024). The problem of secondary nomination has received detailed coverage in terms of its semantic and word-forming features by F.S. Batsevych (2017), L. I. Pavlenko (2009), U. Weinreich (1972) [1, 5, 12].

In the works of these authors, the nomination is considered in the context of its use, but insufficient attention is focused on the functioning of secondary nomination units in the structure of fiction.

Task statement. The research tries to identify the object of naming in the literary discourse. The problems of the pragmatic aspect of onomasiology are in the focus and the issues of the psychological mechanism of naming an object of reality are constantly discussed.

Outline of the main material of the study.

Nominative units in the language system are primary, while in speech they are secondary. Secondary nomination is an individual creative perception of the environment, a picture of the world. Additionally, authorial nominative chains semantically organize the text. V.V. Mykhaylenko considers secondary nomination to be the process of using nominative means of language in a new denomination function [9, p. 310]. According to our observations, secondary nomination acquires a separate meaning in the compositional structure of the text and if to be precise, its artistic structure and character characteristics.

Since secondary naming consists in the fact that in the process of nomination a lexeme is used – the outer shell of a word – which has previously participated in communicative acts, secondary nomination is the reproduction of the primary name of a character in a literary text by other nomination units with a new purpose, for example:

This very singular-looking man, as Mrs. Small afterwards called Bosinney. [4]. As we can see *very singular-looking man* is used as primary designation and *Mrs. Small afterwards called Bosinney* is secondary nomination applied in one sentence.

The particular importance in the aspect of determining the method of nominative activity is the problem of authorial and character nomination. Adequate study of language involves going beyond its boundaries, addressing a person – the creator and speaker of the language.

The nominative unit has an active, creative nature; therefore, nomination always occurs within the framework of speech activity, in the process of interaction of speakers of the language with the extralinguistic environment.

The content and scope of the nomination are closely interrelated, since their formation depends on the features highlighted in the object.

The logical triangle, representing the semantic structure of the word, namely the meaning, content, scope, combines the name, the expressed concept and the denoted object.

The subject of the nomination names a certain object, using one of the methods of naming and choosing this nomination among other means.

The unit, which is used in its primary function to name an object under certain conditions, is called the main form, or primary or direct nomination.

However, under conditions of linguistic asymmetry, the same form can be used to designate other objects or to perform other functions. Under these conditions, this object can receive a different name.

In the semantic structure of a word, two aspects are distinguished: the significate (a general concept) and the denotate (a specific object to which the word refers) [6, p.177].

In the actualized language, the object of designation is denotation – primarily real objects, persons, signs, actions, sensations, as well as products of human consciousness are fictional objects, separate concepts.

The nomination of an object occurs as follows i.e. on the basis of one or another feature highlighted in the denotation, it is included in a certain class of objects for which the language has a fixed name or a name formed from existing language elements.

However, the subject of nomination makes a selection of features when naming and the designation given to the object depends on his choice.

A person as an object of nomination receives many names in a literary text, so in the novel "The Man of Property", the first part of "The Forsyte Saga" by J. Galsworthy, the main character Soames Forsyte receives more than 30 names, such as, for example, *The man of property,* and *gentleman, My cousin, Monsieur* and many others.

S. Maugham in his novel "The Moon and Sixpence" when giving the name to the main character *Mr. Strickland* uses up to 30 secondary names and they are as follows *the unknown painter, Charlie, Monsieur, odious man, husband, typical broker, genius, etc*.

The ability to use different types of nomination to designate the same specific subject, object, and text combination creates situations that can be called hetero nominative. Hetero nominative notion has a different purpose, it partly depends on the pragmatic factor (for example, a change in the situation of the speech act and the addressee), to some extent it is connected with the general meaning of the message (the meaning of the predicate), for example:

The Englishman, a painter lived with Ata up in the valley. This painter, Charles Strickland have a furtive eye and a sullen look [4].

Hetero nominative notion may be a consequence of previous possibilities of nominations, using which the speaker simultaneously defines the subject of speech for the interlocutor and reports additional information about it, or gives him an assessment. For example:

Aunt Hester, the silent, the patient, that backwater of the family energy, sat in the drawing-room, where the blinds were drawn [10]. This nominativeness sometimes arises as a result of the author's introduction into the discourse of figurative, mediated nominations of the object.

The first mention of an object, its primary nomination is found in a sentence or its equivalent, which introduces the object into the narrative.

We can consider the interaction of nominations in the text of J. Galsworthy's novel "The Man of Property":

The architect might do for his purpose; Bosinney looked clever as he sat leaning back in his chair, moodily making little ramparts with bread-crumbs [4]. This sentence presents that the reader has already received some information about the character Bosinney and his profession.

Depending on the object being nominated, two types of nomination are distinguished: elemental and event-based.

Elemental nomination has two functional varieties in language and speech.

Event nomination, like the nominative, uses a micro situation, namely an event, a fact, a certain number of elements. It has the external form of a sentence, in connection with which we add the term "prepositive nomination". Event nomination also has two varieties: linguistic and speech. At the level of language, the sentence systems in their model correlate with a certain class of events (situations), which are formed in human consciousness by switching attention from a large number of similar situations. A certain significate class of events (situations) forms the significate of the sentence model. This may be an indication of the process performed by the subject, its state, its quality or classification relation to another substance, its influence on this substance, etc.

Elemental nomination denotes a certain element of reality: an object, quality, process, relation, any real or fictional object. The nominative here can be a word or phrase, a meaningful morpheme, a syntaxeme, an intoneme. Elemental nominations are classified according to the nature of the element being nominated [2, p. 91]. In the world around us, a person primarily distinguishes objects (things) that have spatial characteristics and processes (events or states) related to these objects, which have temporal characteristics, signs of these processes and objects. Accordingly, an objective basis is created for distinguishing the main classes of nominations: nouns, verbs, adjectives, pronouns, as well as service words that indicate the relationship between objects and processes. Thus, we can provide an example of a pronoun nomination:

To tell them he was married might jeopardise his every chance; yet, if he did not definitely make them understand that he wished for Annette's hand, it would be dropping into some other clutch before he was free to claim it [4].

They had met but twice, Jolly, the second-year man, having invited the freshman to breakfast; and last evening they had seen each other again under somewhat exotic circumstances [10].

Event nominations are classified depending on the nature of the situation being denoted. They differentiate between non-subjective processes, actions and the state of the subject, etc.

They can also denote a single-act action or a series of events that are in a certain relationship to each other and form a complex event.

An expression in which all aspects are denoted thus encompasses all external and subjective characteristics of the situation. V.V. Mykhailenko distinguishes four aspects in an expression: denotative,

modal, social and informative (communicative). In this regard, the nominative function should not be reduced only to the denotative aspect – the sentence denotes both modality, and social aspect, and actual division. The confirmation shows that the last three aspects can be the subject of symbolic representation is that in spelling they are transmitted by specific means [9, p. 289].

Elemental nominations also reflect the modal and social aspects. The first of these aspects forms the expressive and emotional colouring of the nomination, the second creates the stylistic characteristic. However, it should be taken into account that some words do not have these additional components of meaning i.e. stylistically neutral vocabulary, and that there is a certain number of words in the language, the main function of which is to denote the emotional and rational assessment of events by the speaker (modal words and expressives) and words or phrases that denote the conditions of communication (certain politeness clichés: please, thanks, etc., addresses sir, Mr, Mrs), for example:

What would Mr. George be advising now, in this sudden recrudescence of an old tragedy – what would he say to this menace against her to whom he had taken such a fancy in the last weeks of his life [4].

Mrs. Euphemia, who happened to be in the room – she had come round to borrow the Rev. Mr. Scoles' last novel, "Passion and Paregoric", which was having such a vogue – chimed in [10].

Unlike event nomination, elemental nomination does not reflect an informative aspect, however, there are words and morphemes that express this aspect in the composition of the statement.

According to I.M. Mykytyuk, the transition of an existing nomination to an identified one is accompanied by a change in the reference of the name [8, p.102]. In the sentence following the given one, the name refers to an object that is already presented to the addressee. It should be supplementes that in article languages, the indefinite article is replaced by the definite one – indefinite article ***a*** into definite article ***the*** in the structure of the text:

I saw a man in the doorway. The man was pale [10].

According to S. M. Vanguri, those things that ensure the repeated use of the nomination or the transition from the non-referential use of the name to its referential use can always be used in a colloquial style [11, p. 38].

The choice of nomination is influenced not only and not so much by the syntactic position of the name in the pretext, but by the semantic relations between a number of nominations of one object that occur in it. Deviation from this general rule is associated with a certain stylistic task of the author.

Conclusions. Since the heroes of the story constantly appear before the reader in different roles, J. Galsworthy and S. Maugham often use nominations that reveal an aspect of their characters that is essential for each episode. The nomination, especially the secondary one, gives an episodic portrait of the character, imagined and reflected by the author himself.

We can present the comparisons of the author's features of the secondary nomination for the main characters in the novels of J. Galsworthy "The Man of Property" and S. Maugham "The Moon and Sixpence" as follows:

J. Galsworthy "The Man of Property":

– Number of nominations – more than 30 denominations;

– Type of nomination – contact, non-autonomous and identifyin**–** ;

– Quantity of words – includes more than 5.

S. Maugham "The Moon and Sixpence":

– Number of nominations – up to 30 denominations;

– Type of nomination – Reprise, non-autonomous and identifying;

– Quantity of words – up to 5.

Comparative analysis of authorial discourses distinguishes specific features of the main character of each author. Thus, the main character in the book "The Man of Property" by J. Galsworthy, the characteristics of primarily mental abilities prevail, while social status, characteristics of appearance are less common. As for the main character in "The Moon and Sixpence" by S. Maugham, the characteristics of appearance and mental abilities prevail, but social status did not find its reproduction in the secondary nomination.

Bibliography:

1. Felecan O., Bughesiu A. Onomastics in Contemporary Public Space. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2013. 617 p.
2. T.V. Groshko. Discourse in the linguistic paradigm: genre classification (banking, journalistic and artistic discourses). Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»: series «Philology»: scientific journal. Ostroh: Publishing house of NaUOA, 2012. Issue 29. P. 82–93.
3. Hough C. The Oxford Handbook of Names and Naming. Oxford: Oxford University Press, 2016. 770 p.
4. J. Galsworthy. The Man of Property. URL: https://www.gutenberg.org/files/2559/2559-h/2559-h.htm

5. Kotsiuba Z. G. Semantic structure of nominative sentences of the English and Ukrainian languages / Z. G. Kotsiuba. Linguistics. 2002. No. 2-3. P. 56-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2002_2-3_8.

6. Lvova N. L., Zamoroz T. Onomastics in Fairy Tale Discourse. Актуальні проблеми германської філології та Болонський процес: матеріали II міжнар. наук. конф. (Чернівці, 12 трав. 2007 р.). Чернівці : Книги XXI, 2007. С. 177–179.

7. Morozova I. B. Paradigmatic analysis of the structure and semantics of elementary communicative units in the light of Gestalt theory in modern English: monograph. Odesa: Printing House, 2009. 384 p.

8. Mykytyuk I. M. Axiological characteristics of units of secondary nomination (based on the material of the literary text) / I. M. Mykytyuk. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology. 2014. Issue 9. P. 101-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_9_27.

9. Mykhaylenko Valeriy. The Pragmatics of Discourse / Messages, Sages, Ages. Proceedings of the 1st International Conference on British and American Studies. Suceava : Suceava University Press, 2018.

10. S. Maugham. The Moon and Sixpence. URL: https://www.gutenberg.org/ebooks/222

11. Vanguri S. M. Rhetorics of Names and Naming. New York: Routledge, 2016. 225 p.

12. Voytko T.V., Honcharenko-Zakrevska N.V. Lexical-semantic analysis of the military-humanitarian texts translation: translation mistakes, Nowoczesne trendy w kształceniu językowym przyszłych specjalistów w specjalnościach niejęzykowych w przestrzeni wielokulturowej. – Zbiór materiałów z XI Dorocznej Międzynarodowej Konferencji Naukowo Praktycznej, 25 lutego 2025 r. K.: Wydział Stosunków Międzynarodowych, Państwowe Przedsiębiorstwo Niekomercyjne „Państwowy Uniwersytet „Kijowski Instytut Lotnictwa", Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2025. S.37–42.

Войтко Т. В., Гончаренко-Закревська Н. В. АВТОРСЬКІ ОСОБЛИВОСТІ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ НА ОСНОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття присвячена авторським особливостям вторинної номінації в романі Дж. Голсуорсі «Власник», першій частині «Саги про Форсайтів» та С. Моема «Місяць і мідяки». Ця стаття досліджує об'єкт найменування. Проблеми прагматичного аспекту ономасіології знаходяться в центрі уваги сучасної семантики та лінгвістики дискурсу, постійно обговорюються питання психологічного механізму найменування об'єкта реальності.

Вивчення різних типів вторинної номінації в дискурсі дає змогу виявити загальні закономірності взаємозв'язків між матеріальною реальністю, поняттями, ідеями, предметами та явищами, що фіксуються у вербальних назвах. Коли слова повторно використовуються в новій функції найменування, природно виникає семантичне успадкування назви, що призводить до багатозначності вербального знаку.

Номінативні засоби ідентифікують, закріплюють у своєму значенні узагальнений образ, сформований на основі окремих предметів. За відсутності в словниковому запасі мови лексем, що задовольняють комунікативні наміри мовця, нові номінативні одиниці формуються за словотвірними, синтаксичними моделями звичайного типу.

Основні риси літературного дискурсу, де використовуються номінації, це образність, експресія як інтенсивність вираження, образність, конкретно-чуттєве зображення дійсності, відсутність певної регламентації використання засобів, суб'єктивізм розуміння та рефлексії.

Встановлено закономірності взаємодії первинних та вторинних номінацій головних героїв у романах Дж. Голсворсі «Власник», першій частині «Саги про Форсайтів» та С. Моема «Місяць і шість пенсів».

Отже, після ґрунтовного дослідження можна зробити висновок, що імена не можуть замінювати одне одного в різноманітних контекстах і за різних умов.

Ключові слова: *номінація, дискурс, вторинна номінація, ономасіологія, семантична структура.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 930.2:94(477):929
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/41

Біляцька В. П.
https://orchid.org/0000-0003-4532-2268
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЖИТТЄПИС «ЗАПОРОЗЬКОГО ХАРАКТЕРНИКА»

У статті охарактеризовано мемуари про подвижника національної культури, видатного історика, археолога Дмитра Івановича Яворницького (1855–1940). Увагу зосереджено на збірці спогадів третього видання «Сучасники про Д. І. Яворницького» (2025). Ця книга є пошаною «незабутній особистості» до його 170-річчя та результатом багаторічної праці відомого письменника-краєзнавця, текстолога Миколи Чабана. Упорядник залучив архівні документи не лише України, а й Польщі та Канади, що дозволило значно розширити коло свідчень (96 позицій) про вченого. У книзі подано спогади відомих письменників та громадських діячів – Докії Гуменної, Максима Рильського, Олени Пчілки, Євгена Чикаленка, Петра Панча, Івана Сенченка, Яра Славутича, Галі Мазуренко; учених та істориків – Дмитра Дорошенка, Василя Біднова, Володимира Даниліва, Сергія Єфремова, Павла Козаря; людей найближчого оточення – дружини Серафими Яворницької, сестри дружини Зінаїди Бурякової, секретаря Миколи Костюка та інших «свідків подій», які відтворили портрет «невтомного літописця українського козацтва».

Мемуари збірки вирізняються високим рівнем інформативності, описом маловідомих сторінок діяльності «козацького батька». У цій статті, спираючись на праці таких дослідників мемуаристики, як О. Галич, Л. Касян, М. Коцюбинська, І. Савенко, О. Рарицький, М. Федунь, Т. Черкашина, доводимо, що основна функція спогадів – соціально-пізнавальна, а ключовим джерелом для збірного образу Дмитра Яворницького є його життєпис. Збірку мемуарів розглянуто як складний метажанр, що включає спогади, записки, нариси, щоденникові записи, подорожні нариси, поезії, уривки художньо-документальної прози. Обґрунтовано поняття «документалізованого портрета», де образ реальної історичної особи відтворюється через її діяльність, характер, соціальний статус та зовнішність. У спогадах Яворницький перестає бути історичною абстракцією, а постає перед сучасним читачем як «живий яскравий образ» патріота, неперевершеного оповідача, який присвятив життя розбудові музею, формуванню національної свідомості та пам'яті.

Ключові слова: *спогади, Дмитро Яворницький, мемуари, козацтво, музей, колективний портрет.*

Постановка проблеми. Мемуарні твори кінця XX – початку XXI століття – це документально-історичні нариси про події минулого, це свідчення громадської, суспільно-політичної, національно-культурної діяльності непересічних особистостей, пов'язані з феноменом пам'яті. Мемуари, на думку О. Рарицького, належать до художньо-документальної прози, яка «особливо виразно виявляє ознаки метажанру, репрезентуючи його такими генологічними різновидами, як епістолярій, мемуари, некролог, нотатки, подорожні нариси, щоденники, автобіографія, усна оповідь» [4, с. 31]. «Сучасники про Д. І. Яворницького» (2025) – це мемуарне видання до 170-тої річниці від дня народження науковця, культурного й громадського діяча, історика, письменника, академіка, музеєзнавця, члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка (1914) і Всеукраїнської

© Біляцька В. П., 2026,
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

академії наук (1929) Дмитра Івановича Яворницького (1855–1940). Цю книгу анотовано як збірник спогадів сучасників про «невтомного літописця українського козацтва», діяльність якого стала «надбанням історії» для майбуття народу. Збірник відзначається високою виваженістю висловлених думок, є пошаною «незабутній особистості». Свого часу Максим Рильський писав про перше видання: «Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани… Книга ця – данина пошани й любові до незабутнього нашого Дмитра Івановича Яворницького. Нехай буде вона скромною рутою-м'ятою на чесній його могилі!» [7, с. 155].

Книга «Сучасники про Д. І. Яворницького» – це третє, доповнене і виправлене, видання спогадів про всесвітньо відомого історика, упорядник – Микола Чабан. За його свідченням, у першому виданні 1995 року було представлено 46 сучасників, які поділилися споминами про вченого, у виданні 2006, надрукованому до 150-річчя – 51 спогад, а видання 2025 року налічує 96 спогадів 94 авторів. М. Чабан залучив архівні документи Дніпра, Києва Варшави, Торонто, Оттави, стару періодику і рідкісні видання. «І все одно, – пише упорядник, – ще не всі свідчення потрапили під одну обкладинку» [9, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість науковим доробком, громадською діяльністю Дмитра Івановича Яворницького постала ще за його життя, з друком перших його праць з'явилися оцінки та спроби їх узагальнення. Особливу увагу висвітленню наукових поглядів, аналізові робіт історика, вивченню його біографії, адресантів листування присвячують дослідники Січеславщини – С. Абросимова, М. Кавун, С. Світленко, Я. Тимошенко, М. Чабан, І. Шаповал. Багато досліджень про діяльність Дмитра Яворницького в доробку січеславця Миколи Петровича Чабана – члена Національної спілки журналістів України, Національної спілки краєзнавців України, Національної спілки письменників України, автора понад 40-ка власних і упорядкованих книжок.

Постаттю Дмитра Яворницького Микола Чабан зацікавився ще в шкільні роки, коли вперше відвідав Меморіальний будинок-музей «козацького характерника». Нині в його доробку десятки статей про цю непересічну особистість, упорядковані збірники художньо-документальних нарисів «Вічний хрест на грудях землі» (1993), «Січеслав у серці» (1994); книги спогадів «Сучасники про Яворницького: Спогади» (1995), «Сучасники про Д.І. Яворницького» (видання друге, доповнене, 2006); книга «Поруч з Яворницьким. Спогади писаря козацького батька» (2008) (спомини секретаря Д. І. Яворницького, М. П. Костюка); хрестоматія «У старому Катеринославі (1905–1920 рр.)» (2001); бібліографічний довідник «Діячі Січеславської "Просвіти" (1905–1921)» (2002). Микола Чабан є співупорядником одного з випусків книги «Епістолярна спадщина Д. І. Яворницького», співавтором фільму «Козацький батько Дмитро Яворницький», він розробив близько 30 лекцій із циклу «Яворницькіана Миколи Чабана», які він започаткував з осені 2016 року і проводив щомісяця в Меморіальному будинку-музеї Д. І. Яворницького до 2019 року.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати третє, доповнене видання спогадів «Сучасники про Д.І. Яворницького» (2025 року), наголосити на особливостях літературно-мемуарного наративного жанру в контексті змалювання колективного портрета визначного діяча Дмитра Яворницького.

Виклад основного матеріалу. Книгу «Сучасники про Д.І. Яворницького» анотовано як збірник спогадів. Спогади представлено мемуарною прозою, у якій можна «простежити діяльність провідних діячів руху, ознайомитися з маловідомими фактами» [4, с. 52]. Мемуари збірки вирізняються високим рівнем інформативності, описом маловідомих сторінок діяльності Д. Яворницького. Автори спогадів не лише «навертають» читачів до минулого невтомного шукача історичних артефактів, а й конкретизують епоху в усіх її вимірах, передають «дух часу». Адже спогад – це «літературно-мемуарний наративний жанр, у творах якого поданий опис давніх подій, учасником чи свідком яких був автор, відтворені портрети окремих людей з використанням відповідних композиційно-стилістичних засобів, біографічних та автобіографічних даних, нотаток, щоденників тощо» [3, с. 427].

Для сучасної жанрової системи мемуаристики характерні зміни, як і загалом для генології.

Оскільки тексти книги «Сучасники про Д.І. Яворницького» написані в різні роки, їх автори фіксують пам'ять у формі традиційних жанрів. Нариси «мемуарного характеру» про Дмитра Івановича, як зазначає упорядник М. Чабан, з'являлися ще за його життя, зокрема «Дмитро Еварницький» Василя Біднова, «В гостях у Катеринослава» Олени Пчілки, «Катеринославський музей» Володимира Даниліва, «Спогади» Євгена Чикаленка. Це були «живі штрихи сучасників, які

відзначають його принциповість у відстоюванні важливих для української науки і культури питань, винахідливість і наполегливість, з якою Дмитро Іванович комплектував музейну збірку» [9, с. 6].

Дослідники мемуаристики – О. Галич, Л. Касян, М. Коцюбинська, І. Савенко, О. Рарицький, М. Федунь, Т. Черкашина – часто називають її спогадовою літературою, художньо-документальною, яка розкриває «культурні ландшафти» епох (М. Федунь), є історією, «оркестрованою на людські голоси» (М. Коцюбинська). Науковці виокремлюють різновиди споминів: записи, документи службового характеру, епістоли, історико-критичні праці, художні мемуари, сповіді, нотатки, нариси тощо.

Третє видання «Сучасники про Д. І. Яворницького» представлено різножанровим портретом «запорозького батька»: *спогадами* (Євген Чикаленко «Спогади», Іван Бєлоусов «Літературне середовище. Спогади 1880–1928», Олексій Коваленко «Спогади про Дмитра Івановича Яворницького», Дмитро Дорошенко «Мої спомини про давнє минуле (1901–1914)», Поліна Каримова «Спомин про Дмитра Івановича», Вінцент Томашевич «Зі спогадів лікаря»), *записками* (Микола Телешов «Записки письменника»); *нарисами* (Олена Пчілка «В гостях у Катеринослава», Єжи Єнджиєвич «Володар дивовижного світу», Лука Перепелиця «Човном через пороги», Г.І. Кацнельсон «У Запорозькому степу», Максим Рильський «Запорозький характерник»); *щоденниковими записами* (Серафима Яворницька «З “Щоденника”», Сергій Єфремов «З щоденника»), *подорожніми нарисами* (Борис Жук «Подорож до Дніпрових порогів і до Запорозької Січі», Градиль «Подорож до Катеринославу»), *поезіями* (Микола Зеров «Розмова на пароплаві», Леся Степовичка «Монолог Дмитра Івановича Яворницького») *уривками художньо-документальної прози* (Галя Мазуренко «Не той козак, хто поборов, а той, хто “вивернеться”», Докія Гуменна «Дар Евтодеї») тощо.

Життєпис про Дмитра Яворницького у книзі спогадів є ключовим джерелом для розуміння об’єктивного збірного образу видатного історика, його внеску в українську культуру і формування національної свідомості. У численних мемуарних характеристиках на кшталт «запорозький батько» (Д. Дорошенко, К. Курилов), «батько-кошовий» (В. Данилов), «запорозький характерник» (М. Рильський), «безсмертна душа Запоріжжя» (В. Чередниченко, І. Рєпін), «етнографічний українець» (Є. Чикаленко) «щирий українець» (В. Данилов), «людина-університет» Є. Єнжевич, «батько Січі» (П. Усенко), «останній запорожець» (Є.О.), «невсипущий шукач запорозької старовини» (О. Ільченко), «дід Січі» (І. Сенченко) Дмитро Яворницький змальований як подвижник національної культури, людина-патріот, збирач національної минувшини.

О. Галич спогадову літературу пропонує розділити на три різновиди: *мемуари об’єктні, суб’єктні, об’єктно-суб’єктні*. Спогади про Д. Яворницького, на нашу думку, – це мемуари об’єктні, їм «властиве художнє акцентування уваги на предметі зображення – подіях, людях, фактах, ситуаціях» [2, с. 34]. Предмет зображення в текстах збірки – величезна робота Дмитра Яворницького, у центрі уваги якого була «історія Запорожжя», його «незліченні» заслуги перед українською історією, громадська та просвітительська діяльність як важливе джерело формування національної ідентичності. Художньо-узагальнюючу оцінку йому як людині «надзвичайно різносторонній» і як ученому з «дуже широким» колом інтересів подали чимало авторів книги. Максим Рильський у спогаді «Запорозький характерник» наголосив на тому, що Д. Яворницький «стояв у центрі тогочасної нашої культури» [7, с. 153], мав дружні стосунки й цікаві зустрічі з багатьма людьми того часу – І. Рєпіним, М. Кропивницьким, М. Заньковецькою, М. Лисенком, О. Сластіоном, Лесею Українкою, братами Тобілевичами. Разом з тим, під час археологічних, фольклористичних, етнографічних експедицій дуже просто зближався з хліборобами, лоцманами, кобзарями, на засіданнях Академії наук з членами етнографічної комісії.

Василь Біднов у спогаді «Дмитро Еварницький» також підкреслює, що серед дослідників нашої минувшини Дмитро Яворницький займає «виїмкове» становище. Головне, на його думку, – це загальнодоступність праць історика, що мали велике виховне значення для низки поколінь. «Любов самого автора до січового товариства, яка часто викликала ідеалізування героїв Запорожжя, передавалася й читачам його книг і причинялася до пробудження в них національної свідомості» [7, с. 20]. Пробудженню національної свідомості сприяли і лекції Д. Яворницького. Він умів «приваблювати» слухачів. В умовах того часу змушений був читати лекції по-російськи, проте вмів «надавати своїм викладам характер український не тільки змістом, а й самою мовою: завжди додавав їм багато суто українських слів, виразів, народніх пісень, переказів, і се робив так влучно й майстерно, що навіть явні вороги українського

слова не протестували проти виступів Д. Еварницького» [7, с. 20].

Перші мемуари про Дмитра Яворницького було надруковано, як уже зазначалося, ще за його життя. Ці публікації здебільшого були приурочені до його ювілеїв з окресленням наукової і громадської діяльності – Василь Біднов «Дмитро Еварницький (З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження)», Дмитро Дорошенко «Д. Ів. Яворницький (До 30-літнього ювілею)», Георгій Гасенко «На сторожі минувшини (До тридцятиліття науково-літературної діяльності проф. Дм. Ів. Яворницького)», Павло Козар «Академік Дмитро Іванович Яворницький (До 70-річчя його народження)», Варвара Чередниченко «Пам'яті Дмитра Івановича Яворницького (До 90-ї річниці з дня народження – 7/XI-1855р.)». Д. Дорошенко відзначив, що Д. Яворницький як археолог й історик-етнограф посідає провідне місце в українській історіографії. Шановний «ювілянт» і сам зробив спробу наукового синтезу зі своїх дослідів у формі «трьохтомової» праці, яка «безумовно служитиме на завжди першорядним джерелом для характеристики усіх боків історичного життя низового брацтва і для його історії» [7, с. 68].

Не в одному спомині йдеться, що знайомство із Дмитром Яворницьким відбулося саме в музеї, який завдяки його праці називали «козацьким» – Олена Пчілка «В гостях у Катеринослава», Докія Гуменна «Дар Евтодеї», Кирило Стародубов «Він полонив душевною щедрістю», Єжи Єнджиєвич «Володар дивовижного світу», Володимир Данилов «Катеринославський музей», Борис Єфимов «Море сміху і океан реготу» тощо.

Максим Рильський теж познайомився з академіком у кінці 20-х років у музеї. Враження від зустрічі запам'яталися на все життя: «Того дня довелося мені побачити й почути, як Дмитро Іванович показує відвідувачам свій музей. Його пояснення до експонатів варто було записати фонографом. Це були блискучі імпровізації, засновані на прекрасному знанні матеріалу і зігріті палкою любов'ю до цього матеріалу, за якою світилась любов до людини, до народу, до людей.

Коли Яворницький розповідав – з приводу якої-небудь старовинної шаблі чи мушкета – про життя-буття запорозьких козаків, про їхні походи, про звичаї на Січі, «то здавалося, що тільки випадково цей чоловік одягнений у сучасну піджачну пару, а не в жупан і широкі, як Чорне море, червоні штани чи принаймні в ту одіж писаря з каламарем та з гусячим пером за вухом або в руці, у якій увічнив його Ілля Юхимович Рєпін... Словом, він здавався сучасником тих подій, про які розказував. Щось було в нього спільне з тими запорозькими чудодіями, характерниками, про яких збереглося стільки розповідей. Лекції чи пояснення Дмитра Івановича густо пересипані були чисто українським і навіть, я сказав би, чисто запорозьким гумором» [7, с. 154].

За висновками М. Федунь, спогади – і мемуарний, і меморіальний жанр, бо пишуться в пам'ять про інших. «Досліджуючи спогади, необхідно виходити із розуміння, що вони, насамперед, – історичні джерела, котрі виконують, між іншим, соціально-пізнавальну функцію» [8, с. 87]. У спогадах багато дописувачів наголошує на великій ролі музею, який довгі роки очолював Д. Яворницький, не лише для Катеринославщини, а й для всієї України. В. Біднов писав, що музей був «принадним для громадянства» місцем. «Завдяки Д. Еварницькому музей мав цілком український вигляд, і тільки московські написи на вітринах розбивали сю ілюзію. Ученики середніх і нижчих шкіл, навіть сільських, далеких од Катеринослава, в значній кількості одвідували музей і тут слухали пояснення українською мовою, знайомилися з історією України тоді, як у школі се було неможливе» [7, с. 22].

У нарисі «В гостях у Катеринослава» Олена Пчілка описала, як уперше в музеї побачила Дмитра Яворницького. «Д(оброд)ія Еварницького я, звичайне, знала по імені, яко ученого й письменника, але особисто стріватися з ним не доводилось. Знаючи, що він в Катеринославі, я звернула увагу, між іншими орударями музею, на одного добродія, що якось особливо ретельно порався в музею і при тім так охоче й уміло давав пояснення скільком людям, що завітали до музею. Оце й був сам пан професор» [7, с. 45]. Його характеристику в нарисі авторка подає за «справою», якій він відданий, за деталями його діяльності, а не за портретними описами.

Головним сюжетом спогадів «сучасників» є історія знайомства, спілкування, зовнішність Дмитра Івановича. У мемуарному творі автор, який «водночас є наратором, виступає і в якості свідка оповідуваної історії» [10, с. 303]. Письменники П. Панч, П. Усенко, І. Сенченко, О. Ільченко в мемуарах писали, як він «розкривався» під час відвідин музею, як умів заворожити присутніх «не однією своєю бувальщиною», «намагався не пропустити й не залишити без пояснення жодного експоната» [7, с. 172].

Б. Єфимов у «Море сміху і океан реготу» поділився враженнями від розповіді «людини великої

ерудиції і культури» під час відвідування музею: «Він артистично розповідав про експонати, причому так, що вони оживали в його устах. Отут я побачив і відчув дух епохи, коли вільнолюбні запорожці мужньо захищали Вітчизну від агресорів» [7, с. 191].

Часова дистанція породжує двоплановість розповіді, у якій автор не лише розповідає про те, як події відбувалися, але й виявляє своє ставлення до подій, осіб, дає певну оцінку. Є. Єнджиєвич про роль музею і його директора писав: «Засновник і володар цього дивовижного світу старожитностей Дмитро Яворницький справляв враження незабутньої особистості… Треба було мати величезне почуття патріотизму, щоб створити такий музей, який сміливо можна величати «археологічною поемою», щоб торувати шлях українській мові серед скількох недругів та перешкод!» [7, с. 111].

Яр Славутич у тексті «Ті, що вчили любити запорожців» згадує, як його дід товаришував із Яворницьким. Дмитро Іванович був частим гостем у них на хуторі. Ретельно із мережаних сволоків запорозьких куренів, які дід зберігав у клуні, «списував якусь там вирізьблену дату чи слова молитви зі сволока» і «роняв сльози» [7, с. 200]. Ці сволоки пролежали півтораста років і показувалися лише вибраним гостям. З болем констатує, що дід плакав із розпуки, коли сволоки забрали на дрова до комсомольського клубу. У кінці тридцятих років Яр Славутич востаннє відвідав Яворницького і в дворі краєзнавчого музею «оглянув сволоки з запорізьких куренів (чи не наших?) – якісь дрючки, сірі й напівзігнилі від дощів, потріскані від сонця. Ані сліду дорогоцінної різьби! Яворницький, тепер уже старий-престарий дідусь, гірко плакав, обмацуючи мене сухими, ледве теплими руками» [7, с. 201].

Пророчими стали слова В. Чередниченко про роль музею і його «охоронця»: «Популярності і авторитетові Яворницького мусить завдячувати Дніпропетровськ, що володіє музеєм винятkової світової цінності. Англічани і американці у старого запорожця не раз намагалися купити ті музейні скарби… Яворницький переконав (Поля) залишити музей, не вивозити колекції з батьківщини запорожців» [7, с. 299].

Автори збірника одностайні в тому, що неможливо переоцінити роль Д. Яворницького у створенні музею. Вони розповідають, як він «правдами й неправдами» добував експонати: «Дуже мальовниче розповідав Дмитро Іванович не тільки про історичне значення тієї чи іншої виставленої у музеї речі, а й про те, як – іноді не без великих труднощів та хитрощів – він ту річ здобував для музею» [7, с. 153]. У тексті І. Сенченка «Мистецтво “доскочити” щось для музею» автор тлумачить лексему «доскочити». Він розповідає, як Д. Яворницький виторгував старовинну ікону в молодиці, біля якої молилися її «діди і прадіди». Але ж при цьому не подавав виду, що дуже радіє цій речі. А коли відійшов від садиби, вигукнув: «Боже, яка знахідка! Яка знахідка!» – і вже ніжно й віддано притискає надбання до серця. Оце й означало його мовою: доскочити!» [7, с. 193]. Г. Гасенко в «На сторожі минувшини» оповів про жупан запорожця, за який просили 1000 карбованців, а віддали даром. В. Данилів у «Катеринославський музей» розповів про візантійський образ Івана Богослова з чавуна, за який просили 100 карбованців, а віддали за 50 копійок. І таких подробиць наведено «від доброго почуття до нього і його праці на користь науці» [7, с. 63].

У книзі «Сучасники про Д.І. Яворницького» у «Примітках» до кожного тексту подано інформацію про автора допису, час і мотивацію написання, невідомі факти, де вперше було надруковано текст, про кого згадується. Наприклад, Володимир Данилів «Катеринославський музей» – «Нарис «Катеринославський музей» за підписом Вл. Данилів опубліковано в газеті «Рада» (№ 242, 23 жовтня 1908 р), звідки й передруковується зі скороченнями. Про автора див. у примітках до попереднього спогаду» [7, с. 321]. Примітки до «попереднього» спогаду займали 4 сторінки дрібного тексту, адже В. Данилов – приятель Д. Яворницького, який у 1905–1907 роках викладав російську літературу в Катеринославській гімназії, згодом у навчальних закладах Одеси, Петербургу. Збереглися тринадцять листів В. Данилова до Д. Яворницького, спогади, написані ще 1946 року, але надруковані вперше за автографом, що зберігається в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. «Примітки» Миколи Чабана майже на сто сторінок з 308 до 384 – це клопітка й наполеглива праця упорядника, «серйозного яворницькознавця», якого веде в житті «невтоленна жадоба пізнати непізнане, прочитати сторінки невідомого» [6, с. 306], це один із підсумків тривалої і наполегливої роботи пошуковця» [6, с. 307].

В анотації книги зазначено, що в ній зібрано спогади сучасників, які створили колективний *портрет* «невтомного літописця українського козацтва». Варто уточнити, що це мемуарний портрет, з якого видно глибоке розуміння праці Дмитра Яворницького з подробицями нелегкого

життя, враження від зустрічі і знайомства, тобто за визначенням А. Ткаченка – «документалізований портрет». Мемуарний портрет обмежений домислом і вимислом, у ньому відтворюється «уявлення про постать реальної історичної особи» [1, с. 118] і, крім зовнішності, характерним для нього є відображення діяльності, національної приналежності соціального статусу.

Чимало зовнішніх спогадових портретів Дмитра Яворницького подано за роботою, на розкопках, у музеї. Його поява в музеї «наближала Запорозьку Січ». П. Панч пише: «Я побачив живого запорожця, хоч у нього не було ні широких шароварів, ні оселедця, а мав європейського строю костюма та ще й окуляри на носі – й усе-таки на вигляд був саме такий, як малювали художники козацьку старшину. Хоча йому тоді й минуло далеко за шістдесят, але на діда Дмитро Іванович не скидався: дебелий, вусатий, лукаво усміхнений» [7, с. 171].

Є. Єнджиєвич подає зовнішній портрет Д. Яворницького за проведенням екскурсії в музеї: «…сива голова, вуса, спокійне, мудре чоло і проникливі очі, в яких раз у раз вигравали іскринки сміху. Обличчя його лишалося незворушне, навіть у ті хвилини, коли слухачі качалися з реготу. Він дуже любив найповажнішу розповідь пересипати смішними билицями й анекдотами» [7, с. 111].

У документальному тексті портрет зазвичай складається з одного абзацу або кількох речень. У мемуарному портреті Д. Яворницького не лише змальовано його зовнішність, а й передано внутрішній світ, людяність. І. Сенченко пише: «Сам – худорлявий, стрункий, вільний у розмові, щогодини дотепний, з ясною усмішкою» [7, с. 192].

Спогади про Д. Яворницького – це жанр мемуаристики з ознаками документальної літератури. Характеризуючи науково-літературну діяльність Дмитра Івановича, автори подають інформацію про його народження, навчання, праці, роки і джерела їх публікацій з дотриманням історичної правди, вказують на безпосереднє знайомство Д. Яворницького з реальними подіями, що лягають в основу розповіді. У спогаді «Пам'яті Дмитра Івановича Яворницького» Варвара Чередниченко характеризує його наукову, літературну й громадську діяльність. Вона зазначає, що останній раз з академіком зустрілася 1940 року, коли він був дуже хворий: «На затишній веранді свого особняка сидів у кріслі 85-літній Дмитро Іванович. Срібноволоса його голова з орлиним носом і довгими вусами вирізьблювались на тлі рясних червоних черешень, що закрили весь куток над пахучими квітами куща жасмину… У чорному вовняному халаті на кенгуровому хутрі висхла постать академіка здавалась значно вищою» [7, с. 297]. В. Чередниченко пише листа до П. Тичини і просить допомогти йому в лікуванні, бо хвороба знесилила та висушила до «жаху» академіка. Авторка у спогадах наводить слова Яворницького про музей: «Музей – це колишня чернеча келія або пасіка для старого запорожця». Вона розцінює їх як натяк, що Дмитро Іванович мріє дожити свій вік саме в ньому. У листі від 08.08.1940 року до П. Тичини просить сприяти повернути його в музей: «Шефство над його музеєм – це його з труни підняло б… Я певна, що тільки Дмитро Іванович міг би знов почувати себе повноправним «хазяїном» музею – підбадьорився і вмер би щасливим… Боляче бачити діда скривдженим і розлученим з його єдиним та улюбленим дитям. А цю честь він заробив з лихвою» [7, с. 382]. Авторка ще не знала, що 05.08.1940 року Дмитро Яворницький помер.

У післямові до другого видання («Похвальне слово упорядникові, його допитливості і таким книгам») М. Слабошпицький зазначає, що тема подвижницького життя Дмитра Яворницького і його знаменитого музею є особливою для Миколи Чабана, краєзнавця, літературознавця, текстолога, біографа, бібліофіла, архівіста. Автор наголошує на винятковій фаховій добросовісності упорядника збірника: все вивчити, все побачити, все почути. «Мисливець за документами, колекціонер їх, знавець далеких подій і людей, він, охоплений спрагою все взнати, знайти безнадійно загублене, жадібно вслухається в таємничий шерхіт пожовклих од часу паперів, углядається в сторінки раритетних книг. Завдяки цьому знає далеке минуле так, мовби і народився, і живе в ньому. Іде він і туди, де немає архівів, – шукає людей, які несуть у собі відлуння давніх подій, жадібно розпитує їх про подробиці колись баченого й чутого або ж і просто вивчає пейзажі, серед яких відбувалися ті чи ті події [6, с. 306].

Висновки. Третє доповнене видання збірника «Сучасники про Д. І. Яворницького» (2025) є фундаментальною працею, що об'єднує 96 спогадів від 94 авторів про «козацького батька». Видання репрезентує широку палітру мемуарних жанрів – від спогадів, нарисів до художньо-документальної прози, що допомагає глибше відчути «дух часу» і постать «збирача національної минувшини». Мемуарні портрети вченого від письменників, науковців, родичів, знайомих – це характеристика його як неперевершеного історика, оповідача, та

«запорозького характерника». Праці вченого та його любов до «січового товариства» сприяли створенню музею, пробудженню національної самосвідомості у багатьох поколінь читачів. Документалізований портрет Яворницького – це портрет подвижника, чия національна ідентичність реалізувалася через конкретні справи. Завдяки спогадам сучасників Дмитра Яворницького сформовано цілісне уявлення не абстрактної історичної постаті, а «живого яскравого образу» патріота, який присвятив життя улюбленій справі. Ми проаналізували лише невелику частину спогадів книги, яка документує внесок Д. Яворницького в українську культуру, науку, історію.

Список літератури:

1. Галич А. Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації : монографія. Старобільськ; Вид-во ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2017. 449 с.
2. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, ґенеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
3. Літературознавча енциклопедія : [у двох томах]. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
4. Рарицький О. Партитури тексту і духу (Художньо-документальна проза українських шістдесятників) : [монографія]. Київ : Смолоскип, 2016. 488 с.
5. Світленко С. І. Дмитро Яворницький: вчений та педагог в українському інтелектуальному співтоваристві: моногр. 2-ге вид. Дніпро: ЛІРА, 2017. 312 с.
6. Слабошпицький Михайло. Післямова. Похвальне слово упорядникові, його допитливості і таким книгам. *Сучасники про Д.І. Яворницького.* Видання третє, доповнене і виправлене / упоряд. М. Чабан. Дніпро : ЛІРА, 2026. С. 306–307.
7. Сучасники про Д.І. Яворницького. Видання третє, доповнене і виправлене / упоряд. М. Чабан. Дніпро : ЛІРА, 2026. 412 с.
8. Федунь М. Р. Поетика західноукраїнської мемуаристики І половини ХХ століття. Дис. докт. філол. наук. Київ, 2013. 462 с.
9. Чабан М. «Працюй на користь твого народу». *Сучасники про Д.І. Яворницького.* Видання третє, доповнене і виправлене / упоряд. М. Чабан. Дніпро : ЛІРА, 2026. С. 6–9.
10. Черкашина Т. Формування жанрів спогадової літератури. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського:* зб. наук. праць / за ред. В.Б. Будака, М.І. Майстренко. Вип.4.11 (90). Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2013. С. 301–319.

Biliatska V. P. A RETROSPECTIVE BIOGRAPHY OF THE "ZAPORIZHIA KHARAKTERNYK"

The article describes the memoirs of Dmytro Ivanovych Yavornytsky (1855–1940), a devotee of national culture, prominent historian, and archaeologist. The focus is on the third edition of the collection of memoirs, "Contemporaries on D I Yavornytsky" (2025). This book is a tribute to an "unforgettable personality" on the 170th anniversary of his birth and the result of many years of work by the well-known writer, local historian, and textual scholar Mykola Chaban. The editor drew on archival documents not only from Ukraine, but also from Poland and Canada, which made it possible to significantly expand the range of testimonies (96 items) about the scholar. The book contains memories of famous writers and public figures – Dokia Humenna, Maksym Rylsky, Olena Pchilka, Yevhen Chykalenko, Petro Panch, Ivan Senchenko, Yar Slavutych, and Halya Mazurenko; scientists and historians – Dmytro Doroshenko, Vasyl Bidnov, Volodymyr Danyliv, Serhiy Yefremov, Pavlo Kozar; people from his immediate circle – his wife Serafima Yavornytska, his wife's sister Zinaida Buryakova, his secretary Mykola Kostiuk, and other "witnesses to the events" who recreated the portrait of the "tireless chronicler of the Ukrainian Cossacks".

The memoirs in this collection are distinguished by their high level of informativeness and their description of little-known aspects of the activities of the "Cossack father". In this article, based on the works of such memoir researchers as O. Galich, L. Kasian, M. Kotsyubinska, I. Savenko, O. Rarytsky, M. Fedun, and T. Cherkashina, we prove that the main function of memoirs is socio-cognitive, and that the key source for the collective image of Dmytro Yavornytsky is his biography. The collection of memoirs is considered as a complex meta-genre that includes memoirs, notes, essays, diary entries, travel essays, poems, and excerpts from artistic and documentary prose. The concept of a "documentary portrait" is explained, where the image of a real historical person is recreated through their activities, character, social status, and appearance. In his memoirs, Yavornytsky ceases to be a historical abstraction and appears before the modern reader as a "vivid image" of a patriot, an unsurpassed storyteller who devoted his life to building a museum and shaping national consciousness and memory.

Keywords: *memoirs, Dmytro Yavornytsky, Cossacks, museum, collective portrait.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

UDC 821.161.2’06
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.1/42

Deviatko N. V.
https://orcid.org/0000-0003-0162-1194
Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education»
of Dnipropetrovsk Regional Council»

GENRE AND TYPOLOGICAL FEATURES OF FANTASY FOR ADOLESCENTS: PSYCHOLOGICAL AND WORLDVIEW ASPECTS

The article examines the specificity of adolescent fantasy through the lens of the audience-based principle and the psychological mechanisms of reception. The relevance of the study is determined by the need to deconstruct outdated Soviet terminological paradigms, particularly the concept of “fairy-tale science fiction”, which for a long time neutralized the initiatory potential of the genre. It is argued that adolescent fantasy functions as a complex mechanism of socialization, in which the fantastic entourage operates as a mediated space for processing real psychological problems and traumatic experience.

The article substantiates that the conceptual distinction between adolescent fantasy and fantasy for adults lies in the dominance of the initiatory function and in the specific construction of the protagonist’s image. Special attention is paid to the figure of the solitary hero, whose agency is realized through the independent overcoming of trials without direct adult intervention, thereby fostering the development of responsibility, autonomy, and value-based choice in the adolescent reader.

The scientific novelty of the research consists in the typologization of the mechanisms of the adolescent reader’s subconscious association with literary characters according to three vectors: association by similarity (psychological proximity), by need (compensation for deficient traits), and by difference (worldview confrontation with the antagonist). It is established that the value architectonics of adolescent fantasy is structured around the key concepts of friendship and family, which function as fundamental ethical supports and symbolic projections of Good. The study concludes that adolescent fantasy provides an effective initiatory space for worldview formation and the development of emotional intelligence by offering meaningful behavioral models for resolving conflicts in real life.

Keywords: *adolescent fantasy, audience-based principle, initiatory function, reader identification, worldview formation, friendship and family, adolescent literature.*

Statement of the problem. The relevance of this research is determined by the need to overcome methodological inertia in domestic literary studies, which for a long time approached fantasy through the prism of simplified ideological and didactic schemes. Under contemporary conditions, when adolescent fantasy has become a dominant segment of the book market, there is an urgent necessity to analyze it not merely as an entertainment product, but as a complex mechanism of socialization and initiation.

In light of the transformation of readers’ expectations and the growing role of emotional intelligence within educational discourse, the analysis of psychological aspects–specifically mechanisms of identification and the experience of trauma–as well as worldview parameters, including the formation of value orientations, becomes crucial for understanding the functioning of modern literature for adolescents. Additional significance is attached to this topic by the need to deconstruct outdated Soviet terminological paradigms, a process that enables the integration of Ukrainian philological scholarship into the broader European academic context of speculative fiction genre studies.

Analysis of recent research and publications. The theoretical framework of the study is grounded in scholarly works that examine fantasy at the intersection of literary studies and psychology. Issues of literary education and the role of contemporary texts in the upbringing and development of adolescents are comprehensively addressed in the research of T. Kachak and V. Kyzylova.

Psychological aspects of fantasy and its role in worldview formation are analyzed by N. Tanska and O. Drobidko, as well as by I. Tsoy, whose studies focus on processes of socialization. The initiatory nature

© Deviatko N. V., 2026,
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

of the genre and the motif of the hero's maturation constitute the focus of works by L. Ovdiychuk and V. Kysil.

The cognitive and hermeneutic dimensions of reading fantasy are explored in the studies of M. Nikolajeva and L. Matsevko-Bekerska. Problems of genre specificity and terminological ambiguity–particularly those related to the deconstruction of Soviet narrative frameworks–are investigated by V. Hura, S. Oliynyk, and O. Slyzhuk.

Despite the substantial body of existing research, the audience-based principle as a determining factor in the conceptual differentiation between adolescent fantasy and adult fantasy remains insufficiently explored. This gap in scholarship directly informs the relevance and scholarly purpose of the present article.

Task statement. The purpose of the study is to provide a theoretical substantiation of the audience-based principle as a determining factor of the genre specificity of adolescent fantasy, as well as to identify the psychological and worldview mechanisms through which these works influence a young readership.

The research objectives are as follows:

1. To analyze the evolution of scholarly perspectives on the fantasy genre within domestic literary studies and to deconstruct outdated Soviet terminological stereotypes.

2. To reveal the content of the initiatory function of adolescent fantasy and to determine its role in the processes of socialization and psychological formation of personality.

3. To identify the specificity of the protagonist's image in fantasy works for adolescents, particularly through the prism of overcoming loneliness and traumatic experience.

4. To typologize the mechanisms of the adolescent reader's subconscious identification with characters (based on similarity, need, and difference).

5. To outline the key worldview concepts ("friendship" "family", "good and evil") that shape the value framework of contemporary adolescent fantasy.

Research methods and methodology. To achieve the stated objectives, the study employs a comprehensive methodological framework based on a combination of the following approaches:

– hermeneutic, for interpreting deep semantic structures and initiatory narratives in fantasy texts;

– comparative, for identifying conceptual differences between the "adult" and "adolescent" segments of the fantasy genre;

– receptive, for analyzing the specific features of young readers' perception and the mechanisms of reader identification;

– typological, for classifying patterns of adolescents' subconscious association with literary characters;

– archetypal and psychoanalytic, for examining characters' internal transformations and the realization of the "path to oneself" model through the theoretical framework of C.-G. Jung.

The methodological basis of the research combines theoretical literary analysis with a critical deconstruction of ideologically conditioned layers within the terminology of speculative fiction.

Outline of the main material of the study. The delayed application of the audience-based principle to fantasy studies can largely be explained by the long-standing opposition between fantasy and realism, which contributed to the marginalization of the genre within academic discourse. A significant role in this process was played by the Soviet terminological construct of "fairy-tale science fiction" (*kazkova fantastyka*), which systematically devalued fantasy as aesthetically simplified and intellectually secondary. Works labeled as "fairy-tale-like" were automatically perceived as unsuitable for serious scholarly analysis, regardless of their thematic, philosophical, or structural complexity.

As a result, a paradoxical situation emerged in domestic literary studies: fantasy was simultaneously treated as conditionally "childish" and "non-serious", while fantasy works addressed to adolescents were often condemned as inappropriate or even dangerous for young readers. In some cases, this stance extended beyond academic criticism into public discourse, manifesting in calls to restrict or ban specific titles. Such reactions reflect a distinct Soviet ideological legacy, rooted in a totalitarian system in which initiatory narratives were permitted only within rigidly controlled ideological frameworks. Consequently, literature for adolescents was deliberately deprived of its initiatory function, as any alternative worldview influence exerted by a literary text was perceived as potentially subversive.

A similar and fairly widespread position–particularly among Russian literary critics, on whose views Ukrainian scholarship unfortunately depended for a long time–is articulated in the work of S. Oliynyk: "After the experience of J. K. Rowling's *Harry Potter* novels, in the text of which practically nothing remained of children's literature except for the child protagonists, a whole series of similar works appeared both in world and Ukrainian literature. ... As noted, the territory of fantasy is the Middle Ages; the texts of such works arise on the foundation of the Christian chivalric romance, and this model is preserved by fantasy works for children, even though the Middle

Ages did not concern itself with the problems of child psychology and upbringing. As a result, in fantasy for children, we encounter rivers of blood, sabers and swords, dark forces, fierce monsters, etc.–in a word, the standard "props" of "adult" fantasy" [8, p. 6].

Undoubtedly, there exists a subgenre of *dark fantasy* in which such imagery may indeed be plot-forming; however, this is by no means typical–and in many cases is fundamentally incompatible–with works addressed to an adolescent audience. The persistence of such interpretations reveals a distinct Soviet ideological legacy, originating in a period when children's literature was prohibited from engaging with psychologically complex or morally ambiguous imagery. As a result, literature for adolescents was deliberately deprived of its initiatory function.

The underlying cause of this restriction is relatively transparent: within a totalitarian system, initiation could occur only within strictly regulated ideological frameworks and under the direct supervision of authorized ideological institutions. Consequently, any alternative worldview influence that literature might exert on the adolescent reader was perceived as potentially dangerous and therefore systematically excluded.

Postmodern contexts are also present in studies of adolescent fantasy that deny the genre's grounding in a natural worldview myth. Such approaches are typically marked by an emphasis on *demythologization*, heightened attention to the game component and decorative entourage, and the instrumental treatment of characters as functional narrative tools. Within this framework, it is often argued that a child or adolescent protagonist provides an especially convenient means for depicting the manifestation of irrational gifts or extraordinary abilities through a sequence of trials.

However, under these conditions, the work effectively undergoes a shift in its core addressee: despite featuring a child protagonist, the text becomes oriented toward an adult audience. In many cases, this results in a superficial transposition of an adult worldview onto a narrative formally positioned as adolescent literature, without due consideration of its genre-specific functions. This tendency is most clearly manifested in the figure of the "wonderful child" destined to "save the world", where the protagonist is reduced to a purely functional role, to the detriment of any sustained portrayal of psychological complexity or inner development.

Nevertheless, such postmodern readings of adolescent fantasy remain relatively marginal. Far more widespread are attempts to apply postmodern interpretative models to adult fantasy, or to explain the genre of fantasy as a whole exclusively through the prism of postmodern worldview ideology.

If we consider the foreign book market, a significant number of bestsellers can be identified that fall within the category of adolescent fantasy and science fiction. These works are frequently adapted for the screen and often enjoy comparable popularity among both young and adult audiences. In publishing practice, such texts are commonly distinguished from other fantasy works primarily by a lower age rating, without receiving a clearly articulated separate positioning. Nevertheless, despite this apparent overlap in readership, fantasy addressed to adolescents and fantasy intended for adults remain conceptually distinct.

Adolescence is the period during which a basic system of values, beliefs, and ethical orientations is formed. It is therefore precisely at this stage that engagement with complex psychological themes–traditionally associated with adult literature–becomes particularly important. Such themes are perceived most effectively during adolescence through mechanisms of empathy, emotional involvement, and personal identification. This circumstance explains the strong connection of adolescent fantasy and science fiction with value-based and psychological dimensions.

Researchers emphasize that "modern teenagers seek vivid heroes, unfathomable worlds, and ideas of good and justice in books" (N. Tanska, O. Drobidko) [10, p. 23]. Fantasy, in turn, "opens new horizons, captivates with the romance of the extraordinary, encourages emotional experience, and awakens the desire for self-improvement" (T. Kachak) [1, p. 32]. The actions of characters are closely linked to higher moral values, including "family relationships, feelings of love, and friendship" (I. Tsoy) [11, p. 384]. Moreover, the motif of transition into a parallel world "helps the child better understand themselves, find their place in the world, and even change real life for the better" (I. Tsoy) [11, p. 384].

The worldview dimension of adolescent science fiction and fantasy is an intrinsic feature of these genres. Children's speculative fiction, as V. Kyzylova emphasizes, possesses a distinct "worldview meaning" [3]. Engagement with mythological entourage is essential for achieving an effective aesthetic and educational impact, while mythological and mystical images themselves function to "accentuate a certain authorial idea" (L. Ovdiychuk) [7, p. 95]. According to I. Tsoy, the function of literature for children "consists not in achieving pleasure" but rather "in the socialization of the rising generation" [11, p. 384]. Owing to a child's natural interest in speculative fiction, the

"worldview-philosophical and moral-ethical planes indirectly influence the integrity and adequacy of the reader's aesthetic experience" (L. Matsevko-Bekerska) [5, p. 21]. Reflections on worldview influence and the formative role of semantic content in speculative fiction are therefore widely represented in contemporary literary scholarship.

Consequently, adolescent science fiction and fantasy acquire a legitimate claim to seriousness. This seriousness is manifested in the genres' capacity to articulate and resolve moral-ethical, socio-cultural, national-patriotic, and aesthetic problems–a point highlighted, in particular, by L. Ovdiychuk in her analysis of M. Pavlenko's works [7, p. 96]. This complex of worldview functions, in one form or another, is observed in the study of all high-quality contemporary works addressed to a young audience, regardless of whether they belong to the fantastic or realistic mode. As such, it constitutes a defining characteristic of adolescent literature as a whole.

Increasingly, contemporary scholarship advances the view that speculative fiction possesses a greater formative and influential potential than realistic literature. N. Tanska and O. Drobidko devote particular attention to the impact of literary heroes on adolescent readers, noting that "speculative fiction depicts the world in an accessible form, helps to reveal the essence of heroes, their aspirations and thoughts, provides role models, and significantly influences the formation of adolescents' worldviews. Furthermore, it captivates, holds the reader's attention in suspense, and develops the imagination" [10, p. 25–26]. The scholars emphasize that speculative literature offers substantially broader possibilities to "tell about life, its problems, and ways of overcoming them more realistically, figuratively, and accurately than a life-true book" [10, p. 23].

A similar position is articulated by M. Nikolajeva, who argues that "fantasy is a narrative method that allows us to explore big questions in a way that realistic literature has only limited opportunities to do" [6, p. 144]. Thus, speculative fiction is understood not as an escape from reality, but as a privileged mode for engaging with existential, ethical, and psychological issues.

In addition to its narrative advantages, adolescent fantasy is grounded in a strong psychological foundation, which further enhances its potential influence on the audience. T. Kachak observes that "by reading fantasy, adolescents satisfy the need for the fulfillment of ungratified desires, for play, and for transformation" [2, p. 163]. Under such conditions, learning and value acquisition occur in a non-coercive manner and are perceived by the reader as a personal, internally motivated process realized through engagement with a literary text.

Drawing on the results of a reader survey, O. Vynohradova likewise interprets fantasy narratives as a means for adolescents to realize unfulfilled desires and to overcome fear of reality by symbolically resolving conflicts presented in the works [cited in 1, p. 33]. In this way, the researcher indirectly confirms the implementation of the initiatory function of fantasy literature: only within such a framework do readers gain access to symbolic models and moral resources that can subsequently be applied to the resolution of real-life problems.

The initiatory function of a literary work is realized primarily at the psychological level, since the internal transformation of characters is no less significant than the external adventures they experience. L. Ovdiychuk defines these psychological shifts as the "maturation and self-awareness" of the personality–a "road to oneself (a path within oneself) that is internally different, transformed" [7, p. 96]. Such an understanding directly correlates with C. G. Jung's theory of archetypes, in which personal development is conceived as a process of individuation.

In analyzing the representation of the hero in children's speculative fiction, T. Kachak traces a clear evolution from idealized figures–"often endowed with supernatural abilities"–to psychologically complex and internally developed characters. This transformation, according to the researcher, is determined by the "demand of the target audience" [3, p. 25]. Such images are frequently constructed through dichotomous pairings, while authorial attention is focused "on the behavior and actions of the characters related to the mission of saving someone or something" [3, p. 33]. As a result, the hero is portrayed as an active and conscious agent whose actions are oriented toward ethical choice and the transformation of the world.

At the same time, the protagonist of contemporary adolescent fantasy is no longer idealized. He or she is presented primarily as a personality endowed with weaknesses, internal contradictions, and the capacity for error–many of which are gradually confronted and overcome in the course of the narrative. Through this process, personal development unfolds as formation through trials and difficulties. This model represents a fundamental shift in children's literature, which underwent systemic transformation in the twentieth century and continues to evolve today, distinguishing modern adolescent texts from the rigidly didactic and formulaic works that previously dominated literature for young readers.

Fantasy works written for an adolescent audience possess specific features that enable readers to immerse themselves immediately in the fictional world and to subconsciously identify with its characters. This process of subconscious association is crucial for personality formation, as the reader experiences various situations together with the protagonist, acquiring experiential knowledge comparable in significance to that gained in real life. For this reason, protagonists of adolescent fantasy are typically either of the same age as the target readership or characters who are very close to them in age. This characteristic is consistently noted by literary scholars who specialize in works addressed to children and adolescents.

Adolescent fantasy enables readers to engage with complex psychological situations while maintaining a degree of conventional distance. Although the narrative framework is fantastic, the emotional reactions, behavioral patterns, and value-based choices of the characters closely correspond to real-life experience. This combination of apparent unreality and psychological authenticity significantly enhances the genre's influence on the audience.

The imaginary nature of the depicted events reduces critical resistance, allowing readers to internalize behavioral models and worldview orientations that might otherwise conflict with their immediate perception of empirical reality. As a result, fantasy functions not as an escape from psychological truth, but as a mediated space in which such truth can be experienced, processed, and assimilated.

O. Slyzhuk explains the relative ease of subconscious identification with literary characters in adolescence as follows: "Due to the fact that one of the age-related psychological characteristics of adolescents is the development of reproductive and creative imagination, often in combination, they can easily imagine themselves in the place of the protagonist-character, especially if he performs actions that are, in their opinion, close to ideal" [9, p. 58].

However, this mechanism of subconscious association is more complex than it may initially appear, and it can be described through three main variants:

a) **association by similarity** – the reader identifies with a character who is psychologically closest to them; this is the most common and most stable form of association;

b) **association by need** – the reader identifies with characters who possess or acquire qualities, resources, or experiences that the reader lacks but urgently needs.

In the first case, such characters tend to be relatively static rather than fully developed personalities; this type of association occurs more frequently in adulthood and often takes the form of escapism. Importantly, it is not necessarily connected with the fantastic nature of the text, as escapist withdrawal from reality can be achieved just as easily through realistic literature.

In the second case, association by need functions as an effective mechanism of personality development, as the reader undergoes a process of shared learning and transformation together with the character. This variant differs from the former through a higher degree of emotional involvement and experiential intensity;

c) **association by difference** – the reader identifies with a character who is fundamentally unlike themselves, whose values and worldview stand in opposition to those of the reader. Under such conditions, the antagonist may become the primary guide into the fictional world. Interaction with such a figure is inherently conflictual and often takes the form of a worldview confrontation, enabling the reader to test the stability and coherence of their own convictions and value system.

Naturally, subconscious association and the selection of a guide into the fictional world most frequently occur through similarity, with the reader living a segment of life primarily through the protagonist. The skills acquired through this process of identification are subsequently transferred into adulthood and employed for deeper and more nuanced engagement with literary texts and cinematic narratives.

Solitary individuals frequently become protagonists of adolescent fantasy. For such characters, the transition between the empirical world and the magical one is not experienced as traumatic, since they have little or nothing to lose in their original reality. V. Kysil also draws attention to this characteristic feature of protagonists in adolescent fantasy. These characters are often "orphans or semi-orphans; they search for lost or absent parents, find friends who replace the family, discover their place in life, define their own identity or group belonging, and overcome psychological trauma in the process" [4, p. 51].

Despite the strong emotional proximity between the adolescent reader and fantasy protagonists, the reader's own life circumstances frequently differ substantially from those depicted in the narrative. Many adolescent readers do not experience severe psychological trauma and often grow up within stable and supportive family environments. Nevertheless, authors of adolescent fantasy consistently return to protagonists whose lives are marked by loneliness, loss, or emotional deprivation prior to their entry into the fantasy world–a world governed by mythological laws and initiatory logic.

A hypothesis may be proposed that the popularity of such protagonists is driven by two interrelated factors.

First, if a character were entirely happy and emotionally fulfilled prior to the journey, their attention would inevitably shift away from the dangers, trials, and meaningful events of the present narrative toward longing for the loved ones and social ties left behind–often involuntarily. Such a situation would significantly complicate the psychological structure of the work, introducing internal conflicts that are not functionally justified within an initiatory plot model. For this reason, when the protagonist's homeland represents a space of emotional stability and security, information about "home" and "family" is temporarily minimized until the completion of the central adventure.

This clarification is particularly relevant for works structured around a transition between worlds. If the narrative unfolds entirely within a magical world, this rule does not apply: in such cases, psychological complexity serves the purpose of character revelation without generating an internal conflict between the journey and the desire to return.

Second, a young solitary protagonist–or one who finds themselves in a situation of enforced isolation–must achieve all progress through personal effort, without relying on adult figures who might otherwise guide decisions or correct mistakes. As a result, every trial endured and every victory attained belongs exclusively to the young hero. This narrative strategy promotes the development of independence and personal responsibility and reinforces the value of freedom and the right to make autonomous choices–elements that are essential to the process of personality formation.

Since the vast majority of protagonists in adolescent fantasy effectively construct a "new world" for themselves from the ground up, the core concepts that structure these narratives are "friendship", "family", and "love". The latter acquires particular significance in works featuring protagonists over the age of fourteen, although it may also be represented in the form of a first emotional attachment or infatuation.

During adolescence, friendship is perceived as a fundamental value. Accordingly, in adolescent fantasy it becomes the primary framework upon which the protagonist's life and identity are built. This narrative focus has a clear explanation: the hero of such a work often lacks a stable family environment or originates from a dysfunctional family; love is only beginning to emerge (and frequently develops out of friendly relationships); therefore, friendship as a form of community replaces the family structure for the protagonist.

Friendship thus becomes the force that enables heroes to overcome evil and injustice and is consistently presented as an indisputable moral value. Companions support one another not only in moments of confrontation or battle, but also in overcoming everyday difficulties and internal crises. This shared experience of mutual support constitutes an important communicative and ethical model for the reader.

The second key moral value is the family. If the protagonist originates from an incomplete or dysfunctional family in which emotional support was absent, the idea of family is transformed into an aspirational goal. Various narrative scenarios emerge here–from romantic love as the foundation of a future family, to the reunion with lost relatives, or the gradual restoration of understanding and trust between estranged family members. In cases where parents have been lost entirely, the narrative almost invariably introduces a surrogate family that serves as a positive model of familial relationships: open to communication, capable of emotional acceptance, and willing to integrate the solitary protagonist into a supportive communal space.

Because "family" functions as one of the fundamental concepts within adolescent fantasy, it becomes closely associated–both in the psychological reality of the characters and in the reader's perception–with notions of good, light, and moral order. As a result, family and friendship are consistently encoded as foundational elements of a just and harmonious world.

Like all fantasy, adolescent fantasy draws upon world and national mythologies or constructs its own mythological system based on actualized archetypes and mythologemes. One of the central archetypes activated in such works is the confrontation between Good and Evil, accompanied by the obligatory victory of the forces of light, on whose side the protagonist ultimately stands–either from the outset or after a series of doubts, errors, and moral trials. Crucially, this victory is impossible without the active participation of a specific individual who attains self-awareness and consciously comprehends the distinction between Good and Evil. Accordingly, both the struggle itself and the choice of alignment are represented as deliberate and ethically motivated. In adolescent fantasy, this worldview conflict is often sharper and more dramatically articulated than in fantasy addressed to an adult audience.

Summarizing the above, it can be concluded that the defining features of adolescent fantasy are determined primarily by the age of the target audience and by the realization of the initiatory function of such works, rather than by the existence of a separate genre branch.

Consequently, these features are largely shared by both fantasy and speculative fiction more broadly.

On this basis, the core characteristics of adolescent speculative fiction (considered without differentiation between science fiction and fantasy) can be identified as follows:

– worldview influence on the audience mediated through the system of characters;

– development of imagination and, consequently, of personality, emotional range, and emotional intelligence, all of which are directly linked to imaginative capacity;

– emphasis on the realism of behavioral and worldview models;

– the obligatory presence of a dynamic, adventurous, and emotionally charged plot populated by vividly delineated characters;

– the opportunity to comprehend the real world through the prism of the fictional world.

The protagonists of such works are characters close in age to the reader, while the fundamental archetypal confrontation at the worldview level is the struggle between Good and Evil, unfolding simultaneously on both the plot and psychological planes. This confrontation forms a distinctive psychological narrative trajectory for each character within the work.

Conclusions. The conducted research makes it possible to assert that adolescent fantasy constitutes a specific artistic system in which the audience-based principle functions as the decisive factor of genre transformation. Overcoming Soviet ideological stereotypes associated with the notion of "fairy-tale science fiction" enables a reconceptualization of fantasy as a powerful initiatory narrative that supports socialization and the psychological formation of personality.

A central role in this process is played by the mechanism of the reader's subconscious association with the hero (by similarity, need, or difference). This mechanism allows adolescents to work through complex psychological experiences and to internalize fundamental worldview concepts–friendship, family, and the choice between Good and Evil–in a non-violent and mediated form. In this way, the fantastic entourage does not distance the reader from reality; rather, it becomes an effective instrument for understanding the world and developing emotional intelligence, thereby granting adolescent fantasy the status of serious and value-oriented literature.

Bibliography:

1. Качак Т. Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти: збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2013. 132 с.

2. Качак Т. Б. Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 161–165.

3. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини XX століття: монографія. Луганськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.

4. Кисіль В. В. Дитяча травма як елемент зав'язки літературного твору для дітей та юнацтва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 89. С. 50–53.

5. Мацевко-Бекерська Л. Дитяча література як форма діалогу культур: герменевтичний аспект. *Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. С. 18–24.

6. Ніколаєва М. Читання фентезі корисне для мозку учнів. *Література. Діти. Час: Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 5. Львів, 2016. С. 127–150.

7. Овдійчук Л. М. Пенталогія Марини Павленко: жанрово-стильові особливості. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2014. № 227. Т. 239. С. 94–99.

8. Олійник С. М. Побутування фантастичного у сучасній українській прозі. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2013. № 3-4. URL: https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/67 (дата звернення: 18.02.2026).

9. Слижук О. А. Українська пригодницька проза для юних читачів: етапи становлення, особливості сприйняття школярами. *Стратегічні пріоритети філології й лінгводидактики в умовах реформування освітньої системи в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (10 квітня 2020 року). Старобільськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2020. С. 57–60.

10. Танська Н. В., Дробідько О. П. Роль фентезі у формуванні світогляду підлітків. *Сучасна українська фантастика (для дітей середнього шкільного віку)*: матеріали інтернет-конференції. Черкаси, 2018. С. 22–26.

11. Цой І. О. Психологічний ескапізм в літературній казці К. Функе «Світ чорнил». *Література, психологія, педагогіка у ракурсах взаємодії*: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (Бахмут, 4 листопада 2021 р.). Бахмут: ГІІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2021. С. 382–385.

Дев'ятко Н. В. ЖАНРОВО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕНТЕЗІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТИ

У статті досліджено специфіку підліткового фентезі крізь призму аудиторного принципу та психологічних механізмів рецепції. Актуальність теми зумовлена необхідністю деконструкції застарілих радянських термінологічних парадигм, зокрема поняття «казкова фантастика», що тривалий час нівелювало ініціальний потенціал жанру. У межах дослідження доведено, що підліткове фентезі функціонує як складний механізм соціалізації, де фантастичний антураж слугує реквізитом для опрацювання реальних психологічних проблем та травм.

Автором обґрунтовано, що концептуальна відмінність підліткового фентезі від «дорослого» полягає у домінуванні ініціальної функції та особливій побудові образу головного героя. Окрему увагу приділено аналізу образу героя-самітника, чия суб'єктність реалізується через самостійне подолання випробувань без прямого втручання дорослих, що сприяє розвитку відповідальності та вольових якостей читача.

Наукова новизна роботи полягає у типологізації механізмів підсвідомого асоціювання читача-підлітка з персонажами за трьома векторами: за подібністю (психологічна схожість), за потребою (компенсація дефіцитарних рис) та за відмінністю (світоглядний діалог з антагоністом). Встановлено, що ключову роль у ціннісній архітектоніці творів відіграють концепти «дружба» та «родина», які в контексті підліткового сприйняття трансформуються у базові етичні опори та проекції категорії Добра. Зроблено висновок, що фентезійний наратив забезпечує ефективний простір для формування емоційного інтелекту та критичного мислення, надаючи підлітку дієві моделі поведінки для вирішення конфліктів у реальному житті.

Ключові слова: *підліткове фентезі, аудиторний принцип, ініціальна функція, ідентифікація, світоглядні концепти, жанрова специфіка.*

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026

Відомості про авторів

Азарова Л. Є. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету

Алієва А. С. – аспірантка Бакинського державного університету

Артеменко Ю. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Кременчуцького Національного університету імені Михайла Остроградського

Балук Н. Р. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Львівського торговельно-економічного університету

Баняс Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Баранник О. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Навчально-наукового інституту «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Українського державного університету науки і технологій

Бикова О. М. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри видавничої справи та редагування Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Біляцька В. П. – Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Благовірна Н. Б. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри зв'язків з громадськістю Національного університету оборони України

Бойчук І. В. – кандидат економічних наук, професор кафедри маркетингу Львівського торговельно-економічного університету

Боклажук О. М. – здобувач вищої освіти кафедри германської філології та перекладу Кременчуцького Національного університету імені Михайла Остроградського

Бурдега Т. В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка

Вишинський Д. О. – професор кафедри східної культури і літератури Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Вільчинська Т. П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вільчинський О. К. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Войтко Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, кафедра кримськотатарської та східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Волянюк І. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, історії та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Галай Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Галян О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романської філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гнатенко С. О. – доктор філософії, викладач Кам'янець-Подільського податкового інституту

Гончаренко-Закревська Н.В. – кандидат філологічних наук, доцент, кафедра кримськотатарської та східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Горчинська Л. В. – старший викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету

Гресько О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри аудіовізуальних медіа Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дев'ятко Н. В. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

Демчук О. А. – докторка філософії в галузі філології, старша викладачка кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія»

Досенко А. К. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Дубовик Н. А. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Держаного університету інформаційно-комунікаційних технологій

Жугай В. Й. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародної журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Заболотська О. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

Зінчук Р. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ігнатьєва С. Є. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та мовної комунікації Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Калиновська І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Камишова Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Кан Д. С. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри східної культури і літератури Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Карікова Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та історії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Козмін М. В. – магістр філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Козубенко Л. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Колкутіна В. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Коляда Е. К. – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Корчагіна О. В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та професійної комунікації Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Кошелюк О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Лаврик О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій Національного університету «Одеська політехніка»

Лагута Ю. О. – студентка кафедри журналістики та філології Сумського державного університету

Лєпухова Н. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Литвин О. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»

Лізак К. М. – доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Лук'яніхіна А. І. – здобувач вищої освіти кафедри германської філології Сумського державного університету

Ляшко О. В. – доктор філософії, доцент, доцент кафедри англійської філології Київського національного лінгвістичного університету

Мамич М. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства Національного університету «Одеська юридична академія»

Мариненко І. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мови медіа Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мелікова Ф. Г. – викладач Бакинського слов'янського університету

Миколаєнко А. Ю. – кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Михайлюта В. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мірошниченко І. Г. – кандидат філологічних наук, без наукового звання доцент кафедри іноземних мов Українського державного університету науки і технологій, Навчально-науковий інститут «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту»

Мітчук О. А. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри інформаційного права та юридичної журналістики Національного університету водного господарства та природокористування

Мороз Т. О. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Мустафаєва Н. Дж. – докторант Бакинського державного університету

Нагорняк М. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри аудіовізуальних медіа Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Нагорняк М. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри аудіовізуальних медіа Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Нежива О. М. – професор кафедри іноземних мов професійного спрямування Національного університету харчових технологій

Николюк Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету

Ніколаєва Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університет укультури і мистецтв

Оксінь Н. С. – незалежний дослідник

Опока Б. Й. – аспірант кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету імені Івана Франка

Орлова О. М. – старший викладач кафедри нових медіа та медіадизайну факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Охріменко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов Державного торговельно-економічного університету

Павлик М. Т. – аспірант кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету імені Івана Франка

Поляк І. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, історії та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Пономаренко О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Попович Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри історії та культури української мови філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рац Л. В. – викладач Фахового коледжу Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Ривліна В. М. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Університету митної справи та фінансів

Римар Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету

Ріба-Гринишин О. М. – кандидат філологічних наук, доцент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Рожелюк І. Я. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету

Романюк А. О. – асистент, здобувачка кафедри онлайн-медіа Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Садівнича М. В. – доктор філософії з журналістики, старший викладач кафедри журналістики та філології Сумського державного університету

Сарапій М. М. – аспірантка кафедри видавничої справи та редагування

Запорізького національного університету

Сахацька В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Синєокий А. О. – аспірант кафедри журналістики Запорізького національного університету

Синєокий О. В. – доктор наук з соціальних комунікацій, професор, професор кафедри лінгводидактики та журналістики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,

Сіваєва О. С. – доктор філософії, старший викладач кафедри англійської мови та комунікації, факультет романо-германської філології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Сіманський Д. А. – викладач кафедри зв'язків з громадськістю Національного університету оборони України

Сливка Л. З. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Слюсар В. М. – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та філософських студій Державного університету «Житомирська політехніка»

Слюсаренко К. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Державного університету економіки і технологій

Сокорчук В. М. – старший викладач кафедри германських мов та міжкультурної комунікації Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Спис О. А. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії науки і техніки Національного транспортного університету

Стелюк М. А. – старший викладач кафедри східної культури і літератури Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Степаненко О. К. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Навчально-наукового інституту «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Українського державного університету науки і технологій

Степанов В. В. – PhD (035 Філологія), старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету

Тарасюк В. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Телеки М. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету

Туршукова Н. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та комунікації Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Туча О. О. – аспірант кафедри журналістики Сумського державного університету

Тхоржевська Т. В. – канидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри нових медіа та медіадизайну факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Уткін В. А. – аспірант спеціальності «Журналістика» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Хайчевська Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романської філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Халілова Р. – доктор філософії Азербайджанської державної Морської академії

Циганок І. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Циховська Е. Д. – доктор філол. наук, професорка Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Цюп'як І. К. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та мовної комунікації Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Чернобай О. Ю. – доктор філософії, начальник кафедри зв'язків з громадськістю Національного університету оборони України

Четова Н. Й. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов технічного спрямування Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»

Чрділелі Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Чубук О. Л. – старший викладач кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Ширзадова Л. В. – аспірантка Азербайджанського університету мов

Шишко А. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Шкляєва Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету

Шуліченко Т. С. – доктор філософії (філологія), доцент кафедри іноземних мов Українського державного університету науки і технологій, Навчально-науковий інститут «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту»

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Шумарова Н. П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мови медіа Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Яворська О.-С. С. – студентка Інституту інженерної механіки та транспорту Національного університету «Львівська політехніка»

Яструмб Н. В. – аспірант кафедри теорії і практики журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 2 2026

Частина 1

Коректура • *І. Чудеснова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33
Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 29,90. Ум. друк. арк. 31,85.
Зам. № 0526/452. Наклад 150 прим.
Дата розміщення онлайн: 14.05.2026. Дата друку: 21.05.2026

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.